2370

ПОРЕДИЦА

МОНЕТНИ СЪКРОВИЩА ОТ БЪЛГАРСКИТЕ ЗЕМИ

В СЕДЕМ ТОМА

ТОМ ПЪРВИ

МОНЕТИТЕ НА ТРАКИЙСКИТЕ ПЛЕМЕНА И ВЛАДЕТЕЛИ

ЙОРДАНКА ЮРУКОВА

ТОМ ПЪРВИ

Монетите на тракийските племена и владетели

ЙОРДАНКА ЮРУКОВА

Държавна фирма Издателство „Петър Берон“

инв. 2340

УДК 931/939

В първия том на поредицата „Монетни съкровища от българските земи" е представено най-пълно монетното наследство на тракийските племена и владетели, живели по българските земи. Той обхваща основните моменти от развитието на тракийското монетосечене. Независимо от справочния характер ръкописът представлява цялостно съвременно научно изследване. Негово достойнство е и представянето на една богата серия от новооткрити и непубликувани през изминалото десетилетие (1976—1986) монетни съкровища и единични екземпляри, които коригираха научните представи за характера и изявите на тракийското монетосечене. Изданието е богато илюстрирано.

7729
1995

000000094250

© ЙОРДАНКА НИКОЛОВА ЮРУКОВА — АВТОР, 1992
© БОРИСЛАВ ИВАНОВ КЬОСЕВ — ХУДОЖНИК, 1992
C/O JUSAUTOR, SOFIA

Предговор

Във всяка обобщаваща тема, която цели да представи характера и развитието на някой самостоятелен дял на монетосеченето, специалистите срещат едни и същи затруднения. В стремежа си да синтезират във възможно най-кратък и достъпен вид обширен по хронология и обем материал, в много случаи те съзнателно пропускат някои общопознати факти, акцентирайки върху други, наглед по-второстепенни, които засягат нови материали и постижения. Макар и субективен на пръв поглед, този начин на разработка има предимство с това, че се откъсва от шаблона на досадните повторения. При него в схемата на познатите явления и процеси се вплитат нови оригинални наблюдения и факти. Допълвайки представите ни за цялостното развитие на дадено монетосечене, те навлизат в оборота на научното обръщение.

Тези критерии са приложени в настоящото проучване на тракийското монетосечене.

До неотдавна представите ни за него се основаха на ограничен брой монети, пръснати в различни частни и обществени колекции. Резултат от тяхното изследване бе написаният в 1971 г. обобщаващ труд върху монетите на тракийските племена и владетели. По различни причини, независещи от волята на автора, този труд не можа да бъде издаден в България. Няколко години по-късно (през 1976 г.) в съкратен вид той бе публикуван на английски език в Оксфорд. Изданието намери добър прием в чужбина. То бе оценено и от специалистите, и от широката публика. За българския читател обаче книгата остана недостъпна.

Разработката на други проблеми никога не ме откъсна от тези, свързани с тракийските монети. Непрекъснато събирах нови материали и информации, които през изминалите седемнадесет години бяха толкова богати, че промениха изцяло представите ни за цели периоди от развитието на тракийското монетно производство. До голяма степен това е резултат от ентусиазираното проучване на тракийската древност, предприето от научните звена и институти в нашата страна. Всяка лятна кампания ни поднася нови, важни материали. Такъв е случаят например с археологическите разкопки в Кабиле, Ямболско, където всяка година се откриват значителен брой монетни знаци на тракийски владетели и династи

от ранноелинистичната епоха. След дълго очакване, близо три десетилетия след приключването на разкопките на Севтополис, намереният там нумизматичен комплекс бе най-сетне публикуван. С това специалистите получиха достъп до един изключително важен материал, който сега самостоятелно могат да използуват и разработват. Намирането на няколко съкровища и на единични екземпляри допълни или коригира познанията ни за монетната продукция на някои тракийски владетели. Резултатите от изследванията на редица интересни съкровища от територите на днешен Египет, Сирия, Йордания и др., в които са застъпени значителен брой монети на тракийските племена, доведоха до изграждането на нова схема на началния стадий от развитието на тракийското монетосечене. Приеманите дотогава като съвременни фалшификати интересни монети на дерони, орески, тинтени, едони и пр. намериха своето място в характеристиката на тракийското племенно монетосечене. Издаденият през 1973 г. „Инвентар на съкровищата от гръцки монети" представи цялостна картина на циркулационния поток в определени исторически периоди. Тя обхвана и територията на Древна Тракия. В серията интересни открития трябва да включим и намирането на няколко важни в научно отношение епиграфски паметници. Поднасяйки ни неизвестни факти за тракийската политическа история, те допълват анализа на монетите и монетните съкровища.

Това са само част от новите материали и публикации, които трябваше да намерят своето място в един общ, цялостен поглед върху развитието на тракийското монетно производство.

Настоящият труд е опит да се отговори на тази задача и аз мога само да се надявам, че този опит е и навременен, и резултатен. Следвайки традицията, установена в българската нумизматична наука още от времето на Н. Мушмов, се стремях изследването ми да бъде достъпно по форма и съдържание, адресирано към по-широк читателски кръг. Ето защо то не е схематичен каталог или корпус на тракийските монети, а цялостен обзор на тракийското монетно производство, проследяващ в исторически аспект неговото развитие. За целта са приведени данни, които ни предоставят останалите исторически извори — писмени и археологически паметници, произведения на античното изкуство и пр. Този исторически подход в сравнителното използване на разнородни извори е гаранция за достоверността на направените обстойни научни наблюдения.

Същевременно в каталога са включени всички известни засега типове тракийски монети (като редица от тях се публикуват за първи път именно тук). Информацията, дадена в него, съобразена с най-новите изисквания на нумизматиката, може пълноценно да бъде използувана от тясно профилираните специалисти в областта на античната нумизматика.

I. Тракийско племенно монетосечене

В общите съчинения по антична нумизматика, както и в най-авторитетните каталози, монетите с имената на дерони, ореси, бизалти, тинтени и други „трако-македонски“ племена се разглеждат отделно и изолирано от тези на тракийските владетели[1]. Нещо повече. В някои случаи тези интересни емисии са откъснати изцяло от тракийското монетосечене, като са свързани с това на македонските царе[2].

Подобно отношение се проследява и в специализираните студии и статии, третиращи проблемите на тракийската нумизматика. В тях хронологическият преглед на материала започва с най-ранните парични знаци на одриските владетели[3].

Проучванията върху монетите на „трако-македонските“ племена не са включени и в най-новата библиография на тракийската нумизматика[4]. Този факт сочи, че и при съвременния етап на интензивни изследвания в тази област, където натрупването на нови материали и наблюдения е значително, племенното монетосечене отново е поставено в изолация.

Определенията „тракийско племенно монетосечене“ или „монетосечене на трако-македонските племена“, въведени в научна употреба преди близо век, показват, че макар и от различни позиции, изследвачите разглеждат в блок появата, развитието и замирането на монетните емисии, отдавани на различни тракийски племена или полиси. Тяхната близост с монетите на одриските владетели, изразена в иконографския репертоар и вложените в него общи идеи, в метрологията и пр., поставя в органическа връзка тези две монетосечения. Всъщност те са два етапа в общото развитие на тракийското монетно производство.

До неотдавна представите ни за първия етап се отнасяха до много ограничен брой монети на тракийските племена. Това бяха монетите на дероните от известното съкровище от с. Величково, Пазарджишко, както и статерите на ореските — монети, чиято автентичност е безспорна и които произхождат от съкровища или изолирани монетни находки, открити в нашите земи.

Ако хвърлим поглед назад, ще видим, че откриването на най-интересните и значими монетни съкровища е свързано не с безцелните лутания на иманярите, а с трудовото всекидневие на обикновените хора. Такъв е

1. Babelon, E. Traité des monnaies grecques et romaines, 2e partie. Déscription historique. T. A, Paris, 1928, p. 782; Head, B. V. Historia Numorum. A manual of Greek coins. 3 th ed. Oxford, 1911, p. 199; Brett, A. A Catalogue of Greek Coins. Boston, 1955, p. 78, Franke, P. R. et Hirmer, M. La monnaie grecque, Paris, 1966, p. 83.

2. Gaebler, H. Die Antiken Münzen von Makedonia, und Paionia. Berlin, 1935, Price, M. Coins on the Macedonians, London, 1974, 2—11.

3. Добрускн, В. В. Исторически поглед върху нумизматиката на тракийските царе. СбНУ, 14, 1887, 555—633; Мушмов, Н. Монетите на тракийските царе. — ГНПБ, 1925, 195—265.

4. Schönert-Geiss, E. Literatüberblicke der griechischen Numismatik: Mösien Thrakien — JNG 15, 1965, 75—193.

случаят и със съкровището от с. Величково, Пазарджишко.

През есента на 1937 г. работниците от каменната кариера край селото попаднали на изключителна находка. На неголяма дълбочина в земята те намерили малко, изящно изработено глинено съдче. В желанието си да видят по-бързо откритото от тях „имане", работниците счупили гърненцето и разпределили помежду си намиращите се в него монети. След консултация с уредника на музейната сбирка в Пазарджик, където един от екземплярите бил оставен, щастливите откриватели се обърнали към Националния археологически музей в София. Там срещу заплащане те предали осем монети заедно с фрагментите от глиненото съдче[5]. Десетина години по-късно в нумизматичния фонд на музея постъпил последният девети екземпляр[6].

Като съпоставим обема на реставрираното гърненце с размера на десетте подредени по височина, една върху друга, монети, можем да установим, че съкровището от с. Величково е постъпило изцяло в обществените музейни колекции. Тази възможност за цялостно проучване на изключителната монетна находка е един от основните показатели за голямата ѝ научна стойност.

По характера на своето съдържание съкровището от с. Величково, Пазарджишко, засега е единствено в света. Десетте едри сребърни монети, от които то е съставено, са от един и същ тип и номинал. Тяхното отсичане чрез гравирания върху лицевата им страна надпис се свързва с тракийското племе дерони. Върху лицевата страна на монетите е представен брадат възрастен мъж, седнал в двуколка, теглена от два вола надясно (вижда се само единият вол). С дясната си ръка той замахва с камшик. Облечен е в дълъг хитон с ръкави, с петасос на главата. Грижливата изработка на монетите разкрива някои интересни подробности във формата на двуколката и нейната украса. Кошът ѝ е поставен върху високи колела с продълговата, разширена в центъра ос, и четири напречни спици. Страничните рамки на коша са изплетени от фино обработени върбови клонки (*πλεκτόν*). Тази интересна композиционна сцена е усложнена от включването на допълнителни знаци или символи. При четири екземпляра това е соларният символ, съставен от осмоъгълна звезда, заобиколена от зрънчест кръг (кат. 12—16), а при останалите шест — орел с разперени крила, държащ в клюна си гущер (кат. 7—11). Тези два символа са съпроводени от различни по форма надписи. В първия случай — над соларния символ, разчитаме ΔERRONI, а вторият представя името на дероните в неговата пълна форма — ΔERRONIKON (Δερρωνικόν). Ако съдим по надписите, гравирани върху редките сребърни монети на царя на едоните — Гета, и на управлявалия няколко десетилетия по-късно одриски владетел Севт II, името на дероните, използувано като прилагателно, може логично да се допълни с думите: ἀργύριον, κόμμα или νόμισμα. В тези слу-

5. Герасимов, Т. Находка от декадрахми на тракомакедонското племе дерони. — ИБАИ 11, 1937, 249—257.

6. Герасимов,Т. Декадрахма на тракийското племе дерони. — ИАИ, 20, 1955, 576—578.

чаи тълкуването би било следното: сребро, печат или монета на дероните[7]. Една рядка серия от средата на I в. пр. н. е. поднася подобен по смисъл надпис: ΚΟΤΥΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡ[8]. Това е последната изява на една стара домашна традиция, проявила се в тракийското племено монетосечене още през първата половина на V в. пр. н. е. От друга страна, устойчивостта на тези необичайни за гръцкото монетосечене надписи е един от изразите на приемственост между двата етапа в развитието на тракийското монетно производство.

Върху обратната страна на монетите на дероните виждаме, представени от бедрата до пръстите, три скачени кра̀ка на силѐн с конски копита. Те са обградени от правоъгълна рамка. Това е тъй наречения трискел — изображение, характерно и за статерите на Ликия от първата половина на V в. пр. н. е. (500—450 г. пр. н. е.). При последните присъствието на трискела се обяснява като символ на слънцето, свързан с главния бог на Ликия — Аполон Ликиос, бог на светлината[9]. Иконографската близост между монетите на Ликия и тези на дероните е израз на общи идеи, свързани с култа на Аполон, чийто символ е трискелът.

Известно доказателство в подкрепа на тази теза е странният надпис ΔΕΡΡΩΝΑΙΟΣ, изписан около главата на Аполон върху една серия тетрадрахми на управлявалия около средата на IV в. пр. н. е. пеонски владетел Ликей. Разглеждан като локален епитет, отнасящ се до изображението на популярния всред дероните Аполон, този надпис според някои изследвачи показва, че земите на това племе са били погълнати от пеонската държава[10]. Други са по-предпазливи, като предлагат второ тълкуване. То свързва надписа не с изображението на представеното божество (Аполон), а с номинала на самата монета — деронски статер (δερρωναῖος στατήρ)[11]. Подобно наименование не отговаря на действителния номинал на монетата на Ликей, която е тетрадрахма по трако-македонската монетна система. Ето защо този втори опит за обяснение на надписа е лишен от сериозни основания.

Независимо от различния начин на разсъждения, а оттук и от тяхната правдивост, и двете тези показват тясната връзка между дероните и пеонците. Тази връзка, както ще видим, се потвърждава и от местонамирането на едно необнародвано досега съкровище — това от с. Садовик, Пернишко. Ако са били съседи на пеонците, дероните не могат да бъдат идентифицирани с обитателите на разположения на изток, край Халкидика, полуостров Ситония с главен град Тероне така, както някои предполагат[12]. По всичко изглежда, че дероните са обитавали земите на запад от езерото Пресиада, в близост до богатата със своите сребърни залежи планина Дизорон (днешната Круша планина в Македония)[13].

Що се отнася до образа на коларя, представен върху лицевата страна на дероните от с. Величково, трябва веднага да отбеле-

7. Head, op. cit., p. 202.

8. Youroukova, Y. Coins of the Ancient Thracians. Oxford, 1976, 43—45.

9. Head, op. cit., 688—689.

10. Ibidem, p. 236; Svoronos, J. N. L'Hellénisme primitif de la Macédoine prouvé par la numismatique et l'or du Pangée — JIAN 19, 1918 1919, p. 3, 21.

11. Babelon, op. cit., p. 807.

12. Кацаров, Г. Цар Филип II Македонски. С., 1922. с. 7.

13. Head, op. cit., 201—202; Герасимов, Находка от декадрахми, с. 254; Фол, Ал. Политическа история на траките. С., 1972, 99—100.

жим, че това изображение е най-загадъчното в тракийската монетна иконография. Авторите на редица авторитетни съчинения се задоволяват само с подробното описание на композиционната група, в която коларят е централната фигура[14], докато други, отивайки по-далече, го разглеждат като анонимен цар, който предприема обиколка на своите владения с караната от волове бига[15].

Занимавайки се с емисията, при която допълнителният символ, представен над коларя, е орел с разперени крила. Ив. Венедиков е първият, който разработва и предлага цялостна оригинална реконструкция на композиционната група. Той се позовава на един пасаж от „Илиада" (песен XXIV), в който Хермес е описан в почти същата сцена, която е възпроизведена върху монетите на дероните. В качеството си на колар Хермес преминава с тялото на убития Хектор най-опасната част от пътя между лагера на гърците и Троя, съпровождан в своята мисия от Зевсовия пратеник — орела[16]. Идентифицирането на коларя с Хермес се подкрепя от една игнорирана иконографска подробност. Коларят носи на главата си не македонската широкопола шапка каузия, а характерния за бързоходеца Хермес петасос. Наред с това сцената се свързва с друго изображение от по-ранните емисии на дероните, което пресъздава образа на Хермес в типична за него иконография. Тук освен петасоса на главата той държи в ръката си своя кадуцей (кат. 1). Голата мъжка фигура с петасос и две наведени към земята копия, представена права зад гърбовете на два вола върху октодрахми на ореските, както и върху тези на Гета, цар на едоните, се възприема също като образ на Хермес[17]. Това тълкуване се подкрепя от честото въвеждане на кадуцея като допълнителен знак върху тялото на вола[18].

Тази серия, разкриваща популярността на Хермесовите изображения в иконографския репертоар на тракийското племенно монетосечене, е материален израз на известното сведение на Херодот за религията на траките. В него Херодот свързва култа на Хермес с тракийските племенни вождове династи. Те възприемали гръцкия бог на търговията като „божествен пратеник", „водач на душите в задгробния свят" и свързвайки с него своя произход, се стремели да придадат божествени функции на своята власт[19].

Двете копия, които в редица случаи характеризират монетните образи, са атрибут на Арес. Подобна роля изпълнява по всяка вероятност и шлемът, който в една от емисиите на дероните от типа „трискел", незастъпена в съкровището от с. Величково, се явява в ролята на допълнителен знак. Тези синкретизирани образи Хермес—Арес отговаряли на идеите на земните владетели — племенните вождове и царе. Сливайки своята власт с божествената, те се асоциирали с тях. Достатъчно е да посочим октодрахмите на Гета, цар на едоните, за да се убедим в правдивостта на тази теза.

14. Head, op. cit., p. 202; Babelon, op. cit., 783—786; Naster, P. La collection Lucien de Hirsch. Bruxelles, 1959, p. 167, No. 998; Brett, op. cit., p. 78, No 588; Waggoner, N. M. Early greek coins from the collection of Jonathan P. Rosen. New York, 1983, p. 9, No 120; Герасимов, Находка от декадрахми, с. 251 и др.

15. Price, op. cit., p. 8; Маразов, Ив. Царско знамение върху монетите на дероните. — Проблеми на изкуството, 1978, 2, 9—16.

16. Венедиков, Ив. Хермес и дероните. — Нумизматика, 1979, 2, 3—7.

17. Kraay, C. M. Archaic and classical Greek coins. London, 1976, p. 139.

18. Price, op. cit., p. 8.

19. Herod., V, 7; Фол, ц. с., с. 49, 99—101.

Друг интересен проблем, свързан с проучването на дероните от с. Величково, е този за монетната система, по която те са били отсечени. И тук обаче са изказани мнения, които не само са противоречиви, но и взаимно се изключват. Така, докато Герасимов определя монетите като декадрахми, сечени по евбейско-атическата система[20], други изследвачи ги третират като октодрахми по същата монетна система[21], а трети свързват теглото им с номиналите на финикийската монетна система[22]. Отговор на този въпрос дава теглото на дероните отс. Величково. То варира между 38,90 и 40,65 г (38,90; 39,40; 39,95; 40,15; 40,30; 40, 31; 40,35; 40,50; 40,50; 40,65), като средното тегло на десетте измерени екземпляра е 40,10 г. То е значително по-ниско от теоретичното тегло на декадрахмите по евбейско-атическата система, което би следвало да бъде около 43 г.

Проучванията върху македонското монетосечене, които засегнаха и монетното производство на тракийските племена, както и това на някои от най-значителните гръцки полиси по южния тракийски бряг — Абдера, Маронея и Енос, доказаха използуването на една самостоятелна трако-македонска монетна система в три серии. Основна единица в нея е статерът от 9,82 г, който представлява 1/50 част от леката Вавилонска мина с тегло 491 г[23]. По тази система, при която теглото на някои от най-често използуваните номинали в трите серии съвпадат, дероните от с. Величково могат да бъдат определени с еднакво основание като тетрастатери от първа серия ($4 \times 9{,}82 = 39{,}28$) или пък като додекадрахми по втора ($12 \times 3{,}27 = 39{,}28$)[24]. В нашата историография дероните от с. Величково са известни вече под наименованието „тетрастатери“[25], което ще бъде използувано и в настоящия труд.

Пресмятането на тетрастатерите на дероните в дарейки и в кизикени (през V—IV в. пр. н. е. електроновите статери на Кизик играят ролята на сметководна монета в изчисляването на всички големи сделки) е ставало много лесно. От сведенията на Ксенофонт знаем, че един електронов статер е бил равностоен на една дарейка с тегло 8,35 г. При тогавашното съотношение между златото и среброто, което е било 1:13 1/3, това е означавало, че стойността на 1 дарейка е била равна на 111,05 г сребро. Три тетрастатера на дероните ($3 \times 39{,}28$) представлявали 117,84 г сребро — тегло, което е отговаряло на стойността и на кизикена, и на дарейката. Изчислено чрез основната монетна единица в трако-македонската монетна система — сребърния статер с тегло 9,82 г, това съотношение придобива следния израз: 12 статера = 3 тетрастатера = 1 кизикен = 1 дарейка[26]. То именно разкрива голямата за времето си стойност, която са имали тетрастатерите на дероните от съкровището край с. Величково.

Поставянето на статера като основна единица илюстрира зависимостта между монетосеченията на отделните тракийски пле-

20. Герасимов, Находка от декадрахми, с. 254; Franke, op. cit., p. 85.

21. Gaebler, op. cit., s. 55; Babelon, op. cit., p. 783.

22. Head, op. cit., p. 202.

23. Raymond, D. Macedonian regal coinage to 413 B. C. — NNM 126, 1953, 18—42.

24. Ibidem, p. 23.

25. Youroukova, op. cit., 4—7; Юрукова, Й. 24 монети и печати от България. С. 1978, 5—6; Юрукова, Й. Нови наблюдения върху хронологията и локализацията на цеитровете на тракийското племенно монетосечене — В; Сб. Антична нумизматика в България, С., 1982, 5—7.

26. Youroukova, op. cit., 4—7 и цит. там извори.

мена. Във връзка с тях са монетите на македонските и на пеонските владетели, както и монетите на Абдера, Тасос, Маронея и Енос. Възприемането на една, съобразена с източните еталони обща монетна система от тези племена и полиси с различни по характер и устройство политически институции, е израз не само на техните взаимоотношения и контакти, но и на общата ориентировка на търговията им с Изтока.

Тракийското племенно монетосечене се развива под влиянието на два фактора, които макар и различни по форма, не се отличават по своята същност. Първият идва от гръцките колонии по тракийския бряг, чието монетосечене по мнението на повечето изследвачи дава първоначалния подтик на тракийското, а вторият свързва директно Тракия с Изтока. В този втори фактор именно се крие обяснението на голямата роля на финикийското монетосечене, на това на лидийските владетели и на гръцките градове на малоазийския бряг във формирането на тракийското монетно производство.

С други думи, налице е прякото влияние на Изтока — чрез директни икономико-политически връзки, и косвеното — чрез гръцките полиси по южния тракийски бряг. На първо място между тези полиси е Абдера, започнала своето монетосечене още през 540/535 г. пр. н. е.[27], разположена в съседство с тракийските племена, населяващи богатата със златни и сребърни залежи Пангейска област. От монетните съкровища, значителна част от които е намерена в Египет, се вижда, че още през втората половина на VI в. пр. н. е. т. нар. „трако-македонско“ сребро под формата на абдерски октодрахми е било изнасяно далеко на югоизток. Срещу него гръцките полиси по западния тракийски бряг закупували египетско жито[28].

Колония на йонийския Теос Абдера възпроизвежда през цялото време на монетосечението си основния тип на монетите на своята метрополия — този на теоския клекнал грифон. Връзките на нейното монетосечене с Изтока се отразяват не само в запазването на грифона като главен монетен тип, но и в монетната система, по която в периода 540/535 — 449/448 г. пр. н. е. Абдера сече своите тетрадрахми. Тяхното тегло — 14,90 г, е твърде близко до това на тетрадрахмите от трета серия на трако-македонската монетна система, което е 14,75 г[29]. Наред с това някои изследвачи правилно отбелязват, че теглото на абдерските тетрадрахми е сходно и с това на хиоските[30]. Всичко това показва, че абдерското монетосечене през VI—V в. пр. н. е. е в тясна връзка с две системи от източен произход — трако-македонската и хиоската. Този факт разкрива ориентировката на абдерската търговия към Изтока, която хронологически предшествува персийската експанзия в Тракия.

Но случаят с Абдера, колкото и да е характерен, не е единствен. Проникването на източното влияние в тракийското монетосечене отдавна привлича вниманието на спе-

27. May, J. M. F. The coinage of Abdera (540—345 B. C.). London, 1966, p. 49.

28. Roebuck, C. The Grain Trade between Greece and Egypt — Classical Philology 1950, p. 250.

29. Raymond, op. cit., p. 23; May, op. cit., p. 22, n. 3.

30. Roebuck, op. cit., 246—247.

циалистите. Още в първите десетилетия на нашия век видният английски нумизмат Перси Гарднър отлебязва, че „Тракия се е намирала повече под влиянието на Азия, отколкото на това на Европа". Ето защо според него, когато Тасос и Лете започват своето монетосечене, те въвеждат в него не монетните системи на Евбея, Егина и Коринт, а тези на Азия[31].

Още през втората половина на VI в. пр. н. е. в Тракия е налице силно източно влияние, което през гръцките полиси прониква в самия хинтерланд. Логично е да се смята, че по време на гръко-персийските войни, при които персите и траките са в непосредствен допир, това влияние става още по-силно.

Тракийското племенно монетосечене е представено в находките от нашите земи и чрез няколко редки статера на ореските от типа „кентавър, държащ в ръцете си нимфа". Освен анепиграфните емисии, които се третират като най-ранни, има и такива, при които композиционната група „кентавър и нимфа" е придружена от ретроградно изписания надпис ΩΡΗΣΚΙΩΝ (кат. 5). Това съчетание между изображение и надпис се свързва с един пасаж от „Илиада", в който кентаврите в качеството си на планински обитатели били назовани 'ορεьκῶοι[32]. Оттук незасвидетелстваното в никакви други извори име „орески" се възприема като обобщаващо название на населяващите Пангей тракийки племена. Ореските се отъждествяват със сатрите, в чиито владения според Херодот се намирали най-значителните сребърни залежи на Пангей[33] Единствените две съкровища със статери на ореските от нашите земи, които за съжаление са разпилени, са открити недалеко от горното течение на Нестос, в околностите на гр. Гоце Делчев[34]. И в двата случая заедно със статерите на ореските са били намерени и сходните им по иконография архаични статери на Тасос, които явно принадлежат на същия географски ареал. Съвместното разпространение на двата типа монети по горното течение на Нестос на свой ред локализира владенията на ореските и тяхното монетосечене в разположената недалеко от Тасос Пангейска област. Наред с това разпилените съкровища от гр. Гоце Делчев са засега единствените от територията на Балканския полуостров, в които са представени статерите от типа „кентавър и нимфа". Това интезивно монетосечене, организирано по време на гръко-персийските войни, е застъпено в три големи находки от територията на днешен Египет[35]. Между тях е забележителното съкровище от Асиут, което съдържа 32 статера на ореските. Шлемът с грива, който заема мястото на разделения на четири части квадрат върху обратната страна на една от емисиите[36] в Асиут, доказва автентичността на подобен екземпляр от нумизматичната сбирка на АИМ, третиран в продължение на десетилетия като фалшификат (кат. 4).

Този шлем, който се използува като допълнителен знак върху една емисия на дероните

31. Gardner, P. History of Ancient Coinage. Oxford. 1918, p. 106.

32. Hom., Il. I, 268.

33. Leake, W. M. Northern Greece, t. 3, London, 1835, p. 213; Златковская, Т. Д. Возникновение государства у фракийцев. Москва, 1971, 187—188.

34. Гарасимов, Т. Колективни находки на монети през 1939 г.— ИБАИ 13, 1939, с. 344 (IGCH, No 692); Юрукова, Й. Монетни находки, открити в България през 1977 и 1978 г. — Археология, 1979, 4, с. 59.

35. IGCH No 1640 (Benha el Asl); IGCH No 1644 (Asyut); IGCH No 1646 (Fayum).

36. Price, M. and Waggoner, N. Arhaic greek silver coinage. The "Asyut" hoard. London, 1979, p. 33, No 93.

Обр. 1
Тетрастатер на дероните от типа „трискел" (475—465 г. пр. н. е.). Допълнителен знак — шлем — аверс

от типа „трискел" (обр. 1)[37], се въвежда и в монетосеченето на македонския владетел Александър I. Върху обратната страна на неговите тетрадрахми, пуснати в обращение ок. 480/479—477/476 г. пр. н. е.[38], виждаме познатия ни от статерите на ореските шлем с грива, представен в същия вдлъбнат квадрат (обр. 2). Въвеждането на този монетен тип от иконографския репертоар на тракийското племенно монетосечене в този на македонската царска институция е израз на определени политически идеи. Още повече че върху монетите на Александър I (отсечени преди въвеждането на разделения на четири части плитък квадрат, около който е изписано неговото име) шлемът заема мястото на протомето на козел, характерен тип за царската монетарница в Еге.

Предположението, че шлемът върху Александровите монети отразява започващото разрастване на македонската държава за сметка на нейните съседи, между които първи са били ореските[39], е лишено от сериозни основания. В този кратък период от време, когато персите все още имат солидни позиции в Югозападна Тракия (Ейон и Абдера са в техни ръце), Александър I няма нито време, нито материални ресурси, за да се изявява в ролята на агресор по отношение на съседните му тракийски племена. По-скоро в тези напрегнати моменти той се обръща към тях в стремежа си да получи съдействие и ефективна подкрепа. Това определя мястото и значението на ореските, които като притежатели на богатите сребърни рудници в Пангей, са били особено желани и тачени съюзници от македонския владетел.

Опростената схема на началния стадий в развитието на тракийското монетосечене, която до неотдавна се отнасяше само за тетрастатерите на дероните от типа „трискел" и за статерите на ореските с изображението на кентавър и нимфа, цялостно се промени вследствие изследванията на серия интересни съкровища от териториите на днешен Египет, Сирия, Йордания, Иран и пр.[40] В тези находки, редом с множеството други архаични гръцки монети, са застъпени значителен брой парични знаци на тракийските племена, третирани в авторитетни научни издания като изделия, издаващи ръката и художествения вкус на модерни

37. Babelon, op. cit., 783—784, No 1230—1232; Brett, op. cit., p. 78, No 588; Nastich, op. cit., No 998 etc.

38. Raymond, op. cit., pl. IV, No 8a, 9a, 11a; pl. V., 34b, 35a, 38d, 39a, 40c, 41a.

39. Ibidem, p. 89.

40. IGCH No 1480 (Seleucia); No 1482 (Jordan); No 1483 (Massyaf); No 1634 (Egypt); No 1640 (Benha el Asl); No 1644 (Asyut); No 1645 (Zagazig); No 1646 (Fayum); No 1762 (Tigris River); No 1790 (Malayer); Coin Hoards 1, 1975, No 15; Coin Hoards 7, 1985, No 12; Price, Waggoner, op. cit.; Kraay, C. M. and Moory P. R. S. Two fifth century hoards from the Near East — R. N. 10 1968, 181—235; D. Schlumberger. L'argent grec dans l'Empire Achéménide. Paris, 1953.

фалшификатори[41]. Става дума за монетите на бизалти, едони, ихни, тинтени, леи, за октодрахмите на ореските и за техните статери с изображението на мъж, държащ кон, за монетите на дероните с образа на Хермес, прав зад гърбовете на два вола, и пр. Резултатите от изследванията на тези находки поставят на преоценка съдържанието на едно игнорирано съкровище от нашите земи — това от с. Садовик, Пернишко. То е съставено от една монета на дероните от типа Хермес, застанал прав зад гърбовете на два вола (кат. 1), и от два статера на тинтените[42]. В продължение на повече от шест десетилетия тези интересни монети от нумизматичната колекция на Националния археологически музей, третирани като модерни фалшификати, останаха извън кръга на научните интереси на работещите в музея специалисти нумизмати.

Какво показват иконографският и стиловият анализ на трите монети от Садовик? Изображението на Хермес, представено върху монетата на дероните, както и това на облечения в къса туника мъж, опитващ се да задържи устремен в движение кон — от лицевата страна на двата статера на тинтените (кат. 2,3), свързват по иконография и стил монетите от с. Садовик с някои монетни емисии на едоните, ореските и ихните. Тези близки по иконография и стил изображения поставят в хронологична и тематична зависимост значителна част от монетните емисии на тракийските племена.

Изображението на мъжа в къса туника, който с двете си ръце държи юздата на устремен в движение кон (обр. 3), поставя някои интересни проблеми. Тази динамична композиция, свързана с възпроизвеждането на един общ прототип, показва поразително сходство с иконографския репертоар на малоазийската Еритрея. Но за разлика от кратковременно сечените статери на тинтени, ихни и орески, върху които този монетен тип спорадично се появява, без да е в тематична връзка с останалите характерни за тях изображения, конникът в галоп или такъв, който се готви за езда, е в продължение на близо половин век доминиращ тип за монетосечението на Еритрея[43]. Конникът в галоп, хвърлящ копие, представен върху монетите на Сермиле, следва същата иконографска схема[44]. Разпространението на тет-

Обр. 2
Сребърна монета на Александър I с шлем върху реверса

41. Gaebler, op. cit.

42. Единият статер на тинтените е описан от Мушмов (Мушмов, Н. Аитичии монети на Балканския полуостров и монетите на българските царе. С., 1912, с. 436), който отбелязва, че монетата е намерена при с. Садовик, Трънска околия. По-късно от същата находка в Националния археологически музей са били донесени още две монети — статер на тинтените и тетрастатер на дероните. Според обясненията на човека, открил при случайна изкопна работа находката, тя е била съставена от четири монети, поставени в грубо изработен малък глинен съд. Трите монети са били предадени безвъзмездно в музея, а четвъртата, върху която бил представен също гол мъж зад гърбовете на два вола, е била претопена за направа на гривна от един брезнишки сарафин. Макар и непълни, тези описания по-
→

Обр. 3
Статер на ореските — аверс

кават, че и четвъртата унищожена монета от съкровището, е била тетрастатер на дероните от типа Хермес, застанал прав зад гърбовете на два вола.

43 Brett, op. cit., No 1834–1836; Price, Coins of the Macedonians, p. 7.

44 Raymond, op. cit. p. 54, pl. II, 12.

45 IGCH No 1638 (Delta); No 1644 (Asyut).

46 Herod., VII, 123.

47 Svoronos, op. cit., p. 41, 46; Perdrizet, P. Notes de numismatique macédonienne. — RN 7, 1903, 315 ff.; Babelon, op. cit., 791–792.

48 Tit. Liv., XXVI, 25.

радрахмите на Сермиле на изток, в завладения от персите Египет[45], показва, че тяхната роля е била сходна на тази, изпълнявана от монетосеченето на тракийските племена.

Тези примери илюстрират проникването на източното влияние не само в иконографията на тракийското племенно монетосечене, но и в тази на някои гръцки полиси, принадлежащи на същия географско-политически ареал.

Монетите на тинтените се свързват иконографски и стилово с тези на Ихни, третирани най-често като монети на град. Той, според сведенията на Херодот, бил разположен на запад от долината на Аксий, недалеко от Пела[46]. Смятайки, че тази локализация откъсва града от ореските и тяхното монетосечене, някои изследвачи поставят Ихни в Пангей като идентифицират Тинте (Тинде) с известния Датон[47].

Какво е значението на Садовишката находка в разрешаването на някои от тези въпроси?

Съвместното намиране на дерона и на двата статера на тинтените свързва монетите на недобре локализираното тракийско племе тинтени или на град Тинте с тези на дероните, обитавали на запад от езерото Прасиада към планината Дизорон. Местонамирането на находката от Садовик, недалеко от горното течение на Стримон, само на десетина километра от с. Режанци, свързано с две големи съкровища от монети на пеонските царе, е нова връзка между дероните и пеонците.

Така са налице факти, които поставят в зависимост монетосеченето на Тинте или на тинтените с това на дероните и с Пеония, т. е. със земите на запад от Стримон, където се е намирал Ихни, а може би и Тинти, старо име на споменатия у Тит Ливий дарданси град Синтия[48]. Освен това трите монети от Садовик принадлежат на една и съща епоха — времето на грък-персийските войни — факт, който на свой ред обуславя тяхното едновременно разпространение и циркулация.

Квадратът в нисък релеф, разпределен на четири части, представен върху обратната страна на дерона от Садовик (кат. 1), както и съкратената форма на ретроградно изписания надпис ΔΕΡΡΟ върху лицевата му

страна, показват, че той е по-ранен от тетрастатерите от съкровището при с. Величково. Както вече бе отбелязано, върху тези монети е изобразено едно по-развито монетно изображение — трискелът. Въпреки големия брой монети на тракийски племена съкровището от Асиут (укрито около 475 г. пр. н. е.) не съдържа монети на дероните от типа трискел, както и октодрахми на бизалтите, едоните и ореските[49]. Същото наблюдение се потвърждава и от други, подобни по съдържание съкровища[50].

Обобщението на тези факти показва, че дероните от типа трискел, октодрахмите на бизалтите, както и тези на Гета, цар на едоните, принадлежат на по-късен период в развитието на тракийското племенно монетосечене. Неговите хронологически граници — 476/475—465 г. пр. н. е.[51] се очертават от събитията, настъпили след приключване на гръко-персийските войни, когато Долнострумската област и Пангей стават обект на нови апетити — тези на Атина, която на два пъти — в 475 и в 465 г. пр. н. е., прави безуспешни опити за тяхното овладяване.

Тези нова, по-късна датировка на дероните от типа трискел, засяга правилната интерпретация на две монетни съкровища от нашите земи. От една страна, това е находката от с. Садовик, между чиито отлично запазени монети няма дерони с изображението на трискел, а от друга — съкровището от с. Величково. Износеността на най-значителната част от съдържащите се в него еднотипни тетрастатери, признак на значителна циркулация от три-четири десетилетия, ни отвежда към края на 70-те години на V в. пр. н. е. В това време изтеглянето на монетите от циркулационната среда и грижливото им укриване в подходящо за целта малко глинено съдче може да се постави във връзка с похода на Ситалк срещу Македония (429 г. пр. н. е.). Пътят на тракийския владетел, чиято огромна армия била наречена от Аристофан приближаващ се „облак скакалци", минавал от долината край горното течение на Хеброс покрай северните склонове на Родопите и Рила, откъдето се спускал към поречието на Стримон[52]. По нумизматични данни същият път е бил използуван и от Антипатър при изтегляне на неговите войски към Гърция, а по сведения на Полибий, и от Филип V при едно от неговите нашествия в Тракия[53]. Дероните от типа „трискел" са представени и в две други съкровища. Едното е често споменаваното в литературата съкровище от Щип. Разпръснато между много обществени и частни колекции, броят на съдържаните в него монети не е точно установен. Известно е само, че между значителния брой „дерони" е имало и няколко октодрахми на ореските и бизалтите[54].

Втората находка, доскоро неизвестна, разпръсната вероятно преди повече от един век, е била намерена в околностите на Прилеп. От описанието на една от съдържаните в нея монети се вижда, че се отнася също за дерон от типа „трискел"[55].

49. Price, Waggoner, op. cit., p. 29, 39.

50. Kraay, Arhaic and classical greek coins, p. 141, n. 3.

51. Price, Waggoner, op. cit., p. 29, 39.

52. Aristoph., Acharn., 150; Геров, Б. Проучвания върху западнотракийските земи през римско време. — ГСУ, Факултет по западни филологии, т. 61, 1, 1967, с. 94 и цит. там извори и библиография.

53. Youroukova, I. Les invasions macédoniennes en Thrace et les trouvailles monétaires. — In: Actes du 9-ème Congrès intérnational de numismatique, Berne, 1979, 215—225; Polyb., XXIII, 8.

54. IGCH No 355; Svoronos, op. cit., p. 9; Babelon, op. cit., 783—784; Kraay, Arhaic and classical greek coins, p. 141.

55. Документи от Българското възраждане от архива на Стефан И. Веркович 1860—1893., С. 1969, с. 120.

За времето си съкровището от Щип е било единственото, което чрез характера на своето съдържание е засвидетелствувало разпространението на монетите на тракийските племена в собствения им географско-политически ареал. Въпреки че находките от Садовик, Величково, Прилеп и гр. Гоце Делчев показват сега, че случаят със Щип не е изненадващ, циркулацията на монетите на тракийските племена далеко на изток и югоизток в пределите на Ахеменидската държава, е зафиксирано чрез много по-голям брой монетни съкровища[56]. И ако някои от тях, укрити по време или непосредствено след привършване на гръко-персийските войни, могат директно да се свържат с персийското присъствие в Тракия, то други, по-късни, показват, че тракийското сребро чрез октодрахмите на едони и бизалти продължава да намира добър прием на източните пазари[57].

Анализът на 59 съкровища от този период, открити във владенията на Ахеменидите, дава интересни резултати. Съдържанието на 44 от тях е сформирано изцяло от гръцки монети, а в останалите 15 присъствието на „домашните" персийски сикли е незначително[58]. Този съзнателен либерализъм по отношение на чуждите парични знаци е редуцирал разходите по организиране и поддържане на интензивно собствено монетно производство — мярка, която е облекчавала финансовата политика на голямата източна държава[59]. Това е една от главните предпоставки за разпространението на изработените от висококачествена сребърна сплав тежки тракийски монети в Ахеменидските владения.

Съпоставянето на находките от Щип и Прилеп с тази от с. Величково показва, че дероните от типа „трискел" се разпространяват (в сравнение с техните по-ранни емисии, застъпени в съкровища от Египет) в един сравнително ограничен географски район — на изток — в долината по горното течение на Хеброс, и на запад — в земите около средното течение на Аксий. Двата полюса на тази криволичеща ос Прилеп—Щип—Величково ни отвеждат към вътрешна Тракия и Пеония. По всичко изглежда, че трите съкровища отразяват картина на монетната циркулация, обслужвана от сребърни монети с голяма номинална стойност, която макар и кратковременна е обща за някои обитавани от беси и пеонци земи. Датирана около 470—430 г. пр. н. е. тази циркулация може да се разглежда като израз на икономико-политическа стабилност.

Укриването на трите съкровища отразява може би различни драматични моменти, свързани с грандиозния Ситалков поход. При с. Величково това е непосредствената опасност, създадена от недалеко преминаващите огромни пълчища, а при Прилеп и Щип — психологическото напрежение, предизвикано от вестите за нанасяните от тракиите поражения и погроми. От сведенията на Тукидид виждаме, че това състояние на паника, страх и уплаха е обхванало както

56 Вж. изброените в заб. 10 съкровища.

57 IGCH No 1480; No 1762; No 1790; No 1482—1483; Coins; Hoards I, No 15.

58 Schlumberger, op. cit., I 64.

59 Le Rider, G. Le tresor de Bassit (1978). — Bulletin de Correspondance Hellenique, 107, 1983, I, p. 455.

„гърците до Термопилите“, така и „северните тракийци“[60].

Въпреки тези нови наблюдения, които засягат въпроси, свързани с появата, характера и развитието на монетосеченето на тракийските племена, то все още остава един от слабо проучените дялове на тракийската нумизматика.

Между споменатите от нас монети само тези на бизалтите и едоните се свързват определено с добре засвидетелствувани в изворите тракийски племена.

Бизалтите, които обитавали земите на запад от долното поречие на Стримон, южно от планината Дизорон, често се споменават в сведенията на старите автори[61].

Върху лицевата страна на техните октодрахми е представен брадат мъж, застанал прав зад гърба на кон. В едната си ръка той държи две наведени към земята копия (обр. 4). И тук присъствието на копието, атрибут на Арес, е основание за свързване на този образ с почитания всред траките гръцки бог на войната[62]. Според друга теза този готвещ се за езда конник възпроизвежда образа на легендарния Резос, убит пред стените на Троя[63]. Присъствието на петасоса, който поставя под съмнение и двете тези, отново разкрива иконографията на синкретизирания Арес—Хермес. Със своите качества този образ е отговарял на идеите на анонимните царе на бизалтите, които са се асоциирали с него. Върху обратната страна на по-ранните емисии виждаме квадрат, разделен на четири части, докато надписът, съдържащ името на бизалтите, е изписан върху лицевата. В по-късните емисии настъпват известни промени. Името на бизалтите преминава върху реверса на октодрахмите. Тук то е изписано около малък, плитък квадрат, разделен на четири, като цялата композиция е обградена от вдлъбната квадратна рамка. Този характерен начин за оформяне на реверса, който включва име на племенна организация, на владетел, на град или на магистрат, се среща върху октодрахмите на бизалтите и на Александър I, върху тетрадрахмите на Акант, както и върху тези на Абдера[64]. Подобна диспозиция следват и надписите върху октодрахмите на Гета, цар на едоните, и тези, гравирани върху октоболите на непознатия Мозес. Това поставя в хронологическа зависимост монетосеченията на тези различни политически институции. Приема се, че всички те са отсечени след 480/479 г. пр. н. е. Тази датировка се допълва от състава на съкровищата, в които октодрахмите на бизалтите са представени. Тези съкровища от територията на днешна Турция, Сирия, Йордания и Иран, укрити в последните десетилетия на V в. пр. н. е.[65], отново илюстрират разпространението на монетите на тракийските племена далеко на изток. Фрагментираният вид, в който най-голямата част от тези екземпляри е представена, е израз на необходимостта от дребни номинали за локалния стоково-паричен оборот[66].

Извънредно редките октоболи на бизалтите са в метрологична, иконографска и сти-

60. Thuc., II, 101.

61. Herod., VII, 116; Strab., VII, 7, 36; Athen., XII, 520 d-f; Tit. Liv., XLV, 29, 6.

62. Kraay, Arhaic and classical greek coins, p. 140.

63. Svoronos, op. cit., p. 106.

64. Raymond, op. cit., pl. VI, No 45a, 46a, 48a, 49—51a; pl. VII, 53a, 55a, 57a, 66—75; Desneux, J. Les tétradrachmes d'Akanthos — RBN 95, 1949, p. 83 — смята, че тази диспозиция за реверса (надпис, изписан около плитък квадрат, разделен на четири части) се въвежда върху тетрадрахмите на Акант ок. 480 г. пр. н. е.; May, op. cit., p. 86.

65. IGCH No 1482—1483; 1790; Coin Hoards 1, No 15.

66. Kraay, Moorey, op. cit., p. 209.

Обр. 4
Октодрахма на бизалтите — аверс

лова близост с други два монетни типа — октоболите на Александър I и тези с името на Мозес. Изхождайки от това поразително сходство, научната книжнина разглежда Мозес като владетел на бизалтите[67].

Макар и логична, тази интерпретация не може безрезервно да се приеме.

Близостта между монетите на Мозес и октоболите на Александър I поставя в общи хронологически граници отсичането на двата типа монети. Те се определят от солидно обоснованата датировка на Александровите емисии, пуснати в обращение между 476/475—460 г. пр. н. е.[68] На същия период принадлежат октодрахмите и октоболите на бизалтите, чиито надпис по традиция, присъща и на монетосеченията на дерони и орески, пресъздава единствено името на племенната организация. Трудно е да си представим, че бизалтите нарушават, и то само по отношение на част от нискостойностните си монети, тази традиция, пускайки в обращение емисии с името на Мозес[69].

Октодрахмите на Гета не нарушават тази схема. Те не са предшествувани, нито пък са съпроводени от други монетни емисии на едоните и като първи по рода си в монетосеченето на това голямо тракийско племе могат естествено да въведат нов по форма и съдържание надпис.

Случаят с октоболите на Мозес по всяка вероятност е аналогичен. Те принадлежат на някое съседно на бизалтите племе (може би на крестоните), което ок. 479/478—466/465 г. пр. н. е. разкрива за пръв път собствена монетна продукция, тясно свързана с личността и името на своя владетел.

Както отбелязахме вече, монетосеченето на едоните е засвидетелствувано, поне засега, единствено чрез октодрахмите на Гета. Образът на Хермес—Арес с петасос на главата, застанал прав зад гърбовете на два вола, с копие в ръка, представен върху лицевата страна на тези монети (кат. 19), е твърде сходен с този, възпроизведен върху октодрахмите на ореските и на ихните (обр.5). Този общ тип, характеризиран с еднакви иконографски и стилови белези, отразява сходството между тези съвременни монетосечения.

Върху лицевата страна на един рядък ек-

[67] Waggoner, Early greek coins, p. 9, No 118; Златковская, ц. с., с. 196.

[68] Raymond, op. cit., 111—125.

[69] Ibidem, p. 115, No 14.

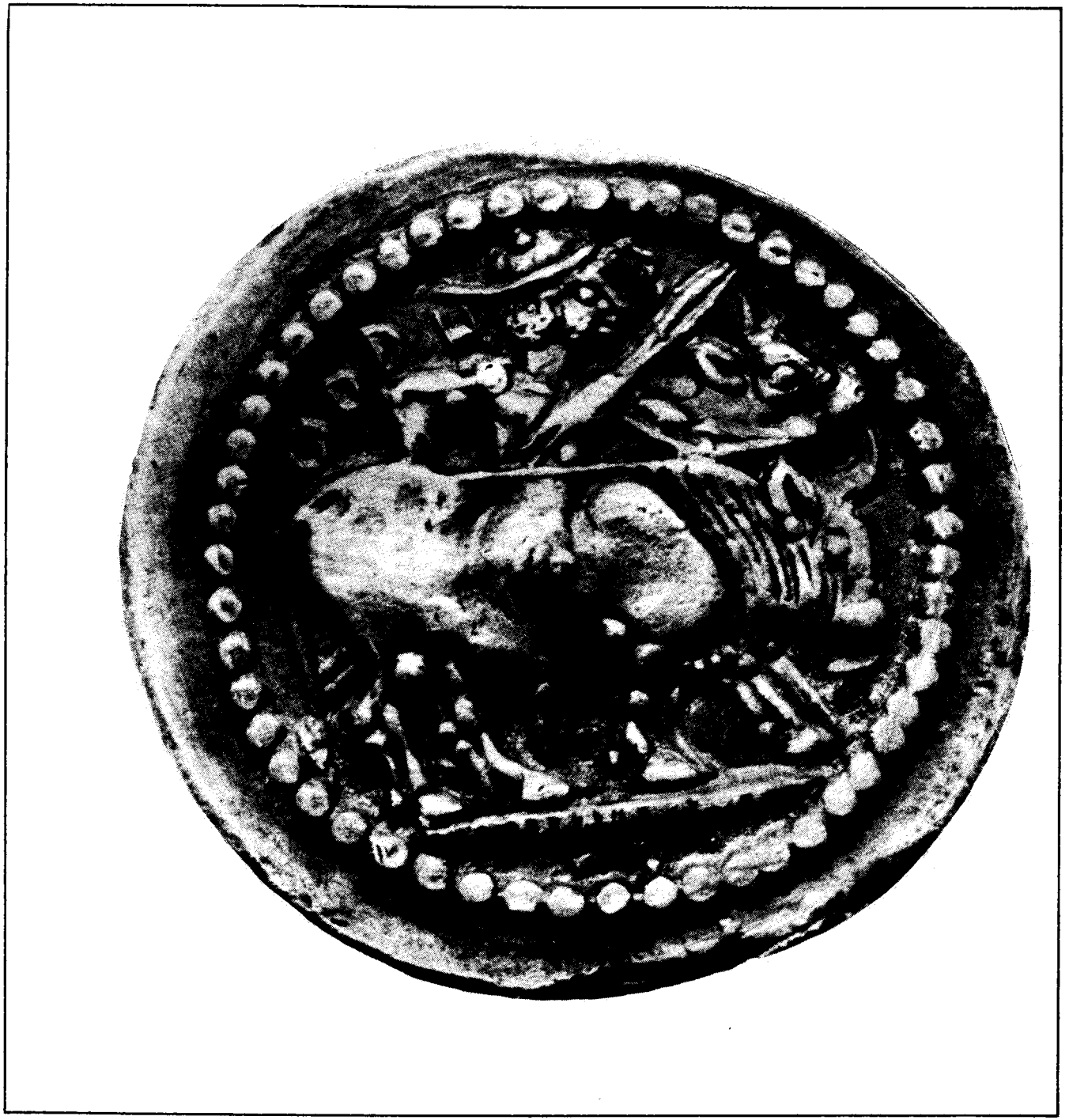

Обр. 5
Октодрахма на ореските — Хермес — Арес с петасос на главата — аверс

Обр. 6
Октодрахма на Гета — цар на едонитe
аверс

земпляр от сбирката на Британския музей[70], който представя първата емисия октодрахми, е изписан необичайният надпис: ΝΟΜΙΣΜΑ ΕΔΟΝΕΟΝ ΒΑΣΙΛΕΟΣ ΓΙΤΑ (обр. 6). Разпределеният на четири части кръг, обграден от вдлъбната квадратна рамка върху обратната страна, напомня за типа на октодрахмите на ихните. Във втората емисия, която е по-многобройна, съдържанието и диспозицията на надписа, а оттук и типът за реверса се променят. Възприемайки популярния в ареала тип за реверса, за който вече говорихме, тези по-късни емисии представят в няколко варианта[71] нов по съдържание надпис: ΓΕΤΑ ΒΑΣΙΛΕΥ ΗΔΩΝΕΩΝ (кат. 19). Присъствието на този тип октодрахми в състава на две съкровища (едното, намерено в областта между Антиохия и Лаодикея ад маре, а второто — край бреговете на Тигър)[72], отдавна е оборило плахо изказваните съмнения върху тяхната автентичност.

Иконографско-стиловите и метрологични белези, свързващи монетите на Гета със съвременните им парични знаци, издавани от други политически институции, са основните критерии за тяхната характеристика. Оригиналността на октодрахмите се изразява във формата и съдържанието на техните надписи. Те свързват името на едоните с това на Гета, окачествен като техен цар. По този начин октодрахмите са официални документи, разкриващи големите политически амбиции на неизвестния от други извори тракийски династ Гета, който пръв в развитието на античното монетосечене прикачва към името си носената от него царска титла[73].

И ако тенденцията за отричане самобитността на тракийското монетосечене подтиква някои специалисти да търсят прототиповете на оригинални изображения и надписи в репертоара на монетното производство на македонския династически двор или пък в този на големите гръцки монетарници[74], в случая подобни опити са изцяло неприложими.

Политическото устройство на гръцките полиси, които са с демократически принцип на управление, изключва отделната личност от фокуса на монетосеченето. Тези традиции са така дълбоко вкоренени, че дори и всесилни тирани от типа на Пизист-

[70] K. Kraay, Archaic and classical greek coins, p. 139, fig. 4, pl. 26, No 483.

[71] Babelon, op. cit., 789—801.

[72] IGCH No 1480; 1762.

[73] Златковская, ц. с., с. 198 и цит. там библиография.

[74] Димитров, К. Изображения на тракийски владетели от доелинистическата епоха. — Втори международен конгрес по българистика. София, 1986. Доклади и съобщения. Българските земи в древността. България в средновековието. С., 1988, с. 93—99.

рат не се осмелявали да ги нарушат.

Въпреки че македонското монетосечене е в ръцете на царската институция, сечените монетни емисии до 480/479 г. пр. н. е. са анепиграфни. Едва след тази дата едноличната царска власт намира израз в надпис, съдържащ единствено името на владетеля.

Чрез това име, което по подобие на тетрадрахмите на Акант, а по-късно и тези на Абдера, сочи издателя на съответната монетна емисия, македонският царски институт акредитира своите парични знаци пред чуждите потребители. Сечените до 451 г. пр. н. е. тетрадрахми и тетроболи, предназначени, както изглежда, за локалните пазари, остават анонимни[75].

Дори и на изток, при Ахеменидите, където идеологията за божествения характер на абсолютната царска власт е много силна, монетите пресъздават един конвенционален, анонимен образ на владетел без изписване на неговото име и титла.

Ако се спрях по-подробно тук на тези факти, то е, защото именно те показват, че надписите върху октодрахмите на Гета не заимствуват чужди идеи и формулировки. Като оригинално явление те отразяват представите на господствуващата тракийска върхушка за характера и прерогативите на царската власт. Наред с това в тези надписи вероятно са вложени и някои други конкретни идеи.

В стремежа си да овладее богатата Долнострумска област, Атина се сблъсква с едоните, които са владеели голяма част от тези оспорвани територии.

Сражението край едонския град Драбеск в 465/464 г. пр. н. е. е епилог на този конфликт[76]. Атиняните претърпели съкрушително поражение от „обединените сили на траките“[77]. В тези драматични години, предшествуващи битката край Драбеск, когато едоните са ударната сила на антиатинската коалиция, отсичането на монети с името на техния цар има определен политически смисъл.

От казаното досега се вижда, че в земите около долните течения на Нестос, Стримон и Аксий се изявява едно интересно монетосечене на сродни по метрология, иконография и стил сребърни монети, свързани с две различни по характер политически институции — полиси с демократически принцип на управление и племенни обединения, оглавявани от местни вождове или династи.

До неотдавна тласъкът в зараждането на това монетосечене се свързваше с гръко-персийските войни и със създадената от тях политическа обстановка, довела до образуването на „междуплеменен южнотракийски съюз с антиперсийски настроения“[78].

Новите изследвания на нумизматичния материал показаха обаче, че хронологическите граници, в които се изявява това монетно производство, надхвърлят тези на гръко-персийските войни. В неговото развитие се обособяват две отделни фази. В първата от тях, датирана между 510—480 г. пр. н. е., в циркулационната среда навлизат монети на дерони, орески, леи, както и тези на

75. Raymond, op. cit., pl. X, No 112—117; pl. XI, No 118—126 (group III — 460—451).

76. Фол. ц. с., с. 105.

77. Thuc., I, 100.

78. Златковская, Т. Д. К вопросу о возникновении государства у фракийцев. — Actes du I CIEB II, S., 1969, 304—305.

Лете, Сермиле, Ихни, Тинте (тинтени) и др. Значителна част от най-интересните монетни емисии на дероните, ореските, Ихни, бизалтите, на Гета — цар на едоните, и на неизвестния Мозес, е отсечена, както вече видяхме, след пълното изтегляне на персийските войски от югоизточната част на Балканския полуостров. Този кратък период очертава хронологическите граници на втората фаза. Двете фази на развитие се свързват с някои интересни белези, характеризиращи архаичните тасоски монети. Освен иконографската и стиловата близост, тасоските монети и тези на споменатите племена и градове са сечени по една и съща система — трако-македонската.

Особено интересен е прегледът на монетните находки, от който се вижда, че представите ни за значението на богатия център на транзитната търговия — Тасос, не се покриват с ареала на разпространение на архаичните тасоски монети — със съкровищата, в които тези монети са застъпени и особено с броя на представените в тях екземпляри.

Като изключим десетината находки от средното поречие на Хеброс със статери и драхми от типа „силен и нимфа", върху които по-обстойно ще се спрем, тасоските статери са представени в по-значително количество само в три находки, намерени недалеко от средното и горното течение на Стримон[79]. В останалите известни съкровища, между които най-многобройни са тези от територията на днешен Египет, статерите на Тасос са представени в незначително количество (често само чрез един фрагментарен статер) по отношение на останалите архаични гръцки монети[80].

Всичко това ни насочва на мисълта, че в своите оживени търговски взаимоотношения Тасос е използувал монетите, сечени в неговата близка географска среда — тези на някои полиси, както и монетите на съседните му тракийски племена. Това е ставало вероятно въз основа на общи икономически интереси, благоприятни и за двете страни. Извънредно високият курс на среброто в Египет (неговото съотношение към златото тук е било $A/AR = 2:1$) осигурявал големи печалби на изкупуваните с „трако-македонско" сребро жито и други ценни суровини. Разпространението на находките показва, че търговският път бил главно морски — от Тасос, през Хиос към Александрия[81]. Завоевателните амбиции на Атина, насочени едновременно към богатата Долнострумска област, Пангей и Тасос, обединяват големия център на транзитната търговия и съседните му, населени с траки, области. Разгромен от изтощителна двегодишна обсада (465—463 г. пр. н. е.) и особено от жестоките условия, наложени от Атина, Тасос спрял за близо тридесетгодишен период своето монетосечене[82]. В същото време спира и монетосеченето на тракийските племена.

Струва ми се, че тук не се отнася до някакво случайно съвпадение, при което несвързани една с друга причини слагат едновременно край както на архаичното тасоско

монетосечене, така и на това на тракийските племена. Ако при някои от племената като бизалти и дерони спирането на тяхното автономно монетосечене може да се свърже с постепенното завладяване на техните земи от Атина и от разширяващата се македонска държава, то по отношение на едоните и ореските подобно обяснение е неуместно. Тези две племена задълго запазват своята политическа независимост. Съществуването на едонска династия до края на третата четвърт на V в. пр. н. е. е засвидетелствувано в едно сведение на Тукидид. В него се разказва за вътрешни разпри в едонския двор, завършили в 424 г. пр. н. е. с убийството на цар Питак[83]. С други думи, различното политическо положение на отделните тракийски племена не оказва влияние върху продължителността на тяхното самостоятелно монетосечене.

При изследване състава на монетните находки виждаме, че след събитията от 463 г. пр. н. е., довели до прекъсване на тасоското монетосечене, в стоковия оборот с Изтока започват масово да навлизат атинските тетрадрахми[84]. Те заемат не само мястото на архаичните тасоски статери, чиито брой в намерените на територията на Египет, Йордания, Сирия, Ирак и Иран съкровища никога не е бил значителен, но и тези на тракийските племена. В укритите през втората половина на V в. пр. н. е. съкровища се срещат вече само единични монетни екземпляри на тракийските племена — предимно октодрахми на бизалтите, представени във фрагментарен вид, т.е. третирани като парчета чист благороден метал, а не като познат и ценен монетен знак.

Тези факти отново поставят Тасос във връзка с тракийското племенно монетосечене. Понесъл най-жестоко ударите на Атина, загубил своята хегемония в търговията по Егейско море, Тасос е единственият измежду съседите на тракийските племена, който след събитията от 465/463 г. пр. н. е. спира своето монетосечене. Макар и в понамалени темпове, Абдера и особено македонският владетел Александър I, участници в антиатинската политическа групировка на тракийските племена, продължават да секат и пускат в обращение сребърни монети[85].

Големите връзки на Тасос с траките са отразени и в друго интересно монетосечене, което, както ще видим, се отнася към по-късен исторически период. Става дума за значителен брой сребърни монети с изображение на силен и нимфа, представени в находки от нашите земи. Без изразяване на сериозни аргументи в нашата литература тези монети бяха обявени за принадлежащи на „някакво непознато тракийско племе, обитаващо областта на Пангей“[86].

Резултатите от няколко неотдавна проучени монетни съкровища, в които са застъпени монети от този тип, показват, че в Тракийската низина, по горното течение на Хеброс, циркулират през първата половина на IV в. пр. н. е. статери и драхми с изображение на силен и нимфа[87]. По ико-

83. Thuc. IV, 107.

84. Schlumberger, op. cit., p. 50 — публикува съкровището на Малайер (Месопотамия), укрито през последната четвърт на V. в. пр. н. е., в което броят на атинските тетрадрахми (163) е преобладаващ. Подобен е случаят и с редица други съкровища като: IGCH № 1182 (Syrian Hoard); IGCH № 1484 (Massyaf Hoard) и др.

85. May, op. cit., p. 86, No 2.

86. Герасимов, Т. Антични и средновековни монети в България. С., 1975, 22—23, обр. 15—16 и описанията към тях; Герасимов, Т. Антични монети, С., 1977, 8—9.

87. Юрукова, Й. Нови наблюдения ..., 10—11; Youroukova, Les invasions macédoniennes ...

нография и стил тези монети могат да се определят като хибриди, съчетаващи някои от характерните белези на архаичното и класическото тасоско монетосечене. При тях нимфата е представена с вдигната дясна ръка, жест на съпротива, характерен за тасоските монети от архаичния период (525—463 г. пр. н. е.), а очертанията на свастиката и колебливото им, олекотено с повече от един грам тегло, ги свързват с тези от класическия период (около 435—411 г. пр. н. е.)[88].

В проучените съкровища монетите със силен и нимфа се срещат съвместно с хемидрахмите на Тракийски Херсонес и на Парион. Тяхната запазеност показва, че те принадлежат на период, предхождащ непосредствено този на добре датираните между 350—300 г. пр. н. е. хемидрахми[89] (обр. 7). Ареалът на разпространението им — Тракийската равнина около горното течение на Хеброс, ни насочва към техните производители. Това е тракийското племе беси, в чиито ръце са били богатите сребърно-оловни залежи на Родопския масив (обр. 8).

Представени в редица съкровища самостоятелно или пък „смесено" с чужди парични знаци, монетите със силен и нимфа са израз на интензивно и продължително монетосечене[90]. Прототипът на тези монети е общ. Това са тасоските статери и драхми със своята характерна композиционна група — отвличащия нимфа силен. Еднаквите стилови белези, с които тя е възпроизведена върху по-късните имитации или подражания, ги свързват повече с архаичното, отколкото с класическото тасоско монетосечене. Тази констатация е в дисхармония с датировката на интересуващите ни монетни емисии — края на V—първите десетилетия на IV в. пр. н. е.

Налице е един интересен анахронизъм. Във времето на пълния разцвет на класическото монетно изкуство в Тракия — в Родопския масив и в долината около горното течение на Хеброс, се секат и се разпространяват монети, възпроизвеждащи иконографията и стила на архаичното тасоско монетосечене. Тези монети съставят един игнориран досега етап в развитието на тракийското племенно монетосечене. Неговият център, от откритите за чужди нападения равнини по долните течения на Аксий, Стримон и Нестос, се изтегля навътре към Родопския масив и горното течение на Хеброс.

Новият център на тракийското монетосечене се оформя в нова географско-политическа обстановка. Той е в земите на бесите, с които следва, струва ми се, да се свърже отсичането на анонимните парични знаци с изображението на силен и нимфа.

Големите материални възможности на племенната върхушка на бесите, необходима база за организирането на самостоятелна монетна продукция, е засвидетелствувана чрез серия богати археологически находки (скъпи съдове, накити, конски амуниции и пр.), намерени в обитаваните от тях земи[91]. Значителна част от тях, между които са и

[88] J. Ryder, Les monnaies archaïques, 186—187.

[89] J. Ryder, G. Deux trésors de la Propontide. — Bibliotheque Archéologique et Historique de l'Institut Français d'Archéologie d'Istanbul 18, 1963.

[90] Вид II № 691 (Венковец, Кърджалийско); IGCK № 1 (Крушево, Пловдивско); IGCH № 702 (Бенковски, Пловдивско; IGCH № 741 (Голямо Белово, Пазарджишко); IGCH № 742 (Ново Домлян, Пловдивско); IGCH № 743 (Виногрон, Пазарджишко). Находката от Костенец, съдържала 98 хемидрахми Тракийски Херсонес, 15 от Парион и 1 драхма със сатир и нимфа не е отбелязана в бюлетина на монетните находки. През 1906 г. е постъпила в нумизматичния фонд на Националния археологически музей; находката от с. Акандиево Назарджишко — вж. Пачева, Й. Монетните съкровища, открити в България през 1975 и 1976 г. — Нумизматика 20, 1978, 4, с. 69. Съкровището от Юруково — вж. Юруково II Монетните съкровища, открити в България през 1973 и 1974 г. — Нумизматика 20, 1978, 2, с. 72.

[91] Фол, Ал. Тракия и бесите през ранноелинистическата епоха. С., 1978, 80 и цит. там литература.

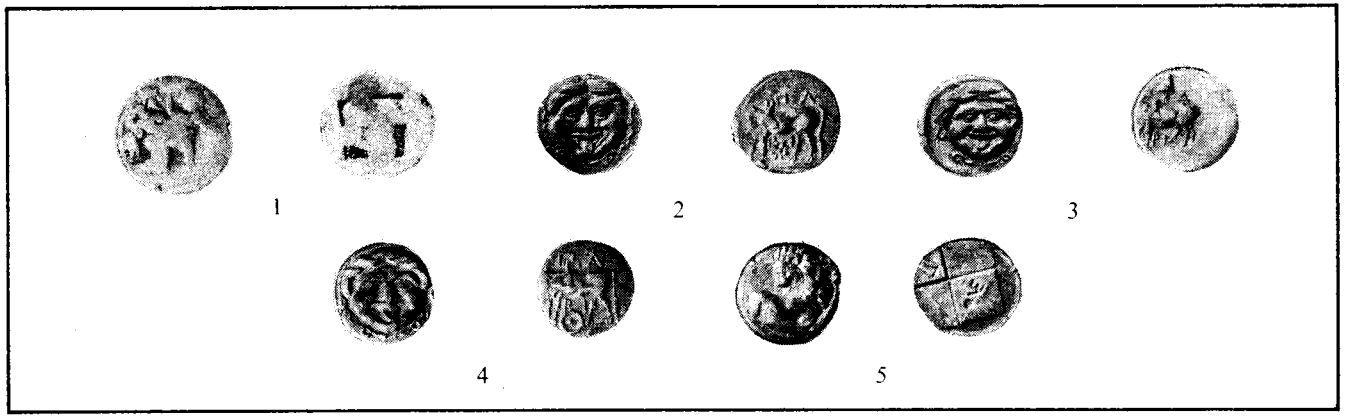

Обр. 7а
Част от съкровището от гр. Костенец: 1 — драхма „силен и нимфа"; 2—4 — хемидрахми иа Париои; 5 — хемидрахма иа Тракийски Херсонес

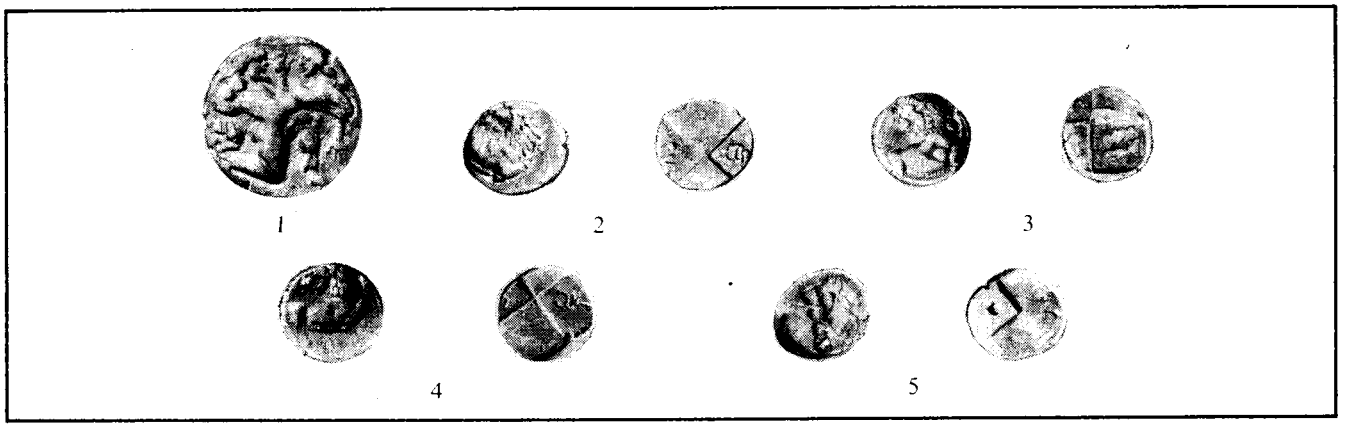

Обр. 7б
Част от съкровището от с. Виноградец, Пазарджишко: 1 — статер „силеи и нимфа"; 2—5 — хемидрахми иа Тракийски Херсонес

тези, свързани с някои от най-пищните могилни погребения от некропола при Дуванли, принадлежат на същия исторически период, с който се свързват интересуващите ни монетни емисии — края на V—първите десетилетия на IV в. пр. н. [92]. За разлика от съвременните одриски владетели — Спарадок, Севт II, Хебризелм, Котис и др., секли незначителен брой сребърни и бронзови парични знаци, свързаните с бесите монети с изображение на силен и нимфа са сечени интензивно в един доста продължителен период от време. Изработени от самородна сребърна сплав, съдържаща оловни примеси, те са били възприемани като монети от благороден метал с висока номинална стойност. Тя се изразява в броя на достигналите до нас статери, който неколкократно превишава този на драхмите. От прегледа на монетните находки се вижда, че в края на V—първите десетилетия на IV в. пр. н. е. в Тракийската равнина, все още изолирана от големите търговски пътища и интереси, циркулират главно монети с изображение на силен и нимфа, следвани от архаичните драхми на Парион, та-

92. Венедиков, Ив., Т. Герасимов. Тракийско изкуство. С., 1973, с. 87, обр. 78—80.

Обр. 8
Съкровища със статери и драхми от типа „силен, отвличащ нимфа"

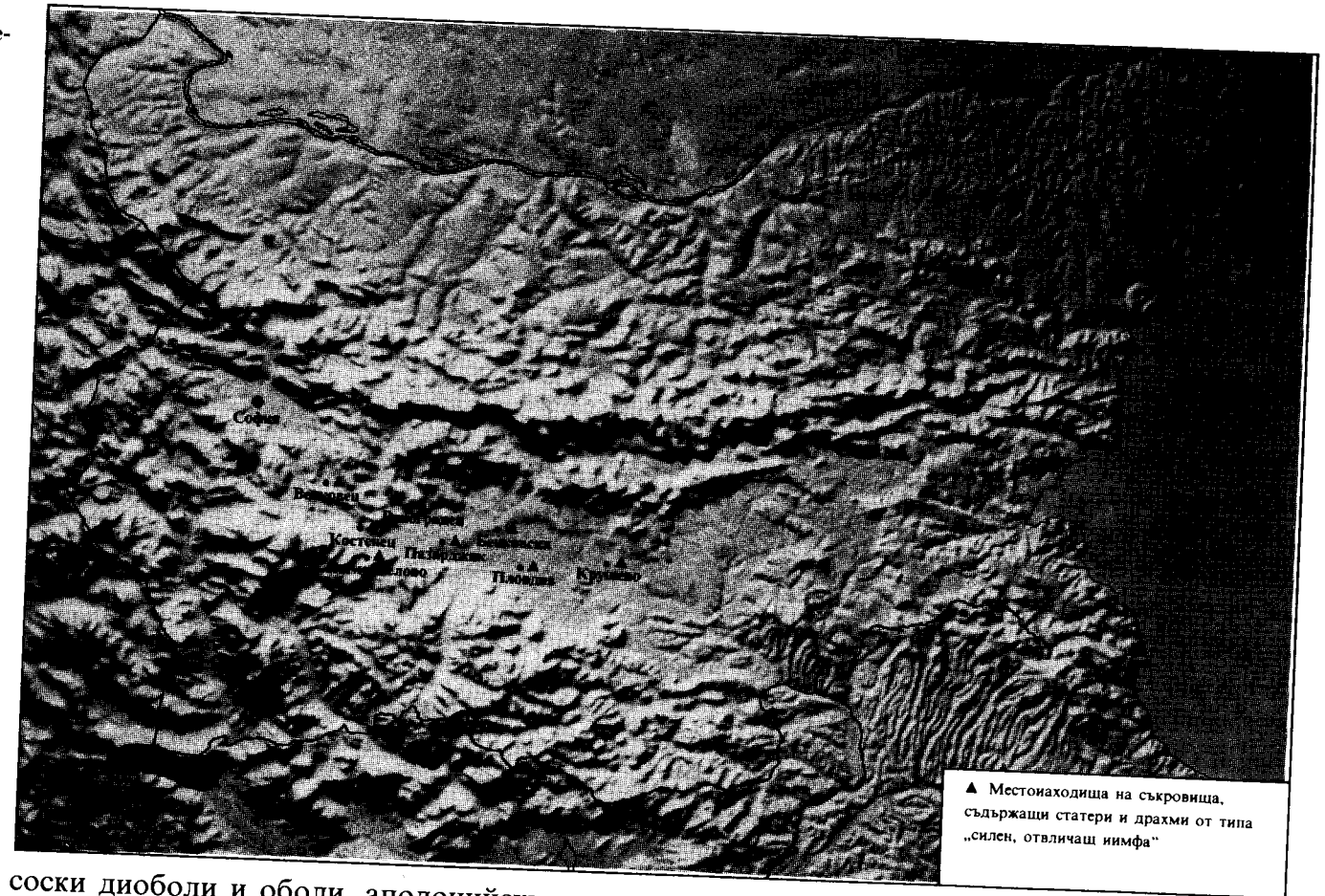

▲ Местоиаходища на съкровища, съдържащи статери и драхми от типа „силен, отвличащ нимфа"

[93] Youroukova, Les inventaires macédoniennes...

соски диоболи и оболи, аполонийски драхми, както и някои редки случаи на атински тетрадрахми и на кизикени. По-късно тук масово проникват хемидрахмите на Тракийски Херсонес и на Парион, следвани от монетите на Филип II и на Александър III. Постепенно монетите със силен и нимфа изчезват от циркулационната среда. В съкровищата, укрити в последната четвърт на IV в. пр. н. е., те вече не са представени[93]. Освен тези факти, които поставят тасоското монетосечене във връзка с това на бесите, има и някои други, наглед по-несъществени, които обединяват на свой ред прототиповете и техните подражания.

Композиционната група силѐн, отвличащ нимфа, подобно на тази — кентавър, държащ нимфа, или пък на застаналите прави един срещу друг сатир и нимфа, са съставени от различни митологически същества от Дионисовата свита. С други думи, всички те могат да се третират като изображения, свързани с Дионисовия култ. Разпространението му в Тасос е засвидетелствувано

в редица интересни паметници — храма на Дионис, светилището на Пан, листа на официалните празници от края на IV в. пр. н. е., както и в прочутата скулптура на силена, украсявала една от градските порти[94]. От сведенията на Херодот знаем, че сатрите са владеели прочутото със своя оракул светилище на Дионис. Като жреци в този храм служели бесите, племе от сатрите. Те обитавали „високи планини, покрити с разнообразни гори и сняг“[95]. Това сведение очевидно се отнася до Западните Родопи и Рила, докъдето се простирали северните владения на сатрите. В Западните Родопи вероятно се е намирало и прочутото светилище на Дионис. Дион Касий разказва, че когато в 29 г. пр. н. е. римският пълководец Крас решил да накаже бесите, той отнел земите им, в които те чествували Дионис, и ги подарил на одрисите[96]. Тези мерки на Крас показват, че земите на бесите със светилището на Дионис са били съседни на одрисите, поради което прехвърлянето на владеенето на светилището от бесите към одрисите е било напълно възможно.

Отбелязах по-подробно тези данни, защото те не само разкриват някои нюанси в разпространението на Дионисовия култ, но и обясняват заимствуването на свързаните с него монетни изображения.

Друг белег, характеризиращ архаичните тасоски статери, е отсъствието на надписи. Те липсват и при по-късните тракийски подражания, които по подобие на своите прототипове, са анепиграфни. Това качество на подражанията отговаря на някои доловени от други извори особености в устройството на политическата организация на бесите. Въпреки серията богати находки, свързани с управляващата върхушка, до нас не е достигнало нито едно име на владетел на бесите. Дори и споменатите в късните извори две имена на беси не са свързани с лица, облечени в достойнствата на владетел. Такъв е Рабокент „един от първенците на племето беси“, противопоставен от Цицерон на одриския владетел „цар Котис“[97]. Вологес, известният водач в антиримското въстание на бесите, е определен категорично от Дион Касий като „Дионисов жрец“[98].

Голямото значение на светилището на Дионис, третирано не само като религиозен, но и като политически център, едва ли не като „общотракийски храм“[99], определя високото положение на свързаните с Дионисовия култ жреци. В качеството си на земен представител на божествените Дионисови повели, главният Дионисов жрец вероятно е сливал своите религиозни функции с тези на дадената му от бога политическа власт. Славата му на пророк-гадател е печелила престиж и политически авторитет. Такъв е случаят с Вологес, който по думите на Дион Касий „само със славата си на пророк отнел войската на Реметалк и го принудил да избяга“[100].

Тази хипотеза се подкрепя от монетните емисии „силен и нимфа“. Тяхната иконография ги поставя във връзка с разпространения всред бесите Дионисов култ, а отсъст-

94. Guide de Thasos, p. 42, fig. 11; p. 57, fig. 20; 167—168; p. 58, fig. 22..

95. Herod., VII. 111.

96. Dio Cass. LI, 25, 4.

97. Cic., In Pis. 34—35.

98. Dio Cass., LIV, 34, 5—7.

99. Collart, P. Philippes, ville de Macédoine. Paris., 1937, p. 247, h. l.

100. Dio Cass., LIV, 34, 5.

вието на надписи отговаря на представите ни за анонимността на жреците-владетели. В качеството си на прорицатели и тълкуватели на Дионисовата воля те обвивали в тайнствена загадъчност не само своята самоличност, но и изпълняваната от тях политическа власт.

II. Монети на одриските владетели V—IV в. пр. н. е.

След оттеглянето на персите през първата половина на V в. пр. н. е. на политическата сцена в източната част на Балканския полуостров се появява нова сила — одриската държава. Нейното консолидиране и териториално разрастване е свързано с името на Терес. Без да посочва конкретни факти или събития, илюстриращи неговата дейност, Тукидид го характеризира като „основател на голямото одриско царство“[1].
Всъщност целта на Тукидид е не да прави исторически екскурси в миналото на одриското царство, което в представите на атиняните се намирало едва ли не на края на света[2], а да обрисува реалните възможности на един потенциален съюзник и партньор. Това е одриският цар Ситалк — син на Терес, въвлечен от Атина в сложни политически интриги и комбинации.
Наред със сведенията за териториалния обхват на одриската държава Тукидид посочва и такива, разкриващи икономическото ѝ благосъстояние и огромните финансови ресурси на нейния владетел[3].
Атина се възползувала от брака на Ситалк с една гъркиня от Абдера. Чрез нейния брат Нимфодор, знатен жител на града, който се ползувал с доверието на Ситалк, Атина въвлекла силния одриски владетел във война срещу градовете от Халкидика и Македония. През 429 г. пр. н. е. начело на 150 000-на сборна тракийска армия Ситалк се отправил към Македония[4]. Този грандиозен поход направил огромно впечатление на неговите съвременници, разкривайки им силата и мощта на одриската държава. Няколко години по-късно — в 424 г. пр. н. е., по време или след несполучливите за одрисите военни действия срещу трибалите, Ситалк починал[5].
Въпреки тези данни, които характеризират одриския цар като силен и амбициозен владетел — използувал умело затрудненията на своите съседи за разширяване на владенията си, здравите приятелски и роднински връзки в Абдера, с влияние и авторитет всред „независимите“ тракийски племена, и пр. — до нас не са достигнали монети със Ситалковото име.
Засега първите монети, сечени от одриски владетел, са на **Спарадок** — брат на Ситалк и син на Терес.
В повествуването на Тукидид името на Спарадок е спомената само на две места,

1. Thuc., II, 3.
2. Aristoph., Acharn, 147.
3. Thuc. II, 97, 5; II, 97, 1—3.
4. Ibidem, II, 29, 4—5.
5. Ibidem, IV, 101, 5.

II. 101, 5; IV, 101,

...ianov, A. Per Tere, ... Spalce odrisi – ... filologia classica, ... 12, p. 282; Vul... ...accession des rois ... Latos 1, 1934, ... Гошев, Мл., ... историята на ...Пр. 1, 1942, с. ... с. 144.

... Я. Тракий- ... СУИФФ, ... Златков- ... 230.

... с. 190.

... VII, 75; ... VIII, 4.

и то с цел да се пояснят мястото и ролята на неговия син Севт, който бил втори по ранг и влияние в двора на своя чичо[6].

Тази оскъдна информация, която писмените извори предоставят, е дала възможност за изразяването на различни становища и догадки върху хронологическите рамки, в които управлението на Спарадок може да се постави, върху характера на неговата власт, а оттук и върху политическото устройство на одриската държава. Така някои изследвачи разглеждат Спарадок като пряк наследник на Терес и следователно — предшественик на Ситалк[7], докато за други той е управлявал само част от одриското царство в качеството си на зависим от владетеля парадинаст[8]. Последното становище се обосновава главно с игнорирането на Спарадок в разказите за Пелопенеската война, без да се има предвид, че Тукидид проявява по този начин характерно за гръцките автори поведение. Той вплита в своето повествование само онези факти и лица, свързани с Тракия, които имат отношение към политическите домогвания на Атина. Многобройните данни за Ситалк показват, че ок. 431—429 г. пр. н. е. Спарадок не е бил вече между живите.

Логичното предположение, че като по-възрастен брат на Ситалк и негов предшественик Спарадок е управлявал ок. 445—435 г. пр. н. е.[9], се допълва до голяма степен и от анализа на неговите монети.

Предварително трябва да отбележа, че по своите особености, изразени в интензивност, метал, номинали, иконография и пр., тези най-ранни парични знаци, сечени от името на одриски владетел, съставят един самостоятелен дял в развитието на тракийското монетосечене.

Докато в монетното производство на всички други по-късни тракийски владетели среброто се въвежда много рядко, и то само по отношение на дребните номинали, Спарадоковото монетосечене е представено изключително от сребърни монети в три различни номинални стойности. Тази характерност свързва монетите на одриския владетел с паричните знаци на тракийските племена от първата половина на V в. пр. н. е., изработени от същия благороден метал — прочутото „трако-македонско сребро".

На пръв поглед представеният върху лицевата страна на Спарадоковите тетрадрахми конник в спокоен ход, държащ две копия в ръка, е твърде близък до този, възпроизведен върху октодрахмите и тетрадрахмите на македонския владетел Александър I (обр. 9). Внимателният анализ обаче разкрива редица интересни подробности, които разграничават двата типа. Представеният върху Спарадоковите тетрадрахми конник носи на главата си малка шапка във формата на барета (кат. 22). Тази шапка от лисича кожа, наричана ἀλωπεκῆ, е била според описанията на Херодот и Ксенофонт неразделна част от тракийския национален костюм[10]. Връхната дреха на конника е къса, разцепена в долната си част, с

висока, повдигаща се яка. Тази мантия, различаваща се от гръцката хламида, е по всяка вероятност идентична със споменатото от Херодот пъстро наметало, което траките носели. Херодот допълва характеристиката на тракийското облекло с описанието на високите ботуши от еленова кожа, които достигали до бедрата[11]. Конникът върху Спарадоковите тетрадрахми е с подобни ботуши, които така плътно прилягат на краката му, че изглежда като бос.

И ако тези подробности в облеклото заслужават внимание, тъй като пресъздават най-характерното в тракийския костюм, то сполучливият опит за възпроизвеждане на някои индивидуализирани портретни черти е още по-интересен.

Въпреки миниатюрните размери на монетното поле и включената в него композиционна група (конникът с две копия и шлемът с грива — като допълнителен знак) гравьорът е успял да представи образа на строг мъж в средна възраст с орлов нос, слабо скулесто лице и с клинообразно заострена брада, обграждаща лицето му. Откъсвайки изображението от шаблона, тези иконографски особености подсказват, че зад анонимния конник върху Спарадоковите тетрадрахми се крие всъщност образът на самия одриски владетел. Върху тази интерпретация, свързана с владетелските изображения в тракийското монетосечене, а в един по-общ аспект и със специфичните особености в неговото развитие, ще се спра отново в хода на изложението.

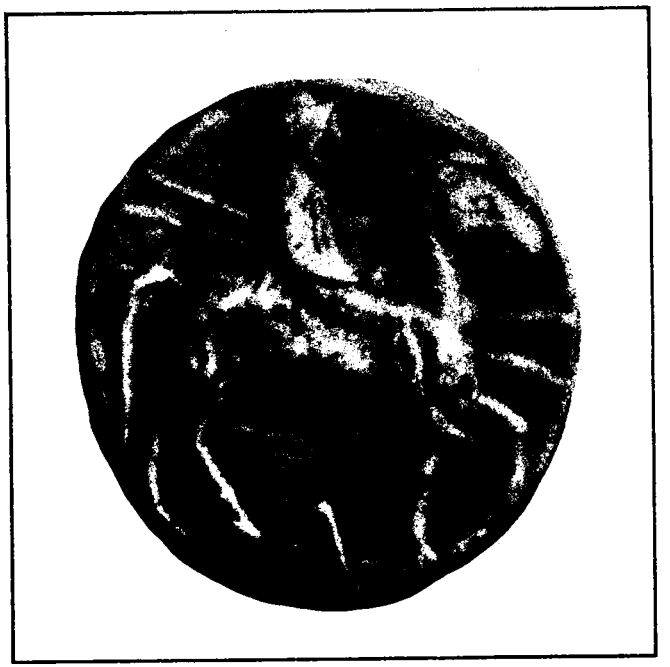

Обр. 9
Тетрадрахма на Александър I (ок. 465 г. пр. н. е) — аверс

Върху обратната страна на тетрадрахмите виждаме изображението на орел с разперени криле наляво, разкъсващ змия. Около него е изписан надпис, съдържащ името на владетеля ΣΠΑΡΑΔΟΚΟ, като цялата композиция е поставена във вдлъбната квадратна рамка (кат. 22).

Относителната рядкост на Спарадоковите тетрадрахми бе един от основните аргументи, поставящ под съмнение тяхната автентичност. Сега към двата екземпляра, споменати от Добруски и Мушмов[12], се добавят други три[13]. Използването на три лицеви печата в отсичането на тези пет известни засега монети трудно може да се свърже с продукцията на някой модерен фалшификатор. Макар и редки, а оттук и с висока материална стойност, комерческата реали-

11. Herod., VII, 75.

12. Head, op. cit., p. 222; Babelon, op. cit., p. 831, pl. CCCXXX, 1; Добруски, ц. с., с. 563, табл. I, 4; Мушмов, ц. с., с. 199, табл. I, 1.

13. Naster, op. cit., No 917; Collection R. Jameson, Feuardent frères, 1913, Paris, 1932, No 1073; Boutin, S. Catalogue des monnaies grecques antiques de l'ancienne collection Pozzi, Paris, 1979, No 2605.

ация на петте Спарадокови тетрадрахми не би могла да възнагради щедро усилията, вложени в изработването на няколко различни печата. Още повече че една двойка матрици би била предостатъчна за отсичането на познатите ни екземпляри.

И ако по отношение на тетрадрахмата от колекция Поци не разполагаме с точни данни за времето на нейното откупуване, то за останалите четири монети знаем, че тяхното постъпване в обществените и частните колекции е станало още през последната четвърт на XIX в.[14] В този период, когато значителна част от най-интересните антични монети (на македонските владетели, на тракийските племена, на гръцките полиси по тракийския бряг и Халкидика и пр.) все още не е била известна, цялостно издадена и интерпретирана, трудно можем да си представим „измислянето" на образци от типа на Спарадоковите, които по иконография, метрология и стил естествено се вливат в контекста на съвременните им монетосечения. Случаят с редките монети на тракийските племена показват грешките, до които може да доведе прилагането на подобна отбирателна свръхкритичност.

Осъждайки като „фалшификати" редки и оригинални монети, чиито типове и надписи излизат вън от рамките на познатите стереотипи, тя ни лишава от серия интересни паметници на античното монетно изкуство.

Този повей на свръхкритично отрицание, свързан с школата на Геблер, който намира отражение и в нашата нумизматична наука[15], не повлиява на оценката на най-авторитетните специалисти в античното монетосечене. Във всички каталози и компендиуми[16] тетрадрахмите на Спарадок са третирани като автентични паметници на своето време — отношение, което на свой ред ни задължава да се откажем от неоправданите съмнения.

Наред с тетрадрахмите със Спарадоковото име е свързано отсичането на значителен брой сребърни монети от по-малък номинал, от два различни типа и стойности. Върху лицевата им страна е изобразен кон в свободен ход наляво, около който името на владетеля изцяло е изписано (кат. 23), или пък протоме на кон, придружено от буквите ΣΓΑ или ΣΓ (кат. 26). И двата типа имат едно и също изображение върху реверса — летящ орел с разперени криле (гледан отдолу), придържащ с клюна и ноктите си змия, обграден от вдлъбната квадратна рамка (кат. 23).

Поразителното иконографско и стилово сходство между това изображение и орела върху сребърните монети на Олинт, постоянен тип за техния реверс, отдавна е отбелязано от изследвачите[17]. Същевременно обаче те търсят други възможности в интерпретацията на останалите две изображения, представени върху лицевата част на Спарадоковите монети. Конят и протомето на кон се третират като типове, заимствувани от монетосеченето на македонския владетел Пердика[18].

Можем ли да възприемем без възражения подобно твърдение?

С управлението на Пердика се свързват тетроболи, в по-голямата си част анепиграфни, които са от два типа. В първия случай върху лицевата страна е представен кон, а върху обратната — шлем в квадратна рамка, а при втория — конник за аверса и протоме на лъв за реверса[19]. Протомето на кон е изобразено единствено върху две много редки дребни сребърни монети, свързани с последните години от управлението на Александър I (460—451 г. пр. н. е.)[20]. За разлика от тези факти, които разкриват сходство между Спарадоковите монети и тези на Пердика единствено чрез третираното с различни иконографски белези изображение на кон (при монетите на Пердика конят е надясно, като при по-късните емисии той е в бяг), сребърното монетосечене на Олинт предлага много по-близки аналогии и паралели. И конят, и протомето на кон (в някои случаи последното е обградено от същия едрозрънчест кръг, който се наблюдава и при Спарадоковите монети) са характерни типове за сребърното монетосечене на Олинт (обр. 10 и 11)[21]. При това и в двата случая те са използувани за изразяване на относителното съответствие между едновременно пуснати в обращение монетни знаци, чиято номинална стойност е различна. Подобен начин на означаване, познат и от монетите на Маронея, не е прилаган в македонското царско монетосечене.

Всичко това свързва изработването на Спарадоковите монети с дейността на монетния двор на Олинт. Техният стил, сполучливо определен като „елегантен“[22], издаващ ръката и творческия усет на гравьори, възпитани в традициите на големите гръцки монетарници и е едно допълнително доказателство в подкрепа на тази теза. Нейното значение надхвърля чисто профилираните нумизматични проблеми. Отсичането на Спарадоковите монети в голямата халкидическа монетарница показва влиянието на одриския владетел в Югозападна Тракия, а оттук — и сферата на неговите политически позиции и интереси. Характерът на циркулационния поток в този ареал, в който тракийското племенно монетосечене се заражда и развива, е с решаващо въздействие върху Спарадоковата монетна продукция. По интензивност, метал, метрология и иконография тя е естествено продължение на монетосеченето на тракийските племенни обединения.

Кратковременната серия на монетите на Олинт, която започва ок. 443 г. пр. н. е. и спира внезапно няколко години по-късно — ок. 436 г. пр. н. е.[23], определя относителните хронологически граници на Спарадоковото монетосечене. Това от своя страна е най-сигурното указание за времето, в което този одриски владетел е управлявал.

Многобройните дребни сребърни монети на Спарадок са от два различни номинала — драхми и диоболи, сечени според някои специалисти по евбейско-атическата

19. Raymond, op. cit., pl. XII, 145a—169a; pl. XIII-XV, 176a—244a.

20. Ibidem, pl. XI, c, g; p. 135.

21. Boutin, op. cit., No 1510—1511.

22. Babelon, op. cit., p. 833.

23. Raymond, op. cit., p. 158, 161.

Обр. 10
Сребърни монети на Олинт

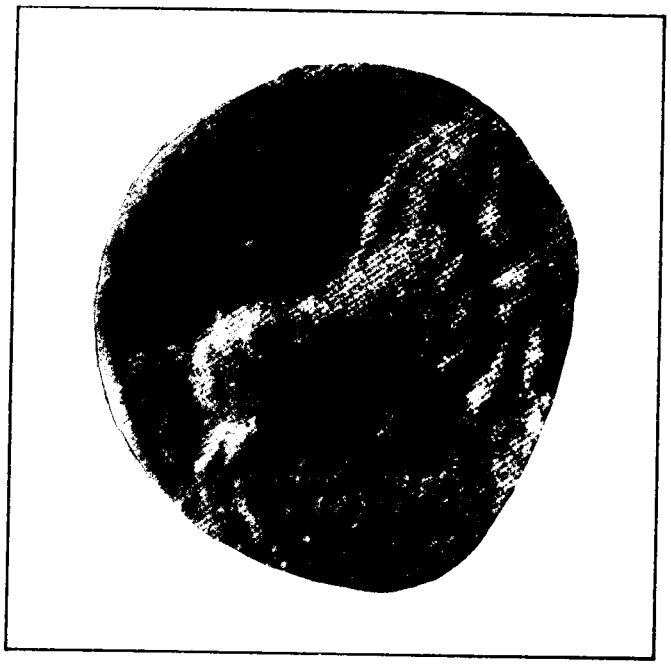

Обр. 11
Сребърни монети на Олинт

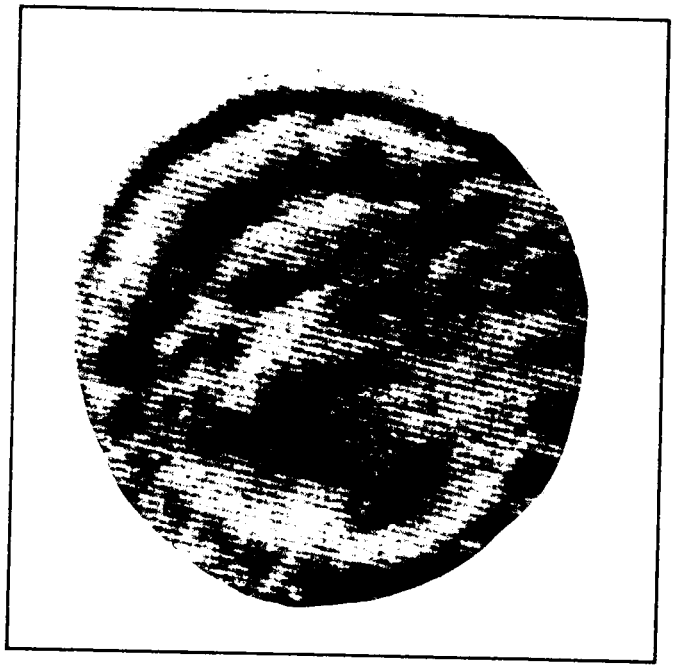

монетна система[24]. Теглото на 25-те диобола (4 от тях са от нумизматичния фонд на Националния археологически музей), което е посочено в достъпните ми каталози, варира между 1,00–1,35 г, а това на 10-те драхми (3 от фонда на НАМ) – между 3,70–3,97 г. Тези данни разграничават Спарадоковите монети от теоретичните тегла на драхмата и на диобола в евбейско-атическата система, които респективно са следните – 4,36 и 1,44 г.

И все пак каква е системата, използувана в отсичането на двата типа Спарадокови монети?

Задълбочените проучвания на монетите на Енос[25] и Абдера[26] показаха, че в едно и също време, една и съща монетарница прилага различни системи при отсичането на монети от различни номинали. Както вече отбелязахме, големите гръцки полиси по тракийския бряг по подобие на тракийските племена, на македонските и пеонските владетели често прибягват до т. нар. „трако-македонска" монетна система. Теглото на драхмите по III серия на тази система е 3,68 г, а това на диобола – 1,22 г[27]. Средните тегла на Спарадоковите монети отговарят на тези номинали, стоейки още по-близо до драхмите и диоболите в хиоската монетна система (3,88 и 1,22 г)[28]. С други думи, теглата на Спарадоковите монети отговарят на еталоните на две системи от източен произход — трако-македонската и хиоската. Най-голямото разпространение на хиоската монетна система се наблюдава в последните десетилетия на V и началото

[24] ... op. cit., p. 201; ... op. cit., p. 831; ... op. cit., c. 564; ... op. cit., c. 198.

[25] ... M. F. Amos: its ... and Coinage. Ox- ...

[26] ... The coinage of ...

[27] ... Head, op. cit., ...

[28] ... p. 25.

на IV в. пр. н. е., когато тя става известна под името „родоска". Тя е възприета от най-оживените търговски центрове като Абдера, Тасос, Маронея, Енос, Бизантион и др. Популярността на хиоската монетна система се дължи както на съпротивата на гръцките полиси срещу хегемонията на Атина, така и на близостта ѝ с източните монетни системи, към които тя е пригодена. Не напразно неин разпространител станал именно Родос — едно от най-значителните пристанища в древността, център на транзитната търговия между Мала Азия и континентална Гърция[29].

Тези наблюдения, които откъсват интензивното Спарадоково сечене на диоболи и драхми от евбейско-атическите еталони, възприемани като израз на икономико-политически взаимоотношения между одриския владетел и Атина[30], се допълват от метрологичните данни на тетрадрахмите. Средното тегло на четирите Спарадокови тетрадрахми, което е 16,90 г. (16,50; 16,95; 17,08 и 17,10 г)[31], е близко до това на еноските тетрадрахми. През първия и втория период на своето монетосечене (т. е. ок. 474/473—405/404 г. пр. н. е.) Енос сече тетрадрахми, равностойни на три персийски сикли[32] (3 × 5,60 г). По-късно тази система била приложена и при отсичането на маронейските тетрадрахми[33].

Със своите номинали Спарадоковите монети естествено се вливат в съвременния им циркулационен оборот. По традиционни икономически интереси, повлияни до известна степен и от антиатинските настроения, този оборот е доминиран от еталоните на източните монетни системи.

Интензивното сребърно монетосечене на Спарадок е единственият официален паметник, който разкрива големите материални възможности на одриския владетел. За разлика от Пердика, с чието управление са свързани само тетроболи, преобладаващата част от които е анепиграфна, Спарадок сече монети в три различни номинала. Наред със заимствуваните от Олинт типове Спарадоковите тетрадрахми възпроизвеждат едно необичайно за халкидическата монетарница изображение. Това е конникът с характерния тракийски костюм и индивидуализирани черти, чиято внушителна осанка е израз на самочувствието на одриския владетел. В продължение на няколко години Спарадок, както изглежда, е играел голяма роля в политическата обстановка в Югозападна Тракия. Не напразно на негово разположение е била монетарницата на Олинт, бъдещ център на антиатинско настроената Халкидическа лига.

Тези позиции на Спарадок обясняват до голяма степен усилията на Атина да привлече на своя страна Ситалк. Израз на задоволство от сключения през 431 г. пр. н. е. договор между Атина и Ситалк е включването на двойната брадва като свързан с одрисите символ върху еноските тетрадрахми и тетроболи от 431—429 г. пр. н. е.[34]

След смъртта на Ситалк властта била поета от Спарадоковия син Севт I. Съдбата

29. Youroukova, Coins of the Ancient Thracians, p. 10.

30. Добруски, ц. с., с. 565.

31. 16,50 (Boutin, op. cit., No 2605); 16,95 (Head, op. cit., p. 282); 17,08 (Naster, op. cit., No 917); 17, 10 (Babelon,op. cit., No 1283).

32. May, Ainos, p. 175.

33. May, The coinage of Abdera, p. 30., No 1.

34. May, Ainos, p. 107.

на Садок, сина на Ситалк, получил гражданско право от Атина[35], е неизвестна. Наред с това данните, които писмените извори дават за Севт I и неговото управление, са също така извънредно оскъдни. Така се е достигнало до изразяването на различни становища и догадки върху развоя на събитията, свързани с възцаряването на Севт I, с оттеглянето му от политическата сцена, с неговите наследници и пр.[36] Изразено е мнението, че още по време на Севт I, починал ок. 412 г. пр. н. е., в одриската държава започва процес на децентрализация и дезинтеграция, при който властта на парадинастите се изявява[37].

Такъв династ вероятно е Сарагок, чието име в историята е станало известно само посредством монетните знаци, върху които то е изписано. Стилът и изящната им изработка са дали основания за тяхното свързване с разцвета на класическото монетно изкуство от първите десетилетия на IV в. пр. н. е.[38] Тази относителна хронология бе допълнена със сведения, извлечени от иконографския анализ на неговите монети.

Изображенията на грозд, на лозница с гроздове и на силен с кантарос в ръка свързват изработването на Саратоковите монети с монетарниците на Тасос и Маронея. Това иконографско сходство дава възможност за една приблизителна локализация на Саратоковите владения. Те се поставят в Югозападна Тракия, недалеко от Тасос и Маронея[36].

Някои нови наблюдения прецизират тази обща представа.

Изящното изображение на представения наляво силен с кантарос в ръка, характеризиращ една от Саратоковите емисии (кат. 31), по иконография и по стил се свързва с многобройните сребърни монети на Тасос, възпроизвеждащи същия тип. Обратната страна на тасоските монети е заета от изображение на кратер, около който е гравирано името на монетарницата (обр. 12 и 13). При монетата на Сарагок, където е представен същият кратер, името на Тасос е заменено от това на тракийския династ (кат. 31). Въпреки че в този случай надписът е с различно съдържание, гравьорът е спазил познатата му диспозиция. Вместо шестте букви ΘΑΣ/ΙΩΝ, разпределени по три вертикално, вляво и вдясно от кратера, той е изписал буквите ΣΑΡ/ΑΤΟ. Това пълно иконографско и стилово сходство между двете емисии показва, че тяхното изработване е станало едновременно в рамките на тасоския монетен двор.

И ако до неотдавна тази констатация нямаше да ни подпомогне в уточняване датировката на Саратоковите парични знаци, тъй като отсичането на техните прототипове — тасоските монети от типа силен/кратер, бе поставено в период, надхвърлящ шест десетилетия (ок. 404—340 г. пр. н. е.)[40], то сега картината е изцяло променена. Прецизното изследване на тасоското монетно изкуство от края на V в. пр. н. е., съпоставено с анализа на монетните съкровища, показва, че серията, към която принад-

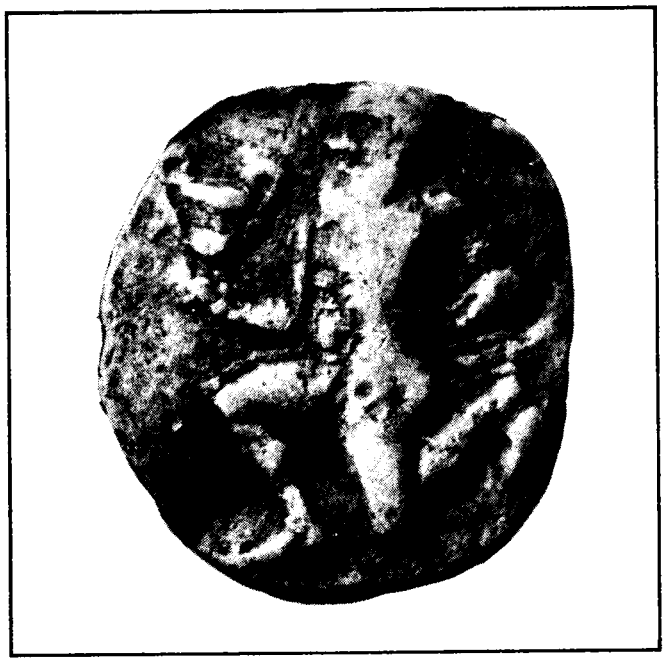

Обр. 12
Хемихекте на Тасос — аверс

Обр. 13
Хемихекте на Тасос — реверс

лежат монетите от типа силен/кантарос датира ок. 413/411—405/404/400 г. пр. н. е.[41] Датировката на прототиповете поставя отсичането на свързаните с тях Саратокови монети в много по-стеснени хронологически рамки.

От друга страна, съпоставянето на теглата на монетите със съвременните им епиграфски паметници от Тасос, в които названията „статери", „хекте" и „хемихекте" са упоменати, разкри системата, използувана в тяхното отсичане. По този трако-македонски стандарт, запазен в Тасос до края на V в. пр. н. е., монетите от типа силен/кратер са хемихектета[42] (т. е. теглото им ок. 0,82 г е равностойно на 1/12 от статера, тежащ 9,82 г). Средното тегло на дванадесетте Саратокови монети (5 от тях са съхранявани в нумизматичните сбирки на български музеи, а теглото на останалите 7 е посочено в достъпните ми каталози), което е 0,86 г, е сходно както с теоретичното тегло на хемихектето (0,82 г)[43], така и с това на тасоските монети от типа силен/кратер (0,83 г)[44]. Отклонението от хиоския трихемиобол (0,96 г), което е по-чувствително, на свой ред свързва Саратоковите монети с по-ранния трако-македонски стандарт.

Докато връзката на монетата силен/кратер с Тасос не среща възражения, то често представяните върху реверса на Саратоковите монети изображения на грозд или на лозница с гроздове са третирани като типове, характерни за маронейската монетарница[45]. Възприемането на подобна теза би означавало, че през последното десетилетие

41. Picard, Ol. Monnaies et gravure monétaire à Thasos à la fin du V-e siècle. Βιβλιονήκε τῆς Ἀρχαιλογικῆς Ἑταιρείας Ἀριθ. 103 150 163; Picard, Ol. L'organisation de l'atelier de Thasos au IV-e siècle. Actes du 9-ème Congrès International de numismatique (Berne, 1979). Louvain-La-Neuve, 1982, 123 128.

42. Picard, Ol. Monnayage Thasien du V-e siècle av. Jesus Christ. CRAI, 1982, 412 418.

43. Raymond, op. cit., p. 24.

44. Picard, Monnaies et gravure monétaire, p. 154.

45. Вж. заб. 39.

на V в. пр. н. е. един неизвестен от други извори тракийски владетел използува едновременно две големи монетарници – Тасос и Маронея, в отсичането на монетни знаци с неговото име.

За съжаление поради неколкогодишното закъснение на отдавна чакания труд върху монетите на Маронея, засега мога да използувам само публикации, които дават непълна представа за монетосеченето на този голям полис[46]. Ако съдим обаче от иконографията, стила и изработката на безспорно свързаните с Маронея сребърни монети на Меток (Аматок I), които изцяло се различават от Саратоковите, то свързването на последните с маронейската монетарница остава в сферата на примамливите хипотези.

Ако приемем датировката на тасоския прототип силен/кратер, а тя е така солидно обоснована, че нямаме доводи, за да я отхвърлим, отсичането на Саратоковите монети, а оттук и управлението на този тракийски владетел трябва да се постави в последното десетелите на V в. пр. н. е. В тези неспокойни години, когато, отхвърляйки атинската хегемония, Тасос е раздиран от вътрешни борби и междуособици, напълно естествено е един съседен тракийски владетел да бъде смятан за желан съюзник и приятел.

Като изключим монетите силен/кратер, типовете за реверса на Саратоковите парични знаци са следните: лозово клонче с увиснал грозд (кат. 32); лоза с грозд, под който е поставено ойнохое (обр. 14); грозд (кат. 36) и монограма (кат. 33/1). Те са съпроводени от един константен образ, характерен за лицевата страна, който е предмет на различни интерпретации. Представената тук глава с голобрадо, младежко лице и дълги коси е третирана като анонимен младежки образ[47], като изображение на жена[48], на млад сатир[49] или даже като първия портрет на владетел в тракийското монетосечене[50]. Това, което характеризира този образ, са правите дълги коси, които се спускат към врата, закривайки под формата на британ част от челото. Лицето е голобрадо, с дълъг нос, добре очертани устни и издадена напред брадичка.

В нумизматичната сбирка на Националния археологически музей се съхранява една изключително рядка бронзова монета. Представеният върху обратната ѝ страна грозд (кат. 37), който изцяло възпроизвежда типа на този, изобразен върху част от Саратоковите сребърни монети, дава възможност да я причислим към монетосеченето на този тракийски владетел. Върху лицевата страна на този уникален засега екземпляр е представен образът на възрастен мъж, поразяващ със своята изразителност (кат. 37). Той е със сключени вежди, с мустаци във формата на полудуга и с дълга, къдрава коса, която обгражда част от лицето му. Дългите коси, третирани като едри кичури, се спускат към врата, прикривайки ушите. Този пластичен начин на представяне на косите напомня за сребърните Саратокови

монети, където младежката глава е с подобни кичури. Двата образа се обединяват и от други общи белези, изразени в очертаване контурите на отвореното око с леко изпъкнала зеница, в правия нос с моделирани ноздри, както и в издълженото слабо лице. Но докато при сребърните монети голобрадото младежко лице е лишено от изразност, то изображението върху бронзовия екземпляр е с подчертана индивидуалност. Едва ли може да има съмнение, че този образ, който се отличава от конвенционалната стилизация, пресъздава портретните черти на една реална личност. Това е тракийският владетел Сараток.

Както ще видим, този случай не е изолирано явление в тракийското монетосечене, а е проява на една от най-характерните особености в неговото развитие.

Различните типове сребърни монети на Сараток, към които се прибавя и бронзовата, в чието отсичане са използувани различни двойки печати, е израз на една значителна монетна продукция. За разлика от по-късните тракийски царски монетосечения в нея все още доминират изработените от сребро парични знаци. Тяхното присъствие е засвидетелствувано в две монетни съкровища от нашите земи, които за съжаление са разпилени. В първото от тях, намерено в околностите на гр. Гоце Делчев, няколко Саратокови монети са били смесени заедно с тасоски статери (с буквите θ и A върху аверса) и с хемихектета от типа силен/кратер[51]. Съдържанието на това съкровище илюстрира съвместната циркулация на тасоските монети и съвременните им парични знаци с името на тракийския владетел Сараток. По този начин то допълва с нов доказателствен материал наблюденията върху близостта на двете монетосечения. Съставът на второто съкровище е неуточнен. Знае се само, че то е било намерено при прочистване на пясък край с. Долнослав, Асеновградско, и че е съдържало сребърни монети на Сараток. Една от тях е откупена за нумизматичната сбирка на Националния исторически музей[52] (кат. 35). По всяка вероятност екземплярът от сбирката на Хасковския исторически музей е принадлежал на същата находка (кат. 36). Иконографската и стиловата близост между тези две монети е в подкрепа на тази

Обр. 14
Сребърна монета на Сараток — реверс

51. Юрукова, Й. Монетните находки, открити в България през 1977 и 1978 г., Археология, 1979, 4, с. 59.

52. Сведението дължа на н. с. Владимир Пенчев, който ми предостави екземпляра за проучване.

тева. Един от единичните екземпляри е бил намерен в околностите на Белово[53], докато за друг се знае, че е от Енос[54].

Макар и сумарни тези сведения дават представа за ареала на разпространение на Саратоковите монети. Ако съдим по съкровището от гр. Гоце Делчев и от екземпляра от Белово, тяхното проникване в Тракийската равнина е ставало предимно по долината на Нестос. Локализирането на владенията на Сараток в Югозападна Тракия е в хармония с тези данни.

Датирането на Саратоковите монети (ок. 413/411—404 г. пр. н. е.) поставя неговото управление в един от най-неясните периоди в развитието на одриското царство. Севт I е слязъл вече от политическата сцена[55], а първата официална изява на Аматок I (Меток) е засвидетелствувана едва през 405 г. пр. н. е.[56] В тези години активното присъствие на тракийския владетел Сараток в Югозападна Тракия е съвсем закономерно. Между монетите на тракийските владетели и династи от края на V — първата половина на IV в. пр. н. е. има една интересна група, съставена от няколко редки сребърни монети в два номинала. Върху тяхната лицева страна са представени две различни изображения — конник в галоп с развяваща се хламида, хвърлящ копие (кат. 38), и кон в бяг (кат. 40). Под последния са гравирани буквите ΣΕV или ΣΕ. Върху обратната страна се виждат два реда надписи — триредният ΣΕVΘΛ/ΑΡΓV/PION (кат. 38) или двуредният ΣΕVΘΑ/KOMMA/ (кат. 39). Многократно издавани и описвани, тези монети са предмет на различни интерпретации. Техните особености — странните по форма и съдържание надписи; необичайната форма на името Севт (ΣΕVΘΑ); двустранното представяне на това име — чрез инициали и в разгърнат вид и пр., са доводи за някои автори да ги обявят за произведения на съвременни фалшификатори[57].

Тези съмнения не се споделят от други специалисти. В кратките бележки в изследвания с обобщителен характер, в студии и статии те третират въпросните сребърни монети като автентични паметници на античното монетосечене. В хронологическите граници — от третата четвърт на V — до средата на IV в. пр. н. е., в които по стил и фактура тези монети могат най-общо да се поставят, на политическата сцена в Тракия се появяват почти последователно, един след друг, двама едноименни владетели — Севт I и Севт II. Въпреки че е логично едно подобно съвпадение да доведе до разногласия около интерпретацията на монетните знаци, в конкретния случай такива не бяха изразени. Монетите с надписите „сребро“ или „печат на Севт“ се свързват с управлението на Спарадоковия син Севт I[58]. Това твърдение отразява представата за големите политически и материални възможности на наследника на Ситалк, които Тукидид подробно отбелязва[59]. В сравнение със Севт I, Месадовият син Севт II е третиран като незначителен паради-

наст, владетел на малка територия в Югоизточна Тракия, отвоювана с помощта на Ксенофонтовите наемници.

Единственият, който възразява срещу тази опростена схема на разсъждения, е Е. Бабелон. Той отбелязва, че стилът на сребърните монети със странните надписи ги „свързва повече с 400 г., отколкото с 424 г. пр. н. е.“[60]. Това е времето на динамичния **Севт II,** чиито политически възможности и амбиции са все още в сянката на неговия едноименен предшественик.

Анализът на фактите дава всъщност съвсем различна представа за тези двама тракийски владетели, а оттук и за влиянието им върху крайбрежните гръцки полиси. Освен сведението на Тукидид, който отбелязва, че след смъртта на Ситалк в 424 г. пр. н. е. властта е била поета от неговия племенник Севт[61], името на последния не се появява в никакъв друг извор, отразяващ събитията от последната четвърт на V в. пр. н. е. Това странно отсъствие на името на Севт I от писмените извори дало повод за изразяване на различни хипотези, се допълва от някои други интересни данни. Докато при апогея на Ситалковата мощ вноските на Абдера и Маронея в съюзната каса намаляват, а тези на Енос дори временно се прекратяват, през 425/424 г. пр. н. е. дължимите от тези градове суми достигат до необичайно големи размери. Абдера и Дикея са задължени да внасят огромната сума от 75 таланта годишно, а Енос — 20 таланта[62].

С други думи, при Свет I гръцките полиси по егейския бряг се изплъзват от опеката на одрисите и свързаните с нея задължения. Още по-релефно това намира отражение в характера и интензивността на тяхното монетосечене — отражение, което се проследява както в Енос, така и в разположената на запад от него Абдера[63]. Дезинтеграцията на одриската държава засилва значението на търговските връзки по долината на Хеброс. Икономическото благосъстояние на Енос, център на тази търговия, се отразява в многобройните серии тетрадрахми, които от 417/416 г. пр. н. е. нататък градът редовно пуска в обращение, в свързаните с тях по тегло маронейски тетрадрахми, както и в интересните аполонийски тетрадрахми, датирани най-общо в последното десетилетие на V в. пр. н. е.[64]

За разлика от Севт I — бледа фигура, незабелязано изчезнала от политическата сцена, енергичните действия на Севт II привличат вниманието на гръцките автори.

Споменат за пръв път във връзка със събития от 405 г. пр. н. е.[65], Севт II използува гръцките наемници на Ксенофонт, за да отвоюва земите на своя баща. Около 400/399 г. пр. н. е. той вече владеел значителна част от Югоизточна Тракия — земите по диагонала Салмидесос на Понта и Бизанте на Пропонтида. В този период тракийският владетел все още не е разполагал с големи материални възможности. Вместо обещаното възнаграждение, изчислено в кизикени, той дал на гръцките наемници един талант, 600 вола, 4000 овце и 120 роби[66].

60. Babelon, op. cit., p. 838.

61. Thuc., IV, 101, 5.

62. May, The coinage of Abdera, 150—151; May Ainos, 78—79.

63. Значителният брой тетрадрахми, които Абдера пуска в обращение ок. 420—415 г. пр. н. е., се обяснява както с отстъпки от страна на Атина по отношение редуцирането на годишната вноска, така и с намаляването на одриския натиск — May, The coinage of Abdera, p. 153.

64. May, Ainos, p. 96.

65. Diod., XIII, 105, 3.

66. Xenoph., Anab. VII, 6, 12—14; VII, 2, 38; VII, 7, 53.

Тези факти очертават положението на Севт II в навечерието на настъпващото ново столетие. По-късно, в драматичните събития, засегнали земите около Хелеспонта и Пропонтида, той постепенно се налага като владетел с политически авторитет, желан съюзник и от двете враждуващи страни — Спарта и Атина.

Редица пасажи в съчиненията на гръцките автори разкриват сложните маневри на тракийския владетел. Той се стреми да извлече полза от всяка ситуация, която би му позволила да разшири владенията си и да затвърди влиянието си над гръцките полиси по Егея. След като Севт II изпраща военна помощ на спартанците във Витиния, едва няколко години по-късно — в 394 г. пр. н. е. — той рязко променя позициите си, като напада завръщащите се от Мала Азия войски на Агезилай[67]. С този смутен период — ок. 399—394 г. пр. н. е. по всяка вероятност трябва да свържем една голяма военна операция на Севт II в Тракийски Херсонес[68]. Тя е първата проява на тракийските домогвания към стратегическите позиции в полуострова, които по-късно — при Хебризелм, Котис I и Керсоблепт, стават доминиращи за политиката на тези одриски владетели. Сведението на Полиен ни предлага и друг интересен факт. В атаката на атинските позиции в Тракийски Херсонес взимат участие 2000 гети, наети от Севт II. Подобно отношение към трибалите и гетите е традиционно за одриските владетели. За да осигурят своя тил и за да получават ефективна подкрепа в своите военни действия, те търсят сближение със северните си съседи. Сребърните фиали с името на Котис и особено тези от неотдавна намереното уникално съкровище от Рогозен, върху което са гравирани имената на Садок, Котис и Керсоблепт[69], илюстрират желанието на одриските владетели да осигурят чрез скъпи подаръци добросъседски отношения с гетите и трибалите.

От 394 г. пр. н. е. нататък, когато Севт II сменя своя курс, ставайки съюзник на въздигащата се Атина, неговото влияние е още по-голямо. То се изразява в стабилизиране на властта му и в разширяване на неговите територии. Това предизвиква враждебната реакция на бившия Севтов покровител Аматок I (Меток), който не можел да остане равнодушен към нарастващите политически амбиции на своя съсед. Последвалите политически ходове на Атина — мисията на Тразибул, помирил в 389 г. пр. н. е. двамата тракийски владетели, и съюзът между Хабрий и Севт II[70] показват усилията на Атина за запазване на спокойствието в Тракия.

Интересна е и последната официална изява на Севт II — неговото отрицателно отношение към клаузите на Анталкидовия мир от 387 г. пр. н. е., според който гръцките полиси били обявени за независими[71]. Това явно е лишавало тракийския владетел от възможността да упражнява върху някои от тях своя икономико-политически диктат. Този политически акт на Севт II, про-

тивопоставил се на грубата заплаха на Араткссркс II „да обяви война по суша и по море, с флота и с пари“[72] на всеки противник на наложения от него мир, показва високото самочувствие на тракийския владетел в последната година от неговото управление.

Обобщаването на тези факти показва, че последните седем години (ок. 394—387 г. пр. н. е.) са всъщност най-активния период от управлението на Севт II. С този период логично може да се свърже отсичането на интересуващите ни сребърни монети. До неотдавна те бяха представени само чрез 4 екземпляра, разпределени поравно, в два номинала — 2 драхми и 2 дидрахми. Тази минимална бройка определя значението на всяка новооткрита монета, особено в случаите, когато разполагаме с данни, свързани с нейното местонамиране.

Пред няколко години при разкопаване на лозе в околностите на Свиленград (на ок. 40 км западно от Одрин) е била намерена една нова, пета монета[73] — драхма от познатия ни тип (кат. 40/2). Местонамирането ѝ я свързва с драхмата от нумизматичния фонд на Националния археологически музей, предадена от войници, участвували в обсадата на Одрин по време на Балканската война. С други думи, и двете монети принадлежат на един и същ географско-политически ареал — вътрешна област в одриското царство, която се е намирала във владенията на Севт II. Свидетелство за това е един извънредно важен епиграфски паметник, намерен в Одрин. Макар че е издаден още в края на миналия век, този кратък надпис е останал почти незабелязан от изследвачите[74]. От неговото съдържание се вижда, че одриският владетел Хебризелм е в някакви отношения със Севт:

ΕΒΡΥΖΕΛΜΙΣ ΣΕΥΘΟΥ ΠΡΙΑΝΕΙΣ. Причината да се смята, че в надписа се говори за Свет II, е името на Хебризелм, който е негов приемник. Другите владетели, които носят името Севт (Севт I или Севт III), хронологически са откъснати от него.

В осъществявания от Севт II и от Хебризелм контрол върху стратегическия път по р. Хеброс, свързващ Пропонтида, тракийския хинтерланд и гръцките полиси по западнопонтийския бряг, ключов пункт е водният възел на трите реки — Хеброс, Тонзос и Артескос. Интересите на одриските владетели са изисквали охраняването на този стратегически възел. Ето защо надписът с имената на Севт II и Хебризелм, намерен в Одрин, се свързва с описанието и датировката, дадена от Дюмон на крепостните стени на намиращото се тук антично селище[75]. При това положение откриването на редките сребърни драхми на Севт II около това укрепено тракийско селище край трите реки е напълно естествено.

Проучването на монетите довежда до следните наблюдения. Петте познати засега екземпляра са отсечени посредством два горни и три долни печата. Единият от горните печати е използуван както в отсичането на едната дидрахма, така и в това на трите

72. Xenoph., Hell., V, 1, 31.

73. Монетата е притежание на частен колекционер.

74. Lampuisiades, G. Θρακικὴ Ἑλετηρία Athènes, 1897, 153—165.

75. Dumont, A., Th. Homolle th. Mélanges d'archéologie et d'épigraphie. Paris, 1892, p. 127.

драхми. Това са белезите на една кратковременна продукция, в която отсичането на ограничен брой монети в два различни номинала е било паралелно. От друга страна, както вече отбелязахме, това, което откъсва тези монети от шаблоните в съвременните им монетосечения, са надписите, гравирани върху тях. Макар и различни по съдържание, двата надписа взаимно се допълват. Единият се отнася до „сребротo", а другият — до „печата" на Севт, т. е. до двата основни момента в новоорганизираното монетосечене, които надписите пропагандират.

Двойното изписване на името на Севт — чрез инициалите ΣΕV и ΣΕ върху аверса на драхмите и в пълната форма — ΣΕVΘΑ, в надписите върху обратната им страна, е също така много рядък способ. Неговото използуване е най-вероятно с цел да се акцентира върху личността на издателя Севт II. Това разграничава Севтовите драхми от сечените до 413 г. пр. н. е. монети на македонските владетели. Значителна част от тях е анепиграфна, а върху останалата името на владетеля е представено чрез инициали или съкращения.

Единствената аналогия в това двукратно представяне на Севтовото име можем да намерим при редките сребърни монети на Меток, покровител, а по-късно съперник на амбициозния Севт II. Това е допълнителен аргумент за свързването на оригиналните сребърни монети с този тракийски владетел, съвременник на Меток.

Докато, както вече отбелязахме, в 417/416 г. пр. н. е. монетарницата в Енос разгръща своята дейност, през първото десетилетие на IV в. пр. н. е. — до Анталкидовия мир (387 г. пр. н. е.), интензивността на сеченията в Енос монети постепенно намалява[76]. Този факт може да се постави във връзка със засилващия се контрол, упражняван от разгръщащата се на запад Севтова държава върху главния търговски път по долината на Хеброс. Освен това върху реверса на една емисия еноски тетрадрахми и тетроболи се появява като допълнителен знак интересно изображение — ритон с форма на рог, чиято предна част представя протоме на елен (обр. 15). Това протоме свързва монетното изображение с един от панагюрските ритони, завършващ също с глава на елен[77]. Годините 394/393—392/391 г. пр. н. е., в които са датирани еноските монети с ритона, определен от Мей като „характерно изображение за одриските владетели и династи"[78], поставят във връзка тяхното отсичане с най-близко разположения до Енос тракийски владетел Севт II. В тези години, последвали отхвърлянето на спартанската хегемония в Пропонтида, тракийският владетел става активен потребител на луксозни изделия.

Както отбелязахме, гръцките автори и особено Ксенофонт, често свързват в своите разкази имената на двамата тракийски владетели Севт III и Меток. Непълният характер на тези противоречиви понякога сведения е повод за оживени дискусии. Наред с

76. May, Ainos, p. 178.

77. Венедиков, Ив., Т. Герасимов. Тракийското изкуство, С.,1973, с. 368, № 130.

78. May, Ainos, 220—221.

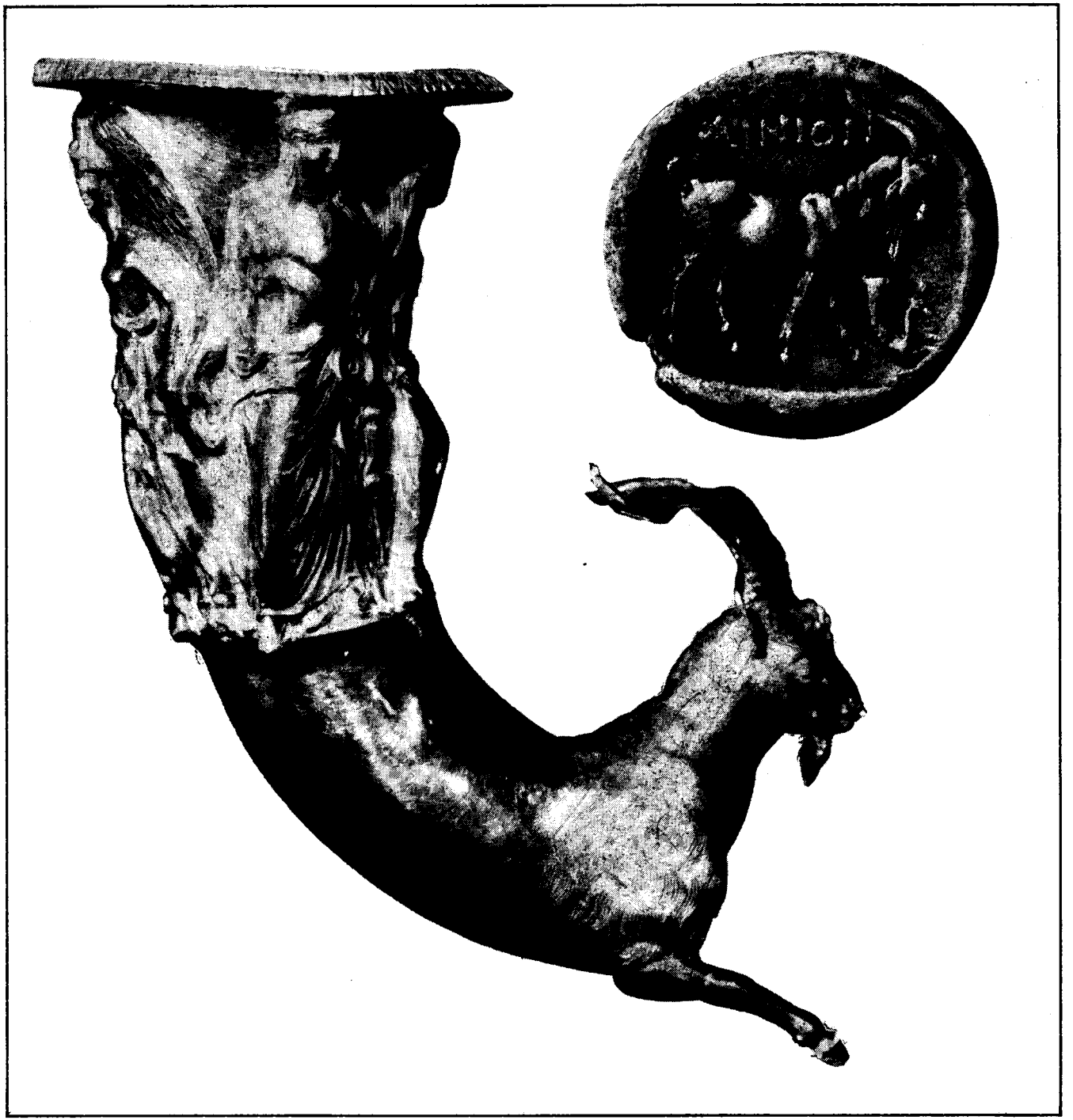

Обр. 15
Тетрадрахма на Енос (394/393 — 392/391 г. пр. н. е.) — реверс. Допълнителен знак — ритон с формата на рог, чиято предна част представя протоме на елен. Ритон от Панагюрското съкровище с протоме на елен

тенеалогическите и хронологическите конструкции, които се прилагат по отношение на всички одриски владетели — от Спарадок и Ситалк до Севт III, в тях сега се вплитат и различните интерпретации на Метоковото име. Съпоставянето на литературните сведения с езиковедческите изследвания показа, че Медок от Ксенофонт е идентичен със споменавания в по-късните извори Амадок. Следователно в схемата на одриските владетели от края на V — първата половина на I в. пр. н. е. той е единственият, който условно може да бъде назован Амадок I. Неговото управление се датира ок. 407/405—386 г. пр. н. е.[79]

Какво показва анализът на нумизматичните паметници?

С името на **Меток** се свързват четири редки сребърни монети от дребен номинал и един уникален засега бронзов екземпляр[80]. Реверсът на двата типа монети е общ. Около двойната брадва, чиято дръжка е използувана като буквата Т, е изписано името на владетеля: МН(Т)ОКО (кат. 41). Това включване на дръжката на брадвата в името на владетеля, което се проследява както при монетите на Аматок II, така и при тези на Терес II, показва, че се отнася за един традиционен за монетосеченията на тези одриски владетели способ. В неговото прилагане се крие необяснимата за някои специалисти замяна на буквата Δ с Т в имената на Меток и Аматок, гравирани върху техните монетни емисии[81].

По аналогия с по-късните бронзови монети на Аматок II и на Терес II, при които двойната брадва е в комбинация с характерните за маронейската монетарница типове — грозд, лозница с гроздове, кон и протоме на кон, дребните сребърни монети с Метоковото име се поставят в същия контекст. Въпреки че техните изображения не са в директна връзка с иконографския репертоар на Маронея, те са третирани като най-ранните емисии на одриски владетел, изработени в монетния двор на големия гръцки полис[82].

Двойната брадва е тип, свързан с одриските владетели. В ролята на техен символ той заема най-често лицевата страна на бронзовите монети — там, където обикновено се поставят образите на божества или тези на самите владетели[83].

Случаят със сребърните монети на Меток е изключително интересен. При тях лабрисът и гравираното около него име са в съчетание с образа на мъжка глава с брада, възпроизведена върху техния аверс. С известна резерва специалистите възприемат този образ като глава на Дионис[84]. Отсъствието на единствения сигурен белег, характеризиращ този иконографски тип — бръшляновия венец, поставя под съмнение тази теза. Въпреки че монетите са отсечени посредством три лицеви печата[85], в пресъздадения върху тях образ на мъж се забелязва голямо сходство. Той е с къси къдрави коси, с малки мустаци и с брада. Последната е подстригана в клинообразна, леко стърчаща напред форма така, че се откроява от

Hoeck, Ad. Das Odyssemotiv in Thrakien im dritten und vierten Jahrhundert v. Chr. Hermes 26, 1891, 86; Vulpe, op. cit., 9; Гочев, ц. с., 193—194. Ако ясно това логично заключение е изяснено и аргументирано от Фол — Тракия и Балканите през елинистическата епоха, 103—104.

Рогалски, Ад. Към въпроса за тракийските владетели с имената Медок и Меток. ИНМ Варна 2, 1965, 109—115; Рогалски, Ад. Една неизвестна тракийска монета на тракийския владетел Медок. ИНМ Варна, 13, 1977, 17—20.

Гочев, ц. с., с. 194, бел. 4.

Мушмов, ц. с., с. 202.

Голямо качество на лабриса е засвидетелствувано и от почването му като самостоятелен символ върху някои тетрадрахми и хемиобели от 431—429 г. пр. Хр. След отсичането на тази емисия гръцкият полис е изразил своето недоволство от договора, сключен между Ситалк и Атина — вж. заб. 34.

Боруски, ц. с., с. 577; Мушмов, ц. с., с. 202, бел. 1; Рогалски, Към въпроса, с. 111; Babelon, op. cit., № 1293.

Рогалски, Към въпроса, с. 114.

врата, оставяйки незапълнено пространство. При един от софийските екземпляри ръката на талантлив гравьор е успяла да извае с повече детайли третирания образ (кат. 41). При него късите къдрици на косата са моделирани чрез едри щрихи. Лицето е гладко, обхванато само в долната си част от тънка ивица брада, която достига до ушите. Издадената челна аркада е отделена от носа. Веждите са добре очертани, клепачът също е загатнат, а окото е широко отворено, с изпъкнала зеница. Това са индивидуализирани белези, които пресъздават образа на съсредоточен, волеви мъж на средна възраст. Сходството между него и изработените посредством един общ печат берлински екземпляри показва, че моделът, който гравьорите възпроизвеждат, е един и същ[86]. Отличията, които не са съществени, се обясняват с различните творчески възможности на майсторите, гравирали монетните матрици.

Изразителността на брадатата мъжка глава и реализмът, вложен в моделирането на нейните индивидуализирани черти, намират паралели в монетите на някои персийски сатрапи. В последното десетилетие на V в. пр. н. е. най-често като израз на тяхната независимост по отношение на „Великия цар“[87] те поставят върху монетите си своите образи. Серията от индивидуализирани изображения, представени върху монетите на Тисаферн, Фарнабаз, Трибаз и др., отдавна са възприети като едни от най-ранните образи в монетното изкуство[88].

Тази характеристика, отнасяща се и до пресъздадената с подобен реализъм мъжка глава върху Метоковите монети, показва, че тя също трябва да бъде третирана като портретен образ на одриския владетел. Ранното въвеждане на този тип в иконографския репертоар на тракийското монетосечене е закономерност, присъща за неговото развитие.

При монетите на гръцките полиси, организирани като автономни републики, политическите и религиозните съображения правели невъзможно представянето на портрети на конкретни политически лица. Подобна проява би се тълкувала и като посегателство върху демократичните права на гражданите, и като предизвикателство по отношение на боговете.

В Тракия положението е съвсем различно. Като регалия на властта на племенните династи, а по-късно и на одриските владетели, монетосеченето е в ръцете на царския институт. Идеите за характера на царската власт, която се смята не само за дадена от бога, но и се слива с божествената, намират отражение в иконографията и надписите на монетните емисии на тракийските племена. И синкретизираният образ Хермес—Арес, с който племенните вождове и царе се асоциират, и надписите, които окачествяват Гета като едонски цар, са израз на тази идеология.

Въпреки че при Ахеменидите същата идеологическа обосновка за абсолютната власт на „Великия цар“ е много по-ранна, върху

86. Пак там, с.112.

87. Babelon, J. Le portrait dans l'antiquité d'après les monnaies. Paris, 1942, p. 62.

88. Ibidem, p. 63; Jenkins, G. K. Monnaies grecques, Fribourg, 1972, 112—113.

лицевата страна на сечените в продължение на близо два века дарейки и сикли се запазва един постоянен тип. Според повечето изследвачи това схематизирано изображение е на самия персийски цар, представен в специфична за източното архаично изкуство стойка — т. нар. „бяг на колена“[89].

Трябва да дочакаме последното десетилетие на V в. пр. н. е., за да видим като израз на сепаративните тенденции на някои амбициозни сатрапи въвеждането на портретния образ в сечените от тях монетни емисии.

В тракийското монетосечене тези тенденции също се проявяват. Чрез тракийския костюм и индивидуализираните черти конникът от Спарадоковите тетрадрахми се откъсва от иконографските шаблони в македонското царско монетосечене. Той възпроизвежда характерния образ на тракийския владетел. При бронзовата Саратокова монета образът на възрастния мъж поразява със своята изразителност, а сребърните монети на Меток са естествено продължение на тази серия. И ако по аналогия с персийските сатрапи изображенията върху Спарадоковите и Саратоковите монети могат да се третират като израз на „центробежни политически тенденции“[90], случаят с Меток, който е всепризнат одриски цар, показва несъстоятелността на подобна теза. Посочените примери, струва ми се, ясно показват, че въвеждането на схематични конструкции в проучването на тракийското монетосечене води до неверни резултати.

Още повече ако прилагането на подобна „методология“ има като предварителна цел отричането на всяка проява на оригинална самобитност в развитието на тракийската монетна иконография.

Следващото хронологично разглеждане на монетите на тракийските владетели и династи ще ми даде възможност да допълня и конкретизирам тези предварителни бележки.

Изработени от даровити маронейски гравьори в духа на йонийското гръцко изкуство, сребърните Метокови монети асоциират две изображения, свързани с личността на одриския владетел — неговия образ и лабриса. Чрез тези емисии Маронея вероятно е погасявала част от задълженията си към Меток[91]. В годините, в които атинският натиск в ареала временно е преустановен (ок. 405—393 г. пр. н. е.), одриският владетел е бил най-силният съсед на големия гръцки полис. В този период, когато и Маронея, и Абдера, следвайки примера на Енос, пускат в обращение големи количества дребни сребърни номинали за нуждите на просперираща локална търговия[92], Метоковите монети естествено се вливат в циркулационния поток.

За разлика от трите монети, които са сходни както по тип, така и по тегло — 1,14; 1,13; 1,09 г, отклонението при четвъртия екземпляр[93] е много по-чувствително. Той тежи 0,95 г. Това затруднява определянето на стандарта, използуван в отсичането на тези парични знаци. Средното им тегло,

89. Robinson, G. The Beginning of Achaemenid Coinage. — NChr., 18, 1958, p. 188.

90. Димитров, Изображения на тракийски владетели..., с. 99.

91. Фол, Тракия и Балканите през ранноелинистическата епоха, с.105.

92. May, The coinage of Abdera, p. 185.

93. Този екземпляр е, както изглежда, най-късен. В този случай метрологичните данни допълват иконографските. В сравнение с останалите три монети изображението върху този екземпляр възпроизвежда образа на по-възрастен мъж.

което е 1,05 г, ги доближава до това на трихемиобола в III серия на трако-македонската монетна система (1,22 г). Мей включва в своята таблица този номинал (в тази на Реймонд тя не фигурира) именно поради факта, че и Дикея, и Маронея пускат в обращение трихемиоболи[94]. Ако следваме относителната хронология на маронейското монетосечене, този тип дребни номинали се свързва със седмия период от дейността на монетарницата, датиран ок. 398—386/385 г. пр. н. е.[95] Това поставя отсичането на Метоковите сребърни монети в същите хронологически рамки. В подкрепа на тази датировка идва един несъществен на пръв поглед факт. Върху аверса на две от монетите ясно се разчита името на Меток, гравирано върху матрицата повърхностно, с дребни по размер букви (обр. 16)[96]. Подобно двойно изписване на името на владетеля върху двете страни на една и съща монета се среща, както видяхме, върху сребърните монети на Севт II, съвременни на Метоковите.

Бронзовите монети, познати за съжаление чрез недобре запазени екземпляри[97] (кат. 43), съчетават обичайния за Маронея тип — кон в галоп, за аверса, с представения върху реверса лабрис. Особеностите в изписването на буквите, тяхното разположение и зрънчестият кръг, обграждащ цялата композиция, поставят във връзка изработването на двата монетни типа. Те принадлежат на одриския владетел Аматок I (Меток).

Един интересен надпис от Атинския акропол, публикуван в края на миналия век, разкри съществуването на неизвестен дотогава одриски владетел. Надписът, датиран 386/385 г. пр. н. е., е декрет, чрез който атиняните удостояват с почести одриския цар **Хебризелм**[98]. Краткото му царуване, продължило не повече от няколко години (от 387 г. пр. н. е., когато политическото присъствие на Севт II е за последен път засвидетелствувано — до възцаряването на Котис I в 383 г. пр. н. е.), поставя и в наши дни различни проблеми пред изследвачите на тракийската история и култура.

Наред с традиционните генеалогични екскурси, чрез които Хебризелм се поставя в различни родствени взаимоотношения с двете крила на одриската династична фамилия (за едни той е син на Меток[99], а за други е син или зет на Севт II[100]), е изказано предположението, че той е заел със сила като узурпатор царския престол. Привържениците на втората теза идентифицират цар Хебризелм със споменатия от Ксенофонт преводач на Севт II — Аброзелм[101]. Носенето на едно и също необичайно име от свързани със Севт II лица — неговия преводач и приемника му на престола, поставя тази идентификация на солидна основа[102].

Обнародването на Атинския декрет даде възможност за свързването на няколко неопределени дотогава бронзови монети с управлението на одриския цар Хебризелм. Те са от няколко типа. Върху лицевата страна на първия тип е представена мъжка глава

94. May, The coinage of Abdera, p. 8.

95. Шьонерт-Гайс, ц. с., с. 5.

96. Рогалски, Към въпроса..., с. 122, обр. 1, с. 114 Рогалски логично е обосновал автентичността на сребърните монети, чието отсичане е станало посредством три печата за аверса и четири за реверса. Тези даини не се покриват с представите ни за дейността на съвременните фалшификатори, стремящи се да извлекат максимални печалби от своята „продукция".

97. Пак там, с. 113, обр. 5.

98. Höck, Ad. Der Odrysenkönig Hebriselmis. — Hermes 26, 1891, 453—462.

99. Besevliev, V. Untersuchungen über die Personennamen bei den Thraken. Amsterdam, 1970, S. 3, No 20.

100. Vulpe, op. cit., p. 11; Тодоров, ц. с., 32—34.

101. Foucart, P. Les Athéniens dans la Chersonese de Thrace au IV-e s. — In: Mémoires de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres 38, 1909, 2-e partie, 88—89. За Ἀβροζέλμις, което е гърцизирана форма от' Εβρυζέλμις — вж.: Vlahov, K. Zur Frage der Gräzisierung thrakischer Personennamen. — Živa Antika, 15/1, 1965, s. 43.

102. Аргументирана по този начин, тезата е възприета от Златковския (ц. с., с. 218 и цит. там библиография), а също така и от Фол (Тракия и Балканите през ранноелинистическата епоха, 106—107).

Обр. 16
Сребърна монета с името на владетеля Мет[illegible] аверс

наляво. Някои специалисти под резерва я възприемат като образ на Зевс[103], докато други я третират като анонимно мъжко изображение[104] (кат. 44/1). По всяка вероятност отсъствието на характерните за иконографията на Зевс лавров венец и брада са причината за проявяването на подобна предпазливост и колебания. Действително при мъжката глава от аверса на Хебризелмовите монети няма атрибути, които биха довели до идентификацията ѝ с някой божествен образ. Нещо повече. Правите, късо подстригани коси, леко вирнатият нос и издадената напред волева брадичка са по-скоро индивидуализирани черти на една реална личност, отколкото белези на схематична конвенционалност. Този образ е в асоциация с едно интересно изображение, представено върху реверса на разглежданията тип Хебризелмови монети. Протомето на лъв надясно, с протегнати напред лапи в центъра на вдлъбнат кръг възпроизвежда всички иконографски и стилови особености на един традиционен за македонското монетосечене тип (кат. 44/1). Той се въвежда още през втората половина на V в. пр. н. е. върху тетроболите на Пердика[105]. Срещаме го и върху бронзовите монети на Ероп (396—392)[106] г. пр. н. е., както и върху тези на Павзаний (390—389)[107] г. пр. н. е., където името на владетеля е изписано с дребни букви. От тези най-близки по хронология монетосечения на македонски владетели Хебризелмовите монети възприемат лъвското протоме и начина на изписване на царското име. Тези парични знаци, които са единствените, представящи ни пълната форма на името на Хебризелм — ΕΒΡΥΤΕΛΜΙΟΣ, формират най-ранната фаза в монетосеченето на одриския владетел. Извайването на иконографските детайли и грижливото, точно изписване на дребните букви показват, че гравирането на матриците е било поверено на опитен майстор, отлично запознат с традициите на македонското царско монетосечене.

В следващите по-късни монетни емисии настъпва значителна промяна. Те се обединяват от един общ за реверса им тип. Това е изображението на кипселето — глинен съд с две дръжки, използуван за мерене на жито, който е бил „говорещ“ тип за монетите на Кипсела. Въвеждането на кипселе-

[103] Георгиев, ц. с., с. [illegible]; Babelon, op. cit., [illegible] 414.

[104] Мушмов, ц. с., с. 209, [illegible] Head, op. cit., p. 284.

[105] Raymond, op. cit., [illegible] XIV—XV.

[106] Babelon, op. cit., [illegible] 828.

[107] Ibidem, No 836.

то в иконографския репертоар на Хебризелмовото монетосечене показва, че неговото организиране и разгръщене е станало в монетарницата на Кипсела, град, разположен във владените от него територии.

Ако съдим по разпространението на монетите на Хебризелм, намирани масово край долното течение на Марица и при прокарване на жп линията Одрин—Дедеагач (Димотикон)[108], Хебризелмовите владения достигали на запад до долината на Хеброс. Стратегическото положение на Кипсела, която е ключова позиция и за важния търговски път по Хеброс, и за Тракийския Херсонес, определя нейното значение като политически център и резиденция на източния клон на одриските владетели от времето на Севт II до това на Керсоблепт.

Заедно с изображението на кипселето монетите на Хебризелм възприемат и характерната за надписа на автономните парични знаци диспозиция. Първите четири букви от името на монетарницата, разположени вертикално от двете страни на кипселето $\begin{matrix} К & Ψ \\ Υ & Е \end{matrix}$, са заменени от буквите $\begin{matrix} Е & Υ \\ В & Р \end{matrix}$. Само при един дребен тип бронзови монети, чиито размери не са позволили подобна вертикална диспозиция, буквите са подредени в групи по две хоризонтално (кат. 47).

Използуването на кипселето като постоянен тип за реверса на Хебризелмовите монети е съпроводено от въвеждането на нови изображения. Това са глава на Кибела с крепостна корона (кат. 46), глава на Аполон с дълги коси и лавров венец (кат. 48) и женска глава с прибрани на тила коси (кат. 47), които са необичайни както за Кипсела, така и за иконографския репертоар на тракийското царско монетосечене.

Въпреки че до Хебризелм всички парични знаци са изработени, както видяхме, в монетните дворове на големите гръцки полиси — Олинт, Тасос, Маронея и др., изображенията и надписите им отразяват политико-религиозните идеи и естетическите виждания на техните издатели и консуматори — тракийските владетели. Монетното изкуство, което винаги е в ръцете на управляващата прослойка, пресъздава в художествени образи нейните разбирания. В този смисъл образът на Кибела с крепостна корона и този на Аполон от Хебризелмовите монети отразяват религиозните представи на здраво свързан с традициите на гръцката култура владетел, заел временно одриския престол. За човек, който така добре е владеел гръцки, че е служил като преводач на Севт II в сложните преговори с наемниците, такава култура и поведение са напълно естествени.

В хипотетичните екскурси около възцаряването на Хебризелм и неговото потекло интересният епиграфски паметник от Одрин е игнориран. Доколкото ми е известно, съдържанието на този кратък надпис, издаден още в края на миналия век, е цитирано предимно в изследвания с нумизматична тематика[109]. До известна степен това ми дава основания и аз на свой ред да се спра на

108. Добруски, ц. с., с. 583.

109. May, Ainos, p. 150, No 2; Babelon, op. cit., p. 850.

него. Две от трите думи в краткия надпис са лични имена — Хебризелм и Севт, които, както вече отбелязах, се идентифицират с двама управлявали един след друг владетели — Севт II и Хебризелм[110].

За разлика от Атинския декрет, в който името на Хебризелм в родителен падеж е Ἐβρντέλμισοδ, в монетните надписи същата форма е предадена с известни различия — Ἐβρνζέλμιος (ζ вместо τ и -μιος вместо -μιδος)[111]. При надписа от Одрин подобни различия не се забелязват. В него транскрипцията на Хебризелмовото име изцяло съвпада с тази, която монетите предлагат. Това пълно сходство, израз на обща локална традиция в изписване на името, различна от атинската, свързва двата вида паметници — епиграфския и нумизматичните.

Няколкото екземпляра от типа на глава на Кибела/кипселе съставят интересна самостоятелна група.

Главата на Кибела с крепостна корона е изображение, което се отличава с художествените си достойнства. Извайването на такива детайли, каквито са зеницата и клепачът на широко отвореното око с отправен нагоре поглед, правият нос с фино очертаните ноздри, устните, вдигнатите нагоре коси, обграждащи съставената от три зъбера корона, и пр., откъсват този изразителен женски образ от съвременните му конвенционални монетни типове. Тези иконографски и стилови качества подсказват, че представената върху Хебризелмовите монети глава на Кибела с крепостна корона е взаимствувана от някое произведение на кръглата пластика. Позата на вдигнатата глава, с източена шия и устремен нагоре поглед допълва това наблюдение.

Шестте екземпляра (два от тях са от състава на нумизматичния фонд на АИМ), които имах възможността да проуча, са отсечени посредством един общ долен (лицев) печат в комбинация с три горни. Върху реверса, под кипселето, виждаме хоризонтално разположен или по-скоро легнал зърнен клас. Той изпълнява ролята на допълнителен символ, заменен по-късно при монетите на Керсоблепт от едро ечемично зърно. Изобразявани в една и съща позиция, под кипселето, зърненият клас и ечемиченото зърно са в хармония с константния тип на монетарницата — кипселето. Изразители на една обща идея, те са единствените допълнителни типове или символи, представяни върху отсечените в Кипсела монети на одриските владетели.

Като излиза от добре познатите принципи на контрамаркирането, тази констатация показва, че контрамарките, които евентуално Кипсела би използувала по отношение на свои или чужди парични знаци, са кипселето, зърненият клас или едрото ечемично зърно. Като константен тип и свързани с него символи те са единствените, които водят до асоциация с иконографския репертоар на тази тракийска монетарница.

Ако излагам по-подробно тук тези съображения и факти, то е, защото чрез съзна-

110. Опит за такава интерпретация е направен във връзка с разглеждането вече монетосечене на Севт II.

111. Babelon, op. cit., 849—850.

телното им игнориране, използувано именно по отношение на Кипсела, се достига до предатиране на едно цяло монетосечене[112]. Свързано с името на тракийския династ Адей, то ще бъде разгледано в хода на хронологическото изложение на материала. Теглото на монетите глава на Кибела (кипселе, което варира между 5,00—5,98 г., поставя тяхното отсичане непосредствено след типа мъжка глава/протоме на лъв. Емисиите женска глава с прибрани коси/кипселе и глава на Аполон /кипселе, чието тегло спада респективно до 2,10—1,42 г[113], са следващият, последен етап в кратковременното Хебризелмово монетосечене.

Около 383/382 г. пр. н. е. Хебризелм изчезва от политическата сцена и властта вероятно чрез военна сила преминава в ръцете на **Котис**[114]. Неговото продължително близо четвъртвековно управление оставя трайни следи в историята на одриската държава. Провежданите от Котис политически маневри и военни операции го характеризират като хитър и гъвкав политик. Той ловко е използувал всяка ситуация, която му е позволявала да постави под своя опека гръцките полиси по Егея и Пропонтида. В успешното провеждане на тази агресивна военна политика одриският владетел използувал военна армия, ръководена от опитни гръцки военачалници. Такива са Ификрат, а по-късно и Харидем, които Котис обвързал, оженвайки ги за своите дъщери. След като приключил успешно военните действия срещу Перинт, одриският владетел насочил погледа си към Тракийски Херсонес. Неговото овладяване, което поставяло търговията през Хелеспонта под пълния контрол на одрисите, станало стратегическа цел за Котис[115]. Превземайки най-значителните атински позиции на полуострова, той бил пред прага на нейното осъществяване. Смъртта на Котис, дело на наемни убийци, възнаградени богато от Атина[116], ликвидирала тази опасност.

В писмените извори Котис е описан като жестока, избухлива личност с надлудничави желания и реакции. В тази характеристика ясно прозира субективната оценка на гръцките писатели и оратори, които с тревога следели действията на одриския владетел. И все пак въпреки тенденцията, целяща да представи Котис като безподобен неврастеник и злодей, в тези разкази се вплитат интересни данни за разкоша, в който тънела господствуващата върхушка[117]. Долавя се, и това е особено важно, религиозната атмосфера около произхода и същността на царската власт. Това е ключът за интерпретацията на някои интересни изображения, представени върху монетите на Котис. Те са сребърни и бронзови.

Върху аверса на дребните сребърни монети, които са от един тип и номинал, е представена гологлава мъжка глава наляво (кат. 49). Отсъствието на белези, свързани с конкретни божествени функции, са довели специалистите до формулирането на различни необосновани определения. Едни свързват този образ с тракийския Дионис—

112. Димитров, К. Нови нумизматични данни за датировката и локализацията на династа Адей. — Векове, 1984, 3, 21—22; Димитров, К. АΔΑΙΟΣ: извори, идентификация, локализация и датиране. — В: Изследвания в чест на проф. д-р Хр. М. Данов, С., 1985, 100—101.

113. Мушмов, ц. с., с. 210, № 44 — Женска глава /кипселе — 2,10 г (АИМ, инв. № 6562); Мюнхен, инв. № 27665 — 1,42 г (глава Аполон /кипселе).

114. Фол, Тракия и Балканите през ранноелинистическата епоха, с. 111. Според някои изследвачи Котис е син на Севт II (Höck, Das Ordysenreich, 90—91), а други го третират като син на Севт I и брат на Хебризелм (Vulpe, op. cit., p. 12).

115. Най-добрата характеристика на тези събития е дадена в изследването на Ал. Фол — Fol, Al. Die Politik des Odrysischen Königs Kotys I und die ägäischen Städte Griechenlands im 4. Jahrhundert v u Z.-In: Hellenische Poleis II, Berlin, 1974, 995—1002.

116. Котис бил убит от двама млади жители на Еног — Питон и Хераклид. Според Демостен в качеството си на атински благодетели те получили атинско гражданство и златни венци — Demostène c Arist., 119 (ed. Darest, Paris, 1879, p. 119).

117. Нека припомним онова известие на Теопомп, запазено у Атеней, в което се разказва, че от всички тракийски царе Котис най-много се отдавал на разкош. То се свързва с едно друго известие, което Атеней взима от друг автор, съвременник на сватбата на Ификрат, зет на Котис: „Анаксандрит, осмивайки в →

комеднята „Протесилай" сватбения пир на Ификрат, който бил устроен, когато се женел за дъщерята на тракийския цар Котис, казва: „И ако направите, каквото ви заръчам, ще ви устроя прием с блясъкаво пиршество, което не прилича никак на онова на Ификрат в Тракия, ако и да се казва, че то било извънредно пищно. Тогава на агората били постлани пурпурни постилки, които достигали чак до северния полюс, и на пиршествата участвували многочорлави мъже маслоядци. Там имало медни котли, по-големи от стая с дванадесет легла, и сам Котис се бил запретнал и подгласял чорба в златен съд и вкусвайки от виното в кратерите, се напил най-напред от тези, които черпил... Ификрат получил освен две стада бели коне, едно стадо кози, един златен щит, една плоска чаша за пиене, един охлювиден [illegible]..." — Athen. II, 44, a.

[118] Babelon, op. cit., p. 884, No 1305; Naster, op. cit., No 920.

[119] Мушмов, ц. с., с. 209, № 49—50.

[120] Head, op. cit., p. 284; Imhoof-Blumer, F. Monnaies grecques, Paris — Leipzig, 1883, p. 51, No 56; Youroukova, Coins of the Ancient Thracians, No 67—38.

[121] Добруски, ц. с., с. 190, № 1. Определението, което той дава за типа от аверса, е следното: „глава с брада, може би главата на цар Котис".

[122] Отпечатък от този екземпляр получих от покойния Колин Крей.

Сабазий[118], за други той е „глава на Зевс"[119], а трети, които са по-предпазливи, го определят като глава на анонимен мъж[120].

Единственият, който нарушава тази схема, търсейки обяснението на интересния монетен тип вън от репертоара на божествените образи, е Добруски. Макар и с известна резерва, той възприема брадатата мъжка глава като образ на самия тракийски владетел[121].

Можем ли да се съгласим с тази еретическа за времето си хипотеза и солидно да я обосновем?

Късите къдрави коси, мустаците, които едва покриват горната устна, подстриганата брада, обграждаща долната част на лицето, издадената напред брадичка и пр. — това са белези, които характеризират една съсредоточена, уверена в себе си личност. Екземплярът от Оксфорд[122], отсечен с матрица, изработена от талантлив гравьор, разсейва и последните съмнения около идентификацията на монетния тип (обр. 17). Моделираните чрез едри щрихи коси, откритото високо чело, отвореното око с очертаване на зеницата, клепача и веждите, скулестото лице, позата на леко повдигнатата нагоре глава и пр., пресъздават изразителния образ на Котис.

Тази интерпретация се допълва и от някои други наблюдения и факти.

Върху лицевата страна на една от бронзовите монетни емисии на Котис е представена мъжка глава с голобрадо лице и диадема. Лицето е схематизирано, конвенционално (кат. 56). Присъствието на диадемата обаче, която е един от най-отличителните знаци на царското достойнство, показва, че и в този случай гравьорът е искал да представи образа на одриския владетел. Безизразността на лицето е като че ли балансирана от включването на диадемата. Във всички случаи е ясно, че практиката да се представя образът на Котис върху лицевата страна на неговите парични знаци е имала широк спектър на приложение в монетната продукция на одриския владетел.

Върху лицевата страна на най-масовия тип бронзови монети на Котис е представен конник в галоп, наметнат с хламида, чийто краища се развяват от бързото движение (кат. 53). С лявата ръка той държи поводите на коня, а дясната е вдигната — жест, който би могъл да се обясни само като приветствие на владетел, отправяно към неговите поданици. При монетните изображения на римските императори същият жест е назован „aclamatio". Всичко това показва, че анонимният на пръв поглед конник, представен върху лицевата страна на бронзовите монети на Котис, на свой ред възпроизвежда образа на одриския владетел. За съжаление лошата запазеност на екземплярите не ми позволява да различа повече подробности във физионимията и в облеклото на конника. Най-важното при него обаче е жестът на вдигнатата за поздрав десница, който няма паралели нито в по-ранното македонско царско монетосечене, нито пък в това на персийските сатрапи. Ето за-

що конникът от Котисовите монети, в който са вложени конкретни идеи, свързани с ролята и качествата на одриския владетел, е една нова оригинална изява в иконографския репертоар на тракийското монетно изкуство.

Езиковедите свързват името на Котис с това на тракийската богиня Κότυς или Κοττυτώ, тъждествена според Страбон с „Великата богиня майка“[123]. Оттук и чашата с две дръжки — котилето, която е била атрибут или говореща емблема за богинята, е могла да изпълнява същата роля и по отношение на Котис[124].

И от разказа за намерението на Котис да се ожени за Атина[125], и от надписа върху един от Рогозенските съдове (в него царят е окачествен като син на Аполон), се вижда, че Котис се е смятал не за обикновен човек, а за божество[126]. При това положение дори и традициите в тракийската монетна иконография да не съществуваха, съзнанието за божествената му природа би позволило на Котис да постави пръв портретния си образ върху своите монетни емисии. Проучването на един извънредно рядък тип бронзова монета на Котис поставя кръг от интересни проблеми. Изобразеното върху аверса ѝ протоме на кон в галоп (кат. 52) показва пълно иконографско и стилово сходство с монетите на Маронея, за които този тип е обичаен. Наред с това протомето на кон в галоп е представено и върху редки бронзови монети, свързани с управлението на Аматок II. Но приликата между монетата на Котис и тази на Аматок II не се изчерпва само във възпроизвеждането на един и същ тип, характерен за маронейската монетарница. По дебелината на своето ядро монетата на Котис се свързва с цялата серия бронзови монети на одриските владетели Аматок I — Аматок II — Терес II, отсечени в монетния двор на Маронея. Подобна необичайна за монетите на Кипсела плътност на ядрото имат и Котисовите монети от типа конник/кипселе. Заедно с екземпляра протоме на кон/ кипселе те формират една самостоятелна група. Монетите се обединяват и от друг интересен белег. Представеното върху реверса им кипселе заедно с гравираните около него букви е във вдлъбната квадратна рамка (кат. 52). Този технологически способ, приложен при се-

Обр. 17
Сребърна монета на Котис — аверс

123. Strab., VIII, 7.

124. Babelon, op. cit., 851—852.

125. Един фрагмент от Теопомповата „История на Филип“ е възпроизведен от Атеней. В него се разказва как Котис „принасял жертви на боговете и общувал със сановниците си и се чувствувал блажен и щастлив, докато най-сетне дръзнал да богохулствува и да оскърбява Атина. Нашият приятел разказва понататък, че Котис устроил пиршество, като че ли богинята Атина щяла да се омъжи за него, приготвил ѝ брачна стая и очаквал в пияно състояние богинята. Когато му се помрачнял вече разсъдъкът, той изпратил един оръженосец да види дали богинята е дошла в брачната стая. А когато оръженосецът се завърнал и казал, че никой нямало в стаята, убил със стрела и него, и втори друг оръженосец поради същата при-

→

чина, докато третият се досетил и казал, че богинята отдавна била дошла и го чакала." — Athen. XII, 531-e—532-a.

126. Михайлов, Г. Надписите на Рогозенското съкровище. — Археология, 1987, 3, 26—35.

127. Рогалски, Към въпроса..., с. 113, обр. 5.

чените в Маронея бронзови монети на Аматок I и Аматок II (кат. 60—61), е чужд на монетарницана в Кипсела.

Какво показват тези факти?

Поразителното сходство в иконография, структура и технология между монетите на Котис и маронейската монетна продукция не може да бъде разглеждана като случайно съвпадение. Логично е изработването на Котисовите монети да бъде поставено също в рамките на монетния двор на Маронея.

Единственото, което хвърля известна сянка на съмнение върху тази хипотеза, е присъствието на съда с две дръжки. В качеството си на „говорещ" тип на Кипсела кипселето е представяно върху реверса както на монетите на Хебризелм, предшественика на Котис, така и върху тези на Котисовия син и наследник Керсоблепт. Видяхме обаче, че подобна по форма чаша с две дръжки, наричана котиле, може да играе ролята на лична емблема на Котис. Изразяването на подобна идея може да обясни присъствието на котилето върху отсечените в Маронея бронзови монети на Котис. Тези функции на чаша, а не на съд за мерене на жито, се допълват и от друго. Докато при монетите на Хебризелм и на Керсоблепт кипселето като иконографски тип е в асоциация със зърнен клас или с едро ечемичено зърно, които като символи допълват и пояснят неговото предназначение, върху Котисовите монети от посочените типове тези допълнителни символи липсват.

Бронзовата монета с протоме на кон и двойна брадва на Аматок II принадлежи на най-ранните емисии, свързани с управлението на този одриски владетел. Тази датировка е аргументирана от близостта ѝ с бронзовата монета на Аматок I (Меток), чиято лицева страна е заета от изображението на кон[127]. В следващите емисии на Аматок II настъпват промени, изразени с въвеждането на грозда, заел мястото на коня и на протомето на кон, а по-късно — в прехвърляне на двойната брадва върху аверса на монетите. В рамките на тази схема Котисовите монети, сходни с най-ранните емисии на Аматок II, могат да получат една относителна хронология. Отсичането им в първите години от управлението на Котис е по всяка вероятност материален израз на някакви много тесни политически взаимоотношения между гръцкия полис и одриския цар.

Точно в този период — 376/375 г. пр. н. е., огромни пълчища трибали се спуснали в Югозападна Тракия и нападнали богатата Абдера. В разгара на сражението притеклите се на помощ съседни траки внезапно се отметнали и с това решили изхода на двубоя. Останали сами, абдерците претърпели жестоко поражение. Тази критична ситуация била използувана от маронейците, които на свой ред нападнали територията на Абдера. Единствено намесата на атинския стратег Хабрий спасила града от пълна разруха. Действуващи лица във водените от него преговори са предводителят на три-

балите Халес и „маронейският цар“[128]
За всички, които са се занимавали с интерпретацията на тези събития, мотивите, които тласкат Маронея в конфликта, са ясни. Преуспяващата Абдера е опасен търговски конкурент и тя използува положението, за да ѝ навреди[129]. Макар и по-труднодоловими, тенденциите на „съседните траки“, идентифицирани с Котисовите одриси[130], са в духа на цялостната външнополитическа дейност на одриския цар. Всяка кризисна ситуация в Югозападна Тракия е била от полза за Котис, който се е стремил да разшири границите на одриската държава до Стримон и здраво да се закрепи там. За да осигури тила си и за да получава при нужда ефективна подкрепа от тях, одриският цар е търсил сближение със северните си съседи. Сребърните фиали с името на Котис и особено изящните съдове от Рогозенското съкровище са израз на тази далновидна политика. В тази светлина сведенията за единодействието между трибалите и одрисите в провежданата срещу Абдера операция намират своето естествено място.
Зад анонимната фигура на „маронейския цар“ се крие всъщност личността на Котис[131]. Неговото представяне като „цар на Маронея“ очертава по всяка вероятност два момента — зависимостта на града от одрисите и общите за двете институции интереси, обединяващи ги срещу Абдера. Отсечените в Маронея Котисови монети илюстрират този епизод. Допълвайки сведенията от писмените извори, те дават нова официална представа за характера на отношенията между Маронея и одриския цар в края на първата четвърт от IV в. пр. н. е. Надписите, гравирани върху монетите на Котис, са следните: κοτο — изписан само върху част от сребърните монети (кат. 51); κοτγοε, както и върху една рядка емисия бронзови монети от типа конник /котиле[132], и κοτγ — форма, която е използувана най-много както при сребърните, така и при всички типове бронзови монети (кат. 49).

Ако сравним броя на типовете на Котисовите монети с тези на Хебризелм, ще констатираме един доста странен факт. От времето на Котис, когато одриската държава е в своя апогей, броят на монетите, поставени на фона на неговото продължило повече от две десетилетия управление, е много по-малък от този, свързан с неколкогодишното царуване на Хебризелм. Дори и да приемем, което е съвсем логично, че земята все още пази тайните на неразкопаните антични селища, а материалите от други с години стоят неиздадени, типологията на Котисовото монетосечене ни довежда до същата констатация. Като изключим монетите от типа протоме на кон /котиле и конник/ котиле, свързани с монетарницата на Маронея, останалите бронзови типове са представени чрез единични екземпляри. Такъв е случаят с мъжката глава с диадема и мъжка глава (без особени белези), между които въпреки иконографските отличия се забелязва голямо сходство. То

128. Коментарът на тези събития е направен от Fol, Die Politik..., 1001—1002.

129. May, The coinage of Abdera, p. 242; Schönert-Geiss, op. cit., S. 450.

130. Strazulla, V. Di Kotys I e Kersebleptes, re di Tracia. — Klio 3, 1903, p. 326; May, The coinage of Abdera, p. 242 — Мей трудно може да повярва, че Котис би желал да види трибалите трайно установени на западните граници на неговата територия.

131. Фол, Тракия и Балканите през ранноелинистическата епоха, с. 149.

132. Добруски, ц. с., табл. I, обр. 13.

се изразява в схематизацията на образите, в по-грубата изработка, в дребните размери и най-важното — в контурите на ечемиченото зърно, които се забелязват под съда, върху техния реверс[133] (кат. 56—57). Присъствието на този характерен за Керсоблептовите монети символ датира тези два редки монетни типа в последните години от управлението на Котис. Изработването им е станало в монетарницата на Кипсела. Двете групи бронзови монети формират два различни етапа в монетосеченето на Котис. Единият, свързан с маронейския монетен двор, е от първите години на неговото царуване, а вторият, реализиран в Кипсела, е значително по-късен.

Случаят със сребърните монети е много по-труден. При тях няма белези, насочващи ни към локализиране на монетарницата. Хубавият им стил и грижливата им изработка не могат да бъдат приети като солиден аргумент, откъсващ ги от монетарницата в Кипсела. Високохудожествената изработка на Хебризелмовите парични знаци показва, че с добра организация и с привличането на подготвени гравьори Кипсела е била в състояние да отсече, и то за кратък срок, монети от няколко типа. Ето защо с известна условност бихме могли да поставим отсичането на сребърните Котисови монети в монетарницата на Кипсела. Във всички случаи обаче то е било реализирано много по-рано от това на дребните, небрежно изработени бронзови монети.

Обяснението за летаргичния характер на Котисовата монетна продукция е в това, че притиснати от агресивния си съсед, гръцките полиси са били задължени да му изплащат големи суми. Случаят с Перинт, чийто трибут Котис своеволно увеличил[134], е показателен. Въпреки че най-голямата част от тези трибути е била изразходвана за внос на луксозни изделия и за заплащане на наемниците, нуждите на локалния циркулационен поток също са били осигурени. В първите десетилетия на IV в. пр. н. е. Аполония започва интензивно сечене на сребърни монети от дребен номинал. Заедно с архаичните драхми на Пирион те проникват и се разпространяват на вътрешнотракийските пазари. Намирането на две сребърни монети на Котис при разкопките на античното селище край Мандренското езеро[135] за съжаление все още непубликувани, са косвено доказателство за присъствието на одрисите в съседна до Аполония област.

Ако съдим по епиграфските паметници и по сведенията на гръцките писатели и оратори, **Аматок II** се появява на политическата сцена едва след убийството на Котис в 359 г. пр. н. е. Неговото име е отбелязано в договора от 3576 г. пр. н. е., сключен между Атина и трима номинално равноправни тракийски владетели. Договорът уреждал изплащането на годишните данъци от гръцките полиси по егейския бряг. Единият от тези владетели е Аматок II, а останалите двама — Берисад и Котисовият син — Керсоблепт[136]. В 354 г. пр. н. е. Аматок II успешно се противопоставил на придвижва-

133. Мушмов, ц. с., с. 211, № 54—55.

134. Фол, Тракия и Балканите през ранноелинистическата епоха, 150—151.

135. Сведенията за тези интересни монетни находки дължа на ръководителя на разкопките н. с. Ст. Дамянов.

136. Foucart, op. cit., p. 96.

нето на Филип II на изток[137] през неговите владения, а малко по-късно (в 353 г. пр. н. е.) конфликтът му с Керсоблепт го принуждава да търси съдействието на македонския владетел. По време на първия Филипов поход в Тракия в 352/351 г. пр. н. е. Аматок II заедно с Бизантион и Перинт е на македонска страна[138]. От 351 г. пр. н. е. нататък името на Аматок II повече не се споменава[139].

Опирайки се на тези данни, съвременната историография датира управлението на Аматок II между 359—351 г. пр. н. е. Тези тесни хронологически рамки са възприети и от специалистите, които поставят в таблицата на одриските царе двама едноименни владетели — Аматок I (Меток) и неговият син Аматок II[140]. Така се достига до следната схема. В продължение на повече от четвърт век (от смъртта на Аматок I ок. 386 г. пр. н. е. — до тази на Котис в 359 г. пр. н. е.) Аматок II не сече никакви монети и едва след 359 г. пр. н. е. в неколкогодишен период, наситен с напрежения и военнополитически конфликти, той реализира значителна по капацитет и типология монетна продукция.

Подобна хронологическа конструкция обаче не отговаря на характера на Аматковото бронзово монетосечене. Значителният брой монети, които се разпределят в три основни типа, не могат да бъдат поставени в рамките на едно кратковременно управление. Наред с това първият тип, върху чийто аверс виждаме кон в свободен ход (кат. 58) или протоме на кон (кат. 59), се свързва с бронзовите монети на Аматок I (Меток), възпроизвеждащи същото изображение. Единствената разлика между тях е в гравирания върху реверса им надпис, разположен симетрично около двойната брадва, като цялата композиция е включена във вдлъбната квадратна рамка. В първия случай надписът е МН/Т/ОКО (кат. 43), а във втория — АМА/Т/ОКО (кат. 59). Поразителното иконографско, стилово и технологично сходство между монетите на Аматок I (Меток) и тези на Аматок II поставя тяхното отсичане в кратък интервал от време. Три са възможните алтернативи за обяснението на това сходство. Първата от тях е изписаните върху монетите имена да се отнасят до една и съща личност — Аматок I (Меток). В този случай обаче се сблъскваме с въпроса, защо името на един владетел се представя по различен начин върху неговите монети, отсечени в кратък интервал от време, в рамките на една и съща монетарница — маронейската. Втората алтернатива е, да обогатим стемата на този династически одриски клон с още един владетел — Аматок I. В този случай неговото управление следва да се вмести между това на Меток и на Аматок II. По различни логични съображения тази хипотеза, застъпвана предимно от нумизмати[141], не намира привърженици в съвременната историческа книжнина[142]. Така достигаме до третото възможно разрешение. Бронзовите монети на Аматок I (Меток) са отсечени в края на

137. Фол, Тракия и Балканите през ранноелинистическата епоха, 176—177.

138. Höck, Das Odrysenreich, S. 109; Тодоров, ц. с., с. 54; Фол, Тракия и Балканите..., с. 180.

139. Тонев, ц. с., с. 194.

140. Фол, Тракия и Балканите..., 103—104.

141. Мушмов, ц. с., 201—202, 215; Рогалски, Неизвестна монета..., 17—20; Рогалски, Към въпроса..., 109—115.

142. Фол, Тракия и Балканите..., 104—105.

управлението му, а тези с надписа Аматок са най-ранните емисии на неговия син и наследник Аматок II. Тяхното датиране ок. 380—375 г. пр. н. е. се подкрепя, както видяхме, от сходните им по иконография, структура и технология бронзови монети на Котис, отсечени също в маронейската монетарница.

Върху аверса на втория монетен тип мястото на коня и протомето на кон е заето от едър грозд с клонче, обграден от зрънчест кръг (кат. 60—61). Върху реверса двойната брадва и изписаните около нея букви са поставени във вдлъбната квадратна рамка (кат. 60—61).

С други думи, основното, което разграничава двата монетни типа, са различните изображения, представени върху техния аверс. В тяхната структура (плътността на ядрото), в технологията и в типа на реверса, промени не се забелязват. Това са основанията ни, за да поставим двете монетни емисии в известна последователност. Общият тип за аверса (кон и протоме на кон) на монетите на Аматок I (Меток) и Аматок II определя първата от тях като по-ранна. Незначителният брой екземпляри, чрез които тя е представена, илюстрират епизодичния ѝ характер. Сечението на втория тип монети — тези с изображението на грозд върху аверса, е било много по-интензивно и продължително. Това е засвидетелствувано чрез достигналата до наши дни компактна група от монети.

При третия тип настъпват значителни промени. Преди всичко те засягат традиционната диспозиция на изображенията. Композицията, съставена от двойната брадва и гравираните около нея букви, в ролята си на главен тип преминава върху лицевата страна на монетите (кат. 64—65). Обратната се заема от изображението на лоза с пет увиснали гроздове, затворена в квадратна рамка, около която е изписано името на монетния магистрат (кат. 64—65). То е предшествувано от предлога ΕΓΙ, форма, характерна за монетите на Абдера и Маронея. По своите иконографско-стилови и технологични особености монетите от този тип образуват самостоятелна група, която и тематично, и хронологически, е откъсната от първите две. По всичко изглежда, че нейното отсичане в последните години от управлението на Аматок II е отделено от това на предходните два типа чрез един продължителен хиатус.

Близостта между третия тип Аматокови монети и тези на **Терес,** смятан за негов син и приемник[143], поставя предложената датировка на солидна основа. И по иконография, и по стил Тересовите монети са органически свързани с най-късния тип монети на Аматок II[144]. Лицевата им страна е заета от традиционната двойна брадва с името на владетеля, обградена от познатия ни зрънчест кръг (кат. 66), а върху реверса виждаме лозата с увисналите пет гроздове, затворена в квадратна рамка (кат. 66). При два добре запазени екземпляра, съхранявани в Берлин и в Париж, около рамката се разчи-

143. Solari, A. Sui dinasti degli Odrisi (V—IV sec. a. C.), Pisa, 1912, p. 35; Babelon, op. cit., p. 860; Head, op. cit., p. 280; Тонев, ц. с., с. 194, заб. 4.

144. Мушмов приписва Тересовите монети, които изцяло възпроизвеждат тези на Аматок II, на управлявалия ок. 400 г. Терес II. Неговите територии се простирали между Салмидесос и Византион (Мушмов, ц. с., с. 240). За да обясни близостта между Тересовите монети и маронейските, Хьок смята, че след изгонването му от Тракийската делта Терес е получил като рекомпенсация друга, съседна до Маронея област (Höck, Das Odrysenreich, S. 85).

та надписът ΕΠΙ ΚΑΣΙΓΝΑΚΙΟΣ — грецизирана форма на името на маронейски магистрат от тракийско потекло[145]. Повърхностното гравиране на изображенията и надписите върху горната подвижна матрица (понасяйки директно ударите с чука, тя бързо се износва) затруднява възстановката на едва очертаните букви. Наред с това реверсът на част от Тересовите монети е зает единствено от обградената в квадратна рамка лоза (кат. 67). Това разчупване на практиката на изписване имената на маронейските монетни магистрати не е случайна приумица. По всяка вероятност то е израз на политически сътресения, които засягат Маронея и нейните отношения с одриския владетел.

Въпреки общото напрежение положението на Терес в първите години от неговото управление е все още стабилно. В конфликта между Филип II и Керсоблепт Терес, следвайки линията на своя предшественик, е съюзник на македонския цар. През 347 г. пр. н. е. Антипатър превзема Абдера и достига до Маронея[146]. Тази завоевателна кампания, която слага край на автономното монетосечене на двата големи гръцки полиса по Егея[147], дестабилизира монетната продукция на Терес. Относителните хронологични рамки, в които тя може да се постави, се определят от възцаряването на Терес ок. 351/350 г. пр. н. е. и събитията в 347 г. пр. н. е. В този кратковременен период от три-четири години могат да се датират всички монети, при които името на Терес от аверса е съпроводено от това на съответния монетен магистрат, гравирано върху реверса. Попадането на Маронея под македонска опека променя отношенията между полиса и одриския владетел. За известно време вероятно монетарницата е продължила сечението на бронзови монети за толерирания от македонците Терес. При тези последни емисии името на магистрата като личност, свързана с автономията на монетарницата, отсъствува. Те са епилогът на традиционните дългогодишни взаимоотношения между одриските владетели и Маронея. По-късно, заплашен от агресивните стремежи на македонския цар, Терес променя политическия си ориентир. Той става съюзник на Керсоблепт. По време на победоносния поход на Филип II в Тракия през 342/341 г. пр. н. е. Терес и Керсоблепт били детронирани[148].

Вторият тракийски владетел, чието име е отбелязано в договора от 357 г. пр. н. е., е Берисад. Владенията му се простирали на запад от Маронея, по долното течение на Места. Смята се, че Берисад е принадлежал на някоя местна, вероятно сапейска династия и че наскоро след подписването на договора от 357 г. пр. н. е. той е починал[149]. През следващата 356 г. синът на Берисад — **Кетрипор** и неговите братя заедно с пеонския цар Ликей и илирийския владетел Граб сключват договор с Атина, насочен срещу завоевателните планове на Филип II[150]. Последният бързо реагирал и справяйки се поотделно с тримата владетели

145. Babelon, op. cit., p. 860.

146. Тонев, ц. с., с. 208.

147. May, The coinage of Abdera, p. 288; Schönert-Geiss, op. cit., S. 451.

148. Кацаров, Г. И. Цар Филип Македонски. История на Македония до 336 г. пр. Хр. С., 1922, с. 212.

149. Тонев, ц. с., с. 197.

150. Foucart, op. cit., p. 114.

(Граб, Ликей и Кетрипор), ги оставил да управляват номинално[151]. Тази интерпретация на събитията, която изолира Кетрипор от активната политическа дейност, е поставена под съмнение. Към разбора на лаконичното Диодорово сведение[152] са приведени и пасажи от речите на Демостен, отнасящи се до събития от 352 г. пр. н. е. В тях се намеква за двама тракийски владетели[153], засегнати от машинациите на Керсоблепт. Тези изворови данни, които поставят управлението на Кетрипор в по-широки хронологически рамки[154], се допълват от анализа на нумизматичните паметници.

За разлика от Берисад, който не е сякъл монети (поне досега такива не са намерени), Кетрипор разгръща значителна по обем монетна продукция. Монетите, свързани с неговото управление, са бронзови с интересни иконографско-стилови особености. Изображенията, представени върху техния аверс и реверс, са в тематична обусловеност. Брадатата глава на Дионис с бръшлянов венец — константен тип за аверса (кат. 68—69), се допълва от изобразените върху реверса кантарос и тирс (кат. 68—69). Изразяването на една обща идея, свързана с култа на Дионис, обяснява характера на двата монетни типа.

Иконографската и стиловата близост между главата на Дионис от Кетрипоровите монети и тази, възпроизведена върху аверса на златните и сребърните тасоски монети от първата половина на IV в. пр. н. е., отдавна е отбелязана от специалистите. Тази безспорна близост е главният аргумент за третирането на Кетрипоровите монети като продукция на тасоската монетарница[155]. Така обоснована, тази констатация довежда до локализиране на владенията на Кетрипор в разположения срещу Тасос тракийски бряг[156].

В тасоското монетосечене главата на брадатия Дионис е комбинирана винаги с друг популярен образ — този на коленичилия Херакъл, опъващ своя лък. Тази комбинация е използувана единствено при монетите от благороден метал. Типът на бронзовите монети (глава на Херакъл-колчан и лък) е съвсем различен[157]. Дори и в качеството му на символ, присъствието на тирса не е засвидетелствувано в монетосечението на Тасос, а кантаросът е само допълнение към иконографията на друг популярен образ — този на коленичилия брадат силен с кантарос в ръка.

Какво показват тези факти?

Поставяйки под свой контрол Датон-Креници, град, заселен с тасоски колонисти, разположен край западната граница на Кетрипоровите владения, Филип II засяга интересите и на Тасос, и на тракийския владетел. Датирано в първите месеци на 356 г. пр. н. е.[158], това събитие активизира реакциите на засегнатите страни. И ако Граб и Ликей, които са далече от сцената на тези действия, са били въвлечени в антимакедонската кампания чрез договора от 356 г. пр. н. е., то поведението на Тасос е било още по-категорично. Общите интереси об-

151. Collart, P. Philippes, ville de Macédoine depuis ses origines jusqu'à la fin de l'époque romaine. Paris, 1937, p. 158, № 2; Höck, Das Odrysenreich, S. 106; Кацаров, ц. с., с. 127; Тодоров, ц. с., 52—53.

152. Diod., XVI, 22, 3 — „Но докато те (Кетрипор, Ликей и Граб — заб. моя) още събирали войска, Филип се явил срещу тях, преди да са готови, и като ги сплашил, ги принудил да се помирят с македонците."

153. Demostène c. Arist., 179, 189 (ed. Darest, Paris, 1879).

154. Фол, Тракия и Балканите..., с. 175.

155. Мушмов, ц. с., с. 212.

156. Тонев, ц. с., с. 198.

157. Le Rider, Monnaies Thasiennes, pl. III, 36—38.

158. Collart, op. cit., p. 138.

единяват Кетрипор и Тасос. Като официални паметници Кетрипоровите монети компенсират липсата на писмени сведения за тесните контакти между Тасос и неговия тракийски съсед.

Организирането на Кетрипоровата монетна продукция в тасоския монетен двор е станало в кратък срок. Това е довело до необходимостта да се борави с познати образи от домашния репертоар, които все пак трябвало да се отличават от тези, възпроизведени върху паралелно сечените бронзови тасоски емисии. Така се е достигнало до комбинирането на брадатата глава на Дионис с опростената иконографска схема на кантароса и изправения до него тирс. Към тези обстоятелства, обясняващи изолирането на Кетрипор от иконографията на неговите монетни знаци, можем да прибавим и следното. За разлика от одриските владетели, секли монетите си в Маронея и Кипсела, Тасос и Кетрипор са две равноправни политически институции, обединени единствено от идеята да се противопоставят на общия враг. Ето защо само гравираното върху реверса им име на Кетрипор свързва тези тасоски по иконография, стил и изработка бронзови монети с управлението на Берисадовия син.

Ако съдим по каталозите на големите европейски нумизматични сбирки (при това повечето от тях отразяват съдържанието им в края на миналия век), броят на Кетрипоровите монети значително превишава този на останалите тракийски владетели от V — първата половина на IV в. пр. н. е.[159] Въпреки че тази бройка не е най-сигурният критерий в определяне капацитета на монетната продукция, тя все пак не може да бъде игнорирана.

Монетите на Кетрипор са от два различни номинала (единица и половинка), които се отличават както по диаметъра на ядрото, така и по формата на техния надпис. Върху реверса на големия номинал името на Кетрипор е изписано изцяло — ΚΕΤΡΙΓΟΡΙΟΣ, докато при малкия то е в съкратена форма — ΚΕΤΡΙ. Тези белези (броят на известните ни екземпляри, двата номинала и различните двойки матрици, използувани в отсичането) характеризират една интензивна монетна продукция. Нейното организиране и разгръщане изисква период от най-малко две, три години.

Кетрипор не е първият тракийски владетел, прибегнал до услугите на тасоския монетен двор. Близо половин век по-рано при друга критична ситуация Сараток сече също своите монети в Тасос. Неговите владения в Югозападна Тракия, недалеко от остров Тасос, са същите, които по-късно преминават в ръцете на Берисад и Кетрипор. Така се достига до тезата за тракийски династичен дом в Югозападна Тракия, чийто представители, от края на V в. пр. н. е. — до средата на IV в. пр. н. е., са Сараток—Берисад—Кетрипор[160]. От тях единствен Берисад не е сякъл монети. Като имаме предвид обаче, че той е съвременникът на Котис, чийто апетити за овладяване на

159. Walcher de Molthein, V. Catalogue de la collection des médailles, Paris, Vienne, 1895 — pl. VI, No 905; BerlKat, S. 337, No 8-10; BMC, p. 204, No 1—5; SNGKop, Thrace II, No 1068—1069; Coll. Pozzi, No 2610; Naster, op. cit., No 921; Babelon, op. cit., p. 858, No 1310—1312; Lischine, No 1363—1364; Мушмов, ц. с., с. 213, № 64 (екземпляр, съхраняван в Гота); № 61 — София (АИМ), инв. № 7220.

160. Тонев, ц. с., с. 197, заб. 2.

Югозападна Тракия са добре известни, този факт не е изненадващ.

Надписът върху аверса на една абдерска драхма ни поднася името на неизвестен тракийски владетел — **Спокес.** Най-интересното в този случай е това, че името на този династ е предшествувано от съкратената форма на царската титла „базилевс“ — ΒΑ/ΣΠΟΚΗΣ[161]. В кратките бележки върху характеристиката на този рядък екземпляр специалистите се спират върху два проблема — датирането на монетата ок. 360 г. пр. н. е. (тя е драхма от типа грифон-Аполон от осмия период на абдерското монетосечене)[162] и идентифицирането на Спокес като локален тракийски династ, управлявал съседна до Абдера област[163]. Странният по форма и съдържание надпис е отминат с мълчание. При това той е гравиран не другаде, а върху лицевата страна на монетата, в отреза под грифона. Както знаем мястo, традиционно заемано от името на монетарницата.

Тази замяна показва, че при някакви извънредни обстоятелства за съвсем кратко време Абдера делегира правата си на Спокес. Тракийският владетел е издател на монетната емисия. Тази негова роля определя съдържанието на надписа. В него Спокес е характеризиран с царската титла — така, както той е бил известен в Абдера. По този начин абдерската драхма показва, че твърденията за появата на титлата „базилевс“ в Тракия едва през III в. пр. н. е., и то като отзвук на една чужда практика, въведена от елинистическите монарси, не трябва да бъдат възприемани като аксиома. Още през втората четвърт на IV в. пр. н. е. един локален тракийски династ от ранга на Спокес прикачва към името си царската титла. Случаят със Спокес не е изненадващ. Ако съдим по октодрахмите на Гета, традициите в присвояването на царската титла от владетели и династи в Югозападна Тракия са много стари. Владенията на Спокес са се намирали в същия ареал и въпросът, дали той не е късна издънка на едонския династичен дом, не е най-важният. Поскоро трябва да отбележим, че надписът върху драхмата на Спокес показва устойчивостта на старата локална практика, свързваща имената на тракийските владетели с титлата „базилевс“. Монетните надписи, официален израз на тези традиции, нямат паралели нито в персийското[164], нито в македонското царско монетосечене. Ето защо те са една от най-оригиналните изяви в самобитното развитие на тракийското монетно изкуство.

Пряк наследник на Котис е наговият син **Керсоблепт.** Управлението му, заело близо две десетилетия (ок. 359/341 г. пр. н. е.), е низ от военнополитически операции, намерили широк отзвук в писмените извори. Керсоблепт се е опитвал да води активна външна политика и по отношение на Атина, и по отношение на другите тракийски владетели. Той е разполагал с армия от добре обучени гръцки наемници, поставена под командуването на Харидем — един от

161. Head, op. cit., p. 283; Babelon, op. cit., 861—862; Мушмов, ц. с., с. 208; Тотев, ц. с., с. 197, заб. 2.

162. May, The coinage of Abdera, p. 243.

163. Head, op. cit., p. 283; Мушмов, ц. с., с. 208.

164. Вж. заб. 73.

най-известните пълководци на своето време[165]. Фиалата от Рогозен, върху която е гравирано[166] името на Керсоблепт, показва амбициите на царя да продължи политическите маневри на своите предшественици в привличането на трибалите за одриски съюзници. Сложната обстановка, създадена от надвисналата опасност от македонската агресия, осуетила кроежите на Керсоблепт. С договора от 357 г. пр. н. е., за който вече споменах, Керсоблепт се задължил да отстъпи на Атина завоюваните с такава трудност от одрисите владения в Тракийски Херсонес. Единствено Кардия останала под негова власт[167]. През 346 г. пр. н. е., когато след кратка обсада македонците превзели Хиерон Орос, Кардия подписала съглашение с Филип II[168]. С това македонският цар поставил под свой контрол Тракийски Херсонес и Пропонтида. Съдбата на Керсоблептовото царство била предрешена. След отчаяни опити да спре македонските набези, в 342/341 г. пр. н. е. Керсоблепт бил детрониран. Този политически акт е епилогът на най-цветущия период в развитието на одриската държава.

Монетите, свързани с управлението на Керсоблепт, са бронзови, от дребен номинал. Върху реверса им по подобие на тези на Хебризелм и на значителна част от монетите на Котис е представен характерният за Кипсела съд с две дръжки — кипселето. Неговото предназначение се допълва от присъствието на един постоянен символ — едрото ечемичено зърно. Около кипселето са гравирани симетрично буквите $K^{E}P$, съкратена форма от името на Керсоблепт, свързана с дребните размери на монетното ядро. Върху аверса им е изобразена глава на Деметра с младежки черти, вдигнати коси, изящно изплетен венец от житни класове и обеца (кат. 70—71). Същият образ с аналогични иконографски и стилови белези е представен и върху най-ранните бронзови монети на Кардия (обр. 18). Едва в 346 г. пр. н. е., както видяхме, Кардия се изплъзва от опеката на одрисите. Дотогава в продължение на цели 13 години (ок. 359—346 г. пр. н. е.) тя е единственият град в Тракийски Херсонес, който остава под властта на Керсоблепт. Своеобразен израз на взаимоотношенията между одриския цар и Кардия е използването на един и същ образ — този на Деметра, като главен тип за техните монетни емисии. Тяхната близост се проследява и в допълнителния символ, включен в типа за реверса.

И при отсечените в Кипсела монети на Керсоблепт, и при тези на Кардия виждаме едро ечемичено зърно, разположено хоризонтално в една и съща позиция — под съда с две дръжки и под движещия се наляво лъв. Но докато за монетарницата на Кипсела ечемиченото зърно е единственият символ (то замества зърнения клас), при Кардия много често то е съпровождано и от втори символ — звездата[169]. Представянето на звездата и върху монетите, чийто тип е еволюирал (при тях вече главата на Деметра е

165. За хода на тези събития вж.: Фол, Тракия и Балканите през раниоелинистическата епоха, 168—171.

166. Михайлов, ц. с., 27—35.

167. Demostène c. Arist., 169 (ed Darest, Paris, 1879).

168. Höck, Das Odrysenreich, S. 101—111; Фол, Тракия и Балканите..., с. 183.

169. SNGKop, Thrace II, No 863—864; Coll. Pozzi, No 2325.

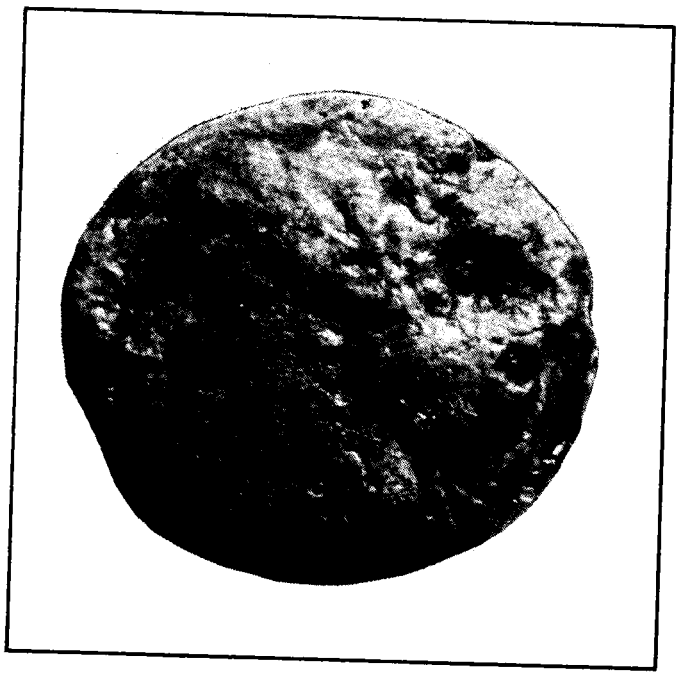

Обр. 18
Бронзова монета на Кардия — глава на Деметра — аверс

почти анфас, а лъвът е в статично положение), показва устойчивостта ѝ като традиционен за Кардия символ (обр. 19).[170] И ако се е налагало Кардия да прибегне до контрамаркирането на свои или чужди парични знаци, то естествено е тя да използува такъв символ като звездата за тази цел.

В нумизматичната сбирка на Националния археологически музей се съхраняват 3 монети на Керсоблепт, а други 18 са обнародвани в достъпните ми каталози. Според тяхното описание, придружено в някои случаи и от илюстрации, 4 от 18-те екземпляра са подпечатани с една и съща контрамарка-звезда[171]. Монетите да добре запазени, признак, който показва, че след непродължително участие в циркулационния оборот, те са били изтеглени от него и контрамаркирани. Това поставя процеса на контрамаркирането в хронологическа връзка с началото на бронзовото монетосечене на Кардия.

Едва след събитията от 346 г. пр. н. е, които са катастрофални за Керсоблепт, Кардия има условия за разгръщане на собствено монетно производство. В този полис парични знаци на одриския цар са били домашни монети. Ето защо съвсем естествено е Кардия да започне своята дейност с контрамаркирането на Керсоблептовите монети — операция с икономико-политически замисъл. Грижливото поставяне на щемпела с гравираната в негатив върху него звезда върху реверса показва, че технологическият процес е бил извършен в кратък срок. При това центрирано контрамаркиране звездата, символ на Кардия, е поставена върху кипселето[172], емблемата на бившата одриска царска монетарница.

В античната нумизматика принципът за локалното предназначение на бронзовите монети е добре известен. Те рядко се разпространяват извън границите на официалната държавна власт (полис или владетел), от чието име са отсечени и пуснати в обращение. В случаите, когато „чужди" монети участвуват в местния стоково-паричен оборот, техният курс често бил легализиран от официалната власт. Единствено подложените на контрамаркиране екземпляри можели отново да влязат в обращение. Извършена срещу внасянето на известна такса, тази операция е източник на допълнителни

170. Coll. Pozzi, No 2326.

171. Lischine, No 1358–1359; 1361; Мушмов, ц. с., с. 212, № 59 (табл. II/59). Бройката на Керсоблептовите екземпляри (21→3+18) се отличава от тази, посочена от Димитров. Той твърди, че общият брой на известните му екземпляри е 34, но къде са публикувани те и в какви обществени или частни сбирки се съхраняват – това са въпроси, на които читателят трябва сам да си отговори. Този пропуск, съзнателен или случаен, е още по-фрапиращ поради факта, че изхождайки от тази бройка, авторът стига до статистически съотношения в подкрепа на своята хипотеза — Димитров, К. Нови нумизматични данни..., с. 19. Същите са повторени в статията — Димитров, ΑΔΑΙΟΣ..., с. 100.

172. Герасимов, Т. Антични монети с контра-

→

приходи за официалната власт. Като контрамарки монетарниците използували изображения, които в качеството си на типове или символи били характерни за собственото им монетосечене. Само по този начин, чрез асоциация с иконографския репертоар на съответния монетен двор, контрамарките са могли да отговарят на своето предназначение.

Преднамереното или случайно несъблюдаване на тази основна норма обрича на неуспех опитите за търсене на други, несъстоятелни доводи в интепретацията на контрамарките.

Случаят с контрамаркираните монети на Керсоблепт илюстрира прилагането на подобна „методология“ и резултатите, до които тя може да доведе.

Въпреки че звездата никога не е била нито монетен тип, нито символ в монетната продукция на Кипсела, подпечатването на Керсоблептовите монети се свързва с нея[173]. Поддържането на подобно твърдение показва, че историческата съдба на Кипсела също е игнорирана. По времето на Керсоблепт дейността на Кипсела заглъхва. Това изключва възможността контрамарката да предхожда отсичането на нови монетни емисии, чийто тип или символ е звездата.

Тази погрешна постановка е база за следващи умозаключения. Между различните типове монети с контрамарка звезда, датирани най-общо от средата на IV в. пр. н. е. до последните десетилетия на III в. пр. н. е., произволно е избрана една компактна група — тази на династа Адей. Този избор не е случаен. Центърът на отсичането на въпросния тип Адееви монети не е известен, а хронологията на владетеля е все още предмет на оживени дискусии. Въз основа главно на звездата и на разпространението на Керсоблептовите и на Адеевите монети около долното течение на Хеброс — ареал, в който през IV—III в. пр. н. е. циркулират както монетите на тракийските владетели, така и тези на полисите в Югоизточна Тракия, монетите на Адей се свързват с тези на Керсоблепт. По някакви странни разсъждения и комбинации (уравнение, чийто резултат е сбор от две неизвестни) контрамаркирането на монетите на Адей се поставя в Кипсела, която автоматически се превръща в тяхна монетарница. Оттук до локализиране на владенията на Адей и датиране на неговото управление остава само една крачка и тя е направена.

Повторен няколко пъти този хипотетичен екскурс, игнорирал нумизматичните методи и данни, е превърнат от своя автор в аксиома.

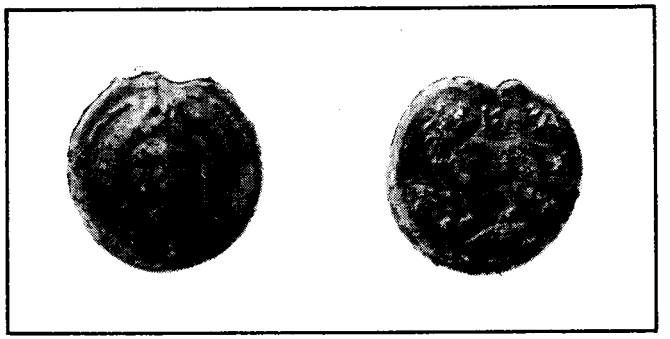

Обр. 19
Бронзова монета на Кардия — аверс и реверс

марки от Долна Мизия и Тракия — ИБАИ 15, 1946, с. 54, обр. 26/19; Мушмов, ц. с. с. 212, № 59.

173. Димитров, Нови нумизматични даини..., 19 22; Димитров, АДАІОΣ..., 100—101.

174. Пак там.

Допълнение към всичко това са три редки дребни сребърни монети[175]. Представеното върху реверса им кипселе локализира центъра на тяхното отсичане. Екземплярите се свързват с Кипсела, която и при тези най-късни емисии запазва своя традиционен монетен тип-кипселето. То се появява върху първите автономни бронзови монети на Кипсела от началото на IV в. пр. н. е. и в продължение на близо шест десетилетия запазва качеството си на нейна емблема.

Върху реверса на трите монети, над кипселето, виждаме буквите ΦΙ, ΦΙΛ или монограмата Ϟ (кат. 72). По аналогия със сечените в Кипсела монети на одриските владетели — Хебризелм, Котис и Керсоблепт, чиито имена в съкратена форма са изписани също около кипселето, споменатите инициали се интерпретират като началните букви от името на някой неизвестен владетел. Така се стига до предположението, че загадъчната политическа личност, резидирала за кратко време в Кипсела, се е наричала Филетас, Филемон или Филетон[176]. Дори да приемем, че тези разгърнати форми не изчерпват всички възможни решения от попълване на инициалите, гръко-македонският резонанс на имената[177] затруднява идентификацията на монетния издател. Присъствието на кипселето и разположението на буквите около него са единственият сигурен белег в определяне хронологията на въпросните монети. Отсичането им в Кипсела е станало наскоро след прекратяването на Керсоблептовата продукция, когато монетарницата все още е пазила своите традиции в оформянето на свързания с нея реверс. В тези години, веднага след поражението на одриския цар, настаняването на някой фаворизиран от македонците тракийски династ в Кипсела е трудно допустимо.

И за да не се впусна на свой ред във въображаеми родословни връзки, които като че ли компенсират отсъствието на сигурни данни, ще припомня една отдавна забравена хипотеза. Според нея инициалите ΦΙ или ΦΙΛ са тези на Филип II, който е използувал, макар и за кратко време, монетния двор на своя бивш съперник[178]. В случая можем да приемем, че в тази ефимерна монетна емисия без реални икономически функции са вложени конкретни политически идеи. Техен израз е заместване инициалите на Керсоблепт с тези на триумфиращия Филип II.

* * *

Ако следваме характерните особености в иконографията, метрологията и циркулацията на монетите на тракийските владетели от третата четвърт на V — средата на IV в. пр. н. е., ще можем да разкрием центровете на тяхното производство. Те се локализират в монетните дворове на гръцките полиси по южния тракийски бряг. Докато дейността на някои от тях е спорадична, то други за дълго време остават постоянни монетарници на тракийските владетели. Тяхната роля е засвидетелствувана чрез въ-

175. АИМ, инв. № 1774 (Youroukova, Coins of the Ancient Thracians, No 65); Babelon, op. cit., 861—862, No 1317; Imhoof—Blumer, op. cit., p. 52.

176. Babelon, op. cit., p. 862; Youroukova, Coins of the Ancient Thracians, p. 21, 75, № 65-66; Мушмов, ц. с., с. 217, № 71.

177. Филемон се е наричал бащата на Аминиад — атински пратеник в двора на Ситалк (Thuc. II, 67). Филота е бил македонски военачалник, осъден на смърт от войската на Александър III (Curt. Ruf. VI, 9, 35), а Филомел — фокидски пълководец, съвременник на Керсоблепт, който в 355 г. пр. н. е. превзел светилището в Делфи (Diod. XIV, 23—4).

178. Imhoof-Blumer, op. cit., p. 53.

веждането на типове, характерни за собствената им монетна продукция върху монетите на тракийските владетели. Такива са изображенията на грозда, на лозата с гроздове, на коня и на протомето на кон, свързани с Маронея, и това на кипселето „говорещ" тип за Кипсела. Константното им представяне върху монетите на одриските владетели ги превръща в техни емблеми. Представянето на летящия орел със змия в клюна си върху най-ранните парични знаци — тези на Спарадок, свързва тяхното отсичане с монетарницата на Олинт. Монетният двор в Тасос също е изработвал монети за съседните му тракийски владетели. Това е засвидетелствувано чрез въвеждането върху монетите на Сараток, а по-късно и върху тези на Кетрипор на специфичните за тасоския иконографски репертоар изображения като: коленичилия силен с кантарос в ръка, кратера, брадатата глава на Дионис и т. н.

Като изключим Олинт, който само за период от няколко години участвува в монетната продукция на тракийските владетели, дейността на останалите монетарници е следната. Сараток и Кетрипор, чиито владения са се намирали в Югозападна Тракия, секат своите монети в съседната им тасоска монетарница. Берисад, бащата на Кетрипор, е липсващото звено в този династически дом в Югозападна Тракия, чиято стема е следната: Сараток—Берисад—Кетрипор. Сараток е съвременник на Аматок I (Меток) и Севт II, а Кетрипор — на Аматок II и Керсоблепт. Разположената на изток от техните владения маронейска монетарница е използувана в отсичането на монетните емисии на Аматок I (Меток), Аматок II и Терес II. Техните територии са включвали южните склонове на Родопите и земите по горното и средно течение на р. Арда, като на запад са достигали вероятно до Бистонското езеро[179]. Управлението на Аматок I съвпада с това на Сараток, Севт II и Хебризелм. Аматок II управлява по времето на Котис, Кетрипор и Керсоблепт, а Терес II е съвременник на Керсоблепт.

Кипсела е монетарницата на Хебризелм, Котис и Керсоблепт. Техните територии се простирали в Югоизточна Тракия между Хеброс и Византион.

Паралелното сечене на монетните емисии показва устойчивостта на тези три династически домове и техните политически прерогативи. Единствено при Котис (и то само за известно време) монетната продукция на Аматок II заглъхва. В този период, поставена на услугите на силния Котис, Маронея сече монети с неговото име. Амбициите на Котис за силна одриска държава, чийто граници да достигат на запад до Стримон, обясняват отсъствието на монети от времето на Берисадовото управление.

За отбелязване е, че монетните типове, свързани с традициите на големите гръцки монетарници, са изобразени върху реверса на тракийските монети (единствено бронзовите монети на Аматок I и част от тези на

179. Тонев, ц. с., с. 195.

Аматок II се отклоняват от тази норма). При избора на главните монетни типове — глава на владетеля с портретни черти, образа на владетеля-конник, лабриса и др., гръцките гравьори са следвали желанията и вкуса на издателите — тракийските владетели. В тези изображения, свързани с царския институт, тракийското монетосечене проявява своята самостоятелност. Серията от изразителни мъжки глави с индивидуализирани, характерни черти, представена върху монети на Сараток, Аматок I(Меток) и Котис са портретни образи на тракийските владетели. Ранното въвеждане на портретния тип в иконографския репертоар на тракийското монетосечене е израз на господствуващата идеология за характера на царската власт. Тя се смятала не само за дадена от бога, но и се сливала с божествената.

Образът на конника е друг тип, свързан с божествената владетелска особа. Най-ранната негова поява е засвидетелствувана върху Спарадоковите тетрадрахми. Чрез тракийския костюм и индивидуализираните черти представеният върху тях конник се откъсва от иконографските шаблони в македонското царско монетосечене. Той възпроизвежда характерния образ на тракийския владетел. По-късно върху бронзовите монети на Котис виждаме отново конника-владетел. Най-интересното при него е жестът на вдигнатата за поздрав десница, който няма паралели нито в по-ранното македонско царско монетосечене, нито пък в това на персийските сатрапи[180].

Изображението на конника се среща и върху монетите на по-късните тракийски владетели Севт III, Скосток и др., но в качеството си вече на тип за техния реверс. Това прехвърляне на образа на конника-владетел от лицевата към обратната страна на тези по-късни монетни емисии е друга оригинална изява в развитието на тракийската монетна иконография. При нея изображението на владетеля-конник не само се запазва, но и се допълва от друг царски портретен образ, представен върху лицевата страна на монетите[181].

Тази оригинална контаминация е засвидетелствувана и чрез тетрадрахмите на пеонския цар Патрай, отсечени през третата четвърт на IV в. пр. н. е. Върху аверса на част от тях конвенционалното изображение на Аполон е заменено от характерен образ на мъж с къси къдрави коси, плътно склюнени дебели вежди, свити устни, правилен нос с подчертани ноздри и издадена волева брадичка. Това са индивидуализираните белези на физически силен, в цветуща възраст мъж, който при едни емисии е гологлав (кат. 73), а при други е с диадема във формата на тънък златен обръч (кат. 74). Много отдавна тези качества на изображенията са дали основания те да бъдат третирани като портретни образи на Патрай[182]. Конникът, замахващ с копие срещу повален на земята враг (върху реверса на тетрадрахмите на Патрай), е с разкошно украсено седло. Поваленият неприятел със широкопола

180. В едно по-ранно изследване отбелязахме приликата между образа на конника върху бронзовите монети на Котис и тези на владетеля-конник, представен от непознати сатрапи на Киликия върху монети на Тарс. Върху лицевата страна на тези монети (ок. 475—410/400 г.) е представен конник в галоп, със сатрапска тиара, с развяваща се от бързото движение хламида. Дългият период от време, в който този конник се запазва върху монетите на персийските сатрапи в Киликия, показва, че появата му върху тях не е била нито временна, нито случайна — Юрукова, Й. Първият монетен тип с изображението на конник в Тракия и неговото разпространение — Изкуство, 25, 1975, 3—4, 39—44. При монетите от Тарс обаче владетелят, който се крие зад анонимната фигура на конника (сатрапската тиара е израз на неговата власт), държи поводите на коня, докато конникът върху бронзовите монети на Котис е с вдигната за поздрав десница.

181. Youroukova, I. Représentations de portraits des souverains thraces et péoniens. — Dans: La monnaie miroir des rois, Paris, 1978, 37—45.

182. Babelon, op. cit., 813—814, No 1263—1264.

шапка (каузия) се отбранява с характерния македонски кръгъл щит (кат. 74). Това показва, че сцената възпроизвежда епизод от борбата между македонци и пеонци, в която конникът победител е самият пеонски владетел.

Представянето на образа на Патрай върху двете страни на част от неговите тетрадрахми ги свързва с бронзовите монети на Севт III, както и с тези на Скосток, които подробно ще разгледаме. Вместо бавния на етапи извършван преход от конвенционални изображения на божества до образи на владетели с божествени атрибути, който се проследява при монетите на Филип II, Александър III и диадохите, тези на Патрай и на Севт III представят и върху двете си страни индивидуализирания образ на владетеля. В това отношение те явно следват и доразвиват традициите в тракийското монетосечене, където още в най-ранните емисии — Спарадоковите тетрадрахми, индивидуализираният образ на владетеля замества конвенционалното изображение на някое божество.

Идеите за божествената природа на властта на племенните вождове и династи проникват в тракийското монетосечене в първите десетилетия на V в. пр. н. е. Въпреки че техният импулс може естествено да се свърже с персийското присъствие в Тракия, а по-късно и с контактите между персийските сатрапи в Мала Азия и одриските владетели, тракийската иконография пречупва през призмата на своето оригинално виждане идеологията за божествената същност на монархическия институт. Към изображенията трябва да добавим и необичайните по форма и съдържание надписи върху сребърните монети на Севт II и особено тези (върху октодрахмите на Гета и драхмата на Спокес), които съчетават името на владетеля с носената от него царска титла.

Всичко това показва, че въпреки връзките си с Гърция и с Изтока тракийското монетосечене следва собствени пътища. Като особен вид изкуство то е в развитие, което не отразява пасивно чуждите влияния. От своя страна то също оказва въздействие върху монетната продукция на гръцките полиси по тракийския бряг.

Характерът на монетната циркулация в Тракия е проблем, който не може да бъде изолиран от цялостния обзор на тракийското монетосечене. Анализът на състава и разпространението на монетните съкровища показва, че до средата на IV в. пр. н. е. циркулационният поток в Тракия е обслужван от ограничен брой парични знаци, а именно статерите и драхмите от типа „силен и нимфа", архаичните драхми на Парион, тетроболите на Аполония, единични екземпляри атински тетрадрахми, тасоски диоболи и оболи, драхми и тетроболи на Абдера, Маронея и Енос (разпространени главно в съседните до тези полиси области), както и редките случаи на кизикени, концентрирани предимно по западнопонтийския бряг.

От средата на IV в. пр. н. е. картината ко-

ренно се променя. В Тракия масово навлизат хемидрахмите на Тракийски Херсонес и на Парион, които през третата четвърт на IV в. пр. н. е. доминират вече на тракийските пазари. Кой стои зад тази интересна монетна продукция, сечена по персийски еталон, чието начало особено по отношение на Тракийски Херсонес е във връзка с изплъзването на полуострова от опеката на одрисите и произтичащите от нея финансови задължения. Вероятно оспорван и от Атина, и от Филип II, полуостровът запазва в продължение на близо четири десетилетия известна автономия. Дори и да е била установена в него чужда власт, то нейният характер е бил номинален[183]. Подобно е било положението и на Парион, Бизантион и Хиос. Монетите на Бизантион, Калхедон и Хиос не проникват на тракийския пазар. Тяхното отсъствие е балансирано от масово навлезлите в него хемидрахми на Тракийски Херсонес и на Парион. С тях са били заплащани изнасяните от Тракия суровини и особено необходимия за корабостроителниците в Тракийски Херсонес дървен материал. Тези факти характеризират Тракийски Херсонес и Парион като главни центрове на транзитната търговия между Тракия и останалия елински свят.

Монетните находки показват, че циркулационната среда в Тракия през втората половина на IV в. пр. н. е. — период, който съвпада с македонските нашествия и завоевания, е много по-богата и интересна от тази в предшествуващата епоха.

От съдържанието на монетните находки става ясно, че масово проникналите в Тракия хемидрахми на Тракийски Херсонес и на Парион се смесват с други парични знаци. Такива са тетрадрахмите на Филип II, тетроболите на Аполония, тетроболи и драхми на Абдера и Маронея и др. Забелязва се прогресивна инфилтрация на златни и сребърни монети, на монети на македонските владетели (Филип II и Александър III), последвана от тази на бронзовите монети. За разлика от някои монетни типове, представени чрез незначителен брой екземпляри (тетрадрахми на Атина, драхми на Истрос и др.), случаят с Аполонийските тетроболи и диоболи е много по-различен. Те имат широк ареал на разпространение, обхващащ цяла Югоизточна Тракия — от средното течение на Хеброс и Тонзос до западнопонтийския бряг. Наред със „смесените" съкровища, в които аполонийските монети са застъпени редом с хемидрахми на Тракийски Херсонес и Парион, с тетрадрахми на Атина, с драхми и тетроболи на Абдера и Маронея и пр.[184], има и еднотипни. Съставени само от аполонийски монети, тези съкровища, намерени недалеко от западнопонтийския бряг[185], характеризират монетната циркулация в свързания с Аполония географско-политически ареал. Проучването на „смесените" находки показва, че значителна част от тетроболите и диоболите на Аполония са съвременни не само по циркулация, но и по отсичане с хемидрахмите на Тракийски Херсонес и Парион[186]. Това

[183] Le Rider, G. Deux trésors de la Propontide. — Bibliotheque Archéologique et Historique de l'Institut Français d'Archéologie d'Istanbul, 18, 1963, p. 40.

[184] IGCH, No 739 (Le Rider, Deux trésors..., p. 52, No 4); IGCH No 740 (Le Rider, Deux trésors..., p. 52, No 4); IGCH No 742 (ИАИ 27, 1964, с. 237); IGCH No 749 (ИБАИ 15, 1946, с. 237); IGCH No 751 (ИАИ 26, 1963, с. 263); IGCH No 760 (ИАИ 22, 1959, с. 359); IGCH No 762 (ИАИ 26, 1963, с. 264); IGCH No 764 (ИАИ 25, 1962, с. 229) и др.

[185] IGCH No 756 (ИБАИ 11, 1937, с. 322); IGCH No 760 (ИАИ 20, 1955, с. 611); IGCH No 765 (ИАИ 20, 1955, с. 605); IGCH No 767 (ИАИ 21, 1957, с. 325); IGCH No 768 (ИАИ 20, 1955, с. 602); IGCH No 769 (ИБАИ 17, 1950, с. 319; Le Rider, Deux trésors..., 1962, No 4) и др.

[186] Le Rider, Deux trésors..., p. 52, No 4.

ни отвежда към същия исторически период — средата на IV в. пр. н. е., когато, за да се измъкне от орбитата на одрисите и да спечели отново тракийския хинтерланд, големият западнопонтийски полис направил опит за сближение с Филип II. Има сведения, които показват, че Аполония е сключила съюз с амбициозния македонски владетел[187].

Три еднотипни съкровища, съставени изключително от хемидрахми на Тракийски Херсонес и на Парион, са намерени по продължение на пътя, свързващ Дунавската равнина със Софийското поле и Македония[188]. Те маркират най-западната граница в разпространението на подобен вид находки. В самата Дунавска равнина такива съкровища не са намерени.

Големият брой монетни съкровища, концентрирани главно в Тракийската равнина, около средното и горното течение на Тонзос и Хеброс, са израз на интензивно монетно обращение — резултат от активизиране на икономическите връзки и взаимоотношения. Тези данни показват, че представите ни за македонската власт в Тракия, изградени въз основа на откъслечни сведения на гръцките автори или на съвременните ни схващания за отношенията между окупатори и окупирани, не отговарят на действителността. Преследвайки определена цел, Филип II насочил ударите срещу одриските владетели в Южна Тракия. Те контролирали важния крайбрежен стратегически път и държали в зависимост някои от най-значителните гръцки полиси по южния тракийски бряг. Поставени в лице с грозящата ги опасност, тракийските династи се отдръпнали навътре в своите владения, разположени в долините по средното и горното течение на Хеброс и Тонзос. В течение на десетилетия някои от тях запазили почти пълна автономия. Изместването на тракийските политически центрове от Южна, крайбрежна Тракия, към вътрешността довело до постепенно изместване в посока от югоизток към северозапад на огнищата на тракийската култура. В тази плодородна част на Тракия, скътана между двете планински вериги — Хемус и Родопите, са намерени едни от най-значителните самобитни произведения на тракийското изкуство. Новите градове — резиденции от типа на Севтополис и благоустроените стари тракийски селища като Кабиле станали икономически, политически и културни центрове на тракийските държавни формации.

Наред с тази информация монетните съкровища могат да се използуват и като извори за конкретни събития от военнополитически характер. Това качество е присъщо на т. нар. „съкровища по необходимост". Укрити набързо пред страха от надвиснала опасност, те съдържат всичко, което в представата на техния собственик е имало известна материална стойност. Това дава отражение върху характера на тяхното съдържание. В него са представени монети в различно състояние на запазеност с различна номинална стойност. Укриването на

187. Михайлов, Г. Към историята на Тракия през IV—III в. пр. н. е. — ИАИ 19, 1955, с. 152.

188. ИБАД 6, 1916—1918, с. 163 (IGCH No 392); ИБАИ 15, 1946, с. 239 (IGCH No 393).

дадено съкровище е свързано с най-късните монетни емисии, представени в него. Те именно определят един относителен terminus post quem. Когато той става общ за група съкровища от определен географски ареал, то тяхното масово укриване се приема като резултат на сериозен политически катаклизъм, засегнал тежко населението в този ареал.

Тези предварителни бележки се отнасят към съкровищата, чието укриване е отзвук на едно от най-значителните военнополитически събития в Тракия през третата четвърт на IV в. — бунта на Мемнон от 331 г. пр. н. е.[189]

Изпратен като македонски стратег в Тракия, Мемнон, който по думите на Диодор „притежавал войска и имал високо мнение за себе си, разбунтувал варварите. Като се отметнал от Александър и станал набързо господар на голяма войска, разкрил явно намерението си да воюва". Бързият ход на тези събития принудил македонците да предприемат енергични действия. Пак в същия разказ Диодор съобщава, че наместникът на Александър III в Македония и Гърция — Антипатър, „с всичката си войска нахлул през Македония в Тракия и непрекъснато воювал с Мемнон"[190].

Този лаконичен пасаж на Диодор, който е единственото писмено сведение за бунта на Мемнон, дава съвсем бегла представа за разиграли се в Тракия събития. Кои от „варварите", т. е. от траките са били привлечени от Мемнон; кой е пътят, по който войските на Антипатър са проникнали в Тракия, през кои места се е развила борбата и най-сетне — какви са били последствията за привържениците на Мемнон — това са едни от най-интересните въпроси, които стоят пред изследвачите. Използвайки данните от монетните находки, ще направя опит да изясня някои от тях.

Едно сведение на Стефан Византийски, заимствувано от Теопомп, което се отнася до преминаването на Антипатър през Апрос[191] (Апри), град в Кеника (област, разположена между долните течения на реките Хеброс и Еркене), показва, че Антипатър е проникнал във вътрешността на Тракия по долината на Хеброс. За да стигне до устието на тази река, той е тръгнал по класическия за всички движения път, който е минавал през най-южните части на Беломорска Тракия, следвайки егейския бряг.

По долината на Хеброс Антипатър навлязъл в земите на одрисите. По всяка вероятност този момент е отразен в две съкровища от околностите на Одрин[192], съдържащи хемидрахми на Тракийски Херсонес и на Парион. С тях се свързва и намереното край горното течение на Тонзос съкровище от с. Гранитово, Ямболско, което е с почти аналогично съдържание[193].

Цялостната картина на находките в Тракия, които могат да се свържат със събитията от 331 г. пр. н. е., показва, че те са концентрирани в няколко района. Единият от тях е долината по горното течение на Тонзос и обграждащите я на юг склонове

189. Youroukova, I. Les invasions macédoniennes en Thrace et les trouvailles monétaires. — Actes du IX e Congrès International de Numismatique. Berne, 1979. Luxembourg, 1982, 214—226.

190. Dio 62, 4—8, 63, 1.

191. Steph. Byzant., 107.

192. IGCH No 744—745.

193. IGCH No 761 (ИАИ 28, 1964, с. 242).

на ниската и лесно проходима Средна гора, вторият обхваща Филипопол и неговите околности, а третият, най-малък по размер, е около горното поречие на Хеброс и Ихтиманска Средна гора[194] (обр. 20).

Какво показва това разпределение на находките и може ли да се използува като извор за военните операции на Антипатър? Находките по долината на горното течение на Тонзос[195] и Средногорието[196], където е било ядрото на Севтовата държава, показват, че един от главните удари на Антипатър е бил насочен срещу одриския владетел Севт III. Силно повреденият атински декрет от 331/330 г. пр. н. е.[197], съвременен на антимакедонските вълнения в Тракия и Гърция, хвърля светлина върху участието на одрисите в бунта на Мемнон. За преговори в Атина бил изпратен Ребулас — „син на Севт и брат на Котис", идентифициран като син на одриския цар Севт III от някакъв негов ранен брак[198]. Високият ранг на Ребулас показва значението, което одрисите са отдавали на очакваната от Атина политическа поддръжка. Ето защо атинският декрет се разглежда като сполучлив дипломатичен ход на Севт III с антимакедонска насоченост.

Едновременното укриване на три други съкровища с хемидрахми на Тракийски Херсонес и на Парион около долината на р. Съзлийка[199] е във връзка с тези събития. Пътят, който следва тази долина, води от средното течение на Хеброс към Средногорието. Този път вероятно е бил използуван от войските на Антипатър в проникването им на северозапад към владенията на Севт III.

Находките около горното течение на Хеброс и склоновете на Ихтиманска Средна гора[200], намерени в съвсем ограничен по размери периметър в земите на бесите, могат да се свържат със следващия етап от военната кампания на Антипатър в Тракия — сраженията му с бесите. Ожесточеният отпор, който бесите са оказали на Антипатър, както и хитростите, приложени от македонския началник, са разказани от Полиен[201]. Епизодът се отнася до сраженията на Антипатър с тетрахоритите, име, което според Страбон са носили бесите, „нарича-ни още тетракоми"[202]. От земите на бесите при вестта за избухналия в Пелопонес метеж Антипатър започнал да се изтегля към Македония. Вероятно той е поел пътя, който от долината по горното течение на Хеброс минава покрай северните склонове на Родопите и на Рила и се спуска към поречието на Стримон[203]. Три монетни съкровища маркират този важен стратегически път. Първото от тях е съкровището от Костенец с хемидрахми на Тракийски Херсонес и на Парион и драхма от типа „силен и нимфа"; второто е от землището на с. Радуил с хемидрахми на Тракийски Херсонес и тетрадрахми на Филип II (последните са отсечени в Пела между 342/341 — 337/336 г. пр. н. е.) и третото — от гр. Станке Димитров (Дупница), съдържащо също отсечени в Пела Филипови тетрадрахми[204].

194. Youroukova, Les invasions macédoniennes..., 222—223.

195. ИБАИ 8, 1934, с. 472 (IGCH № 757) — съкровището от с. Дъбово, Старозагорско; ИБАИ 11, 1937, с. 316 (IGCH № 759) — съкровището от Мъглиж.

196. ИАИ 18, 1952, с. 404 (IGCH № 758) — съкровището от Средногорово; ИАИ 26, 1963, с. 262 (IGCH № 752) — съкровището от с. Ново село, Пловдивско (Николов, Д. Нови колективни находки от монети на Парион, Тракийски Херсонес и Аполония Понтика. — Археология 5, 1963, 4, 39—42).

197. IG II^2 1, 349.

198. Фол, Тракия и Балканите през ранноелинистическата епоха, с. 108, 188; Бешевлиев, В. Проучвания върху личните имена у траките. С., 1965, с. 6 и цит. там библиография.

199. ИАИ 22, 1959, с. 362 — съкровището от с. Пясъчево, Хасковско (85 хемидрахми на Парион); IGCH № 754 — съкровище от с. Пясъчево, Хасковско (170 хемидрахми на Парион); ИАИ 26, 1963, с. 265 (IGCH № 751) — съкровището от с. Трояново, Старозагорско.

200. ИАИ 27, 1964, с. 241 (IGCH № 743) — съкровището от с. Виноградец, Пазарджишко; ИАИ 27, 1964, с. 239 (IGCH № 736) — съкровището от с. Памидово, Пазарджишко; ИБАД 1, 1910 с. 228 (IGCH № 728) — съкровището от с. Средец, Пазарджишко; Археология 1978, 4, с. 58 — съкровището от с. Акаиджиево, Пазарджишко.

201. Polyen., IV, 4.

202. Strabo, VII, frg. 58a.

→

Обр. 20
Съкровища, укрити ок. 330 г. пр. н. е.

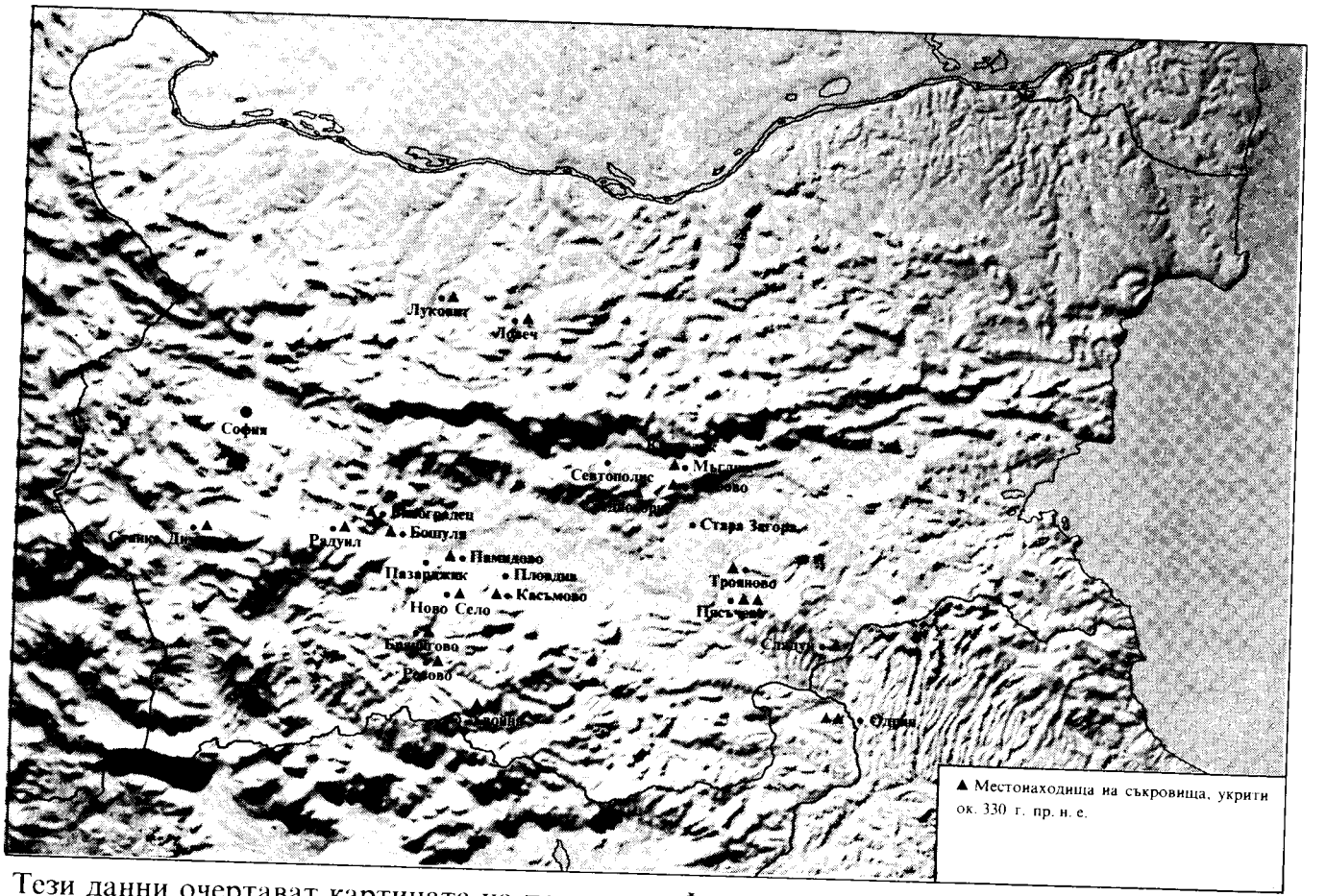

Тези данни очертават картината на политическото положение в Тракия в края на седмото десетилетие на IV в. пр. н. е. Антимакедонските настроения определят кените, одрисите и бесите като потенциални съюзници на Мемнон. Проникнал във вътрешна Тракия по долината на Хеброс, прегазил земите на кените, Антипатър се насочил към одрисите. Вълната от масово укрити съкровища ни отвежда на северозапад към разположеното на завоя на Тонзос тракийско селище. Версията, че това селище от „Филипово време" е възникнало около укрепена царска резиденция „тюрзис"[205], обяснява причините за неговата гибел. Опожаряването му е епизод от драматичния военен сблъсък между Антипатър и Севтовите одриси. Това е единственият сериозен катаклизъм, който ок. 335—325 г. пр. н. е. би могъл да има такива тежки последствия за тракийското население по горното течение на Тонзос и Средногорието. Тази интерпретация се подкрепя както от датировката на укритите съкровища, така и от Атинския

[205] Геров, Проучвания ... западнотракийските ..., с. 94 и цит. там из... и библиография.

... Находката от Костен... съдържаща 98 хемид... ми на Тракийски Херсо... 18 на Парион и 1 драх... от типа „силен и ним... не е отбелязана в бю... на монетните на... През 1906 г. тя е по... в нумизматичния ... на Националния ар... ически музей ...troukova, Les ... macédoniennes, ... 16); ИАИ 18, 1952, ... съкровището от ... ия; ИБАИ 15, 1946, ... (IGCH № 729) – съ-

декрет, разкриващ дипломатическите комбинации на Севт III в търсене на привърженици на антимакедонската кауза.

На мястото на изгорялото селище **Севт III** изгражда Севтополис. Строителството му по предварително изготвен план[206] не може точно да се датира. И все пак политическата обстановка в Тракия между 330—321 г. пр. н. е. и поведението на Севт III, отразено в разказите на старите автори, дават известна представа за времето, в което Севтовата столица е била изградена.

Военната кампания на Александър III на Изток срещу персите, която заангажирала неговите сили и внимание, развързала ръцете на амбициозните пеонски, тракийски и гетски владетели. Те използували всеки удобен случай за отхвърляне на македонската опека, като действията им често били съгласувани. Така убийството на македонския стратег Зопирион от гетите в 325 г. пр. н. е. било сигнал за въстание в Тракия. То било ръководено от Севт III[207].

Въпреки че писмените извори не съобщават за изхода от това въстание, имаме всички основания да приемем, че то е било успешно за одрисите. Само две години по-късно — в 323 г. пр. н. е. Севт III вече е имал на свое разположение значителна за времето си армия от 20 000 пехотинци и 8000 конници[208]. Неговият политически престиж го определя като „тракийски цар", титла, която на два пъти в своите разкази Диодор свързва със Севтовото име[209]. При идването си в Тракия Лизимах е конфронтиран със силния Севт III. В състоялото се между тях сражение в 323 г. пр. н. е. и двете страни дали жертви[210].

В този контекст на събитията издигането на Севтополис може много по-логично да се постави преди 323 г. пр. н. е., отколкото след нея. Ок. 330—323 г. пр. н. е. (и най-вече ок. 325—323 г. пр. н. е.) Севт III е бил по отношение на Македония с развързани ръце. Подготвяйки армия за нови военни конфликти, той едва ли е останал без неукрепен политически център, подслоняващ неговата резиденция. След 323 г. пр. н. е., когато Лизимах идва в Тракия с претенциите на законен владетел, Севт III отново е принуден да отстоява в огъня на сраженията своите позиции. Твърденията, че именно в годините 323—320 пр. н. е. „военнополитическата активност" на одриския цар е най-голяма[211], са голословни. Те имат за цел да поставят колкото е възможно по-късно построяването на Севтополис, което пък от своя страна сваля поне с няколко години горната хронологическа граница на Севтовото монетосечене.

Няколко години по-късно Лизимах се озовал пред нови затруднения. През 313 г. пр. н. е. западнопонтийските градове начело с Калатис, подкрепяни от съседните им гети и скити, отхвърлили Лизимаховата власт. В тази широка коалиция, зад гърба на която стоял Антигон, се включил и Севт III. Но и този опит останал безуспешен. С енергичните си действия Лизимах парирал своите противници. Той превзел Одесос,

кровището от Станке Димитров (Дупница).

205. Димитров, Д. П. Тракийският град Севтополис. — В: Севтополис 1, 1984, с. 12.

206. Пак там, с. 17.

207. Curt. Ruf. X, 1 (44).

208. Dio, XVIII, 14(2).

209. Ibidem, XVIII, 14; XIX, 73 — Σεύνην, τὸν βασιλέα τῶν Θρακῶν.

210. Ibidem, XVIII, 14/3.

211. Димитров, К. Античните монети от Севтополис. — В: Севтополис 2, 1984, с. 36.

обсадил Калатис и в тежко сражение край един от охраняваните от Севт III старопланински проходи разбил неговата войска[212].

По-късно, увлечени от борбите за надмощие между диадохите, гръцките автори игнорират периферна Тракия и нейните проблеми. В техните разкази името на Севт III повече не е споменато (подобен е случаят и с редица други тракийски владетели, съвременни или по-късни от Севт III, чието управление не е оставило никаква диря в съчиненията на старите автори). Археологическите паметници, известният Севтополски надпис и особено монетите със Севтовото име компенсират това мълчание.

Археологическите разкопки на града на Севт III привлякоха вниманието на всички изследвачи на тракийската история и култура. За тях Севтополис е не само градът на Севт III, но изобщо първият цялостно разкрит тракийски град, от чиято пълна научна публикация се очакваха нови виждания и изводи, свързани с политическата и духовната култура на траките.

За специалистите нумизмати обнародването на всички намерени в Севтополис монети означаваше да се добие пълна представа за монетната циркулация в Тракия от последните десетилетия на IV в. пр. н. е. до втората половина на III в. пр. н. е., да се открият нови тракийски монети и варианти и най-сетне — да се представи във възможно най-пълен вид интензивното Севтово монетосечене.

Научните интереси надживяват времето и случаят с паметниците от Севтополис е най-доброто доказателство за това.

Повече от четвърт век след приключване на разкопките бе обнародван очакваният с голям интерес нумизматичен комплекс от Севтополис[213]. За да можем да дадем вярна оценка на качествата на този труд, трябва да припомним накратко представите ни за Севтовата монетна продукция, предшествуващи неговото отпечатване. В обобщителното изследване върху тракийското монетосечене (публикувано осем години преди „Севтополис-2“[214]) делът, свързан с управлението на Севт III, е съставен от шест монетни типа. Тяхната характеристика е следната. Върху лицевата страна на **първия** тип (№ 68—74) виждаме образа на мъж в зряла възраст със слабо, скулесто лице, гърбав нос, дълги коси и брада. Той е с диадема на главата (кат. 75—76). Преди повече от два века френският историк М. Кари определи тази характерна мъжка глава с индивидуализирани черти като портретен образ на самия Севт III[215]. Т. Герасимов допълни и доразви идеята на Кари. Той аргументирано доказа, че конникът в галоп, с дълга брада и коса, представен върху реверса на същия монетен тип, пресъздава на свой ред образа на тракийския владетел[216] (кат. 75—76). Наблюденията и изводите на Герасимов бяха възприети от най-компетентните специалисти в античната нумизматика, въпреки че те датират и осмислят по нов начин появата на портре-

212. Dio, XIX, 73.

213. Димитров, К. Античните монети от Севтополис.

214. Youroukova, Coins of the Ancient Thracians, 22—25; No 68—100 (p. 76—81). Посочените в скоби номера в текста отговарят на номерата в каталога на Юрукова.

215. Cary, M. Histoire des rois de Thrace et ceux du Bosphore Cimmerien, éclaircie par les monnaies. Paris, 1752, p. 29.

216. Герасимов, Т. Портрет на Севт III (323—311 г. пр. н. е.) върху монетите. — ИАИ 19, 1955, 123—128.

та върху монетите, традиционно свързвана с времето на диадохите. Подобна контаминация на изображения, свързани с личността на владетеля — глава с портретни черти върху аверса и конник-победител върху реверса, е засвидетелствувана, както видяхме, и чрез тетрадрахмите на пеонския цар Патрай.

Иконографските особености на т. нар. първи тип Севтови монети и художествената изработка на повечето от тях свързват отсичането им с период на икономическа стабилност в развитието на тракийската политическа организация. Към същите изводи ни довежда и теглото на този тип монети, което при 15-те измерени екземпляра от нумизматичната сбирка на Националния археологически музей варира между 6,36—5,65 г. Това тегло отговаря на теглото на бронзовите монети на Филип II — т. нар. „халк“[217]. Такъв период на икономическа стабилност за Севт III и за неговата държава настъпил след 325—323 г. пр. н. е. Изявил се като „морален победител с цялата мощ на старата одриска държава“[218], Севт III е имал след тези стълкновения (въстанието от 325 г. пр. н. е. и сражението с Лизимах от 323 г. пр. н. е.) възможността да пуска в обращение монети от едър номинал, отличаващи се със своеобразната художественост на представените върху тях изображения[219].

Изображенията, представени върху **втория** тип Севтови монети (№ 75—89), са конвенционални. Върху аверса им е изобразена брадата глава на Зевс с лавров венец (кат. 78—79), а върху обратната — анонимен конник без отличителни белези, в спокоен ход надясно (кат. 78).

Монетите от **трети** и **четвърти** тип, върху чиято лицева страна е представено едно и също изображение — орел със свити крила надясно, съчетано с крилата мълния (№ 90—94), или с двуреден надпис, обграден от венец от два житни класа (№ 95—97), бяха приписвани почти единодушно на управлявалия ок. 200 г. пр. н. е. Севт IV[220]. Иконографската близост с монетите на Лизимах, чийто реверс е зает от същата композиция — двуреден надпис, обграден от венец от житни класове, разпръсва всички съмнения около идентификацията на въпросните две емисии. Те принадлежат не на Севт IV, а на неговия съименник Севт III, съвременника на Лизимах[221]. Тази идентификация засяга и **петия** тип Севтови монети (№ 99) — глава на Зевс /мълния, отдаван също на Севт IV. Като изображение за реверса мълнията се представя и при монетите от **шестия**, неизвестен до неотдавна, тип (№ 98). При него тя е в контаминация с осемлъчна звезда, изобразена върху аверса, която в качеството си на допълнителен знак е много често представяна върху останалите типове Севтови монети. Обнародването на екземпляра от този тип (АИМ, инв. № 9827) заедно с окончателното идентифициране на монетите от предходните три типа (III, IV и V)[222] е едно от най-значителните постижения на споменатия обобщи-

217. Babelon, op. cit., p. 535.

218. Фол, Тракия и Балканите пред раннoелинистическата епоха, 190—191.

219. Юрукова, Й. Монетосеченето на Севт III. — Нумизматика 13, 1979, 1, 3—11.

220. Добруски, ц. с., с. 616, № 1—2; Мушмов, ц. с., с. 235, № 158—160.

221. Youroukova, Coins of the Ancient Thracians, 24—25.

222. К. Димитров отбелязва заслугата на Юрукова в окончателната идентификация на двата типа Севтови монети с орел (Античните монети от Севтополис, с. 24). Той не информира читателя обаче, че същата авторка е идентифицирала и типа Зевс мълния и е обнародвала шестия тип — осемлъчна звезда мълния.

телен труд в проучване характера и типологията на Севтовото монетосечене.

Чрез обнародването на Севтополския нумизматичен комплекс специалистите получиха информация за интересните монети от разкопките, най-голямата част от които е свързана с името и управлението на Севт III. Огромният брой Севтови монети (849) дава пълна представа за интензивната монетна продукция, свързана с управлението на одриския владетел. Грижливо съставеният каталог, дело на акад. Димитров[223], предоставя възможност за самостоятелна разработка на редица интересни проблеми, които са проучени непълно или пък са поставени в невярна светлина. Това всъщност е основният принос на изданието.

Публикуването на един неизвестен тип дребни бронзови монети — глава на Зевс/връх на копие, представен чрез 22 екземпляра в Севтополис, обогати Севтовото монетосечене с нов, седми тип.

Тези приноси изчерпват достойнствата на изданието. Наблюденията върху характера и хронологията на Севтовото монетосечене, които са изразени в него, са изненадващи. Ето защо е необходимо да проследим пътя, по който авторът е достигнал до тях. Тези чисто нумизматични на пръв поглед проблеми са в действителност тясно свързани с цялостното икономико-политическо развитие на Севтовата държава в последните десетилетия на IV — началото на III в. пр. н. е.

За да изгради схемата на Севтовото монетосечене, авторът приема, че ок. 275 г. пр. н. е. Севтополис е бил безвъзвратно разрушен[224]. В неговите по-късни статии тази относителна хронологическа граница, която е в разрез не само с датировката на екземпляри от типа на отсечената в Сарди бронзова монета на Антиох II, но и с тази на амфорните печати[225] от втората половина на III в. пр. н. е., с билатералните фибули и пр., е вече абсолютна величина. Възприета като аксиома, тя поставя отсичането на всички антични монети от Севтополис в годините, предшествуващи разрушаването на града, т. е. преди 275 г. пр. н. е.

Подобна склонност към абсолютни датировки, които не само че не се потвърждават, но и се отхвърлят от останалите извори, е изявена и по отношение на началото на Севтовото монетосечене. Без каквито и да е колебания, то се поставя в 320 г. пр. н. е.[226], въпреки че тази датировка не може да се свърже с изграждането на Севтополис, поставено, както видяхме, в по-ранни хронологически рамки.

Разпределените в седем типа Севтови монети илюстрират три фази в монетосеченето на Севтовата държава. В първата фаза — ок. 320—309/8 г. пр. н. е., са били отсечени монетите от тип I — до тип III включително, които според класификацията на „Севтополис" са следните: **първи** тип — осемлъчна звезда/мълния (ок. 320 г. пр. н. е.); **втори** тип — орел/надпис във венец (ок. 320—310 г. пр. н. е.) и **трети** — орел/мълния (ок. 310—309/308 г. пр. н. е.). През втората

223. Каталогът, който изцяло възпроизвежда описанието и определението на античните монети и свързаните с тях стратиграфски данни, е дело на акад. К. Димитров, главен ръководител на разкопките в Севтополис. Внесените от К. Димитров корекции в изследвания от негово име труд са незначителни. Те засягат определението на две монети — Елея и Спарток (от вече почените общо в каталога 1301 антични монети), преотпечатките и допълнителните символи.

224. Димитров, К. Античните монети от Севтополис, с. 27.

225. Балканска, А. Амфори и амфорни печати. — В: Севтополис I, 115—155. Публикуваните от авторката паметници от втората половина на III в. са следните: родоски печат, след 240 г. пр. н. е. (кат. № 51); синопски печат — ок. 220—183 г. (кат. № 54); преходен тип родоски амфори ок. третата четвърт на III в. — с. 136; правоъгълен печат с двуреден надпис, третата четвърт на III в. (кат. № 65). Б. Русева. Антични монети от Севтополис в нова интерпретация. — Нумизматика, 1988, 2, 9—15 дава правилно определение и интерпретация на селевкидска бронзова монета от Севтополис — екземплярът е на Антиох II, отсечен в Сарди; за датировката на Севтополските билатерални фибули вж.: Домарадски, М. Тракийската култура в долините на р. Марица и р. Тунджа (IV в. пр. н. е. — I в. от н. е.) под печат. Домарадски, М. Севтополис I — Археология 27, 1985, 2, 54—55. Въпреки тези публикации, които се отнасят до присъствието в Севтополис на паметници от средата и втората половина на III в. пр. н. е. К. Димитров упорито се придържа към тезата, че Севтополският пу→

фаза — ок. 309/308—295 г. пр. н. е., в обращение били пуснати следващите три типа, а именно: **четвърти** тип — глава на Зевс/конник; **пети** — глава на Зевс/мълния, и **шести** — глава на Зевс/връх на копие. Монетите с портретната глава на Севт III/владетелят-конник, определени като **седми** тип, формират третата фаза. Нейните хронологически граници са ок. 295—275 г. пр. н. е., т. е. за най-голямата част от монетите от т. нар. седми тип, се приема, че отсичането им е станало след Севтовата смърт[227].

Тази хронологична класификация, покриваща период от четиридесет и пет години (между 320—275 г. пр. н. е.), показва, че основната идея на автора е да свърже Севтовите монети не с един, а най-малко с двама издатели. По този начин от личността на познатия ни Севт III се откъсват най-интересните монети — тези, при които образът на владетеля заема и двете им страни. Това променя напълно представите ни за характера на тракийското монетосечене в един от най-интересните периоди на неговото развитие.

За да обоснове своята класификация, която е в разрез с вижданията на всички останали специалисти[228], авторът се опитва да използува препечатаните Севтови монети, присъствието им в монетните съкровища, стратиграфските данни и пр.

Преди да разгледаме тези аргументи, е необходимо да посочим някои факти, които дестабилизират предложената ни схематична конструкция.

Разпределението на Севтовите монети в три последователно следващи се групи разкъсва органичната връзка между различните типове и номинали, които формират тази интензивна монетна продукция. Възможността монетите да бъдат сечени едновременно е изключена. От друга страна, Севтовото монетосечене започва с монетите от най-дребен номинал (т. нар. четвъртинки), като теглото на основния номинал „единица“ в следващите две по-късни групи е в процес на прогресивно завишаване. Така се достига до монетите глава на Севт III/конник, третирани като най-късни, чието тегло е най-високо. Тези наблюдения са в разрез със съвременните методи в нумизматиката, където метрологичните данни успешно са използувани (най-често чрез прилагането на статистически методи) в определяне относителната хронология на монетните емисии. Не само в научните изследвания, но и в публикуваните напоследък наръчници по нумизматика обяснението на тези методи е придружено от таблици и графични схеми. Те илюстрират спада на тегловния стандарт от най-ранните към най-късните монетни емисии. При бронзовите монети това прогресивно занижаване на тегловния стандарт е още по-чувствително. Игнорирането на тези факти, обясняващи колебанията в теглата на бронзовите монети от една и съща емисия и по-значителните промени при тези, сечени в различен период от време, води до изкуствено „създаване“ на многобройни но-

мизматичен комплекс „не е по-късен от ок. 275 г. пр. н. е.“ — последно вж.: Димитров, К. Тракийската царска династия в Кабиле през раннослинистическата епоха. — ИПр. 43, 1987, 3, с. 50.

226. Димитров, К. Античните монети от Севтополис, с. 38.

227. Пак там, 38—39.

228. Герасимов, Портрет на Севт III...; Мушмов, цит., с.235; Babelon, op. cit., 863—864; Boutin, op. cit., (coll. Pozzi), No 2611; Naster, op. cit. (coll. Hirsch), p. 154, No 922 (ок. 324—311); Yoroukova, Coins of the Ancient Thracians, 24—25; SNGKop., Thrace II, No 1072—1073 (316—313) и др.

минали в локалните бронзови монетосечения. В по-широк аспект това обърква хронологията на монетните емисии, при което те са откъснати от естествената им икономико-политическа среда.

Игнорирането на метрологичните данни поставя Севтовото монетосечене в подобна нереална ситуация. Тогава, когато писмените извори характеризират Севтовата държава като най-силна — между 325—313 г. пр. н. е., — тя пуска в обращение монети с ниска номинална стойност, при които традициите на тракийската монетна иконография се губят.

И ако тези наблюдения могат да се игнорират или да се търсят начини за тяхното оборване, то друг факт със своята категоричност затваря вратата на хипотетичните екскурси и комбинации. Поставените в първата фаза монети от типа орел/надпис във венец (датирани между 320—310 г. пр. н. е.) възпроизвеждат върху своя реверс композиция, характерна за една от Лизимаховите бронзови монетни емисии от последните години на IV в. пр. н. е.[229] Това иконографско сходство, въз основа на което монетите орел/надпис са окончателно свързани със Севт III, е възприето и от автора на „Севтополис“[230]. Ето защо опитът му да датира въпросните Севтови монети в период, предхождащ най-малко с едно десетилетие отсичането на техните прототипове — Лизимаховите парични знаци, е, меко казано, парадоксален. Той поставя под съмнение цялата хронология на Севтовото монетосечене, която ни се предлага.

Като елементи със своя специфика и предназначение символите са едни от съществените белези в характеристиката на античните монети. Тяхното изолиране лишава нумизматичния анализ от точен критерий в проследяване на зависимостта между отделните монетни типове, отсечени в рамките на една и съща монетарница. Проучването на символите върху Севтовите монети, които досега не бяха въведени в научен оборот, разкрива значимостта на подобни специализирани изследвания.

Символите, представени върху реверса на Севтовите монети, са следните: венец при типа глава на Севт III/конник и многолъчна звезда — при типовете глава на Зевс/конник, глава на Зевс/надпис и глава на Зевс/връх на копие. В редица случаи обаче звездата е съчетана с венеца. Комбинацията най-често е засвидетелствувана при монетите глава на Зевс/конник, където формата на венеца е аналогична с тази, представена върху екземпляри от т. нар. VII тип[231] (глава на Севт III/конник). Използуването на един общ символ, пресъздаден с еднакви иконографски белези, поставя в хронологическа зависимост тези монети, принадлежащи на два различни типа. Най-странното тук е това, че сходството е засвидетелствувано както при монети, чиито емисии могат да се поставят в хронологична последователност, така и при такива, които според последната класификация на Севтовото монетосечене са разделени от значителен

[229] SNGCop., Thrace II, № 1168 – 1169 (306—281).

[230] Димитров, К. Античните монети от Севтополис, с. 24.

[231] Иконографската характеристика на тези символи следва описанията на каталога на Световните монети от Севтополис (Димитров, К. Античните монети от Севтополис, пак. с. 50 с рисунките на различните видове венци). Тук представям в синтезиран вид случаите, при които венците върху т. н. тип IV (глава на Зевс/конник) и тези върху т.нар. тип VII (глава на Севт III/конник) са с еднакви иконографски особености. Венец 2а – пр. 305 г. пр. н. е. – № 699 – ок. 305 г. – № 731 → след 295 г. – № 999; венец 2б – пр. 305 г. – № 700 → ок. 295 г. — № 964, 969, 985, 987, 992, 994, 1000; венец 3б – пр. 305 г. – № 708 → ок. 305 – № 790 → след 295 г. – № 1124; венец 4а – пр. 305 – № 694 → след 295 г. – № 1163; венец 4б – ок. 305 – № 738, 758 → ок. 295 – № 981; венец 6а – пр. 305 г. – № 641 → след 295 – № 1140 → ок. 275 г. — № 1195; венец 6б – ок. 305 – № 809 → след 295 г. — № 1122; венец 7а – ок. 305 – № 786 → след 295 г. – № 1123; венец 7б — ок. 305 – № 772 → след 295 г. — № 1129; венец 8б — пр. 305 – № 641, 646 → ок. 300 – № 875 → след 295 г. — № 1005, 1008.

интервал от време. Такъв е случаят с екземплярите от типа Зевс/конник, датирани ок. 305 г. пр. н. е., и т. нар. постумни монети, отсечени едно или дори три десетилетия по-късно[232].

Явно е, че тази хронология е в разрез не само с метрологичните и иконографските белези на Севтовите монети, но и с техните символи. Формата на общия символ — венеца, възпроизведен върху монетите, принадлежащи на два различни типа, показва, че тяхното отсичане е било последователно или даже синхронно. Това означава, че предполагаемото „постумно" монетосечене трябва да обхване и популярния тип Зевс/конник, с което ефективната монетна продукция от времето на Севт III ще бъде сведена до своя минимум или пък че монетите с образа на одриския владетел трябва да се върнат две-три десетилетия назад, заемайки мястото, което им се полага.

Присъствието на Севтовите монети е засвидетелствувано в няколко монетни съкровища, които трудно могат да бъдат използувани за определяне хронологията на отделните типове. Преди обнародването на „Севтополис-2" бе известно, че монетите на Севт III са представени в 4 колективни находки, 2 от които разпръснати (Соколица, 1934, и Турия, Старозагорско), са познати само чрез сведенията на бюлетина[233].

Съкровището от с. Доганджи, Карловско (Соколица, 1912) е еднородно[234]. Бронзовите монети (17 бр.), които то съдържа, са от типа глава на Зевс/конник, препечатани в

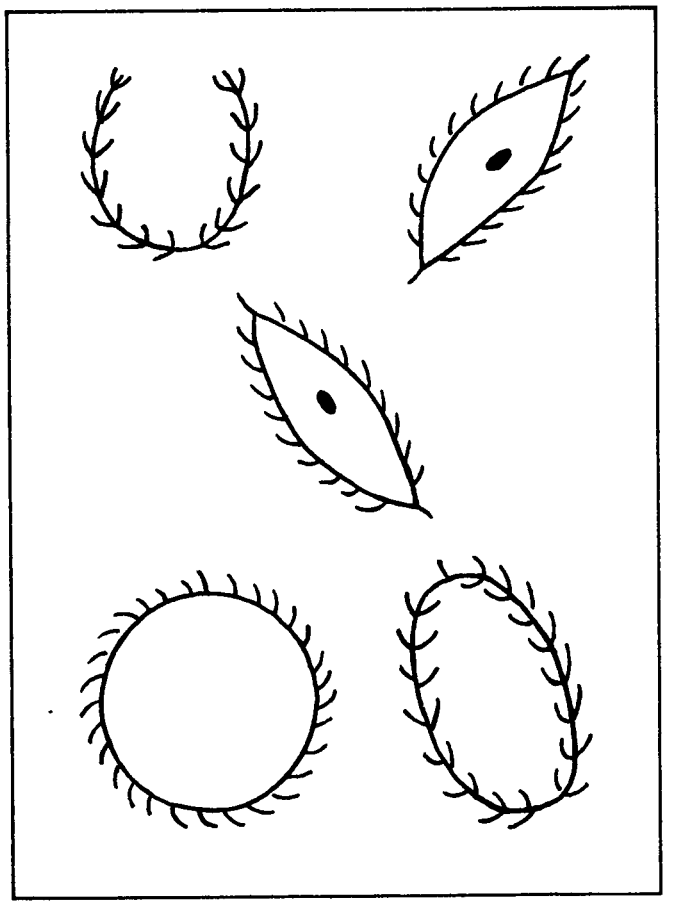

Обр. 20а
Форми на лавровия венец върху монетите на Севт III

по-голямата си част върху първообразни екземпляри на Касандър и на Лизимах. Тези данни показват главно, че сеченето на Севтовите монети от типа глава на Зевс/конник е продължило до края на IV столетие пр. н. е., а може би и в първите години на следващото, когато сечените след 306 г. пр. н. е. Касандрови и Лизимахови бронзове са постъпили в Севтополската монетарница за препечатване[235].

Съставът на четвъртото съкровище — това от с. Могилово, Старозагорско[236], е след-

232. Венец 2 а пр. 305 г. (№ 699) и след 295 г. (№ 999); венец 3б пр. 305 г. (№ 708) и след 295 г. (№ 1124); венец 6а пр. 305 г. (№ 641) и ок. 275 г. (№ 1122) и др.

233. Юрукова, Монетосеченето на Севт III, 7 8.

234. Мушмов, Н. Препечатани антични монети. — ИАИ 2, 1923 1924, 174 — 186; IGCH № 846.

235. Youroukova, Coins of the Ancient Thracians, 23 24.

236. ИАИ 30, 1967, с. 188; IGCH № 844.

ният. То съдържа общо 133 бронзови монети — 84 с името на Филип II, 48 — с това на Александър III и 1 на Север III от типа осмолъчна звезда/мълния. При обнародването на находката 35 монети (или повече от 1/4 от нейното съдържание) останаха „неопределяеми", без точна идентификация и датировка (между тази категория е и една варваризирана монета на Александър III — кат. № 124)[237]. При присъствието на подобна аморфна монетна маса всеки опит за датиране на съкровището от с. Могилово остава в сферата на недоказуемите хипотези. Наред с това в публикацията са пропуснати и други съществени белези, каквито са запазеността на най-късните екземпляри и пр. Тук се сблъскваме и с друг аргумент, който е използуван не за първи път, а именно — отсъствието на Касандровите монети, поставящо укриването на съкровището от с. Могилово в период, предшествуващ тяхното отсичане[238]. Подобен аргумент, възприет като шаблон от чужди изследвания, се отнася до съкровищата с бронзови монети на македонските владетели от Македония и Северна Гърция, но не и до тези от територията на Тракия[239]. За разлика от 7-те съкровища с бронзови монети на Касандър, намерени в Северна Гърция, Македония и Албания[240], в нашите земи са зарегистрирани само два случая на присъствие на единични бронзови монети на Касандър в съкровища на север от Хемус, в които тетрадрахмите от Александров тип доминират[241].

Всичко това показва, че в датирането на находката от с. Могилово данните, свързани с циркулацията на Касандровите монети в Македония и Северна Гърция, са неприложими. Като паралели в нейното проучване могат да бъдат привличани само онези данни, които отразяват характера на циркулационния поток в Тракия. Случайното или преднамерено игнориране на неговите специфични особености, отличаващи се от тези на циркулационната среда в Македония, Гърция, Мала Азия и пр., води до неверни резултати.

В землището на с. Могилово е открито още едно съкровище с аналогичен състав. И в този случай 150-те бронзови монети на Филип II и на Александър III са били поставени в гърне, заровено в земята[242]. Двете находки от Могилово не са изолирано явление в ареала. По съдържанието си те са свързани с редица други находки, каквито са тези от с. Турия, Старозагорско, с. Александрово, Старозагорско[243], двете съкровища от с. Ново село, Старозагорско[244], двете съкровища от с. Соколица[245] и др. Укриването на тази еднородна серия от съкровища, принадлежащи на един и същ ограничен географско-политически ареал (карта — обр. 21), е резултат от някакъв сериозен политически катаклизъм с тежки последствия за населението в района. И ако сведенията за част от тези съкровища са твърде сумарни, то съдържанието на останалите конкретизира нашите наблюдения. Такъв е случаят с двете находки от с. Соколица, с.

237. Димитров, К. Колективна находка с бронзови монети на Филип II, Александър Велики и Север III от с. Могилово, Старозагорски окръг. — Археология 28, 1986, 4, 32—40.

238. Пак там, с. 34. Същият аргумент е използуван в: Димитров, К. Колективни находки с монети на Север III — Векове 8, 1979, 4, с. 79; Димитров, К. Античните монети от Севтополис, с. 30, заб. 2; по отношение на находката от с. Ново село, Старозагорско — Димитров, К. Колективна находка с бронзови монети..., с. 40, заб. 29.

239. Price, J. M. Greek Coin Hoards in the British Museum. — NumChr 9, 1969, p. 9.

240. IGCH No 116; IGCH No 118; IGCH No 238; IGCH No 438; IGCH No 442; IGCH No 456; IGCH No 551.

241. ИБАИ 17, 1950, с. 317; IGCH № 841. Находката от с. Кралево, Шуменско, е съдържала около 300 тетрадрахми от Александров тип и няколко бронзови монети на Касандър. Находката от с. Малък Поровец, Разградско, е съдържала 3 тетрадрахми и 3 драхми от Александров тип, както и 1 бронзова монета на Касандър (глава на Аполон/триножник) — сведения за това съкровище и неговата интерпретация — вж. Русева, Б. Две елинистически монетни съкровища от с. Малък Поровец, Разградски окръг (IGCH 854, IGCH 835) — Нумизматика 21, 1987, 3, 3—12.

242. ИБАИ 11, 1937, с. 316; IGCH № 781; Юрукова, Монетосеченето на Север III, с. 7. Странното е, че в своята публикация „Колективна находка с бронзови монети..." К. Димитров из-

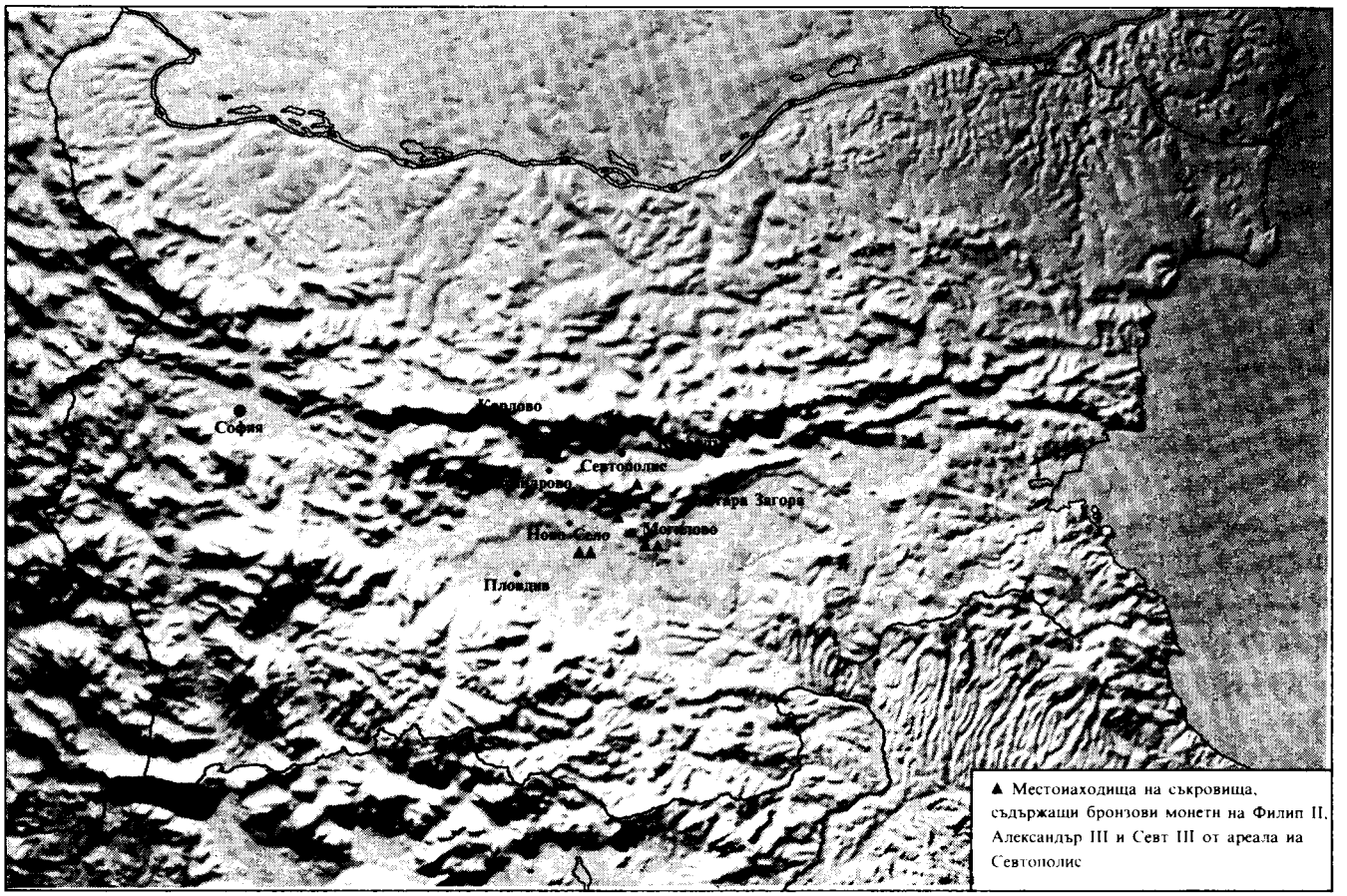

Обр. 21
Съкровища с бронзови монети на Филип II, Александър III и Севт III от ареала на Севтополис

Ново село, с. Турия, чието укриване може да се постави най-рано в първите десетилетия на III в. пр. н. е. До подобни наблюдения води съдържанието на редица други съкровища, намерени извън пределите на Казанлъшко и Старозагорско.

При това положение естествено е да се запитаме, можем ли да откъснем съкровището от с. Могилово с единствената Севтова монета от тази стихийна вълна, и ако направим това, как бихме могли да интерпретираме неговото укриване. Обяснението, че се отнася до обикновено акумулиране на спестявания, изтеглени от циркулационния оборот, се оборва от намирането на втората находка в землището на същото село. Предложената датировка — ок.320 г. пр. н. е., усложнява тази картина. Според автора това са безоблачни години за Севт III и за неговата държава[246], в които бедствието, сполетяло населението край днешното с. Могилово, трудно може да намери място. Към тези четири съкровища (с. Соколица —2, с. Турия и с. Могилово) са прибавени

общо не споменава тази втора находка от с. Могилово, въпреки че и по местонамиране, и по съдържание тя е твърде сходна до тази, която той интерпретира.

243. С. Турия, Старозагорско. — ИБАИ 18, 1952, с. 404 (IGCH № 845); с. Александрово, Старозагорско — ИБАИ 17, 1950, с. 322 (IGCH № 782).

244. Николов, Д. Две колективни находки от бронзови монети при Ново село, Старозагорско. — Археология 3, 1961, 31—34; ИАИ 21, 1957, с. 324; ИАИ 26, 1963, с. 260 (IGCH № 861).

→

други две, намерени при разкопките на Севтополис[247]. Особено внимание е отделено на четири бронзови монети от типа глава на Севт III/конник, които заедно с една драхма от Александров тип са намерени в тухлената гробница Б от могила № 2[248] Този малък монетен комплекс, обявен за съкровище, е използуван в определяне на Севтовите монети от т. нар. VII тип. Като „съвременни на вторичните гробници, датирани най-общо в първата половина на III в. пр. н. е.“, тяхното отсичане се отнася към същия период (между 295—275 г. пр. н. е.)[249].

Възраженията, които предизвиква тази безапелативна интерпретация, са както от нумизматичен, така и от археологически характер. Преди възприемането на 5-те екземпляра като единна монетна находка необходимо е да разграничим компонентите, от които тя е съставена. Към 4-те Севтови монети, които всъщност са неизвестната величина, т. е. тази, която предстои да бъде датирана, е прибавена 1 драхма от Александров тип, отсечена ок. 310 г. пр. н. е. в Лампсак[250].

От друга страна, проучванията на археологическите материали поставиха вторичното погребение в тухлена гробница Б от могила № 2 в много по-тесни хронологически рамки. Както изглежда, то е било извършено ок. средата на III в. пр. н. е.[251]. С други думи, Александровата драхма не само че не е съвременна на изграждането на вторичната тухлена гробница, но близо шест десетилетия е по-ранна от нея. Подобен значителен интервал от време, разделящ отсичането на използуваните като гробен дар монети от останалия инвентар, е закономерност, а не изключение. Монетите, поставяни в погребалните комплекси като дарове, т. нар. по-късно „харонови оболи“, не могат да бъдат третирани като съкровище, отразяващо характера на циркулационната среда във времето на неговото укриване. Подобно на останалите предмети, поставени за да съпровождат умрелия в отвъдния свят, монетите са със субективен характер — те отразяват вкусовете на онези, които извършват ритуала[252]. Това е засвидетелствувано чрез многобройни случаи, при които в качеството на „харонов обол“ са били използувани излезли от обращение монетни знаци[253].

Характеристиката на Александровата драхма се отнася и до четирите Севтови монети, принадлежащи на същия погребален комплекс. Ето защо възприемането на 5-те монети като „колективна находка, укрита във времето, когато е бил сечен съдържащият се в нея монетен тип на Севт III“[254], е несполучлив опит за манипулиране и приспособяване на фактите към една предварително изградена теза.

Препечатването на чужди монети с типовете на Севт III е друг аргумент, използуван в предатирането на Севтовата монетна продукция. Към познатите ни случаи, при които на препечатване с типа глава на Зевс/конник са били подложени първооб-

245. Мушмов, Препечатани антични монети (с. Доганджи) с. Соколица — 1912 (IGCH № 846); с. Соколица — 1934 — ИБАИ 11, 1937, с. 317 (IGCH № 847).

246. Димитров, К. Колективна находка с бронзови монети..., с. 34.

247. В статията си „Колективни находки с монети на Севт III“ К. Димитров дава сведения за малка „колективна монетна находка“, намерена при системно провежданите в Кабиле археологически разкопки през лятната кампания на 1978 г. Съставена от 4 броизови монети — 3 на Лизимах и 1 на Севт III (от типа орел—всяк), тази находка, описана под № 7, дава основания на автора да изрази редица сериозни наблюдения върху хронологията и разпространението на Севтовите монети. Според Д. Драганов, непосредствен участник в разкопките на Кабиле, тези данни са неточни (Драганов, Д. Към монетосеченето на тракийския владетел Спарток от Кабиле. Нумизматика 14, 1980, 2, с. 22, заб. 24). В по-късната книга под отделни номера като единични изолирани монетни находки са записани не 3, а 7 бронзови монети на Лизимах, както и 1 монета на Севт III. К. Димитров произволно обявява част от монетите за „колективна находка“, твърдение, от което той сам, след изясняване на тези дискредитиращи го факти(Юрукова, Й. Монетните находки, открити в България през 1980 г. — Археология, 1982, 1, с. 65, заб. 1), се отказа.

248. Димитров, К. Античните монети от Севтополис, с. 29.

249. Пак там, с. 37.

250. Пак там, с. 58, № 148, табл. I, 1.
→

разни монети на Филип II, Александър III, Касандър и Лизимах, а с орел/мълния — единични екземпляри на Касандър са прибавени 74 препечатани монети от Севтополис (64 от тях са на Касандър). 50 от тях, или 3/4, са препечатани с типа глава на Зевс/конник, а 10 — с типа глава на Севт III/конник[255]. Хронологическите граници, в които се поставя отсичането на първообразните Касандрови монети, са едва ли не възприети като terminus post quem за най-интересния тип Севтови монети — т. нар. условно VII тип.

За да можем да приемем или отхвърлим подобна теза, трябва да припомним някои от основните принципи, свързани с характера на препечатването и неговото прилагане. Преди всичко датировката на използуваните в качеството на ядра първообразни монети не е самостоятелен критерий в определяне точната хронология на вторичните изображения и надписи, характерни за монетите на Севт III. В случая препечатването на първообразните монети може да се използува, за да покаже продължителността на използуването на вторично отпечатвания върху тях тип, но не и началото на неговото влизане в употреба. С прилагането на препечатването като технологически метод се печелели и средства, и време. При него чуждите монети не били претопявани, а само силно нагрявани. След това те били подлагани на отсичане с други нови монетни матрици — в случая тези на Севт III. При този способ недоброто качество на монетната продукция (при нея следите от старите изображения и надписи се забелязват) е компенсирано от по-бързата и икономична технология. Ето защо внезапното въвеждане на препечатването паралелно с традиционната технология трябва да се разглежда не като изолирано явление, а като отзвук на конкретна икономико-политическа обстановка, обуславяща дейността на съответния монетен двор. На препечатване били подлагани недобре познатите чужди бронзови монети, чиито метрологични показатели отговаряли на теглата на локалните номинали[256].

До какви наблюдения води прилагането на тези норми по отношение на препечатаните Севтови монети?

Доминиращи между тях са тези от типа глава на Зевс/конник, препечатани главно върху първообразни монети на Касандър[257]. Същата картина е засвидетелствувана от находката от с. Соколица (Доганджи, 1912)[258], както и от редица други единични монети, между които наред с Касандровите се срещат и екземпляри на Филип II, Александър III и Лизимах със същите препечатки. Датировката на Касандровите оригинали (най-голямата част от тях е от типа глава на Херакъл/лъв), поставя този активен процес на препечатване в последното десетилетие на IV в. пр. н. е.[259] Макар и единични, препечатаните бронзови монети на Лизимах показват, че процесът, постепенно заглъхвайки, продължава и в първите години на III в. пр. н. е., когато вероят-

251. Домарадски, М. Мястото на нумизматичните данни в проучванията на тракийската култура от късножелязната епоха (въз основа на материалите от долините на р. Марица и р. Тунджа). — Нумизматиката 21, 1987, 4, с. 15.

252. Пак там, с. 15, заб. 33.

253. Grierson, Ph. Monnaies et monnayage, Paris, 1976, p. 178.

254. Димитров, К. Античните монети от Севтополис, с. 29.

255. Пак там, с. 30.

256. Le Rider, G. Contremarques et surfrappes dans l'antiquité grecque — dans: Numismatique antique — problèmes et méthodes, Nancy-Louvain, 1975, p. 55.

257. Димитров, К. Античните монети от Севтополис, с. 30.

258. Мушмов, Препечатани антични монети.

259. Юрукова, Монетосеченето на Севт III, 6—7.

но трябва да се търси и краят на Севтовото управление. Случаят с десетината Касандрови монети, препечатани с изображенията глава на Севт III /конник, разкрива, че този така значим по капацитет и времетраене Севтов тип е фактически много слабо засегнат от прилагането на препечатването. Ако следваме каталога на „Севтополис-2", ще видим, че 6 от 10-те въпросни Касандрови монети (№ 1014—1017, 1020—1021) са препечатани с един и същи лицев печат[260]. Приемем ли тезата, че т. нар. тип IV (глава на Зевс/ конник) и тип VII (глава на Севт III/конник) са сечени не паралелно, а последователно, то неминуемо трябва да отговорим на въпроса, защо, възприела веднъж препечатването като масово прилаган способ, Севтополската монетарница така рядко прибягва до него в последния период на своята дейност. В тези години (ок. 295—275 г. пр. н. е.), когато отсичането на тип VII е датирано, в Севтополис постъпват нови типове „чужди" монети, каквито са тези на Лизимахия, Енос и пр. При нито една от тях обаче не се забелязват следи на препечатване.

От друга страна, лицевият печат (по номерацията на каталога на „Севтополис-2" — № 10), използуван в препечатването на 6-те Касандрови екземпляра, е свързан с отсичането на постумните монети от типа глава на Севт III/конник (тип VII, вар. 5)[261]. Подобна класификация, която откъсва отсичането на тези монети от типа глава на Зевс/конник (между тях са поставени сечените приживе на Севт III монети — тип VII, вар. 1—4), още повече усложнява нещата. Достига се до следната нелогична картина. След период на активно препечатване — ок. последното десетилетие на IV в. пр. н. е., Севтополската монетарница прекъсва внезапно неговото прилагане, въвеждайки го, след известен интервал от време в ограничени размери, и то само по отношение на Касандровите монети.

Явно е, че за да добием вярна представа за протичането на този процес, е необходимо да поставим в хронологическа връзка и последователност всички случаи на препечатване независимо от характера на вторично поставените Севтови изображения и надписи. Това означава, че препечатването на Касандровите монети с типа глава на Севт III/конник трябва да получи същата относителна датировка — края на IV — първите години на III в. пр. н. е.

Големият брой Касандрови монети, използувани като ядра, разкрива компактното постъпление на тези парични знаци в Севтополис в последното десетилетие на IV в. пр. н. е. Да се установи начинът, по който тези монети са достигнали до Севтополис, е трудно[262]. Изглежда обаче, че при проникването си тук монетите на Касандър са били чужди за локалния оборот, а и покъсно тяхната популярност не е нараснала. Това качество, както и близките им до домашните номинали метрологични показатели, предопределя при нужда монетите на Касандър като най-удобни за препечатване.

260. Димитров, К. Античните монети от Севтополис, с. 97.

261. Пак там, с. 39.

262. Във всеки случай Севтополис не е бил значителен занаятчийско-търговски център, притегателен фокус за чужди странници, които, идвайки в него със своите монети (респ. Касандровите брозове), са били длъжни срещу заплащане на съответна такса да ги разменят срещу локалните (вж.: Димитров, К. Античните монети от Севтополис, с. 43). Подобна интерпретация е резултат от привличането по шаблон на подобни случаи, касаещи регламентирането на вноса на чуждите сребърни монети в големите търговски центрове от ранна Византион.

Тези наблюдения се допълват от интересната картина на разпространение на бронзовите монети на македонските владетели в града и намиращите се недалеко от него надгробни могили. За разлика от монетите на Филип II и на Александър III, преобладаващата част от които е от надгробните могили (от общо 134 монети на Филип II — 87 са от могилите и 47 — от селището, а от 73 Александрови екземпляра — 44 са от могилите и само 29 от селището)[263], тези на Касандър са намерени изключително при разкопките на селището. С други думи, Касандровите монети са останали изолирани от погребалните ритуали.

Всъщност от общо 286 Севтови монети с портретните образи на царя, намерени в Севтополис, само 10 екземпляра са препечатани върху Касандрови оригинали[264]. Тези единични случаи илюстрират продължителното сечене на този монетен тип, но не и началото на неговото обращение. Интересните данни за големия брой лицеви печати (57), комбинирани със 144 печата за реверса, са третирани с основание като израз на интензивна монетна продукция, обхванала период от „поне две десетилетия“[265]. В икономико-политическото развитие на Севтовата държава такъв период на активно сечене на най-художествените и с най-висока номинална стойност монети много по-логично се поставя преди 295 г. пр. н. е., отколкото след нея. Както видяхме, тази късна датировка, при която най-голямата част от т. нар. VII тип е третирана като постумна, не е поддържана от сериозни аргументи. Нещо повече. Тя е в разрез с метрологичните и иконографските белези на Севтовите монети, с техните символи, с присъствието им в съкровища и пр.

Редица несъобразности като неточно излагане и анализ на фактите или тяхното игнориране, разкриват други слаби моменти в скалъпването на тезата за т. нар. постумно монетосечене. Ако броят на печатите е критерий за капацитета и продължителността на дадена монетна емисия, то естествено е да се запитаме на какво основание Севтовите монети от типа глава на Зевс/конник, отсечени със 106 лицеви печата (т. е. с близо два пъти повече от тези, употребени за типа глава на Севт III/конник), са затворени произволно в много по-тесни хронологически рамки (ок. 309/308—295 г. пр. н. е).[266]

Надписите, гравирани върху Севтовите монети, са изключени от досегашните проучвания, въпреки че в редица случаи именно те илюстрират паралелното сечене на екземпляри от два различни типа. Тук имам предвид не само разположението на надписа (дъговидно или хоризонтално), но и големината и характерните особености в изписването на отделните букви. Като пример на такова очевидно сходство ще посоча надпис върху монета от т. нар. постумен тип (кат. 91—93) и този, изписан върху екземпляр орел/мълния (кат. 91), който би следвало да е най-малко две десетилетия по-ранен от нея. Изписването на Σ и Ε,

263. Данните за присъствието на бронзовите монети на Филип II и Александър III в насипа на надгробните могили и в селището са систематизирани и посочени от Домарадски — Домарадски, М. Тракийската култура в долините на р. Марица и р. Тунджа (IV в. пр. н. е. — I в. от н. е.) (под печат). Изказвам най-сърдечна благодарност на автора за това, че ми предостави в ръкопис своя интересен труд.

264. В „Севтополис-2“ тези достатъчно красноречиви цифрови данни са представени по начин, объркващ читателя. Така там е заявено (с. 37), че препечатките върху монетите на Касандър, сечени между 305—297 г. пр. н. е., представят „91% от общия брой на идентифицираните препечатки при тип 7“.

265. Димитров, К. Античните монети от Севтополис, с. 37.

266. Пак там, 37—38.

формата и височината на Y, надвишаваща тази на останалите букви, еднаквите размери на значително по-дребните θ и 0 — всичко това свързва надписите върху двете монети, които като че ли са гравирани от ръката на един и същи майстор.

Нумизматиката (и античната, и средновековната) познава редица случаи на постумни монети или т. нар. още „неподвижни" типове. Пуснати в обращение десетилетия, а понякога и столетия след смъртта на даден владетел, те точно възпроизвеждат изображенията и надписите на сечените приживе негови парични значи. С други думи, постумните емисии възпроизвеждат типовете на първообразни оригинали, от които те се различават само по стиловите белези. Случаи на такова постумно монетосечене имаме по отношение това на Филип II, на Александър III и на Лизимах. Независимо от своя капацитет и продължителност постумното монетосечене с отзвук на една оригинална първообразна монетна продукция, завоювала кредит и популярност.

Следователно, ако определим като постумни монетите с портретните образи на Севт III, би следвало да отличим онези от тях, които са сечени приживе на царя, т. е., които са първообразни.

Досега интерпретацията на тези монети мина през три фази. Първоначално всички те бяха обявени за постумни, пуснати в обращение от Севтовите наследници, целящи да се възползуват от политическия кредит на починалия владетел[267]. По-късно, в резултат на някои критични бележки[268], една сравнително малка част от намерените в Севтополис монети (40 от общо 286) бе обявена за първообразна[269], а напоследък отново се мина към първия вариант, подкрепен от нови аргументи. Такъв аргумент е диадемата, с която е характеризиран портретният образ на Севт III, представен върху аверса на интересуващия ни монетен тип. Третирана като лавров венец, тази оригинална диадема придобива нови функции. Тя не е вече инсигния на реалната царска власт, а божествен атрибут, отличаващ въздигнатите в ранга на полубогове личности, завършили житейския си път[270].

Този нов опит за тълкуване на Севтовата диадема не е случайна догадка. При тетрадрахмите на Аталидите, сечени в продължение на близо цял век от наследниците на Филетайрос, лицевата страна е заета от образа на починалия владетел, увенчан с лавров венец. Неговото име е изписано върху обратната страна. Тези аталидски сребърни емисии са дълго търсеният паралел в обосноваване постумния характер на Севтовите монети. Приема се, че в тяхната иконография са вложени същите идеи — портретният образ на Севт III е израз на култа към основателя на Севтополската династия[271].

На пръв поглед предложената ни хипотеза отговаря на най-вълнуващите въпроси около хронологията и датировката на Севтовите монети. Крайъгълен камък в нея е определението на атрибута, характеризи-

267. Димитров, Д., К. Димитров. Проблеми на монетосеченето при тракийския цар Севт III, според материали от Севтополис. — МПК, 1977, 3, с. 7.

268. Юрукова, Монетосеченето на Севт III, 10—11.

269. Димитров, К. Античните монети от Севтополис, с. 39; 95—97 — от № 964 до 1013 вкл. Странното е, че между тези най-ранни моиетни знаци, сечени приживе на царя, са включени и няколко екземпляра с груба изработка и варваризиран стил (виж VII, вар. 3 с. 96, № 1005 - 1009 вкл.).

270. Димитров, К. Хероизация на тракийски владетел в монетната иконография. — Векове 17, 1988, 1, 14 - 16.

271. Пак там, 15—16.

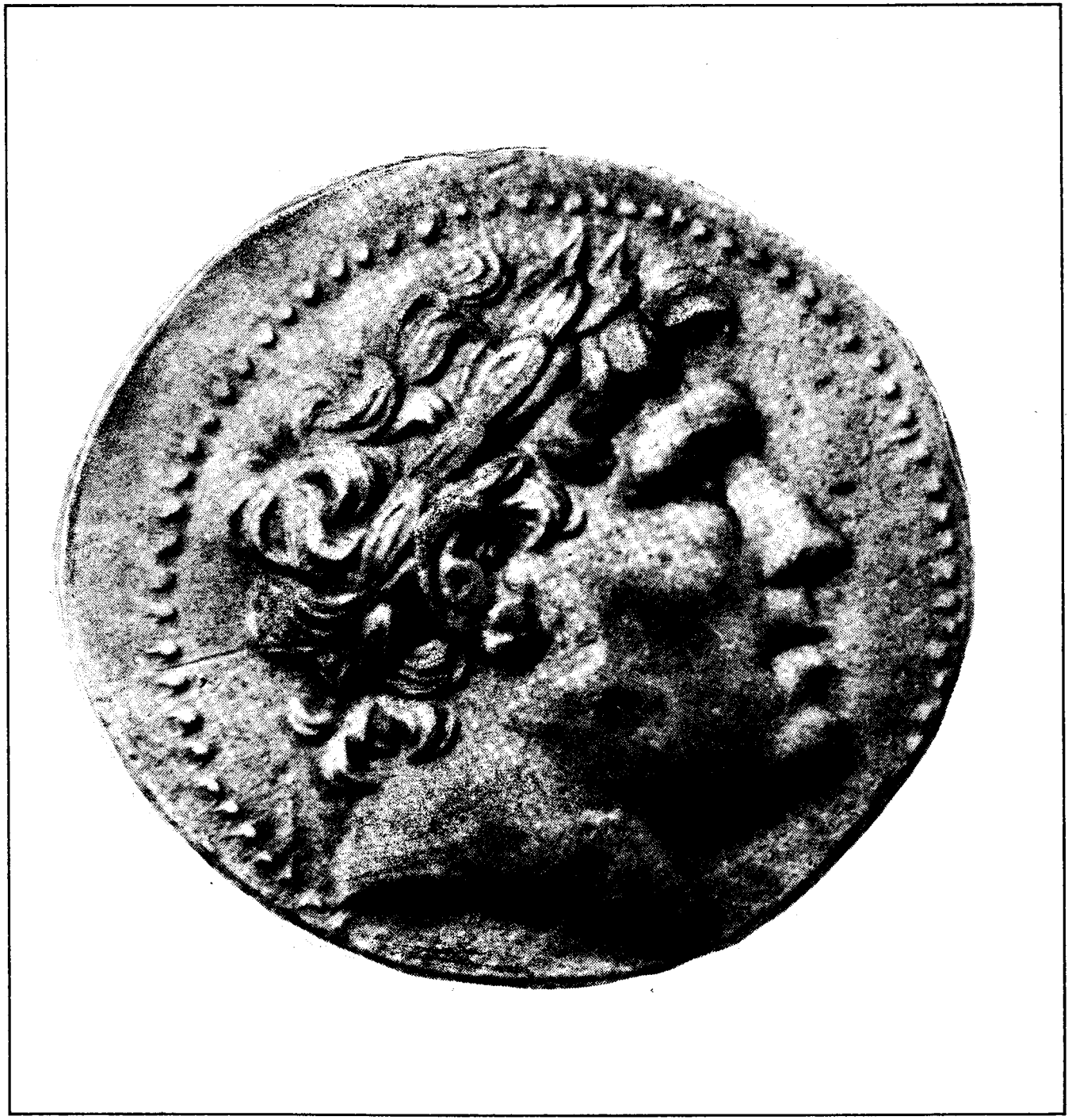

Обр. 23
Тетрадрахма с образа на Филетайрос, сечена по времето на Атал I (241—197 г. пр. н. е.) — аверс

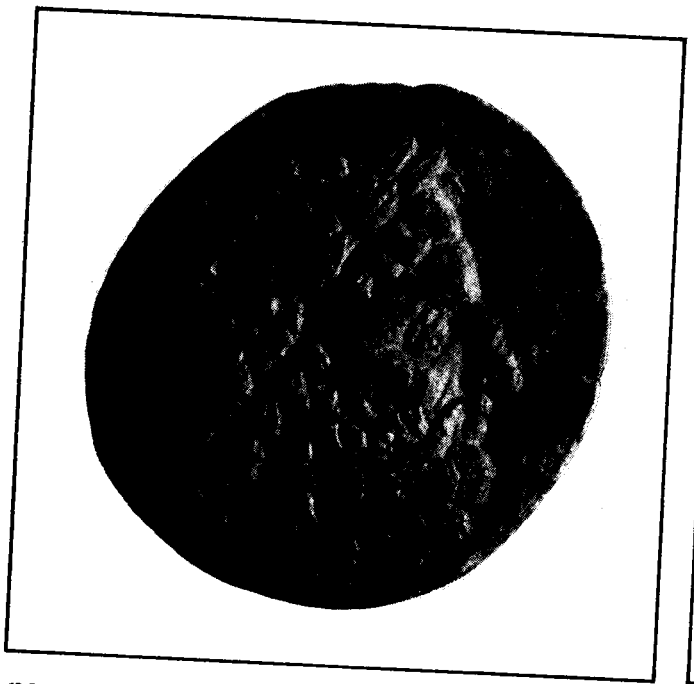

Обр. 22
Бронзова монета на Севт III — глава на Зевс с лавров венец надясно — аверс

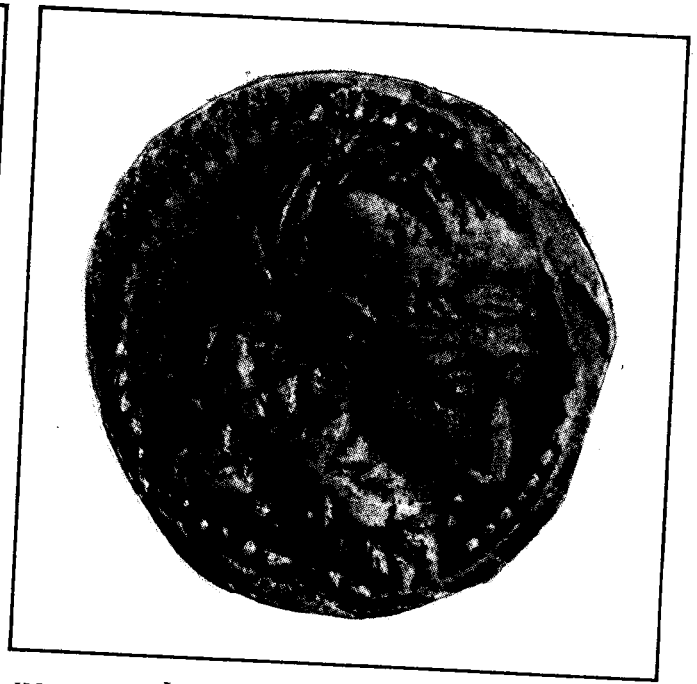

Обр. 24
Бронзова монета на Севт III с портретен образ на владетеля с диадема на главата — аверс

ращ царския портрет.

Можем ли да възприемем, че Севт III подобно на Филетайрос е увенчан от лавров венец?

За да отговорим на този въпрос, не е нужно да черпим вода от далечни извори. Лицевата страна на три типа Севтови монети е заета от образа на Зевс. Неговият лавров венец е образец на традиционната за този атрибут иконография (обр. 22). Той така обгръща главата, че останалите вън от него къдрици се спускат както към челото, така и към врата. Клонките, от които венецът е оплетен, са представени посредством два реда лаврови листа, поставени едно до друго. Точно на темето техните профилирани очертания ясно се забелязват, напомнящи на малки рогца. Лавровият венец, носен от Филетайрос, следва същата иконографска схема (обр. 23).

При монетите с портретния образ на Севт III картината е съвсем различна. Диадемата, която царят носи на главата си, е съставена от отделни продълговати пластинки с листовидна форма, скачени едно за друго на шарнир (обр. 24). За разлика от традиционния лавров венец тя опасва челото (косите остават над нея) и е едноредна. Тези характерни особености показват, че в рамките на Севтополската монетарница, където се секат многобройни монети с образа на Зевс, гравьорите отличават инсигниите на реалната царска власт — Севтовата диадема, от божествения атрибут — Зевсовия лавров венец. Що се отнася до съчетания с образа на царя-конник върху реверса лав-

ров венец, то ние отбелязахме вече, че в комбинация с многолъчната звезда същият символ (лавровият венец) се представя и при монетите от типа глава на Зевс/конник. С други думи, в качеството си на символ лавровият венец се свързва както с портретния образ на Севт III, така и с този на Зевс.

Редица други белези разграничават Севтовите монети от сребърните емисии на Аталидите с образа на Филетайрос.

Достатъчно е, струва ми се, да посочим, че докато при Аталидите възпроизведеният върху аверса образ на Филетайрос е съчетан с конвенционалното изображение на Атина [272], Севтовите монети са закономерен етап в развитието на тракийската монетна иконография. Двете им страни са заети от образа на тракийския владетел. Наред с това, докато при Аталидите издателят е посочен чрез букви или символи [273], при Севтовите монети такива белези липсват.

В разработването на проблема познатият ни вече начин на разсъждения отново е приложен. Датирани категорично между 295—275 г. пр. н. е., монетите със Севтовия образ предварително са третирани като постумни [274]. Оттук в ролята на абсолютно установена величина те са въвлечени в по-нататъшни комбинации, целящи да докажат въображаемото им сходство със сребърните монети на Аталидите.

Ако търсенето на научната истина е действителната ни подбуда, то не е необходимо да отправяме взор към Пергам тогава, когато в съседна Пеония Севтовият съвременник Патрай[275], сече монети със сходна иконография. Това са тетрадрахмите, които по подобие на Севтовите монети представят и върху двете си страни изображения, свързани с личността на владетеля — глава с портретни черти, гологлава или с диадема върху аверса (кат. 73—74) и конник-победител върху реверса (кат. 73—74).

Това не изчерпва близостта между монетната продукция на двамата владетели. Оригиналното съчетание на двата царски образа се въвежда само върху част от тетрадрахмите на Патрай. Лицевата страна на останалите е заета от конвенционалният образ на Аполон (обр. 25). Двата типа са от един и същи номинал (тетрадрахми). Съвместното им представяне в добре датирани монетни съкровища е израз на едновременното им обращение и изтегляне от циркулационния поток[276]. Освен това един от символите, който съпровожда конника — победител върху тези тетрадрахми, е лавровият венец (обр. 26). Подобно паралелно сечене се проследява и в монетната продукция на Севт III. Наред с монетите, възпроизвеждащи портретния образ на царя, се секат и такива, върху чийто аверс е представена глава на Зевс или орел в статично положение.

И Патрай, и Севт III организират и разгръщат едно необичайно за техните предшественици интензивно монетосечене. Разполагайки със сребърни залежи, Патрай е пу-

272. Franke, R. P., M. Hirmer. La monnaie grecque, Paris, 1966, pl. 203.

273. Westermark, U. Das Bildnis des Philetairos von Pergamon. Stockholm, 1960; Boehringer, Chr. Zur Chronologie mittelhellenistischer Münzserien. — Berlin, 1971, S. 40.

274. Димитров, К. Хероизация на тракийски владетел..., с. 15.

275. Името на Патрай не е споменато в писмените извори. В двете големи съкровища, в които са представени огромен брой негови тетрадрахми (IGCH № 410—411), отсъствуват тези на Авдолеон. Това показва, че укриването на съкровищата е станало преди възцаряването на Авдолеон или най-късно в първите години на неговото управление. С други думи, началото на управлението на Авдолеон в 316/315 г. пр. н. е. е terminus ante quem в датирането на Патрай и неговото монетосечене. Периодът на управление на Патрай може да се ограничи и чрез сведенията, отнасящи се до един друг пеонски владетел — Ликей, който във всички случаи е бил негов предшественик. Това са основанията, които поставят царуването на Патрай ок. 340/335—316 г. пр. н. е. Той е бил съвременник не само на Филип II и на Александър III, но и на тракийския владетел Севт III.

276. IGCH № 410—411. Обстоятелството, че върху Севтовите монети (глава на Зевс/конник; глава на Севт III/конник и орел/мълния), които са от един и същ номинал, са представени различни изображения (тези иконографски различия погрешно са определени като „стилови" — „Севтополис-2", с. 36), е основание за отнасянето на тези три типа към различни

→

Обр. 25
Тетрадрахма на Патрай — аверс

Обр. 26
Тетрадрахма на Патрай, над конника вдясно — лавров венец — реверс

тези три типа към различни хронологически периоди. Монетосеченето на Патрай показва, че подобни изводи са лишени от основания.

277. Тези функции са засвидетелствувани както чрез двете съкровища с тетрадрахми на Патрай, намерени в пределите на Пеонската държава, така и чрез концентрирането на Севтовите монети в Севтополис и свързания с него географско-политически ареал.

скал в обращение огромно количество тетрадрахми заедно с ограничен брой дребни номинали, докато Севт III е „компенсирал" липсата на благороден метал чрез отсичането на бронзови монети от няколко типа и стойности. И в двата случая независимо от различния метал, вложен в тяхната изработка, пеонските и тракийските монети са с локални функции. Тяхното разпространение е концентрирано предимно в пределите на собствената им държавна организация[277].

Проследяването на тази многообразна близост между монетосеченето на Патрай и това на Севт III е важно условие в проучването на техния характер и функции.

Имаме основания да приемем, че едновременното представяне на царския образ върху двете страни на част от монетните емисии е израз на опозиционното настроение на амбициозните владетели Патрай и Севт III срещу македонското владичество. Това проличава не само в противопоставянето на различни в идейно и композиционно отношение монетни типове — изображения на божества или на владетели с божествени атрибути — върху монетите на Филип II, Александър III и диадохите, и портретните владетелски образи — върху монетите на Патрай и на Севт III, но и в представянето на последните като конници-победители. Такъв е конникът от монетите на Патрай, който триумфира над повалената на земята враг, отбраняващ се с характерния македонски щит. Подобен смисъл е вложен и в устремения в галоп конник върху Севто-

вите монети, пресъздаващ образа на тракийския цар. Тези емисии принадлежат на своето време и само в този контекст можем да оценим оригиналността на техните изображения и идеите, които те изразяват.

* * *

Със своята продължителност и интензивност, с многобройните типове и пр. проучването на Севтовата монетна продукция поставя серия от интересни проблеми. В рамките на изследване от типа на настоящото, чиято цел е да проследи петвековното развитие на тракийското монетосечене, тези проблеми не могат да бъдат цялостно поставени и разрешени.

Ако все пак съм успяла да дам вярна представа за характера и хронологията на Севтовото монетно производство, която ще провокира бъдещите специализирани изследвания, то усилията ми да се справя с тази трудна материя и напластените около нея идеи ще бъдат възнаградени.

В синтезиран вид схемата на Севтовото монетосечене, която ще бъде илюстрирана чрез приложения каталог, е следната. Монетите от типа глава на Севт III/конник и глава на Зевс/конник, сечени паралелно, се датират ок. 320/315—300/295 г. пр. н. е. При първите емисии надписите са гравирани с дребни букви, като омикронът най-често е с миниатюрни размери. При някои монети от типа глава на Зевс/конник звездата липсва. Единственият символ, срещан върху тези екземпляри, е лавровият венец (кат. 78—79). Характеризиран със същите иконографски белези, този венец се възпроизвежда върху паралелно сечените монети с портретните образи на Севт III (кат. 77). Подобно сходство се проследява и в онези случаи, когато наред с лавровия венец върху монетите с глава на Зевс/конник се въвежда и представянето на многолъчната звезда. Препечатването на тези екземпляри (само с венец и комбинацията венец-звезда) върху първообразни монети на Филип II и Александър III е указание за ранното им датиране. Друг свързващ белег между двата монетни типа е сходството в пресъздаването на двата главни образа — Зевс и Севт III, което в известни случаи много ясно се откроява. Начинът на трактовката на дългата, обграждаща лицето къдрава брада, косите, формата на носа и пр. — тези са характерните особености, свързващи двете изображения (кат. 76 и кат. 81). Това е само един от примерите, илюстриращи тази близост.

При подложените на препечатване Касандрови монети с типовете глава на Зевс/конник картината се променя. Лавровият венец изчезва. Доминиращият символ е многолъчната звезда. Надписите вече се изписват с по-едри букви, като формата на някои от тях е характерна. За кратко време — вероятно ок. 310 г. пр. н. е. в обращение влиза типът орел/мълния. Надписът, гравиран върху екземпляр, препечатан върху Касандрова монета (кат. 91), показва пъл-

но сходство с този, изписан върху монета с глава на Севт III/конник (кат. 92—93). Това поставя отсичането на последната и свързаните с нея екземпляри в същите относителни хронологически рамки — ок. 310—305 г. пр. н. е. В пресъздаването на Зевсовия образ се забелязват също известни промени. Той е с по-младолико сланбовато лице, леко издадена брадичка, дълъг нос и широко отворени очи с изпъкнали зеници. Неговата брада и коса са по-къси (кат. 96—97). Тези белези, характеризиращи образа на Зевс от типа глава на Зевс/конник и глава на Зевс/мълния (кат. 97—98), поставят в хронологическа връзка отсичането на тази две емисии. При монетите с глава на Севт III/конник лавровият венец е в една константна форма (т. нар. условно „венец 1"), която става традиционна за този тип.

По-късните Касандрови монети, сечени след 305 г. пр. н. е., както и тези на Лизимах (след 301 г. пр. н. е.), препечатани с типовете глава на Зевс/конник и глава на Севт III/конник, показват, че сеченето на тези два типа продължава паралелно и в първите години на III в. пр. н. е., когато то заглъхва. През този последен период в обращение влизат и монетите орел/надпис във венец от житни класове, възпроизвеждащи един от популярните Лизимахови бронзови типове, както и тези от типа многолъчна звезда/мълния.

Чрез представената върху реверса им мълния те се свързват с предшествуващите ги типове орел/мълния и глава на Зевс/мълния, като върху лицевата им страна е възпроизведен наложилият се вече символ на севтополската монетарница — многолъчната звезда.

III. Тракийското монетосечене през III—II в. пр. н. е.

Всеки специалист, който по един или друг повод се е занимавал с историята на Тракия през III—II в. пр. н. е., е срещал големи затруднения. Някои основни проблеми в развитието на тракийското общество през този период са все още неизяснени, а спрямо други, предмет на оживени дискусии, са изказани взаимно изключващи се, противоречиви тези.

Главната причина за това състояние е скромният инструментариум от исторически извори. И в този период литературната традиция изключва периферна Тракия от фокуса на вниманието на старите автори. Съвсем спорадично в техните разкази се прокрадват бегли сведения за факти и събития, които са се разигравали тук. Броят на епиграфските паметници е незначителен, а скромният материал от проучваните археологически обекти дава непълна представа за икономиката, архитектурата и градоустройството на античните градски центрове. Най-добрите образци на тяхната култура безвъзвратно са унищожени от многовековния поселищен живот, развил се над тях. Наред с това земята все още пази тайните на десетки неразкопани селища, а паметниците на други с години стоят неиздадени. Единствените оригинални, масово представени извори, са монетите и монетните съкровища. До неотдавна обаче те бяха игнорирани или пък бяха използувани по непълни библиографски данни с определения и класификации, несъответствуващи на съвременните изисквания на нумизматиката. Така, без да се съобразяват с постумните издания, някои от които продължават чак до времето на римския император Клавдий I (41—54), всички съкровища с монети на Филип II, Александър III и Лизимах бяха автоматично свързвани с управлението на тези владетели. Лишена по този начин от съдържание, монетната циркулация в Тракия през III—II в. пр. н. е. бе разглеждана като отзвук на продължителна икономико-политическа криза — невярна представа, която за дълго време наложи своя отпечатък върху изследванията на наши и чужди специалисти. И тъй като значителна част от най-интересните монетни съкровища се съхранява във фондовете на българските музейни сбирки, тяхното издаване и интерпретиране стана една от най-актуалните задачи на нашата нумизматика.

Задълбоченото проучване на разпространението на селевкидските монети [1], както и тези, посветени на монетосеченията на Месамбрия [2] и на Кабиле [3], документираха и разкриха нови процеси и взаимоотношения в циркулационния оборот в Тракия през III—II в. пр. н. е. Монетното обращение през този период не само че не е в състояние на летаргичен застой, така както някои погрешно го характеризираха, но в периодите на съживяване и развитие то поглъща наред с „домашните" монети (тези на тракийските владетели и на гръцките полиси в Тракия) и такива от типа на селевкидските, които са внесени отвън. Очертаването на тези периоди довежда до възстановката на редица игнорирани или малко познати факти, разкриващи икономико-политическото развитие на тракийското общество през III—II в. пр. н. е.

Полученатa картина обаче би била непълна, а в известни случаи даже неточна, ако този вид специализирани изследвания не разшири рамките на своя хронологично-тематичен репертоар. Постепенно те трябва да се насочат и обхванат всички монетни знаци, „домашни" и чужди, които обслужват тракийските пазари през III—II в. пр. н. е. Въпреки излезлия преди повече от половин век корпус на монетосеченето на Одесос [4] някои основни проблеми, свързани с неговия характер, хронологични фази, иконография и пр., все още чакат своето разрешение. Случаят със западнопонтийската Аполония е още по-тежък. Като изключим няколко предварителни статии и съобщения, аполонийските монети са все още в забвение и чакат своя издател. При това, докато през първата половина на III в. пр. н. е. Одесос и Месамбрия постепенно разгръщат своята продукция, тази на Аполония, изразена предимно в отсичането на бронзови монети с локални функции, е в процес на постепенно заглъхване. Този ритъм е отзвук на конкретни събития с икономико-политически характер, засегнали Аполония и свързания с нея тракийски хинтерланд. Ето защо хронологичната систематизация на аполонийските монети, изследване с тясно профилирана на пръв поглед тематика, ще даде нова представа за състоянието на Аполония и нейния ареал около средата и третата четвърт на III в. пр. н. е.

Публикациите на редица други нумизматични паметници, новооткрити или пък реинтерпретирани, допълват белите полета в историята на тракийското общество с нови изворови данни. Централно място в тази категория паметници заемат монетите на тракийските владетели. За разлика от предшестващия период, в който монетосеченията на отделните тракийски владетели са в хронологична и тематична последователност, през III—II в пр. н. е. това хармонично развитие е нарушено. Като изключим монетите на Котис, съвременник на Филип V, и тези на Митридатовия сподвижник Мостид от последните десетилетия на II в. пр. н. е., достигналите до нас парични знаци са концентрирани в рамките

1. Русева, Б. Монети на селевкидите в Тракия (312—188 г. пр. н. е.). Кандидатска дисертация (машинопис). С., 1987.

2. Карайотов, Ив. Монетосеченето на Месамбрия през елинистическата епоха (ок. 250—72/71 г. пр. н. е.). Кандидатска дисертация (машинопис). С., 1985; Карайотов, Ив. Съкровище от тетрадрахми на Месамбрия и Одесос от с. Рудник, Бургаски окръг. — Нумизматика, 1976, 1—2, 36—44; Карайотов, Ив. Хронология на месамбрийските тетрадрахми. — Нумизматика, 1984, 4, 5—15; Карайотов, Ив. Месамбрийските монетни магистрати. — Нумизматика, 1986, 2, 15—31.

3. Драганов, Д. Монетосеченето на Кабиле (III—II в. пр. н. е.). Кандидатска дисертация (машинопис), С., 1986.

4. Pick, B. and Regling, K. Die antiken Münzen Nordgriechenlands. I/2: Dacien und Moesien, Berlin, 1910.

на един непродължителен период от време. Те се разпределят между няколко владетели, принадлежащи на една и съща, наситена с динамизъм епоха — първата половина на III в. пр. н. е. Част от монетите са сечени от владетели, чиито имена поне засега не са засвидетелствувани в други исторически извори. Това обогатяване на владетелската листа с нови имена определя значението на паричните знаци като важни извори за политическата история на древна Тракия. От друга страна обаче, отсъствието на писмени сведения затруднява интерпретацията на монетните емисии и особено опитите за установяване на тяхната абсолютна хронология.

Тракийската монетна продукция от V—IV в. пр. н. е., реализирана в Олинт, Тасос, Маронея и Кипсела, е маркирана от изображения, характерни за тези големи гръцки монетарници. Както видяхме, константното представяне на тези изображения върху монетите на одриските владетели ги превръща в техни емблеми — качество, което успешно е прилагано в интерпретацията и датировката на съответните емисии. При тракийските монети от III—II в. пр. н. е. тази маркировка, разкриваща центровете на монетното производство, трудно се долавя. Главната причина за това са големите сътресения от последните десетилетия на IV — началото на III в. пр. н. е. (македонското присъствие, борбите между диадохите, келтското нашествие и пр.), които променят тракийския политически пейзаж. Изтеглянето на тракийските политически центрове от Южна — Егейска Тракия, на север — към вътрешността, довежда до разкриването на нови монетни ателиета. Подслонени най-често в укрепените градове-резиденции на тракийските династи, тези монетарници стават част от новоорганизирания дворцово-бюрократичен апарат. Тяхната продукция, изразена в отсичането на бронзови монетни емисии, има както политически, така и икономически функции. Като регалия на царската власт монетите пропагандират властта на владетеля, но наред с това, циркулирайки като редовни платежни знаци те задоволяват нуждите на локалния пазар.

Характерът на монетната иконография е под влиянието на тези функции. В нея изображенията, свързани с личността на владетеля, преобладават. Най-интересен между тях е образът на владетеля-конник. Появил се още в началния стадий на одриското царско монетосечене, този оригинален тип, както ще видим, е обединяващото звено в монетната продукция на тракийските династи от края на IV — първата половина на III в. пр. н. е. Наред с образа на владетеля-конник тази монетна продукция възпроизвежда и редица други изображения. Някои от тях са израз на локални религиозни представи, други са заимствувани, а смисълът, вложен в останалите, трудно може да се долови. Ето защо, като изключим отсечените в Кабиле Спартокови монети, този разнороден иконографски репертоар

не може да бъде използуван като самостоятелен критерий в идентификацията на монетарниците, а оттук и на политическите резиденции на династите, свързали имената си с отсичането на определен монетен тип. В това отношение случаят със Севтополис е показателен. Въпреки че Севтовите монети бяха едни от най-рано публикуваните [5] и най-популярни тракийски монетни знаци, до разкопаването на Севтополис центърът на тяхното производство не бе локализиран. Едва след обнародването на намерения тук богат нумизматичен комплекс, в който Севтовите монети доминират (849 от общо 1305 предримски парични знаци) стана възможно тяхното отсичане да се свърже с дейността на функционираща в самия Севтополис монетарница [6].

Наред с компактната маса Севтови монети в Севтополис бяха намерени единични екземпляри на още няколко тракийски владетели. Някои от тези монети принадлежат на неизвестни политически личности, а останалите обогатяват познатите ни монетосечения с нови типове и варианти. Подобен е случаят и с продължаващите разкопки в Кабиле. Редом със Спартоковите монети тук се намират и екземпляри на Севт III, на Адей, както и значителен брой монети на Скосток от един и същи, до неотдавна погрешно определян тип [7].

Едва ли някой може да твърди, че нумизматичните комплекси от Севтополис и Кабиле показват цялата палитра от „домашни" тракийски монети, обслужващи локалния циркулационен поток в края на IV — първата половина на III в. пр. н. е. Най-важното за нас е, че намерените в руините на Севтополис и Кабиле монетни знаци дават рефлекторна представа за изненадите, които можехме да очакваме от редица други големи антични селища, запазили завинаги своите тайни. Едно от тях е тракийското селище край водния възел на трите реки — Хеброс, Тонзос и Артескос, което още в края на V — началото на IV в. пр. н. е. играе голяма роля. От този период, свързан с политическия разцвет на одриската държава, са солидните крепостни стени, с които то е било укрепено, както и епиграфският паметник с имената на Севт II и Хебризелм [8]. Разположено край пътя по Хеброс, свързващ Пропонтида, тракийския хинтерланд и гръцките полиси по западнопонтийския бряг, селището запазва своето значение [9]. С основание можем да предположим, че тук, край вододела на трите реки, проникват и се смесват както сечените на юг, в монетарниците край Егея монети, така и тези от тракийския хинтерланд. Във всички случаи картината на локалния циркулационен поток е била много по-богата и по-разнообразна от тази на Севтополис и Кабиле. Не е изключено даже крепостните стени на това анонимно селище да са приютявали макар и временно монетарницата на някой тракийски династ.

В подобно положение непроучена, жертва на многовековни опустошения, е Кипсела, тясно свързана с политическата история на

5. Cary, Histoire des rois de Thrace, p. 29.

6. Димитров, К. Античните монети от Севтополис, с. 7.

7. Въз основа на един злепоставен монетен надпис този тип монети бе погрешно свързан с несъществуващ тракийски династ на име Сройос — Gerassimov, Th. Rare coins of Thrace NChr, 17, 1957, 3—5; Youroukova, Coins of the Ancient Thracians, p. 22. Разчитането на надписа, гравиран върху добре запазени екземпляри, свързва отсичането на този монетен тип със Скосток — Русев, Р. Съществувал ли е тракийски династ на име Сройос. — Нумизматика, 1978, 2, с. 22.

8. Юрукова, Й. Монетосеченето в Тракия и Долна Мизия (II—III в.). Хадрианопол, С., 1987, 7—8.

9. Намирането на двете монетни съкровища в Одрин — едното от края на IV в. пр. н. е. (IGCH 745), а другото от първата четвърт на I в. пр. н. е. (IGCH 971), които съдържат сребърни монети със значителна стойност, показва, че животът в тракийското селище край Тонзос не е замирал.

Тракия. Не по-добра е съдбата на предшествуващото Плотинопол тракийско селище и т. н.

Тази неяснота около историята на изброените значими икономикополитически центрове налага избягването на безапелативни формулировки, свързани с монетосеченето и монетната циркулация в Тракия през първата половина на III в. пр. н. е. Както ще видим, в редица случаи изразяването на подобни категорични становища, лишени от доказателствена стойност, е излишен баласт, затрудняващ търсенето на научната истина.

* * *

Един от най-интересните паметници, намерени при разкопките на Севтополис, е изписаният върху камък надпис, станал известен под името „севтополски". Този клетвен договор, в който едната от договорящите страни е представена от Береника (предполагаемата втора жена на Севт III) и нейните четирима синове, а другата от резидиращия в Кабиле Спарток, предоставя изключителна по обем и значимост информация. Чрез въвеждането на политическата сцена на неизвестни дотогава личности надписът разкрива сложните взаимоотношения между династическите домове в Тракия през ранноелинистическата епоха (обр. 27). В Севтополис едноличната власт на застарелия уморен Севт III е заместена от тази на властолюбивата Береника и на нейните четирима синове. В недалечния Кабиле е управлявал Спарток. Укрилият се в храма на самотракийските богове Епимен имал също властта на династ [10].

И ако значимостта на тези сведения отдавна привлича вниманието на изследвачите, то през последните десетина години Севтополският надпис стана един от най-дискутираните антични паметници в нашата историография. Една от основните причини за възраждането на този интерес, който взе необичайно големи размери, е публикуването на рядката бронзова монета от разкопките на Севтополис. Тази монета принадлежи на същия **Спарток,** чието име е засвидетелствувано в клетвения договор [11].

Правдивостта на тази идентификация се доказва не само от монетния надпис, съдържащ Спартоковото име, но и от представеното върху реверса на монетата изображение на Артемида Фосфорос. Въвеждането на този нов за тракийската иконография образ е в хармония със сведението за голямата популярност, която тази богиня е имала в Кабиле. Според съдържанието на Севтополския епиграфски паметник в Кабиле в чест на Артемида Фосфорос бил издигнат специален храм — Фосфорион, в който се съхранявал един от екземплярите на клетвения договор[12].

Намерените в Кабиле Спартокови монети, чиито брой непрестанно нараства (засега в нумизматичната сбирка на ИМ—Ямбол и в частни колекции се съхраняват около 20 такива екземпляра) поставят на солидна основа[13] проучването на монетната продук-

10. Димитров, Д. П. Към въпроса за религията на траките от ранноелинистическата епоха. — ИПр, 13, 1957, 2, с. 67 и сл.; Фол, Тракия и Балканите, с. 116; IGBulg. III/2 1731.

11. Димитров, К. Античните монети от Севтополис, с. 14. Въз основа на един и същ изворов материал (монетите на Спарток, Севт III и все още неиздадения в цялост Севтополски надпис) няколко публикации разглеждат проблема за политическата структура на държавите на Севт III и на Спарток и за установените между тях контакти: Димитров, К. Държавата на Севт III според нумизматични и епиграфски паметници от Севтополис. — Векове, 1981, 1, 54 62; Драганов, Д. Държавата на Спарток и политическото развитие на Тракия в края на IV и началото на III в. пр. н. е. — ИМЮИБ, 6, 1983, 7—14; Драганов, Д. Политическите отношения между държавите на Севт III и Спарток. — Векове, 1983, 3, 46 52; Dimitrov, K. The Coinage of Spartocus and Some Problems in the Political Development of Thrace in the Beginning of the Hellenistic Age. — Etudes balkaniques, 1981, 3, 98 — 107.

12. Димитров, Д. Тракийският град Севтополис. — Севтополис 1, 1984, с. 13.

13. Гетов, Л. Монета на тракийския династ Спарток от Кабиле. — Нумизматика, 1980, 4, 27—31; Драганов, Д. Към монетосеченето на тракийския владетел Спарток от Кабиле. — Нумизматика, 1980, 2, 16 21; Драганов, Д. Нови монети на Севт III и на Спарток от Кабиле. — Нумизматика, 1982, 2, 31—33.

Обр. 27
Севтополски надпис

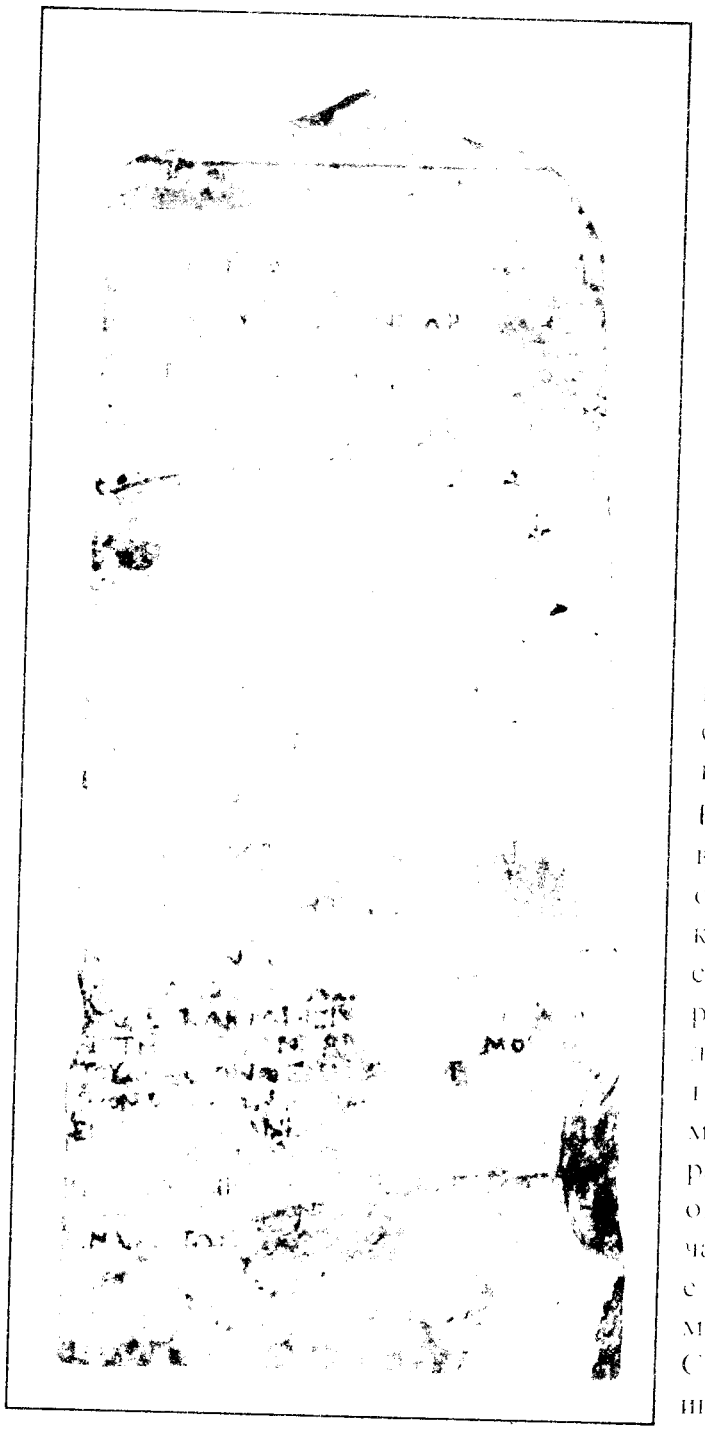

[14] Тачева-Хитова, М. Нов образец от българските ученици в древността. С., 1987, 27–28.

[15] Dimitrov, K. New types of Thracian Bronze Coins from the Excavations at Seuthopolis. – Bulgarian Historical Review, 1980, 1, p. 84. Димитров, К. Античните монети от Севтополис. – В: Нумизматика, сфрагистика и епиграфика. София, 1981, 29. В цитираната работа Спартоковите монети са датирани между 320–300 г. пр. н. е. Монетохронологията на Севтополис е изложена в: Димитров, К. Монетохронологията на Севтополис. – В: Нумизматика, сфрагистика и епиграфика. София, 1981, 29–31. По-късно в своя ревизирана схема относно монетохронологията на Севтополис самият К. Димитров датира Спартоковите монети между 295 и 290 г. пр. н. е. (Димитров, К. Монетите на Севтополис. – В: Севтополис. София, 1985, 39–40).

ния на този тракийски династ.

Един от най-отличителните белези на Спартоковите монети са формата и съдържанието на гравирания върху тях надпис. В него името на династа е придружено от нарекатата титла ΒΑΣΙΛΕΩΣ. За тракийското монетосечене от ранноелинистическата епоха (с изключение на един много рядък тип) тази асоциация е необичайна. В Севтополския надпис присъствието на нарекатата титла също не е задължително. Това различие е основание за хронологично разграничаване на епиграфския паметник, третиран като по-ранен, от монетните емисии [14]. Но тъй като датировката на Севтополския надпис е също така несигурна, то тази констатация не може да бъде използвана самостоятелно при определяне на хронологията на Спартоковите монети.

Въпреки че някои автори внесоха корекции в собствените си виждания, дискусията около тази хронология не заглъхва. По някакъв странен парадокс едни и същи факти са използвани в обосноваването на две различни хипотези, съжителствуващи паралелно в нашата нумизматика. Първата от тях поставя отсичането на Спартоковите монети около 295 – 290 г. пр. н. е. [15], а втората ги датира след Лизимаховата смърт около 281 – 277 г. пр. н. е. [16] И в двата случая основният аргумент е един и същ. Това е характеристиката на археологично-нумизматичната среда, свързана с една от Спартоковите монети. Принадлежащ на инвентара на един от вторичните гробове

в могила № 4 от елинистическия некропол в Кабиле, този екземпляр е поставен във връзка със сребърните монети от Александров тип (1 тетрадрахма и 9 драхми), намерени в централното погребение на същата могила [17]. Единствената запазена монета — тетрадрахмата, определена като продукция на Сикион, отсечена около 303—301 г. пр. н. е., поставя изграждането на централното погребение в първите години на III в. пр. н. е. Това е изходен момент в определяне датировката на вторичните гробове, третирана като по-късна [18].

Оттук нататък хармонията в интерпретацията на тези данни е нарушена. Твърдението, че „датираното около и след 290 г. пр. н. е. централно погребение е terminus post quem за вторичните, а оттук и за сечените по същото време монети на Спарток“ [19], е категорично. То означава, че отсичането на Спартоковите монети може да се постави най-рано след 290 г. пр. н. е. Въпреки тези разсъждения обаче в заключение на същата публикация монетите на Спарток отново са датирани около 295—290 г. пр. н. е. [20] Подобно възраждане на една хипотеза, която е в разрез не само с фактите, но и с логиката, не е в интерес на научното дирене.

Що се отнася до монетите от погребалния комплекс (тук имам предвид не само сребърните монети от централното погребение, но и тези от вторичните гробове), то качеството им на дарове, съпровождащи умрелия в отвъдния свят, ги разграничава от укритите под формата на съкровища парични знаци. Наред с това според някои по-нови проучвания единствената определена тетрадрахма принадлежи не на Сикион, а на Коринт и нейното отсичане трябва да се постави значително по-късно — ок. 290—287 г. пр. н. е. [21]

Втората хипотеза, поставяща началото на Спартоковото монетосечене след смъртта на Лизимах, е във всички случаи по-обоснована и приемлива. Съобразена с политическата обстановка в Тракия, с интерпретацията на Севтополския надпис, тази датировка е в хармония и с нумизматичните данни.

Въз основа на известните засега екземпляри, отсечени чрез неголям брой печати, се приема, че Спартоковата монетна продукция е била ограничена и по обем, и по времетраене [22]. Така обоснована тази констатация е логична. И все пак трябва, струва ми се, да припомним, че броят на Спартоковите монети е в процес на прогресивно увеличаване и че засега само част от елинистическия пласт в Кабиле е цялостно проучен. Повечето от известните ни екземпляри са намерени случайно [23]. Ето защо не е изключено бъдещите археологически кампании да поднесат находки, които може би ще коригират представите ни за интензивността на Спартоковото монетно производство.

Едни от най-важните особености, отличаващи монетите на Спарток от тези на останалите тракийски владетели, са оригинал-

16. Първото обосноваване на тази датировка е направено от М. Тачева, която обаче изказва предположението, че отсечените след 281 г. пр. н. е. Спартокови монети са постумни (Тачева-Хитова, М. Опит за възстановяване политическата история на Тракия от края на IV до края на III в. пр. н. е. — Векове, 1981, 3, 47—48). По-късно тази характеристика отпадна (Тачева, М. По проблема за гибелта на Севтополис. — Нумизматика, 1986, 2, 31—36); Тачева, История на българските земи..., 17—21; Драганов, Д. Кабиле и монетосеченето на Скосток. — ИМЮИБ, 7, 1984, 46—47 и др.

17. Драганов, Кабиле и монетосеченето на Скосток, с. 46.

18. Пак там, с. 47.

19. Димитров, К. Тракийската царска династия в Кабиле през ранноелинистическата епоха. — ИПр, 43, 1987, 3, с. 50.

20. Пак там, с. 56.

21. Troxell, H. A. The Peloponnesian Alexanders. — ANS MN 17, 1971, 45—46. Тези интерпретация и датировка са възприети от Б. Русева в нейната публикация на съкровището от с. Пет могили, Новопазарско (Русева Б. Съкровище от тетрадрахми Александров тип от с. Пет могили, Новопазарско (IGCH, 856). — Нумизматика, 1986, 1, с. 11 (№ 11, 23—24). Вж. също така: Thompson, M. The Armenak hoard (IGCH 1423). — ANS MN 31, 1986, p. 68, No 105—111, p. 91; Le Rider, G. Les Alexandres d'argent en Asie Mineure et dans l'Orient Seleucide au III siècle av. J. C. (275—225). Ramarques sur le système monétaire des Séleucides et des Ptolémées. — Journal des Savants, Paris, →

ността и своеобразието на техните изображения. Обикновено при отсъствието на паралели тези качества затрудняват интерпретацията на монетните образи, правейки я несигурна, колеблива.

При Спартоковите парични знаци обаче подобни трудности не се почувствуваха. Ето накратко описанието на странното изображение, представено върху тяхната лицева страна. На пръв поглед то като че ли е съставено от две плътно прилепени една за друга глави — мъжка (в профил надясно) и лъвска (наляво), които само в теменната си част са разделени. Лъвската глава е с отворена уста. Под тях в хоризонтална позиция е изобразен характерният атрибут на Херакъл — неговият кривак (кат. 106).

Без да се смущават от тази сложна иконографска характеристика, специалистите, които се занимават с проучването на Спартоковите монети, единодушно определиха изображението като портретен образ на тракийския династ [24]. Тази интерпретация се отнася всъщност до мъжката глава с правилен нос, широко отворено око, мустаци и леко издадена напред брадичка. Що се отнася до присъствието на лъвската глава, то както тя, така и кривакът, се възприемат като второстепенни елементи, допълващи смисъла на Спартоковия портретен образ. В качеството си на най-характерните атрибути на Херакъл, те според някои специалисти имали за цел да свържат тракийския владетел и неговата генеалогия с известния митически герой, а оттук и с тази на македонската царска династия [25].

Според други автори обаче кривакът и лъвската глава са изразители на самостоятелни идеи. Лъвската глава е емблема на Лизимах, а кривакът е изпълнявал същата роля по отношение на македонската царска династия. Това открехва вратата за следния хипотетичен екскурс, в който въображението играе немалка роля. Представянето на лъвската глава целяло да покаже равноправието между Лизимах и Спарток, а общият корен на тяхната власт — македонската династия, е изразен чрез представения в хоризонтална позиция кривак. [26]

Ако в монетното изображение действително са вплетени подобни идеи, не можем да не се запитаме как съвременниците на Спарток, към които паричните знаци са били адресирани, са съумявали да ги доловят.

Още повече, че напоследък предлаганото ни тълкуване допълнително бе усложнено. Към емблемата на Лизимах и тази на македонската царска династия бе прибавен един друг, трети компонент — „персийската царска шапка". Твърди се, че Спарток носел на главата си именно такава шапка, израз на абсолютната власт на източните монарси [27]. Нейните очертания обаче в монетния образ не се забелязват. Точно в теменната си част, традиционно място за шапка от какъвто и да е тип и модел, мъжката глава е като че ли отделена от лъвската. Освен това трябва може би да припомним, че в персийското монетно производство, заглъхнало няколко десетилетия

Janv.-Sept. 1986, p. 7, n. 15: «Il est probable que les alexandres peloponnesiens émis notamment à Corinth, doivent être attribués à Demetrios Poliorcète à l'époque où menacé par Ptolomée, Lysimaque et Pyrrhos (290 -287) il se préparait à une offensive en Asie.»

22. Драганов, Кабиле и монетосеченето на Скосток, с. 46 — приема, че Спартоковото монетно производство е продължило около „три-четири години". К. Димитров ограничава до минимум тези хронологически рамки. Според него „монетите на Спарток представляват една оскъдна емисия", отсечена „в рамките на една-единствена година от управлението на владетеля". (Димитров, К. Тракийската царска династия в Кабиле..., с. 50.)

23. Драганов, Към монетосеченето на тракийския владетел Спарток..., с. 21.

24. Гетов, Монета на тракийския династ Спарток..., с. 28; Драганов, Към монетосеченето на тракийския владетел Спарток..., 17—18; Димитров, К. Античните монети от Севтополис, с. 14; Драганов, Държавата на Спарток..., с. 8 и др.

25. Гетов, Монета на тракийския владетел Спарток..., с. 29.

26. Димитров, К. Античните монети от Севтополис, 16—17. В своята първа публикация върху Спартоковите монети (Към монетосеченето на тракийския владетел Спарток..., с. 17, 21) Драганов вярно интерпретира кривака и лъвската глава като израз на разпространения в Кабиле култ към Херакъл. По-късно обаче, следвайки Димитров, той на свой ред свързва лъвската глава с Лизимах и с желанието на →

преди Спартоковото, отличителната инсигния на Великия цар е тиарата [28].
Независимо от начина, по който ще интерпретираме лъвската глава (като атрибут на Херакъл или пък като емблема на Лизимах), в античното монетосечене не можем да намерим паралели на такава асоциация. В него досега не е засвидетелствуван подобен случай на свързване на портретния образ на една реална личност с лъвска глава. Единственият, който в монетната иконография е представян с кожата на убит лъв (при художествено изработените образци главата на лъва и неговите лапи ясно се различават), е Херакъл. Независимо дали е с младежки черти, или пък е представен с брада като възрастен мъж, главата на Героя е покрита винаги от лъвска кожа.
Това дава възможност да се предложи един друг опит за тълкуване на монетното изображение. То може да бъде идентифицирано като оригинален образ на Херакъл, при който скалпът на лъвската глава с отворена уста замества стереотипното щрихиране на кожата на убития лъв.

Правдивостта на това предположение се подкрепя от много интересен факт. В Кабиле култът на Херакъл се е ползувал с голяма популярност. Това е отразено в една от сериите бронзови монети, пуснати в обращение от името на градската управа.
При тези по-късни парични знаци, свързани с муниципалния стадий в развитието на кабиленското монетосечене, е представена подобна на Спартоковите монети асоциация от иконографски типове — глава на Херакъл върху лицевата им страна, Артемида Фосфорос — върху обратната [29]. Още по-интересен е случаят с многобройните монети, върху чиято обратна страна — до Артемида, е изобразен във вертикална позиция кривакът на Херакъл [30]. Неговото присъствие тук, в автономното градско монетосечене, показва необосноваността на твърдението, че той е изпълнявал ролята на „емблема на македонската царска династия". Кривакът е атрибут на Херакъл и в качеството си на такъв именно той е представян както върху бронзовите автономни монети на Кабиле, така и върху тези на Спарток. Образът на Артемида, възпроизведен върху реверса на тези монети (кат. 106), се отличава с някои особености, които също нямат паралели в по-късните градски емисии. Въпреки тези особености обаче интерпретацията на това изображение върху Спартоковите монети никога не е била поставяна под съмнение.
Всичко това дава основания да приемем, че отсечените в Кабиле монети на тракийския династ отразяват официалния характер на локалните религиозни традиции. Това е обяснението на тяхната самобитност, която ги обособява като самостоятелна група всред монетите на останалите тракийски династи.

В качеството си на константен тип, представян както върху монетите на Спарток, така и върху по-късните муниципални емисии, образът на Артемида с основание мо-

Спарток да пропагандира своя политически статут (Драганов, Д. Хронология на монетосеченето на Спарток — Нумизматика, 1985, 2, 5—8).

27. Димитров, К. Тракийската царска династия..., с. 56.

28. Тиарата (κίδαρις) е отличителна инсигния на персийските царе и сатрапи. Тя е висока шапка с цилиндрична форма, с назъбен в горната си част бордюр, опасана от диадема (Schrötter, F. Wörterbuch der Münzkunde. Berlin-Leipzig, 1930, S. 692). Върху монетите си, подобно на всички свои предшественици, Дарий III е характеризиран със същата инсигния — тиарата (Naster, op. cit., p. 294, № 1764—1765). Ако действително трябва да търсим ключа за интерпретацията на образа върху Спартоковите монети в иконографията на „Великия цар", то единствените паметници, които биха могли да бъдат привличани като паралели, са персийските монети. При тях обаче владетелят винаги е представян с тиара. Какъв е случаят с помпейската мозайка, възпроизвеждаща битката при Исос. В тази мозайка главата на Дарий (както и тези на неговите войници) е загърната от плътна материя във формата на качулка. Краищата ѝ покриват част от лицето — брадичката, а понякога и долната устна (Daremberg — Saglio, t. V, Paris, 1913, p. 297, fig. 6934). В представената върху Спартоковите монети мъжка глава подобни белези не се различават. Това оборва твърдението за сходството между мозайката и паричните знаци, използувано, както отбелязахме, в изразяването на обобщителни наблюдения върху характера на царската власт на Спарток (Димитров, К. Тракийската цар-

→

же да бъде определен като емблема на кабиленската монетарница. Нейното използуване в качеството на главен монетен тип, символ или контрамарка, е обединяващо звено между двете фази в развитието на локалното монетно производство. Това изключва от сферата на кабиленското монетосечене онези емисии, върху които образът на Артемида не е засвидетелствуван. Опитите за тяхното свързване с Кабиле въз основа на други несигурни белези остават в сферата на недоказуемите хипотези.

Историческата съдба на друг тракийски династ — **Скосток**, е засвидетелствувана единствено чрез монетите, върху които е гравирано неговото име. Отсъствието на писмени сведения затруднява хронологичната класификация и систематизация на това интензивно монетно производство. До неотдавна известните два типа бронзови монети (глава на Аполон с дълги коси — конник в галоп и глава на Аполон с къси коси — конник, хвърлящ копие) се приписваха на т. нар. Скосток I. Той според Добруски и Мушмов е бил син на Берисад. След смъртта на баща си Скосток I управлявал част от бащините си владения под върховната власт на своя брат Кетрипор [31]. С други думи, съгласно с тази необоснована хипотеза Скосток I е царувал около средата на IV в. пр. н. е. Тази датировка е възприета и от Имхоф-Блумер. Той третира художествената изработка на редките бронзови екземпляри като белег, свързващ тяхното отсичане с времето на Филип II [32].

Според други изследвачи е съществувал „втори" Скосток, възприеман като Лизимахов съвременник. Приписваните му сребърни монети бяха предмет на много по-голямо внимание.

Неговото име е гравирано върху реверса на тетрадрахми и драхми, подражания на Лизимаховите. То е в родителен падеж ΣΚΟΣΤΟΚΟΥ и не се предшествува от обичайния за имената на монетните магистрати предлог ΕΠΙ. Проучването на тези монети, представени масово в известното съкровище от Пловдив, даде възможност да се изразят някои интересни наблюдения върху политическата кариера на т. нар. Скосток II, върху монетарницата, в която той е сякъл своите емисии, върху тяхната относителна датировка и т. н. [33] Приема се, че зад името на Скосток II се крие личността на незасвидетелствуван в писмените извори тракийски династ, който след Лизимаховата смърт се провъзгласил за самостоятелен владетел [34]. Чрез присъствието на хермата, символ, свързан със Сестос, се достигна до извода, че владенията на Скосток II са се намирали в Югоизточна Тракия, в непосредствена близост до този град. В монетарницата на Сестос за кратко време — между 281—279/277 г. пр. н. е., тракийският династ сякъл своите сребърни емисии [35]. За тяхната изработка са използувани специално направени за целта матрици, а не стари, ретуширани, в които името на Скосток II било допълнително добавено [36].

Разпределението на двата типа монети

ска династия... , с. 56). Подобни невероятни умозаключения можеха да се избегнат, ако авторът лично се беше запознал с помпейската мозайка и свързаната с нея литература. В нея въпросът за облеклото и инсигниите на Дарий III отдавна е изяснен (вж.: Daremberg–Saglio, t. V, p. 297 и цит. там библиография). Вместо това обаче Димитров посочва устната консултация с проф. П. Франке от Саарбрюкен — частен разговор, който не е в състояние да замести задължителния за всяко сериозно изследване научен апарат.

29. Драганов, Д., Попов, Ж. Бронзовото монетосечене на град Кабиле. — Кабиле 1, 1982, 23—28 — тип В, 33—35, № 44—94 (50 от общо 124 описани кабиленски монети представят асоциацията Херакъл-Артемида).

30. Пак там, 32—33, № 19—43 (тип Б), № 44—94 (тип В).

31. Добруски, Исторически поглед..., с. 594; Мушмов, Монетите..., 213—214.

32. Imhoof-Blumer, Monnaies grecques, p. 54.

33. ИБАД 4, 1914, с. 273; IGCH 869; Герасимов, Т. Находка от сребърни монети на Александър III Велики, Лизимах и Скосток от Пловдив. ГПлНБМ, 1940—1942, 93—106.

34. Герасимов, Находка..., 105—106; Михайлов, Г. Към историята на Тракия през IV—III в. пр. н. е. — ИАИ 19, 1955, 156—157; Мушмов, Монетите..., с. 232 — изказва предположението, че Скосток II е бил потомък на Скосток I; Babelon, Traité, p. 866.

→

(бронзовите и сребърните) между двама едноименни владетели, чието управление е разделено от период от няколко десетилетия, бе поставено на преоценка [37]. Анализът на бронзовите монети даде нова представа за тяхната хронология. Надписът, гравиран върху тях, показва поразително сходство с този, засвидетелствуван върху тетрадрахмите на т. нар. Скосток II. И в двата случая Σ е с хоризонтални рамена, а размерите на о са значително по-дребни от тези на останалите букви. К е с къси рамена, а височината на Т и Υ надвишава тази на останалите букви (кат. 107—108). Тази близост поставя в хронологическа зависимост двата типа монети — бронзовите и сребърните. Стиловите особености, които при първия тип бронзови монети ясно се долавят, допълват тази представа. Младежката глава с дълги коси и лавров венец, представена върху тяхната лицева страна, е с широко отворено око с изпъкнала зеница (кат. 107). Същият начин на моделиране на окото, който придава съсредоточен и напрегнат израз на цялата физиономия, се проследява и при тетрадрахмите на Скосток II (кат. 108). Тази стилова особеност, която е един от характерните белези на ранноелинистическото монетно изкуство [38], не изчерпва близостта между бронзовите и сребърните монети. И в двата случая образът, възпроизведен върху тяхната лицева страна, е с голобрадо лице, правилен нос с очертани ноздри, моделирани устни и леко издадена напред брадичка.

В този контекст трябва да посочим, че художествената изработка на бронзовите монети, която бе доводът за тяхното ранно датиране, не може да бъде използувана в качеството на хронологически белег. Единственото, което можем да извлечем от нея, е, че матриците за бронзовите монети подобно на тези, приложени в отсичането на сребърните, са били изработени от опитни майстори, добре запознати с гравьорското изкуство. Това ни насочва към някоя монетарница със стари традиции, която е разполагала с подобен висококвалифициран персонал.

Обобщаването на тези данни показва, че бронзовите и сребърните монети са съвременни. Отсичането им е свързано с един и същи владетел — Скосток. Тези констатации внесоха яснота в проучването на интересните монетни емисии, а листата на тракийските владетели бе освободена от името на един мним династ —т. нар. Скосток I [39]. Въвеждането на хермата като допълнителен знак върху сребърните монети на Скосток свързва тяхното отсичане с монетарницата на Енос [40]. Отбелязаното сходство между сребърните и бронзовите емисии (I и II тип) поставя изработването на последните в рамките на същия монетен двор. Фиксираното разпространение на бронзовите монети (две от тях са намерени в околностите на Димотика, а други произхождат от находки, локализирани между Одрин и Стара Загора) е в подкрепа на тази теза [41].

35. Мушмов (Монетите..., с. 232) смята, че Скосток II е загинал през 279 г. пр. н. е. в сражение с келтите, а Герасимов (Находката..., 105—106) предполага, че властта на тракийския династ е била ликвидирана от утвърдилия се Антигон Гонат.

36. Герасимов, Находка, с. 105.

37. Youroukova, Coins of the Ancient Thracians, p. 22; Youroukova, I. Contribution à la numismatique thrace: les monnaies de Skostokès. In: Studia in honorem V. Beševliev. S., 1978, 344—349.

38. Babelon, Le portrait ..., p. 74, n. 7.

39. Youroukova, Contribution ..., 344—349.

40. Seyrig, H. Parion au 3e siècle avant notre ère. In: Centenial Publication of the American Numismatic Society. New York, 1958, p. 603, n. 2

41. Youroukova, Contribution ..., 344—349; две от бронзовите монети са намерени в околностите на Димотика (Мушмов, Монетите..., с. 214), а останалите произхождат от находки, локализирани между Одрин и Стара Загора (Герасимов, Портрет на Север III..., с. 127).

В една кратка забележка Скосток е характеризиран като тиран на Енос [42]. По всяка вероятност съдържанието, вложено в този термин, означава, че макар и кратковременно, Енос и неговата монетарница са попаднали под властта на неизвестния Скосток. Поставянето на този проблем е във връзка с интересното съкровище от Пловдив. Наред със сребърните антични монети от няколко типа (тетрадрахми, подражания на Александровите, тетрадрахма на Атина, тетрадрахми на Лизимах, сечени приживе и постумни) това съкровище, част от което е разпиляна, съдържа и значителен брой тетрадрахми с името на Скосток. То бе публикувано от Т. Герасимов [43].

Неотдавна съкровището от Пловдив бе обнародвано повторно [44]. Чрез прибавянето на екземпляри, невключени в статията на Герасимов, и чрез използуването на най-новите изследвания в определянето и датировката на тетрадрахмите от Александров тип авторът на тази публикация внася редица корекции в представите ни за Скосток и неговата монетна продукция. Накратко те се изразяват в следното. Наред с познатите ни тетрадрахми с името на Скосток сега с този тракийски владетел се свързва и друга група подражания (т. нар. група $Б_1$). Върху тези тетрадрахми от Лизимахов тип, отсечени също в монетарницата на Енос (със символ херма насреща), името на Скосток не е изписано. В замяна на това обаче върху два екземпляра от тази група е гравиран монограмът . Същият монограм според автора е възпроизведен и върху отсечените в Енос бронзови монети на Скосток от тип I. Въведен в употреба, този второстепенен белег е основание за по-нататъшни разсъждения. Израз на паралелното сечене на бронзовите монети и на тетрадрахмите, общият монограм обединява двете групи подражания (т. нар. $Б_1$ и $Б_2$). Те се приемат като „два последователни, много близки в хронологично отношение етапа в сребърното монетосечене на Скосток“. [45]

Макар и с известна резерва, тези разсъждения можеха да се възприемат, ако действително монограмът, гравиран върху сребърните и бронзовите монети, е един и същ. Подобна връзка обаче между двете емисии не може да се установи. За разлика от монограма , засвидетелствуван чрез тетрадрахмите, този, гравиран върху бронзовите монети, е със следните очертания (средната хоризонтална хаста при него липсва). Погрешната дешифровка на този монограм, третиран като свързващо звено между двата типа подражания, показва несъстоятелността на подобен вид хипотетични разсъждения. Изградени въз основа на невярна или непълна интерпретация на изворовите данни (нумизматичните паметници), този вид разсъждения игнорират икономико-политическата обстановка, в която се изявява даден тип монетосечене.

Датирането на отсечените в Енос монети на Скосток (тетрадрахмите подражания $Б_1$ и $Б_2$ и бронзовите монети тип I) илюстри-

42. Seyrig, op. cit., p. 603, n. 2.

43. Герасимов. Находка..., 93-106.

44. Димитров, К. Монетосеченето на тракийския владетел Скосток според монетното съкровище от Пловдив (IGCH 869). – ИМЮИБ 10, 1984, 57–81.

45. Пак там, с. 70.

ра прилагането на подобна „методология“ и нейните резултати.

Основният критерий в датирането на съкровището от Пловдив, а оттук и на съдържаните в него сребърни емисии на Скосток, е присъствието на една постумна Александрова тетрадрахма. Нейният символ — македонският шлем, я свързва с т. нар. „шлемова група“, отсечена от Антигон Гонат в монетарницата на Амфиполис. Този най-късен екземпляр, в много добро състояние на запазеност, е датиран ок. 273—271 г. пр. н. е. Според автора тези данни определят датировката на съкровището. Укриването му в 273 г. пр. н. е. е свързано с пускането в обращение на първите серии „шлемови тетрадрахми“, един екземпляр от които е представен в неговия състав. От своя страна датировката на съкровището е използувана в определяне хронологията на сребърните емисии на Скосток. Реализирането на тази интензивна монетна продукция е зафиксирано в точни хронологически рамки — 273—272 г. пр. н. е. С двете групи тетрадрахми от Лизимахов тип (т. нар. $Б_1$ и $Б_2$) е свързана и изработката на бронзовите монети от тип I [46].

Аргументирана чрез тези неоспорими на пръв поглед факти, новата хронология на монетосеченето на Скосток внушава доверие в тези, към които е адресирана. Всред тях са и специалистите от сродните исторически дисциплини. Те не са запознати със спецификата на нумизматичните изследвания и не могат лично да проследят начина, по който монетите са определени и интерпретирани.

Всичко това налага да се разкрият методологическите и фактологическите слабости, допуснати в проучването на монетната продукция на Скосток.

В нумизматиката отдавна е известно, че укриването на дадено съкровище е свързано с най-късните емисии, представени в него. Във всички случаи определеният от тях terminus post quem е относителен. Той е в зависимост от редица други белези, между които се откроява запазеността на най-късните монети. Сравняването ѝ със състоянието на останалите парични знаци дава възможност за установяване на продължителността на тяхното участие в циркулационния оборот. Тези наблюдения могат вече да се използуват в определяне относителната хронология на интересуващите ни монетни емисии.

Намират ли приложение тези задължителни за нумизматиката норми в проучването на Пловдивското съкровище?

Неговият terminus post quem се определя от отсечената в Амфиполис „шлемова“ тетрадрахма. Дори и да възприемем посочената от К. Димитров датировка (273—271), това би означавало да поставим укриването на съкровището по-скоро след прекратяването на тази емисия, т. е. след 271 г. пр. н. е., отколкото в началото на нейното пускане в обращение. Като се има предвид, че боравим само с част от разпръснатото Пловдивско съкровище [47], то доводите, свързани

46. Пак там, 66—71.

47. Мушмов отбелязва, че съкровището от Пловдив, открито праз 1907 г., е съдържало около 2000 тетрадрахми, по-голямата част от които е била разпръсната (Мушмов, Монетите..., с. 231).

с присъствието на единствения екземпляр от тази най-късна емисия, са неоснователни.

Точно фиксираната в 273 г. пр. н. е. монетна продукция на Скосток (според К. Димитров тя продължава и през следващата 272 г. пр. н. е.) налагаше да се сравни запазеността на двата типа паралелно сечени тетрадрахми — „шлемовата" и тези на Скосток. Ако този сравнителен анализ бе направен, щеше да се установи, че за разлика от много добре запазения амфиполски екземпляр при тетрадрахмите на Скосток се забелязват известни следи на износеност — резултат от участието им в циркулационния поток.

И ако по някои от тези забележки може все пак да се възрази, то друг факт със своята категоричност много добре илюстрира несериозността на предложената ни хипотеза. Амфиполската тетрадрахма, върху чийто реверс шлемът е съчетан с контролната маркировка омикрон-капа, е отсечена в 272/271 г. пр. н. е. [48] Тази датировка, поставяща укриването на Пловдивското съкровище ок. 270 г. пр. н. е. или даже малко по-късно, дестабилизира хронологията на монетосеченето на Скосток. Както по отношение на свързването на подражанията със Скосток (тези, върху които името на тракийския владетел не е изписано), така и тук основания за реинтерпретация на монетните емисии няма.

Целта да се разшири обемът на изследвания материал (чрез включване на нови непубликувани монети от находката или чрез привличане на единични екземпляри на Скосток като паралели), което обясняваше повторното публикуване на Пловдивското съкровище, също не е постигната. Седем от общо 8-те тетрадрахми на Скосток (тип $Б_1$ и $Б_2$), допълнени към известния ни състав на находката, са от чужди музейни сбирки [49]. И ако по отношение на тетрадрахмата от Копенхаген е посочено изрично, че е от Пловдивската находка, то случаят с останалите е малко по-сложен. В каталозите на големи държавни или частни сбирки са обнародвани и други тетрадрахми на Скосток, отговарящи на същите критерии — време на постъпване, общи лицеви печати и пр. [50] Тези екземпляри обаче не са намерили място в публикацията. Отношението към трите тетрадрахми от Пловдив (2 от т. нар. група $Б_1$ — е, ж в каталога, и 1 с името на Скосток — с) е още по-странно. Без да се изяснят причините, тези монети са изключени от състава на намерената в самия град находка. Една друга тетрадрахма на Скосток от сбирката на Пловдивския музей (инв. № 177) въобще не е отбелязана [51]. Към тези пропуски трябва да се добави и отсъствието на единствената атинска тетрадрахма, която нито е описана в каталога, нито е интерпретирана. Допуснати са грешки в определянето и датировката на някои емисии [52]. Всичко това показва необходимостта от ново, прецизно изследване на Пловдивското съкровище, в което анализът на материала няма да бъде подчинен на пред-

48. Тази монета е привлечена като паралел за същия тип тетрадрахма от съкровището от с. Пет могили (Русева, Съкровище от тетрадрахми Александров тип..., с. 15, № 10). В публикацията на Русева (с. 22) датировката и интерпретацията на „шлемовата" тетрадрахма, поставени във връзка с изследването на Матисън, са подробно коментирани — Mathisen, R. Antigonus Gonatas and the silver coinage of Macedonia circa 280—270 B. C. — ANS MN 26, 1981, pp. 104, 108.

49. Според номерацията на каталога на Димитров: № 10, 20, 23 са от сбирката на Британския музей; № 19 — от Държавна нумизматична сбирка — Мюнхен; № 3, 9 — са предложени за продажба от търговската къща Мерцбахер (продажбен каталог 1910 г., № 328—329); № 28 от сбирката на Кралския нумизматичен кабинет Копенхаген.

50. SNG Sweden II, part 2, Thrace-Eubeia, Stokholm, 1980, pl. 25, No 862; Coll. Pozzi, pl. CXIX, No 2664 2665.

51. Мушмов, Монетите..., с. 239, № 139. Ако съдим по малките инвентарни номера на двете тетрадрахми на Скосток (№ 65 и № 177), тези монети са измежду ранните придобивки на Пловдивския музей. По отношение на тях критерият за времето на тяхното постъпване, близко до това на откриването на съкровището, е особено валиден.

52. Такъв е случаят с тетрадрахмата от Александров тип (№ 14), определена като продукция на Сикион (ок. 300—290 г. пр. н. е.). Както вече отбелязахме (вж. заб. 21 и цит. в нея литература), тази тетрадрахма е отсечена ок. 290—287 →

Част от Пловдивското съкровище
Обр. 28 а) аверс Тетрадрахма Лизимахов тип, сечена в Енос (АИМ, инв. № 5894)

Обр. 28 б) реверс Тетрадрахма Лизимахов тип, сечена в Енос (АИМ, инв. № 5894)

варително скалъпени тези, целящи да смаят читателя със своята оригиналност.

В Пловдивското съкровище са представени три групи тетрадрахми от Лизимахов тип, отсечени в монетарницата на Енос. При първата от тях, съставена само от два екземпляра, отличителният символ на монетарницата е поставената върху трон херма (при една от монетите над нея виждаме два кръстосани кадуцея). При втората и третата група, чието присъствие в находката е много по-компактно, символът е един и същ — хермата (кат. 108). Но докато при част от тетрадрахмите в т. нар. условно втора група надписът съдържа само името на Лизимах и неговата титла, то при останалите (т. нар. трета група) в него е включено и името на Скосток. Свързващото звено между трите групи тетрадрахми са тези от втората група. В част от техните лицеви печати се чувствува творческият почерк на гравьор, засвидетелствуван при тетрадрахмите от първа група, а други са отсечени посредством лицеви печати, приложени в изработването на екземпляри с името на Скосток [53].

Освен общите стилови белези, които се проследяват при повечето екземпляри, тетрадрахмите от трите групи се свързват и от едно друго качество — степента на тяхната запазеност. Ако съдим по състава на Пловдивското съкровище, единственото в което трите типа еноски тетрадрахми са съвместно представени, всички екземпляри са в еднакво добро състояние на запазеност. При отсечените с неизносени матрици

г. пр. н. е. не в монетарницата на Сикион, а в тази на Коринт. Амфиполската тетрадрахма с шлем/ омикрон-капа е отсечена през 272/271 г. пр. н. е. (вж. заб. 48). Димитров сочи по-ранна дата — 273/272 г. пр. н. е.

53. Герасимов, Находката..., с. 100; Димитров, К Монетосеченето..., с. 67, 70—71.

Обр. 29 а) аверс Тетрадрахма Лизимахов тип, сечена в Енос, с името на Скосток (АИМ, инв. № 8054)

Обр. 29 б) реверс Тетрадрахма Лизимахов тип, сечена в Енос, с името на Скосток (АИМ, инв. № 8054)

тетрадрахми от т. нар. първа група това качество релефно се очертава (обр. 28—30). Всичко това поставя в хронологична зависимост трите типа тетрадрахми. Те са израз на едно интензивно монетосечене, което, както изглежда, не е било продължително. Неговата интерпретация е свързана с датировката на първия тип тетрадрахми. До неотдавна те бяха поставени в края на управлението на Лизимах (283—282 г. пр. н. е.) или пък бяха третирани като най-ранните постумни емисии, отсечени непосредствено след Курупедион. Тази относителна датировка се основаваше на единствената еноска тетрадрахма от подобен тип, застъпена в съкровището от Арменак. Според някои предварителни наблюдения укриването на съкровището бе поставено ок. 280 г. пр. н. е.[54] Това бе terminus ante quem за отсичането на отличаващите се със своята много добра запазеност единични тетрадрахми от Лизимахов тип, отсечени в монетарниците на Егейска Тракия — Перинт и Енос. Цялостното проучване на съкровището от Арменак показва обаче, че неговото укриване е станало няколко години по-късно — ок. 275—270 г. пр. н. е.[55] Със своята датировка то се доближава до Пловдивското съкровище. Годините 275—270 г. пр. н. е. (за Арменак) и ок. 270 г. пр. н. е. или малко по-късно (за Пловдивската находка) поставят отсичането на трите типа еноски тетрадрахми в сравнително ограничени хронологически рамки — ок. 281—270 г. пр. н. е. С известна условност тази датировка може още повече да се прецизира.

54. Thompson, M. The Mints of Lysimachus — Essays in Greek Coinage presented to S. Robinson, Oxford, 1967, 163—168, p. 182, No 257.

55. Thompson, M. The Armenak hoard (IGCH 1423) — ANS MN 31, 1986, p. 96.

Обр. 30 а) аверс Постумна Александрова тетрадрахма, „шлемова група", сечена от Антигон Гонат в Амфиполис (272—271 г. пр. н. е., АИМ, инв. № 5858)

Обр. 30 б) реверс Постумна Александрова тетрадрахма, „шлемова група", сечена от Антигон Гонат в Амфиполис (272—271 г. пр. н. е., АИМ, инв. № 5858)

През 281 г. пр. н. е., освободен от Лизимаховата опека, Енос пуска в обращение тетрадрахми с типовете на загиналия владетел. Това постумно монетосечене, което е с муниципален характер[56], не е изолирано явление в ареала. Няколко града, разположени недалеко един от друг в Егейска Тракия и Тракийски Херсонес и в Мала Азия, около проливите, пускат в обращение Лизимахови тетрадрахми, свързани с техния политически статут. Тези градове формират един политически блок, очертаващ границите на селевкидските владения[57]. Присъствието на постумното Лизимахово монетосечене от III в. пр. н. е. е засвидетелствувано предимно в съкровища, намерени в Мала Азия, Месопотамия и Иран[58]. Тук на Изток, където по времето на Лизимах е била концентрирана дейността на неговите най-значителни монетарници, постумните Лизимахови тетрадрахми се ползували с голяма популярност. В Тракия и в съседните ѝ области на Балканите подобно явление не се наблюдава. От анализа на монетните находки се вижда, че дори и по времето, когато Лизимах е законен владетел на тези области, най-разпространените в тях монети са били тези на Филип II и на Александър III. Това предпочитание определя характера на сребърното монетосечене на западнопонтийските полиси. За своята търговия с тракийския хинтерланд те секат постумни тетрадрахми от Александров тип[59]. След смъртта на Лизимах съдбата на Енос е забулена с неизвестност. По всяка вероятност между 281—278 г. пр. н. е. положението в града е било спокойно. Израз на това нормално развитие е сеченето на постумните Лизимахови тетрадрахми, придружени, както изглежда, и от ограничен брой статери. Наред с подражанията от т. нар. първа група, засвидетелствувани в няколко съкровища чрез единични екземпляри, определени като постумни[60], в обращението навлизат и тези от т. нар. втора група.

Това спокойно развитие, което се проследява и в други градски центрове в Егейска Тракия, е отзвук на нова политическа обстановка.

Вниманието на Антигон Гонат било насочено към Македония и Гърция, където след продължителната политическа криза положението било много нестабилно. От своя страна Антиох I също се сблъскал с големи затруднения. Сериозните заплахи, надвиснали над азиатските му владения, заангажирали изцяло неговите сили и внимание. При това положение въпреки твърдението на някои автори, че според договора от 278 г. пр. н. е. Източна Тракия влиза във владенията на Антиох I, присъствието на селевкидския владетел в нея не е засвидетелствувано[61].

Тази обстановка облагоприятствува амбициите на тракийските династи. Независими, сега те се чувствуват пълновластни. Старите претенции на техните предшественици към гръцките полиси по Егея отново се проявяват.

56. Голяма част от тетрадрахмите на Александър III, както и тези на Лизимах, сечени приживе на владетеля, са царски монетосечения. Те са изработени в монетарници, поставени под контрола на царската власт. По-късно различни градове секат вече за своя сметка постумни Александрови и Лизимахови тетрадрахми. В науката муниципалният характер на това монетосечене отдавна е изяснен (вж. последно: Picard, OI. Thasos et la Macédoine au IV^{e} et III^{e} siècle — Académie des Inscriptions et Belles-lettres. Comptes rendus des séances de l'année 1985, Paris, 1985, p. 766, 773 и цит. там библиография). Смята се даже, че някои емисии пост Александрови тетрадрахми, каквито са тези, сечени в Халкис и в Коринт в края на IV — началото на III в. пр. н. е., са всъщност муниципални (Picard, OI. Chalcis et la confédération Eubéenne. Etude de numismatique et d'histoire (IV^{e}—I^{re} siècle). Paris, 1979, p. 179). Случаят с постумните Лизимахови тетрадрахми е много по-ясен. Муниципалното сечене на този тип монети се поставя автоматически след Лизимаховата смърт. Муниципалната продукция на постумни Александрови и Лизимахови тетрадрахми, която продължава близо три века, насища пазарите с необходимите парични знаци.

Голяма част от тях, представени в съкровищата в Тракия, са отсечени в монетарницата на Византион, както и в тези на западнопонтийските полиси. Наред с това тези полиси, към които се прибавя и Кабиле, пускат в обращение и автономни бронзови монети за нуждите на локалния оборот. Това преспиращане на пазара от паричните знаци е вероятно една от причините за постепенното редуциране и прекратяване на монетосеченията на тра-

→

В тази атмосфера се откроява политическата кариера на Скосток, чиито владения се простирали около долното течение на Хеброс. Едно непредвидено бедствие засилва позициите на тракийския династ. През зимата на 278/277 г. пр. н. е. на път за Хелеспонта един голям келтски отряд преминал през Югоизточна Тракия, оставяйки след себе си тежки следи на разруха. Пред страха от нови нападения пострадалите от келтите градове (между тях е била и Лизимахия) организирали своята отбрана[62]. Твърде възможно е именно в този период на смут и безпокойство Енос да се е обърнал за съдействие към своя тракийски съсед. Установените контакти, които поставят Енос в положението на длъжник, намират отражение в отсичането на нов тип подражания. За разлика обаче от по-късните тетрадрахми на Кавар, при които името на келтския владетел замества това на Александър, при еноските тетрадрахми подобна промяна не се забелязва. Те изцяло запазват своя тип (изображения, надпис и символ), вмъквайки само, и то на второстепенна позиция, името на Скосток. Това разграничава двата типа сребърни постумни монетосечения — царските на Кавар и тези с името на Скосток, при които муниципалният характер е доминиращ. Очевидно е, че при отсичането на тетрадрахмите на Скосток еноската монетарница има вече свои традиции, отразени в подражанията от т. нар. първа и втора група. Предложената хипотеза обяснява не само характера на постумните Лизимахови тетрадрахми с името на Скосток, но и ареала на тяхното разпространение. Досега нито една тетрадрахма от този тип не е засвидетелствувана в съкровищата, маркиращи реализираните на Изток големи търговски сделки и операции[63].

Отсечените в Енос подражания с името на Скосток могат условно да се датират ок. 277/276–275 г. пр. н. е. Те са епилогът на монетното производство на постумни тетрадрахми от Лизимахов тип, осъществено в рамките на еноския монетен двор. Нови находки и нови идеи ще внесат може би известни корекции и допълнения в тази възстановка. Като всяка хипотеза и тя не може да претендира за категоричност. Важното е обаче, че тя е обоснована от точното определение на изследваните монети (в съответствие с най-новите постижения на нумизматиката), поставени в контекста на епохата, на която те принадлежат.

Въпреки че прекратяването на сребърното постумно монетосечене на Енос може да се обясни с изтощаване на неговите материални ресурси, вложени в разгръщането на интензивна кратковременна продукция, по-логично е, струва ми се, да потърсим и други причини за това.

Ако се обърнем към историята на Енос от края на V — първата половина на IV в. пр. н. е., ще видим, че във всички случаи, когато съседните на града тракийски владетели се стабилизират и поставят под свой контрол важния търговски път по Хеб-

кийските владетели в края на III – II в. Със своята категоричност тези факти показват безотговорността на твърдението на Димитров за настъпилата „в края на IV – началото на III в. пр. н. е. епоха на криза и отмиране на полиса в целия античен свят" (Димитров, К. Тракийската царска династия..., с. 55). И ако изследванията на нумизматичните паметници са със своя специфика, то на играта на подобен вид „съобщения" специалистите в областта на античната история би следвало да реагират.

57. Seyrig, Parion..., 618 – 619.

58. IGCH No 1292 – Mugla (Caria); IGCH No 1401 – Gordium, 1953; IGCH No 1405 Mektepini; IGCH No 1423 – Armenak; IGCH No 1447 Asia Minor; IGCH No 1450 Asia Minor, 1949; IGCH No 1537 – Kosseir; IGCH No 1769 Mesopotamia; IGCH No 1772 – Urfa (Edessa), Mesopotamia; IGCH No 1804 Susa (Susiana).

59. Seyrig, Parion..., p. 618.

60. Jenkins, G. K. A Hellenistic hoard from Mesopotamia – ANS MN 13, 1967, pl. XIV, No 18 – тетрадрахма на Енос със символ „херма на трон", определена като постумна ок. 280–250 г. пр. н. е.; Seyrig, H. Trésors du Levant anciens et nouveaux, Paris, 1973; Levant 7 (Kosseir), p. 32, No 8 тетрадрахма на Енос със символ „херма на трон", определена като постумна. Енос пуска в обращение и ограничен брой статери от Лизимахов тип. Техните символи са сходни с тези на еноската тетрадрахма от Арменак (лъвска глава, херма на трон).

→

рос, еноското монетосечене редуцира своя обем. Около 278/277—250 г. пр. н. е. Енос отново е конфронтиран с амбициозни тракийски династи от типа на Скосток — ситуация, която вероятно е оказала влияние върху градското монетосечене.

От друга страна, непродължителното сечене на постумни тетрадрахми в Енос не е изолиран случай. Като изключим Перинт, който съвсем инцидентно се включва в изработването на Лизимахови тетрадрахми, постумната сребърна продукция на Лизимахия е също така ограничена и по капацитет, и по продължителност. Наред с това анемично производство, което трудно може да се постави в точни хронологически рамки, Лизимахия пуска в обращение бронзови монети от няколко типа. Тази интензивна продукция заема всъщност най-големия дял от нейната дейност. Същото се проследява и в съседния Византе[64], който в непродължителен период от време (след смъртта на Лизимах) пуска в обращение бронзови монети от няколко типа и номинала.

Редица други случаи, между които е и Тасос[65], илюстрират голямата роля, изпълнявана от бронзовите номинали в икономиката на целия III век пр. н. е. Както ще видим, това ще ни подпомогне в изясняване характера на масово разпространените в Югоизточна Тракия бронзови монети на Антиох II. Превесът на бронзовото монетосечене се забелязва не само в градовете край Егея, но и в монетната продукция на тракийските владетели. Интензивната дейност на севтополската монетарница в края на IV в. пр. н. е., както и по-късните бронзови емисии на Спарток, Скосток и Адей, са израз на новите функции на тракийското монетосечене през ранния елинизъм. В този контекст бронзовите еноски монети намират своето естествено място.

Неотдавна с името на Скосток бе свързан още един друг — III тип бронзови монети, отдавани погрешно въз основа на зле запазен надпис на несъществуващия Сройос[66]. Най-голямата част от тези монети са случайни находки от руините на Кабиле. Тяхното проучване поставя нов кръг от проблеми. Образът, представен върху лицевата страна на новия монетен тип, е много интересен. Изобразяването на дългата шия с връхната част на дрехата, което се забелязва при някои от екземплярите, е интерпретирано като най-ранния опит за представяне на бюстов образ в тракийската монетна иконография (кат. 110)[67]. Характерното голобрадо мъжко лице е с индивидуализирани черти. Очите са широко отворени, веждите и клепачите — подчертани. Носът е прав и издължен, ноздрите и устните са моделирани, а брадичката е леко издадена. Едни от най-интересните стилови особености в пресъздаването на този образ е дългият врат, както и начинът на трактовка на късите прави коси. Щрихирани посредством едри кичури, те се спускат отпред към челото, без да могат да прикрият очертанията на много добре профилираната ушна мида. Както ще видим, тези стилови белези свърз-

61. Тарн посочва, че Нестос е източната граница на владенията на Антигон Гонат (Tarn, W. W. Antigonos Gonatas, Oxford, 1913, p. 165). Според Вил в този период Тракия по всяка вероятност е „no man's land" (Will, Ed. Histoire politique du monde hellénistique (323—30 av. J. C.). I. Nancy, 1979, p. 211.

62. Liv. XXXVIII, 16; Tarn, op. cit., 164—165.

63. Вж. заб. 68.

64. Schönert—Geiss, E. Die Münzprägung von Bisanthe—Dikaia Selymbria, Berlin, 1975, 3—5.

65. Picard, Thasos et la Macédoine.

66. Вж. заб. 7.

67. Драганов, Кабиле и монетосеченето на Скосток, 41—46.

ват монетния образ с един интересен паметник от разкопките на Севтополис. Конникът, представен върху обратната страна на монетите, който е с къса коса, голобрадо лице и леко издадена напред брадичка, възпроизвежда на свой ред портретния образ на владетеля[68] (кат. 110—111). Той е в галоп, с развяваща се от бързото движение хламида. Дясната му ръка е вдигната в знак на поздрав.

Интересът към тези монети е оправдан и той вероятно е довел до изразяването на две различни тези, които паралелно съжителстват в нашата историография. Общото при тях е, че те локализират монетарницата, отсякла този тип монети на Скосток, в Кабиле. Основание за това са случайно намерените екземпляри край останките на античния град.

Това е базата, на която се опират двете сложни хипотетични конструкции. Според първата от тях Скосток, в качеството си на наследник на Спарток, е представител на „тракийската царска династия в Кабиле"[69], а според втората той е син на едноименен келтски владетел (Скосток I)[70], оставил следи в сноското монетосечене.

Преди да се спрем, макар и накратко, върху доводите, които двамата автори привеждат в подкрепа на своите тези, трябва да разгледаме един проблем, който е основен. Възможно ли е да свържем с Кабиле отсичането на монетите, а оттук и със самия Скосток?

Както вече отбелязахме, за разлика от всички останали тракийски монетарници, функциониращи през III в. пр. н. е., Кабиле има своя емблема, използувана и като главен монетен тип, и като символ, и като контрамарка — това е образът на Артемида. Този константен тип е фиксиращият център в сложното развитие на кабиленското монетосечене през III — първите десетилетия на II в. пр. н. е. И реверсът на Спартоковите монети, и този на автономните градски монети са заети от едно и също изображение — това на Артемида. Миниатюрният образ на Артемида Фосфорос е използуван в качеството на контрамарка около средата на III в. пр. н. е. Като символ той свързва постумните тетрадрахми от Александров тип, между които са и тези с името на Кавар, с кабиленската монетарница.

Посочих тези факти, защото те са безапелативни. Ако монетите на Скосток действително бяха сечени в Кабиле, то образът на Артемида обезателно трябваше да намери място върху тях.

Що се отнася до намерените в Кабиле монети на Скосток, вече отбелязах, и то доста подробно, несигурността на този белег. Въвеждането му в научна употреба, и то като основен аргумент, дава простор на хипотетичните разсъждения. Чрез невярната интерпретация на нумизматичните данни се достига до обобщителни изводи. При отсъствието на сведения тракийските династически родове се „създават". Подобен е случаят и с оскъдната листа на келтските вла-

[68] Youroukova, I. Représentations de potraits de souverains thraces et gètes. — Dans: La monnaie miroire des rois. Paris, 1978, 37—45.

[69] Димитров, К. Тракийската царска династия, 50—51.

[70] Драганов. Кабиле и монетосеченето на Скосток, 50—51.

детели, която е „обогатена“ не с един, а с двама представители — Скосток I и Скосток II.

Локализирана като монетарница на известния ни вече Скосток, Кабиле се превръща в негова резиденция. Пътят към Спартоковото политическо наследство е открит. До голяма степен тази възстановка е в зависимост от датирането на III тип бронзови монети. Те са поставени ок. 275—270 г. пр. н. е. въз основа главно на севтополския нумизматичен комплекс. Въпреки логиката на фактите, върху които по повод на Адей обстойно ще се спрем, упорито се твърди, че той не е по-късен от 275 г. пр. н. е. Това е търсеният terminus post quem за незастъпените в Севтополис монети на Скосток. Голобрадото лице на владетеля, представено върху тяхната лицева страна, е третирано като „юношеско“ — белег, поставящ отсичането на тези монетни емисии в първите години от управлението на тракийския династ[71]. И тъй като свързаните с еноската монетарница тетрадрахми и бронзови монети са зафиксирани точно в годините 273—272 г. пр. н. е., то по-ранният от тях и по-продължително сечен в Кабиле трети тип е датиран ок. 275—270 г. пр. н. е. Тези наблюдения довеждат до следната схема. Паралелното сечене на монетите на Скосток в монетарниците на Енос и на Кабиле е израз на „включването на тези градове в територията на неговата държава“. Според автора на тази теза това е „единственият случай, когато в държавата на един ранноелинистически владетел се установява повече от един градски център“[72]. Така щрихирана владяната от Скосток територия е извънредно обширна. Около дългия път (близо 200 км), който чрез долините на Хеброс и Тонзос свързва Енос с Кабиле, са разположени и други градски центрове от типа на укрепеното селище край водния възел на трите реки, намиращата се недалеко от Енос Кипсела и пр. С други думи, представителят на Кабиленския династически дом — Скосток, не само че държи в своя власт най-важния стратегически път от Егея към тракийския хинтерланд и Пропонтида с разположените край него градски центрове, но е постигнал и това, което нито един от силните одриски владетели от края на V — първата половина на IV в. пр. н. е. не успява да осъществи — включването на големия гръцки полис Енос в политическите граници на една тракийска държавна организация.

В тази теза има и други противоречия, които илюстрират нейната нестабилност. Приела веднъж. че „дребният местен династ Спарток, управлявал малка по размери държавна територия“[73], прикачва към името си царската титла в сечените ок. 295—290 г. пр. н. е. монети, тази теза с лекота „прескача“ период от близо две десетилетия. Какво става между 295/290 г. пр. н. е. и 275 г. пр. н. е. (когато „юношата“ Скосток пуска в Кабиле своите първи монетни емисии); как се обяснява този хиатус в монетосеченето и в последователността

71. Голобрадото лице е белег не на „юношеската“ възраст на Скосток, а на модата, възприета от него, да не се носят брада и мустаци. Ако обърнем поглед към монетосеченето от първата половина на III в. пр. н. е. ще видим, че всички владетели, независимо от тяхната възраст, са с подобни голобради лица.

72. Димитров, К. Тракийската царска династия, с. 51.

73. Пак там, с. 56.

на владетелите; защо Скосток не възприема царската титла на своя предшественик; кога кабиленската династия успява да разшири своите територии чак до Егея — това са основните въпроси, на които трябваше да бъде отговорено.

Крайъгълен камък на втората теза, според която Скосток е келтски владетел, сякъл своите монети (тип III) в Кабиле ок. 245—235 г. пр. н. е., е интересният опит за пресъздаване на бюстов образ върху тяхната лицева страна. И понеже въвеждането на портретните бюстове в монетното изкуство е поставено без каквито и да е колебания в третата четвърт на III в. пр. н. е., то и бронзовите монети на Скосток, а оттук и неговото управление, са отнесени към същото време[74].

Можем ли да се доверим на тази аргументация?

Ако проследим внимателно развитието на портретния образ в елинистическото монетно изкуство, ще видим следното. В редица случаи представяната егида, увита около шията на Птолемей I, е довела до определянето на неговия образ като „бюстов"[75]. И ако тази интерпретация поражда известни съмнения, то въвеждането на портретните бюстове в монетосеченето на Птолемей II е безспорно признат факт. След 270 г. пр. н. е. в обращение влизат златни монети в два номинала. При тях долепените един до друг бюстове на Птолемей I и Береника са съчетани с тези на Птолемей II и Арсиноя II[76]. След смъртта на Арсиноя II, т. е. след 271 г. пр. н. е., се отсичат високохудожествени златни монети с бюста на починалата владетелка, забулена с воал[77]. С това късното датиране на бронзовите монети в Скосток (тип III) е лишено от единствения сериозен на пръв поглед аргумент. Тук трябва да добавим също така, че годините 245—235 г. пр. н. е., в които Кабиле като царска монетарница сече монетите на келтския владетел Скосток, съвпадат с един от най-цветущите периоди в развитието на автономното градско монетосечене. Неговата хронология, определена въз основа на контрамаркираните в Кабиле бронзови монети на Антиох II, е безспорна[78]. Що се отнася до името на Скосток, смятано за келтско, към съображенията на Г. Михайлов[79] ще добавя една много по-късна политическа личност, назована със същото рядко срещано име. Това е Скосток, съвременникът на Реметалк I, чието име, както ще видим, е засвидетелствувано в един монетен надпис.

И все пак как можем да интерпретираме третия тип бронзови монети на Скосток? Съчетаването на индивидуализирания портретен образ на Скосток (върху лицевата страна) с този на владетеля-конник (върху обратната страна), е израз на една от най-оригиналните изяви в развитието на тракийската монетна иконография. Както видяхме, същата асоциация от изображения, свързани с личността на владетеля, е засвидетелствувана и върху част от монетните емисии на Патрай, и на Севт III. От друга

74. Драганов, Кабиле и монетосеченето на Скосток, 49—51.

75. Franke, La monnaie grecque, p. 144, No 799, Ptolémée I Soter 306—283, Tétradrachme frappé vers 295—290 „buste drapé du roi diadémé"; Jacquemin, A., Nicolet, H. Présence du portrait royal dans le monnayage grec antique. Dans: La monnaie miroir des rois, p. 15, No 10 Ptolémée I^er — tétradrachme d'argent, Alexandrie (306—283) „buste du roi diadémé, portant l'égide".

76. Naster, La collection Lucien de Hirsch, No 1806—1807; Le Rider, G. Les Alexandres d'argent..., p. 41.

77. Naster, op. cit., p. 302, No 1808—1811.

78. Това всъщност е един от най-съществените приноси в успешно защитената кандидатска дисертация на Драганов (Драганов, Монетосеченето на Кабиле...). Определянето на монетите на Скосток (тип III) като продукция на кабиленската монетарница от годините 245—235 г. пр. н. е. е в противоречие с тезите на десертационния труд.

79. Михайлов (Към историята на Тракия..., с. 156) дава примери на тракийски царски имена с приставката -tokos, та да покаже, че името на Скосток е тракийско, а не келтско. Димитров защищава същата теза със същите доводи, „пропускайки" обаче да отбележи, че това е вече направено от Михайлов (Димитров, К. Тракийската царска династия..., с. 51).

страна, въпреки някои иконографски отличия и трите типа бронзови монети на Скосток възпроизвеждат върху своя реверс представен в галоп конник.

По иконография, по стил и по обем на продукцията, монетите от III тип се обособяват като самостоятелна група, чието изработване не може да се постави в рамките на еноския монетен двор. Нейното отсичане най-вероятно е било реализирано в някое укрепено селище, чиито здрави стени са приютявали резиденцията на Скосток. В продължение на десетина години в него е било разгърнато монетно производство с определени локални функции.

Сребърните и бронзовите монети на Скосток, отсечени в Енос, както и намерените в околностите на Димотика два редки бронзови екземпляра, локализират владенията на тракийския династ около долното течение на Хеброс. Тук се е намирала Кипсела, вплела съдбата си в тракийската политическа история, тук стратегическият възел край трите реки е бил охраняван от голямо тракийско селище, оградено от масивни стени. Изтеглено на значително разстояние от егейския бряг, това селище е гарантирало необходимата за тези неспокойни времена сигурност. Това дава основание да предположим, че монетната продукция на Скосток е била разгърната именно в този анонимен градски център. Оттук, по долината на Тонзос, към недалеко разположения Кабиле, отсечените монетни знаци бързо ирадират. И ако апетитите на Скосток и неговият натиск на юг към Егея са материализирани чрез монетосеченето на Енос, то логично е да предположим, че Кабиле на свой ред също е бил засегнат. От такава удобна позиция, каквато е укрепеното селище край завоя на Тонзос, Скосток много лесно е могъл да упражнява натиск над Кабиле. Тази хипотеза би запълнила част от белите страници в неясната кабиленска история от смъртта на Спарток до идването на Антиох II.

При отсъствието на сигурни хронологически белези заангажиращите, точно определени датировки на монетните емисии, следва да се отбягват. Необходимо е да се посочат всички белези, които подкрепят дадена хипотеза, но да се твърди, че тя предоставя окончателното разрешение на проблема, е не само рисковано, но и безотговорно. В опитите ни да определим относителната хронология на III тип бронзови монети на Скосток се сблъскваме с подобни трудности. Голобрадото лице на владетеля, определено като „юношеско", е фактически доводът, поставящ началото на отсичането на този монетен тип по-рано от това на кратковременната сребърна и бронзова еноска продукция.

Иконографските и стиловите белези, отличаващи III тип бронзови монети на Скосток, хвърлят сянка на съмнение върху обосноваността на това твърдение. В пресъздаване на индивидуализирания образ на тракийския династ прозират някои характерни художествено-естетически традиции,

80. Към съобщените от Драганов 23 екземпляра се прибавят други 2 (1 от сбирката на НИМ и 1 от частна колекция). Чрез тях броят на засвидетелствуваните лицеви печати нараства на седем. (Драганов, Кабиле и монетосеченето на Скосток, с. 44).

81. Sellword, D. G. Some Experiments in Greek Minting Technique — NC 7, III, 1963, 217—218.

82. Драганов, Кабиле и монетосеченето на Скосток, с. 44.

изявили се в монетното изкуство в началото на втората четвърт на III в. пр. н. е. От друга страна, организирането на собствен монетен двор, за който е било необходимо и технологическо оборудване, и рекрутиране на квалифициран персонал, е изисквало не само средства, но и време. Всичко това откъсва хронологически отсичането на III тип бронзови монети на Скосток от еноската монетна продукция. По всяка вероятност едва ок. 270 г. пр. н. е. новоорганизираният монетен двор на тракийския династ пуска в обращение парични знаци, чиято иконография изцяло е подчинена на идеите на царския институт.

Седемте лицеви печата — дело на трима различни гравьори, използувани в известните ни засега 25 екземпляра от III бронзов тип, са третирани с основание като израз на една по-масова монетна продукция[80]. Изследванията върху монетната технология прецизират представата за нейния обем. Според тях броят на монетите, отсечени посредством един лицев печат варира от 7000 до 10 000 екземпляра[81]. Дори и да намалим тези цифри с 50%, пак ще достигнем до внушителните бройки 24 000—35 000 бронзови монети на Скосток, отсечени посредством 7-те лицеви печата. Разгръщането на подобно монетно производство изисква време. Идеята, че то може да се постави в рамките на едно десетилетие, изглежда приемлива[82].

Обобщаването на тези данни дава възможност да се предложи една относителна датировка на III тип бронзови монети на Скосток — ок. 270—260 г. пр. н. е.

Някои от лицевите печати, изработени от способен гравьор, съумял да пресъздаде в рамките на миниатюрното монетно ядро един изразителен портретен образ, свързват монетите на Скосток с друг паметник. Това е малко едностранно гравирано златно медальонче. Представената върху него в профил надясно мъжка глава с голобрадо лице, дълъг прав нос и леко издадена напред брадичка показват поразително сходство с портретния образ на Скосток (последният, както видяхме, е със същите физически белези). Още по-релефно това сходство се проследява в начина на трактовка на късите прави коси (обр. 31—32). И при двата образа те са щрихирани посредством едри кичури, спускащи се към шията, които не прикриват очертанията на профилираната ушна мида (обр. 31—32). Тази близост между двата паметника на миниатюрната пластика — монетите на Скосток и златното медальонче, е израз не само на общи художествени тенденции (иконографски и стилови), но и на общ творчески почерк. Те са изработени от майстори, принадлежащи на една и съща гравьорска школа или пък даже принадлежат на един и същ артист.

Мъжката глава върху медальончето е с венец от лаврови листа. Той обаче е едноредеден, опасва челото и е по-близо до носената от Севт III диадема, отколкото до традиционния лавров венец. Единственото отбе-

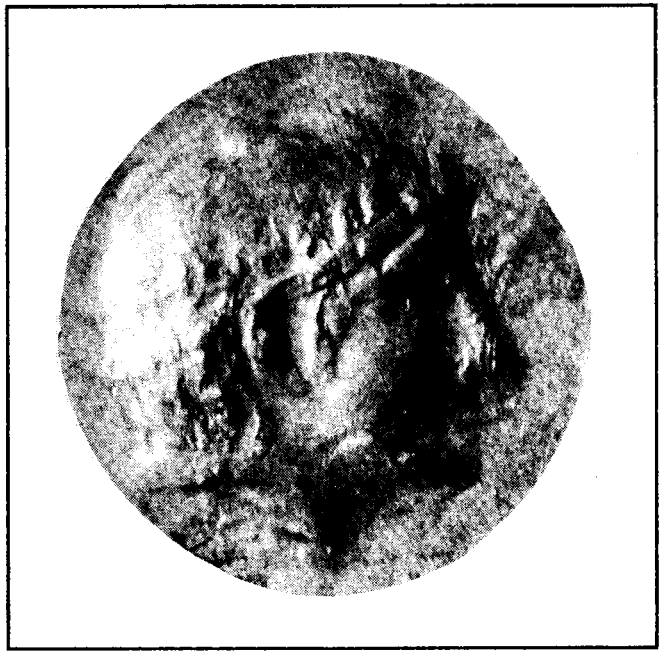

Обр. 31 а) аверс Едностранно гравирано златно медальонче от разкопките на Севтополис — могила № 2 — тухлена гробница А (АИМ, инв. № 70 855)

Обр. 32 а) аверс Бронзова монета на Скосток с образа на владетеля — аверс

лязване на този интересен паметник е в каталога на едно научнопопулярно издание[83], даващо обща представа за Севтополис и неговите находки. В краткото описание на т. нар. златна „пластинка" характерният мъжки образ е поставен във връзка с конвенционалното изображение на Аполон, възпроизведено върху аверса на статерите на Филип II. Приема се, че при изработване на пластинката, местният майстор е „копирал" този тривиален монетен тип[84]. Логично бе тези кратки бележки да бъдат въведение в изследването на изразителния мъжки образ, характеризиран с инсигния, подчертаваща неговата царствена п рода. Още повече че медальончето не е случайна находка, а е част от гробен инвентар, намерен при редовни археологически разкопки. То е открито в тухлена гробница А, могила № 2, в района на Севтополис[85]. На инвентара на това вторично погребение принадлежат две златни фибули и една златна огърлица. В най-новите изследвания обаче присъствието на огърлицата, както и това на медальончето не са отбелязани[86]. Миниатюрният паметник не намери място нито в публикацията на дребните находки от Севтополис, нито пък в тази на нумизматичния комплекс. Подчертаният интерес на неговия издател към портретите на ранноелинистическите владетели в Тракия и въобще към династическите родове и техните резиденции ни кара да се съмняваме в „случайността" на този пропуск. Медальончето от Севтополис е рядък паметник на миниатюрната пластика, който

83. Чичикова, М. Севтополис, С., 1970.

84. Пак там, № 98.

85. Тези данни са от инвентарната книга на съхраняваните в античния отдел на АИМ предмети. В нея медальончето е описано под инв. № 70855. Отбелязано е, че то е намерено заедно с две златни фибули при разкопките на тухлена гробница А, могила № 2 (Копривка).

86. Димитров, К. Античните монети от Севтополис, с. 35 посочва единствено двете златни фибули, намерени при разкриването на гробница А (могила № 2).

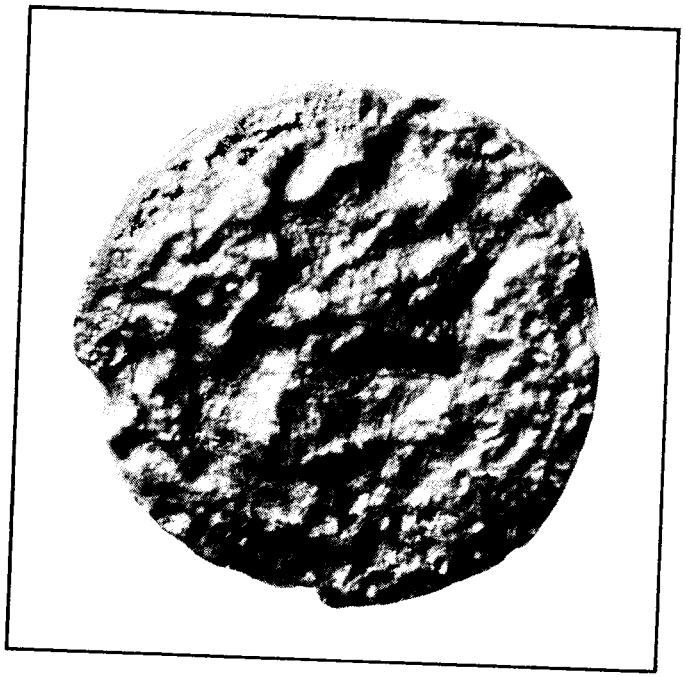

Обр. 33 а) аверс
Бронзова монета на
Глюс от разкопките на
Севтополис („Севто-
полис-2“, кат.
№ 3346)

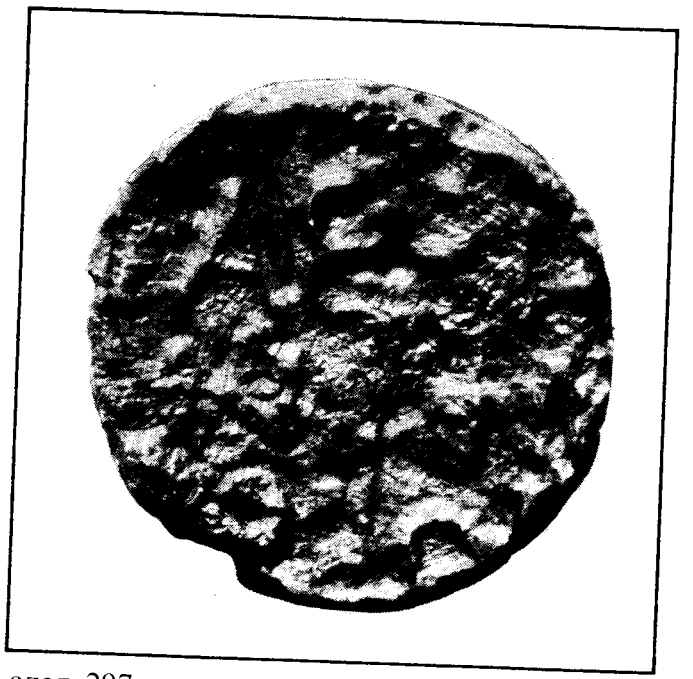

Обр. 33 б) реверс
Бронзова монета на
Глюс от разкопките на
Севтополис („Севто-
полис-2“, кат.
№ 3346)

допълва скромната серия от портретни изображения на ранноелинистическите владетели в Тракия с един нов, интересен образ на неизвестен засега тракийски владетел.

В Севтополис бе намерена монета, която и по тип, и по името на владетеля, изписано върху нея, е новост в тракийската нумизматика. Върху лицевата ѝ страна е представен образът на Александър Македонски с рогата на Зевс Амон (кат. 112), а върху обратната — конник в галоп, който с дясната си ръка хвърля копие (кат. 112). При обнародването на този рядък екземпляр бе отбелязано, че обожественият образ на Александър III (върху аверса) възпроизвежда типа, въведен след 297 г. пр. н. е. в монетосеченето на Лизимах[87]. Това е сигурната база, поставяща отсичането на монетата след 297 г. пр. н. е. Обстановката в Севтополис, където е засвидетелствувано присъствието и на археологични, и на нумизматични паметници от средата на III в. пр. н. е. (а може би и малко по-късно), не ни позволява да прецизираме хронологията на редкия бронзов екземпляр.

Конникът с дълга коса и брада, представен върху реверса на монетата, е свързан с личността на тракийския владетел[88].

За разлика от владетеля-конник с вдигната десница, който е оригинален тип в развитието на тракийската монетна иконография, този на конника, хвърлящ копие, има много по-широк спектър на разпространение. Първата му поява в тракийското монетосечене е засвидетелствувана чрез сребърните монети на Севт II. Конникът, хвър-

87. Димитров, К. Антич-
ните монети от Севтопо-
лис, № 379, с. 19, 71 =
Dimitrov, K. New
Types..., p. 78; Тачева,
Опит за възстановяване по-
литическата история на
Тракия..., с. 48.

88. Димитров, К. Анти-
чните монети от Севтопо-
лис..., с. 19.

лящ копие, е представен и върху един рядък тип бронзови монети на Скосток. Севтополският екземпляр е свързан с тази серия. Брадата и дългата коса, които са индивидуализирани белези, откъсват този образ от тривиалните, анонимни конници.

Най-интересното при севтополския екземпляр е, че той асоциира две различни по характер и тип изображения — заимствувания от Лизимаховото монетосечене образ на обожествения Александър III (тип, характерен при това за златните и сребърните монети с името на Лизимах, а не за бронзовите) с традиционното за тракийската иконография изображение на владетеля-конник. Над този образ е гравирано името на владетеля. В надписа сега разчитаме ясно само шест букви — РОІГОУ, чиито размери и релеф са различни (така по отношение на останалите букви Г е не само по-дребна, но и по-слабо очертана). Преди десетина години, когато монетата все още не бе почистена, пред Р се виждаха очертания на още една буква — Σ. Върху една снимка, направена тогава, контурите на сигмата се забелязват (кат. 112). Това ми даваше основание да смятам, че името на династа, с който е свързана севтополската монета, е Сройгос. В сегашното състояние разчитането на добре запазените букви дава следното име — Ройгос.

До намирането на някой нов паметник, който би потвърдил или отхвърлил тази дешифровка, името на загадъчния Ройгос ще фигурира в листата на тракийските владетели и династи.

В продължение на повече от два века Адей и неговото монетосечене привличат вниманието на специалистите. Времето на Адеевото управление, локализирането на владенията му, характерът на изпълняваната от него власт и пр. — това са някои от основните проблеми, чието поставяне доведе до напластяването на различни противоречиви хипотези.

За дълго време, чак до края на XIX в., в нумизматичните изследвания идеята за македонския произход на Адей е доминираща. Вариациите в нейната разработка засягат главно локализирането на Адеевите територии и хронологията на неговите монети. Адей е обявяван последователно за тиран на Хераклея Синтика[89], за династ от Горна Македония[90], за владетел по Средна Струма с главен град Скотуса (Котуса)[91], а неговите монети са датирани от края на IV— до началото на II в. пр. н. е.

Въз основа на съпоставянето на сведенията от писмените извори с монетните знаци някои видни специалисти по антична история окачествиха Адей като тракийски династ от средата на III в. пр. н. е. (с владения около долното течение на Хеброс)[92]. Тази теза намери добър прием всред нумизматите. Изтъквайки нови съображения, свързани главно с компактната циркулация на Адеевите монети в Тракия, те настаниха трайно името на Адей в листата на тракийските владетели и династи[93]. Въпреки някои единични гласове в полза на една по-ранна

89. Pellerin, J. Recueil des médailles de peuples et villes qui n'ont point encore été publiées où qui sont peu connues. Paris, 1963, p. 183; Fox, C. R. Engravings of unedited or rare greek coins, London, 1856, p. 19.

90. Leake, M. W. Numismata Hellenica, London, 1856, p. 20.

91. Imhoof-Blumer, Monnaies grècques, p. 113.

92. Niese, B. Geschichte der griechischen und makedonischen Staaten, II, Gotha, 1899, S. 150; Niese, B. Zur Geschichte und Chronologie des Hellenismus — Hermes 35, 1900, 69—71; Mihailov, G. La Thrace aux IV^e et III^e siècle avant notre ère — Athenaeum, n. s. 39, fasc. I—II, 1961, p. 37; Lenk, B. RE VI A (1936), col. 433 etc.

93. Lischine, Monnaies grècques, p. 158; Gaebler, H. Makedonia und Paionia, Berlin, 1935, 147—148; Герасимов, Антични монети с контрамарки..., с. 80, заб. 1; Герасимов, Портрет на Севт III..., с. 127.

датировка (ок. 250 г. пр. н. е.) в повечето случаи чуждестранните специализирани издания третират бронзовото Адеево монетосечене като по-късно — от края на III в. пр. н. е.[94]

Принос в разрешаването на тези проблеми бе публикуването на значителния брой монети на Адей (14) от разкопките на Севтополис. Една сравнителна таблица, отразяваща стратиграфските данни, свързани с монетите на Филип II, Александър III, Касандър, Лизимах, Адей и Лизимахия, илюстрира зависимостта между нивата на нумизматичните паметници и тяхната датировка. Статистическите данни, които разкриват близостта между намерените почти на еднаква дълбочина монети на Адей и тези на Лизимахия (преди обърквването на пластовете оригиналните нива на двата типа монети е ок. 0,60 м), са използувани в интерпретацията на Адеевите монети. Като управител на част от Лизимаховите владения в Тракия, Адей, който по произход бил македонец, пуснал в обращение монети със своето име. Тази продукция се поставя след 281 г. пр. н. е. или по-скоро във втората четвърт на III в. пр. н. е., а владените от Адей територии се локализират около долното течение на Марица и егейското крайбрежие[95].

Контрамарките звезда и монограмът КАВ, които се срещат върху екземпляри на Адей, бяха на свой ред привлечени в определянето на относителната хронология на Адеевите монетни емисии. Интерпретацията на тези контрамарки бе повлияна от погрешното определяне на сирийските бронзови монети от типа глава на Аполон/триножник. В нашата литература тези монети бяха отдавани на Антиох I или на неговия съименник, амбициозния Антиох III[96]. Както ще видим, правилното определяне на тези парични знаци, които принадлежат всъщност на Антиох II, прецизира наблюденията върху извършеното в Кабиле контрамаркиране, засегнало и монетите на загадъчния Адей.

През последните десетина години дискусиите около Адеевото монетосечене припламнаха с нова сила. Техен израз е натрупването на внушителен брой публикации. В повечето случаи те са дело на един и същ автор, който под различни заглавия отстоява едни и същи идеи. Негово дело е възраждането на старата хипотеза, датираща Адей и неговото монетосечене в последното десетилетие на IV — началото на III в. пр. н. е.[97]

Два са основните аргумента, които въз основа на хронологията на монетните знаци и установяване центъра на тяхната изработка, третират Адей като политическа фигура в поставената под македонски контрол Тракия.

Първият от тях е свързан с окончателното разрушаване на Севтополис, а оттук и с абсолютната хронология на неговия нумизматичен комплекс. Неговата датировка „не по-късно от 275 г. пр. н. е."[98] е необходимата предпоставка в безапелативното

94. Taeubler, op. cit., p. 147—148; SNGKop., Thrace II, No 1177—1187; Babelon, J. Catalogue de la collection de Luynes, p. 31, No 1715; Coll. Pozzi, p. 112, No 2082—2085; SNG Rena Delphis, Part II. Louvain, 1975, pl. XXXIX, No 1457 (1958).

95. Димитров, Д. П. Бронзови монети на династа Адей от разкопките на Севтополис. — Археология, 14, 1972, 3, 6—13.

96. Герасимов, Антични монети с контрамарки..., с. 68 — отдава тези монети на Антиох I; Герасимов, Т. Към нумизматиката на древ. Кабиле. — ИАИ 33, 1972, 118—119, обр. 5 — първа монетите с Антиох III. Последната интерпретация бе възприета и от Юрукова (Юрукова, Й. Тракия през IV—III в. пр. н. е. в светлината на някои монетни находки. — Векове, 1973, 2, с. 18). Димитров определя една бронзова монета, намерена в Кабиле с типа глава на Аполон/триножник, като паричен знак на „Антиох I, Антиох II или Антиох III" (Димитров, К. Антични и рановизантийски монети от Кабиле, базилика № 1. — Кабиле 1. С., 1982, с. 159).

97. Димитров, К. Античните монети от Севтополис, 20—22; Димитров, К. Още за датирането на династа Адей. — ИНр, 1980, 2, 68—70; Димитров, К. Нови нумизматични данни за локализирането и датировката на династа Адей. — Векове, 1984, 3, 14—22; Димитров, К. ΑΔΑΙΟΣ: изворн. идентификация, локализация и датиране. — в: Terra Antiqua Balcanica II, С., 1985, 94—104.

98. Димитров, К. Нови нумизматични данни..., с. 21 и последно; Димитров, К. Тракийската цар-

„разрешаване“ на редица трудни проблеми. В качеството си на аксиома тази абсолютна величина има двустранна стойност. От една страна, тя е terminus post quem за монети от типа на Скостоковите, незастъпени в Севтополис, а от друга, е terminus ante quem за всички парични знаци, намерени при разкопките на Севтовия град. Такъв е случаят с 14-те монети на Адей, които автоматически се датират преди 275 г. пр. н. е. Големият спектър на приложение на подобна абсолютна датировка обяснява упоритостта, с която тя е отстоявана. Тук имам предвид не само премълчаването на „неудобните“ факти, но и случаите на тяхната съзнателна деформация. Те засягат както археологическите паметници (амфорни печати, фибули с билатерална спирала, златното медальонче и пр.), така и нумизматичните. Такава е отсечената в Сарди бронзова монета на Антиох II, чието определение и датировка са безспорни.

Да се приема тази монета като някакъв изолиран паметник, попаднал случайно всред един хомогенен, по-ранен от него нумизматичен комплекс, е нелогично. В Севтополис са намерени и други емисии, близки по хронология с монетата на Антиох II. В ограничения брой страници, с които разполагам, ще се опитам да се спра накратко върху някои „чужди“ монетни знаци, чието отсичане може да се постави в по-тесни хронологически рамки. Такава е компактната група от 19 бронзови монети на Лизимахия, които са от три различни типа. Третирани като статична група, те са датирани ок. 309—220 г. пр. н. е.[99] Чрез тази незаангажираща датировка отсичането на бронзовите монети на Лизимахия е отнесено чак до последните десетилетия на III в. пр. н. е., т. е. то във всички случаи е много по-късно от предполагаемото разрушаване на Севтополис в 275 г. пр. н. е.

Проследяването на различните етапи в монетосеченето на Лизимахия като официална царска монетарница показва следното. От разкриване на нейната дейност в 306/305 г. пр. н. е. до 297/296 г. пр. н. е. Лизимахия сече последователно тетроболи и бронзови монети, възпроизвеждащи типа на тези на Филип II (с отличителни знаци — ΛΥ и протоме на лъв), и драхми от Александров тип[100]. Тези факти свеждат началото на бронзовата монетна продукция на Лизимахия до първите години на III в. пр. н. е. Това монетно производство обаче по своя характер не е муниципално, а царско. През този период — ок. 297/296 г. пр. н. е., Лизимахия пуска в обращение голям брой бронзови монети с името и титлата на Лизимах от типа глава на Атина/лъв в скок.

Съдейки по количеството на достигналите до нас екземпляри, виждаме, че бронзовото монетосечене е заемало най-значителния дял в общата продукция на Лизимахия като царска монетарница. Като единични находки този тип монети се намират при разкопките на големите антични обекти. Такъв е случаят със Севтополис, чийто ну-

ска династия..., с. 50.

99. Head, op. cit., p. 260; Coll. Pozzi, p. 127, No 2334—2349.

100. Thompson, The Mints of Lysimachus, 168—169.

мизматичен комплекс съдържа 22 Лизимахови монети от типа глава на Атина/лъв.

Според предварителните данни разкопките от Кабиле също поднасят находки от този вид. Лизимаховите бронзови монети проникват и отвъд Хемус. Тяхното присъствие тук е засвидетелствувано чрез единичните екземпляри, намирани в този ареал, между които са и няколко монети с контрамарката на Одесос[101]. Всичко това илюстрира разпространението на монетите Атина/лъв в свързания с Лизимахия тракийски хинтерланд. Естествена граница на това продължително монетосечене е Лизимаховата смърт в 281 г. пр. н. е. До Курупедион Лизимахия е официална царска монетарница. Едва след 281 г. пр. н. е. тя може да разгърне, и то вече за своя сметка, муниципално по своя характер монетосечене. Наред с незначителния брой постумни тетрадрахми от Лизимахов тип то включва бронзови монети от няколко типа и номинала, чиято продукция е много по-интензивна. Между двете фази в монетосеченето на Лизимахия (като царско и като автономно) видим хиатос няма. Най-ранните емисии в автономното градско монетосечене — глава на Атина/лъв в ход, са твърде близки до тези с Лизимаховото име. Една монета на Антигон Гонат от типа македонски щит/шлем, препечатана върху първообразна монета на Лизимахия глава на Атина/лъв, е в подкрепа на това твърдение. Тази отдавна известна в литературата монета бе използувана в изясняването на два различни по характер и значимост въпроси. В първия случай препечатването е третирано като нумизматично доказателство за решителния сблъсък между Антигон Гонат и келтите, състоял се в околностите на Лизимахия в началото на 277 г. пр. н. е. Присъствието на македонския владетел в Лизимахия е засвидетелствувано чрез отсичане на монети с неговите типове, които за скъсяване на технологичния процес са препечатани върху локалните монети на Лизимахия[102]. Наред с това датираното в 277 г. пр. н. е. препечатване се използува като изходен момент в определяне хронологията на първите емисии бронзови монети на Антигон Гонат. Тяхното отсичане се поставя в периода 277—270 г. пр. н. е.[103] По отношение на монетосеченето обаче въпросната препечатка е с двустранна стойност — качество, което досега не е използувано. Датирането ѝ в началото на 277 г. пр. н. е. е както изходен момент за бронзовото монетосечене на Антигон Гонат, така и terminus ante quem за първообразната монета на Лизимахия от типа глава на Атина/лъв. Тя се датира между 281—277 г. пр. н. е. Незначителният брой монети, чрез които тази емисия е представена, е израз на ограничено по размери монетосечене. То отразява нестабилната обстановка в Лизимахия през тези напрегнати години (убийството на Селевк I, опустошаването на града от келтите в 278 г. пр. н. е. и пр.). В Севтополис монети от този тип не се намират. След този низ от бурни събития, чия-

101. Димитров, К. Античните монети от Севтополис, с. 70, № 338–359. Авторът посочва две датировки, които поставят началото на бронзовото Лизимахово монетосечене в различни години. В първия случай то започва в 306 г. пр. н. е. (SNGKop. Thrace II. No 1149), а във втория — в 301/300 г. пр. н. е. Според Димитров пак там, с. 70, заб. 51) тази втора по-късна дата е заимствувана от изследването на М. Томсън (Thompson, The Mints..., p. 168). Бронзовите монети обаче не са предмет на това проучване, посветено специално на златното и сребърното монетосечене на официалните Лизимахови монетарници. Що се отнася до посочената с. 168, на която се започва с председ на монетната продукция на Лизимахия, то съществените бронзови монети, чиято датировка е посочена в статията на Томсън, са тези с типовете на Филип II. Те са датирани между 306 – 301/300 г. пр. н. е.; Драганов, Към монетосеченето на тракийския владетел Спарток..., с. 22, заб. 24; Герасимов, Антични монети с контрамарки..., обр. 26, 8. От същия район е една друга монета на Лизимах с контрамарката на Одесос.

102. SNT, IV. Fitzwilliam Museum: Leake and General collection, part III. Macedonia – Acarnania, London, 1951, No 2310; Heichelheim, F. M. Numismatic evidence of the battle of Lysimachia – American Journal of Philology, 64, 1943, 332 – 333.

103. Mathisen, R. W. The shield/helmet bronze coinage of Macedonia: A preliminary analysis – SAN, 10, 1979, 1, p. 2, 4 – type VII.

Обр. 34 а) аверс Бронзова монета на Лизимахия

Обр. 34 б) реверс Бронзова монета на Лизимахия

то кулминация е победата над келтите в 277 г. пр. н. е., за Лизимахия започват години на мирно съществуване. Този близо четвъртвековен период на спокойствие намира отражение в пускането в обращение на няколко типа бронзови монети. При един от тях главата на Тюхе с крепостна корона (върху лицевата страна) е съчетана с изображението на седнал лъв (обр. 34). Значителният брой екземпляри показва, че сеченето на този тип е било интензивно. Седем монети от типа глава на Тюхе/лъв са намерени при разкопките на Севтополис[104]. В състава на единственото познато съкровище с бронзови монети на Лизимахия от шест различни типа, монетите на Тюхе/лъв не са представени. Това отсъствие ни насочва към една относителна хронология[105]. В нейните рамки, отнасящи се до активното бронзово монетосечене на Лизимахия, монетите Тюхе/лъв са от най-ранните. За разлика от останалите типове, чиято хронологическа последователност е илюстрирана чрез голям брой препечатки, при монетите Тюхе/лъв следи от прилагането на този технологически процес не се забелязват. Върху тях не са засвидетелствувани и характерните за някои по-късни емисии контрамарки. Монетите от типа глава на Деметра/надпис във венец от житни класове навлизат в монетосеченето на няколко съседни монетарници в Югоизточна Тракия (в Севтополис са представени 9 монети от този тип). Това са Лизимахия, Бизанте и Перинт. Една монета на Бизанте, препечатана върху екземпляр на Лизимахия, илюстри-

104. Димитров, К. Античните монети от Севтополис, с. 68, № 322—328. В описанието на изображението на Тюхе, представено върху лицевата страна на този монетен тип, е допусната неточност („глава на Тюхе с лавров венец надясно"). Лавровият венец не е атрибут, свързан с иконографията на Тюхе. Върху монетите на Лизимахия тя е с крепостна корона на глава (вж. последно описанието на това изображение в: SNG, Réna Evelpidis, part I, Louvain, 1970, No 1062—1066 „tête de Tychè à dr., coiffée de la couronne murale").

105. IGCH No 1298; Münsterberg, R. Aus van Lenneps Nachlass (II. Lysimachia) — Num. Z. 8, 1915, 111—115.

Обр. 35 а) аверс
Бронзова монета на Лизимахия с контрамарка скали на лъвска глава

Обр. 35 б) реверс
Бронзова монета на Лизимахия

ра близостта между двете монетарници[106]. Тези данни показват, че още през втората четвърт на III в. пр. н. е. образът на Деметра, третиран с еднакви иконографски белези (спускащия се на гънки воал, от който се подава венец от житни класове), се появява в монетните емисии на Лизимахия, Бизанте и др. След средата на III в. пр. н. е. неговото разпространение обхваща все по-голям брой монетарници (Перинт, Бизантион, Истрос, Калатис и др.). В бронзовото градско монетосечене, чийто репертоар е под влиянието на локалните религиозно-естетически схващания и традиции, възприемането на един и същи образ — този на Деметра, е израз на някои общи за епохата идеи. Вред четирите имена на Великите богове от Самотраки, които един автор от III в. пр. н. е. посочва, това на Деметра заема първото място[107]. Тя е гръцката интерпретация на Великата майка. Ето защо, когато през III в. пр. н. е. светилището в Самотраки става един от най-известните центрове, образът на Деметра прониква и се разпространява в монетосеченето на гръцките градове в Тракия.

Монетното изкуство, което е в ръцете на управляващата прослойка, пресъздава в художествени образи нейните разбирания. Очевидно е, че образът на Великия бог върху бронзовите монети на Одесос, както и този на Деметра отразяват официалните религиозни представи в най-значителните центрове на ранноелинистическата култура в Тракия. Един от тях е Лизимахия. Както изглежда, наскоро след отсичането на

106. Schönert – Geiss, E. Die Münzprägung von Bisanthe-Dikaia-Selymbria, Berlin, 1975, S. 4, No 7.

107. Schol. Apoll. Rhod. I, 917.

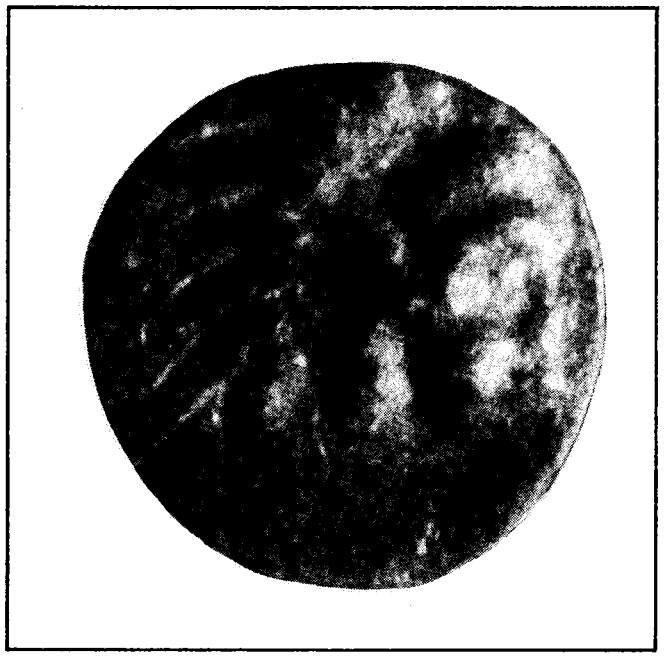

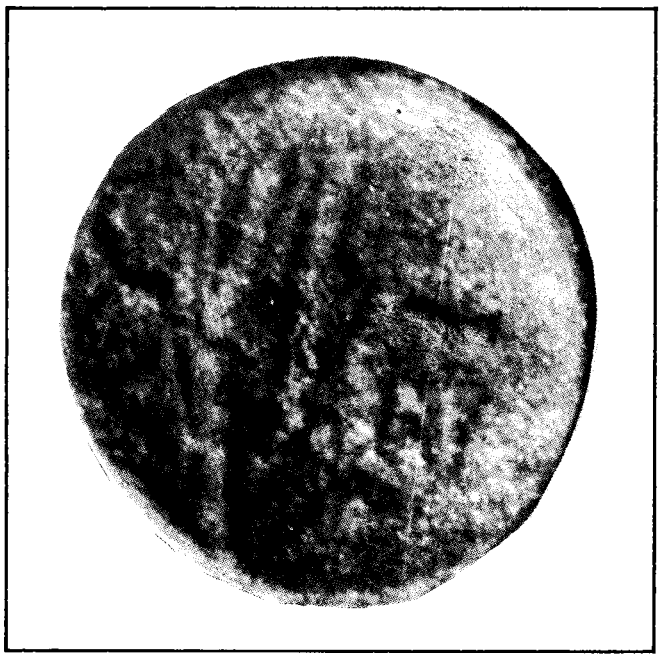

Обр. 36 а) аверс
Бронзова монета на Лизимахия

Обр. 36 б) реверс
Бронзова монета на Лизимахия

монетите глава на Деметра/надпис във венец, Лизимахия пуска в обращение една друга серия. При нея образът на богинята е в контаминация с изправената в цял ръст Ника. Единадесетте екземпляра Деметра/Ника от състава на споменатото съкровище са препечатани върху типа Деметра/надпис във венец, който явно е по-ранен. Върху един от тези препечатани екземпляри е поставена контрамарка с изображение на делфин[108]. Въведена в употреба след 250 г. пр. н. е., тази контрамарка е израз на серията от мерки, предприети от Византион за ликвидиране на тежките финансови затруднения[109]. Датирана ок. 250—245 г. пр. н. е., тази контрамарка насочва към определяне относителната хронология на монетите от типа Деметра/Ника. Вероятно тяхното отсичане в Лизимахия е станало ок. 260—250 г. пр. н. е. Това от своя страна въвежда в рамките на предходното десетилетие — ок. 270—260 г. пр. н. е., свързания с тях по-ранен тип Деметра/надпис. Върху лицевата страна на почти всички известни засега екземпляри на един от най-късните типове на Лизимахия — глава на Херакъл/Артемида виждаме една и съща контрамарка — скалп на лъвска глава[110] (обр. 35). Този познат символ на монетарницата на Лизимахия поставя контрамаркирането в рамките на нейната дейност. Освен като контрамарка скалпът на лъвската глава в Лизимахия е иконографски тип, характерен за бронзовите монети от дребен номинал (обр. 36). При тях той е съпроводен от изображението на изправен житен клас, представен върху об-

108. Münsterberg, op. cit., S. 112; Taf. XII, 7.

109. Schönert-Geiss, E. Die Münzprägung von Byzantion. Teil I: Autonome Zeit. Berlin, 1970, 69—72; No 1131—1199; Thompson, M. A counter marked hoard from Büyükcekmece — MN 6, 1954, 11—34; Seyrig, Monnaies hellénistiques..., p. 185 et suiv.; Le Rider, G., Olcay, Necriman. Le trésor de Moda (1975) — Travaux et recherches en Turquie, II, 80—102.

110. SNGKop. Thrace II, No 903—904; Coll. Pozzi, No 2343; SNG Stock., No 800—803; SNG; Réna Evelpidis, part I, No 1060.

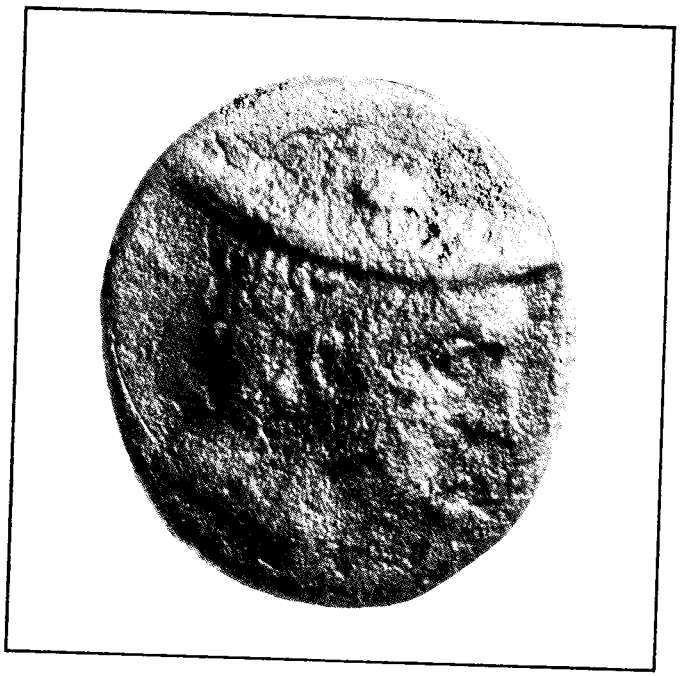

Обр. 37 а) аверс Бронзова монета на Енос от разкопките на Севтополис („Севтополис-2“, кат. 332)

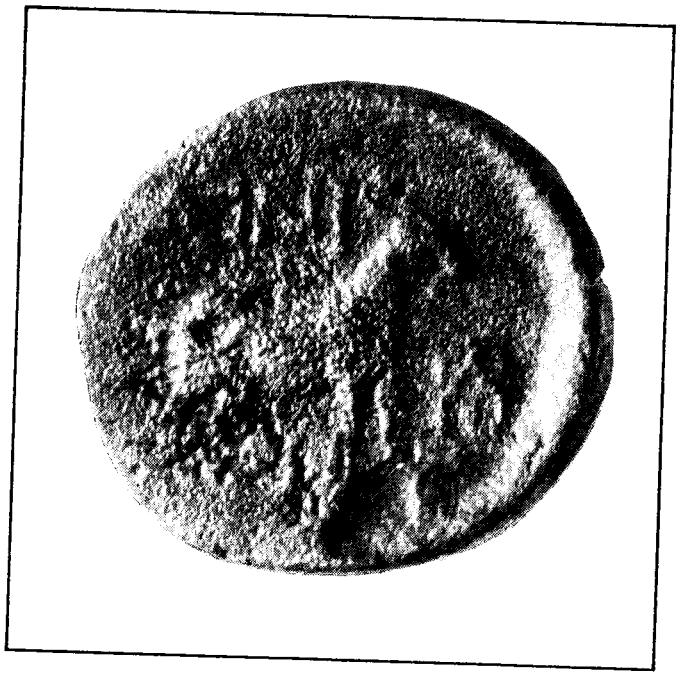

Обр. 37 б) реверс Бронзова монета на Енос от разкопките на Севтополис („Севтополис-2“, кат. 332)

ратната им страна (обр. 36). Тази контаминация е засвидетелствувана и чрез контрамаркирането. При някои екземпляри контрамарката скалп на лъвската глава от лицевата им страна е съпроводена от една втора контрамарка — изправен житен клас, поставена върху обратната[111].

Това свързва процеса на контрамаркирането с отсичането на дребните бронзови монети на Лизимахия — скалп на лъвска глава/житен клас. Контрамаркирането на монетите Херакъл/Артемида, извършено поне няколко години след тяхното отсичане, датира провеждането на тази технологическа операция ок. 260—250 г. пр. н. е.[112]. Това поставя дребните бронзови монети на Лизимахия в същите относителни хронологически рамки (3 от тях са намерени при разкопките на Севтополис). И въпреки че границите на тяхното отсичане могат да се изтеглят с по няколко години както в едната посока, така и в другата, то представата ни сега за тези монети е съвсем различна. Те бяха третирани като най-ранните емисии или пък бяха поставяни в общите незаангажиращи граници на бронзовото монетосечене на Лизимахия (309—220 г. пр. н. е.). Присъствието на 1 екземпляр от типа скалп на лъвска глава/житен клас в укритото ок. 240 г. пр. н. е. съкровище е допълнително основание за по-късната датировка на тези монети (да си припомним, че монетите глава на Тюхе/лъв не са застъпени в състава на това съкровище)[113].

По отношение на представените в севтополиския нумизматичен комплекс бронзови

111. SNGKop. Thrace II, No 904; Герасимов, Антични монети с контрамарки..., с. 69, обр. 28 14.

112. Два от екземплярите Херакъл Артемида са контрамаркирани с изображението на делфин, поставено върху тяхната обратна страна (Mühsterberg, op. cit., S. 112). Същата контрамарка се среща и върху един екземпляр от типа Деметра Ника (Ibidem, Taf. XII, 7), както и върху две монети Херакъл Ника, пречеканени върху тези на Антиох II (SNGKop., Thrace II, № 916—917). Това означава, че трите различни монетни типа на Лизимахия, детайлизирани посредством една и съща контрамарка на Византион, принадлежат на близки по хронология емисии. И тъй като двата екземпляра Херакъл Ника, пречеканени върху монети на Антиох II, се датират ок. 245/240 г. пр. н. е., то от→

монети на Лизимахия обобщаването на тези наблюдения има конкретно приложение. В общите рамки, в които отсичането на тези монети може да се постави ок. 277/276—250 г. пр. н. е., относителната хронология на отделните типове е следната: глава на Тюхе/лъв — ок. 277/276—270 г. пр. н. е.; глава на Деметра/надпис — ок. 270/260 г. пр. н. е., и скалп на лъвска глава/житен клас — ок. 260/250 г. пр. н. е.

Четирите бронзови монети на Енос, намерени в Севтополис, също така заслужават по-голямо внимание[114]. Те са от два типа. Ако съдим по иконографията им, по начина на изписване на надписа, по присъствието на някои допълнителни символи и пр., отсичането на монетите от тези два типа не е било паралелно. Тези различия са основание за отнасянето на четирите екземпляра от Севтополис към две различни хронологични групи[115]. Първата от тях, която е по-ранна, е представена от две монети. При тях главата на Хермес с петасос с помпон в средата, привързан с панделка (за лицевата страна), е съчетана с представения надясно козел (обр. 37). Надписът, съдържащ името на града, е разположен хоризонтално на две части, разграничени от изображението на козела. При втората група, към която се отнасят останалите две монети в недобро състояние на запазеност, настъпват значителни промени. Върху реверса им мястото на козела е заето от кадуцей. От двете му страни е разположен надпис, изписан с едри букви. Всред тях доминиращи по своите размери са A и N. Омикронът е значително по-дребен. В композицията е включен и един символ — гроздът (виждаме го вдясно от кадуцея на втория ред в надписа) (обр. 33). При по-добре запазения екземпляр се вижда, че вместо главата на Хермес с петасос, както погрешно се твърди в каталога на античните монети от Севтополис, е изобразена мъжка глава с лавров венец, в профил надясно (обр. 33)[116]. Този образ, който се свързва с някои бронзови монети на Абдера и на Маронея, датирани от времето на Антиох II или дори малко по-късно[117], поставя отсичането на еноската монета от Севтополис ок. средата на III в. пр. н. е.

По отношение на Адеевото монетосечене тези констатации са с голяма стойност. Преди всичко те показват, че циркулационният оборот в Севтополис продължава и през втората четвърт на III в. пр. н. е. Наред с бронзовите монети на Лизимахия, с монетата на Антиох II, с някои от бронзовите монети на Енос и пр. през този период в Севтополис проникват и се разпространяват и паричните знаци на Адей. Структурата на тяхното разпределение на дълбочина е твърде близка както до тази на монетите на Лизимахия, така и до местонамирането на фибулите с билатерална спирала[118]. Вторият аргумент, използуван в определяне центъра на отсичане на Адеевите монетни емисии и тяхната хронология, са поставените върху тях контрамарки. Една от тях, засвидетелствувана единствено върху

сичането на по-ранните типове Деметра Ника и Хераклъ Артемида може да се постави най-общо в предходните две десетилетия.

113. IGCH No 1298; Münsterberg, op. cit., 111—113.

114. Димитров, К. Античните монети от Севтополис, с. 69, № 332—335. Четирите екземпляра, които са от два различни типа, са третирани като хомогенна статична група, датирана ок. 280—220 г. пр. н. е.

115. Fritze, H. v. Die autonomen Münzen von Ainos — Nomisma 4, 1909, 29—30.

116. Димитров, К. Античните монети от Севтополис, с. 60, № 334. Описанието на тази монета е погрешно. Вместо мнимата „глава на Хермес надясно" върху нея е представена мъжка глава с лавров венец надясно. Този тип е известен в специализираната научна литература (Fritze, op. cit., Taf. II, 20; Strack, M. L. Die antiken Münzen Nordgriechenlands, II 1 1: Thrakien, Berlin, 1912, Taf. V, 19).

117. Fritze, op. cit., S. 30; Fritze, H. v. Die autonomen Münzen von Abdera-Nomisma 3, 1908, 28—30; Imhoof—Blumer, Monnaies grecques, p. 40, No 11—12; Schönert-Geiss, E. Die Münzprägung von Maroneia, Berlin, 1987, 62—63.

118. Тази близост между стратиграфските данни на фибулите с билатерална спирала и тези, свързани с местонамирането на Адеевите монети, е посочена от Домарадски (Домарадски, Тракийската култура..., с. 53 от ръкописа). Отразената в стратиграфските данни зависимост между близки по хронология паметници не е в синхрон с предварително из-
→

монети на Лизимахия обобщаването на тези наблюдения има конкретно приложение. В общите рамки, в които отсичането на тези монети може да се постави ок. 277/276—250 г. пр. н. е., относителната хронология на отделните типове е следната: глава на Тюхе/лъв — ок. 277/276—270 г. пр. н. е.; глава на Деметра/надпис — ок. 270/260 г. пр. н. е., и скалп на лъвска глава/житен клас — ок. 260/250 г. пр. н. е.

Четирите бронзови монети на Енос, намерени в Севтополис, също така заслужават по-голямо внимание[114]. Те са от два типа. Ако съдим по иконографията им, по начина на изписване на надписа, по присъствието на някои допълнителни символи и пр., отсичането на монетите от тези два типа не е било паралелно. Тези различия са основание за отнасянето на четирите екземпляра от Севтополис към две различни хронологични групи[115]. Първата от тях, която е по-ранна, е представена от две монети. При тях главата на Хермес с петасос с помпон в средата, привързан с панделка (за лицевата страна), е съчетана с представения надясно козел (обр. 37). Надписът, съдържащ името на града, е разположен хоризонтално на две части, разграничени от изображението на козела. При втората група, към която се отнасят останалите две монети в недобро състояние на запазеност, настъпват значителни промени. Върху реверса им мястото на козела е заето от кадуцей. От двете му страни е разположен надпис, изписан с едри букви. Вред тях доминиращи по своите размери са A и N. Омикронът е значително по-дребен. В композицията е включен и един символ — гроздът (виждаме го вдясно от кадуцея на втория ред в надписа) (обр. 33). При по-добре запазения екземпляр се вижда, че вместо главата на Хермес с петасос, както погрешно се твърди в каталога на античните монети от Севтополис, е изобразена мъжка глава с лавров венец, в профил надясно (обр. 33)[116]. Този образ, който се свързва с някои бронзови монети на Абдера и на Маронея, датирани от времето на Антиох II или дори малко по-късно[117], поставя отсичането на еноската монета от Севтополис ок. средата на III в. пр. н. е.

По отношение на Адеевото монетосечене тези констатации са с голяма стойност. Преди всичко те показват, че циркулационният оборот в Севтополис продължава и през втората четвърт на III в. пр. н. е. Наред с бронзовите монети на Лизимахия, с монетата на Антиох II, с някои от бронзовите монети на Енос и пр. през този период в Севтополис проникват и се разпространяват и паричните знаци на Адей. Структурата на тяхното разпределение на дълбочина е твърде близка както до тази на монетите на Лизимахия, така и до местонамирането на фибулите с билатерална спирала[118]. Вторият аргумент, използуван в определяне центъра на отсичане на Адеевите монетни емисии и тяхната хронология, са поставените върху тях контрамарки. Една от тях, засвидетелствувана единствено върху

сичането на по-ранните типове Деметра Ника и Херакъл Артемида може да се постави най-общо в предходните две десетилетия.

113. IGCH No 1298; Münsterberg, op. cit., 111—113.

114. Димитров, К. Античните монети от Севтополис, с. 69, № 332—335. Четирите екземпляра, които са от два различни типа, са третирани като хомогенна статична група, датирана ок. 280—220 г. пр. н. е.

115. Fritze, H. v. Die autonomen Münzen von Ainos — Nomisma 4, 1909, 29—30.

116. Димитров, К. Античните монети от Севтополис, с. 60, № 334. Описанието на тази монета е погрешно. Вместо мнимата „глава на Хермес надясно" върху нея е представена мъжка глава с лавров венец надясно. Този тип е известен в специализираната научна литература (Fritze, op. cit., Taf. II, 20; Strack, M. L. Die antiken Münzen Nordgriechenlands, II 1.1: Thrakien, Berlin, 1912, Taf. V, 19).

117. Fritze, op. cit., S. 30; Fritze, H v. Die autonomen Münzen von Abdera-Nomisma 3, 1908, 28—30; Imhoof—Blumer, Monnaies grecques, p. 40, No 11—12; Schönert-Geiss, E. Die Münzprägung von Maroneia, Berlin, 1987, 62—63.

118. Тази близост между стратиграфските данни на фибулите с билатерална спирала и тези, свързани с местонамирането на Адеевите монети, е посочена от Домарадски (Домарадски, Тракийската култура..., с. 53 от ръкописа). Отразената в стратиграфските данни зависимост между близки по хронология паметници не е в синхрон с предварително из-
→

типа глава на Атина/кукумявка, е звездата[119]. В качеството си на контрамарка звездата се среща върху различни типове антични монети, датирани най-общо от средата на IV в. пр. н. е. — до последните десетилетия на III в. пр. н. е. Към заимствуваните от Герасимов примери ще прибавя и контрамаркираните също със звезда бронзови монети на Антиох II, тези на Византе, на Бизантион и пр.[120], случаи, които илюстрират голямото приложение на тази контрамарка в античното монетосечене. Между тези различни контрамаркирани монетни знаци произволно е избрана малка хомогенна група, съставена от няколко дребни бронзови монети на Керсоблепт. Протичането на този технологически процес при тях е свързано с дейността на монетарницата в Кипсела. Това означава, че Кипсела е подлагала на контрамаркиране собствената си монетна продукция, поставяйки върху нея щемпел с изображението на звезда. И понеже подобна звезда се забелязва и върху Адеевите монети тяхното контрамаркиране, а оттук и отсичането им, се свързва с монетарницата в Кипсела. Оттук до локализиране владенията на Адей и датиране на неговото управление остава само една крачка и тя е направена. Адей е окачествен като вторият представител на новонастанената в Кипсела гръко-македонска династия. В края на IV — началото на III в. пр. н. е. Кипсела пуска в обращение бронзови монети от няколко типа с Адеевото име[121].

Тази хипотеза се опира на механичен сбор от несвързани помежду си факти, някои от които съзнателно са представени в невярна светлина.

Доводите, които изключват Кипсела от контрамаркирането на Керсоблептовите монети, бяха подробно разгледани. Както видяхме, този технологически процес е бил реализиран в монетарницата на Кардия. Като един от традиционните символи в монетната продукция на този полис звездата, естествено, е играела и ролята на контрамарка[122]. С това въображаемата връзка между Кипсела и монетосеченето на Адей е прекъсната. Що се отнася до разпространението на контрамаркираните монети на Керсоблепт и на Адей, засвидетелствувано около долното течение на Хеброс (т. е. около „контрамаркиращия център Кипсела), трябва да отбележим, че монетната циркулация в този ареал е изключително пъстра и богата. В нея проникват и се разпространяват не само монетите на тракийските владетели и тези на гръцките полиси по егейския бряг, но и редица други парични знаци, сечени извън тракийските предели. Наред с това опитът за локализиране на центъра на Адеевото монетосечене в Кипсела и неговото датиране в последното десетилетие на IV—началото на III в. пр. н. е. би следвало да се постави в съответния политически контекст. В 309/308 г. пр. н. е. Лизимах основава нов град, носещ неговото име, който става политически център на неговите владения. Лизимахия контролирала един от най-важните пътища, който

традените концепции на К. Димитров. Това вероятно е обяснението за редица различия между данните от инвентарната книга на монетните находки от Севтополис, съставена от акад. Д. Димитров, и тези, посочени в публикацията на севтополския комплекс от К. Димитров. В съставения от него каталог са пропуснати 2 монети — 1 на Лизимахия (инв. № 285) и 1 на Адей (инв. № 315). И двете монети са намерени на 0,20 м дълбочина. Нанесените поправки в дълбочините засягат следните монети: Лизимахия — № 319, 321, 328, 329 и 330; Адей — № 381—383; 389—390. И в десетте случая „корекцията" на цифровите данни е еднопосочна — дълбочината е по-голяма от тази, отразена в инвентарната книга.

119. Димитров, К. Нови нумизматични данни..., 18—19.

120. Герасимов, Т. Монетите от некропола в Аполония. — В: Аполония, С., 1963, с. 339, № 1253—1254; Юрукова, Й. Политическата обстановка в Югоизточна Тракия около средата на III в. пр. н. е. (по нумизматични данни). — Археология 24, 1982, 2, с. 2, обр. 1; Schönert-Geiss, Bisanthe, S. 5, n. 6, S. 9 No 19; Schönert-Geiss, Byzantion, I, No 1154, 1158, 1161.

121. Димитров, К. Нови нумизматични данни..., 20—21. — Димитров, К. 'ΑΔΑΙΟΣ..., 103—104.

122. Вж. гл. II — монетосеченето на Керсоблепт.

през Хелеспонта свързвал Македония и Тракия с Мала Азия. Ето защо трудно можем да приемем, че именно тогава, когато Тракийски Херсонес е бил фокусиращ център на Лизимаховата стратегия, в недалеко разположената Кипсела, Адей необезпокоявано е реализирал своята монетна продукция.

Досега звездата контрамарка бе единственият елемент, който привличаше вниманието на специалистите. Игнорирайки характеристиката на подложените на контрамаркиране монетни знаци, те лишиха своите проучвания от една богата документална обосновка. В крайна сметка всички опити за локализиране и датиране на контрамарките са свързани с цялостната интерпретация на първообразните монети.

Контрамарката звезда се среща само върху един тип монети на Адей. По оригиналността на своята иконография те се обособяват като самостоятелна група. Върху лицевата им страна е изобразена глава на Атина с коринтски шлем надясно (кат. 118), а върху обратната — кукумявка, стояща надясно, с обърната към зрителя глава, стъпила върху представен в хоризонтална позиция връх на копие (кат. 118). Контаминацията от тези два образа е въведена в бронзовото монетосечене на ограничен кръг монетарници. Това са тези на тракийските острови Лемнос (Хефастея и Мирина) и Имброс[123], и на разположените край Хелеспонта и Пропонтида Елайос (в Тракийски Херсонес) и Бизанте. Докато Елайос пуска в обращение ограничена емисия с образите на Атина и на кукумявката, която по подобие на Хефастея, Мирина и Имброс е с неуточнена датировка[124], случаят с Бизанте е много по-различен. Монетарницата на Бизанте въвежда образите на Атина и на кукумявката като типове за своите бронзови монети, сечени в две различни номинални стойности. Използването на 6 лицеви и на 12 обратни печата показва[125], че тази продукция заема значителен дял в монетното производство на Бизанте. В него изображението на кукумявката е твърде близко до това, възпроизведено върху Адеевите монети. И при Бизанте, и при Адей, кукумявката е изобразена надясно, с обърната към зрителя глава.

Монетосеченето на Бизанте е сравнително добре датирано. Започнала в годините след Лизимаховата смърт, тази монетарница не е продължила задълго своята дейност[126]. Ако съдим по екземпляра глава на Деметра/надпис във венец, препечатан върху монета на Лизимахия от същия тип (датирана ок. 270/260 г. пр. н. е.), монетната продукция на Бизанте се разгръща през втората четвърт на III в. пр. н. е. и вероятно ок. 245/240 г. пр. н. е. заглъхва. Относителната хронология на отсечените в Бизанте монети глава на Атина/кукумявка има приложение в интерпретацията на сродните им по иконография Адееви монети. Най-общо те могат да се поставят в същите хронологически граници — ок. 270—245/240 г. пр. н. е.

Тези наблюдения могат да се прецизират.

123. SNG Rèna Evèlpidis, I, No 1074 — Хефастея — 280—190 г. пр. н. е.; № 1080—1082 — Мирина — III в. пр. н. е.

124. Imhoof—Blumer, Monnaies grecques, p. 45, No 39 — дава описание на редките бронзови монети на Елайос от типа глава на Атина/кукумявка. В специализираната нумизматична литература на разположения в Тракийски Херсонес град Агатополис се отдават едни интересни бронзови монети (вж. BMC: Thrace, p. 188, № 1—2; SNGKop., Thrace II, No 855, Coll. Pozzi, № 2320). Върху лицевата им страна е представена голобрада мъжка глава с диадема надясно, а върху обратната — кукумявка (това изображение следва познатата ни от Адеевите монети иконографска схема — кукумявката е пернена, с леко обърната надясно глава, и най-важното, тя е стъпила върху връх на копие). Това сходство ме подтиква да обърна повече внимание на монетите на Агатополис. С учудване констатирах обаче, че такъв град в античните автори и в картите, съставени въз основа на техните сведения, не съществува. Неговото локализиране в Тракийски Херсонес въз основа на Пахимер е погрешно (Head, op. cit., p. 258). В Пахимер (III, 4) става дума за Агатополис на Черно море (днешния български град Ахтопол). Следвайки слепо Хед, нумизматите приписват интересните бронзови монети на един несъществуващ в античността град. Неговото име трябва да отпадне от листата на ранносредновековните монетарници, а монетните знаци трябва да бъдат свързани със своя действителен издател.

125. Schönert-Geiss, Byzanthe, S. 9, No 31—36 b →

(номинал B) и S. 11, No 46—51 (номинал C).

126. Ibidem, 3—5.

127. Ibidem, S. 4

128. Schönert—Geiss, Byzantion, I, No 1253-1254; Le Rider, Le trésor de Moda, p. 93.

129. Schönert—Geiss, Byzanthe, S. 5, n. 8; S. 10, No 35; Герасимов, Ант. чни монети с контрамарки, с. 58, обр. 28 12, с. 70.

130. Schönert—Geiss, Byzantion, I, No 1144-1146.

В обобщаващото изследване върху монетосеченето на Бизанте е подчертана иконографската и стиловата близост между образа на Атина от серията Атина/кукумявка и този, възпроизведен върху една емисия бронзови монети, сечени от името на Византион и Калхедон[127]. Монограмът ΔA, гравиран върху две от тези монети, поставя тяхното отсичане най-рано след 250 г. пр. н. е.[128] Това е указание за по-точно датиране на свързаните с тях серии глава на Атина/кукумявка. Те, както изглежда, са едни от най-късните в кратковременната продукция на Бизанте. В този период на затруднения и Бизанте подобно на Лизимахия и на Византион, както и на редица други монетарници, прибягва до контрамаркирането на свои и на чужди монетни знаци. Миниатюрното изображение на кукумявката, използувано като контрамарка от Бизанте[129], е израз на популярността на този тип в иконографския репертоар на тази монетарница.

Ако следваме логиката на тези факти, трябва да локализираме центъра на отсичането на монетите глава на Атина/кукумявка в ареала на Бизанте и да ги третираме като най-късните емисии в Адеевото монетосечене.

Две други наблюдения са в подкрепа на тази теза.

Нито един екземпляр от типа глава на Атина/кукумявка не е представен в севтополския нумизматичен комплекс. Подобно отсъствие може да се обясни с обстоятелството, че Адеевите монети от този тип са пуснати в обращение тогава, когато притокът на парични знаци в Севтополис заглъхва. От друга страна, почти всички екземпляри от този тип са били подложени на контрамаркиране. Грижливото поставяне на щемпела с гравираната в негатив върху него звезда на едно и също място, върху шлема на Атина, показва, че този технологически процес е бил извършен в кратък срок, в рамките на една и съща монетарница. Единственото изключение е един друг тип контрамарка — тризъбец, обграден от овална рамка, поставена зад шлема на Атина (обр. 38). Тризъбецът, атрибут на Посейдон, е традиционен иконографски тип за монетосеченето на Византион. Представян като самостоятелно изображение върху монетите на града, той играе ролята на символ, използуван е и в качеството на контрамарка. Тази последна роля е засвидетелствувана върху бронзовите монети на Византион от серията глава на Деметра/рог на изобилието[130]. Както вече споменахме, върху тези монети се срещат различни контрамарки, датирани най-общо след 250 г. пр. н. е. Въпреки миниатюрните си размери в контрамарката тризъбец върху Адеевата монета се забелязват някои интересни детайли (обр. 38). Централният шип на тризъбеца е укрепен посредством две диагонално разположени оси, които достигайки до средата му, образуват триъгълник. Тази характеристика свързва контрамарката с представения върху реверса на

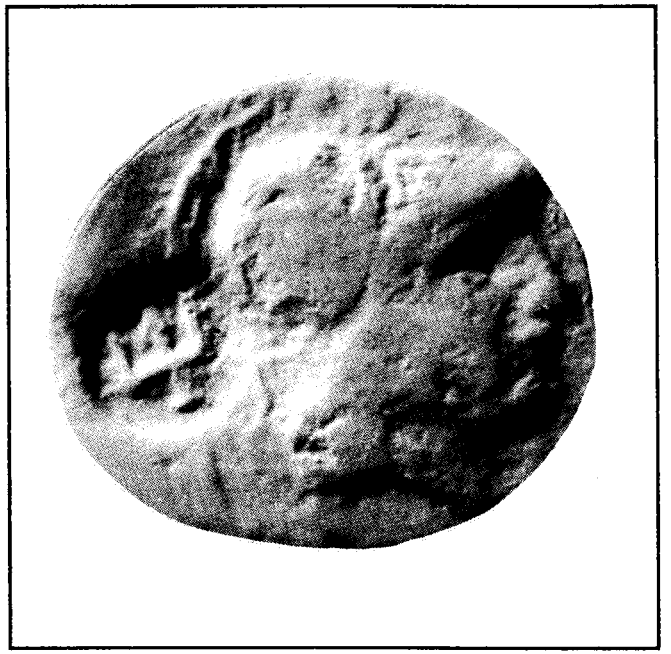

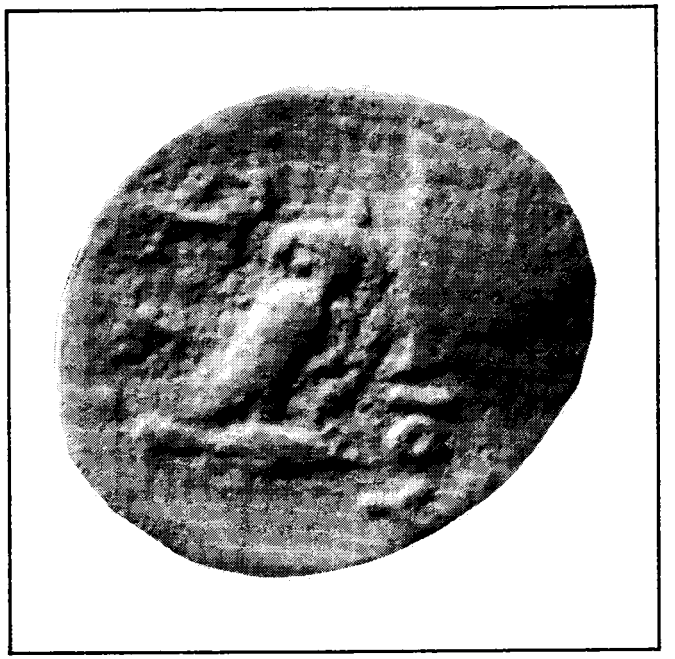

Обр. 38 а) аверс
Бронзова монета на Адей с контрамарка тризъбец

Обр. 38 б) реверс
Бронзова монета на Адей

бронзовите монети на Бизантион тризъбец, който следва същата иконографска схема[131] Явно е, че контрамаркирането на Адеевата монета е било извършено в монетарницата на Бизантион, и то най-рано след средата на III в. пр. н. е.[132] Съдейки по запазеността на останалите екземпляри от типа глава на Атина/кукумявка, които са в подобно добро състояние, можем да приемем, че контрамаркирането им със звезда е било извършено по същото време.

По характера на предлаганата ни информация друга контрамарка, поставяна върху екземпляри от най-масово разпространения тип на Адей — глава на Аполон/триножник, е още по-интересна. Тя представя монограм, съставен от буквите КАВ, затворен в овална рамка. Нейното присъствие е засвидетелствувано чрез два типа „чужди“ монети — на Адей и на сирийския владетел Антиох II. Поставянето ѝ на едно и също място върху аверса на монетите точно върху лицето на Аполон показва, че те едновременно са били подложени на контрамаркиране (обр. 39 и 40). Прецизното изследване на щемпелите, чрез които то е било извършено, подплати с нови данни това наблюдение. Установено бе, че за Адеевите монети е бил използуван същия щемпелов печат, прилаган в контрамаркирането на няколко бронзови монети на Антиох II. Датирането на този технологически процес, на който двата типа монети са били подложени, в годините 250—245 г. пр. н. е.[133] насочва към определяне относителната хронология на Адеевите монети. Във всички случаи тя не

131. Ibidem, No 1044—1102.

132. За разлика от контрамарката звезда, чието определяне действително създава трудности, контрамарката тризъбец лесно може да се интерпретира. Вероятно именно това нейно качество не е било по вкуса на К. Димитров. Ето защо той се задоволява с излязлата преди повече от четири десетилетия студия на Герасимов (илюстрирана при това чрез рисунки) вместо да си послужи с двутомното изследване върху монетосеченето на Бизантион и други, неотдавна обнародвани публикации (Димитров, К. Нови нумизматични данни..., с. 18, заб. 14).

133. Драганов, Монетосеченето на Кабиле... (машинопис), с. 88.

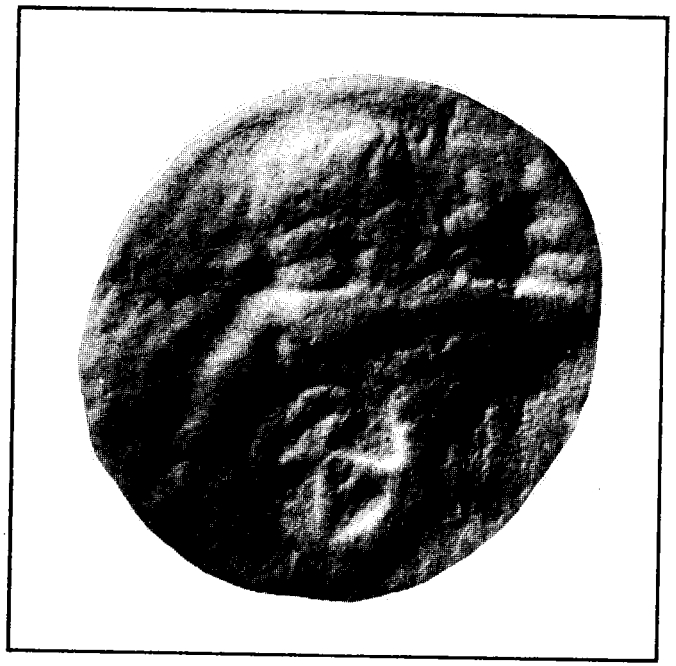

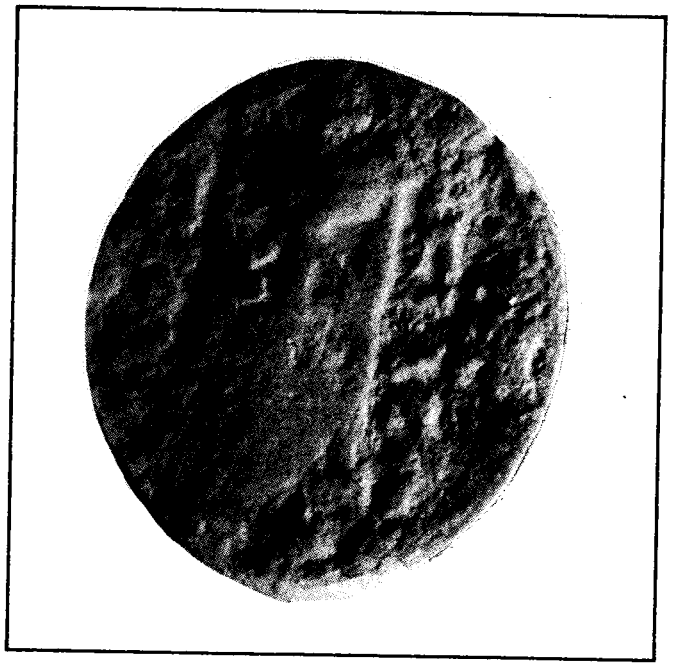

Обр. 39 а) аверс Бронзова монета на Антиох II с контрамарка КАВ (Кабиле)

Обр. 39 б) реверс Бронзова монета на Антиох II

може да бъде много по-ранна от тази на сечените ок. 261—250 г. пр. н. е. бронзови монети на Антиох II. Намерената неотдавна в Кабиле нова монета на Адей със същата контрамарка, която е в много добро състояние на запазеност[134], поставя разрешението на тези проблеми на още по-солидна основа.

Контрамаркирането на Адеевите монети в Кабиле не е „изолиран" случай, отминаван с пренебрежение, а запазеността на екземплярите отхвърля идеите за тяхната ранна датировка. Упоритата защита на тези идеи засегна главно определянето на конрамаркираните в Кабиле бронзови сирийски монети. За да се „доближат до паричните знаци на Адей, те бяха приписани на Антиох I (280—261 г. пр. н. е.)[135]. Твърдеше се също така, че кабиленската контрамарка-монограм е по-ранна от миниатюрното изображение на Артемида Фосфорос. Датирането на контрамарката-монограм в първата половина на III в. пр. н. е. поставяше контрамаркирането на Адеевите монети в по-ранни хронологически рамки [136]. Напластяването на подобни твърдения показва необходимостта от цялостно проучване на бронзовите сирийски монети глава на Аполон/триножник, отдавани или на Антиох I, или на Антиох III. Оказа се, че тези монетни знаци, намирани при разкопките на Севтополис, Аполония и най-вече в Кабиле, принадлежат всъщност на Антиох II Теос. По-голямата част от масово намираните в Кабиле Антиохови монети са контрамаркирани. Наред с отличителния

134. По сведения на Д. Драганов, който ще издаде този интересен екземпляр.

135. Димитров, К. Още за датирането..., 68—71; Димитров, К. Античните монети от Севтополис, с. 22. Тази по-ранна датировка е приложена и по отношение на намерената в Севтополис монета. Въпреки че е отсечена по времето на Антиох II, тя е определена като монета на Антиох I (с. 73, № 396).

136. Драганов, Д. Принос към датирането на династа Адей (по нумизматични данни от Кабиле). Нумизматика 15, 1981, 1, 22—23.

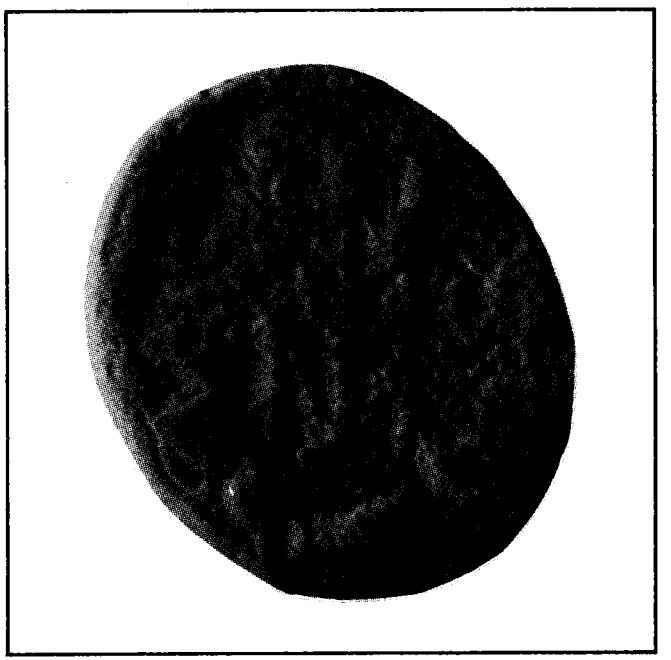

Обр. 40 а) аверс Бронзова монета на Адей с контрамарка КАВ (Кабиле)

Обр. 40 б) реверс Бронзова монета на Адей

за Кабиле иконографски тип — миниатюрното изображение на Артемида Фосфорос (обр. 41), върху монетите на Антиох II е поставяна и друга, по-рядко употребявана контрамарка — монограмът КАВ[137].

С монетосеченето на Антиох II се свързва и едно недобре локализирано съкровище с бронзови монети на Лизимахия. Най-голямата част от представените в него екземпляри е препечатана върху монети на Антиох II[138]. Активното препечатване на Антиоховите монети в монетарницата на Лизимахия е израз на интензивния приток на бронзови монети на сирийския владетел към Тракийски Херсонес и Лизимахия. Подобно явление се проследява в Акве калиде, Аполония и особено в Кабиле (за разлика от Лизимахия, кабиленската монетарница подлагала бронзовите монети на Антиох II не на препечатване, а на контрамаркиране).

В нумизматиката е добре познат принципът за локалното предназначение на бронзовите монети. Те рядко се разпространяват извън границите на официалната власт (полис или владетел), от чието име са били отсечени и пуснати в обращение. Прилагането на този принцип по отношение на циркулацията на бронзовите монети на Антиох II в Югоизточна Тракия показва, че в определен период от своето управление сирийският владетел е активен участник в разиграли се тук политически събития. След известен период на затишие обстановката в Тракия около средата на III в. пр. н. е. е отново напрегната. Въоръжен конф-

137. Юрукова, Политическата обстановка...

138. IGCH No 1298; Münsterberg, op. cit., 111—113.

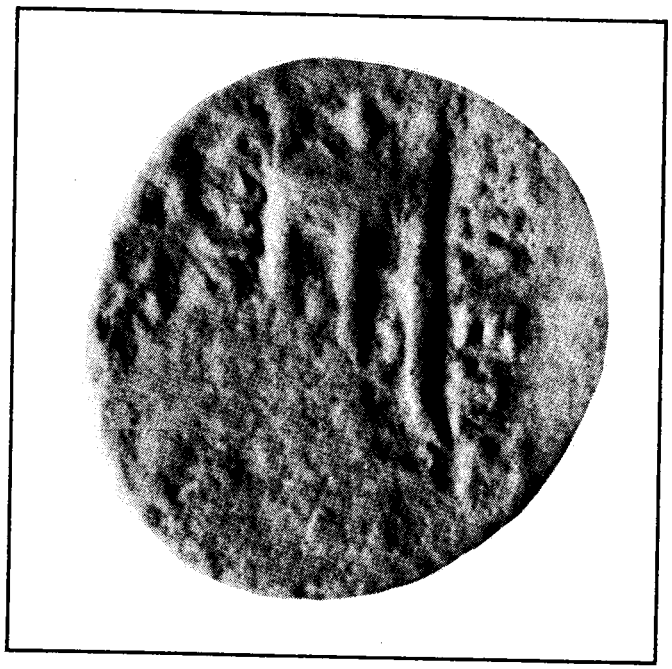

Обр. 41 а) аверс Бронзова монета на Антиох II с контрамарка Артемида Фосфорос

Обр. 41 б) реверс Бронзова монета на Антиох II

ликт противопоставя Бизантион на Томи, който е подкрепян от своите съюзници Истрос и Калатис[139]. На тяхна страна вероятно са били и съседните гети, традиционни партньори на западнопонтийските полиси. Тези действия, които приключили с победата на Бизантион, нанасят тежки щети в икономиката на всички участници. Бедственото финансово положение на Бизантион предизвикало щедрата намеса на Птолемей II. Той надарил града с територия в Мала Азия, жито, оръжие и пари. Чрез този необикновено щедър дар, връчен по нумизматични данни в 252 г. пр. н. е.[140], Птолемей II е целял вероятно да възнагради Бизантион за някакво конкретно действие, подпомогнало неговите интереси. Докато Птолемей II предоставил тези големи материални облаги, неговият съперник — Антиох II, провел наказателна акция срещу Бизантион. Ако приемем, че конфликтът на Бизантион със западнопонтийските полиси е в центъра на тези действия, то логичната връзка между тях се изяснява. Устоявайки успешно своите позиции и тези на Птолемей II, Бизантион накърнява интересите на западнопонтийските градове. Наказателните военни действия на Антиох II срещу Бизантион и дебаркирането му в Тракийски Херсонес показват колко бързо е реагирал засегнатият сирийски владетел на тези събития[141]. Техният развой, който по оскъдните писмени сведения трудно може да се долови, намира отражение в монетосеченето и в монетната циркулация. Въпреки че редица други владетели като

139. Memnon, fr. 21.

140. Dion. Byz. XLI (ed. Wescher, 1847), p. 17; Svoronos, J. N. Τὰ εομίσμα τοῦ κτάτου τῶν Πτολεμαιον. 4, Ατήναι, 1908, p. 141; Le Rider, G. Monnaies crétoises du V^e au I^er siècle av J C. Paris, 1966, p. 140, n. 5.

141. Merle, H., Die Geschichte der Städte Byzantion und Kalchedon. Kiel, 1916, 55 56; Newskaja, W. P. Byzanz in der klassischen und hellenistischen Epoche. Leipzig, 1953, S. 151. Това подкрепя една стара идея, че враждебните действия на Антиох II срещу Бизантион са всъщност последица от войната, която този град е водил срещу западнопонтийските градове, близки на сирийския владетел (Niese, op. cit., II, S. 137).

Антиох III, Филип V и др. преплитат също своята политическа кариера с разиграли се в Тракия събития, присъствието на техните монети тук е рядкост. Този интересен факт ни кара да потърсим по-сериозно обяснение за масовото разпространение на бронзовите монети на Антиох II в Югоизточна Тракия. Големият брой Антиохови монети, които Лизимахия препечатва, а Кабиле контрамаркира, трудно може да бъде третиран като случайна диря от пребиваването на сирийския владетел. Изглежда, че в желанието си да възнагради привържениците на селевкидската кауза в Тракия, Антиох II е направил значителни дарения от бронзови монети. Проявяването на подобна щедрост е политически жест, към който елинистическите монарси често са прибягвали. Такъв е случаят с Антигон Гонат, който подарил на беотийците голямо количество бронзови монети от един и същ тип — глава на Херакъл/конник. Според Полибий след катастрофалното земетресение Птолемей Евергет обещал на родосците помощ от 1000 таланта бронзови монети[142].

Епизодът около предаването на Кипсела разкрива щедростта на Селевкида към неговите съмишленици. В случая това са преминалите на негова страна „тракийски благородници", които Антиох дарил със „златни огърлици и посребрено оръжие, придвижвайки ги напред за сражение". Разкошните накити и въоръжение, носени от техните съплеменници, повлияло на жителите на Кипсела. Те захвърлили оръжието и станали съюзници на Антиох II[143]. Макар и лаконичен, този фрагмент на Полиен съдържа редица важни сведения. В него изрично е отбелязано, че Кипсела е „тракийски град", отбраняван от тракийци, които предварително не са били спечелени за каузата на сирийския цар. Давайки тази характеристика, Полиен едва ли е имал предвид географското разположение на града и етноса на неговите жители. По-скоро той третира Кипсела в една традиционна за нея роля — тази на резиденция на тракийските владетели и династи. Това я откъсва от гръцките полиси по крайбрежието с инфилтрираното в тях тракийско население като Маронея, Енос, Лизимахия, а вероятно и Перинт, които посрещнали радушно сирийския владетел[144].

След известни колебания и траките в Кипсела, по всяка вероятност начело със своя династ, се присъединили към Антиоховата войска. Преминаването на Кипсела на страната на Антиох II е важна стъпка в реализирането на замисления сложна военнополитическа операция. До голяма степен именно това обяснява вниманието, което Полиен отделя на свързаните с града събития. Кипсела е ключова позиция към важния стратегически път по долното течение на Хеброс и Тонзос. Оттук на изток се простират удобни, леснопроходими пътища, които свързват Кабиле с Аполония и Месамбрия.

Присъствието на Антиох II и неговите военни части в Тракия е засвидетелствувано

142. Svoronos, J. N. Εὕρημα ἐκ τῆς Κοπαΐδος — Journal Int. Arch. Num., 11 (1908), 230 232; Le Rider, Monnaies crétoises..., p. 141, n. 2; Polybe, V, 88—90.

143. Polyen, IV, 16.

144. Droysen, G. Geschichte des Hellenismus. Theil III. Geschichte der Epigonen. Gotha, 1877, 317—318.

двустранно — чрез монетосеченето и монетната циркулация и чрез писмените извори и епиграфските паметници — в два отделни политикогеографски района. Първият обхваща Тракийски Херсонес с Лизимахия, както и недалече разположената на тракийския бряг Кипсела, а вторият — Аполония и Месамбрия. Аполонийския декрет, чрез който Месамбрия и Аполония изразявали своята благодарност за оказаната от сирийския владетел военна помощ[145], е поставян във връзка с различни събития. Наред с версията за потискащото келтско присъствие, срещу което били насочени сирийските ефективи, е изразена и друга теза. Според нея не келтите, а разположеното недалеко от Аполония царство на цар Котис е застрашавало подпомогнатите от Антиох II градове[146]. Струва ми се обаче, че намесата на Антиох II е предизвикана от друг фактор, който е бил много по-важен за сирийския владетел.

Това е заплахата от Византион, която е тегнела не само над Томи и Калатис, но и над останалите западнопонтийски градове. За разлика от трите екземпляра от некропола на Аполония броят на Антиоховите монети в Кабиле, намерени край развалините на античния град, възлиза на повече от сто екземпляра. Този интересен факт поставя Кабиле във връзка с очертаните два района, където присъствието на Антиох II и неговите части е безспорно. Графично тези наблюдения се изразяват чрез полудъга, която започва от Тракийския Херсонес и Кипсела, минава през Кабиле и завършва при Аполония. Тази полудъга отговаря на удобния път, свързващ егейския с понтийския бряг. Неговото предимство е в това, че минавал зад гърба на келтите, отскубвайки се от опеката, която съюзеният с Птолемеите Византион упражнявал над Босфора[147].

Един от участниците в тези сложни политически маневри, разиграли се в Тракия около средата на III в. пр. н. е., е Адей. Анализът на нумизматичните паметници (относителната хронология на Адеевите монетни емисии и извършеното в Кабиле контрамаркиране на неговите парични знаци паралелно с тези на Антиох II) се допълва от някои писмени сведения. Такова е лаконичното съобщение на Помпей Трог у Юстин, което гласи, че „Птолемей погубил заловения за втори път Адей“[148]. Според мнението на Нийзе, възприето и от други авторитетни автори, трагичният край на Адей е свързан с подкрепата, която той оказвал на Антиох II по време на неговия поход в Тракия[149]. Това всъщност е епилогът на разказа на Полиен за обсадата на тракийската Кипсела и за преминаването ѝ на страната на Селевкида. Контаминацията на Кипсела и Адей е засвидетелствувана от комедиографа Дамоксен. Дискусиите около съдържанието на този фрагмент продължават, и то главно поради това, че той е цитиран неточно, по чужди бележки, следвайки направените вече от други автори критични разбори[150]. Присъствието на Адеевите монети в Севто-

145. Михайлов, Г. Надписи, намерени в Созопол през 1946 година. — РП, 2, 1948, 63—66.

146. Тачева, История на българските земи..., с. 23.

147. Юрукова, Политическата обстановка..., 3—6.

148. Trog. Pomp., Prol. XXVII.

149. Niese, Geschichte... S. 150; Mihailov, La Thrace..., p. 37; Lenk, op. cit.; Юрукова, Тракия през IV—III в..., 18—19; Тачева, История на българските земи..., с. 39.

150. Според отлично запознатия с изворите Мл. Тонев въпросният фрагмент на Дамоксен е цитиран у Athen. XI, 469a (Тонев, Приноси..., с. 208, заб. 9). Същият цитат е посочен от Фол (Фол, Тракия и Балканите..., с. 90). Тези позоваванията при К. Димитров са различни. Най-напред той ни препраща да търсим Дамоксеновия „Адей от Кипсела“ в Athen. I, 469 a (Димитров, К. Античните монети, с. 20 — цитатът е вмъкнат в текста), по-късно обявява, че съответният фрагмент, възпроизведен на гръцки, с цел вероятно да респектира читателя, е заимстван от Athen. XI, 468 F (Димитров, К. ΑΔΑΙΟΣ..., с. 94). Тези факти не се нуждаят от коментар.

полис, екземплярите с контрамарка на Кабиле и на Византион и писмените сведения датират управлението на Адей ок. 270/260—245/240 г. пр. н. е. В неговото монетосечене се разграничават два условни периода. Единият, както изглежда, по-ранен, е съставен от монетните типове, застъпени в севтополския нумизматичен комплекс. Между тях е най-масово сечената монетна емисия — глава на Аполон/триножник, чийто ареал на разпространение е много голям. Тези монети се намират масово не само между долината на Тунджа и Бургаския залив, където Герасимов локализира владенията на Адей[151], но и на югоизток — около крайбрежието на Пропонтида. Това е отразено в състава на известната колекция на Лишин. Прекарал близо четвърт век като руски консул в Одрин, Лишин методично издирва антични монети, които по-късно са включени в един прецизно издаден каталог[152]. В него от общо 49 монети на тракийски владетели и династи от IV—III в. пр. н. е. 27 (или повече от половината) са с името на Адей (богатото монетосечене на Севт III е представено само с 6 екземпляра). Въз основа вероятно на местонамирането на Адеевите монети (за което той е бил добре информиран), Лишин определя Адей като тракийски династ. Според него около 250 г. пр. н. е. той е управлявал част от Югоизточна Тракия между Перинт и Тракийски Херсонес, по крайбрежието на Пропонтида[153]. Това твърдение разкрива ерудицията на Лишин. Както отбелязахме вече, между монетите на Адей глава на Атина/кукумявка и тези на Византе, възпроизвеждащи същите типове, има голямо иконографско и стилово сходство. От друга страна, тризъбецът, чрез който Византион контрамаркира един от тези екземпляри, е също така белег, свързващ тяхното разпространение с Югоизточна, крайбрежна Тракия. Тези монети, които формират втория етап в Адеевото монетосечене, не са представени в Севтополис. Контрамаркирането на най-голямата част от тях ги поставя в годините след Антиоховия поход в Тракия. Както изглежда, тогава Адей успява да разшири своите владения на изток и югоизток. Амбициите на Птолемей III към овладяването на Егейска Тракия са пагубни за тракийския династ. След убийството на Адей неговите територии стават египетско владение.

* * *

Политическата обстановка в Югоизточна Тракия от средата на III в. пр. н. е. дава нов импулс в развитието на икономическите връзки и взаимоотношения. Те намират отражение в монетосеченето и в монетната циркулация. Муниципалното монетно производство се съживява и развива. Сеченето на постумни тетрадрахми от Александров тип в Месамбрия се активизира. Аполония пуска в обращение нова емисия бронзови монети с образа на седналия върху омфалос Аполон. Още по-интересна е картината, която се проследява в Кабиле. Градската

151. Герасимов, Портрет на Севт III..., с. 127.

152. Youroukova, Coins of the Ancient Thracians, p. 118, n. 144.

153. Lichine, op. cit., p. 158.

154. Ibidem. pl. XXIV 1498.

управа тук пуска в обращение бронзови монети от дребен номинал, последвани от тетрадрахми — подражания на Александровите, които намират добър прием на чуждите пазари. Подобно е положението и в монетарницата на Лизимахия, където също около средата на III в. пр. н. е. сеченето на бронзови монети получава нов импулс на развитие.

Влиянието на монетосеченето на Антиох II в Тракия не се ограничава само в зоната, в която неговото присъствие е засвидетелствувано. Интересно е да отбележим, че дори и враждебно настроените към експанзивната политика на сирийския владетел полиси, каквито са Бизанте и Калхедон, пускат през втората половина на III в. пр. н. е. бронзови монети от типа на Антиоховите — глава на Аполон с дълги къдрави коси/триножник. Чрез тези емисии те са целели да се включат в общия поток от бронзови монети, обслужващи пазарите в югоизточната част на Балканския полуостров.

За да ликвидират финансовите затруднения, тракийските монетарници въвеждат почти едновременно след 250 г. пр. н. е., един и същ метод — те подлагали на контрамаркиране и „своите", и „чуждите" монетни знаци. Единствено подложените на контрамаркиране монети можели да влязат отново в обращение. Извършена срещу внасянето на известна такса, тази операция е източник на допълнителни доходи за официалната власт. Преди да пристъпи към препечатване на Антиоховите монети, Лизимахия прибегнала до контрамаркиране на собствените си монетни знаци. Около 250—245 г. пр. н. е. Кабиле масово контрамаркира бронзовите монети на Антиох II заедно с екземпляри на Адей, Одесос и др. Подобна мярка е приложена и в Аполония. В същите години (ок. 250/245 г. пр. н. е.) тази монетарница въвежда редица интересни контрамарки. За Бизантион това е радикална мярка за справяне с тежката криза. Ето защо тази голяма монетарница подлага на контрамаркиране и сребърни, и бронзови монети. За целта тя използува богата серия от щемпели, свързани с нейния иконографски репертоар. Макар и с много по-скромна продукция, Бизанте също прибягва до контрамаркиране. Тук ролята на контрамарка е изпълнявана от най-характерният монетен тип. В този контекст контрамаркираните монети на Адей намират своето естествено място.

* * *

В състава на колекция Лишин има една интересна бронзова монета, свързана с Котис IV и неговия син Рескупор[154]. Върху лицевата ѝ страна са представени две мъжки глави, допрени една до друга в профил надясно. Около тях е гравиран надписът — ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΟΤΥΟΣ (кат. 120). Върху обратната страна е изобразен конник в галоп с развяваща се хламида. С вдигнатата дясна ръка той хвърля копие. Надписът, заобикалящ този образ, разкрива името на

друг владетел — Рескупор, което също е свързано с царската титла — ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΡΕΣΚΟΥΠΟΡΕΩΣ (кат. 120). Издадена като автентична, тази монета сега се съхранява в нумизматичната сбирка на Ермитажа (инв. № 6881).

Друг екземпляр от същия тип е попаднал в Историческия музей в Москва. Идентифициран погрешно с монетата от колекция Лишин, той е обявен за модерен фалшификат[155].

Какви са доводите за тази категорична присъда?

Анализът на монетата е подчинен на идеята, че тя е свързана с тракийското монетосечене от началото на I в. Котис е идентифициран със сина на Реметалк I, а представеният редом с него образ е определен като Реметалковия брат Рескупор, чичо на младия владетел Котис V (12—19 г.). За иконографския репертоар от този период конникът, хвърлящ копие, е анахронизъм. Ето защо представянето на този образ върху въпросната монета е третирано като приумица на модерен майстор, незапознат с каноните на тракийското монетно изкуство. Съдържанието и формата на надписите води до изразяването на подобни наблюдения. Различието с тези, изписани върху автентичните бронзови монети на Котис и Рескупор (те, както ще видим, са от втората половина на I в. пр. н. е.), при които едното име (това на Котис) е в именителен падеж, е обявено също за признак на съвременна изработка[156].

Всъщност тази характеристика на монетата, която засяга както иконографията, така и надписите, определя нейната стойност. Наличието на два различни екземпляра (в Ермитажа и в Историческия музей в Москва) факт, който едва сега е установен, е от голямо значение. Още повече, че към тях се прибавя и друга, трета монета от същия тип. Намерен случайно преди десетина години в морската градина в Бургас[157], този екземпляр поставя редица проблеми, свързани с интерпретацията на загадъчната монетна емисия.

Проучването на трите монети показва, че те са отсечени посредством три различни двойки печати. Тези данни не се покриват с представите ни за дейността на съвременните фалшификатори, стремящи се да извлекат максимална печалба от своята „продукция". Още повече че се касае за бронзови монети с неголяма стойност, които при незначителната бройка, в която са представени (при това екземплярът от колекция Лишин би следвало да е изработен близо век по-рано от бургаския), не биха могли да възнаградят усилията на своите „създатели". Това дестабилизира версията за модерната направа на трите бронзови монети. Очевидно е, че те са автентични паметници, които трябва да намерят своето място в развитието на тракийското монетосечене. Един от най-съществените елементи в тяхната интерпретация е типът за реверса — представеният в галоп конник, хвърлящ копие. Този образ, който прониква в тракий-

155. Герасимов, Т. Една фалшива монета на тракийския цар Котис V (12—19 г.). — ИАИ 28, 1965, 252—254.

156. Приемайки, че монетата е модерно подражание на паричните знаци на „Котис V и Рескупор", Герасимов изброява и редица други по-второстепенни несъобразности — по-нисък релеф, неправилно изписване на някои букви, насрочно гравиране на зрънчестия кръг и пр. Във всички случаи обаче монетата от сбирката на Историческия музей в Москва трябваше да бъде съпоставена с илюстрирания в каталога на Лишин екземпляр. Сравнението щеше да покаже, че се касае за две монети, отсечени с различни двойки печати. При това Герасимов сам отбелязва, че колекцията на Лишин е постъпила в нумизматичния фонд на Ермитажа (Герасимов, Една фалшива монета..., с. 253, таб. 1).

157. Сведенията дължа на Иван Карайотов, който ми изпрати гипсов отпечатък от тази интересна монета. Използувам случая, за да му изкажа най-искрена благодарност. Екземплярът е попаднал в частна колекция.

ския монетен репертоар в началото на IV в. пр. н. е. (чрез сребърните монети на Севт II), намира много по-голямо приложение в бронзовото монетосечене на тракийските владетели от първата половина на III в. пр. н. е. Това са част от бронзовите монети на Скосток и тази на т. нар. Ройгос. Конникът върху техния реверс е много близък до този, представен върху интересуващите ни парични знаци. И в двата случая той е в галоп, с развяваща се от бързото движение хламида, държащ във вдигнатата си дясна ръка копие в замах.

Възпроизвеждането на един и същ тип свързва монетите на „цар Котис и на цар Рескупор" с тези на Скосток и на т. нар. Ройгос[158]. Тази тематична близост поставя отсичането на интересната монетна емисия в контекста на ранноелинистическото тракийско монетно производство. В по-късните тракийски парични знаци, между които са и масово сечените в няколко типа бронзови монети на Мостид, образът на конника повече не е засвидетелстван. В иконографския репертоар от II—I в. пр. н. е. и особено в този на последните тракийски владетели, съвременници на Август, Тиберий и Калигула старите традиции изчезват. В употреба навлиза нова серия от изображения, в които делът на тези, заимствувани от римското монетосечене, прогресивно нараства. Очевидно е, че монетите на Котис и Рескупор принадлежат на по-ранен период, в който образът на конника все още се е ползувал с популярност.

Втората особеност на монетната емисия, която е насочващ белег в определянето ѝ, е съдържанието на нейните надписи. Те сочат двама владетели — цар Котис и цар Рескупор, чиито имена и титли са в една и съща форма — в родителен падеж. Аналогичната транскрипция като че ли третира Котис и Рескупор като равностойни издатели на монетната емисия. Ако се вгледаме внимателно обаче, ще видим, че тази идентичност е привидна. Чрез поставянето на надписа, съдържащ името и титлата на Котис върху лицевата, представителна страна на монетните знаци, е отразено всъщност предимството на този владетел по отношение на втория — Рескупор, чието име е изписано върху реверса.

Това ни насочва да потърсим всред тракийските владетели от III в. пр. н. е. двойката Котис—Рескупор свързана, както изглежда, от тесни роднински връзки. Подобна асоциация е засвидетелствувана в един епиграфски паметник, принадлежащ на същото време. Това е фрагментарният аполонийски декрет в чест на Рескупор, син на цар Котис, датиран около средата на III в. пр. н. е.[159] И ако за някои Котис е малък династ, локализиран в Странджа[160], то други изследвачи го третират като владетел със силни позиции. От своите владения в хинтерланда на Аполония и Месамбрия, където около средата на III в. пр. н. е. се премества политическият център на одрисите, Котис заплашвал спокойствието на двата големи западнопонтийски полиса[161]. Него-

158. Тази иконографска близост между конника от монетите на Скосток и този, възпроизведен върху монетната емисия на „цар Котис V и цар Рескупор", е отбелязана от Герасимов. Според него обаче тя е един от сигурните признаци, разкриващи модерната изработка на тази емисия (Герасимов, Една фалшива монета..., с. 254, заб. 1).

159. IG Bulg., I, 2, No 389 и цит. там библиография; Бешевлиев, В. Проучвания върху личните имена у траките. С., 1965, с. 8 – – стема IX.

160. Михайлов, Към историята на Тракия..., с. 156.

161. Фол, Тракия и Балканите..., с. 120; Тачева, Опит за възстановяване политическата история..., с. 50; Тачева, По проблема за гибелта на Севтополис, с. 34; Тачева, История на българските земи..., с. 23.

вите отношения с Аполония били скрепени с договор. Градът му изплащал данък, а Рескупор, синът на Котис, прекарал известно време като заложник в Аполония. В епиграфския паметник само Котис е окачествен като „базилевс“[162]. Името на неговия син Рескупор не е придружено от царска титла. Ако идентифицираме тези две личности с техните съименници от монетните емисии, би следвало да свържем отсичането на последните с един по-късен етап от политическата кариера на Котис и Рескупор. Приживе на баща си Рескупор приема царската титла. Подобен политически акт е практикуван и от други ранноелинистически монарси. Такъв е случаят със Селевк I и Антиох I. Надписите, гравирани върху част от техните сребърни и бронзови емисии, асоциират царската титла с имената на двамата сирийски владетели. Името на Селевк в тях е отбелязано на първо място, непосредствено след титлата базилевс[163]. Израз на подобна диференциация в йерархията на Котис и на Рескупор е разположението на надписите върху сечените от тяхно име монетни емисии.

И трите екземпляра са контрамаркирани с една и съща контрамарка с неясна форма[164], наподобяваща разтворена ръка, от която се виждат четири пръста или пък на четирикордна лира. Поставянето ѝ на едно и също място върху аверса на монетите, в полето вляво от двете допрени мъжки глави (кат. 119—120), показва, че контрамаркирането е било извършено в кратък срок, в рамките на един и същ монетен двор. При монетата от колекция Лишин тази контрамарка е съпроводена от две букви ΔΧ, изписани в полето вдясно (кат. 120). Техният релеф, аналогичен на този на буквите в надписа, показва, че те също са били гравирани в негатив върху лицевата матрица.

Както изглежда, това е маркировка, означаваща стойността на монетата. В ролята си на традиционно съкращение на χαλκοῦς[165] съчетанието на Δ с Χ би следвало да означава „четири халка“. Подобен начин на маркировка на бронзовите монети от един, два и четири халка $\left(\frac{A}{X}, \frac{B}{X}\right.$ и $\left.\frac{\Delta}{X}\right)$ е засвидетелстван в монетосеченето на Антиох IV. В него, както и в нашия случай, маркировката е гравирана върху аверса на бронзовите монети[166].

Монетарниците, които въвеждат подобни означения в своята автономна бронзова монетна продукция, са рядкост. Една от тях е западнопонтийската Аполония — случай, посочван в най-авторитетните обобщаващи изследвания по антична нумизматика[167]. Прилагането на този тип означения върху монетите на цар Котис и на цар Рескупор ни насочва към единственото ателие на Балканския полуостров, използувало същата практика — това на Аполония. За съжаление аполонийското монетосечене все още чака своя проучвател. Това ни лишава от цялостна картина на теглата на бронзовите аполонийски монети, а оттук — и от възможността за определяне на техните

162. IG Bulg., I, 2, No 389.

163. Houghton, A. Coins of the Seleucid empire from the Collection of Arthur Houghton — ANS ACNAC, New York, 1983, p. 96, No 946; p. 118, No 1281—1283; Newell, E. T. The Coinage of the Eastern Seleucid mints from Seleucus I to Antiochus III. ANSNS 1; New York, 1938, 231—232 — No 664—667, No 672—675.

164. Герасимов, Една фалшива монета..., с. 253. Определя контрамарката като „вдлъбнатина, с неопределен образ, предназначена да заблуди повърхностния зрител“.

165. Babelon, Traité, I, 460—463.

166. Houghton, op. cit., p. 99 — No 982—985; Newell, Eastern Seleucid Mints, p. 271) отбелязва, че при Александър I теглата на монетите от „четири халка“ спадат до 9,36, 8,78 и 7,90 г.

167. Head, op. cit., p. 277; Babelon, Traité, I, 460—463; Regling in: Wörterbuch der Münzkunde, S. 99 и др.

номинали. Във всички случаи обаче налице е известна разлика между датираните около края на IV в. пр. н. е. бронзови монети от типа глава на Аполон/котва (с означение ΔΙΧΑΛΚΙΝ — форма, която най-често е употребявана), чието тегло варира между 1,85—2,50 г[168], и тези, принадлежащи на по-късен период. Това са отсечените след средата на III в. пр. н. е. монети — Аполон прав/котва (с тегло 2,10; 2,70; 2,95 г) и Аполон, седнал върху омфалос/котва (с тегло 4,28; 4,76; 4,90; 5,50 г)[169]. Що се отнася до монетите на цар Котис и на цар Рескупор, то теглата на двата екземпляра (на този от Ермитажа и бургаския), са респективно 8,88 г—7,80 г. Това означава, че халкът като основна единица при тях варира между 1,95—2,22 г. Тези данни са много близки до отбелязаните тегла на бронзовите аполонийски монети, които, както изглежда, са от два различни номинала в съотношение 1:2 — един и два халка.

Бъдещите проучвания, които ще се базират на метричните данни на всички достъпни бронзови монети на Аполония, ще допълнят или ще коригират тази представа. Засега обаче тя е в синхрон с фактите, с които боравим.

Връзката между монетите на цар Котис и на цар Рескупор и тези на Аполония се изразява и в друг белег. Това е зрънчестият кръг, характерен както за монетите на двамата тракийски царе, така и за някои аполонийски монети от типа Аполон прав/котва, третирани като най-късни[170].

Близостта между двете монетни серии (царски и муниципални) поставя тяхното отсичане в рамките на един и същ монетен двор — този на западнопонтийската Аполония. По този начин анализът на монетите подплатява с нов изворов материал фрагментарния аполонийски декрет. И епиграфският паметник, и един от редките монетни екземпляри, са намерени на едно и също място — в Бургас, недалеко от Аполония. Ако съдим по надписа и по фактурата на монетите с имената на двамата тракийски владетели, тяхното отсичане може да се постави около третата четвърт на III в. пр. н. е. тогава, когато монетното производство на Аполония е вече в своя залез. За сметка на Аполония, чието монетосечене постепенно заглъхва, Месамбрия разгръща през втората половина на III в. пр. н. е. интензивна монетна продукция. Подобна дейност се изявява и в редица други градове като Одесос, Дионисопол, Калатис, Кабиле и др. Тетрадрахмите, подражания на Александровите, представят най-значителния дял в монетосеченето на тракийската Месамбрия. Сечени интензивно, в един продължителен, близо двувековен период, тези монети намират добър прием и разпространение на големите източни пазари. Тук те участвуват в циркулационния поток заедно с изработените в монетарниците на гръцките полиси в Мала Азия тетрадрахми от Александров тип. Тези функции на универсални платежни средства, използувани в големите търговски операции, отделят

168. Pick, B. Observation sur les monnaies autonomes d'Apollonie de Thrace — RN, 1898, p. 219—230. Теглата на бронзовите монети с този надпис са следните: 1,85 г, 1,92 г (Imhoof-Blumer, Monnaies grecques, p. 236, No 43); 2,00 г — от частна колекция, която предстои да постъпи в сбирката на НИМ; 2,14 г (Head, op. cit., p. 277) и 2,30 г — екземпляр от частна колекция.

169. Аполон прав/котва — 2,10, 2,70 (частна колекция) и 2,95 г (Imhoof-Blumer, p. 237, № 48); Аполон, седнал върху омфалос/котва — 4,28, 4,76, 4,90 (частна колекция) и 5,50 г (Imhoof-Blumer, Monnaies grecques, p. 237, No 45).

170. Imhoof-Blumer, Monnaies grecques, p. 237, No 48.

месамбрийските тетрадрахми (заедно с тези на Одесос и на Кабиле) от платежните знаци на тракийските владетели. Като регалия на царската власт с ниска номинална стойност, те са с локално-пропаганден характер. Най-релефно това тяхно качество се откроява през първата половина на II в. пр. н. е., когато монетното производство на тракийските владетели е сведено до своя минимум. В замяна на това обаче в края на III — първите десетилетия на II в. пр. н. е. автономното бронзово монетосечене на градовете се активизира. Месамбрийската монетарница пуска в обращение бронзови парични знаци от 6 различни типа, между които са сечените в огромни количества монети глава на Амазонка/Атина Алкис[171]. Макар и в по-малки размери, бронзовата продукция на Одесос е също така интензивна. Тези платежни знаци заливат тракийските пазари, задоволявайки нуждите на вътрешния стоково-паричен оборот. Това пренасищане е вероятно една от причините за редуциране обема на тракийското царско монетосечене. За дълго време неговите функции са поети от муниципалното градско монетно производство.

През втората половина на II в. пр. н. е. в Тракия започват да проникват почти едновременно тетрадрахмите на Тасос, Маронея и Атина от т. нар. „втори" период, както и тези на Първа Македонска област. В съкровищата от Северозападна България наред с драхмите на Дирахион и Аполония са застъпени, и то в значителни количества, римски републикански денари. Прогресивно увеличаващият се прилив на тези парични знаци илюстрира икономическия натиск, който Рим започнал да упражнява в Тракия около средата на II в. пр. н. е. Въпреки че римските автори споменават имената на редица тракийски владетели, управлявали през II в. пр. н. е., засега само двама от тях са представени чрез монетни емисии.

С името на **Котис,** син на Севт и съюзник на Персей, се свързват няколко редки бронзови монети от дребен номинал. Върху лицевата страна на монетите от първия тип е изобразена главата на Артемида с характерната за тази богиня прическа — косите са вдигнати и свити над челото във формата на диадема[172] (кат. 121). Върху обратната страна е представен кон в ход надясно (кат. 121). Лицевата страна на втория тип, представен засега само от един екземпляр, е заета от мъжка глава в профил надясно с дълги коси и остра издадена напред брадичка (кат. 122). Това са индивидуализирани белези на един портретен образ, по всяка вероятност този на Котис, при който поради дребния размер на монетното ядро и несръчността на гравьора други подробности не могат да се различат[173]. Върху обратната страна отново виждаме изображението на кон, представено този път наляво (кат. 122).

Изображението на кон в спокоен ход или в галоп се среща често върху бронзовите монети на Филип V и Персей[174]. Въведено като

171. Карайотов, Монетосеченето на Месамбрия (кандидатска дисертация, машинопис), 1985.

172. Този тип неправилно е определен от Мушмов като „глава на Аполон" (Мушмов, Монетите на тракийските царе, с. 238, № 177).

173. Youroukova, Coins of the Ancient Thracians, p. 34, p. 84-No 124 този монетен тип бе неизвестен.

174. SNGKop., Macedonia, part III, pl. 32 No 1239–1240; pl. 33 No 1295 – 1302.

константен тип, то на свой ред свързва редките бронзови монети, върху които е изписано името на Котис с едноименния тракийски цар, съвременник и съюзник на Персей. Редкостта на тези парични знаци показва, че тяхното сечене е било ограничено и по време, и по обем. Очевидно в качеството си на регалия на царската власт те са имали подчертано пропаганден характер. Във връзка с войните между Македония и Рим името на Котис често е споменавано в повествуванията на старите автори. Въпреки че той е бил съюзник на Персей и като такъв допринася за разгрома на римляните край Лариса (171 г. пр. н. е.)[175], отзивите за него са много ласкави. Той е характеризиран като човек с изключителни военни дарби, мек нрав и благородство, разсъдлив, почтен и достоен за приятелство[176]. Полибий назовава Котис „цар на траките“ и „цар на одрисите“, докато Ливий го нарича „тракиец“ и „одриски цар“[177]. Тези сведения се допълват от лаконичните монетни надписи, които на свой ред окачествяват Котис като „базилевс“.

Положението в Тракия след смъртта на Котис е неясно (за последен път неговото име е споменато в изворите във връзка със събития от 167 г. пр. н. е.)[178]. Малко по-късно в разказите около смутовете на Псевдофилип се вплита името на друг тракийски владетел Терес, чиито територии се простирали в Югоизточна Тракия, недалеко от Бизантион. Терес подкрепил (и материално, и дипломатически) претендента[179]. Каузата на Филип Андриск била поддържана и от тракийския династ Барсабас[180]. Около средата на II в. пр. н. е. в Югоизточна Тракия, около Пропонтида, управлявал царят на кените Диегилис и неговият син Зибелмий, описани като най-жестоки злодеи[181]. В тази характеристика прозира субективното отношение на римските автори към тези тракийски династи, чиято открита антиримска политика явно не е била по вкуса им.

Промакедонските настроения на Котис, както и тези на по-късните тракийски династи са всъщност израз на последователна политическа ориентация, изразена в ефективното подпомагане на всички врагове на римската експанзия. Такива са македонските владетели Филип V, Персей, та дори и Филип Андриск, такъв по-късно е и заклетият враг на Рим — Митридат VI.
На фона на тази политическа обстановка, когато борбите на амбициозния понтийски цар срещу Рим били подкрепяни от широка коалиция, включваща западнопонтийските полиси, траките, скитите, бастарните и др., в днешна Североизточна България се разпространява, а до голяма степен и организира, интензивно бронзово монетосечене. Върху монетните знаци, от които то е съставено, са изписани няколко различни имена — Канит, Тануза, Харасп, Акроза, Сариакос и Елис. Титлата базилевс, предшествуваща представените в родителен падеж имена, показва, че това са личности, облечени в достойнствата на царска-

175. Tit. Liv. XLII, 57 60.

176. Dio. XXX, frg. 3; Polyb. XXVII, 12.

177. Polyb. XXX, 17; Tit. Liv. XLII, 29, 51.

178. Tit. Liv. XLV, 42.

179. Dio. XXXII, frg. 15,5.

180. Dio. Extr. XVI.

181. Dio. XXXIII, frg. 14 15; XXXIV, frg. 12. Диодор нарича Диегилис „цар на траките“, според Страбон (Strab. XIII, 4, 2) той е „цар на кените“. За жестокостта на Диегилис, който нападнал гръцките градове по Пропонтида и опожарил Лизимахия вж. Val. Max. IX, 1, 4.

та власт — издатели на съответната монетна емисия. Иконографската и стиловата близост между въпросните емисии и автономните парични знаци на Томи, Одесос, Калатис и Дионисопол е основание да се приеме, че монетите на неизвестните владетели са отсечени също в монетарниците на четирите западнопонтийски полиса. Това от своя страна показва, че владенията на Канит, Тануза, Харасп, Акроза, Сариакос и Елис са се намирали в съседство до тези полиси. Управлението на тези династи се поставя в III—II или в II—I в. пр. н. е.[182] Поставено в тези неустановени хронологически рамки монетосеченето на скитските владетели в Добруджа е разглеждано като изолирано явление, откъснато от времето, на което то принадлежи. Отношенията между скитските владетели и западнопонтийските полиси, в чиито монетарници са били отсечени техните монети, не са изяснени.

Всъщност в основата на всички досегашни изследвания върху монетите на скитските царе, които засягат проблемите около тяхната хронология, разпространение, функции и пр., стои тяхната иконографска и стилова близост със съвременната им монетна продукция на Томи, Одесос, Дионисопол и Калатис. В повечето случаи обаче това сходство не е абсолютно, а наред с това монетните емисии на западнопонтийските полиси не са точно датирани.

Тук няма да се спираме подробно върху описанието на неколкократно издаваните монети на скитските царе. Ще се опитаме само да обединим в няколко групи техните основни типове така, че да добием представа и за връзките между владетелите, върху чиито монети те са засвидетелствувани, и за мястото на скитското монетосечене в общото развитие на елинистическото монетно производство в североизточната част на Балканския полуостров.

Изображенията, представени върху монетите на скитските владетели, се групират по следния начин:

Първа група: *лице* — глави на Деметра и Персефона с воал и венци от житни класове, допрени една до друга, в профил надясно (кат. 123—125).

опако — два житни класа, от двете страни на които е гравиран надпис, съдържащ името и титлата на владетеля. Понякога е изписано и съкращение от име на монетен магистрат (кат. 123). В известни случаи тази композиция е заменена от един изправен житен клас между две факли (кат. 125).

Тези типове са характерни както за част от монетните емисии на Канит, Тануза и Акроза[183], така и за монетите на Одесос от т. нар. група D (монети от дребен номинал, датирани в края на II — началото на I в. пр. н. е.)[184]. Следователно въз основа на изображенията от условно наречената „първа" група ние получаваме следните връзки — от една страна, между владетелите Канит, Тануза и Акроза, чиито монети възпроизвеждат едни и същи типове, а от друга — между тези трима династи и мо-

182. Tacchella, D. Cinq rois des Gètes — RN, 1903, 31—39; Sutzu, M. Monetele regilor sciti din Dobrodja. Regili Tanusa — Buletinul 12, 1916, 1—3; Regling, K. Charaspes — Corolla numismatica in Honor B. Head. Oxford, 1905, 259—265; Canarache, V. Reglii sciti şi regatelelor dintre Istru şi Pontul Euxin in lumina monetelor — Buletinul, 27-28, n. 81—82, 1933/1934, 60—83; Canarache, V. O moneta inedită a regilui scit Kanites — CNA 16, 1942, n. 121—122, 3—5; Canarache, V. Monetele scitilor din Dobrogea — SCIV 1, 1950, 213—257; Saint-Georges, A. Monete rari dela regii sciti Canites si Ailios — CNA, 17, 1943, No 125—126, 114—115; Gerasimov, T. Aelis, un roi scythe en Dobroudja — Studia Serdicensia I, 1938, 213—216; Орешников, А. В. Екскурсы в область древней нумизматики Черноморского побережия. 1. Монеты царей гетов и царей скитов — Нумизматический сборник, 3, 1915, 1—68; Орешников, А. В. Етюды по нумизматике Черноморского побережия. 1. Новые имена на царских монетах, находимых в Малой Скифии — ИРАИМК 1, 1921, 217—240; Орешников, А. В. Монета царя Елия — «Труды Московского нумизм. общество 2, 223—224; Герасимов Т. Монети от Канит, Тануза, Харасп, Акроза и Сариа. — ИВАД, 9, 1954, 53—58. Без да излага по-подробно своите съображения, Хил предлага една по-късна датировка на тези монети II—I в. пр. н. е. (Head, op. cit., p. 289). Тази датировка е обоснована от Юрукова (Youroukova, I. Nouvelles données sur la chronologie des rois scythes en Dobroudža — Thracia, 4, 1977, 105—125).

183. Canarache, Monetele scitilor..., p. 245, No 26;

→

нетарницата на Одесос, която е отсякла тези емисии.

Втора група: *лице* — глави на Диоскурите с конически шапки, украсени с лаврови венци, допрени една до друга, в профил надясно (кат. 126—127).

опако — глави на конете на Диоскурите, допрени една до друга надясно. От двете им страни е гравиран надпис, съдържащ името и титлата на владетеля. Съкращения от имена на монетни магистрати (кат. 126—127).

Тези типове, характерни за монетната продукция на Томи, град, в който култът на Диоскурите е бил много популярен[185], свързват монетите на Канит, Тануза, Харасп, Акроза и Елис с монетарницата на този западнопонтийски полис.

Трета група: *лице* — бюст на „Великия бог" надясно (върху монети на Канит) или глави на Диоскурите надясно (върху монети на Харасп (кат. 128).

опако — орел, стъпил върху мълния, заобиколен от надпис, съдържащ името и титлата на владетеля. Съкращения от имена на монетни магистрати (кат. 128).

Характерните за монетосеченето на Томи изображения на „Великия бог" и на Диоскурите поставят отсичането на въпросните емисии на Канит и Харасп в рамките на тази монетарница. От особен интерес тук е изображението на орел, стъпил върху мълния, което има широк спектър на приложение. То е представяно както върху бронзовите монети на Томи, така и върху тези на градовете на Боспора, Понта и Пафлагония (Тира, Херсонес, Амизос, Синопе и др.), сечени по времето на Митридат VI (120—63 г. пр. н. е.)[186]. Както ще видим, същото изображение е възпроизведено и върху част от бронзовите емисии на тракийския владетел Мостид. Очевидно е, че представянето на орела, стъпил върху мълния, върху монетите на Томи, а оттук и върху тези на Канит и Харасп, не е случайна приумица на местните гравьори, а съзнателно възпроизвеждане на един характерен за епохата на Митридат VI монетен тип.

Четвърта група: *лице* — глава на Деметра с воал и венец от житни класове надясно (кат. 129).

опако — два изправени житни класа или житни класове и запалена факла, около които е изписано името и титлата на владетеля (кат. 129).

Пета група: *лице* — глава на Хермес с петасос надясно (кат. 130).

опако — кадуцей. Надпис с името и титлата на владетеля (кат. 130).

Изображенията от тези две групи, представени върху част от монетите на Канит и на Сариакос, са характерни за монетарницата на Томи[187].

Шеста група: *лице* — глава на Херакъл, наметнат с лъвска кожа, надясно.

опако — колчан и стрели. От двете им страни е гравиран надпис, съдържащ името и титлата на владетеля. Съкращения от името на монетни магистрати.

Тези изображения свързват част от монет-

p. 246, № 28—29; Герасимов, Монети от Канит, Тануза..., с. 53, № 1—2; с. 67, № 6.

184. Pick, Regling, Die Antiken Münzen von Dacien und Moesien, II, Berlin, 1910, S. 525.

185. Babelon, E. Les dioscures à Tomi dans: Mélanges Ch. Picard, I, 1951, 24—33; Pick, Regling, op. cit., S. 679.

186. Minns, H. E. Scythian and Greeks, Cambridge, 1913, p. 447.

187. Canarache, Monetele scitilor..., tab. II, No 8—9; tab. IV, No 14—16; tab. VIII, No 39—40, 43; SNGKop., Thrace I, pl. 3 121—122; Герасимов, Монети от Канит, Тануза..., с. 57, № 8.

ните емисии на Канит и на Сариакос с иконографския репертоар на Калатис[188].
Освен тези шест основни групи се срещат и други типове, чиято спорадична поява не е от значение при изясняването на основните проблеми, свързани с хронологията и функциите на монетосеченето на скитските владетели. Такива са изображенията на глава на Дионис (грозд и тирс, които свързват монетите на Канит с монетарницата на Дионисопол[189] и пр. (вж. схемата).

Първа група:

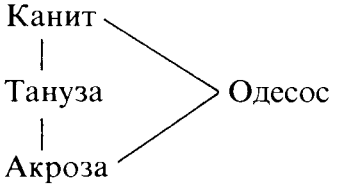

Втора група:

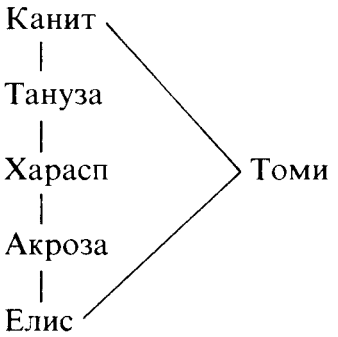

Трета група:

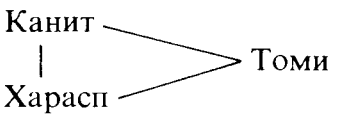

Четвърта група:

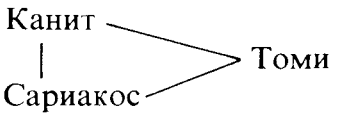

Пета група:

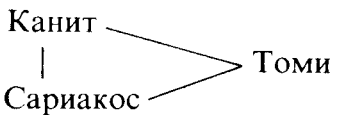

Шеста група:

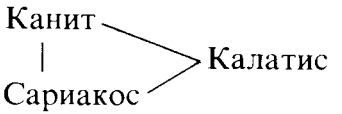

Анализът на тази схема показва, че един и същ владетел — Канит, е използувал монетарниците на четири западнопонтийски полиса — Томи, Одесос, Калатис и Дионисопол. Акроза и Тануза са секли своите емисии в Томи и Одесос, а Сариакос — в Томи и Калатис. Монетите на Канит са свързани с тези на останалите скитски владетели. Очевидно монетосеченето на Канит играе ролята на обединяващо ядро в скитското монетосечене. Наред с това по своите типове и номинали, както и по броя на използуваните монетарници, това монетосечене е било най-значително. Схемата онагледява и друг интересен факт — доминиращата роля на монетарницата в Томи в изработването на платежните знаци на скитските владетели.
Съкращенията на имената на монетните магистрати, гравирани върху повечето монети, както и типът на поставените върху тях контрамарки, разкриват също така някои важни моменти в организацията и хронологията на това монетно производство. Така съкратеното изписване на името на монетния магистрат ВАК се среща както върху монети на Канит, сечени в Одесос,

188. SNGKop., Thrace I. No 120 pl. 3; Canarache. Monetele scitilor..., tab. IV. No 17–18; tab. VIII. No 36; Pick, Regling, op. cit., part I. S. 17, Taf. I.

189. Герасимов. Монети от Канит, Тануза..., с. 55. № 3; Pick, Regling, op. cit., part I. S. 130. No 368–369.

Томи и Калатис, така и върху тези на Тануза от Одесос и Томи. Присъствието на ΑΡΙΣ е засвидетелствувано върху монети на Канит, сечени в Одесос, Томи и Калатис, а AN е изписано върху монети на Канит, сечени в Калатис, на Сариакос — сечени също в Калатис и на Акроза — в монетарницата на Одесос[190]. Еднаквите имена, засвидетелствувани върху изработените в различни монетарници (Одесос, Томи и Калатис) монети на един и същ владетел показват, че функциите на тези магистрати са свързани с монетната продукция на скитските владетели, а не с тази на ателиетата на западнопонтийските полиси. От друга страна, изписването на едни и същи магистратски имена върху монетите на различни скитски владетели (Канит—Тануза; Канит—Акроза—Сариакос) поставя тяхната изработка в рамките на ограничен хронологически период. Контрамарките, поставяни върху монетите на скитските царе — глава на Хермес с петасос, глава на „Великия бог" и шестолъчна звезда, са типове или символи, свързани с монетосеченето на Томи. Монетарницата на този западнопонтийски полис е подлагала на контрамаркиране монети на Канит, Тануза, Харасп и Акроза[191]. Еднаквите видове контрамарки, поставяни върху монетите на тези четири скитски владетели, с израз на тяхното едновременно разпространение в локалния стоково-паричен оборот[192].

Резултатите от тези изследвания, които показват, че монетосеченето на скитските владетели е било реализирано в непродължителен период от време, се допълват от проучването на интересното съкровище от с. Българево, Толбухинско. От него в музея в Толбухин са постъпили четири златни статера, подражания на Лизимаховите, и четири бронзови монети на Акроза[193]. Монетите на Акроза са от един и същ тип, отговарящ на т. нар. „втора" група от представената по-горе схема. Тази група свързва монетите на петте скитски царе — Канит, Тануза, Харасп, Акроза и Елис, с монетарницата на Томи. Изследването на четирите екземпляра на Акроза показва, че тяхното отсичане е било извършено посредством два лицеви печата, съчетани с четири печата за обратната страна. В светлината на съвременните проучвания върху монетната технология тези данни илюстрират значимостта на монетната продукция на Акроза. Теглото на монетите варира между 9,00—10,15 г (9,00; 9,60; 9,89; 10,15 г), т. е. стойността им е била голяма. И четирите екземпляра са добре запазени. Подобно е състоянието на четирите статера, при които следи от износеност не се забелязват.

Датирането на четирите статера в края на II в. пр. н. е. поставя отсичането на бронзовите монети на Акроза в същите хронологически рамки[194]. Това определя относителната хронология на монетите на Канит, Тануза, Харасп и Елис, които иконографски и стилово са свързани с тези на Акроза. Въпреки че възпроизвеждат някои от най-характерните монетни типове на Томи, Оде-

190. Youroukova, Nouvelles données..., 111—112 и цит. там библиография.

191. Герасимов, Антични монети с контрамарки..., с. 57, № 9—12; с. 58, обр. 28/1—3; Canarache, Monetele scitilor..., tab. I, No 1—4; tab. IV, No 17; tab. V, No 21; tab. VI, № 26.

192. Youroukova, Nouvelles données..., 113—114.

193. Герасимов, Т. Находката със златни и бронзови монети от III в. пр. н. е., открита при с. Българево. — Известия на музея в гр. Толбухин, 1, 1973, 131—136. Съкровището е преиздадено от Юрукова, която поставя отсичането на четирите статера от Лизимахов тип в по-точни хронологически рамки. Внесени са корекции и в определението на два от статерите, които принадлежат не на Калхедон, а на Калатис. (Youroukova, Nouvelles données..., 115—122).

194. Youroukova, Nouvelles données..., 116—122.

сос, Калатис и Дионисопол, монетите на скитските царе се отличават със своята поголяма номинална стойност, отразена в повисокото им тегло. Очевидно е, че докато предназначението на „домашните" бронзови монети на западнопонтийските полиси е било да задоволяват нуждите на дребния локален стоково-паричен оборот, монетните знаци на скитските царе са имало по-големи платежни функции. Ето защо, както това се вижда от състава на съкровището от с. Българево, те са били ценени и укривани наред със златните статери от Лизимахов тип.

Монетите разкриват имената на шест различни скитски владетели. Типовете и номиналите на достигналите до нас екземпляри показват обаче, че дирята на повечето от тях в монетното производство е едва забележима. От приложената схема се вижда, че монетната продукция на Тануза и Харасп е била съвсем ефимерна. Засвидетелствуваните в нея типове, имена на монетни магистрати и контрамарки, еднакви с тези на Канит, свързват тези трима владетели. Може да се предположи, че Тануза и Харасп са били синове на Канит, които в тази динамична епоха по примера на Митридатовия син Ариарат IX били въздигнати в царско достойнство. Подобен е и случаят с Елис, от когото са познати също минимален брой екземпляри. Името на Сариакос е засвидетелствувано в един неотдавна намерен епиграфски паметник, датиран най-общо във втората четвърт на II в. пр. н. е.[195] Ако следваме тази интерпретация Сариакос трябва да бъде определен като първи скитски владетел, сякъл бронзови монети в монетарниците на западнопонтийските полиси Томи и Калатис. Ниското тегло на монетите с неговото име, тяхната по-груба изработка, осъществието на контрамарки и пр. поставят под съмнение тази теза. Както изглежда, именно със Сариакос приключва кратката листа на скитските владетели, съюзници на Митридат VI.

Датирането на монетите от съкровището от с. Българево — в края на II — първите години на I в. пр. н. е., показва, че те са били отсечени в периода на най-трескава подготовка на военните действия на Митридат VI срещу Рим. В тези войни понтийският цар имал на своя страна многобройни съюзници. В борбата срещу римската експанзия били увлечени и богатите гръцки полиси, и заобикалящите ги „варвари". Траките, скитите и бастарните били „приятели на понтийския цар" — както това Апиан изрично е отбелязал[196].

Последните десетилетия на II — началото на I в. пр. н. е. е един от най-интересните периоди в монетосеченето на Томи, Калатис, Одесос и Месамбрия. Одесос и Месамбрия секат тетрадрахми от Александров тип, при които в образа на Херакъл, представен върху тяхната лицева страна, се вплитат индивидуализираните портретни черти на Митридат VI[197].

Случаят с проримски настроения Византион е по-особен. Византион не сече статери,

195. Лазаров. М. Епиграфски потвърждения на нумизматичните данни за скитските царе в Добруджа. – Антична нумизматика в България. С., 1983. 21–23.

196. App. Mithr., 15.

197. Pick. Regling. op. cit., II. S. 591.

подражания на Лизимаховите от т. нар. III и IV тип (ок. 80—60 г. пр. н. е.)[198]. Що се отнася до свързаните с тези типове тетрадрахми, предполага се, че те не са сечени в Бизантион, а в монетарницата на някой западнопонтийски полис, съюзник на Митридат VI. Тази монетарница е целяла да се възползува от кредита на популярните по тракийските пазари тетрадрахми на Бизантион от Лизимахов тип[199]. От своя страна Томи, Калатис и Истрос пускат в обращение златни статери от Лизимахов тип, при които в образа на Александър III, възпроизведен върху техния аверс, се долавя прилика с портретните изображения на синовете на Митридат VI — Ариарат и Фарнак[200]. През същия период в монетарниците на Томи, Калатис, Одесос и Дионисопол са сечени и бронзовите монети на скитските владетели. В качеството си на „приятели на понтийския цар" те били съюзници на подкрепящите го западнопонтийски полиси. Единствено декретът от Одесос, в който Канит е наречен „цар на скитите", хвърля светлина върху добрите отношения между гръцките полиси и заобикалящите ги скити. При това интересно е да отбележим, че този епиграфски паметник, датиран във II в. пр. н. е., в който се споменава името на най-изявения чрез монетосеченето скитски владетел Канит[201], е в подкрепа на предложената хронология.

Епохата на Митридат VI намира отражение в монетосеченето на самия понтийски владетел, както и в това на неговите многобройни съюзници. Те секат монети предназначени главно за посрещането на разходите, свързани с изтощителните дълги антиримски войни. Рим и неговите поддръжници, между които са били и тракийският владетел Котис, и неговият син Садала (както се вижда от декрета на Херонея, Котис оказал ефективна подкрепа на Сула)[202], си служели с тетрадрахмите на Тасос, на Първа македонска област, на Езилас, драхмите на Дирахион и Аполония и най-сетне с римските републикански денари. Последните проникват в Тракия чрез римските провинции в Мала Азия и Македония. Опитвайки се да възроди някои стари традиции, монетосеченето на Митридат VI и неговите съюзници имало ясно изразен политически характер.

Тази динамична епоха все още не е цялостно проучена. Епиграфските паметници са извънредно редки. Римските автори споменават само тези, които поддържат тяхната кауза. Имената на съюзниците на Митридат VI тенденциозно са премълчани. Такива са скитските базилевси, такъв, както изглежда, е и тракийският владетел **Мостид**. Обнародването на един интересен паметник от околностите на Бизанте (днешният Текирдаг в Турция), в който името на цар Мостид е отбелязано[203], даде нов тласък на дискусиите около управлението на този тракийски владетел. В датирането на надписа, отнесен към първите две десетилетия на II в. пр. н. е. (между 202—188 г.), е използувана и неясната хронология на монет-

198. Seyrig, Monnaies hellénistiques..., 198—199.

199. Price, M. J. Mithridate VI Eupator Dionysus and the coinage of the Black Sea — NChr., ser. 7, vol. 8, 1968, p. 10, n. 1.

200. Pick, Regling, I, S. 92; II, S. 606.

201. Граков, Б. Н. Материалы по истории Скифии в греческих надписах. — ВДИ, 1939, с. 251, No 17; IGBulg., I/2, No 41.

202. Holleaux, M. Décret de Cheronée, relatif à la première guerre de Mithridate — REG, 32, 1919, p. 320 et suiv.

203. Taşlikliоğlu, Z. Trakya' da Epigrafya Araştirmalari. Istanbul, II, 1971, p. 227, res. 164; Moretti, L. Isorizioni storiche ellenische. Florence II, 1975, No 116; Robert, J., Robert, L. Bulletin épigraphique — REG, 1972, No 284.

ните емисии на Мостид, поставяни по стара традиция ок. 200—150 г. пр. н. е.[204] На практика се е получило следното. Без да бъдат аргументирано определени и датирани, нумизматичните паметници са въздигнати в ролята на критерий, въведен в интерпретацията на посветителния надпис. От друга страна, ако следваме предложената датировка на епиграфския паметник, трябва да приемем, че точно във времето, когато Тракийски Херсонес и недалеко разположените от него гръцки полиси край Пропонтида и Егея са в непрестанно напрежение, преминавайки от едни ръце в други, в Югоизточна Тракия — около Бизанте, Мостид необезпокоявано е управлявал[205]. В тази напрегната обстановка трудно бихме могли да поставим продължителното управление на този тракийски владетел, обхващащо период от близо четири десетилетия. Анализът на монетните емисии допълва с доказателствен изворов материал тези предварителни наблюдения.

С името на Мостид са свързани два вида монети — бронзови от няколко типа и номинала, и тетрадрахми. Върху лицевата страна на художествено изработените тетрадрахми е представен бюст на владетеля с голобрадо лице. Той е с къси, къдрави коси, правилен нос, добре очертани с фин профил устни и леко издадена брадичка. Мантията му е драпирана и закопчана на дясното рамо (кат. 133). Върху обратната страна виждаме седналата на престол Атина Никефорос. В дясната си ръка тя държи крилатата Ника, а с лявата се опира на щит. В полето от двете ѝ страни са гравирани името и титлата на владетеля, а под трона на богинята е изписан двуреден или единореден надпис (кат. 133). Това разположение е в зависимост от неговото съдържание. При 6 от 10-те познати засега тетрадрахми първият ред под трона е зает от друго име — това на Садала, предшествувано от предлога ΕΠΙ. Какъв е политическия статут на тази личност, окачествявана като „наместник", „подуправител" или даже „роднина" на Мостид[206]. Името безспорно е тракийско, и то от кръга на тракийските царски имена [207]. Присъствието на предлога ΕΠΙ обаче недвусмислено показва, че покрай другите си функции или родствени отношения с Мостид, за които можем само да предполагаме, Садала е отговорял за сребърното монетно производство на тракийския владетел.

Константната част от надписа е означаването чрез гръцки нумерални букви на годината на отсичане на съответната емисия. В основата на това летоброене е възцаряването на Мостид. Това е първият и единствен случай в тракийското монетосечене, при който подобна практика е засвидетелствувана. Всъщност означаването на монетните емисии чрез годините на царуването е прилагано единствено в сребърната продукция на кападокийските владетели, и то в продължение на цели два века[208]. Спорадичното въвеждане на тази маркировка в сребърното монетосечене на Мостид е по-

204. Moretti, op. cit., 118—120, No 116 (датира надписа между 202—188 г. пр. н. е.). Името на град Апамея, отбелязано в надписа, посветен на „Зевс Сотер и Атина Никефорос", е послужило като terminus post quem в датирането на епиграфския паметник. Във всички случаи той се поставя след 202 г. пр. н. е., когато Филип V е разрушил намиращия се на отсрещния бряг на Пропонтида — срещу Бизанте, Мирлея. По-късно Прусиас I (235—183) възстановява града под името Апамея.

205. В 202 г. пр. н. е. Перинт е превзет от Филип V, а Лизимахия е опожарена (според Л. Робер Лизимахия е била разрушена от съседното ѝ тракийско население). За тези събития виж: Will, op. cit., II, Nancy, 1982, 122—123 и цит. там литература и извори. В 196—195 г. пр. н. е. Антиох III възстановява Лизимахия, подготвяйки я за резиденция на бъдещия Селевк IV (App. Syr. 3—13 През 190 г. пр. н. е. Лизимахия е в ръцете на римляните, които заедно с останалите тракийски владения на сирийския цар, я преотстъпват на своя съюзник — пергамския владетел Евмен II (App. Syr. 109—113; Will, op. cit., II, 190, 226).

206. Добруски, ц. с., с. 626 („наместник"), Мушмов, Тракийските монети, с. 236 („подуправител"), а от Рогалски Садала е окачествен като „роднина" на Мостид (Рогалски, А. Нова тетрадрахма на тракийския владетел Мостис. — ИНМВ, 24, 1983, 81—82).

207. Бешевлиев, Проучвания..., с. 7, VII родословие; с. 8, XI родословие.

208. Head, op. cit., 750—752.

влияно по всяка вероятност от кападокийското. Единственият период, в който един тракийски владетел от ранга на Мостид е могъл да влезе в контакти с Кападокия и нейното монетосечене, е по времето на изпълненото със сътресения царуване на Митридат VI. Понтийският владетел фаворизирал своите племенници Ариарат VII и Ариарат VIII, които един след друг заели кападокийския престол, а по-късно поверил тази ключова територия в ръцете на собствения си син Ариарат IX[209].

В опитите за интерпретация на тетрадрахмите на Мостид една интересна иконографска подробност е или отбелязана повърхностно, или пък изобщо е игнорирана. Това е начинът на пресъздаване на царския образ. Вместо глава с диадема върху тетрадрахмите на Мостид виждаме бюст на владетеля с драпирана мантия. Едва след средата на II в. пр. н. е. бюстовият образ на владетеля, който е сравнително рядък иконографски тип, намира вече по-масово разпространение. Виждаме го последователно върху тетрадрахмите на Александър I Бала (150—145 г. пр. н. е.), Деметрий II — първо управление (145—140 г. пр. н. е.), Антиох VI (145—142 г. пр. н. е.), Трифон (142—139 г. пр. н. е.), Антиох VII (139—129 г. пр. н. е.), Деметрий II — второ управление (129—125 г. пр. н. е.), Александър II Зебина (128—123 г. пр. н. е.)[210] и т. н. С тези тетрадрахми на сирийските владетели от втората половина на II в. пр. н. е., които са израз на наложили се вече тенденции в пресъздаването на царския портрет, можем да свържем и бюстовия образ на Мостид. Реверсът на неговите тетрадрахми е зает от изображението на седналата на трон Атина Никефорос. Чрез постумните Лизимахови тетрадрахми на Византион, които масово се разпространяват в Югоизточна Тракия, както и в Мала Азия около проливите, този иконографски тип е бил много популярен в ареала. Ето защо неговото въвеждане в сребърното монетосечене на Мостид, чийто владения се простирали именно тук, около Пропонтида, е закономерност. Въз основа на стиловите особености това изображение трудно може да се датира[211]. Още повече че се отнася за монетосечене, продължило близо четири десетилетия, в което са били заангажирани гравьори с различна професионална вещина и умение. Това именно обяснява някои нюанси както в пресъздаването на образа на Атина (при някои тетрадрахми тя е с копие, при други то липсва, в украсата на щита, в декорацията на престола и др.), така и в този на тракийския владетел. Някои от тези особености дадоха основание да се изразят съмнения върху автентичността на тетрадрахмите.

Първоначално на прицела на тази свръхкритичност бяха подложени само две от тези редки монети — съхраняваната в Копенхаген тетрадрахма и тази от сбирката на Националния археологически музей в София[212]. Основният довод за обявяването на първата от тях за модерен фалшификат е необичайният монограм, гравиран върху ней-

209. Ibidem, p. 751; Will, op. cit., II, p. 473. Израз на тези контакти са и отсечените в Амфиполис тетрадрахми и драхми с името на кападокийския цар Ариарат IX, сина на Митридат VI (Babelon, Portrait..., p. 83, pl. VII 4).

210. Houghton, op. cit., pl. 43/742—750 (Александър I Бала); pl. 41/709, pl. 44/751, 752, 754, 756 (Деметрий II — I управл.); pl. 47/798—799 (Антиох VI); pl. 47/800, pl. 48/816 (Трифон); pl. 44/763—764 (Антиох VII); pl. 45/767—769 (Деметрий II — II управл.); pl. 48/820 (Александър II Зебина) и др.

211. Много сполучливо Сейриг е отбелязъл, че по постумните Лизимахови тетрадрахми е рисковано да се датират смесените съкровища. По-скоро съставът на тези съкровища трябва да бъде използуван в датирането на пост Лизимаховите тетрадрахми (вж. Le Rider, G. Monnaies crétoises du V^e au I^er siècle av. J.-C. Paris, 1966, p. 284, n. 2).

212. Герасимов, Т. Две фалшиви тетрадрахми на тракийския цар Мостид. ИАИ 31, 1969, 237—239.

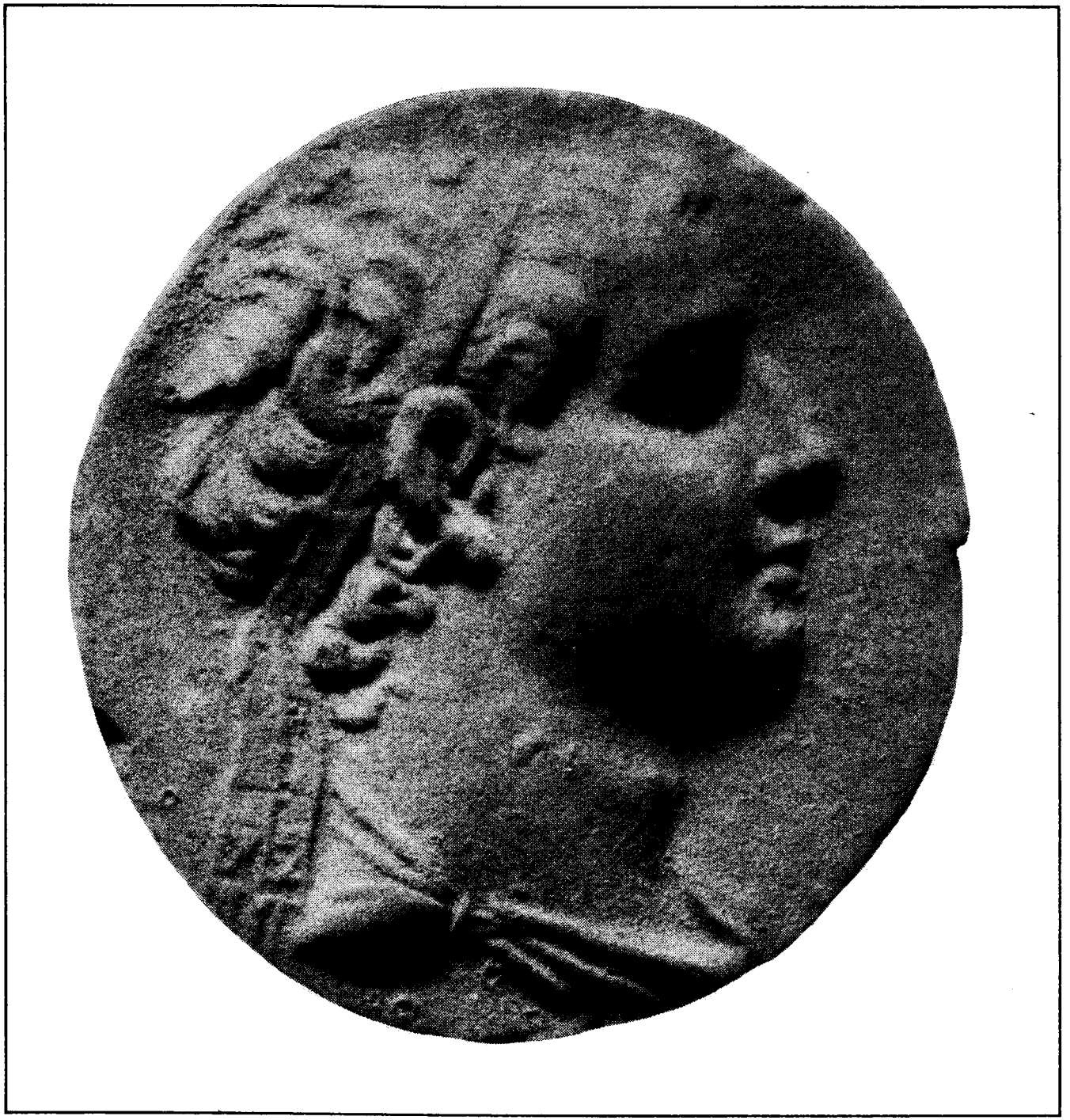

Обр. 42 а) аверс
Тетрадрахма на
Мостид — Берлин

Обр. 42 б) реверс Тетрадрахма на Мостид — Берлин

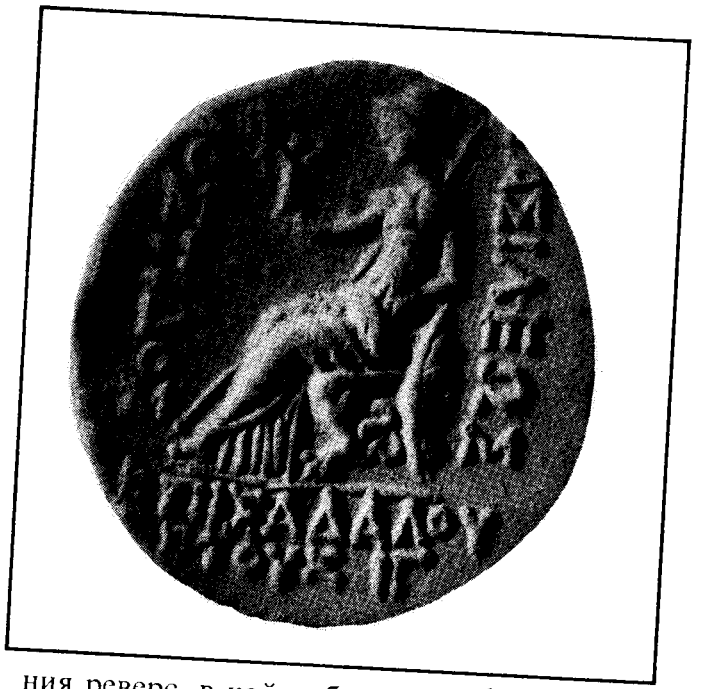

ния реверс, в който бе съзряна „латинската буква R". В същата таблица на каталога на кралската сбирка в Копенхаген обаче непосредствено след „съмнителната" тетрадрахма, описана под № 1172, е дадена илюстрацията на друга монета на Мостид (№ 1173) този път от бронз, върху която монограмът е идентичен[213]. С това спорът около автентичността на тази тетрадрахма е приключен. Подобна прибързаност е допусната и по повод на софийския екземпляр. Нумералната буква С е разчетена като 200, вместо като 6[214]. Погрешната дешифровка е основание вече за обявяването на монетата за „съвременна творба". По-късно подобен епитет бе прикачен и на останалите Мостидови тетрадрахми[215]. Към познатите ни доводи бе прибавено и странното наглед обстоятелство, че присъствието на тези монети не е засвидетелствувано в намерените в Тракия съкровища. С времето и с намирането на някои нови интересни находки и този довод отпадна като несъстоятелен.

Най-значимият документален паметник, свързан с датирането на сребърната продукция на Мостид, е една негова тетрадрахма, съхранявана в сбирката на Британския музей. В описанието ѝ, дадено в каталога на тракийските монети, е посочено, че този екземпляр е препечатан върху първообразна тасоска тетрадрахма[216]. Интересната технологична особеност е предмет на специално проучване, обнародвано в 1876 г.[217] Оттогава до наши дни хронологията на Мостидовите тетрадрахми е свързана с тази на тасоските. В специализираната нумизматична литература началото на тасоското монетосечене се поставя след 180 г. пр. н. е.[218] Дори и да приемем нелогичната постановка, че тази едва мъждукаща в своите първи стъпки тасоска продукция, е могла веднага да ирадира и да попадне в монетарите на Мостид, това пак би поставило сребърното монетосечене на тракийския владетел едва ок. 175/170 г. пр. н. е, т. е. във всички случаи по-късно от фиксираните хронологически граници на надписа от Византе. Детайлното изследване на следите от първообразния надпис при препечатаната тетрадрхама на Мостид презицира тези наблюдения. Оказа се, че подобно разположение на надписа, от който по пери-

213. SNGKop., Thrace II, No 1172–1173.

214. Тази нумерална буква е разшифрована погрешно от Мушмов като Г — в означението на 30 (Мушмов, Тракийските монети, с. 235, № 162). 200 се изписва посредством Σ, а С е отличението за шест (вж. Babelon, Traité, I 731 732).

215. Герасимов, Т. Фалшиви тетрадрахми с името на тракийския владетел Мостис. — ИВАД, 10(25), 1974, 9—19.

216. BMC, Thrace, p. 206, No 1.

217. Gardner, P. The date of King Mostis of certain later coins of Thasos- NChr., 1876, 299 - 306.

218. Thompson, M. A. Hoard from Northern Greece — MN 12, 1966, p. 66, n. 4; Le Rider, Les monnaies thasiennes, 189–190.

Обр. 43 а) аверс Тетрадрахма на Мостид — Копенхаген

Обр. 43 б) реверс Тетрадрахма на Мостид — Копенхаген

ферния ръб на реверса са запазени една под друга буквите Σ и N ($\frac{\Sigma}{Z}$), е характерно само за част от тасоските тетрадрахми, и то за тези, които са късни[219] (обр. 44).

Тези наблюдения се допълват от редица други данни, свързани с местонамирането на някои съкровища, и тяхното съдържание, а също и с иконографската и стиловата характеристика на изобилното бронзово монетосечене на Мостид.

Преди няколко години в околностите на Свиленград бе открито едно интересно съкровище. Заедно със стотината късни тетрадрахми — подражания на Византион, то е съдържало и две тетрадрахми на Мостид с маркировката ΙΓ (13) и ΚΒ (22)[220]. Укриването на това съкровище, станало вероятно през второто десетилетие на I в. пр. н. е., може да се свърже с друга находка от околностите на Одрин. В нея наред с тетрадрахмите на Византион, Тасос и Маронея е имало и тетрадрахми на Прусиас II, Никомед II и Никомед IV. Укриването на това важно съкровище, датирано около 85 г. пр. н. е.[221], ни отвежда към един напрегнат период. Намереният в околностите на Византе надпис локализира в Югоизточна Тракия владенията на Мостид, който, както изглежда, е един от съюзниците на Митридат VI в борбата срещу римската експанзия. Политическите контакти с понтийския владетел улеснили икономическите взаимоотношения с Изтока. В резултат на тях значителен брой късноелинистически тетрадрахми на източни владетели и на

219. Рогалски, Към въпроса за тетрадрахмите..., с. 46, № 46; Кацарова, Г. Нови данни за датировката на тетрадрахмите на остров Тасос от втори период на монетосеченето му и на тракийските тетрадрахми от I в. пр. н. е. ИАИ 27, 1964, табл. II, обр. 22 – тези тасоски тетрадрахми са датирани от второто десетилетие на I в. пр. н. е. (с. 142).

220. Юрукова, Хадрианопол, гл. I, заб. 12. Тези сведения дължа на А. Рогалски. Вж. също: Пдакидов, В. Сребърното монетосечене на тракийския владетел Мостис. – Нумизматика, 22, 1988, 1, с. 41, заб. 6.

221. IGCH, No 971.

222. Юрукова, Й. Монетните съкровища, открити в България през 1977 и 1978 г. — Археология, 1979, 4, с. 60.

223. Юрукова, Й. Монетните съкровища, открити в България през 1975 и 1976 г. — Археология, 1978, 4, с. 58.

224. Youroukova, Coins of Ancient Thracians, p. 35, pl. XVII/143.

големи малоазийски полиси проникнали в Тракия. Разправата с Митридат VI довела до остри вътрешнотракийски конфликти между неговите съюзници и тези, които останали верни на римската кауза. Тези събития, които засегнали тракийското селище край възела на трите реки и неговата област, намират отражение в многото и повсеместно укрити съкровища. Такива са това от Одрин, хронологически свързаното с него съкровище от Свиленград, това от Мезек, Свиленградско[222], и нелокализираната точно находка с тетрадрахми на Митридат VI от бившия Хасковски окръг[223].

Бронзовите монети на Мостид са от няколко типа и номинала. Най-разпространени са тези, върху чиято лицева страна са представени допрени една до друга главите на Зевс и Хера в профил надясно (кат. 134—136). Върху обратната им страна виждаме орел, стъпил върху светкавица (кат. 134—136). Макар и по-рядко, се срещат монети, при които представената върху аверса глава на Аполон (кат. 137) е съчетана с изображението на кон в статично положение (кат. 137). Главата на Зевс с лавров венец и колчанът с лък и стрели са типове за монетните знаци от малък номинал (кат. 138). Особено интересни по своята необичайна иконография са два редки бронзови екземпляра. Върху лицевата страна на този, съхраняван в нумизматичния фонд на Националния археологически музей, виждаме образа на мъж с широко отворени очи, добре очертани вежди и леко издадена брадичка. Носът е прав, с разширени ноздри. Устните са стиснати (кат. 139). Тези характерни черти на възрастен, изморен от житейските грижи мъж, отличават образа от конвенционалните, идеализирани изображения на владетели, характерни за монетите от късноелинистическата епоха. Тази индивидуализираност показва, че това е вероятно портретният образ на непознатия Мостид. Шлемът, който той носи на главата си, е с грива, с малка козирка и със закачени на шарнир набузници. Подробностите в представянето на шлема показват сръчността на гравьора, който явно е бил добре запознат с тракийското военно снаряжение от края на II — началото на I в. пр. н. е. Същото умение той е показал и в представянето на ризницата с къси ръкави, заемаща изцяло обратната страна на монетата (кат. 139). Подобен образ е представен и върху лицевата страна на един рядък бронзов екземпляр. Изразът на очите с очертаните под тях сенки, правият нос, енергично свитата уста — това са общите физически белези, които свързват двете изображения. Диадемата, която характеризира мъжката глава, ни насочва отново към образа на Мостид[224]. Двата монетни типа възпроизвеждат две различни портретни изображения на тракийския владетел. При едното той е с военни доспехи — като воин, а при другото — с инсигнията на царската власт — диадемата. Пред нас е не идеализираният образ на вечно младия и красив владетел така, както в съответствие с каноните на късноелинистическото монет-

но изкуство Мостид е представян върху тетрадрахмите, а реалистичният портрет на един съсредоточен възрастен мъж. Големият брой бронзови монети от няколко типа и номинала е израз на продължителна и интензивна продукция. Особено място в нейния иконографски репертоар заема изображението на орела, стъпил върху мълния, представяно върху реверса на най-масово сечената емисия на Мостид. Стъпилият върху мълния орел е характерен тип, обединяващ бронзовото монетосечене на различни градове в Боспора, Понта и Пафлагония (като Тира, Амизос, Синопе, Лаодикея и др.), пуснато в обращение по времето на Митридат VI. При тези многобройни монетни емисии името на понтийския цар липсва (гравираният върху техния реверс надпис съдържа само името на съответния град)[225]. Обособяването им като част от монетното производство на понтийския владетел е въз основа на отличителни типове или символи като: образите на Митридат VI с атрибути на Персей или Дионис, пегас, звезда и пр. Един от тези типове, който има най-голямо приложение, е стъпилият върху мълния орел. Неговото представяне върху бронзовите монети на Мостид въвежда тракийския владетел и неговото монетно производство в икономико-политическата орбита на Митридат VI.

Кога точно Мостид идва на власт, е трудно да се отговори. Тасоската тетрадрахма, датирана около второто десетилетие на I в. пр. н. е., е използувана като ядро в отсичането на най-късната тетрадрахма на Мостид — пусната в обращение през 38-ата година от неговото царуване. Ако се върнем близо четири десетилетия назад, би следвало да поставим възцаряването на Мостид около началото на последната четвърт на II в. пр. н. е. Неговото управление е завършило тридесет и осем години по-късно — вероятно около 86 г. пр. н. е., когато след като разгромил на два пъти понтийските войски, Сула разрушил Атина, превзел Македония и на път за Хелеспонта минал със своите войски през Тракия.

В сребърното и бронзовото монетосечене на Мостид са възродени някои от най-добрите традиции в развитието на тракийското монетно изкуство. То допълва белите полета в политическата история на Тракия.

Обр. 44 а) аверс Тетрадрахма на Мостид — Британски музей

225. Head, op. cit., p. 502; Imhoof—Blumer, Monnaies grècques, p. 561.

Обр. 44 б) реверс Тетрадрахма на Мостил — Британски музей

IV. Тракийското монетосечене в неговата последна фаза (ок. 60 г. пр. н. е.—44 г.)

Докато в много случаи монетите и монетните съкровища са единствените извори за разиграли се в Тракия събития, обстоятелство, което определя тяхната изключителна стойност, то за периода от края на втората четвърт на I в. пр. н. е. — до превръщането на Тракия в римска провинция (44 г.) положението е съвсем различно. Хрониката на римските автори, в която често се вплитат сведения за ролята на тракийските владетели и за династичните игри в техния двор, се допълва от многобройни епиграфски паметници. Те са свързани главно с последните тракийски царе, представители на сапейската династия. Още в края на миналия век тази богата информация привлича вниманието на специалистите. В техните изследвания, чийто брой е внушителен, генеалогията на последните тракийски владетели е фокусиращ център. И до наши дни тя е предмет на оживени дискусии. В подобно състояние са и много други проблеми, свързани с интерпретацията на отделни факти и събития.

Това показва необходимостта от цялостно проучване на развитието на тракийското общество в тази бурна епоха. В него наред с данните от писмените извори трябва да намерят място и тези, които нумизматичният материал предлага. В редица случаи монетите и монетните съкровища допълват или дават нова представа както за развоя на политическите събития, така и за състоянието на икономиката.

Тракийските монети от I в. пр. н. е., сечени до времето на Август, се отличават не само с редкостта си, но и със своебразната форма и съдържание на техните надписи. Проблемите около интерпретацията им се усложняват и от повтарящото се използуване на едни и същи владетелски имена — Садала и Котис — представители на т. нар. астейско-одриска династия, и Котис—Рескупор—Реметалк — на сапейската. Това обстоятелство налага данните от анализа на монетите, когато това е възможно, да се съпоставят с всички достъпни сведения, които писмените извори предлагат. Вместо ясна концепция върху политическото развитие на тракийското общество през този интересен период в специализираната историческа литература съжителствуват многобройни тези. В редица случаи те използуват и данните от нумизматичните паметници в про-

следяването на събитията и свързаните с тях тракийски владетели. Наред с възраждането на остарели определения и датировки в тях е пристъпено и към самостоятелно проучване на монетните емисии. При тези опити задължителните за нумизматиката норми са заобиколени.

Тези предварителни бележки обясняват честото прибягване до по-подробни екскурси при интерпретирането на монетните знаци. Въпреки че отежняват изложението, те дават възможност на читателя да проследи пътя на научното дирене и сам да прецени значението на направените наблюдения.

Сечените до времето на Август тракийски монети се разпределят условно в три групи. Първата от тях обхваща едни от най-редките антични монети, намирани в нашите земи. Това са тетрадрахми, подражания на тасоските, при които характерният за прототиповете надпис — ΗΡΑΚΛΕΟΥΣ ΣΩΤΗΡΟΣ ΘΑΣΙΩΝ, е заменен от друг с различна форма и съдържание — ΚΟΤΥΟC ΧΑΡΑΚΤΗΡ. Този кратък надпис съчетава владетелското име Котис, представено в традиционния родителен падеж, с думата ΧΑΡΑΚΤΗΡ (в именителен падеж), означаваща „печат" или „матрица"[1]. Дешифровката на тази необичайна асоциация е „матрица или печат на Котис". Подобни по съдържание и форма надписи, които за античното монетосечене са нетипични, са засвидетелствувани върху редките сребърни монети на царя на едоните — Гета, както и върху тези на управлявалия в началото на IV в. пр. н. е. одриски владетел Севт II. Рядката серия тетрадрахми с името на Котис е последната изява на тази стара домашна традиция, проявила се в тракийското племенно монетосечене още през първата половина на V в. пр. н. е.

По своя тип и тегло сребърните монети на Котис възпроизвеждат изцяло популярните в Тракия тасоски тетрадрахми. Единственото различие е в надписа, определящ издателя на тези подражания. Чрез този надпис, който разкрива, че монетите са сечени от името на Котис, т. е. с печата на Котис, тракийският владетел разграничава тези подражания от тасоските оригинали, легитимирайки ги като свои изделия. Отдавна е установено, че при отсичането на монетите горният печат, който директно е понасял ударите на чука, е бил известен под названието χᾰρακτηρ́[2]. И тъй като различието между тетрадрахмите на Котис и тасоските е изразено чрез реверса им, отсечен посредством горния печат, то и отбелязаното в надписа название „ΧΑΡΑΚΤΗΡ" се отнася именно за него.

Тетрадрахмите на Котис са представени чрез дванадесет екземпляра, от които девет са от съкровища, съдържащи тасоски татрадрахми — оригинални и варваризирани подражания[3]. Присъствието им в тези находки наред с тасоските тетрадрахми показва, че те съвместно са били изтеглени от циркулационния поток и укрити. Ето защо определението на тетрадрахмите на Котис (изразено вероятно въз основа на тяхната

1. Babelon, Traité, IV, p. 837.

2. Franke, La monnaie grecque, p. 30.

3. Youroukova, Coins of the Ancient Thracians, p. 44, n. 214. Герасимов, Т. Нови тракийски тетрадрахми от I в. пр. н. е. — ИВАД, 10, 1956 г. (съобщава за 3 такива тетрадрахми от Шуменско и Варненско). Един екземпляр от съкровище, намерено на територията на бившия Шуменски окръг, е в колекцията на доктор В. Хараланов (подарена на Историческия музей в Шумен). По съобщение на А. Рогалски 2 тетрадрахми с името на Котис заедно с двайсетина тасоски тетрадрахми (оригинални и подражания) са били намерени в кв. Аспарухово (Варна). Една тетрадрахма на Котис е засвидетелствувана в подобно по състав монетно съкровище, намерено в околностите на с. Сливарово, Бургаска област (вж.: Карайотов, Ив. Новооткрита тетрадрахма с надпис „ΚΟΤΥΟC ΧΑΡΑΚΤΗΡ". — Нумизматика, 1990,3.25—28). Местонамирането на останалите 2 тетрадрахми — „някъде край черноморския бряг", както и тяхната съдба, са неизяснени.

рядкост) като „not geld“[4] трябва да отпадне.

Откакто „въоръжените“ с най-съвършена техника съвременни иманяри кръстосват краищата на нашата страна, намирайки изненадващи по съдържанието си съкровища и стотици редки единични екземпляри, редица фундаментални представи за обема и функциите на дадено монетосечене се промениха и ще се променят. При това положение въздигането на относителните данни, с които боравим, в ролята на абсолютни величини, е лишено от основания.

Ограниченият брой монети, чрез които сребърното монетосечене на Котис засега е представено, може да се обясни с частичното трезориране на тези тетрадрахми. Попаднали в ръцете на римляните под формата на подкупи, помощи и пр., останалите тетрадрахми на Котис са били претопени. Извлеченият от тях благороден метал е послужил за отсичането на нови емисии римски републикански денари. Подобен случай е засвидетелстван у Апиан. Той разказва, че когато в 42 г. пр. н. е. Полемократия потърсила закрила от Брут, донесените от нея богатства били използувани за отсичането на монети с образа на Брут[5]. Някои общи стилови особености, изразени в трактовката на Дионисовия образ (в подчертаването на ноздрите и устните, в издадената брадичка и пр.), в изображението на Херакъл (точките, чрез които е очертан неговият кривак, моделирането на лъвската кожа и пр.) и особено в реда от точки върху реверса, заместващ липсващата част от оригиналния надпис (кат. 140—141), свързват тетрадрахмите на Котис с някои емисии варваризирани подражания на тасоските тетрадрахми. Степента на варваризация, която все още не е деформирала изцяло типовете, заимствувани от оригиналните емисии, датира този тип подражания като един от най-ранните. Те са пуснати в обращение най-много едно-две десетилетия след прекратяването на оригиналните серии[6]. Това поставя отсичането на тетрадрахмите на Котис в същите хронологически рамки. Закръглената, луновидна форма на сигмата в окончанието на името Котис (κοτvος) е също така белег в датирането на тези емисии. Предполага се, че въвеждането на тази форма става около средата на I в. пр. н. е.[7]

Датирането на тетрадрахмите ни насочва и към идентифициране на владетеля, от чието име те са били пуснати в обращение. Въз основа на необосновани догадки те бяха свързани с различни владетели на име Котис — като се започне от предполагаемия баща на Садала, управлявалия в началото на I в. пр. н. е. Котис и се завърши с неговия късен съименник, възпявания от Овидий син на Реметалк I[8]. Всъщност, както се вижда от нумизматичните данни, тетрадрахмите се отнасят към времето на Котис II (ок. 57—48 г. пр. н. е.). При този одриски цар необходимите условия за разгръщане на такава монетна продукция са налице. Котис II е имал и политически авторитет, и

4. Sallet, A. V. Die Tetradrachmen der Thraker mit Typen von Thasos — Zft. Nim. 3, 1876, S. 241.

5. Appian, Bell. civ., IV, 75, 319—320; Dio. Cass. Hist. rom., XLVII, 25; Collart,, op. cit., p. 245.

6. Съвместната циркулация на тетрадрахмите на Котис с тасоските (оригинални и подражания) е засвидетелствувана в монетните съкровища (вж. заб. 3).

7. Le Rider, Monnaies Thasiennes, p. 191.

8. Герасимов приписва тетрадрахмите с името на Котис на одриския династ Котис, баща на Садала I, чиито владения се простирали в Източна Тракия. Монетите били отсечени в специална монетарница, организирана към неговия двор (Герасимов, Нови тракийски тетрадрахми...). Една друга хипотеза, неподкрепена от факти, свързва тетрадрахмите с т. нар. Котис IV, съвременник на Август. Те били отсечени по повод на избухналото през 16 г. пр. н.е. антиримско въстание на траките (Добруски, Исторически поглед..., с. 629; Мушмов, Тракийските монети, с. 241; Sallet, Tetradrachmen..., S. 241). Те се приписват и на управлението на сина на Реметалк I — Котис V (Cary, op. cit., p. 73).

икономическа стабилност, които са му позволили да сече сребърни монети с висока номинална стойност. Тези възможности на Котис са отразени в изворите. В обвинителната реч на Цицерон срещу Пизон се вплитат ценни сведения за одриския цар. Подкупен от Котис с 300 таланта (около 8000 кг сребро), една огромна за времето си сума, разкриваща материалните възможности на одриския цар, Пизон разпоредил да посекат със секира Рабокент, първенец на бесите[9]. В разказите за гражданските войни между Цезар и Помпей името на Котис II отново е споменато. Той застанал на страната на Помпей, подпомогнал го материално и му изпратил 500 конници под командуването на своя син Садала[10]. На страната на Помпей начело на отряд от 200 души, описани от Цезар като македонски контингент, участвувал и друг владетел на име Рескупорис (Раскуполис)[11]. След битката при Фарсала Цезар наказал жестоко всички римляни, привърженици на Помпей. По отношение на траките обаче той проявил странно великодушие. Цезар не само че не предприел никакви мерки спрямо тях, но и изразил публично възхищението си от предаността на Садала към каузата на Помпей[12]. Тази тактика едва ли се дължи само на уважението на изпитан войн към храбростта на неговия противник. По-скоро тя е дипломатически ход по отношение на одриския цар Котис — бащата на Садала, който представлявал реална сила от политическа и икономическа гледна точка.

Измежду 12-те познати засега тетрадрахми с името на Котис 9 са от съкровища, намерени на територията на бившите Шуменски и Варненски окръзи, а останалите две са свързани с една недобре локализирана находка, открита „някъде около черноморския бряг“[13]. Това разпространение на редките сребърни тетрадрахми на Котис II, засвидетелствувано предимно на север от Хемус, в ареала на античния Одесос, поставя някои интересни въпроси. Все още нямаме точни сведения за северните граници на владенията на Котис II. С отслабване мощта на Буребиста и с укрепване на одриската държавна организация те вероятно са се измествали все по̀ на север. Приема се даже, че Одесос също е влизал във владенията на одриската царска фамилия[14]. Това наблюдение се подкрепя от Страбон. Според него одриси са всички траки, живеещи между Хеброс и Кипсела — от една страна, и Одесос — от друга[15]. Един интересен епиграфски паметник се свързва със сведението на Страбон. Това е декрет от времето на Садала II, който след смъртта на Буребиста завладял част от гетското царство, съседно на Одесос. Начело на тази област застанал стратегът Меноген, който заедно със Садала II положил грижи за възстановяването на Одесос[16].

Разпространяването на тетрадрахмите на Котис II на север към Одесос има както икономически, така и политически характер. Заместващи сечените от Буребиста имитации на римските републикански денари, те

9. Cic., In Pis. 34—35.

10. Caes. Bell. civ., III, 4 (върху интерпретацията на това сведения вж.: Collart, op. cit., p. 245, n. 4 и цит. там библиография); Dio. Cass., Hist. rom., XLI, 63.

11. Dio. Cass., Hist. rom., XLI 51, 63.

12. Caes. Bell. civ. III, 4.

13. Вж. заб. 3.

14. Lenk, Thrake Geschichte, S. 441 (приема, че Одесос е влизал във владенията на одриската царска фамилия. Ленк в случая визира Котис II и неговия син Садала II).

15. Strabo. VII, frg. 48.

16. IG Bulg. I/2, № 43, p. 54 — отбелязва мнението на Салач, според което Одесос попаднал в орбитата на одрисите още през 48 г. пр. н. е. — т. е. приживе на Котис II.

легитимитират едно ново монетосечене — това на одриския цар Котис II.

Втората група тракийски монети, сечени до времето на Август, обхваща неголям брой бронзови монети. Върху лицевата им страна е представен бюст на владетел с диадема и мантия (кат. 142), а върху обратната — орел, стъпил върху мълния наляво. При някои от тях, които са по-малобройни, този тип е съпроводен от надписа ...ΣΙΛΕ.../ΤΥ... (кат. 143), докато при останалите се разчита — ΚΟΤΥΟ... (кат. 142). Тази идентична иконография свързва издателите на двата типа монети — Котис и Садала, третирани като баща и син. Наред с това, въпреки конвенционалността на образите, се забелязва, че този, възпроизведен върху монетите на Садала, е с по-младежки черти[17]. Тези белези са използувани в интерпретацията на монетните знаци.

Всред тракийските владетели от I в. пр. н. е. само двойката Котис II — Садала II отговаря на посочените условия. Двете серии бронзови монети от един и същ тип (отличаващи се само по съдържанието на гравирания върху тях надпис) се свързват с управлението на тези двама одриски владетели.

В продължение на цяло столетие вече бронзовите монети, които се отнасят към т. нар. трета група, са обект на разностранни проучвания. Интересът, проявяван от широк кръг специалисти (нумизмати, изкуствоведи, археолози, епиграфи и историци), е провокиран от съчетанието между необичайните по форма и съдържание надписи и изображенията, характеризиращи тези монетни знаци. Те са от два номинала, чието описание накратко е следното. И в двата случая лицевата страна на монетите е заета от бюст на владетел с мантия и диадема, около който е гравиран надписът ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΟΤΥΣ (кат. 147—150). Независимо от номинала надписът, изписан върху реверса на монетите, е един и същи — ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΡΑΙΣΚΟΥΠΟΡΕΩΣ. В първия случай (при монетите от по-големия номинал) той е гравиран около изображението на крилата Виктория с венец и опряна на рамото ѝ палмова клонка, представена в ход наляво (кат. 147—149). При по-малкия номинал изображението на крилатата богиня на Победата е заменено от трофей (кат. 150).

В досегашните проучвания интерпретацията на тези интересни монетни знаци преминава през следните етапи. В нумизматичните изследвания, най-често без каквато и да е аргументация, те бяха приписвани на съвместното управление на сина на Реметалк I — т. нар. Котис V, и на неговия чичо Рескупор III[18]. Въз основа на стиловия анализ на един мраморен бюст от Атинския музей, поставен във връзка с монетния образ, и с надписите с имената на цар Котис и цар Рескупор от Атина и Виза, Крауфут свързва монетите с Котис IV[19]. Тази теза, изложена в публикация от края на миналия век, намира и в наши дни застъпници. Според Т. Иванов издателят на монетите е съ-

17. Мушмов, Монетите на тракийските царе, с. 239.

18. Пак там, с. 247; Cary, op. cit., 66 — 76, Head, op. cit., p. 286; Coll. Lischine, No 1540—1544; SNG Kop., Thrace II, No 1197—1198.

19. Crowfoot, J. W. A Thracian Portrait — JHS 17, 1897, 321—336.

щият Котис IV, син на Рескупор и баща на Реметалк I и Рескупор II[20]. Интерпретацията, представена ни неотдавна от М. Тачева, следва тази схема. И тя свързва отсичането на монетите със сапейския владетел Котис, син на Рескупор, който според нея обаче не е баща на Реметалк I, а негов брат[21]. Версията, предложена в изследването на Рогалски, което е с нумизматичен характер, е по-различна. Той приема, че интересуващите ни монетни емисии са били сечени от Реметалк I, в качеството му на настойник на малолетния Рескупор II. Според него това е ключът за интерпретацията на необичайната форма на надписа, в който името на починалия Котис IV (баща на Рескупор II) е представено в именителен падеж[22]. Чрез въвеждането на трети владетел — Реметалк I, чието участие в отсичането на монетните емисии не е загатнато нито чрез надписи, нито чрез изображения, проблемите около интерпретацията на монетите се усложниха. Това наложи те да бъдат наново изследвани като паметници на античното монетосечене, чиято иконография и надписи са подчинени на определени норми. Всъщност изображенията и надписите върху интересуващите ни монетни емисии се отнасят до две различни личности — Котис и Рескупор, всяка една от които е представена като „базилевс". Но докато името на Котис, придружаващо изобразения върху представителната лицева страна на монетата владетелски образ, е в именителен падеж, то това на Рескупор, гравирано върху реверса, е в родителен. Независимо дали се отнася до име на полис или пък на владетел, представянето му в родителен падеж разкрива неговата роля на издател на съответната монетна емисия. Изразяването на тази идея чрез съответната граматическа форма, т. е. чрез родителния падеж, е норма, която не може да бъде пренебрегната. В случая това на практика означава, че Рескупор е активната фигура в производството на интересните бронзови монети и че всички опити за свързването му с владетел на име Котис остават в сферата на недоказуемите хипотези. Гравирането на името на Рескупор около изображението на Виктория и на трофея, характерни символи на победата, свързва отсичането на монетната емисия с успешното приключване на някакви военни действия. В тях, както изглежда, тракийският владетел е бил активен участник. Във времето, в което можем да датираме най-общо бронзовите монети, е засвидетелствувано съществуването на трима владетели с името Рескупор—Рескупор I, Рескупор II и Рескупор III. Без да се докосваме тук до объркана генеалогия на последните тракийски владетели, можем автоматично да елиминираме свързаните с Августовата епоха Рескупор II и Рескупор III. Изображенията и надписите върху проучваните бронзови монети не са в синхрон с наложилите се по времето на Август канони в тракийското монетосечене. При това положение единственият възможен издател на монетните емисии е Рескупор I. Този

20. Според Т. Иванов родителният падеж, чрез който е изразено името на Рескупор и отсъствието на неговия образ, показват, че издателят на монетите — цар Котис, е син на цар Рескупор (Ivanov, T. Die Thrakisch-römischen politischen Beziehungen am Vorabend der römischen Herrschaft in Thrakien — Studij clasice, 3, 1961, 95—96)

21. Тачева, История на българските земи..., с. 84.

22. Рогалски, А. Към въпроса за монетите с легенда ΒΑΣΙΛΕΙΣ ΚΟΤΥΣ — Археология 15, 1972, 2, 39—42.

сапейски владетел е оставил значима диря в писмените извори. От своите владения, които се простирали между Корпилския и Сапейския проход, спускайки се на изток към Филипи и поречието на Нестос[23], Рескупорис и неговият брат Раскос са държали в респект големите гръцки полиси по Беломорието и Егея. Както посочихме вече, Рескупорис е участник в битката при Фарсала. По-късно той е един от най-отявлените съюзници на Брут. Неговото активно участие в походите на Брут срещу бесите за отвоюване земите на Садала е отразено в разказите на Дион Касий[24]. След тези походи, както изглежда, Рескупор сече своите монетни емисии.

Някои интересни факти от нумизматично естество консолидират тази теза. Представеното върху монетите на Рескупор изображение на Виктория и особено това на военния трофей са необичайни за иконографския репертоар на тракийското монетно изкуство. Очевидно това са чужди типове, заимствувани от римския аксесоар. Бегъл поглед върху военното монетосечене на Брут ни позволява да констатираме, че изображенията на Виктория и на трофея характеризират неговите емисии, отсечени в Гърция през 43—42 г. пр. н. е. Приема се даже, че част от тези денари са били пуснати в обращение по време на военните действия срещу тракийските племена (в случая вероятно става дума за похода срещу бесите), а други, върху които е гравирана титлата император — след успешното приключване на тези походи, дало основание на Брут да присвои императорската титла[25]. При тази класификация монетите на Брут са разпределени в шест групи. Първите три били пуснати в обращение през зимата на 43—42 г. пр. н. е., докато най-късната — шеста група, е била отсечена през есента на 42 г. пр. н. е., т. е. непосредствено преди сражението при Филипи. Интересно е да отбележим, че изображението на трофея в няколко различни варианта е въведено само в онези емисии, в които Брут е назован император[26]. Те, както видяхме, се свързват със завършването на походите, в които редом с Брут е участвувал и сапейският владетел Рескупор I. Върху серия денари на Брут, датирани в лятото на 42 г. пр. н. е., виждаме трофей, съставен от ризница, шлем с къса грива (поставен върху ризницата), овален щит и две копия[27] (обр. 47). Върху реверса на монетите на Рескупор (тези от малкия номинал) е пресъздаден точно, с всички детайли, същият трофей (кат. 150). Само надписът, гравиран около него, с името и титлата на тракийския владетел, го отличава от първообразния тип, характерен за монетите на Брут. Същата иконографска и стилова близост се забелязва и във възпроизвеждането на образа на Виктория. При денарите на Брут (обр. 45), както и при бронзовите монети на Рескупор (обр. 46) гравьорите пресъздават по един и същ маниер профилираното крило на богинята, гънките на достигащата до глезените ѝ рокля, дългите панделки, които се спускат от

23. Appian, Civ. IV, 368—373; Lenk, Geschichte, S. 444.

24. Според Дион Касий в тези походи Брут бил „подпомогнат най-много от един владетел на име Рескупорид" (Dio. Cass., Hist. rom. XLVIII, 25, 1—2).

25. Sydenham, E. A. The Coinage of the Roman Republic. London, 1952, p. 202, 212.

26. Cahn, H. L'aureus de Brutus avec EID MAR — dans: Actes de Congrès International de Numismatique, Paris, 1953, II, 1957, p. 217. Sydenham, op. cit., No 1293. 1296 — 1297.

27. Cahn, op. cit., p. 217; Sydenham, op. cit., N 1296; pl. 30.

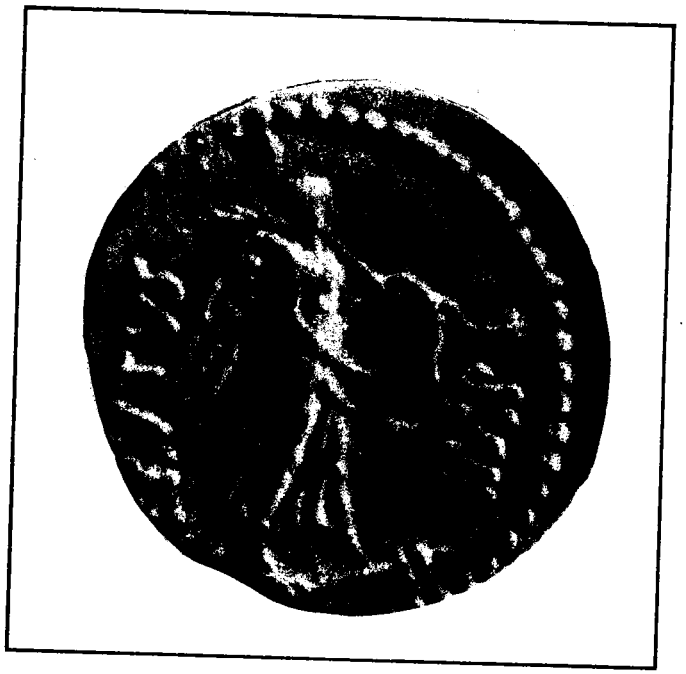

Обр. 45
Денар на Брут — реверс

Обр. 46
Бронзова монета на Рескупор I — реверс

венеца, позата на опряната на рамото висока палмова клонка и пр.

Това поразително иконографско и стилово сходство между монетите на Брут и тези на Рескупор е сериозно основание в определянето на монетните знаци на тракийския владетел. Заимстването на типовете показва, че те принадлежат на същия период, в който е било реализирано военното монетно производство на Брут. Датирането на монетите ни насочва към идентифицирането на владетеля, от чието име те са били сечени и пуснати в обращение. От сведенията на писмените извори се вижда, че единственият тракийски владетел, чиято политическа кариера е тясно свързана с Брут и неговите военни операции в източната част на Балканския полуостров, е сапейският владетел Рескупор I[28]. Обстоятелството, че монетите на Брут са сечени в Северна Гърция, недалеко от владенията на Рескупор I, и били предназначени главно за провежданите в Македония и Тракия военни действия, обяснява бързото възпроизвеждане на два от техните най-характерни иконографски типове върху монетите на сапейския владетел.

От приблизителните данни, с които боравим, се вижда, че монетите с изображението на Виктория (Нике) неколкократно превишават тези с трофея[29]. Това се обяснява с по-голямата номинална стойност на тези парични знаци, чийто покупателен курс е бил по-висок.

Свързването на монетите с Рескупор I и датирането им около 43/42 г. пр. н. е. ни на-

28. Рескупор I остава верен до края на каузата на Брут. Начело на 3000 конници той участвува в сражението при Филипи (Appian, Civ. VI 368—373).

29. Десет от общо 25-те екземпляра, които са ми известни, се съхраняват в нумизматичните сбирки на българските музеи (пет — в Националния археологически музей — един от тях в колекция В. Аврамов; пет — в Народния археологически музей в Пловдив — Мушмов, Тракийските монети, с. 247, № 209). Разпределението на останалите е следното; две — в Берлин (Sallet, Beschreibung, S. 335, No 1 — Coll. Rauch; № 2 — Coll. Prokesh); две — в Лондон (BMC, Thrace, p. 209, № 1—2); две — в Копенхаген (SNGKop., Thrace II, No 1197—1198); пет — в колекция Лишин (Coll. Lischine, No 1540—1544); един — във Виена (Sallet, Beschreibung, S. 335), и →

сочва и към идентифицирането на Котис. Въпреки че той не е свързан с отсичането на монетите (името и титлата му са в именителен падеж), представянето на неговия образ върху лицевата им страна е израз на определени идеи. Чрез него Рескупор изразява уважението си към Котис, личност, която в неговите представи, а вероятно и в представите на много други, се е ползувала с популярност и политически авторитет. Това елиминира сина на Рескупор — Котис, от възможността да бъде идентифициран с монетния образ[30]. При това дори и да приемем, че още приживе на баща си Котис получава царската титла, то неговият образ в никакъв случай не би могъл да замести този на Рескупор, а името му би трябвало да бъде изписано в традиционния родителен падеж. Тези канони в монетосеченето отразяват йерархическите позиции на представените личности и тяхното отношение към отсичането на съответната монетна емисия.

Монетният образ може да се свърже и с друг Котис — бащата на Рескупор I. Представянето на образа му върху монети, сечени след смъртта му от неговия син Рескупор, е напълно естествено. В този случай надписът е свързан с образа. Той го допълва и пояснява. От позициите на нумизматиката тази теза е правдоподобна.

Единствената сянка на съмнение идва от един епиграфски паметник, в който името на Котис като баща на цар Рескупор не е придружено (както това е в монетния надпис) от царската титла[31]. Тези различия между двата паметника — епиграфския и монетите, могат да се обяснят с желанието на Рескупор I да узакони присвоената от него царска титла (акт, който може би е станал по времето, когато Брут се провъзгласява за император) чрез обявяването на своя починал баща Котис за базилевс. Възможността образът да е на одриския владетел Котис II също не е изключена[32]. Рескупор I, който по-късно се настанява в Бизия, е свързан политически, ако не и родствено, с известния одриски цар. Неговите политически и материални възможности са внушавали респект всред приятели и врагове. Чрез въвеждането на образа на Котис II върху своите монетни емисии Рескупор е целял вероятно да се лигитимира като

Обр. 47
Денар на Брут (42 г. пр. н. е.) — реверс

две — в Париж (Sallet, Beschreibung, S. 335). Монетите от типа трофей са представени чрез 4 екземпляра; един — в Пловдив (Мушмов, Тракийските монети, с. 243, № 210); един — в Берлин (Мушмов, Тракийските монети, с. 243, № 210); един — в Мюнхен (този екземпляр е включен в настоящия каталог) и един — в колекция Лишин (Coll. Lischine, No 1545).

30. Този въпрос подробно е разгледан от Юрукова (Youroukova, I, Les monnaies rares des rois thraces du I^er^ s. av. n. e. Thracia 3, 1974, 273—279).

31. Lenk, Geschichte, S. 443; IG III 552.

32. Подобни изображения с пропагандна цел са свойствени за монетосеченето на Брут. Чрез монетните изображения и надписи — два кинжала, съпроводени от надписа EID

→

приемник на одриския цар[33]

Независимо дали владелският образ, представен върху аверса на проучваните бронзови монети, е на Котис, бащата на Рескупор, или пък на Котис II,одриския цар, важното при тях е друго. Това е тяхното определяне като монетни емисии на сапейския владетел Рескупор I. Свързани с драматичните събития от 43/42 г. пр. н. е., те отразяват сблъсъка на две концепции — на римското и на тракийското монетосечене. Заимствуваните от римския иконографски репертоар типове на Виктория и на трофея, делегирани върху техния реверс, са асоциирани с характерния за тракийското монетно изкуство владетелски образ. Двустранно изписаните надписи следват старите домашни традиции.

Монетите на Рескупор I са последната страница в самостоятелното развитие на тракийското монетно изкуство. При следващите монетни знаци — тези на Реметалк I, сечени близо четвърт век по-късно, присъствието на римския император вече е доминиращо.

* * *

Една от най-забележителните личности в Тракия през периода, който предшествува нейното окончателно покоряване от римляните, е Реметалк I. Неговото име се споменава в продължение на близо три десетилетия във връзка с всички значителни събития, чиито действия се разиграват в източната част на Балканския полуостров. Реметалк I се появява на политическата сцена в години, в които успехът на римската експанзия в Тракия е поставен на карта. След няколко лесно потушени опита в 13 г. пр. н. е. избухнало всеобщо въстание, в което и този път бесите били ударната сила. Докато сиалетите и други техни съседи нахлули в Македония, бесите под ръководството на Дионисовия жрец Вологез убили Реметалковия племенник Рескупор. Само със славата си на пророк Вологез отнел войските на своя противник. Реметалк I се укрил в Тракийски Херсонес, където въстаниците го последвали, опустошавайки всичко след себе си. Тяхното присъствие в този невралгичен пункт поставило под заплаха римските позиции в Мала Азия. За ликвидирането на опасността тук били прехвърлени римски военни части под командуването на опитния Луций Пизон, управител на Памфилия. След тежки сражения отчаяната съпротива на бесите била смазана[34].

Единственият, който извлякъл полза от тази критична ситуация, е Реметалк I. Неговата преданост към римската кауза била богато възнаградена. От 13/12 г. пр. н. е. — до смъртта му (12 г.) под властта на Реметалк I била поставена една обединена тракийска държава с включените към нея нови територии[35]. Това е типичен случай за прилагането на предвидливата римска политика, която умело използувала амбициите на местните династи в потискане на антиримските настроения на техните сънародници. Тези данни са ключът към интерпретация-

MAR — възпроизведени върху реверса на денари и ауреуси, той припомня на своите привърженици идеите на март 44 г. пр.н.е., чийто израз е убийството на Цезар (Cahn, op. cit., 215—216).

33. Youroukova, Coins of the Ancient Thracians, 52—53

34. Dio. Cass., Hist. rom., LIV, 34, 5—7; Patsch, C. Beiträge zur Völkerkunde von Südosteuropa. Aus 500 Jahren vorrömischer Geschichte Südosteuropas. I, Wien, Leipzig, 1932, 88—90; Lenk, op. cit., col. 445.

35. Tac., Ann. II, 63, 3: «Omnem eam nationem Rhoemetalces tenuerat». Убийството на младия Рескупор от Вологез открило пътя към престола на Реметалк I. И все пак как се стига до Реметалковото единовластие? Въпреки че този въпрос е свързан с генеалогията на последните тракийски владетели, около която дискусиите продължават, неговото поставяне е необходимо както за изясняване на появата, характера и функциите на монетната продукция на Реметалк I, така и по отношение тази на неговия съименник — Реметалк II. В общи линии стемата на последната тракийска династия е следната (стемата на Десау с някои допълнения е възпроизведена от Collart, op. cit., p. 249; пак там, p. 248, № 2 са цитирани най-значителните изследвания по проблема. В нашата литература тази стема с известни забележки е дадена в изследването на Бешевлиев, Проучвания върху личните имена..., с. 9; в корпуса на гръцките надписи на Михайлов IGB I², p. 99, а също и в книгата на Михайлов — Михайлов, Г. Траките, 1972, с. 292). Заслугата на тази стема е, че представяйки династическите връзки, последователността на владетелите и сливането на двете динас-
→

тии, тя очертава политическите позиции на тримата едноименни тракийски царе, секли монети — Реметалк I, Реметалк II и Реметалк III. Корекциите, внесени в иея, промениха тази картина (Tacheva, M. On the Genealogy of the last Kings of Thracia (100 B.C.—45 A.D.) — Terra Antiqua Balcanica 2, S., 1985, 412—417; Тачева, История на българските земи в древността, 69—93 и по-специално с. 89, където е представена предлаганата от нея стема).

Въпреки разказа на Апиан (Appian, Bell. civ.IV, 75) се приема, че Садала II е умрял бездетен, с което фактически одриската династия замнра. За да се обяснят все пак смущаващите подробности, изнесени от Апиан, Полемократия е обявена за сестра на Садала II, вдовица на неизвестен тракийски династ, убит едновременно със своя зет през 42 г. пр.н.е. (Тачева. М. История на българските земи през древността, 79—80). Надписът от Бизия, издигнат от цар Котис в чест на неговите родители цар Садала и царица Полемократия (IGRR I, 775), който допълва сведенията на Апиан, се приписва на одрнския цар Котис — баща на Садала II. Достоверността на Апиан се отрича за сметка на Дион Касий (Dio. Cass. Hist. rom., XLVII, 25, 1—2), който заявява, че Садала е умрял бездетен. В други случаи обаче сведенията на Дион Касий споделят същата съдба — те на свой ред са поставени под съмнение. Според новата стема цар Котис, който бе смятан за баща на Реметалк I, сега става негов брат. Съдбата на третня брат — Рескупор, е неясна. Що се отнася до сина на Котис — Рескупор III, то, както изглежда, той е идентифициран с едноименния персонаж у Дион Касий. Според неговия разказ Рескупор бил убит по време на въстанието от 13 г. пр.н.е. (Dio. Cass. Hist. rom., LIV, 34, 5—7). С други думи, тази личност изчезва от политическата сцена, а неговият син — Реметалк II, е бил невръстно дете. Ако следваме Дион Касий, виждаме обаче, че самият Рескупор е бил много млад. Във връзка с вълненията на бесите от 19 или 18 г. пр.н.е. Марк Лолий се притекъл на помощ на Реметалк I — „чичо и настойник на снновете на Котис" (Dio. Cass., Hist. rom., LIV, 20, 3; Collart, op. cit., p.248, n. 1). Наред с това в хрониката на по-късните събития — въстанията на далматинците и на панонците, са отбелязани, и то пак от Дион Касий, имената на двамата братя Реметалк I и Рескупор като защитници на римската кауза (Dio. Cass. Hist. rom., LV, 30, 1—7). При Тацит картината още повече се усложнява. В неговия педантичен разказ за делбата на тракийското царство, извършена след смъртта на Реметалк I, са посочени имената на двама владетели. Техните роднински връзки с починалия Реметалк I изрично са подчертани. Това са Реметалковият брат Рескупор и синът на Реметалк — Котис. В този разказ е вплетено и името на снна на Рескупорис — Реметалк (II). Той не бил съгласен с бащините си планове и получил след изпращането на Рескупор в изгнанне неговите владения (Tac., Ann., II, 64,4; 67,4). Да се постави достоверността на Тацит под съмнение е трудно, още повече че неговите сведения, свързани с обсадения във Филипополис Реметалк II, се допълват от ареала на разпространение на Реметалковите монетни знаци.

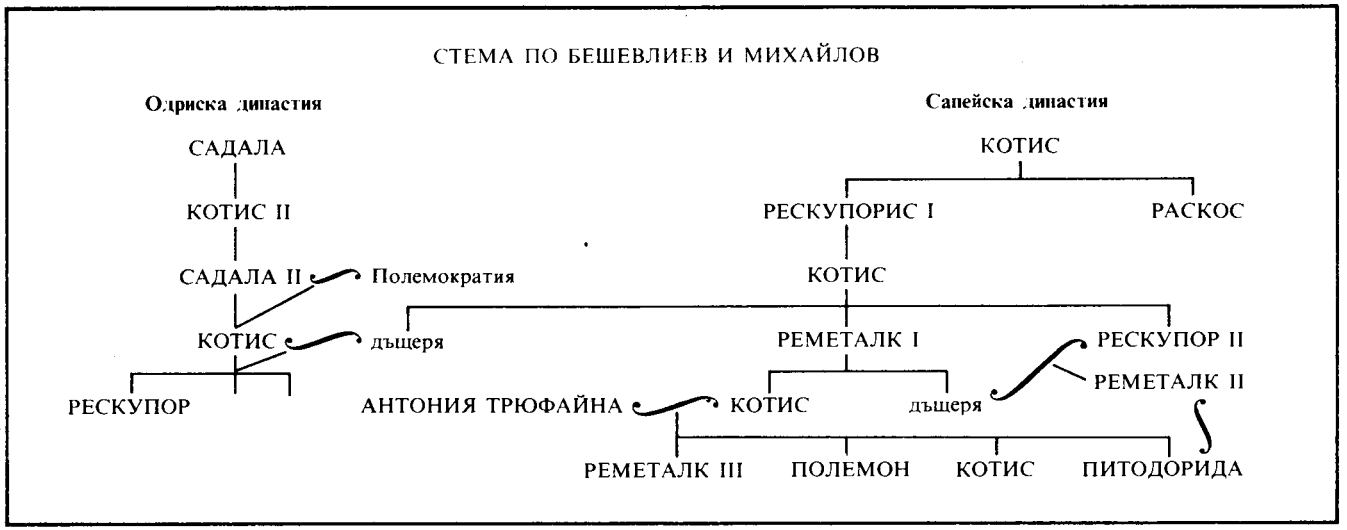

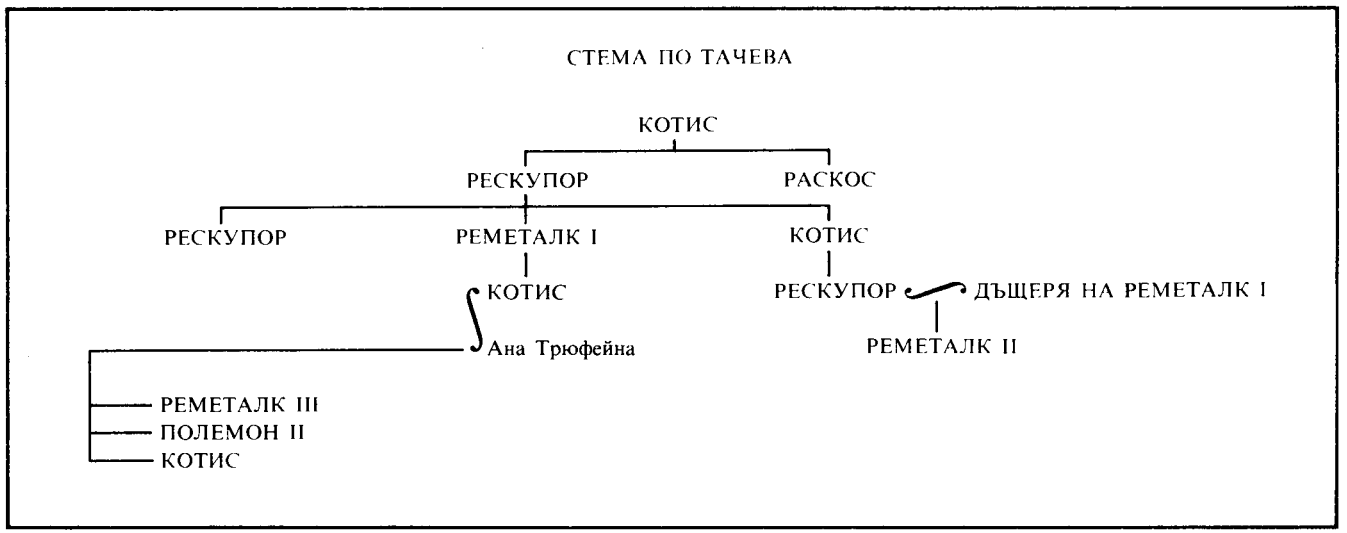

та на сечените от Реметалк I монети. Римските автори не съобщават кои територии точно са били поставени под контрола на Реметалк I. До известна степен този пропуск се допълва от две интересни монетни емисии.

Едната от тях е съставена от няколко редки сребърни монети. Представените върху тях изображения на Реметалк I и на Август, придружени от монограми, съдържащи техните имена и титли, както и от необичайния надпис BYZANTIA, са коментирани в няколко публикации. Между тях е корпусът на монетите на Бизантион, в който са събрани всички, известни до момента на неговото издаване, екземпляри[36]. Макар и чрез различни формулировки, изследвачите третират образа на Реметалк I върху тези сребърни монети като израз на властта му над Бизантион (кат. 151). Според едни той е „патрон" на Бизантион[37], други говорят за „тракийска върховна власт"[38], а трети заявяват, че големият гръцки полис „е бил подчинен на тракийския владетел"[39]. Образът на Август, представен върху същите монети (кат. 151), нюансира тези наблюдения.

Паралелното въвеждане на тези два владетелски образа разкрива сложните взаимоотношения между Бизантион, Август и Реметалк I. Каквито и да са били прерогативите на тракийския владетел по отношение на Бизантион, зад тях стои една голяма фигура — тази на римския император. Калхедон също е влизал в тази орбита. Това е намерило отражение в една емисия бронзови монети. Образът на Реметалк, представен върху нейната лицева страна, е придружен от надпис, съдържащ неговото име и титла. Върху обратната страна, около характерния тип за монетосеченето на Калхедон — триножника, е изписано името на града издател[40] (образът и името на Август не са намерили място в тази малобройна емисия с ограничени, локални функции).

Кога Бизантион и Калхедон попадат, макар и временно, под контрола на тракийския владетел?

Данните от анализа на монетите се свързват с един интересен епиграфски паметник от Бизантион, посвещение на египетските божества, останал почти неотбелязан от историци и нумизмати. В неговото съдържание след имената на цар Реметалк и неговия мерарх е посочена годината 32-ра[41]. Свързването ѝ с ерата на Акциум датира надписа в самото начало на нашата ера — 1—2 г.[42] Тази интерпретация поставя епиграфския паметник във времето, на което сребърните монети принадлежат.

Автори, които по принцип никога не се ангажират със стриктни абсолютни датировки, този път поставят без мотивировка сребърните монети с образите на Реметалк I и на Август в много тесни хронологически рамки — 6—9 г.[43] Едно интересно съкровище от България коригира тази хепотеза. Наред с римските републикански денари, както и тези от времето на Август (общо

36. Kenner, F. Die Münzsammlung des Stiftes St. Florian. Wien, 1871, 31—32; Imhoof-Blumer, F. Byzantinische Münzen — JInt Arh Num. 1, 1898, 16—18; Babelon, E., Rheinach, Th. Recueil général des monnaies grecques d'Asie Mineure. Paris, 1, 1908, p. 298, No 50, n. 1; Schönert-Geiss, E. Die Münzprägung von Byzantion. Teil II, Kaiserzeit, Berlin, 1972, 5—6; S. 43 — No 1302—1305.

37. Seyrig, Essays..., p. 199, n. 1.

38. Kenner, op. cit., S. 32

39 Robert, L. Dedicaces aux divinités égiptiennes — Hellenica 10, 1955, p. 25

40. Kenner, op. cit., 31—35; Robert, Dédicaces..., p. 26, n. 1.

41. Robert, Dédicaces...; Wiegand, Th. Inschriften aus Levante — Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Institut in Athen, 36, 1911, S. 288.

42. Л. Робер предлага друга хипотеза за интерпретацията на посочената в посветителния надпис година (32). Според него тя е изчислена въз основа на възцаряването на Реметалк I, което в такъв случай трябва да се постави най-късно ок. 18/16 г. пр. н. е. Ако следваме това предположение, трябва да датираме надписа 32 години по-късно — т. е. в навечерието на Реметалковата смърт (Robert, Dédicaces..., p. 26. n. 1).

43 Schönert-Geiss, Byzantion, II, S. 43.

162 броя), находката от с. Съдиево, Новозагорско (бившия Сливенски окръг) съдържа едно варваризирано подражание на тетрадрахма на Първа македонска област, както и една драхма на Византион с образите на Реметалк I и на Август[44]. Нейното присъствие в съкровището отхвърли плахо изказваните съмнения върху автентичността на този рядък монетен тип[45]. Най-късните монети в съкровището са денарите на Август от 12 г. пр. н. е. (шест екземпляра) и от 10 г. пр. н. е. (един екземпляр), чиято много добра степен на запазеност е аналогична на тази на отсечената в Византион драхма. Това поставя във връзка двата типа монети, чието участие в циркулационния поток е било кратковременно. Познатата величина в случая са точно датираните от 12—10 г. пр. н. е. денари на Август. Тя поставя отсичането на сребърната монета с образите на Реметалк I и Август в същите хронологически рамки. Дори и да приемем, което е логично, че тази граница може да бъде изтеглена с няколко години, това пак би поставило драхмите на Византион поне едно десетилетие по-рано от периода, в който те досега бяха датирани. Пресъздаденият върху драхмите образ на тракийския владетел като млад мъж с къси къдрави коси, правилен нос и леко издадена, волева брадичка свързва на свой ред отсичането на монетната емисия с първите години от управлението на Реметалк I[46]. За разлика от традиционния способ на означаване на градовете издатели (чрез образувано от името на града прилагателно, което е в родителен падеж, множествено число) при монетите с образите на Реметалк I и Август името на Византион е в именителен падеж, женски род — BYZANTIA. Предполага се, че тази необичайна форма е съгласувана с монетния номинал, без той обаче да е изрично посочен — BYZANTIA (σραχμη) (кат. 153). Особеностите в надписа и в иконографията, както и незначителният брой екземпляри, чрез който тази емисия е представена, свързват отсичането ѝ с някакво значително събитие, засегнало както Византион, така и тракийския владетел.

В първите години след вълненията от 13/11 г. пр. н. е., когато в съзнанието на римляните споменът от едва отминалата опасност е още пресен, политическият престиж на Реметалк I е в своя апогей. Най-естествено е тогава именно под негов контрол да преминат и териториите около Босфора с двата големи съседни полиса — Византион и Калхедон. В контекста на тази политическа обстановка отсичането на сребърните монети с образите на Реметалк I и Август намира своето място.

Макар и от друг характер, бронзовите монети на Реметалк I поднасят също поредица от интересни факти[47]. Тези масово сечени парични знаци са свързани с икономико-политическото развитие на тракийската държава при новите условия, които римляните налагат. Техният иконографски репертоар отразява пестеливо, с художествени средства действителните взаимоотноше-

44. Юрукова, Й. Приос към тракийската иумизматика — Археология. 14, 1972, 2, 32—38.

45. Рогалски А. За някои „фалшиви" антични монети, сечени на Балканския полуостров — ИВАД 5(20), 1969, с. 73 и сл.

46. Юрукова, Принос..., 34—46.

47. Бронзовите монети, сечени от Реметалк I и неговите иаследници, съставят един интересен, слабо проучен дял иа тракийската иумизматика. В студията на Добруски (Исторически поглед...,), която все още е пълноценно използуваиа, монетите иа последните тракийски владетели ие са включени. Задоволявайки се с описанието иа някои популярни типове, Мушмов игнорира редица осиовии проблеми, свързани с това моиетосечеие. Той ие ии запозиава с типа на моиетите иа Реметалк II (въпреки че приема по принцип сеченето на такива), смесва историческата съдба на Реметалк II и на Реметалк III, приписва на Реметалк III една монета, сечена в малоазийския град Филаделфия и пр. (Мушмов, Монетите на тракийските царе, 242—249 и по-специално 247—249, № 216).

ния между римляните и послушното им оръдие Реметалк I. Сечените в няколко серии бронзови монети разкриват прогресивната девалвация на политическите прерогативи на тракийския владетел.

Въз основа на своите изображения бронзовите монети на Реметалк I се разпределят в следните групи. **Първата** от тях обхваща неголям брой монетни знаци от дребен номинал. При тях владетелските образи (тези на Август и на Реметалк I) липсват. Изображенията, които характеризират няколко типа монети, принадлежащи към тази група, са зодиалният знак на Август — козирогът, ликторската брадва, курулският стол и жезълът. Идеите, вложени в тях, са ясни. Чрез въвеждането върху монетите на тези символи на властта, връчвани на всички владетели, склонили глава пред римския император, образно са отразени политическите позиции на зависимия от волята на Август — Реметалк I. При някои екземпляри върху курулския стол, заемащ техния реверс, е гравиран релефно монограмът RĀ — P(οι)M(H) TAΛ (KOV) — (кат. 152). По-късно този монограм е използуван в ролята на контрамарка. Понякога върху курулския стол е представена мъжка глава с диадема, изображение, което по всяка вероятност е свързано с личността на тракийския владетел (кат. 152). При един рядък екземпляр курулският стол с монограма и представената върху него мъжка глава са декорирани с изписан наоколо надпис — ΣKO / ΣTO / KOV (кат. 153). Този надпис въвежда една нова политическа личност — Скосток, незасвидетелствувана в бурната Реметалкова епоха в други извори. По всяка вероятност функциите на Скосток са били аналогични на тези на засвидетелствувания върху тетрадрахмите на Мостид—Садала. И Садала, и Скосток са били приближени до тракийския владетел сановници с висок ранг, които са оставили диря в съвременното им монетно производство. По характера на своите изображения монетните типове, които спадат към тази първа група, са най-ранните в монетната продукция на Реметалк I. Хронологически те се свързват с възцаряването на тракийския владетел и с получаването му от страна на Август на инсигниите на неговата власт. Изображението на Виктория, което при една от тези серии е съчетано с козирога (кат. 159) дава основания да поставим началото на тази продукция след успешното и за Август, и за Реметалк I потушаване на антиримските вълнения от 13/11 г. пр. н. е.

При следващите по-късни емисии образът на Август се настанява трайно като константен тип за лицевата страна, докато този на тракийския владетел е делегиран постоянно върху обратната. Въвеждането на други допълнителни образи не променя тази схема и вложения в нея смисъл.

Накратко характеристиката на следващите групи бронзови монети на Реметалк I е следната. При **втората** група образът на Август, съпроводен от козирог или от шише с високо гърло, е съчетан с този на Реме-

талк I (кат. 160—161). Промяната, която настъпва в **третата** група, се изразява във въвеждането редом до Реметалк I на женски образ — този на неговата съпруга (кат 162). При **четвъртата** група този тип за реверса е балансиран от образа на Ливия, изобразена до Август (кат. 164—165), а при последната група в същата композиция е вмъкнат и друг, пети образ. Тази дребна детска глава, представена до Реметалк I и жена му, е по всяка вероятност техният син Котис, наследник на престола (кат. 166—168). Описаните изображения характеризират няколко серии (т. нар. пет групи) бронзови монети на Реметалк I, представени чрез значителен брой екземпляри.

Интензивната бронзова продукция на Реметалк I е отражение на нова икономическа обстановка. Постепенното закриване на големите монетарници и редуциране дейността на други прекратява притока на най-популярните в Тракия монетни знаци. За разлика от днешна Северозападна България, където римските републикански денари са представени в голям брой съкровища, в Тракия, на юг от Хемус, разпространението на тези монети е много по-слабо. С малки изключения находките тук са концентрирани в един ограничен ареал — между Филипопол и Августа Траяна. Между тях са единствените познати засега съкровища, в които денарите на Август са представени чрез по-значителен брой[48]. В останалите находки тези монети липсват или са застъпени чрез единични екземпляри. Денарите на Тиберий, чието разпространение е още по-ограничено, се срещат почти изключително в съкровища от областта на Филипопол[49]. В съдържанието на редица други съкровища, укрити през II или средата на III в., се забелязва един продължителен хиатус. Най-ранните монети в тях са римските републикански денари или което е по-често, денарите на Марк Антоний. Следващи по хронология са денарите на Нерон или пък на Веспасиан[50]. Хиатусът, който обхваща времето на Август, Тиберий и Клавдий I, е още едно доказателство за незначителното участие на техните денари в циркулационния поток в Тракия. Докато между 30—10 г. пр. н. е. по време на непрестанните вълнения в Тракия този недостиг от монети не създава сериозни проблеми, през последното десетилетие положението се променя. В стабилизираната тракийска държава, в зависимост от която са били поставени някои от най-значителните гръцки полиси — стари центрове на занаяти и търговия, вътрешнотърговският обмен се съживява. Острата нужда от монети, която пазарите започват да изпитват, довежда до организирането на бронзовата продукция на Реметалк I. Нейните функции са аналогични с тези на провинциалното или на градското монетосечене, поставено пряко или косвено под опеката на Август. Това е отразено както в типовете на Реметалковите монети, така и в техните номинали, съобразени с римската монетна система.

48. Съкровището от с. Съдиево, Сливенско (Юрукова, Принос..., 32—38); съкровищата от с. Медово, Старозагорско и от с. Православен, Старозагорско (Николов, Д. Колективни находки от римски републикански монети в Старозагорско. — ИАИ 28, 1964, 153—172/.

49. Съкровището от с. Чехларе, Пловдиско (14 денара на Август, 28 на Тиберий и един на Клавдий) — ИБАИ 13, 1939, с. 345; съкровище от Пловдивско (стотина бронзови монети на Реметалк II заедно с няколко денара на Тиберий) — Археология, 1983, 1/2, с. 114.

50. Находка от с. Юделник, Русенско (Марк Антоний... Домициан) — ИАИ 31, 1969, с. 253; съкровище от с. Милорад, Врачанско (М. Антоний... Нерон) — ИБАИ 14, 1946, с. 239; съкровище от с. Бежаново, Плевенско (М. Антоний... Нерон) — ИБАИ 14, 1946, с. 236; съкровище от Разградско (Август ... Веспасиан) — ИБАИ 11, 1937, с. 321 и др.

Във връзка с това монетосечене е един много рядък монетовиден паметник — екзагия от времето на Реметалк I, която възпроизвежда изображения (кат. 163), характерни за т. нар. условно трета група монети на тракийския владетел (глава на Август, пред нея шише с високо гърло-допрени глави на Реметалк I и неговата съпруга)[51]. Поразителното сходство между монетната емисия и екзагията показва, че за изработването на монетовидния паметник са били използувани обикновени монетни матрици. При екзагията отсъствието на обичайните надписи, заобикалящи образа на Август и тези на Реметалк I и неговата съпруга, се обяснява с редуцирането на нейното ядро (за разлика от монетите, чийто диаметър е 24—25 мм, този на монетовидния паметник е 19 мм). При това намалено с около 5—6 мм ядро надписите, които винаги са гравирани по периферията на монетните матрици, не са могли да бъдат отпечатани. Отсъствието на надписи и редуцираното по диаметър ядро, компенсирано от неговото необичайно уплътняване, както и присъствието на един периферен, изпъкнал ръб, обграждащ изображенията, са белези, които при използуването на еднакви матрици, отличават екзагията от обикновения монетен знак. От двете страни на екзагията виждаме знаци, които не са съобразени с представените върху нея образи, а са издълбани допълнително с поансон направо върху тях. Това показва, че тези допълнителни знаци имат своето предназначение.

Иконографското сходство между екзагията и монетите на Реметалк I (от т. нар. трета група) показва, че тяхното изработване е било паралелно. Във всички случаи е ясно, че допълнителното гравиране на означенията върху монетовидния паметник е било извършено най-малко няколко години след неговото отсичане.

Релефният монограм RĀ, съкращение от името на тракийския владетел — P(OI)M(H) TAΛ (KOV), засвидетелствуван при някои редки екземпляри от т. нар. първа група (кат. 152), се среща, и то много по-често, при монетите от останалите групи. При тях монограмът заема едно и също място — върху реверса, и то точно върху шията на тракийския владетел (кат. 166). Релефният монограм е гравиран (в по-висок релеф) върху самата матрица едновременно с монетния образ и заобикалящите го надписи. Понякога обаче същият монограм, обграден от правоъгълна рамка, е отпечатван чрез допълнително щемпелче като контрамарка. При тези случаи контрамарката заема мястото на релефния монограм (кат. 165). Паралелното използуване на двата различни технологически способа в представянето на този монограм — чрез монетния печат и чрез допълнително изготвен щемпел, ги свързва с дейността на една и съща монетарница.

В един рядък случай композицията на монограма е малко по-различна. Чрез майсторското вплитане на повече букви от името на тракийския владетел RĀ — RO

51. Герасимов, Т. Монетна теглилка с образите на Реметалк I, жена му и Август. — ИАИ 20, 1956, 588—589; Юрукова, Й. Екзагия от времето на Реметалк I. — Нумизматика 11, 1976, 3, 26—30.

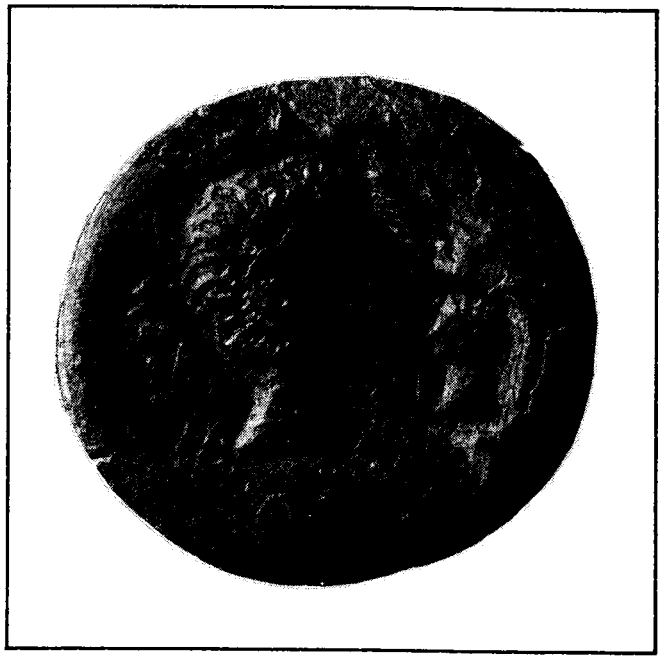

Обр. 48
Бронзова монета с образите на Август и на Реметалк I. Върху реверса две контрамарки

(I)M(H) ΤΑΛ (KOV) (кат. 154), тя се доближава до монограма, гравиран върху сребърните драхми на Бизантион (кат. 151). Грижливата изработка на бронзовата монета, чиито изображения и надписи по подобие на драхмите са обградени от зрънчест кръг, свързва двата типа монети. Възможността Реметалк I да е използувал монетарницата на Бизантион в отсичането на част от своите ранни емисии дребни бронзови монети, на които принадлежи и екземплярът с монограма, не е изключена. Лъвските лапи, които в известни случаи украсяват краката на курулския стол (кат. 156), ни напомнят за престола на Атина Никефорос върху някои пост Лизимахови тетрадрахми на Бизантион[52]. Засвидетелствуването на този общ маниер на декорация при двата типа монети (бронзовите на Реметалк I и пост Лизимаховите тетрадрахми на Бизантион) е допълнителен белег в локализирането на Бизантион като една от монетарниците, секла монети за своя силен тракийски съсед (тази роля на Бизантион по отношение на драхмите е вън от всякакво съмнение)[53]. Друг тип контрамарка — котва, затворена в овална рамка, е засвидетелствувана върху монета от т. нар. пета група. Поставянето ѝ върху реверса, в полето пред образите на тракийската съпружеска двойка (кат. 168), се свързва с монетарницата на западнопонтийската Аполония. В качеството на контрамарка котвата, която от традиционен тип за тази монетарница се превръща в нейна емблема, е представяна върху различни типове антични монети[54]. Най-късни

52. SNGKop., Thrace II, No 1142 - 1143.

53. Вж. заб. 36 и 44. Следвайки Имхоф-Блумер, Мушмов включва в каталога на античните монети описанието на една сребърна дидрахма на Бизантион с образите на Август и на Реметалк I и с име на монетен магистрат (Мушмов, Античните монети ..., с. 341, № 5800).

54. Герасимов, Антични монети с контрамарки..., '63 - 64, обр. 26 (1, 2, 5).

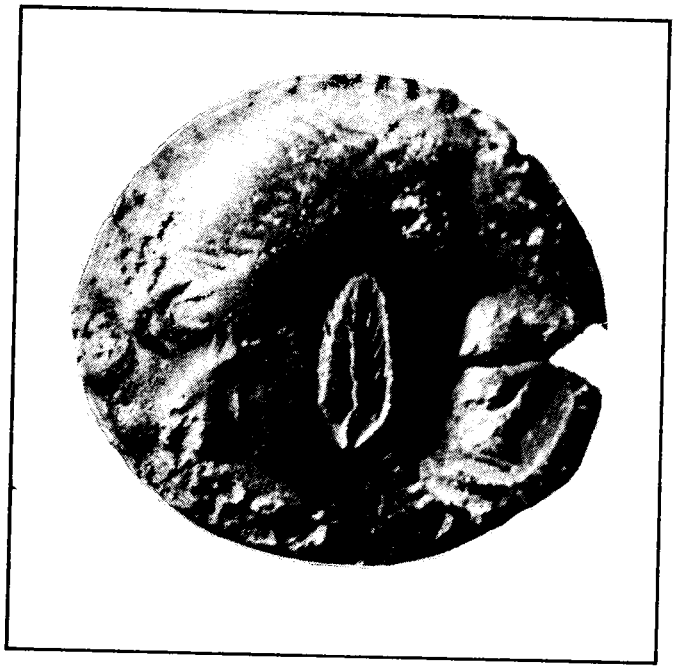

Обр. 49 а) аверс Бронзова монета на Месамбрия на Черно море

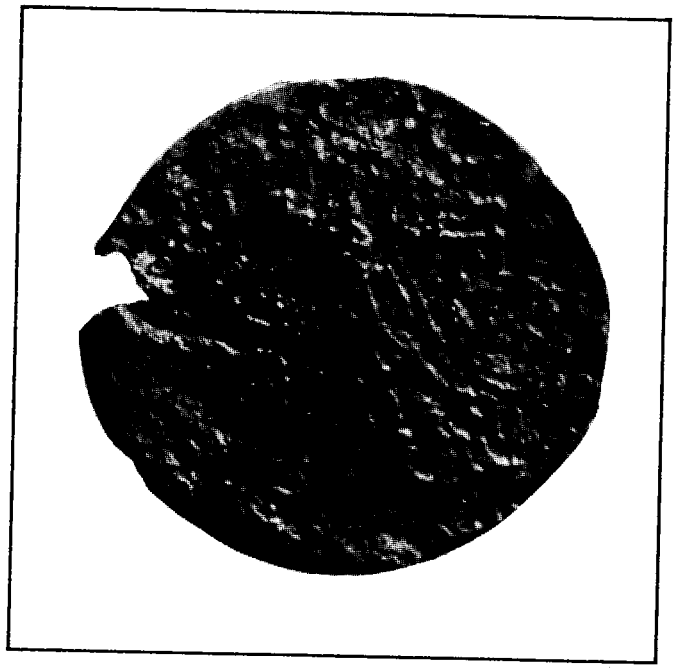

Обр. 49 б) реверс Бронзова монета на Месамбрия на Черно море

между тях са няколко варваризирани подражания на тасоски тетрадрахми. Вероятно около третата четвърт на I в. пр. н. е. те са били подложени на контрамаркиране.

Малко по-късно — в края на царуването на Реметалк I, Аполония контрамаркира монетата на тракийския цар. Интересното в случая е това, че този технологически процес е осъществен в полис, чиято собствена монетна продукция според сегашните ни представи заглъхва още в края на II в. пр. н. е.[55] Ако съдим по контрамарките обаче, би следвало да приемем, че макар и с различни функции, дейността на аполонийската монетарница продължава да тлее. Тя била сведена до ателие, поставено под контрола на градската управа, което контрамаркирало при нужда проникналите на местния пазар монетни знаци.

Между монетите, приписвани на Реметалк I, има един странен екземпляр, намерен в Акве калиде[56]. На пръв поглед той следва традиционната за т. нар. втора група иконография. Образът на Август, представен върху лицевата му страна, е асоцииран с този на тракийския владетел (върху реверса). За разлика от останалите монети на Реметалк I обаче изработката на този единствен засега екземпляр е грубовата. Образите са схематични (косите са моделирани посредством едри щрихи), в нисък релеф, буквите в надписа са повърхностно изписани, едри, грубо очертани и разположени асиметрично една спрямо друга (обр. 48). Теглото на монетата — 22,30 г, превишава значително това на останалите Реметалко-

55. Възможността да се намерят единични по-късни екземпляри бронзови монети, сечени след средата на I в. пр. н. е., не е изключена. Случаят с Месамбрия показва, че категоричните твърдения и формулировки трябва да се отбягват.

56. Мушмов, Тракийските монети, с. 242, № 187.

57. Герасимов, Античнн монетн с контрамарки..., 68—69, обр. 27/9. Свързването на контрамарката житен клас с монетарницата на Кардия е възпрнето от Юрукова (Youroukova, Coins of the Ancient Thracians, p. 58).

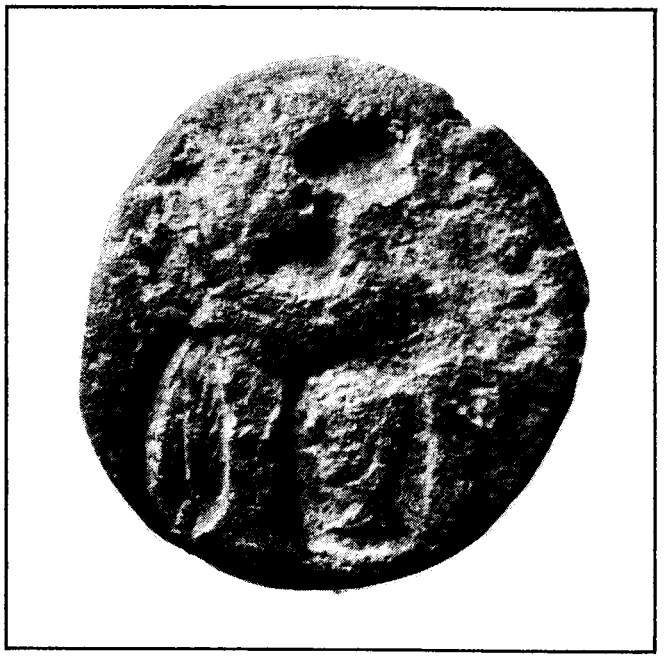

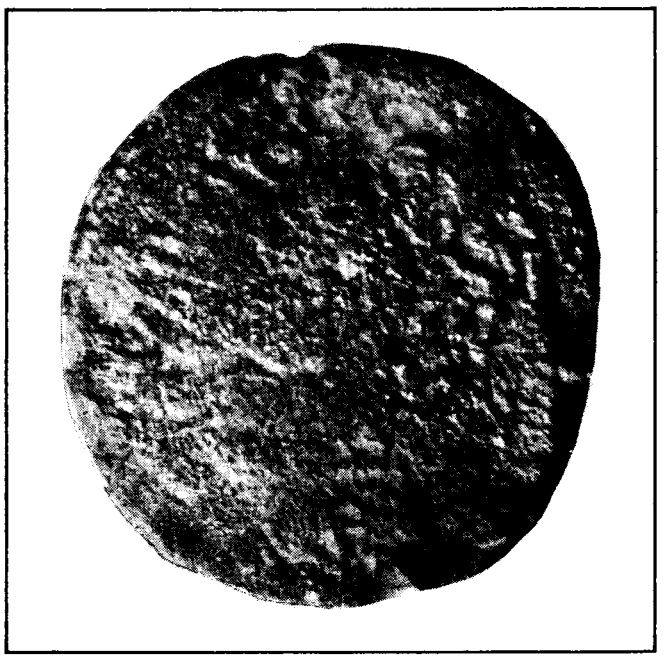

Обр. 50 а) аверс
Бронзова монета на Месамбрия на Черно море

Обр. 50 б) реверс
Бронзова монета на Месамбрия на Черно море

ви екземпляри. И все пак това, което винаги е привличало вниманието при проучванията на тази монета, са двете контрамарки — изправен житен клас в овална рамка и в лек диагонал под него — глава в правоъгълна рамка. Отдавани на Кардия, монетарница в чиято продукция от втората половина на IV в. пр. н. е. ечемиченият клас и ечемиченото зърно са използувани и като типове, и като символи, двете контрамарки върху монетата на Реметалк I бяха разглеждани като израз на икономическите връзки между западнопонтийските полиси и тези, разположени в Тракийски Херсонес[57]. Същото съчетание на двете контрамарки (изправен житен клас и глава) е засвидетелствувано обаче и върху други монетни типове. Такива са монетите на западнопонтийската Месамбрия — глава на Аполон/мъжка фигура [?] надясно[58] (обр. 49), както и отдаваните на Месамбрия на Бяло море екземпляри от типа глава на Аполон с бръшлянов венец/грозд[59] (обр. 50). Монети от същия тип са контрамаркирани само с една от една от двете контрамарки (обр. 51). В тези случаи, както и при монетата с образите на Август и на Реметалк I, контрамарките целенасочено са поставяни винаги върху лицевата страна на паричните знаци. Реверсът, където името на града издател е изписано, е останал незасегнат от този технологически процес. При една от контрамарките в миниатюрното изображение на представената в профил глава се забелязват благодарение на художественото гравиране на щемпела някои

58. Герасимов, Антични монети с контрамарки ..., с. 69, № 4.

59. Пак там, с. 68, № 1, обр. 27/10; № 2. Тези монети са интерпретирани и свързани правилно със западнопонтийската Месамбрия от Швабахер (Schwabacher, W. Mesembria on the Aegean! — NChr. 1942, 94–96).

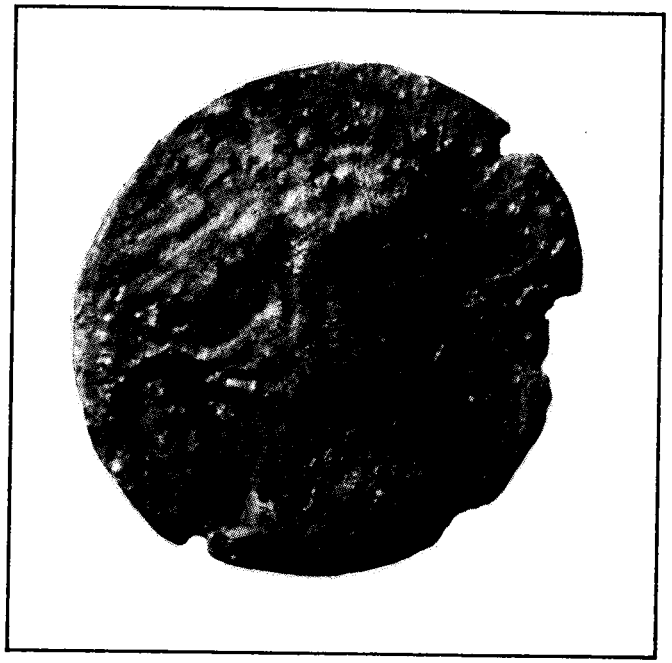

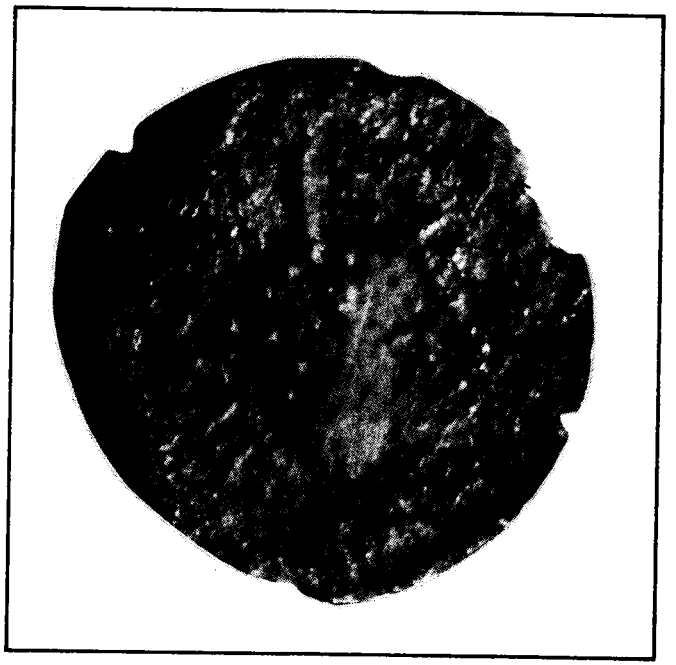

Обр. 51 а) аверс Бронзова монета на Месамбрия на Черно море

Обр. 51 б) реверс Бронзова монета на Месамбрия на Черно море

интересни подробности. Те презицират интерпретацията на този образ. Така над челото се виждат малки израстъци във формата на зъбери, полуприкрити от спускащ се към врата воал (обр. 50). Подобна женска глава с покривало, изпод което се подават отпред на темето само два-три зъбера от крепостна корона, е тип за лицевата страна на една рядка емисия бронзови монети на западнопонтийската Месамбрия. При това тази женска глава, интерпретирана като градска богиня (обр. 52), е съчетана с изправен житен клас, обграден във венец от лаврови листа, представен върху реверса на същата монета. Тя е датирана твърде общо „през II в. пр. н. е.", като е отбелязано обаче, че и по иконография, и по стил тази рядка монетна емисия стои „изолирано" всред останалите бронзови монети на Месамбрия[60].

Това е ключът към интерпретацията на интересуващите ни контрамарки. Възпроизвеждайки типа на бронзовите монети на западнопонтийската Месамбрия, житният клас е контрамарка, свързана с нейната монетна продукция. Това свързва контрамаркирането с дейността на месамбрийската монетарница. Ако съдим по малките зъберчета при една от съчетаните с житния клас контрамарки (обр. 49), тя също пресъздава в намалени размери покритата с воал глава на градската богиня (при по-несръчно изработените щемпели тези подробности не могат ясно да се различат, поради което като че ли е било най-лесно образът да се определи като „мъжки"[61]. Очевидно

60. Герасимов, Т. Неиздадени автономии монети от Месемврия на Черно море. — ИНМ Бургас 1, 1950, с. 29. обр. 7.

61. Герасимов, Антични монети с контрамарки..., с. 68, № 3. Мушмов е проявил по-голяма предпазливост, определяйки главата като „човешка" (Мушмов, Тракийските монети, с. 242, № 187).

Обр. 52 а) аверс Бронзова монета на Месамбрия на Черно море

Обр. 52 б) реверс Бронзова монета на Месамбрия на Черно море

е, че двете контрамарки, използувани и поотделно, и паралелно, пресъздават типовете на бронзовата емисия на Месамбрия — глава на градска богиня/житен клас. На контрамаркиране били подложени собствените монети от типа глава на Аполон/права фигура надясно, както и тези с изображенията глава на Дионис/грозд, които намират своето място в автономното бронзово монетосечене на западнопонтийската Месамбрия. Паралелното използуване на двете месамбрийски контрамарки, както и отбелязаните особености в иконографията, стила, надписите и изработката, дават възможност да определим екземпляра с образите на Август и Реметалк I като спорадична изява на месамбрийската монетарница. Както изглежда, в началото на I в. с отсичането на монетите глава на градска богиня/житен клас автономното бронзово месамбрийско монетосечене замира. Последният период от неговото развитие се изразява в силно редуцирана по обем продукция или по-скоро в опити за такава, която не е могла да изпълни своето предназначение. Такъв е случаят с емисиите глава на Аполон/права фигура, глава на Дионис/грозд и глава на градска богиня/житен клас, известни или по описание, или пък само чрез намерени в Акве Калиде екземпляри[62]. Между тях е и монетата с образите на Август и Реметалк I.

Името Реметалк носят трима известни тракийски владетели. Това са Реметалк I, за когото вече говорихме, неговият племенник — Реметалк II, съвременник на Тибе-

62. Монетите с глава на градска богиня /житен клас са известни по описанието на Герасимов (Герасимов. Неиздадени автономни монети..., с. 29). Подобен е случаят с монетите с глава на Аполон, права фигура (Герасимов. Антични монети с контрамарки..., с. 69, № 4) и др.

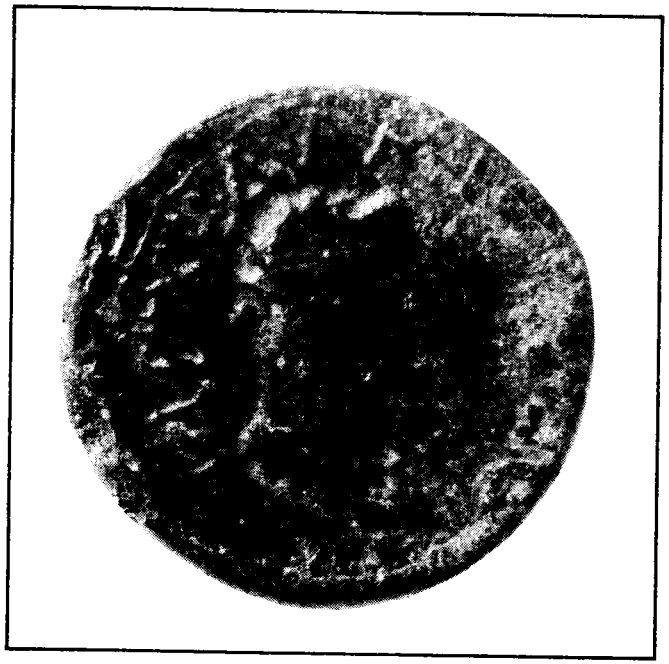

Обр 53 а) аверс Бронзова монета на Митилена от съкровището от с. Груево, Кърджалийско

Обр 53 б) реверс Бронзова монета на Митилена от съкровището от с. Груево, Кърджалийско

рий, и Реметалк III, внук на Реметалк I, управлявал по времето на Калигула. Образът на Калигула, съпроводен от надпис, съдържащ неговото име, идентифицира монетите, върху които е представен Реметалк III (на някои от тези монети е изписано и името на бащата на Реметалк III — Котис). Монетите на неговите предшественици са лишени от подобни критерии. Техните еднакви имена и титли са изписани по един и същи начин около образи, лишени от индивидуалност. Подобна скована конвенционалност характеризира и образа на римския император. Единствената сигурна възможност за различаване образа на Август, а оттук и този на неговия съвременник Реметалк I, е представяният редом до него козирог (шишето с високо гърло, което при някои емисии заема мястото на козирога, е, както изглежда, също свързано с Август).

По времето на Тиберий гръцкото име на Август σεβαστός, което по-късно става титла, не е загубило все още функциите си на име. В монетите на някои гръцки градове Тиберий е назован само σεβαστός с цел да се прокламира неговата родственост с Август[63]. С други думи, при отсъствието на други допълнителни белези надписът σεβαστός може да се отнесе с еднаква стойност както за личността на Август, така и за тази на Тиберий.

Изправени пред тези затруднения, повечето автори отнасят всички бронзови монети с конвенционалния императорски образ към управлението на Реметалк I[64]. Анализът на

63. Такива случаи намираме при монетите на Триполис — Лидия, където около бюста на Ливия е изписан само надписът — ΣΕΒΑΣΤΗ,както и при тези на Сарди, Лидия, където надписът, заобикалящ изображението на Тиберий е със следното съдържание: ΣΕΛΣΤΟΣ ΚΑΙΣΑΡΕΩΝ ΣΑΡΔΙΑΝΩΝ (SNGKop., Lydia, part III, pl. 15, No 515.

64. Дьогран, а впоследствие и Хед отбелязват само, че Реметалк II е сякъл същи монети, които по тип напомнят тези на Реметалк I (Degrand, A. Monnaies inédites ou peu connues de la Mésie Inférieure et de la Thrace — RN, 4. série 4, 1900, p. 422, No 82–83; Head, op. cit., p. 286). Мушмов възприема тази теза, без да я подкрепя с описанието на конкретен тип монети (Мушмов, Тракийските монети, с. 247).

Обр. 54 а) аверс Бронзова монета на Реметалк II от съкровището от с. Груево, Кърджалийско

Обр. 54 б) реверс Бронзова монета на Реметалк II от съкровището от с. Груево, Кърджалийско

монетните съкровища, съпоставен с данните от писмените извори, дава възможност за разрешаването на този проблем.

В България са намерени няколко находки, съставени от сведения на бюлетина от бронзови монети на Реметалк I. Най-голямата от тях, изцяло запазена, е открита в околностите на с. Груево, Кърджалийско[65]. С изключение на една монета, всички останали, на брой 448, се разпределят в две основни групи. Докато и при двете серии лицевата страна е заета от императорския образ, обграден от надписите — ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΣΕΒΑΣΤΟΥ (кат. 169—170) или ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΖΕΒΑΣΤΟΥ (кат 172), изображенията върху обратната страна са различни. Монетите от първата серия пресъздават образа на тракийския владетел, докато при втората виждаме два бюста, допрени един до друг — тези на царската съпружеска двойка (кат 171—173). Единственият екземпляр, който е чужд на този хомогенен състав, е отсечената в Митилена, на остров Лесбос, монета. Бюстът на Теофан, назован ΘΕΟΣ, представен върху нейната лицева страна (обр. 53), се въвежда в монетосеченето на Митилена при Тиберий — ок. 14—33 г.[66] Отличната запазеност на тази монета показва, че нейното участие в циркулационния оборот е било кратковременно. Попаднала случайно в Тракия, тя заедно с локалните монетни знаци е била трезорирана. Монетата от Митилена поставя укриването на съкровището в определени хронологически рамки. Във всички случаи то е станало по времето на

65. ИАИ 20, 1955, с. 610.

66. Мъжкият бюст, представен върху лицевата страна на тази монета, е на родения в Митилена Теофан, интимен приятел на Помпей и хронист на неговите военни кампании. Той проявил особени грижи към своя роден град Митилена и затова след смъртта си бил удостоен с божествени почести. Неговият син Marcus Pompeius Theophanes бил procurator в Азия по времето на Август и личен приятел на Тиберий. Бюстът на стария Теофан, наречен ΘΕΟΣ, се появява върху аверса на монетите на Митилена по времето на Тиберий или по-точно в първата половина на неговото управление (Wroth, W. A Catalogue of the Greek Coins of Trois, Aeolis and Lesbos in the British Museum, Bologna, 1964, p. XXXI—XXXII).

Обр. 55 а) аверс Бронзова монета на Реметалк II от съкровището от с. Груево, Кърджалийско

Обр. 55 б) реверс Бронзова монета на Реметалк II от съкровището от с. Груево, Кърджалийско

Тиберий — по всяка вероятност около средата на неговото управление[67]. Добрата запазеност на повечето екземпляри от съкровището от с. Груево показва, че и те по подобие на монетата от Митилена са били за сравнително кратко време в обращение (обр. 54—56). При нито една монета от находката не е засвидетелствуван характерният за монетната продукция на Реметалк I монограм. Наред с това в голяма част от монетните надписи, свързани с образа на императора, срещаме титлата AVTOKPATOPOC, характерна също за времето на Тиберий[68].

Тези доводи свързват монетите от с. Груево със съвременника на Тиберий — Реметалк II, през чието царуване те са били укрити. Находката от с. Груево доказа съществуването на монети, сечени от Реметалк II, и определи техните основни типове. С това се запълни съществуващият досега продължителен и необясним хиатус в монетосеченето на последните тракийски владетели — от смъртта на Реметалк I, когато теоретично се датират неговите най-късни емисии — до 37 г. — когато внукът на Реметалк I — Реметалк III, започва наново да сече монети със своя образ и с образа на Калигула.

Едно друго съкровище от Пловдивско допълва тези наблюдения. То е съставено от стотина бронзови монети от същите два типа, смесени с няколко денара на Тиберий. Двете серии бронзови монети са представени и в откритото в покрайнините на Пловдив съкровище, както и в други две —

67. Wroth, op. cit., p. XXXII.

68. Grand, M. Aspects of the Principate of Tiberius. N. Y., 1950.

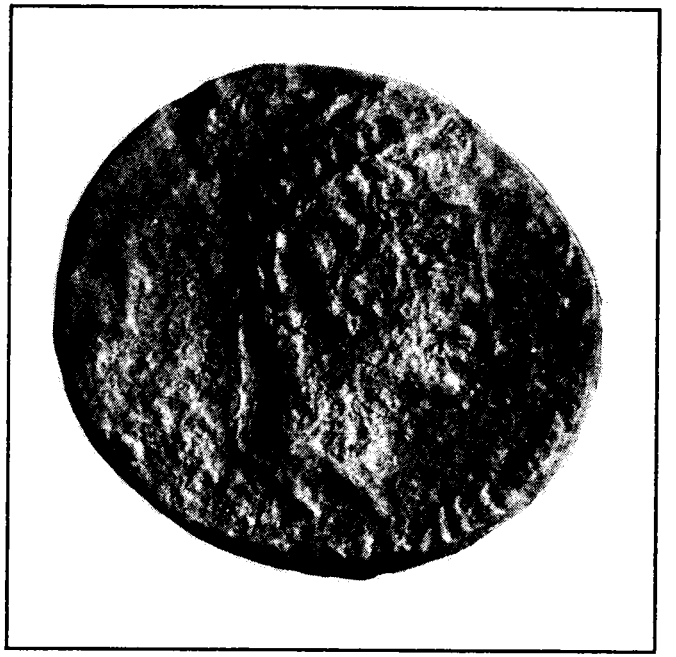

Обр. 56 а) аверс Бронзова монета на Реметалк II от съкровището от с. Груево, Кърджалийско

Обр. 56 б) реверс Бронзова монета на Реметалк II от съкровището от с. Груево, Кърджалийско

от с. Ерма река, Смолянско, и от Кърждали[69]. Тези съкровища, концентрирани в областта между Филипопол и източните Родопи (към тях се прибавят и единични екземпляри от разкопки)[70], на свой ред свързват бронзовите монети от двете серии с управлението на Реметалк II.

Филипопол и неговата област са сцена на драматични събития, които Тацит подробно е описал. През 21 г., когато в Тракия отново избухнали вълнения, главният удар на въстаниците бил насочен срещу Филипопол, резиденция на омразния им Реметалк II. Градът бил обсаден и само намесата на прехвърлените от Мизия военни части позволила на царя да излезе от обръча[71]. Тези сведения очертават мястото на Филипопол като политически център на управляваните от Реметалк II територии. Здравите стени на този укрепен град са приютявали не само царя и неговия антураж, но и монетарницата, която е била организирана там. Ето защо нейната бронзова продукция е концентрирана главно със свързания с Филипопол геополитически ареал.

Находките от Груево, Ерма река и Кърджали (с тях трябва, струва ми се, да се свърже и намереното в южните склонове на Родопите, в гръцка територия, съкровище от около 1000 монети от същите две серии)[72] разкриват основното качество на тази монетна продукция — нейната интензивност. Тя е засвидетелствувана и чрез голям брой матрици, използувани за отсичането на монетите. От друга страна, съкровищата от Пловдивско и с. Груево, чието укриване

69. Съкровище от покрайните на Пловдив — ИАИ 22, 1959, с. 359; съкровище от Кърджали — ИАИ 22, 1955, с. 616; съкровище от с. Ерма река, Смолянско — ГНМПл., 4, 1960, с. 207; съкровище от Пловдивско — Археология, 1983, 1/2, с. 114.

70. Две монети от типа глава на императора /бюстове на тракийската царска съпружеска двойка са намерени при разкопки на надгробна могила в околностите на град Кричим, Пловдивска област (АИМ — инв. № 10750—10751).

71. Tac., Ann. III, 38.

72. Coin Hoards 3, 1977, p. 37, No 85 (Thrace, Greece). Това разпиляно между частни лица съкровище е съдържало около 1000 броизови моиети, които се разпределят в две серии (глава на римския император/глава на тракийския цар с диаметър около 18

→

мм и глава на римския император/бюстове на тракийската царска съпружеска двойка с диаметър около 22 мм). Тези две серии, които всъщност са два монетни типа с различни номинални стойности, отговарят на състава на съкровището от с. Груево.

73. Youroukova, Coins of the Ancient Thracians, 62—63. Цялостното издаване на съкровището от с. Груево е предстоящо.

74. Иванов, Т. Два надписа от античния град при Разград. — ИАИ 19, 1955, 167—175 и цит. там библиография. Сведението на Тацит (Tac., An. II, 64) не дава основания за подобна категоричност. Въпросът за подялбата на тракийското царство е предмет на оживени дискусии. Един надпис от Филипи, който според Колар е свързан с Реметалк II, дава основания да се приеме, че неговите владения са граничели с територията на римската колония Филипи (Collart, Philippes, p. 255, n. 1 и цит. там библиография).

75. Tac., Ann. III, 38.

76. Тацит подробно разказва за въстанието от 26 г. (Tac., Ann. IV. 46—47). В неговото потушаване наред с прехвърления от Мизия римски легион е участвувал и Реметалк II. Фактът, че ръководещият военните операции римски военачалник Попей Сабин е бил удостоен с триумфални почести, илюстрира важното за римляните поражение на „планинските траки".

77. Венедиков, Ив. Тракийската топонимия в движение. Населението на Югоизточна Тракия — Мегалитите в Тракия. 2. Тракия Понтика. С., 1982, с. 63.

78. Thuc., II, 96.

може да се постави около средата на управлението на Тиберий, илюстрират кратките срокове, в които бронзовото монетосечене на Реметалк II е било реализирано. Тази констатация се подкрепя от проучването на съкровището от с. Груево. Общите матрици (за лицевата, за обратната страна, а понякога и за двете), които свързват повечето от монетите, показват, че тяхното отсичане е било извършено в непродължителен период от време[73].

Диспропорцията между краткия период на активна дейност и големия капацитет на монетно производство, която се проследява при монетите на Реметалк II, е един от най-характерните белези на т. нар. „монетосечене по необходимост", свойствено за временните монетарници. Монетарницата във Филипопол, която е под влияние на военнополитическите събития от 21—26 г., има подобни функции. Нейната продукция, която по всяка вероятност е била предназначена за нуждите на компактно разположените в ареала военни части, е нов етап в тракийското монетосечене през последния период от неговото развитие.

Изхождайки от факта, че Реметалк II е получил дела на баща си, „необработените и диви земи, близки до неприятелите", редица автори локализират неговите владения далеко на североизток в съседство до скитите, гетите и бастарните[74].

Монетните съкровища и разказите на Тацит не са в унисон с това твърдение. Според тях действията, в които участвува Реметалк, се разиграват в свързания с Филипопол ареал. Хемус и Родопите, които от север и от юг обграждат тази област, били обитавани от тракийски племена, които с оръжие в ръка устоявали своите интереси. Те вероятно са описаните от Тацит съседи „неприятели". През 26 г. като послушно оръдие на римляните Реметалк II заедно с прехвърления от Мизия римски легион участвува в потушаване въстанието на „планинските траки". Това общо название включва вероятно койлалетите, одрисите и диите, които са ударната сила във вълненията от 21 г.[75] Отбелязъл веднъж техните имена, педантичният Тацит смята за излишно втори път да ги споменава[76]. Какво е отношението на монетните съкровища към разрешаването на този проблем?

Находките от Кърждали, с. Груево, Кърджалийско, и с. Ерма река, Смолянско, се свързват по местонамирането си с малък район в гънките на Източните Родопи. При това с. Ерма река е изтеглено съвсем на юг в Родопския масив. Северната част на този район е била вероятно обитавана от малокойлалетите[77], докато на юг — в сърцето на величествените Родопи, можем да поставим диите. Според Тукидит така се наричат независимите траки, които живеят в Родопите и са мечоносци (μαχαιροφόροι)[78]. Масовото укриване на съкровища в тази труднодостъпна местност(само на няколко километра от с. Ерма река, в околностите на с. Страшимир, Смолянско, е намерено съкровище, съставено от 26 бронзови монети на

Тасос, един републикански денар и един денар на Август)[79] разкрива и нещо друго. В този неспокоен период на вълнения, когато незащитените селища в равнините са изложени на опасност, населението търсело закрила зад стените на укрепените селища от типа на Филипопол или пък се изтегляло към природно защитените планински местности. Тук се намирали последните бастиони, в които траките планинци устоявали своята независимост в кървавите сражения от 26 г.

Тези събития имали решаващо въздействие върху съдбата на Тракия. В разказите на римските автори името на Реметалк II повече не се споменава. Политическата криза парализирала икономиката. Това се проследява както в едва забележимото присъствие на денарите на Тиберий в Тракия, така и в характера на монетосеченето на последния тракийски цар — Рематалк III. Една интересна сцена, представена върху реверса на част от монетите му, отразява образно събитията около неговото възцаряване. Реметалк III е представен прав пред Калигула, който, облечен в тога, седи на нисък престол и подава на тракийския цар диадема (обр. 57). Реметалк III поема с дясната ръка диадемата, чийто краища висят във формата на панделки, а в лявата държи копие. Отношенията между двамата владетели са ясно изразени — римският император, седнал на престол, връчва царската диадема, символ на властта, пред него, застанал прав, тракийският владетел я поема. Надписът, гравиран около тази сцена, е със следното съдържание: ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΡΟΙΜΗΤΑΛΚΑΣ/ΚΟΤΥΩΣ. Върху лицевата страна на монетите около бюста на Калигула с лавров венец на глава са изписани неговите имена и титли: ΓΑΙΩΚΑΙΣΑΡΙΓΕΡΜΑΝΙΚΩ ΣΕΒΑΣΤΩ (кат. 177). Тези надписи са в една необичайна форма, която се запазва и във втория тип монети на Реметалк III (бюст на Калигула/бюст на тракийския владетел). В тях името и титлата на тракийския цар са в именителен падеж, а тези на римския император — в дателен. Въвеждането на именителния падеж е под влияние на римското монетосечене, в което името и титлите на императора като обяснение към неговия образ са в такава форма. За владетел като Реметалк III, отгледан и възпитан в двора на римския император, скъсването със старите традиции и възприемането на римските формули е съвсем естествен жест. Родителният падеж, в който името на Котис е представено, служи очевидно за посочване бащиното име на Реметалк III. Това се прави с цел да се отличи новият владетел от неговия съименник Реметалк II, като се легитимира същевременно неговият произход. Много по-странна е употребата на дателния падеж в представянето на имената и титлите на Калигула. Като имаме предвид поведението на амбициозния Калигула, който искал да му се отдават божествени почести, можем да се запитаме дали чрез въвеждането на дателния падеж в монетни-

79. Najdenova, V. Au sujet des 'monnaies en bronze Thasiennes.—Studia in Honorem Veselini Besevliev, S., 1978, 350—362.

Обр. 57
Бронзова монета на Реметалк III — реверс

те надписи не се изразяват конкретни идеи. Чрез тях по всяка вероятност Реметалк III посвещавал монетните емисии на своя благодетел Калигула, от чиито ръце получил властта.

Много белези отличават монетите на Реметалк III от тези на неговите предшественици — незначителният брой, чрез който те са представени, тяхната грижлива художествена изработка, отсъствието на контрамарки, необичайните изображения и надписи и пр. показват, че се отнася за монетосечене с комеморативна, пропагандна цел.

Независимо от своя характер и функции монетната продукция на Реметалк III е последният официален документ на тракийските царе. Същевременно тя е епилогът на тракийското монетосечене.

Съкращения

ГНМ — Годишник на Народния археологически музей, София
ГПлНМ — Годишник на Пловдивския народен музей
ГПНБ — Годишник на Пловдивската народна библиотека
ИАИ — Известия на археологическия институт при БАН (продължение на ИБАИ)
ИБАД — Известия на Българското археологическо дружество
ИБАИ — Известия на Българския археологически институт
ИВАД — Известия на Варненското археологическо дружество
ИМЮБ — Известия на музеите в Югоизточна България
ИНМВарна — Известия на народния музей Варна
Ипр — Исторически преглед
МПК — Музеи и паметници на културата
МСб — Сборник за народни умотворения, наука и книжнина
AJN — American Journal of Numismatics
ANS — American Numismatic Society
BCH — Bulletin de correspondance hellénique
BMC — British Museum Catalogue
BNZ — Berliner Numismatische Zeitschrift
Bull. ep. — Bulletin épigraphique (към REG)
CIG — Boech, A. Corpus inscriptionum Graecorum. Berolini, 1825—1877
Hellenica — Hellenica. Recueil d'épigraphie, de numismatique et d'antiquité grecques. Paris.
Hermes — Hermes. Zeitschrift für klassische Philologie. Berlin
IGBulg — Michailov, G. Inscriptiones graecae in Bulgaria Repertae
IG — Inscriptiones Graecae. Berolini.
IGCH — Thompson, M. An Inventory of Greek Coin Hoards. 9, 1973
JIAN — Journal international d'archéologie numismatique
JNG — Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte
Mélanges Dumont-Homolle-Dumond, Alb. Melanges d'archéologie et d'épigraphie, réunies par Th. Homolle et L. Heuzey
NChr. — The Numismatic Chronicle
NNM — Numismatic Notes and Monographs (American Numismatic Society)
Num. Z. — Numismatische Zeitschrift
RBN — Revue Belge de Numismatique
RE — Realencyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft berg. von Pauly, neu hrsg. von Wissowa, Kroll u.a. Stuttgart, 1894 sqq.
REG — Revue des études grecques
RIN — Rivista Italiana di Numismatica
RN — Revue Numismatique
SNG — Sylloge Nummorum Graecorum
Zft. Num — Zeitschrift für Numismatik

Каталог

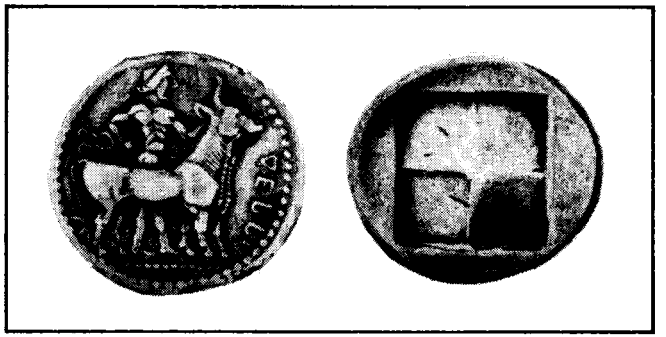

Монети на тракийското племе Дерони. Находка от с. Садовик, Пернишко

1. ДЕРОНИ (ОК. 500—480 Г. ПР. Н. Е.)
л. ΔΕΡΡΟ — ретроградно
Хермес гол, прав надясно с кадуцей в ръка. На главата с петасос. Застанал прав зад гърбовете на два вола в ход надясно
Зрънчест кръг
оп. Квадрат, разделен на четири части
Æ, 32 мм, 35,17 г
1. АИМ, инв. № 6394

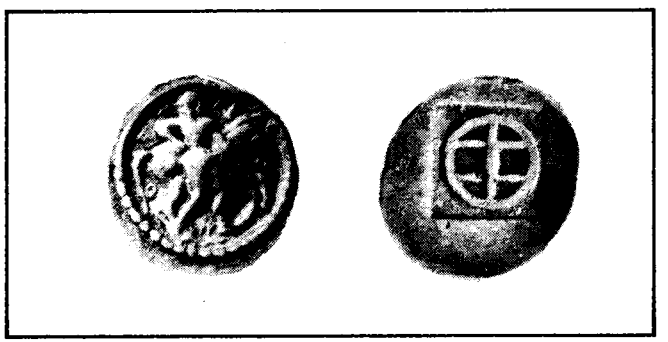

Монети на тракийското племе Тинтени. Находка от с. Садовик, Пернишко

2. ТИНТЕНИ (ОК. 500—480 Г. ПР. Н. Е.)
л. TVN/TE/N/O
Брадат мъж с къса туника, обърнат надясно. С лявата ръка държи за юздата устремен в движение кон, а дясната е опряна върху тялото на коня
Зрънчест кръг
оп. Колело с централна ос, поддържана от четири странични (по две от всяка страна). Вдлъбната квадратна рамка
Æ 22 мм, 8,96 г — статер
1. АИМ, инв. № 6802

Монети на тракийското племе Тинтени. Находка от с. Садовик, Пернишко

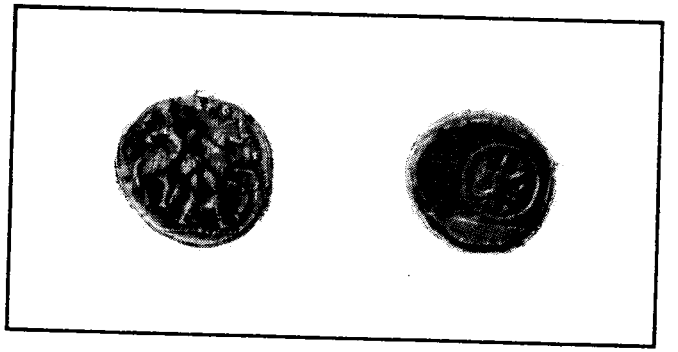

3. ТИНТЕНИ (ОК. 475—465 Г. ПР. Н. Е.)
л. TVNT/ENO
Същата композиционна група, но от друг лицев печат. Стилът и изработката са по-художествени. Грижливо изписан надпис
Следи от зрънчест кръг
оп. Гущер, около който са представени шест точки, заобиколени от кръг. Вдлъбната квадратна рамка
Æ, 20 мм, 9,07 г — статер
1. АИМ, инв. № 8425

Монети на тракийското племе Орески. Единични екземпляри

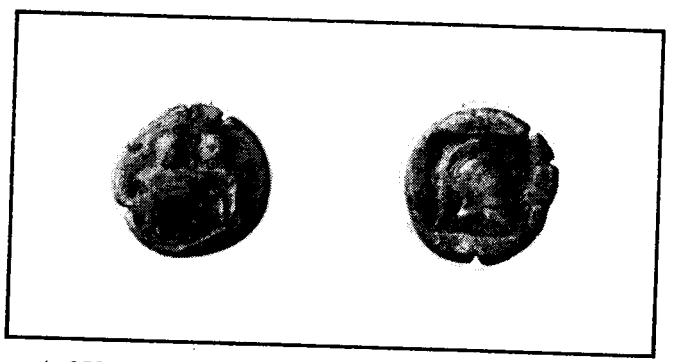

4. ОРЕСКИ (ОК. 500—480 Г. ПР. Н. Е.)
л. Слаби следи от ретроградно изписан с дребни букви надпис — ΟΡΗΣΚΙΩΝ
Брадат кентавър надясно държи в ръцете си нимфа, облечена в дълъг хитон с къси ръкави. Във вдигнатата си дясна ръка тя държи ябълка. Под лявата, която е провиснала край тялото, се вижда друга ябълка
Земна линия
оп. Шлем с грива (с очертания на очите) надясно. Обграден от вдлъбната квадратна рамка
Æ, 21 мм, 8,95 г — статер (пропукан страничен ръб)
1. АИМ, инв. № 7217

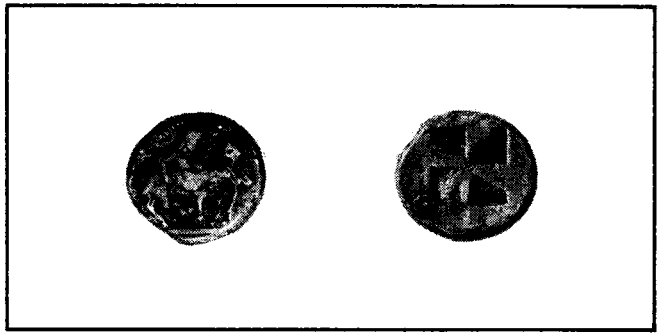

Монети на тракийското племе Орески. Единични екземпляри

5. ОРЕСКИ (ОК. 500—480 Г. ПР. Н. Е.)
л. Брадат кентавър надясно държи в ръцете си нимфа, облечена в дълъг хитон с къси ръкави. Във вдигнатата си дясна ръка тя държи ябълка. Под лявата, която е провиснала край тялото, се вижда друга ябълка. Изображението е от друг лицев печат
оп. Квадрат, разделен на четири части във формата на крила на вятърна мелница (свастика)
Æ, 20 мм, 9,40 г — статер (пробита)
1. АИМ, инв. № 6962

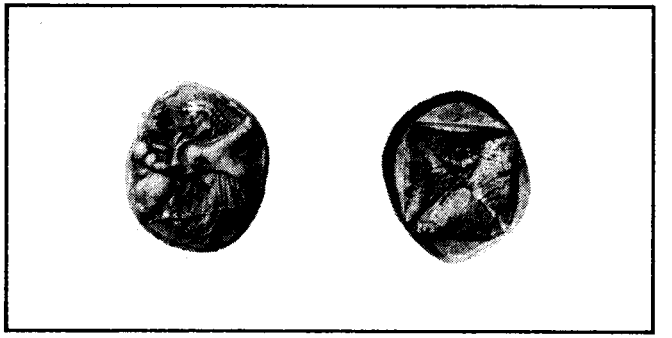

Монети на Лете

6. ЛЕТЕ (ОК. 500—480 Г. ПР. Н. Е.)
л. Силён гол, брадат, прав надясно, държи в дясната си ръка вдигнато нагоре клонче. Пред него нимфа, права, облечена в дълъг хитон, с вдигната нагоре лява ръка. Косите ѝ са моделирани чрез едри зрънца
оп. Вдлъбнат квадрат, разделен диагонално на четири триъгълника
Æ, 20 мм, 10,05 г — статер
1. АИМ, инв. № 713

Монети на тракийското племе Дерони. Съкровище от с. Величково, Пазарджишко

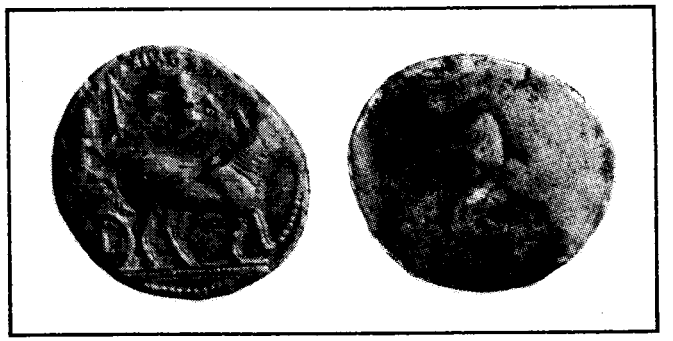

7. ДЕРОНИ (ОК. 475—465 Г. ПР. Н. Е.)
л. ΔERRONIKO/N — ретроградно.
Брадат възрастен мъж, седнал в двуколка, теглена от два вола надясно (вижда се само единият вол). С дясната ръка замахва с камшик. Облечен е в дълъг хитон с ръкави. С петасос на главата. Над него летящ орел с разперени крила надясно. В клюна му гущер. Земна линия. Зрънчест кръг
оп. Трискел (три скачени крака на силен с конски копита) наляво. Вдлъбната квадратна рамка
Æ, 40/36 мм, 40,31 г — тетрастатер
1. АИМ, инв. № 8741

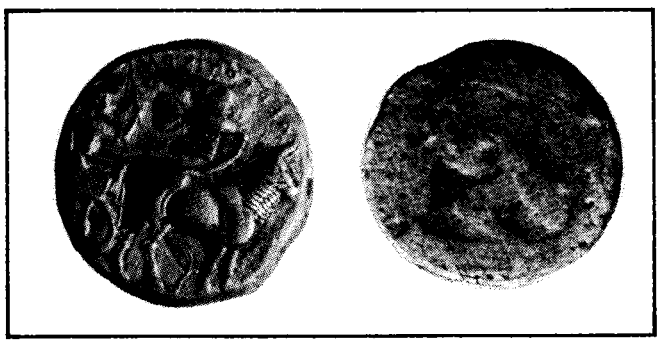

8. ДЕРОНИ (ОК. 475—465 Г. ПР. Н. Е.)
л. ΔERRONIKON — ретроградно.
Брадат възрастен мъж, седнал в двуколка, теглена от два вола надясно (вижда се само единият вол). Под воловете — клонче. С дясната ръка замахва с камшик. Облечен е в дълъг хитон с ръкави. С петасос на главата. Над него летящ орел с разперени крила надясно. В клюна му гущер. Земна линия. Следи от зрънчест кръг. Изображението е от друг лицев печат
оп. Трискел наляво, но от друг печат
Æ, 36/38 мм, 40,35 г — тетрастатер
1. АИМ, инв. № 8738

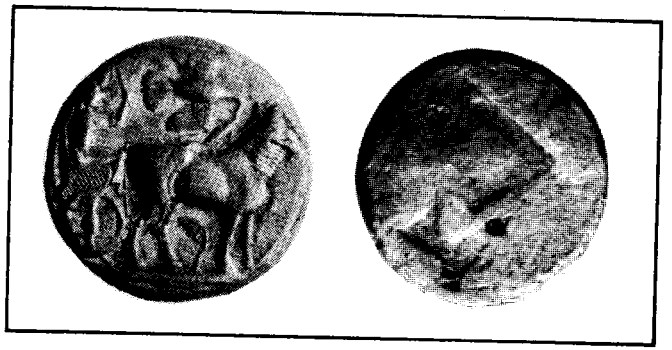

Монети на тракийското племе Дерони. Съкровище от с. Величково, Пазарджишко

9. ДЕРОНИ (ОК. 475—465 Г. ПР. Н. Е.)
л. Надписът е вън от очертанията на монетното ядро. Брадат възрастен мъж, седнал в двуколка, теглена от два вола надясно (вижда се само единият вол). Под воловете — клонче. С дясната ръка замахва с камшик. Облечен е в дълъг хитон с ръкави. С петасос на главата. Над него летящ орел с разперени крила надясно. В клюна му гущер. Земна линия. Зрънчест кръг. Лицевият печат е като този на № 8
оп. Трискел наляво (като № 8)
AR. 36 мм, 40,50 г — тетрастатер
1. АИМ, инв. № 8740

10. ДЕРОНИ (ОК. 475—465 Г. ПР. Н. Е.)
л. ΔERRONIKON — ретроградно.
Брадат възрастен мъж, седнал в двуколка, теглена от два вола надясно (вижда се само единият вол). Под воловете — клонче. С дясната ръка замахва с камшик. Облечен е в дълъг хитон с ръкави. С петасос на главата. Над него летящ орел с разперени крила надясно. В клюна му гущер. Земна линия. Зрънчест кръг. Лицевият печат е като този на № 8
оп. Трискел надясно. Вдлъбната квадратна рамка
AR. 37 мм, 40,50 г — тетрастатер
1. АИМ, инв. № 8739

Монети на тракийското племе Дерони. Съкровище от с. Величково, Пазарджишко

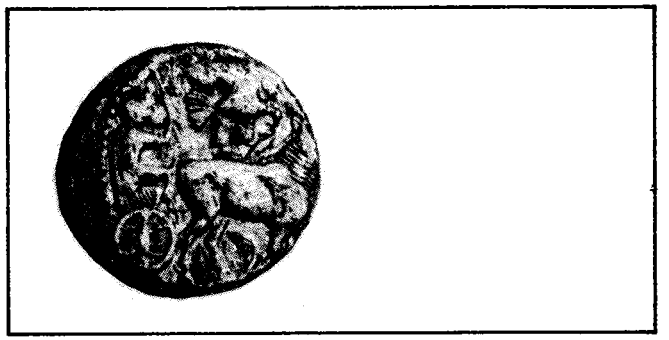

11. ДЕРОНИ (ОК. 475—465 Г. ПР. Н. Е.)
л. ...IKON — ретроградно.
Брадат възрастен мъж, седнал в двуколка, теглена от два вола надясно (вижда се само единият вол). Под воловете — клонче. С дясната ръка замахва с камшик. Облечен е в дълъг хитон с ръкави. С петасос на главата. Над него летящ орел с разперени крила надясно. В клюна му гущер. Земна линия. Зрънчест кръг. Лицевият печат е като този на № 8
оп. Трискел надясно (като № 10)
AR, 35 мм, 39,40 г — тетрастатер
1. ОИМ — Пазарджик

12. ДЕРОНИ (ОК. 475—465 Г. ПР. Н. Е.)
л. ΔERRONI — ретроградно.
Брадат възрастен мъж, седнал в двуколка, теглена от два вола надясно (вижда се само единият вол). С дясната ръка замахва с камшик. Облечен е в дълъг хитон с ръкави. С петасос на главата. Над него — соларен символ, съставен от осмолъчна звезда, заобиколена от зрънчест кръг. Под воловете — клонче. Земна линия. Зрънчест кръг
оп. Трискел надясно. Вдлъбната квадратна рамка
AR, 36 мм, 39,95 г — тетрастатер
1. АИМ, инв. № 8744

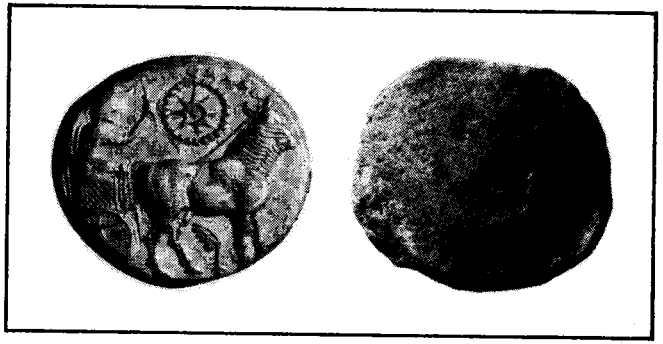

Монети на тракийското племе Дерони. Съкровище от с. Величково, Пазарджишко

13. ДЕРОНИ (ок. 475—465 Г. ПР. Н. Е.)
л. ΔERRONI — ретроградно.
Брадат възрастен мъж, седнал в двуколка, теглена от два вола надясно (вижда се само единият вол). С дясната ръка замахва с камшик. Облечен е в дълъг хитон с ръкави. С петасос на главата. Над него — соларен символ, съставен от осмолъчна звезда, заобиколена от зрънчест кръг. Земната линия и зрънчестия кръг са извън очертанията на монетното ядро. Лицевият печат е като този на № 12
оп. Трискел надясно. Вдлъбната квадратна рамка
Изображението е от същия печат (като № 12)
Æ, 37 мм, 38,90 г — тетрастатер
I. АИМ, инв. № 8745

14. ДЕРОНИ (ОК. 475—465 Г. ПР. Н. Е.)
л. ...RONI — ретроградно.
Брадат възрастен мъж, седнал в двуколка, теглена от два вола надясно (вижда се само единият вол). С дясната ръка замахва с камшик. Облечен е в дълъг хитон с ръкави. С петасос на главата. Над него — соларен символ, съставен от осмолъчна звезда. Под воловете — клонче. Земната линия и част от зрънчестия кръг са извън очертанията на монетното ядро. Лицевият печат е като този на № 12
оп. Трискел надясно. Вдлъбната квадратна рамка
Изображението е от същия печат (като № 12)
Æ, 36 мм, 40,30 г — тетрастатер
I. АИМ, инв. № 8743

Монети иа тракийското племе Дерони. Съкровище от с. Величково, Пазарджишко

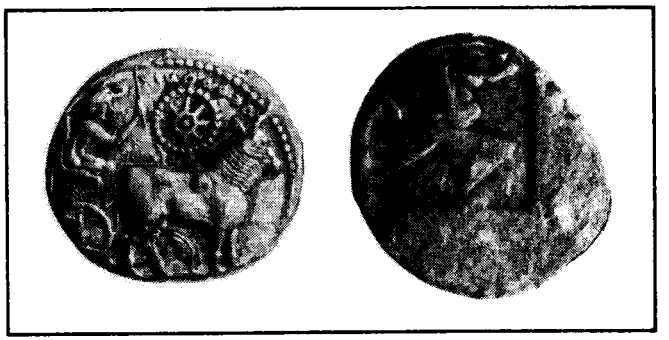

15. ДЕРОНИ (ОК. 475—465 Г. ПР. Н. Е.)
л. ΔERRONI – – ретроградно.
Брадат възрастен мъж, седнал в двуколка, теглена от два вола надясно (вижда се само единият вол). С дясната ръка замахва с камшик. Облечен е в дълъг хитон с ръкави. С петасос на главата. Над него — соларен символ, съставен от осмолъчна звезда. Под воловете — клонче. Земна линия. Зрънчест кръг. Изображението е от същия печат (като № 12)
оп. Трискел надясно. Вдлъбната квадратна рамка
Изображението е от същия печат (като № 12)
Æ, 36 мм, 40,16 г — тетрастатер
1. АИМ, инв. № 9250

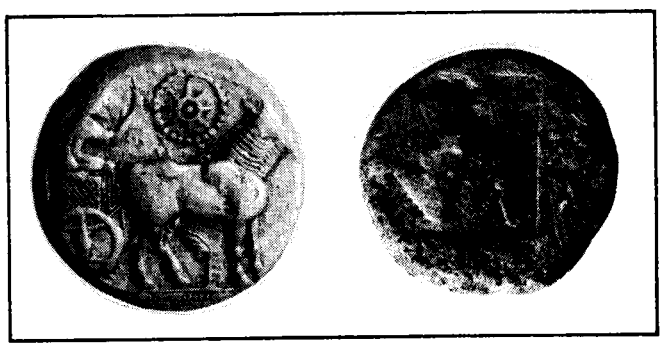

16. ДЕРОНИ (ОК. 475—465 Г. ПР. Н. Е.)
л. Брадат възрастен мъж, седнал в двуколка, теглена от два вола надясно (вижда се само единият вол). С дясната ръка замахва с камшик. Облечен е в дълъг хитон с ръкави. С петасос на главата. Над него — соларен символ, състоящ се от осмолъчна звезда. Надписът и зрънчестият кръг са извън очертанията на монетното ядро. Земна линия. Същият лицев печат (като № 12)
оп. Трискел надясно. Вдлъбната квадратна рамка
Изображението е от същия печат (като № 12)
Æ, 36 мм, 40,65 г — тетрастатер
1. АИМ, инв. № 8742

Монета на тракийския владетел Мозес (ок. 475 — 465 г. пр. н. е.)

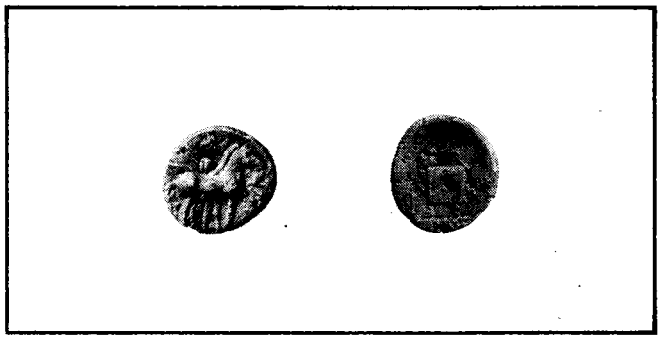

17. МОЗЕС (ОК. 475—465 Г. ПР. Н. Е.)
л. Кон в ход надясно с юзда на шията. Зад него конник надясно, държащ две наведени към земята копия
оп. МО/Σ/ΣΕ/Ω — изписан около квадрат. Цялата композиция е затворена във вдлъбната квадратна рамка
Æ, 15 мм, 3,26 г — октобол
1. АИМ, инв. № 999

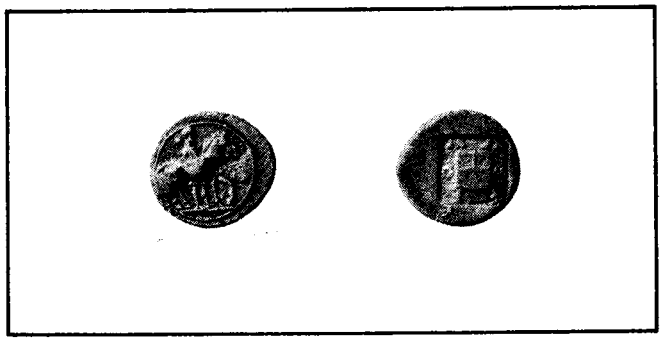

18. МОЗЕС (ОК. 475—465 Г. ПР. Н. Е.)
л. Кон в ход надясно с юзда на шията. Зад него конник надясно, държащ две наведени към земята копия. Зрънчест кръг. Изображението е от друг лицев печат
оп. МΩ/ΣΣ/Е/О — изписан около разделен на четири части квадрат. Вдлъбната квадратна рамка
Æ, 16 мм, 3,40 г — октобол
1. АИМ, инв. № 3793

Монета на Гета, цар на Едоните (ок. 475—465 г. пр. н. е.)

19. ГЕТА, ЦАР НА ЕДОНИТЕ (ОК. 475—465 Г. ПР. Н. Е.)
л. Хермес — Арес гол, с петасос на главата, застанал прав зад гърбовете на два вола надясно. В дясната ръка държи копие. Зрънчест кръг
оп. ГЕТА ΒΑΣΙΛΕV ΗΔΩΝΕΩΝ
Надпис, изписан около разделен на четири части квадрат. Вдлъбната квадратна рамка
Ⱥ, 35 мм, 28,02 г — октодрахма
1. Британски музей

Монети от типа „Силен и Нимфа“ (нач. на IV в. пр. н. е.)

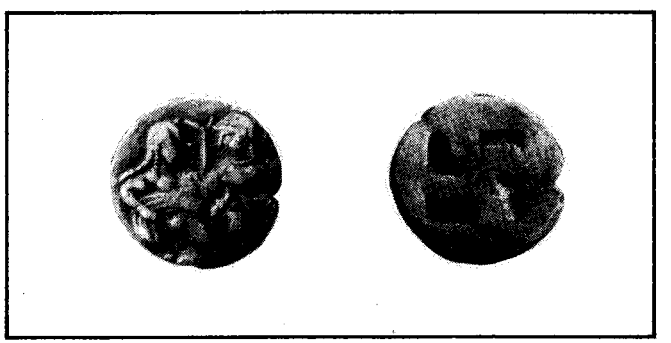

20. МОНЕТА ОТ ТИПА „СИЛЕН И НИМФА“ (НАЧ. НА IV В. ПР. Н. Е.)
л. Брадат силен с дълги коси държи в ръцете си нимфа, облечена в дълъг хитон с къси ръкави. Дясната ръка на нимфата е вдигната
оп. Разделен на четири части квадрат
Ⱥ, 21 мм, 8.08 г — статер
1. АИМ, инв. № 10473

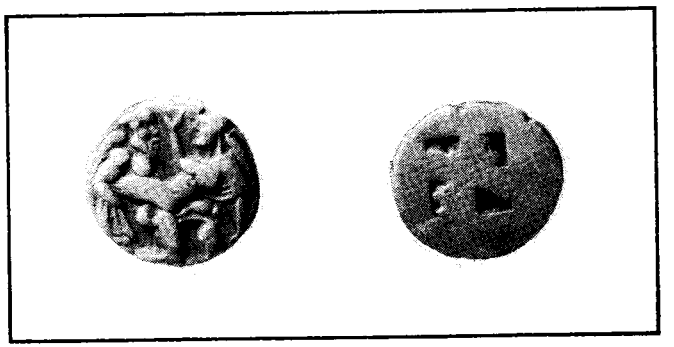

Монети от типа „Силен и Нимфа“ (нач. на IV в. пр. н. е.)

21. МОНЕТА ОТ ТИПА „СИЛЕН И НИМФА“ (НАЧ. НА IV В. ПР. Н. Е.)

л. Силен с дълги брада и коси държи в ръцете си нимфа, облечена в дълъг хитон с къси ръкави. Дясната ръка на нимфата е вдигната

оп. Разделен на четири части квадрат с плитък релеф

Ar, 21 мм, 8.65 г — статер

I. АИМ, инв. № 8621

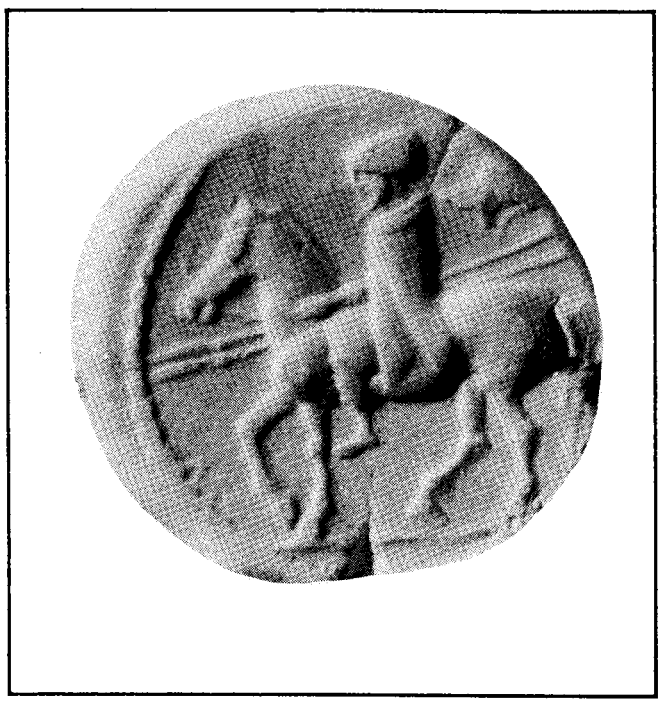

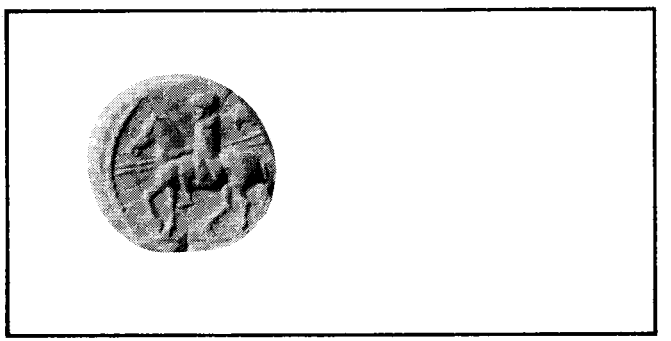

Монети на тракийския владетел Спарадок (ок. 445—435 г. пр. н. е.)

22/1. СПАРАДОК (ОК. 445—435 Г. ПР. Н. Е.)

л. Брадат конник (Спарадок), облечен в късо наметало с висока яка в спокоен ход наляво. На главата му — кожена шапка. В дясната ръка държи две копия. Зад него в полето допълнителен знак — шлем с козирка. Земна линия. Зрънчест кръг

оп. (ΣΓ)AP AΔ OKO

Орел с разперени крила наляво разкъсва змия. Цялата композиция е обградена от вдлъбната квадратна рамка

Ar, 25 мм, 17,10 г — тетрадрахма

I. Париж

Монети на тракийския владетел Спарадок (ок. 445—435 г. пр. н. е.)

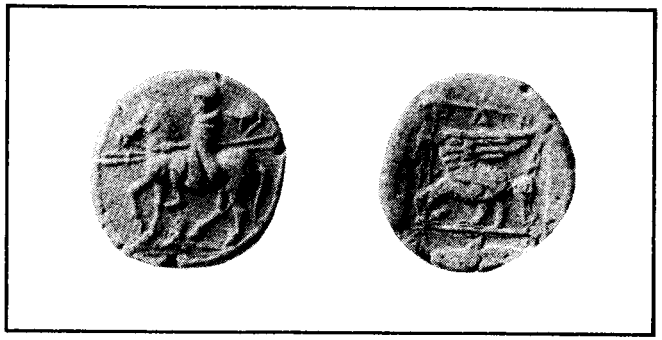

22/2. СПАРАДОК (ОК. 445—435 Г. ПР. Н. Е.)

л. Брадат конник (Спарадок), облечен в късо наметало с висока яка в спокоен ход наляво. На главата му — кожена шапка. В дясната ръка държи две копия. Зад него в полето допълнителен знак — шлем с козирка. Земна линия. Зрънчест кръг

он. (ΣΓ)АР/АΔ/ОКО

Орел с разперени крила наляво разкъсва змия. Цялата композиция е обградена от вдлъбната квадратна рамка

Æ, 16,95 г — тетрадрахма

I. Лондон

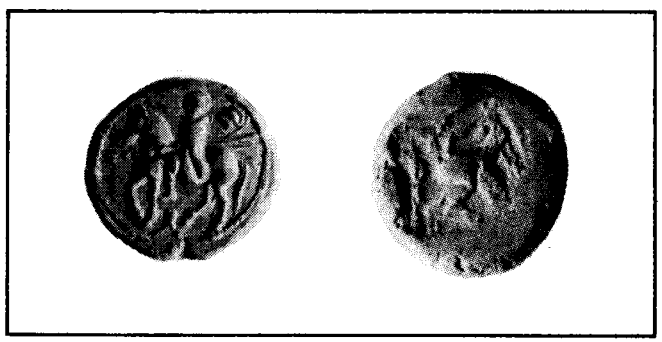

22/3. СПАРАДОК (ОК. 445—435 Г. ПР. Н. Е.)

л. Брадат конник (Спарадок), облечен в късо наметало с висока яка, в спокоен ход наляво. На главата му — кожена шапка. В дясната ръка държи две копия. Зад него в полето допълнителен знак — шлем с козирка. Земна линия. Зрънчест кръг

он. (ΣΓ)АР/АΔ/ОКО

Орел с разперени крила наляво разкъсва змия. Цялата композиция е обградена от вдлъбната квадратна рамка

Æ, 26 мм, 17,08 г — тетрадрахма

I. Колекция Хирш

Монети на тракийския владетел Спарадок (ок. 445—435 г. пр. н. е.)

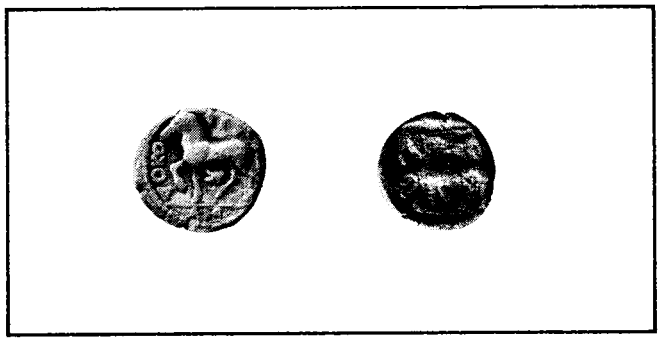

23. СПАРАДОК (ОК. 445—435 Г. ПР. Н. Е.)
л. ΣΠΑ ΡΑ ΔΟΚΟ
Кон в спокоен ход наляво с вдигнат преден десен крак. Под него допълнителен знак, наподобяващ формата на ашик. Земна линия. Зрънчест кръг
оп. Летящ орел с разперени крила (гледан отдолу) държи в клюна си змия. Вдълбната квадратна рамка
AR 15-мм, 3,70 г — драхма
I. АИМ, инв. № 7219

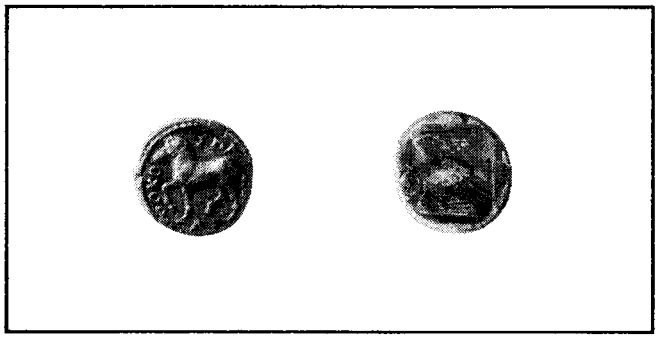

24. СПАРАДОК (ОК. 445—435 Г. ПР. Н. Е.)
л. ΣΠΑ/ΡΑ/ΔΟΚΟ
Кон в спокоен ход наляво с вдигнат преден десен крак. Земна линия. Зрънчест кръг. Изображението е от друг лицев печат, без допълнителен знак
оп. Летящ орел с разперени крила (гледан отдолу) държи в клюна си змия. Вдълбната квадратна рамка. Изображението е от друг печат
AR. 15 мм, 3,75 г — драхма
I. АИМ, инв. № 4544

Монети на тракийския владетел Спарадок (ок. 445—435 г. пр. и. е.)

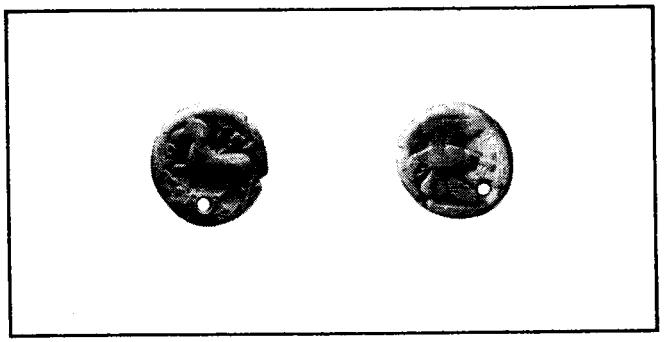

25. СПАРАДОК (ОК. 445– 435 Г. ПР. Н. Е.)
л. ΣΠΑ/ΡΑ/ΔΟΚΟ
Кон в спокоен ход наляво с вдигнат преден десен крак. Земна линия. Зрънчест кръг. Изображението е от друг лицев печат, без допълнителен знак
оп. Летящ орел с разперени крила (гледан отдолу) държи в клюна си змия. Вдлъбната квадратна рамка
AR, 15 мм, 3,85 г — драхма
I. АИМ, инв. № 9565 (пробита)

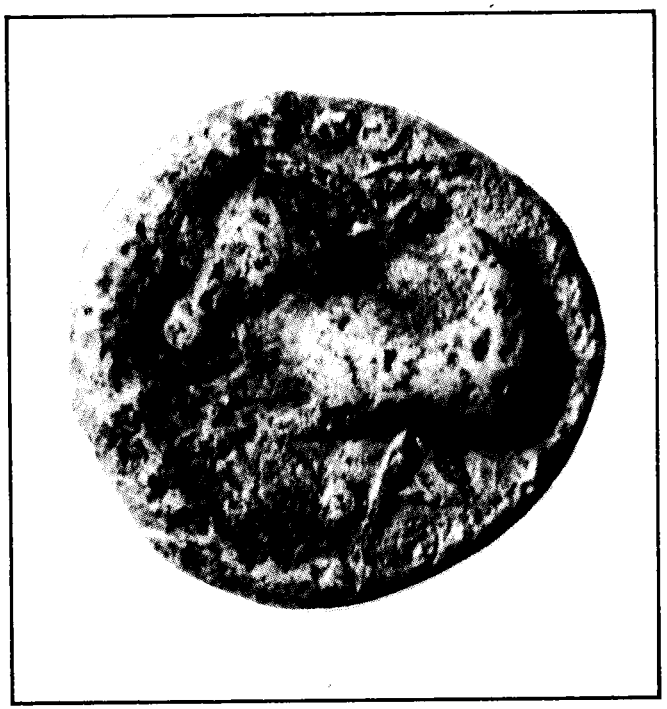

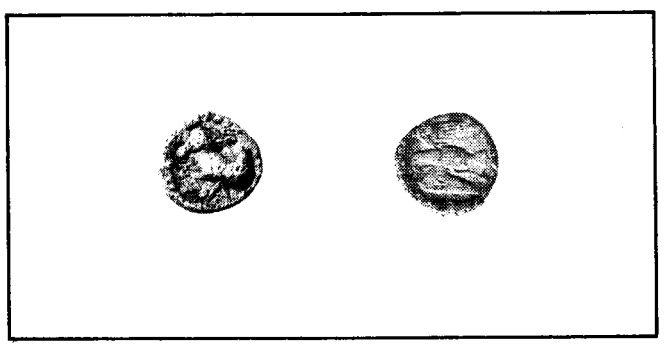

26. СПАРАДОК (ОК. 445—435 Г. ПР. Н. Е.)
л. (ΣΠ)/Α
Протоме на кон наляво. Зрънчест кръг
оп. Летящ орел с разперени крила (гледан отдолу) държи в клюна си змия
AR, 12 мм, 1,14 г диобол
I. АИМ, инв. № 4403

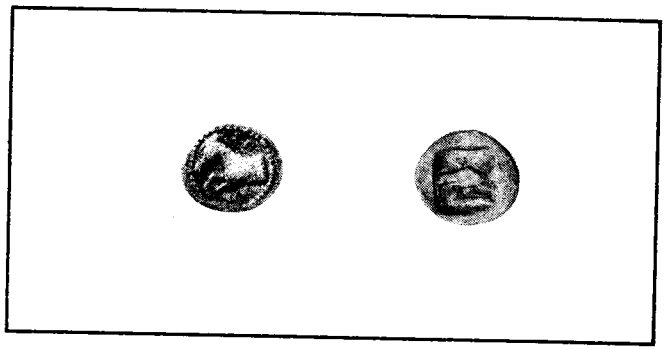

Монети на тракийския владетел Спарадок (ок. 445—435 г. пр. н. е.)

27. СПАРАДОК (ОК. 445—435 Г. ПР. Н. Е.)
л. ΣΠ/Α
Протоме на кон наляво. Следи от зрънчест кръг. Изображението е от друг лицев печат
оп. Летящ орел с разперени крила (гледан отдолу) държи в клюна си змия
AR, 12 мм, 1,26 г — диобол
I. АИМ, инв. № 6633

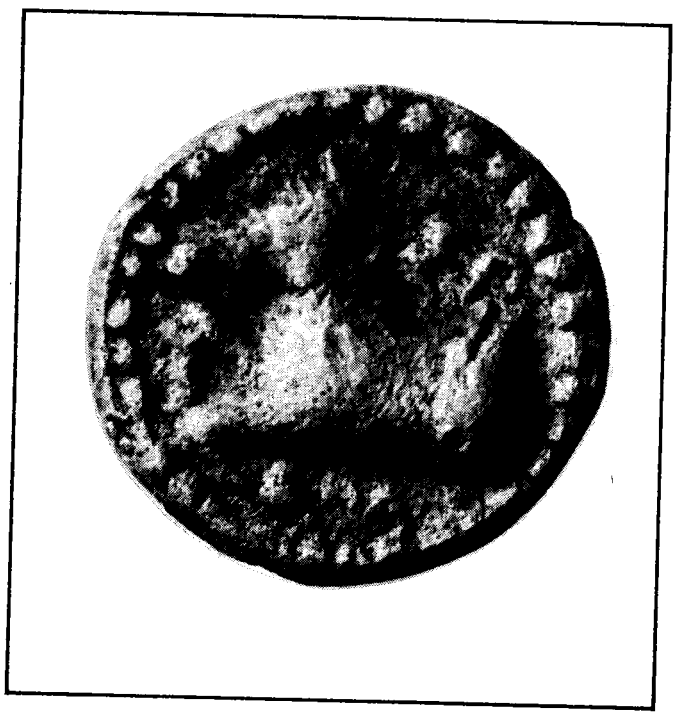

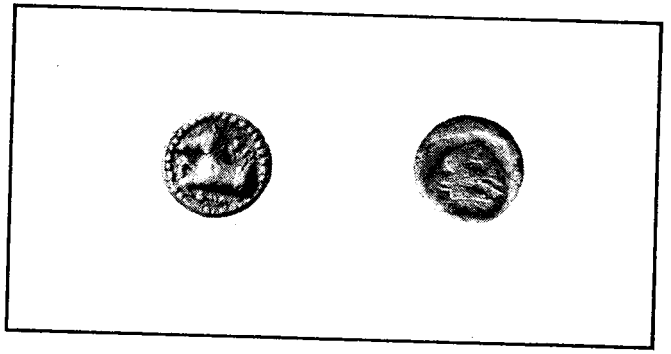

28. СПАРАДОК (ОК. 445—435 Г. ПР. Н. Е.)
л. ΣΠ/Α
Протоме на кон наляво. Зрънчест кръг. Изображението е от друг лицев печат
оп. Летящ орел с разперени крила (гледан отдолу) държи в клюна си змия
AR, 10 мм, 1,26 г — диобол
I. АИМ, инв. № 2638

Монети на тракийския владетел Спарадок (ок. 445—435 г. пр. н. е.)

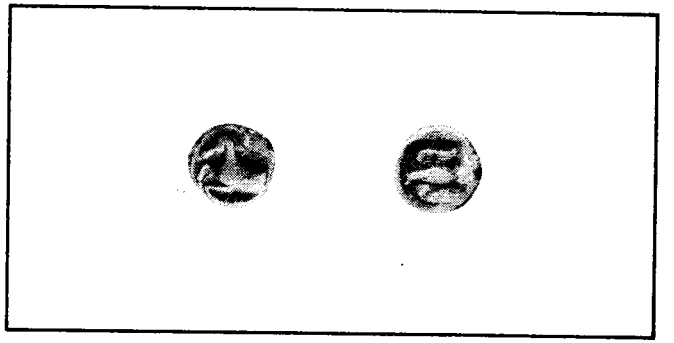

29. СПАРАДОК (ОК. 445—435 Г. ПР. Н. Е.)
л. Протоме на кон наляво. Зрънчест кръг. Груба, варваризирана изработка
оп. Летящ орел с разперени крила (гледан отдолу) държи в клюна си змия
AR, 11 мм, 1,23 г — диобол
I. АИМ, инв. № 4545

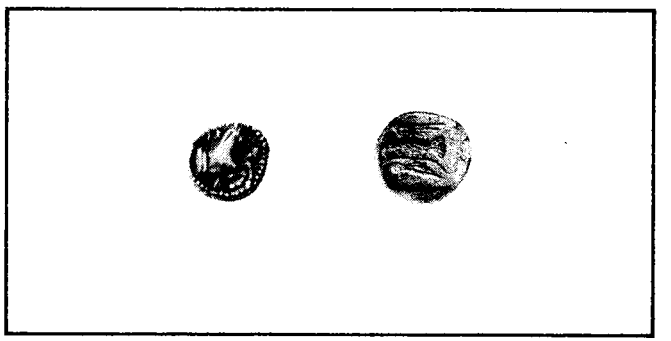

30. СПАРАДОК (ОК. 445—435 Г. ПР. Н. Е.)
л. ΣΠΑ — ретроградно.
Протоме на кон надясно. Зрънчест кръг
оп. Летящ орел с разперени крила (гледан отдолу) държи в клюна си змия
AR, 10 мм, 1,05 г — диобол
I. АИМ, инв. № 8630

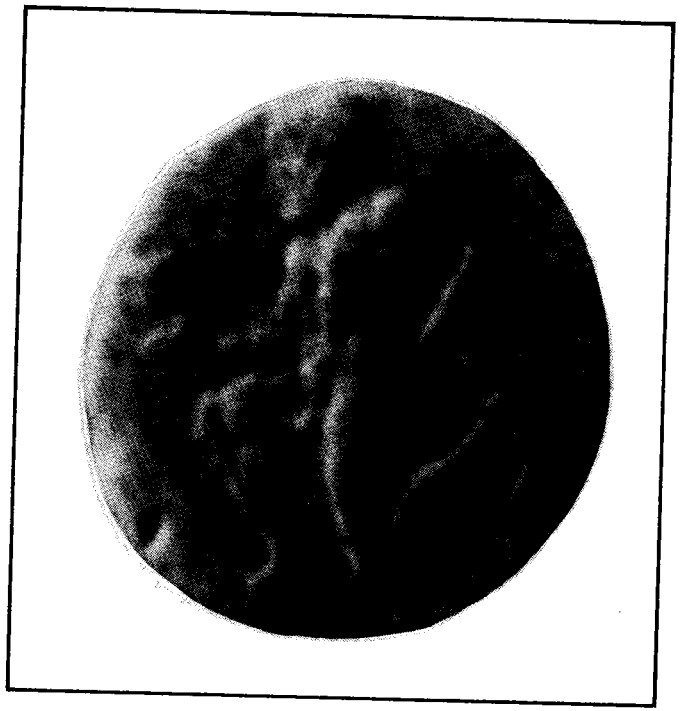

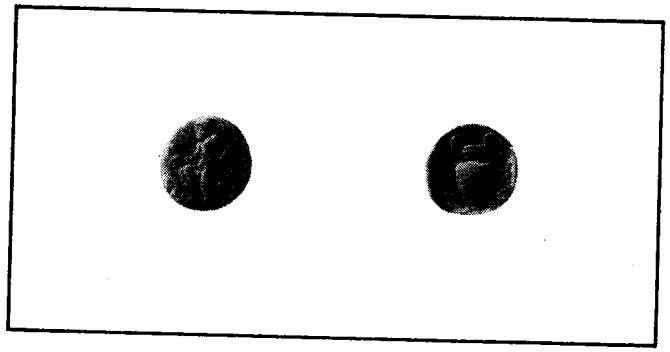

Монети на тракийския владетел Сараток (последното десетилетие на V в. пр. н. е.)

31. САРАТОК (ПОСЛЕДНОТО ДЕСЕТИЛЕТИЕ НА V В. ПР. Н. Е.)
л. Коленичил наляво брадат силен. В дясната ръка държи кантарос
оп. ΣΑΡ/ΑΤΟ
Кратер. Цялата композиция е поставена във вдлъбната квадратна рамка
Æ, 11 мм, 1,13 г — хемихекте
1. Лондон

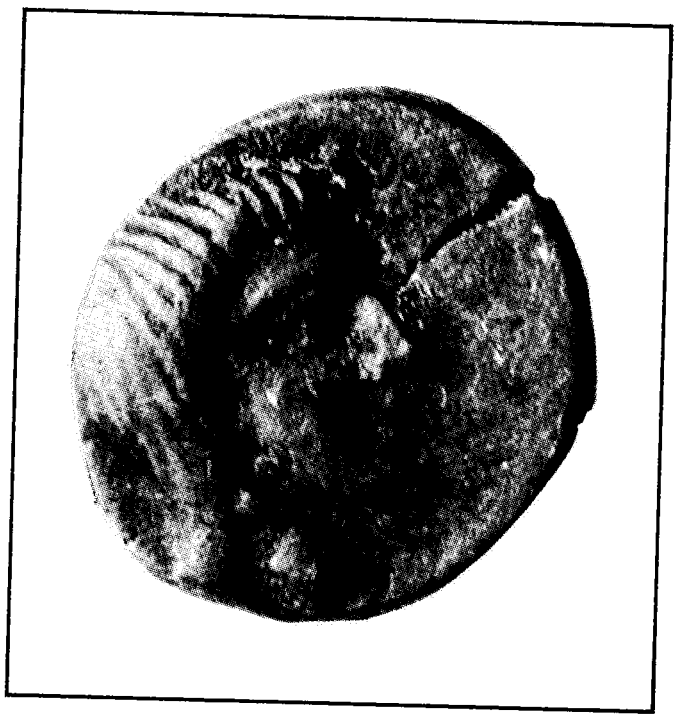

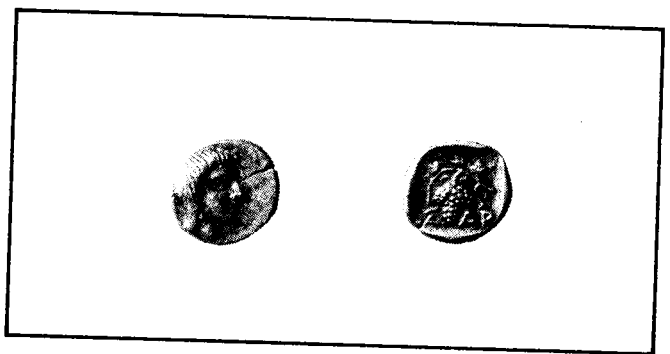

32. САРАТОК (ПОСЛЕДНОТО ДЕСЕТИЛЕТИЕ НА V В. ПР. Н. Е.)
л. Мъжка глава надясно с голобрадо младежко лице и дълги коси
оп. Σ/ΑΡ
Лозово клонче с увиснал над него грозд. Вдлъбната квадратна рамка
Æ, 10 мм, 0,98 г — хемихекте
1. АИМ, инв. № 1154 (пукната)

Монети на тракийския владетел Сараток (последното десетилетие на V в. пр. н. е.)

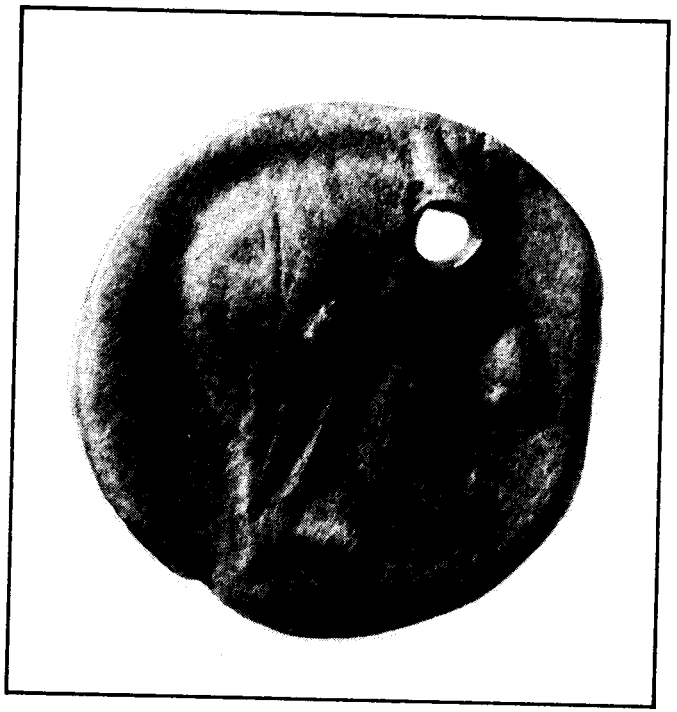

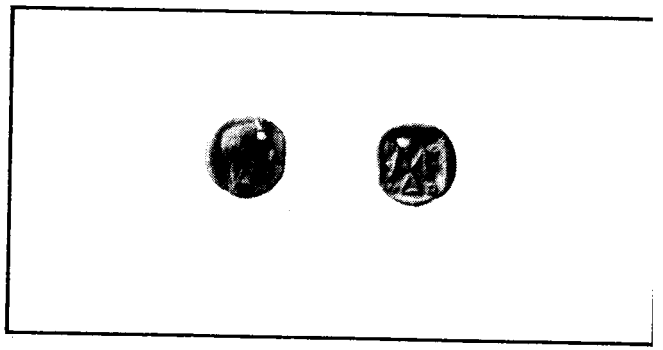

33/1. САРАТОК (ПОСЛЕДНОТО ДЕСЕТИЛЕТИЕ НА V В. ПР. Н. Е.)
л. Мъжка глава надясно с голобрадо младежко лице и дълги коси. Изображението е от друг лицев печат
оп. ΣΑΡΑΤΟΚΟ
Надпис, гравиран около монограма —
Вдлъбната квадратна рамка
Æ, 10 мм, 0,85 г — хемихекте
1. АИМ, инв. № 3207 (пробита)

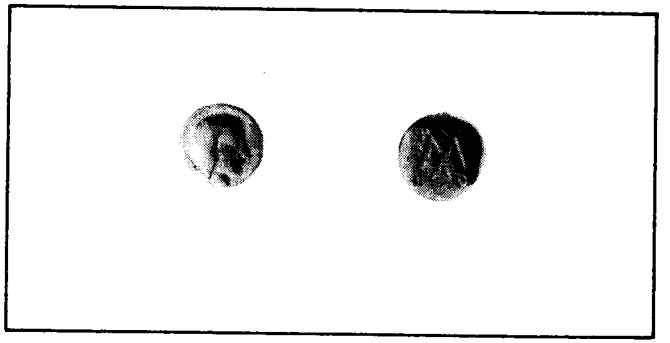

33/2. САРАТОК (ПОСЛЕДНОТО ДЕСЕТИЛЕТИЕ НА V В. ПР. Н. Е.)
л. Мъжка глава надясно с голобрадо младежко лице и дълги коси. Изображението е от друг лицев печат
оп. ΣΑΡΑΤΟΚΟ
Надпис, гравиран около монограма
Вдлъбната квадратна рамка
Æ, 10 мм, 0,99 г — хемихекте
1. Атина, инв. № 1097

Монети на тракийския владетел Сараток (последното десетилетие на V в. пр. н. е.)

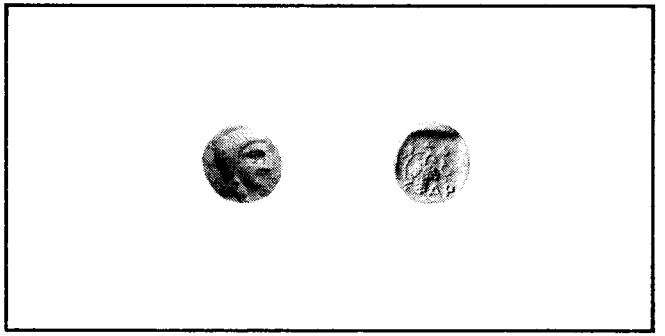

34. САРАТОК (ПОСЛЕДНОТО ДЕСЕТИЛЕНИЕ НА V В. ПР. Н. Е.)

л. Мъжка глава надясно с голобрадо младежко лице и дълги коси. Изображението е от друг лицев печат

оп. Σ/АР

Едър грозд с малко лозово клонче. Вдлъбната квадратна рамка.

AR, 9 мм, 1 г — хемихекте

1. Атина, инв. № 1086
2. София, колекция Аврамов, 10 мм, 0,80 г

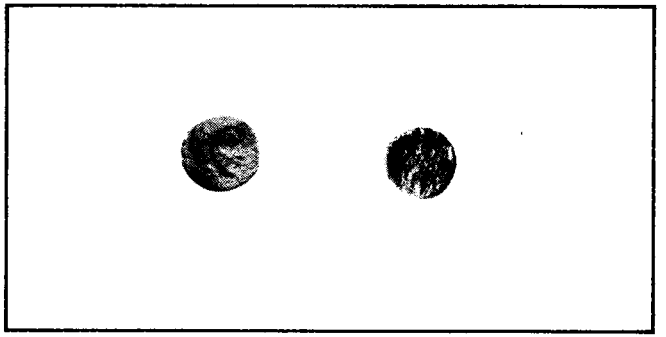

35. САРАТОК (ПОСЛЕДНОТО ДЕСЕТИЛЕТИЕ НА V В. ПР. Н. Е.)

л. Мъжка глава надясно с голобрадо младежко лице и дълги коси. Изображението е от същия лицев печат (като № 34)

оп. Σ/А

Едър грозд с малко лозово клонче. Вдлъбната квадратна рамка. Изображението е от друг печат.

AR, 10 мм, 0,74 г. — хемихекте

1. НИМ, инв. № 21720

Монети на тракийския владетел Сараток (последното десетилетие на V в. пр. н. е.)

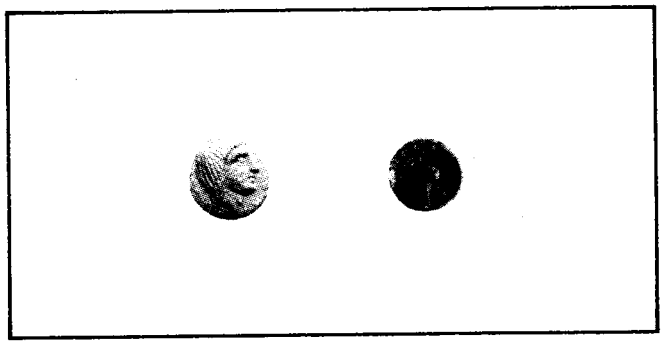

36. САРАТОК (ПОСЛЕДНОТО ДЕСЕТИЛЕТИЕ НА V В. ПР. Н. Е.)
л. Мъжка глава надясно с голобрадо младежко лице и дълги коси. Изображението е от друг лицев печат
оп. Σ/АР
Едър грозд с малко лозово клонче. Вдлъбната квадратна рамка. Изображението е от друг печат.
Æ, 9 мм, 0,68 г — хемихекте
1. ОИМ — Хасково, инв. № 919

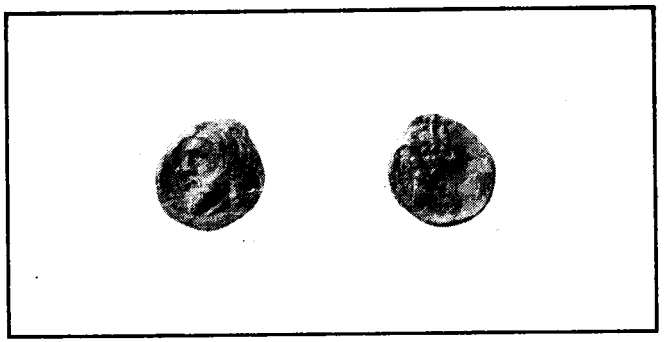

37. САРАТОК (ПОСЛЕДНОТО ДЕСЕТИЛЕТИЕ НА V В. ПР. Н. Е.)
л. Глава на възрастен мъж (Сараток) с дълги коси, брада и мустаци наляво. Следи от зрънчест кръг
оп. Едър грозд
Æ, 9 мм
1. АИМ, инв. № 7002

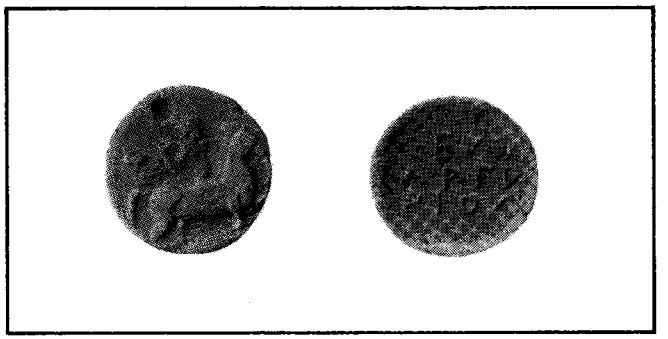

38. СЕВТ II (ОК. 394—387 Г. ПР. Н. Е.)
л. Конник в галоп с развяваща се от бързото движение хламида надясно (Севт II). Гологлав. С лявата ръка държи юздата на коня, а с дясната хвърля копие
оп. ΣEVΘA
APΓV
PION
Трireден надпис, поставен в леко вдлъбната квадратна рамка
Æ, 22 мм, 8,47 г — дидрахма
1. Париж

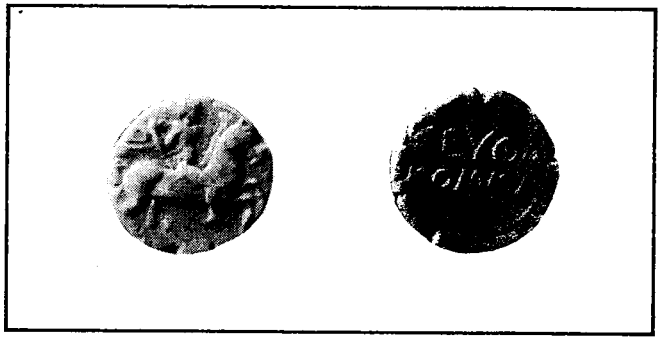

39. СЕВТ II (ОК. 394—387 Г. ПР. Н. Е.)
л. Конник в галоп с развяваща се от бързото движение хламида надясно (Севт II). Гологлав. С лявата ръка държи юздата на коня, а с дясната хвърля копие. Изображението е от същия лицев печат (като № 38)
оп. ΣEVΘA
KOMMA
Двуреден надпис. Следи от зрънчест кръг
Æ, 21 мм, 8,59 г — дидрахма
1. Лондон

Монети на тракийския владетел Севт II (ок. 394—387 г. пр. н. е.)

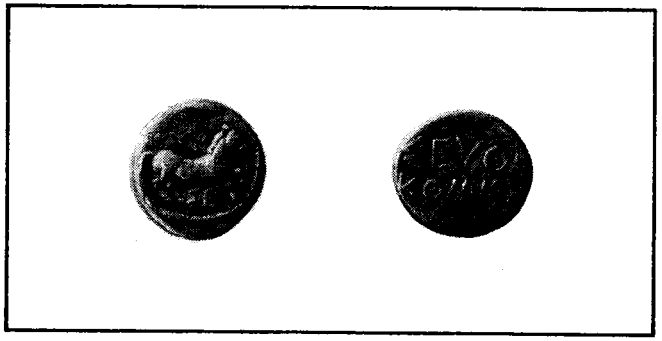

40/1. СЕВТ II (ОК. 394—387 Г. ПР. Н. Е.)
л. Кон в галоп надясно. Под него буквите — ΣΕ
Зрънчест кръг
оп. ΣΕVΘΑ
ΚΟΜΜΑ
Двуреден надпис. Следи от зрънчест кръг. Изображението е от друг печат
Æ, 18 мм, 4,05 г — драхма
1. АИМ, инв. № 6480

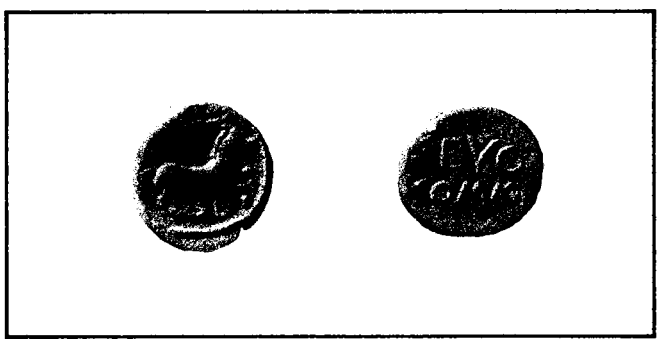

40/2. СЕВТ II (ОК. 394—387 Г. ПР. Н. Е.)
л. Кон в галоп надясно. Под него буквите — ΣΕ
Зрънчест кръг
оп. ΣΕVΘΑ
ΚΟΜΜΑ
Двуреден надпис. Следи от зрънчест кръг. Изображението е от друг печат
Æ , 18 мм, 4,10 г — драхма
1. Частна колекция (находката е от околностите на Свиленград)

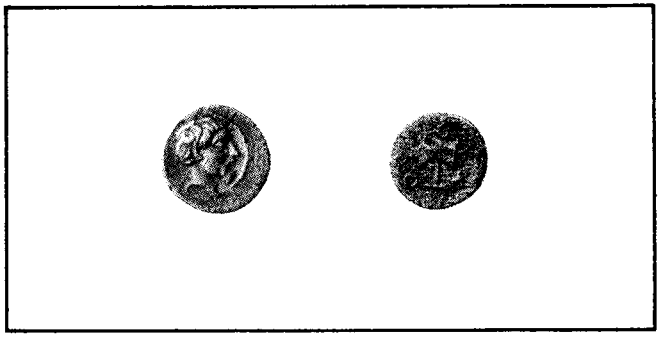

Монети на тракийския владетел Аматок I (Меток) (нач. на IV в. пр. н. е.)

41. АМАТОК I (МЕТОК) (НАЧ. НА IV В. ПР. Н. Е.)
л. МНТ/ОКО/ — следи от надпис, гравиран с дребни букви. Глава на Меток надясно. С къси къдрави коси, малки мустаци и клинообразно подстригана брада. Зрънчест кръг
оп. Двойна брадва, около която са гравирани буквите — МН[Т]ОКО
Æ, 11 мм, 1,33 г — трихемиобол
1. АИМ, инв. № 6601

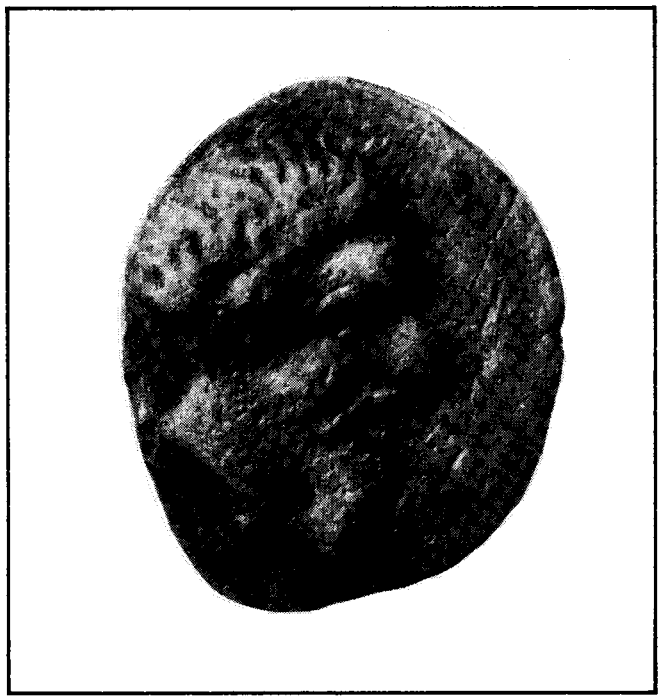

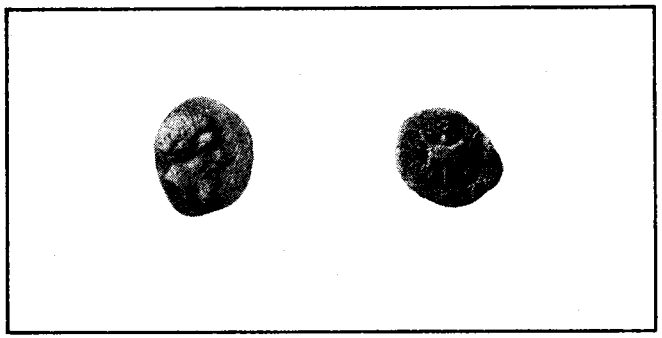

42. АМАТОК I (МЕТОК) (НАЧ. НА IV В. ПР. Н. Е.)
л. Мъжка глава (Меток) с брада и мустаци надясно
оп. Двойна брадва, около която са гравирани буквите — МН[Т]ОКО
Æ, 10 мм, 0,85 г — трихемиобол
1. АИМ, инв. № 4951

Монети на тракийския владетел Амат I (Меток) (нач. на I в. пр. н. е.)

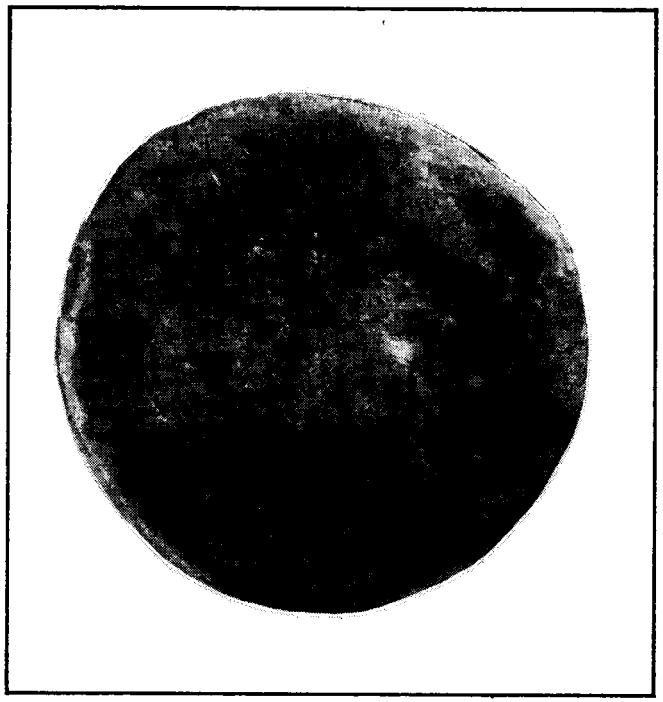

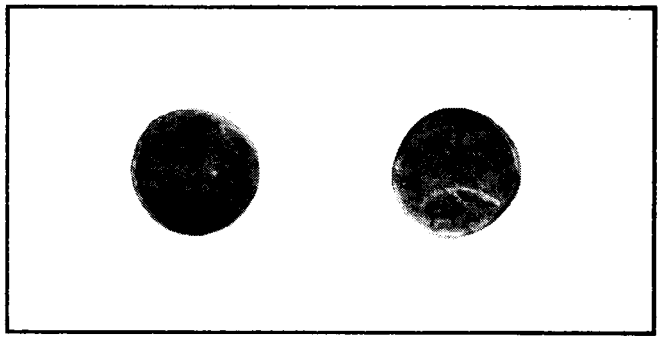

43. АМАТОК I (МЕТОК) (НАЧ. НА IV В. ПР. Н. Е.)
л. Кон в свободен ход надясно
оп. Двойна брадва, около която са гравирани буквите — МН[Т]ОКО
Æ, 17 мм (недобре запазен екземпляр)
1. АИМ, инв. № 5159

Монети на тракийския владетел Хебризелм (ок. 387—383 г. пр. н. е.)

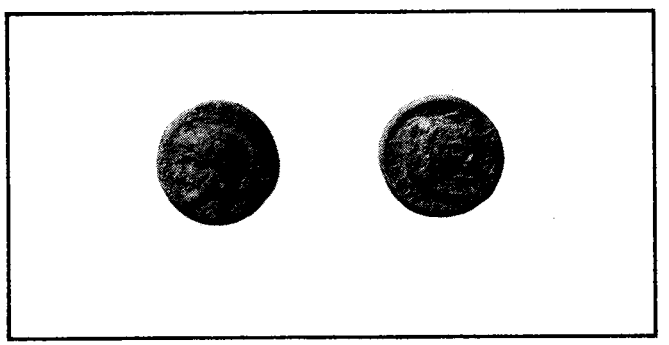

44/1. ХЕБРИЗЕЛМ (ОК. 387—383 Г. ПР. Н. Е.)
л. Мъжка глава (Хебризелм?) с късо подстригани коси наляво.
Зрънчест кръг
оп. ЕВРΥΤΕΛ(ΜΙΟΣ)
Протоме на лъв с протегнати напред лапи. Вдлъбнат кръг
Æ, 16 мм
1. АИМ, инв. № 5744

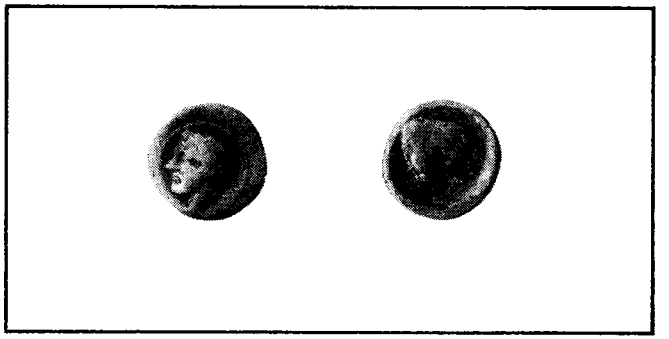

44/2. ХЕБРИЗЕЛМ (ОК. 387—383 Г. ПР. Н. Е.)
л. Мъжка глава (Хебризелм?) с късо подстригани коси наляво
Зрънчест кръг
оп. ЕВРΥΤΕΛ(ΜΙΟΣ)
Протоме на лъв с протегнати напред лапи. Вдълбнат кръг
Æ, 16 мм
1. АИМ, инв. № 10430

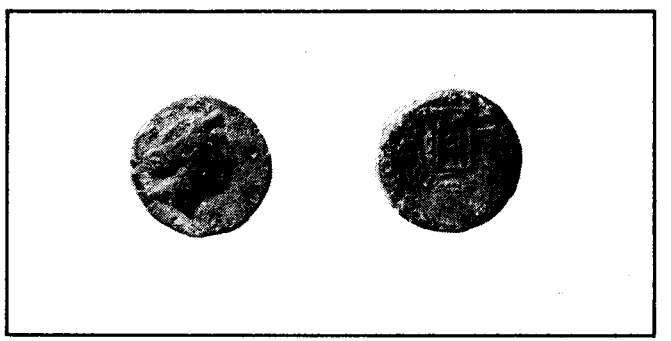

45. ХЕБРИЗЕЛМ (ок. 387—383 Г. ПР. Н. Е.)
л. Глава на Кибела с крепостна корона надясно
оп. Е Υ
В Р
От двете страни на съд с две дръжки — кипселе. Под него — символ — зърнен клас, поставен хоризонтално. Върху кипселето контрамаркатаРН, затворена в правоъгълна рамка.
Æ, 18 мм, 5,98 г
1. АИМ, инв. № 7197

Монети на тракийския владетел Хебризелм (ок. 387—383 г. пр. н. е.)

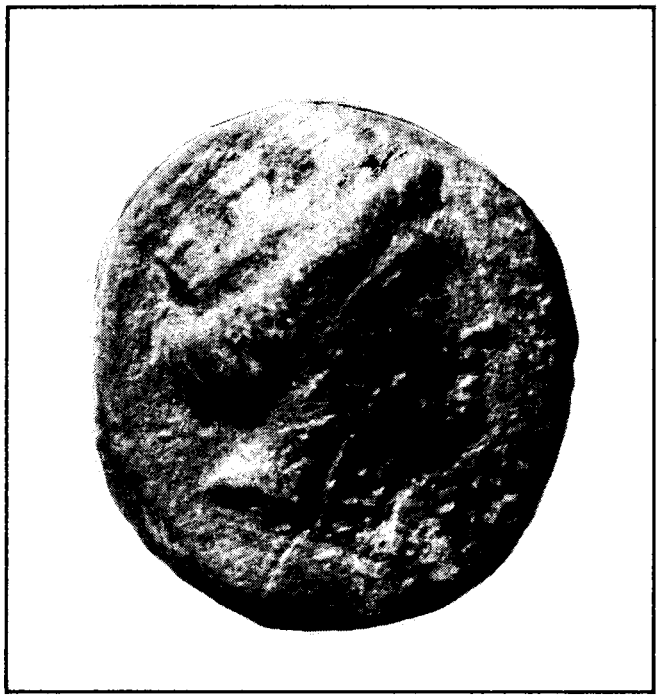

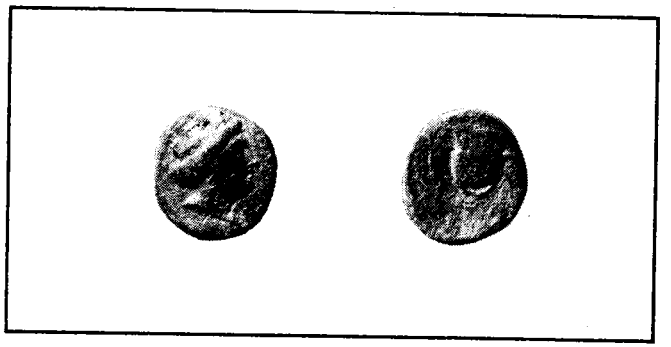

46. ХЕБРИЗЕЛМ (ОК. 387—383 Г. ПР. Н. Е.)
л. Глава на Кибела с крепостна корона надясно. Върху шията на богинята контрамаркатаPH. Изображението е от същия лицев печат (като № 45)
оп. E Y
B P
От двете страни на съд с две дръжки — кипселе. Под него — символ — зърнен клас, поставен хоризонтално. Върху кипселето контрамарка — глава на Горгона. Изображението е от друг печат.
Æ, 17 мм, 5,26 г
1. АИМ, инв. № 6641

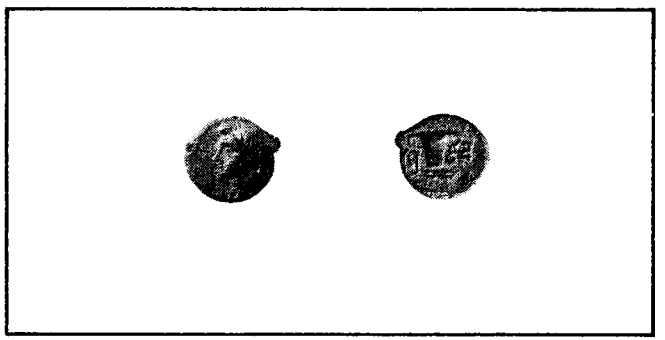

47. ХЕБРИЗЕЛМ (ОК. 387—383 Г. ПР. Н. Е.)
л. Женска глава с прибрани на тила коси
оп. ЕВ РУ — ретроградно изписан надпис. Кипселе
Æ, 12 мм, 2,10 г
1. АИМ, инв. № 6562

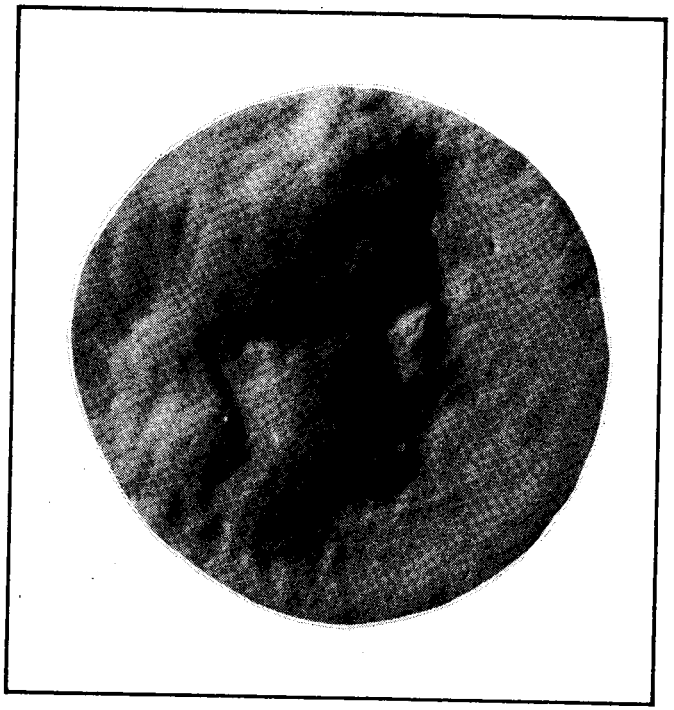

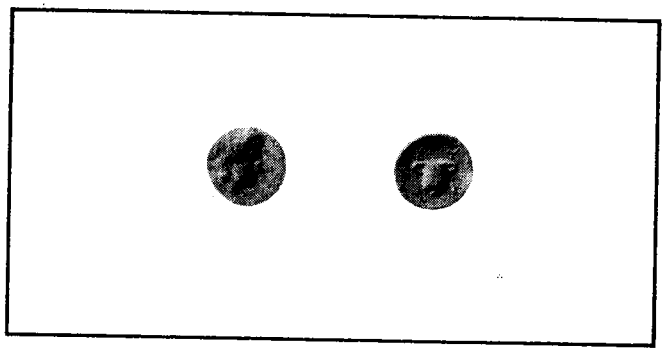

Монети на тракийския владетел Хебризелм (ок. 387—383 г. пр. н. е.)

48. ХЕБРИЗЕЛМ (ОК. 387–383 Г. ПР. Н. Е.)
л. Глава на Аполон с дълги коси и лавров венец надясно
оп. E Y — Кипселе
B P
Æ, 10 мм, 1,42 г
I. Мюнхен, инв. № 27665

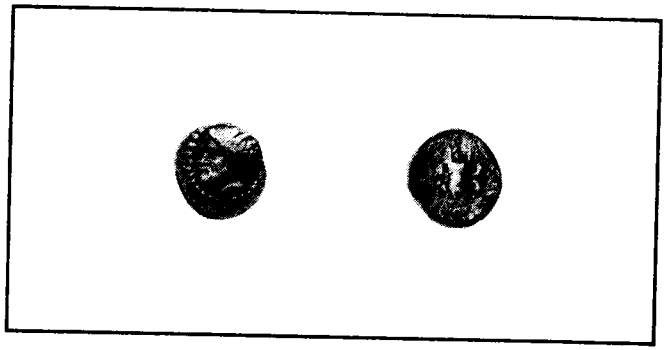

Монети на тракийския владетел Котис (ок. 383/382—359 г. пр. н. е.)

49. КОТИС (ОК. 383/382–359 Г. ПР. Н. Е.)
л. Глава на Котис наляво. С къси къдрави коси, мустаци и ниско подстригана брада, обграждаща долната част на лицето. Зрънчест кръг
оп. K O
T Y — от двете страни на кипселе
Æ, 12 мм, 0,93 г
I. АИМ, инв. № 121

Монети на тракийския владетел Котис (ок. 383/382—359 г. пр. н. е.)

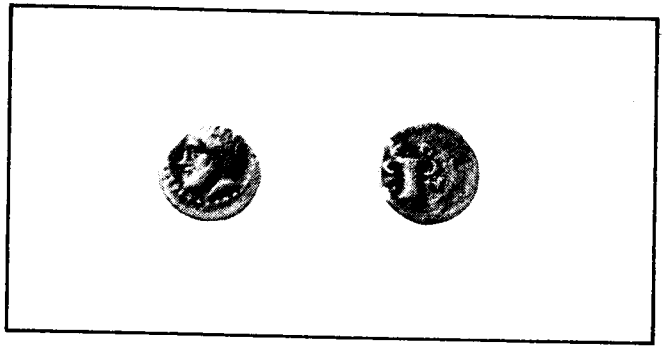

50. КОТИС (ОК. 383/382—359 Г. ПР. Н. Е.)
л. Глава на Котис наляво. С къси къдрави коси, мустаци и ниско подстригана брада, обграждаща долната част на лицето. Зрънчест кръг. Изображението е от същия лицев печат (като № 49)
оп. K O
T Y — от двете страни на кипселе. Изображението е от друг печат
Æ, 10 мм, 1,10 г
I. АИМ, инв. № 3467

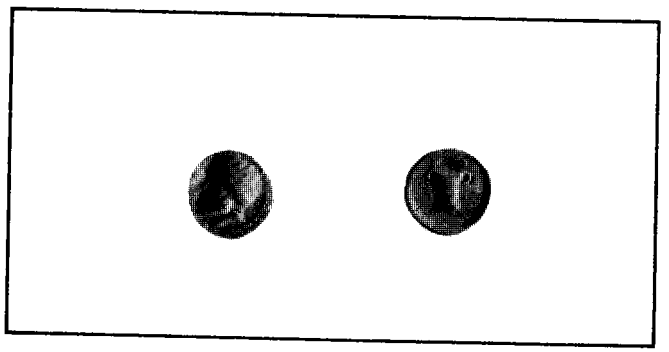

51. КОТИС (ОК. 383/382—359 Г. ПР. Н. Е.)
л. Глава на Котис наляво. С къси къдрави коси, мустаци и ниско подстригана брада, обграждаща долната част на лицето. Зрънчест кръг. Изображението е от същия лицев печат (като № 49)
оп. K O
T O — от двете страни на кипселе
Æ, 11 мм, 0,98 г
I. Колекция Хирш, инв. № 920

Монети на тракийския владетел Котис (ок. 383/382—359 г. пр. н. е.)

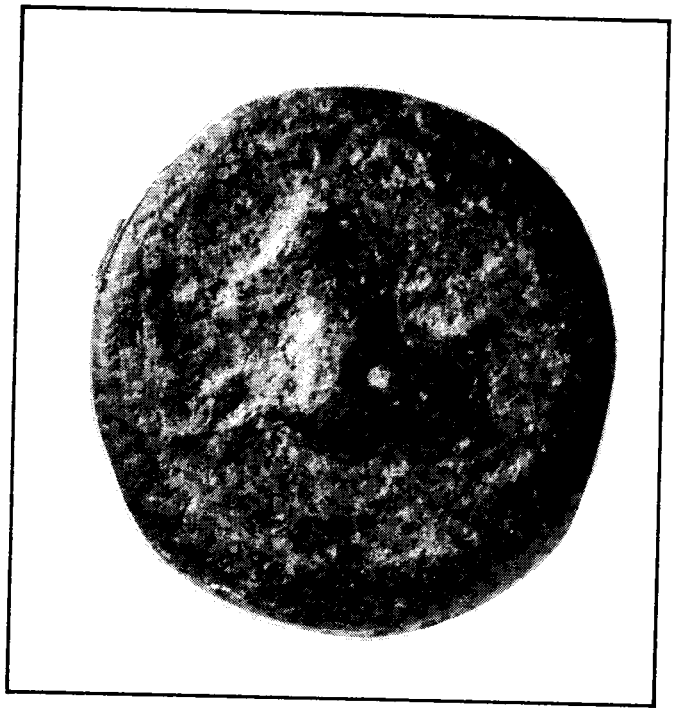

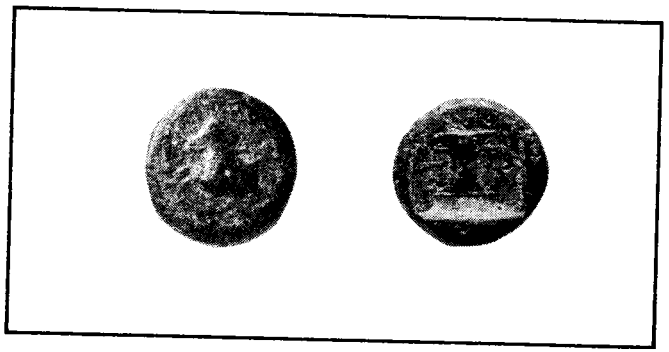

52. КОТИС (ОК. 383/382—359 Г. ПР. Н. Е.)
л. Протоме на кон наляво
оп. К О
Т Υ — от двете страни на котиле. Вдлъбната квадратна рамка
Æ. 19 мм
I. АИМ, инв. № 8750

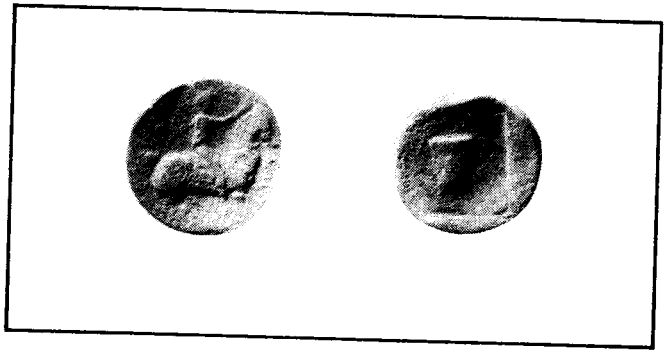

53. КОТИС (ОК. 383 382—359 Г. ПР. Н. Е.)
л. Конник в галоп надясно (Котис) с развяваща се хламида. С лявата ръка държи поводите на коня, а дясната е вдигната в знак на поздрав
оп. К О
Т Υ — от двете страни на котиле. Вдлъбната квадратна рамка
Æ. 19 мм
I. Пловдив

Монети на тракийския владетел Котис (ок. 383/382—359 г. пр. н. е.)

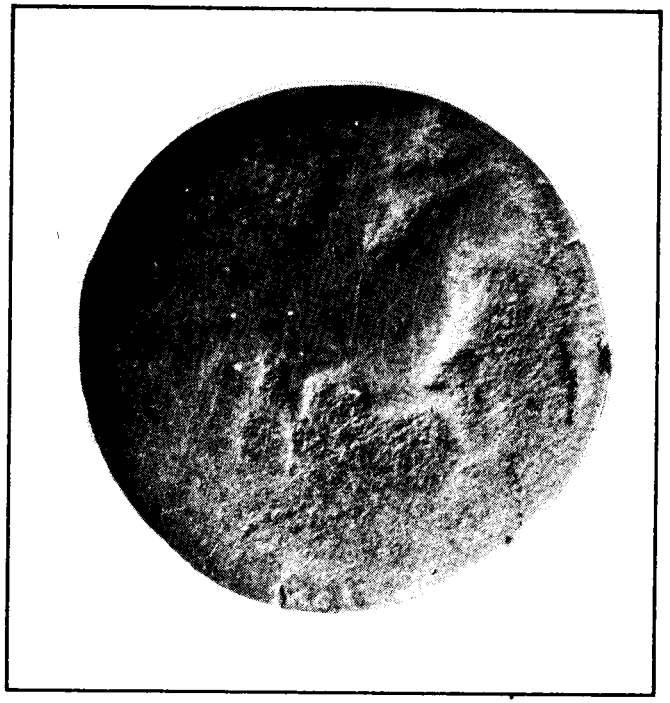

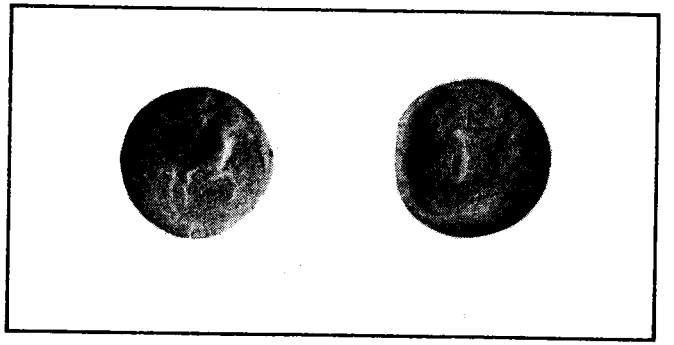

54. КОТИС (ОК. 383/382—359 Г. ПР. Н. Е.)
л. Конник в галоп надясно (Котис) с развяваща се хламида. С лявата ръка държи поводите на коня, а дясната е вдигната в знак на поздрав. Изображението е от друг лицев печат
оп. K O
T Y — от двете страни на котиле. Вдлъбната квадратна рамка. Изображението е от друг печат
Æ, 19 мм
I. АИМ, инв. № 3591

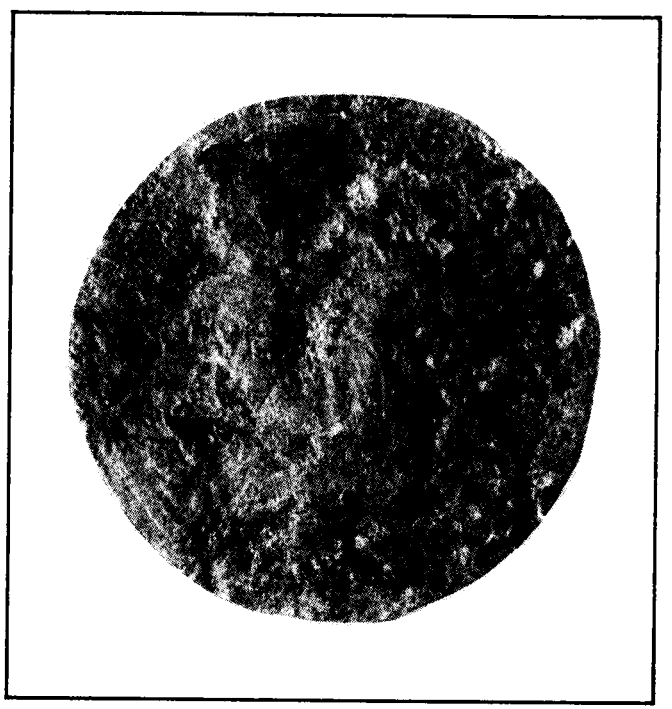

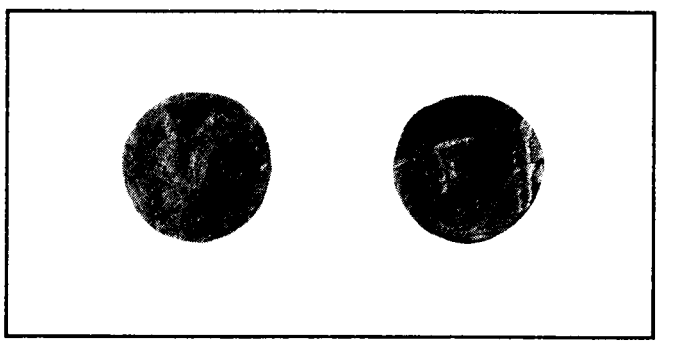

55. КОТИС (ОК. 383/382—359 Г. ПР. Н. Е.)
л. Конник в галоп надясно (Котис) с развяваща се хламида. С лявата ръка държи поводите на коня, а дясната е вдигната в знак на поздрав. Изображението е от друг лицев печат
оп. K O
T Y — от двете страни на котиле. Вдлъбната квадратна рамка. Изображението е от друг печат
Æ, 19 мм
I. АИМ, инв. № 1045

Монети на тракийския владетел Котис (ок. 383/382—359 г. пр. н. е.)

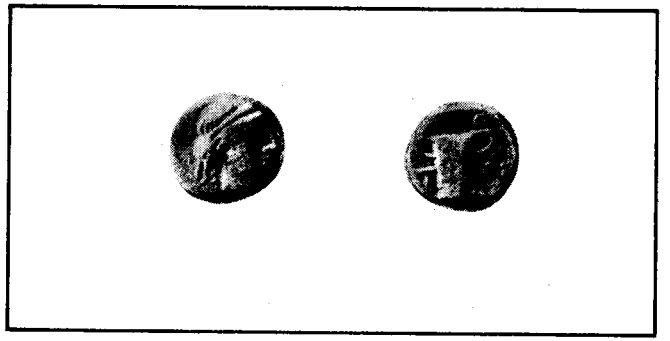

56. КОТИС (ОК. 383/382—359 Г. ПР. Н. Е.)
л. Безбрада мъжка глава с диадема надясно. Следи от зрънчест кръг
оп. (K) O
T Y — кипселе. Под него очертанията на едро ечемично зърно. Следи от зрънчест кръг
Æ, 14 мм, 2,24 г
I. Винтертур (Добруски, ц. с., табл. I, обр. 9)

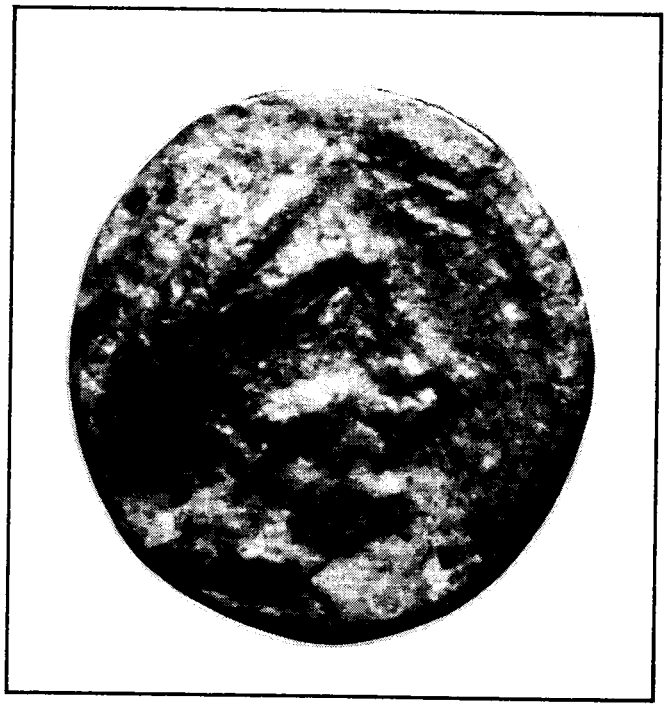

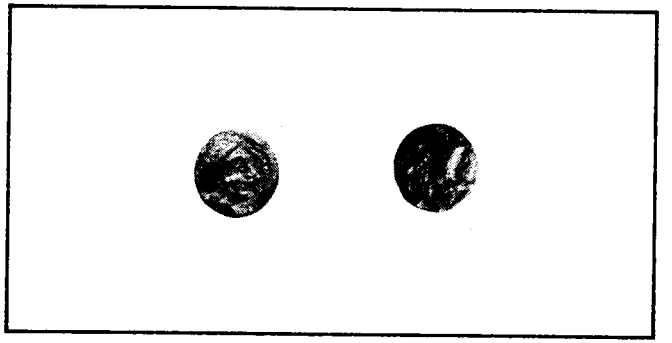

57. КОТИС (ОК. 383/382—359 Г. ПР. Н. Е.)
Безбрада мъжка глава (с диадема?) надясно. Следи от зрънчест кръг
оп. (K) O
(T) Y — кипселе. Под него очертанията на едро ечемично зърно
Æ, 9 мм
I. АИМ, инв. № 5378

Монети на тракийския владетел Аматок II

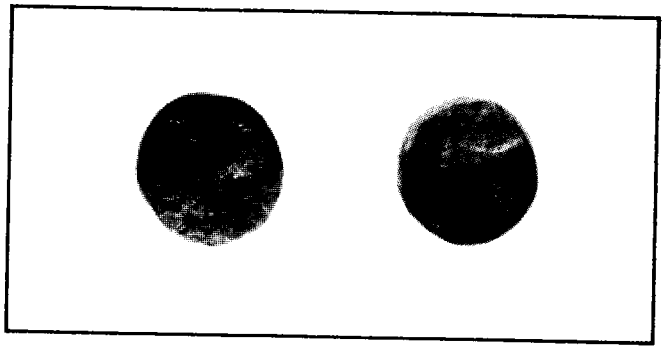

58. АМАТОК II
л. Кон в свободен ход наляво
оп. Двойна брадва, около която са гравирани буквите А(МА)[Т]ОКО. Контури на вдлъбната квадратна рамка
Æ, 17 мм
I. АИМ, инв. № 3097 (много зле запазен екземпляр)

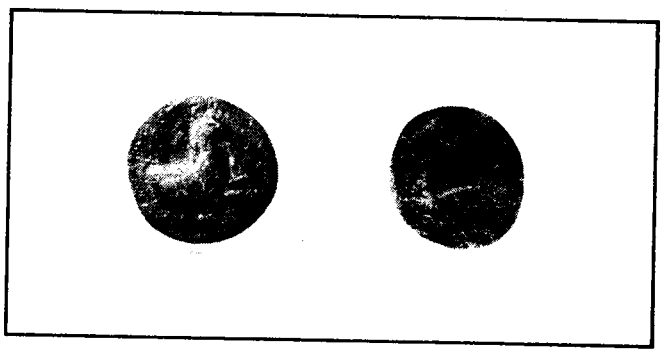

59. АМАТОК II
л. Протоме на кон надясно
оп. Двойна брадва, около която са изписани буквите А(МА)[Т]ОКО. Вдлъбната квадратна рамка
Æ, 18 мм
I. АИМ, инв. № 12778

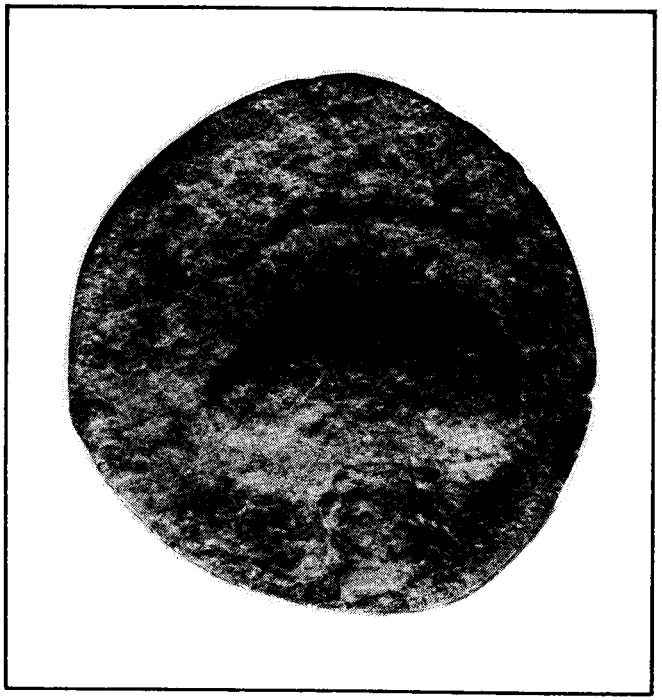

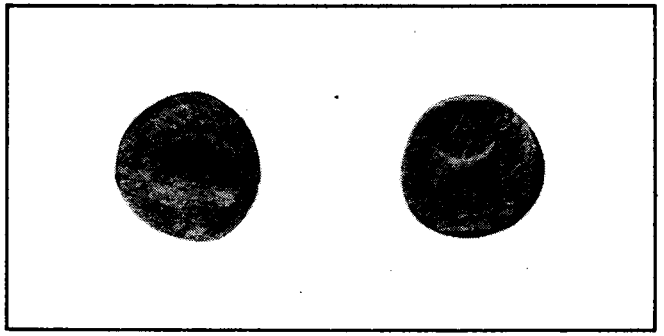

60. АМАТОК II
л. Грозд с клонче. Зрънчест кръг
оп. Двойна брадва, около която са изписани буквите АМА[Т]ОКО. Вдлъбната квадратна рамка
Æ, 18 мм
1. АИМ, инв. № 8761

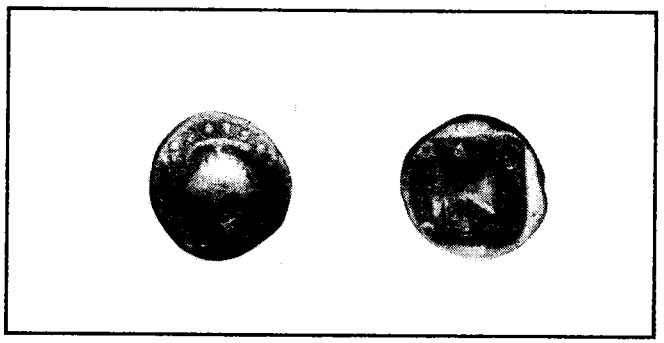

61. АМАТОК II
л. Грозд с клонче. Зрънчест кръг. Изображението е от друг лицев печат
оп. Двойна брадва, около която са изписани буквите АМА[Т]ОКО. Вдлъбната квадратна рамка
Æ, 18 мм
1. АИМ, инв. № 3427

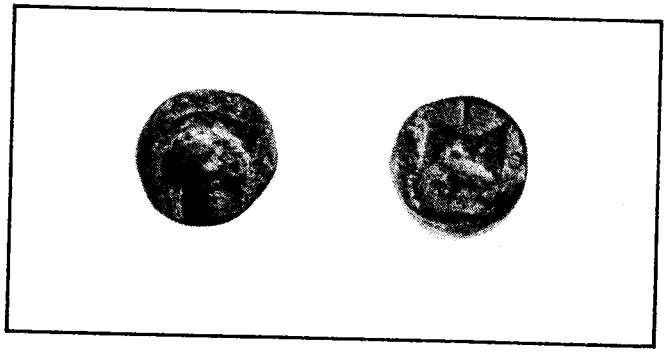

62. АМАТОК II

л. Грозд с клонче. Зрънчест кръг. Изображението е от друг лицев печат

оп. Двойна брадва, около която са изписани буквите АМА[Т]ОКО. Вдлъбната квадратна рамка. Изображението е от друг печат

Æ, 18 мм

1. АИМ, инв. № 9020, 18 мм
2. АИМ, инв. № 2030, 18 мм

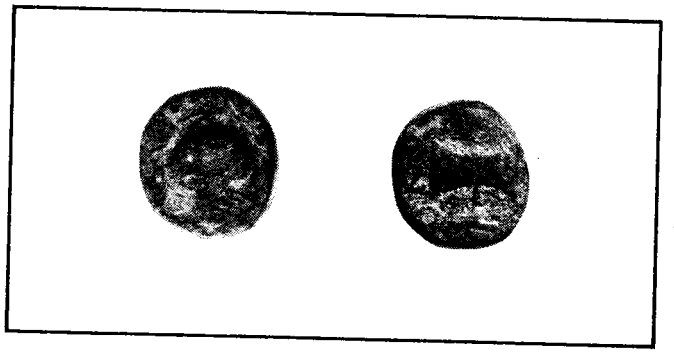

63. АМАТОК II

л. Грозд с клонче. Зрънчест кръг. Изображението е от същия лицев печат (като № 62)

оп. Двойна брадва, около която са изписани буквите АМА[Т]ОКО. Контури на вдлъбната квадратна рамка. Изображението е от друг печат

1. АИМ, инв. № 5626, 19 мм
2. АИМ, инв. № 3356, 19 мм

21.

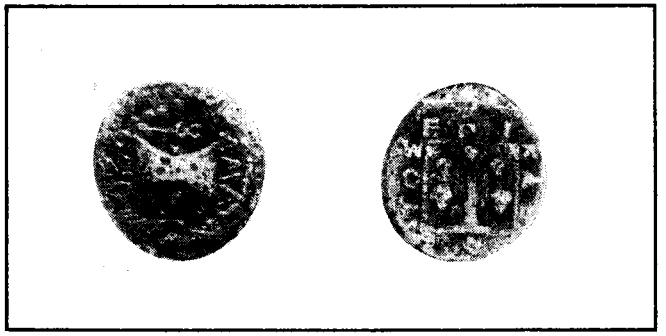

64. АМАТОК II
л. Двойна брадва. Над нея — кадуцей в хоризонтална позиция. От двете й страни буквите АМА[Т]ОКО. Зрънчест кръг
оп. Лоза с пет увиснали грозда, затворена в квадратна рамка. Около нея е изписан надписът ΕΠΙ/ΚΛΕ/ΑΝ/ΔΡΟΣ
Æ, 24 мм
1. АИМ, инв. № 2002

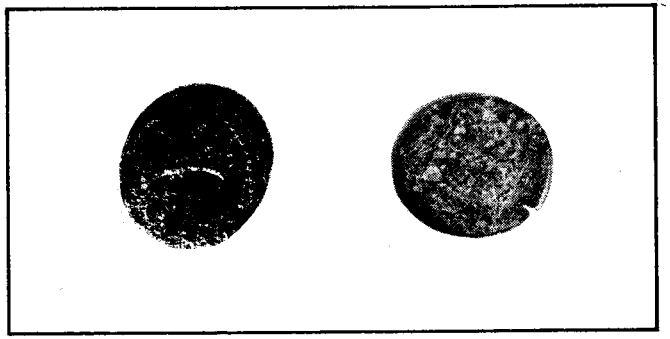

65. АМАТОК II
л. Двойна брадва, около нея са изписани буквите АМ/А/Т/О(КО) (дръжката на лабриса не е използвана за изписване на Т). Зрънчест кръг
оп. Лоза с пет грозда, затворена в квадратна рамка. Около нея изтрит надпис (име на монетен магистрат)
Æ, 22 мм
1. АИМ, инв. № 12917

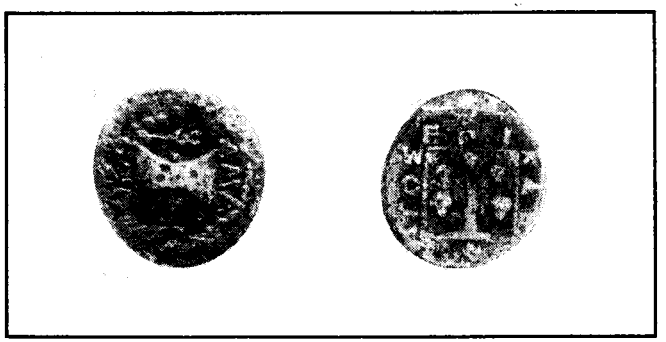

64. АМАТОК II
л. Двойна брадва. Над нея — кадуцей в хоризонтална позиция. От двете й страни буквите АМА[Т]ОКО. Зрънчест кръг
оп. Лоза с пет увиснали грозда, затворена в квадратна рамка. Около нея е изписан надписът ΕΠΙ/ΚΛΕ/ΑΝ/ΔΡΟΣ
Æ, 24 мм
1. АИМ, инв. № 2002

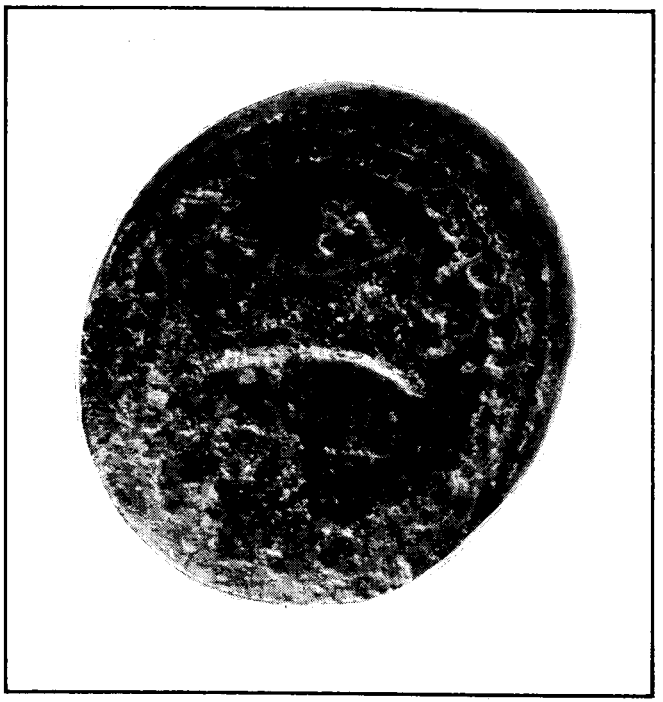

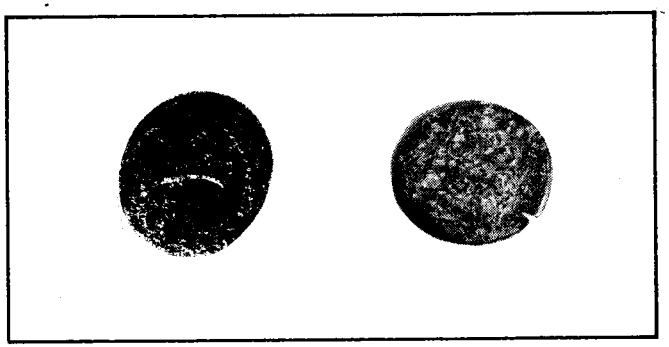

65. АМАТОК II
л. Двойна брадва, около нея са изписани буквите АМ/А/Т/О(КО) (дръжката на лабриса не е използвана за изписване на Т). Зрънчест кръг
оп. Лоза с пет грозда, затворена в квадратна рамка. Около нея изтрит надпис (име на монетен магистрат)
Æ, 22 мм
1. АИМ, инв. № 12917

Монети на тракийския владетел Терес II (ок. 351/350—347 г. пр. н. е.)

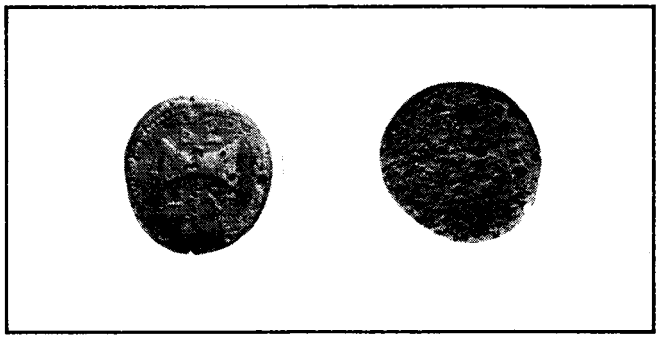

66. ТЕРЕС II (ОК. 351/350—347 Г. ПР. Н. Е.)
л. Двойна брадва, около нея са изписани буквите [Т]НРНΩ
Зрънчест кръг
оп. Лоза с пет грозда, затворена в квадратна рамка. Около нея е изписано името на монетния магистрат ЄΓЧ/- - -
— — -/ЄΤΟΣ
Æ, 21 мм
1. АИМ, инв. № 3593

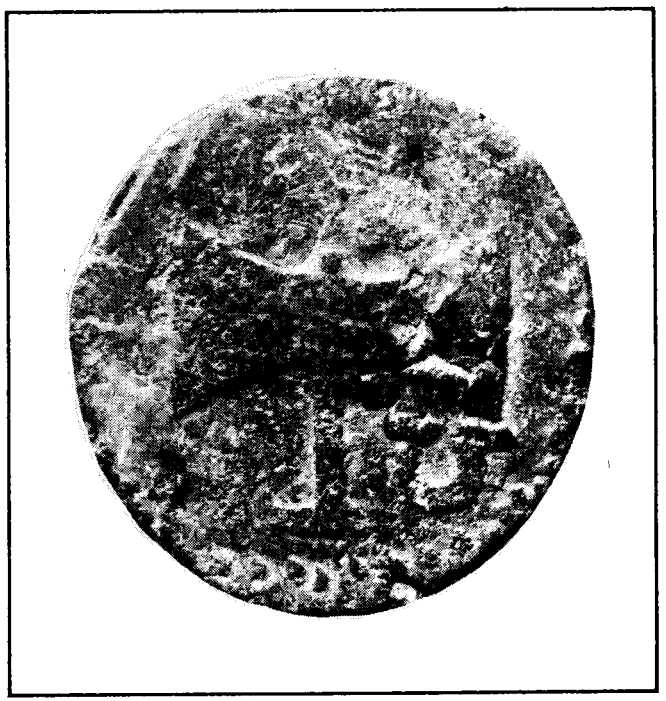

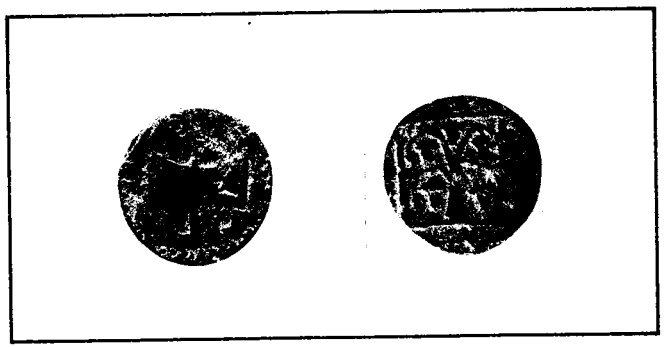

67. ТЕРЕС II (ОК. 351/350—347 Г. ПР. Н. Е.)
л. Двойна брадва, около нея са изписани буквите [Т]НРНΩ
Зрънчест кръг. Изображението е от друг лицев печат
оп. Лоза с пет грозда, затворена в квадратна рамка. Без име на монетен магистрат
Æ, 21 мм
1. АИМ, инв. № 10940, 22 мм
2. АИМ, инв. № 8235, 22 мм
3. АИМ, инв. № 3187, 22 мм

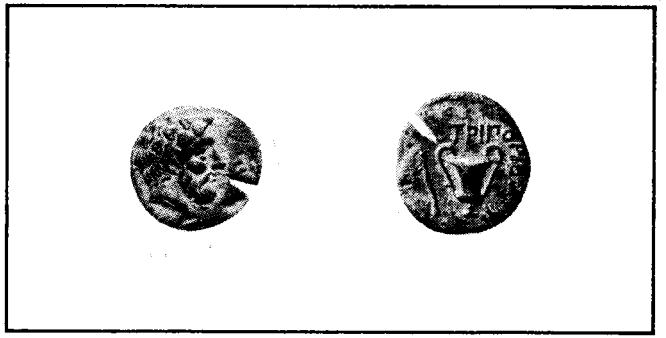

68. КЕТРИПОР (ОК. 356—352/351 Г. ПР. Н. Е.)
л. Глава на брадат Дионис с бръшлянов венец надясно
оп. (K)ЕТРІГ'ОРІОΣ
Кантарос и изправен до него тирс. Полумесец. Следи от зрънчест кръг
Æ, 17 мм
1. АИМ, инв. № 7220 (пукнат ръб)

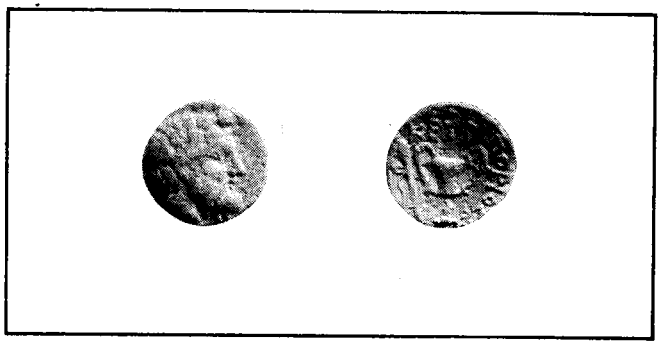

69. КЕТРИПОР (ОК. 356—352/351 Г. ПР. Н. Е.)
л. Глава на брадат Дионис с бръшлянов венец надясно. Изображението е от друг лицев печат
оп. (K)ЕТРІГ'ОРІОΣ
Кантарос и изправен до него тирс. Следи от зрънчест кръг. Без допълнителен символ. Изображението е от друг печат
Æ, 16 мм, 4,08 г
1. Атина, инв. № 1186

Монети на тракийския владетел Керсоблепт (ок. 359—346 г. пр. н. е.)

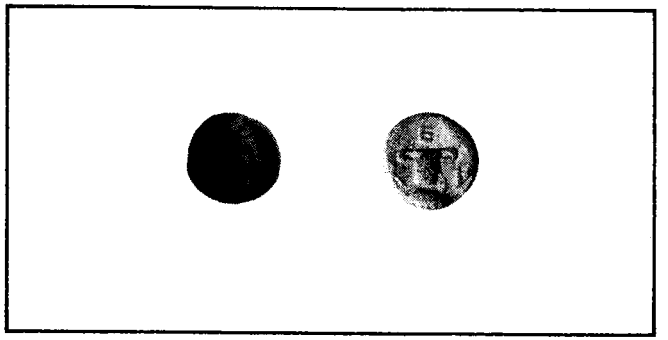

70. КЕРСОБЛЕПТ (ОК. 359—346 Г. ПР. Н. Е.)
л. Глава на Деметра надясно
Е
оп. К Р — кипселе. Под него едро ечемичено зърно
Æ, 12 мм
1. АИМ, инв. № 6848, 11 мм
2. АИМ, инв. № 6560, 11 мм

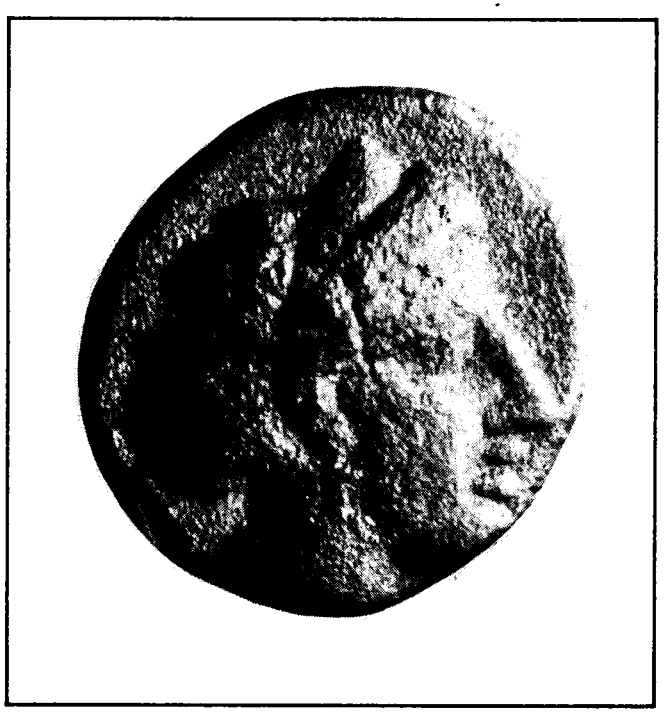

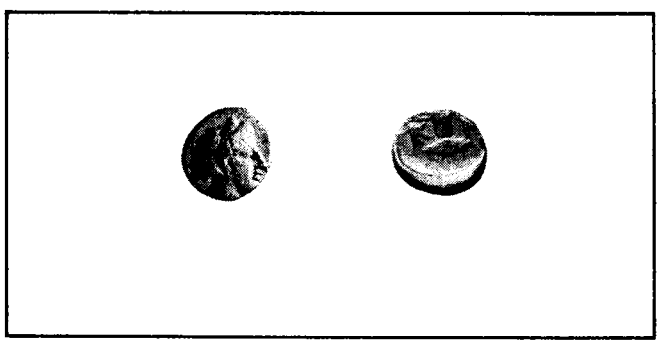

71. КЕРСОБЛЕПТ (ОК. 359—346 Г. ПР. Н. Е.)
л. Глава на Деметра надясно. Изображението е от същия лицев печат (като № 70)
Е
оп. К Р — кипселе. Под него едро ечемичено зърно. Изображението е от друг печат
Æ, 12 мм
1. АИМ, инн. № 6693

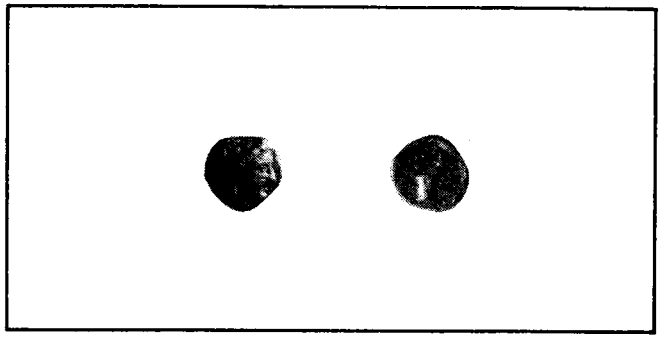

Монетна продукция на Кипсела след Керсоблепт (Филип?)

72. МОНЕТНА ПРОДУКЦИЯ НА КИПСЕЛА СЛЕД КЕРСОБЛЕПТ (ФИЛИП?)

л. Глава на Аполон с дълги коси и лавров венец надясно

оп. ΦΙ

Кипселе

Æ, 10 мм

1. АИМ, инв. № 5084

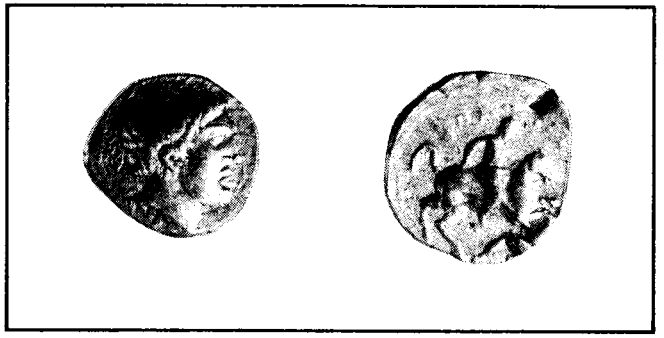

Монети на тракийския владетел Патрай (ок. 340—316 г. пр. н. е.)

73. ПАТРАЙ (ОК. 340—316 Г. ПР. Н. Е.)

л. Глава на Патрай с къси къдрави коси надясно. Лицето е голобрадо с плътно сключени вежди, правилен нос с подчертани ноздри и издадена брадичка

оп. ΠΑΤΡΑ(ΟΥ)

Конник надясно, замахващ с копие към повален на земята враг. Последният е с широкопола шапка (каузия). Отбранява се с характерния кръгъл щит

ÆR, 23 мм, 13,05 г — тетрадрахма

1. АИМ (от съкровището от с. Режанци), върху реверса удар с остро оръдие

Монети на тракийския владетел Патрай (ок. 340—316 г. пр. н. е.)

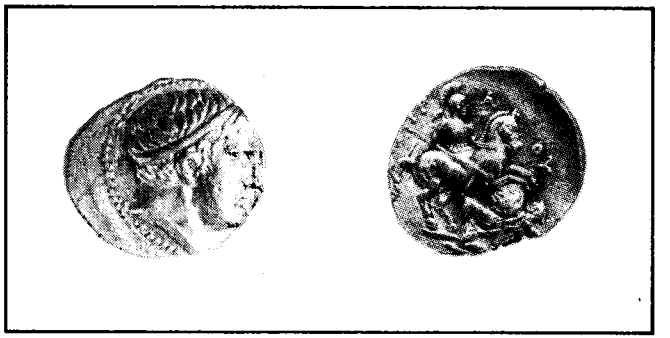

74. ПАТРАЙ (ОК. 340—316 Г. ПР. Н. Е.)

л. Глава на Патрай с диадема и къси къдрави коси надясно. Лицето е голобрадо, с плътно сключени вежди, правилен нос с подчертани ноздри и издадена брадичка. Зрънчест кръг

оп. ΠΑ/ΤΡ/Α/ΟΥ
Конник надясно, замахващ с копие към повален на земята враг. Последният е с широкопола шапка (каузия). Отбранява се с характерния кръгъл щит. Изображението е от друг печат.
Æ, 25 мм, 12,81 г — тетрадрахма
I. АИМ, инв. № 11404

Монети на тракийския владетел Севт III (ок. 320/315—310/295 г. пр. н. е.)

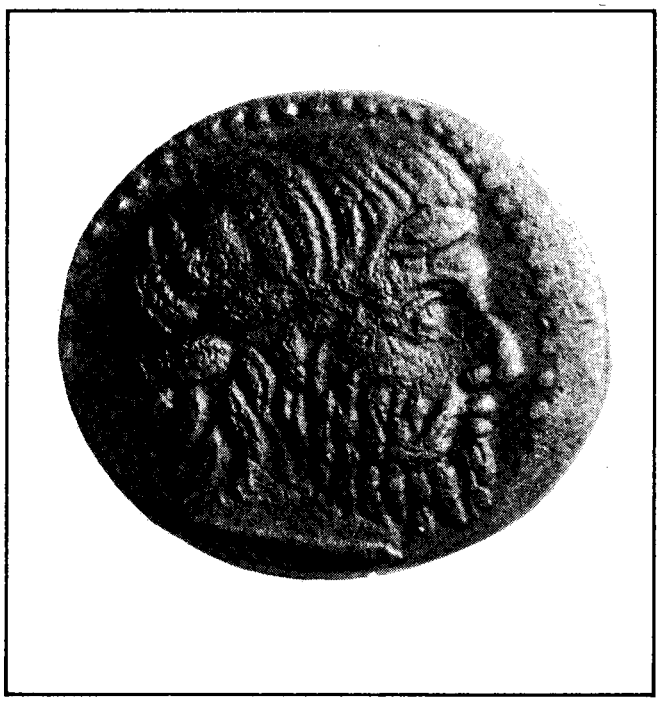

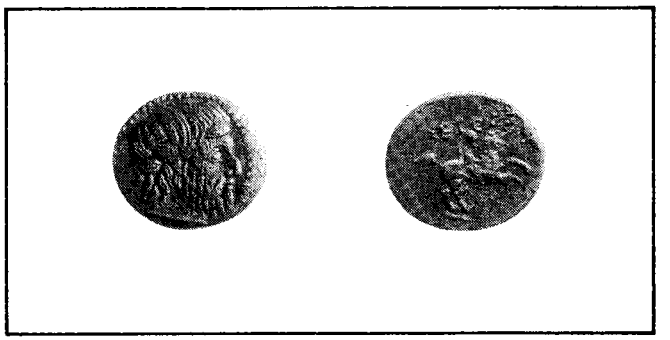

75. СЕВТ III (ОК. 320/315—310/ Г. ПР. Н. Е.)

л. Глава на Севт III с диадема надясно. Зрънчест кръг

оп. ΣΕΥΘΟΥ — хоризонтално разположен надпис с дребни с еднаква височина букви. Севт III като конник в галоп надясно. Под конника лавров венец 2. Следи от земна линия.
Æ, 20 мм, 6,28 г (от разкопките в Севтополис — „Севтополис—2", кат. № 964, определена като вар. I, тип. VII, ок. 295 г. пр. н. е.)

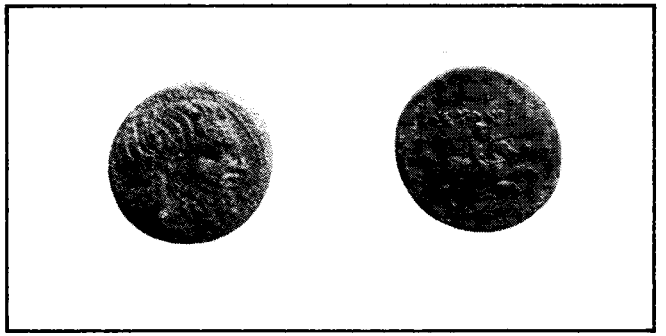

76. СЕВТ III (ОК. 320/315—310 Г. ПР. Н. Е.)
л. Глава на Севт III с диадема надясно. Следи от зрънчест кръг. Изображението е от друг лицев печат
оп. ΣΕΥΘΟΥ — хоризонтално разположен надпис с дребни с еднаква височина букви. Севт III като конник в галоп надясно. Лавров венец 2. Изображението е от друг печат.
Æ, 19/21 мм, 6,34 г (от разкопките в Севтополис — „Севтополис—2", кат. № 983, определена като вар. 2, тип. VII, ок. 295 г. пр. н. е.)

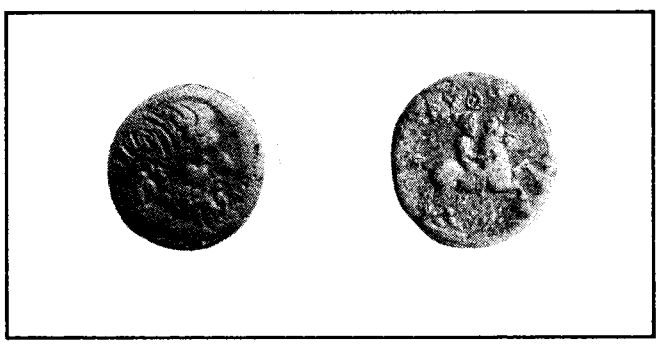

77. СЕВТ III (ОК: 320/315—310 Г. ПР. Н, Е.)
л. Глава на Севт III с диадема надясно. Зрънчест кръг. Изображението е от същия лицев печат (като № 76)
оп. ΣΕΥΘΟΥ — хоризонтално разположен надпис с дребни букви. Надписът е леко наклонен. Първите три букви са поедри. Севт III като конник в галоп надясно. Под конника лавров венец 2. Земна линия. Изображението е от друг печат
Æ, 20 мм, 6,51 г (от разкопките в Севтополис — „Севтополис—2", кат. № 987, определена като вар. 2, тип. VII; ок. 295 г. пр. н. е.).

Монети на тракийския владетел Севт III (ок. 320/315—310/295 г. пр. н. е.)

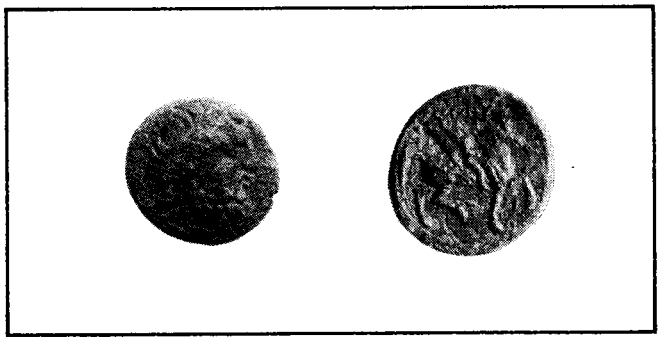

78. СЕВТ III (ОК. 320/315—310 Г. ПР. Н. Е.)
л. Глава на Зевс с лавров венец надясно
оп. ΣΕΥΘΟΥ — надпис с дъговидна форма, дребни букви. Конник в спокоен ход надясно. Между предните крака на коня — лавров венец. 2. Земна линия. Зрънчест кръг. Препечатана върху монета на Александър III (върху тялото на коня има следи от колчан и дребно изписани букви . . .ΑΝΔΡ — — —).
Æ, 19/21 мм, 4,29 г (от разкопките на Севтополис — „Севтополис — 2", кат. № 700, определена като вар. 7_2 на тип IV — преди 305 г. пр. н. е.).

79. СЕВТ III (ОК. 320/315—310 Г. ПР. Н. Е.)
л. Глава на Зевс. Изображението е от друг лицев печат. Зрънчест кръг
оп. ΣΕΥΘΟΥ — надпис с дъговидна форма, дребни букви. Конник в спокоен ход надясно. Между предните крака на коня — лавров венец 2. Зрънчест кръг. Препечатана върху монета на Александър III (под конника дребно изписани букви ...ΑΝΔΡΟΥ, под тях — колчан)
Æ, 17/20 мм, 5,05 г
1. АИМ, инв. № 8890

Монети на тракийския владетел Севт III (ок. 320/315—310/295 г. пр. н. е.)

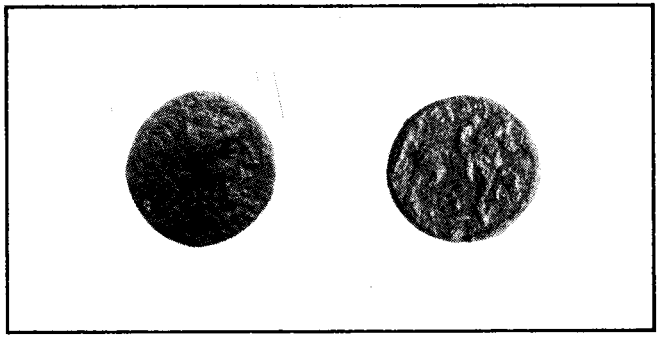

80. СЕВТ III (ОК. 320/315—310 Г. ПР. Н. Е.)

л. Глава на Зевс от същия лицев печат (като № 79). Следи от зрънчест кръг

оп. ΣΕΥΘΟΥ — дъговидно разположен надпис, О е с миниатюрни размери. Конник в спокоен ход надясно. Между предните крака на коня — лавров венец 3. Изображението е от друг печат

Æ, 19 мм, 5,43 г (от разкопките на Севтополис — „Севтополис—2", кат. № 708, определена като вар. 7_2 на тип IV преди 305 г. пр. н. е.)

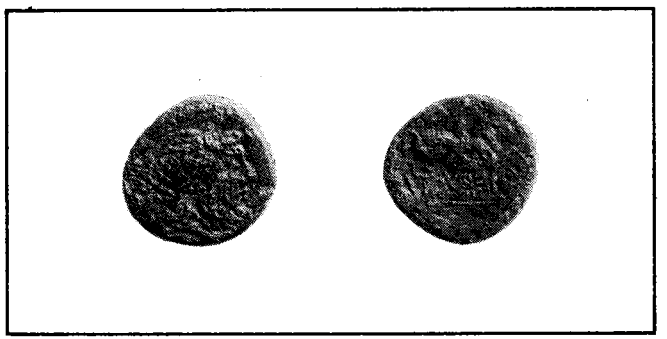

81. СЕВТ III (ОК. 320/315—310 Г. ПР. Н. Е.)

л. Глава на Зевс с лавров венец надясно. Следи от зрънчест кръг

оп. ΣΕΥΘΟΥ — надпис с дъговидна форма, дребни букви. Конник в спокоен ход надясно. Под конника — осемлъчна звезда. Между предните крака на коня — лавров венец 3. Земна линия

Æ, 19-21 мм, 6,90 г (от разкопките на Севтополис — „Севтополис—2", кат. № 772, определена като вар. 7_5 на тип IV — ок. 305 г. пр. н. е.)

Монети на тракийския владетел Севт III (ок. 320/315—310/295 г. пр. н. е.)

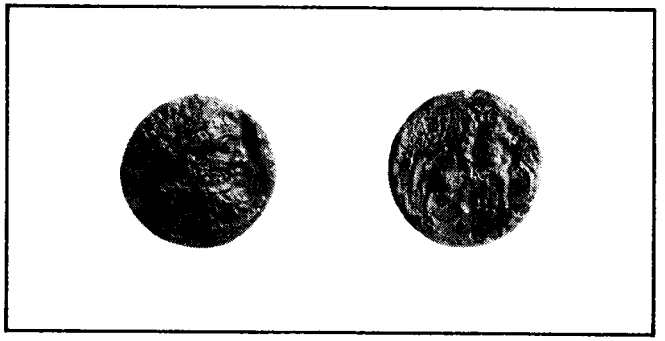

82. СЕВТ III (ОК. 320/315—310 Г. ПР. Н. Е.)

л. Глава на Зевс с лавров венец надясно. Следи от зрънчест кръг. Изображението е от друг лицев печат

он. ΣΕΥΘΟΥ — надпис с дъговидна форма, дребни букви. Конник в спокоен ход надясно. Под конника — осемлъчна звезда. Над вдигнатия преден ляв крак на коня — лавров венец 3. Земна линия. Зрънчест кръг. Изображението е от друг печат. Препечатана върху монета на Александър III вътрани от конника — буквите AL...

Æ, 19/20 мм, 4.76 г (от разкопките на „Севтополис—2", кат. № 755, определена като вар. 9_2 на тип IV — ок. 305 г. пр. н. е.)

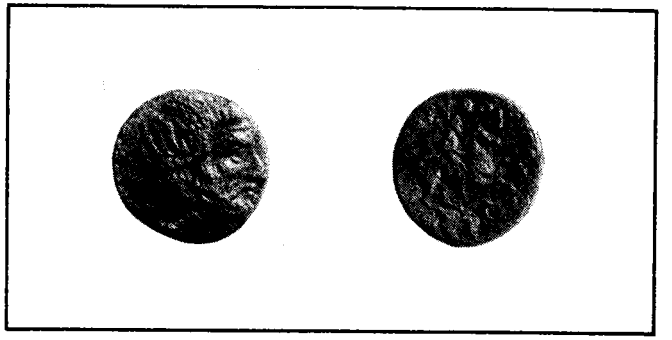

83. СЕВТ III (ОК. 320/315 — 310 Г. ПР. Н.Е.)

л. Глава на Севт III с диадема надясно. Следи от зрънчест кръг

он. ΣΕΥΘΟΥ — дъговиден надпис, дребни букви. Севт III като конник в галоп надясно. Под конника — лавров венец 4.

Æ, 19/20 мм, 5.89 г. (от разкопките на Севтополис — „Севтополис—2", кат. № 1157, определена като вар. 5_9 на тип VII постумна)

Монети на тракийския владетел Севт III (ок. 320/315—310/295 г. пр. н. е.)

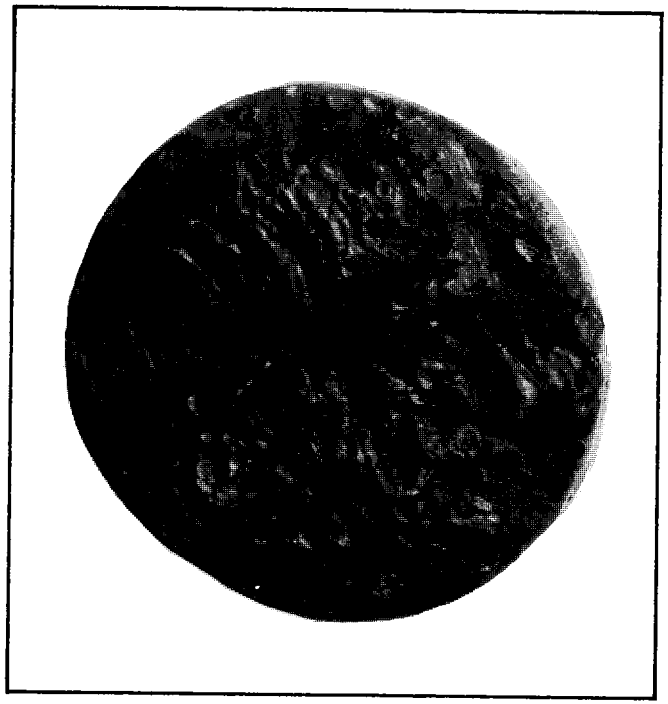

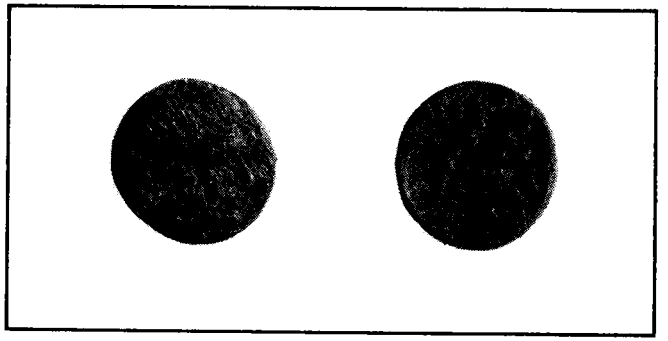

84. СЕВТ III (ОК. 320/315 — 310 Г. ПР. Н. Е.)
л. Глава на Севт III с диадема надясно. Следи от зрънчест кръг. Изображението е от друг лицев печат
оп. ΣΕΥΘΟΥ — дъговиден надпис, дребни букви. Севт III като конник в галоп надясно. Под конника — лавров венец 4. Изображението е от друг печат
Æ, 19/20 мм, 6,42 г (от разкопките на Севтополис — „Севтополис—2", кат. № 1162, определена като вар. 5_9 на тип VII — посмъртна)

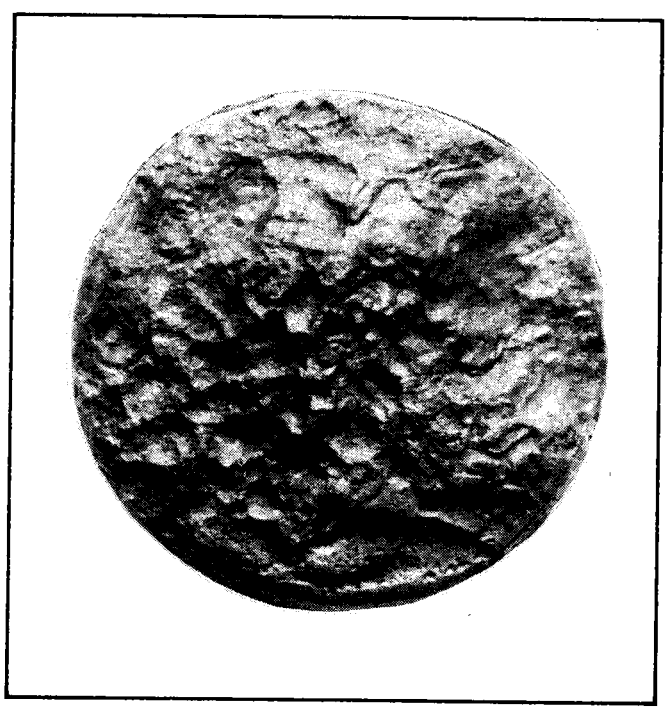

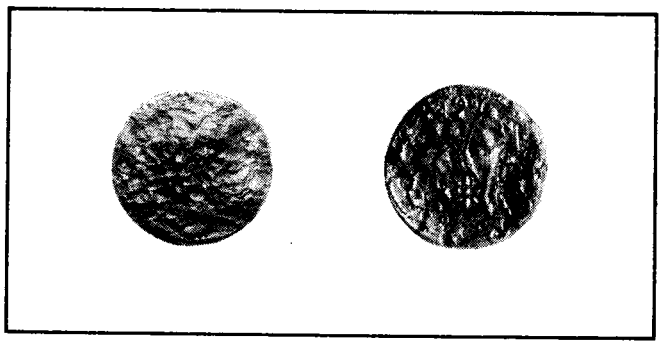

85. СЕВТ III (ОК. 320/315—310 Г. ПР. Н. Е.)
л. Глава на Зевс с лавров венец надясно
оп. ΣΕΥΘΟΥ — дъговидно разположен надпис, О е с много дребни размери. Конник в спокоен ход. Под него осемлъчна звезда. Между предните крака на коня — лавров венец 4. Земна линия
Æ, 19/20 мм, 6,31 г (от разкопките на Севтополис — „Севтополис—2", кат. № 859, третирана като „неопределен вариант")

Монети на тракийския владетел Севт III (ок. 320/315—310/295 г. пр. н. е.)

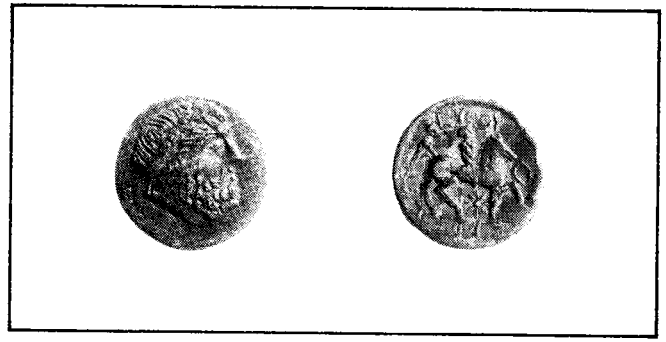

86. СЕВТ III (ОК. 320 315– 310 Г. ПР. Н. Е.)

л. Глава на Зевс с лавров венец надясно. Изображението е от друг лицев печат

оп. ΣΕΥΘΟΥ — дъговидно разположен надпис, О е с много дребни размери. Конник в спокоен ход. Под него осемлъчна звезда. Над вдигнатия преден крак на коня — лавров венец 5. Изображението е от друг печат. Препечатана върху монета на Филип II (по периферията на монетното ядро под конника се разчита надписа – ΦΙΛΙΠΠΟΥ, изписан с дребни букви)

Æ, 19 20 мм, 5,34 г

1. АИМ, инв. № 735 – Мушмов, Н., Препечатани античнн монети, с. 182, № 11

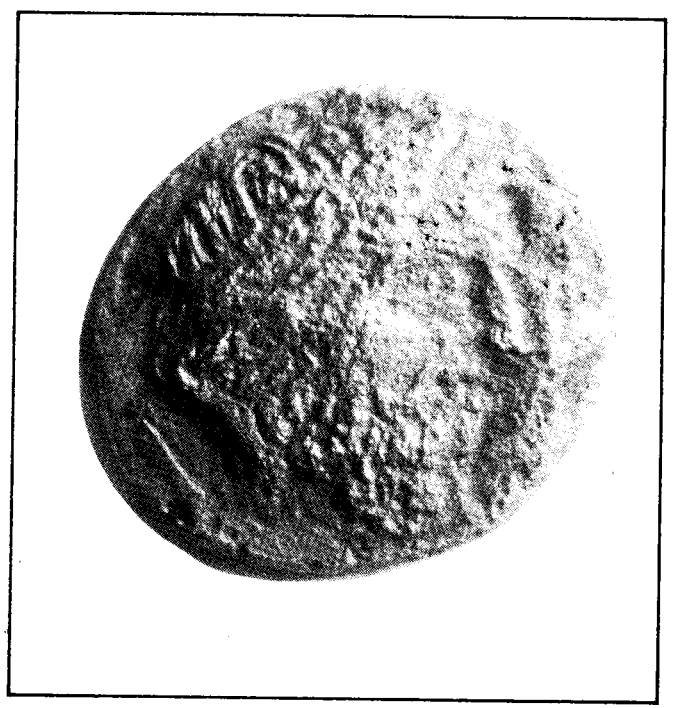

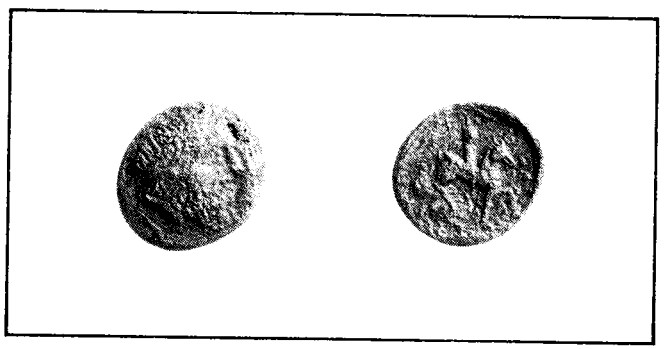

87. СЕВТ III (ОК. 320 315 – 310 Г. ПР. Н. Е.)

л. Глава на Зевс с лавров венец надясно. Изображението е от същия лицев печат (като № 86)

оп. ΣΕΥΘΟΥ — дъговидно разположен надпис, О е с много дребни размери. Конник в спокоен ход. Под него осемлъчна звезда. Над вдигнатия преден крак на коня — лавров венец 5. Изображението е от същия печат (като № 86). Препечатана върху монета на Филип II — върху аверса се забелязват очертания от първообразното изображение на Аполон

Æ, 19 20 мм, 4,10 г (от разкопките на Севтополис „Севтополис 2", кат. № 786, определена като вар. 17 на тип IV – ок. 305 г. пр. н. е.)

Монети на тракийския владетел Севт III (ок. 320/315—310/295 г. пр. н. е.)

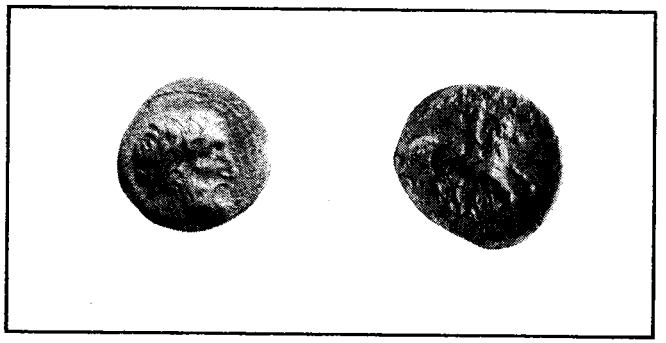

88. СЕВТ III (320 315 – 310 Г. ПР. Н. Е.)
л. Глава на Севт III с диадема надясно. Зрънчест кръг
оп. ΣΕΥΘΟΥ — дъговидно разположен надпис, дребни букви. Севт III като конник в галоп надясно. Под конника — лавров венец 5. Следи от по-стар печат?
Æ, 21 мм, 5,87 г
I. АИМ, инв. № 2639

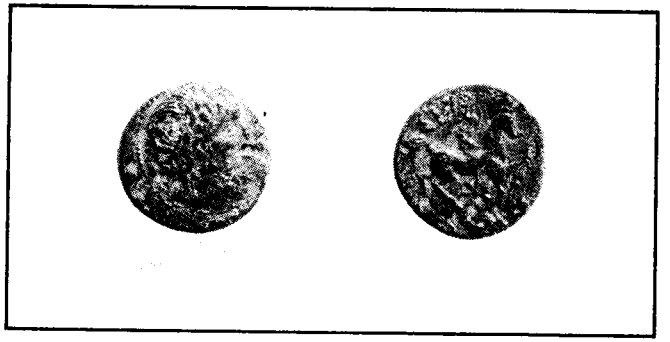

89. СЕВТ III (320 315 –310 Г. ПР. Н. Е.)
л. Глава на Зевс с лавров венец надясно. Зрънчест кръг
оп. ΣΕΥΘΟΥ — дъговидно разположен надпис. Конник в спокоен ход надясно. Под конника — седемлъчна звезда. Между предните крака на коня — лавров венец 2
Æ, 20 21 мм, 5,57 г (от разкопките на Севтополис — „Севтополис—2", кат. № 833, третирана като „неопределен вариант")

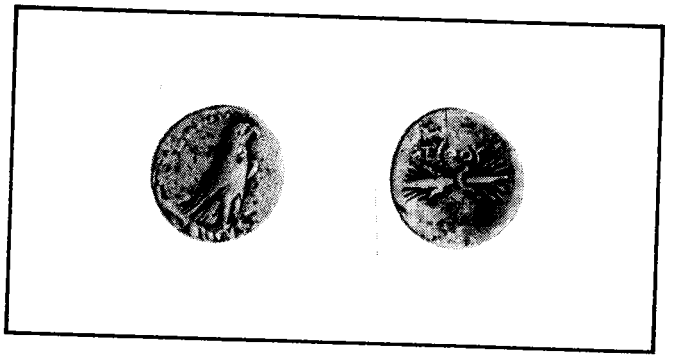

90. СЕВТ III (ОК. 310—305 Г. ПР. Н. Е.)
л. Орел с прибрани крила надясно. Следи от зрънчест кръг
оп. ΣΕΥΘΟΥ — хоризонтално разположен надпис. Под него — крилата мълния. Препечатана върху монета на Касандър — върху аверса се забелязват следи от лъвската кожа на Херакъл, а върху реверса — по периферията на монетното ядро (под мълнията, в обратна страна) се разчитат буквите ...ΣΑΝ...
Æ, 18 мм, 4,52 г
I. АИМ, инв. № 4576

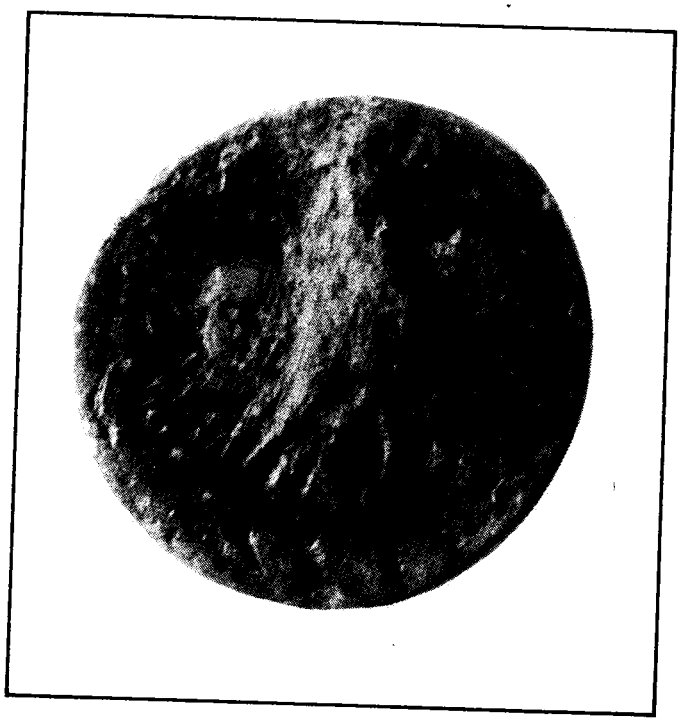

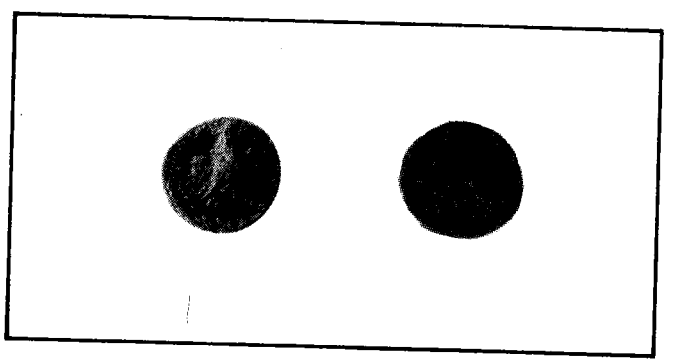

91. СЕВТ III (ОК. 310—305 Г. ПР. Н. Е.)
л. Орел с прибрани криле надясно. Следи от зрънчест кръг. Изображението е от друг лицев печат
оп. ΣΕΥΘΟΥ — хоризонтално разположен надпис. Под него — крилата мълния. Препечатана върху монета на Касандър (тип глава Херакъл — легнал лъв, подобно на № 90). Върху аверса се забелязват следи от лъвската кожа на Херакъл, а върху реверса по периферията на монетното ядро се разчитат буквите ...ΔΡ... Изображението е от друг печат
Æ, 16 17 мм, 4,14 г
I. АИМ, инв. № 6235

Монети на тракийския владетел Севт III (ок. 320/315—310/295 г. пр. н. е.)

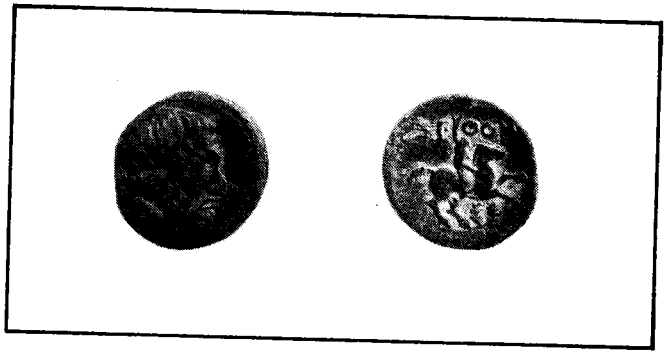

92. СЕВТ III (ОК. 310—305 Г. ПР. Н. Е.)
л. Глава на Севт III с диадема надясно. Зрънчест кръг
оп. ΣΕΥΘΟΥ — хоризонтално разположен надпис (изписването на Σ и Ε; формата и височината на Υ, надвишаваща тази на останалите букви; еднаквите размери на значително по-дребните Θ и Ο — това са белезите, свързващи надписа с този, гравиран върху монетата орел/мълния, описана под № 90). Севт III като конник в галоп надясно. Под конника — лавров венец I. Земна линия
Æ, 21/20 мм; 5,67 г
I. АИМ, инв. № 2678

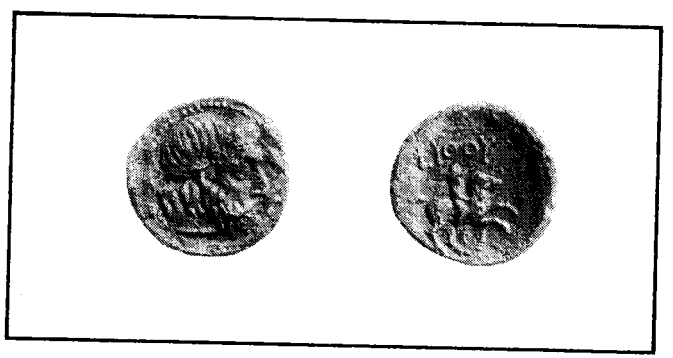

93. СЕВТ III (ОК. 310—305 Г. ПР. Н. Е.)
л. Глава на Севт III с диадема надясно. Следи от зрънчест кръг. Изображението е от друг лицев печат
оп. ΣΕΥΘΟΥ — хоризонтално разположен надпис (изписването на Σ и Ε; формата и височината на Υ, надвишаваща тази на останалите букви; еднаквите размери на значително по-дребните Θ и Ο — това са белезите, свързващи надписа с този, гравиран върху монетата орел/мълния, описана под № 90). Севт III като конник в галоп надясно. Под конника лавров венец I. Земна линия. Изображението е от друг печат
Æ, 22 мм, 6,12 г (от разкопките на Севтополис — „Севтополис — 2", кат. № 1048, определена като вар. 5_2 на тип VII)

Монети на тракийския владетел Севт III (ок. 320/315—310/295 г. пр. н. е.)

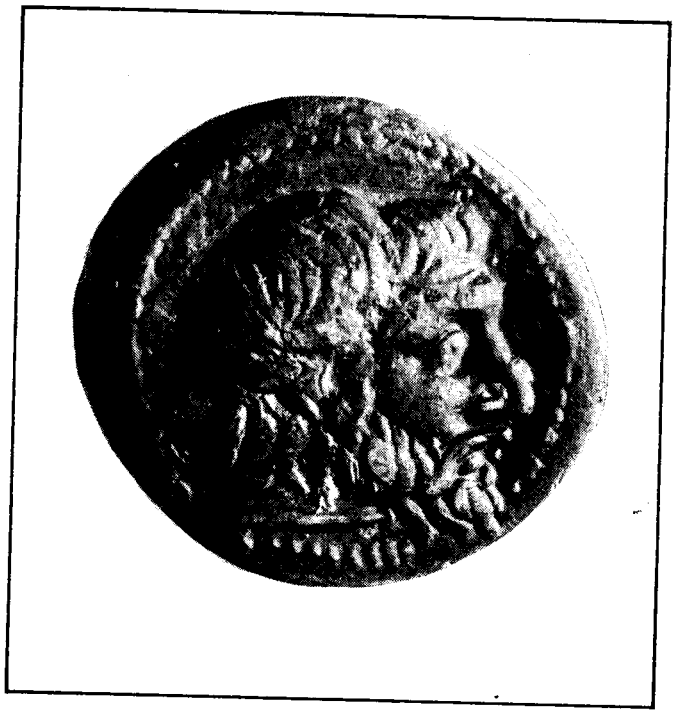

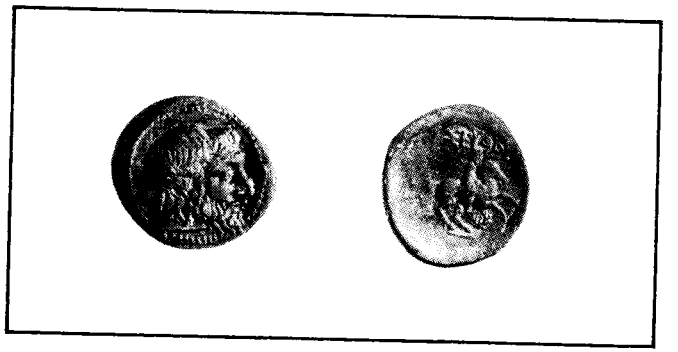

94. СЕВТ III (ОК. 310—305 Г. ПР. Н. Е.)
л. Глава на Севт III с диадема надясно. Зрънчест кръг. Изображението е от друг лицев печат
оп. ΣΕΥΘΟΥ — хоризонтално разположен надпис. Севт III като конник в галоп надясно. Под конника — лавров венец 1. Земна линия. Изображението е от друг печат
Æ, 21 мм, 6,43 г
1. АИМ, инв. № 1370

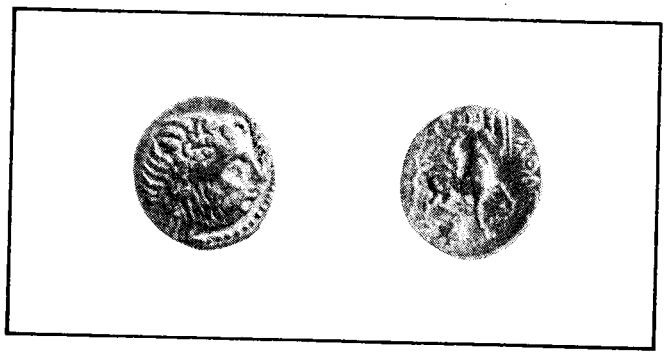

95. СЕВТ III (ок. 310–305 Г. ПР. Н. Е.)
л. Глава на Зевс с лавров венец надясно. Зрънчест кръг
оп. ΣΕΥΘΟΥ — дъговидно разположен надпис. Конник в спокоен ход надясно. Под него — петолъчна звезда. Препечатана върху монета на Касандър (глава на Херакъл — легнал лъв). Върху аверса се забелязват слаби следи от лъвската кожа, покриваща главата на Херакъл, а върху реверса — в полето вдясно под конника е запазена отреза на първообразната монета с надпис ΔΡΟΥ
Æ, 16/18 мм, 3,87 г
1. АИМ, инв. № 7496 — от находката от с. Соколица (1/Доганджи, 1912) — Мушмов, Н., Препечатани антични монети, с. 197, № 3

Монети на тракийския владетел Севт III (ок. 320/315—310/295 г. пр. н. е.)

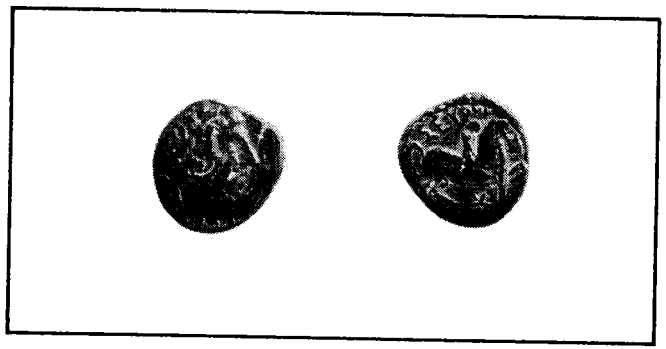

96. СЕВТ III (ОК. 310—305 Г. ПР. Н. Е.)

л. Глава на Зевс с лавров венец надясно. Зрънчест кръг. Изображението е от друг лицев печат

оп. ΣΕΥΘΟΥ — дъговидно разположен надпис. Конник в спокоен ход надясно. Под него петолъчна звезда. Първите три букви в надписа (ΣΕΥ) превишават значително по своите размери останалите три (ΘΟΥ). Препечатана върху монета на Касандър. Върху аверса се забелязват слаби следи от лъвската кожа, а върху реверса — в полето пред конника се разчитат буквите ...ΔΡ...

Æ, 17 мм, 4,05 г

1. АИМ, инв. № 7484 — от находката от с. Соколица (1/Доганджи, 1912)

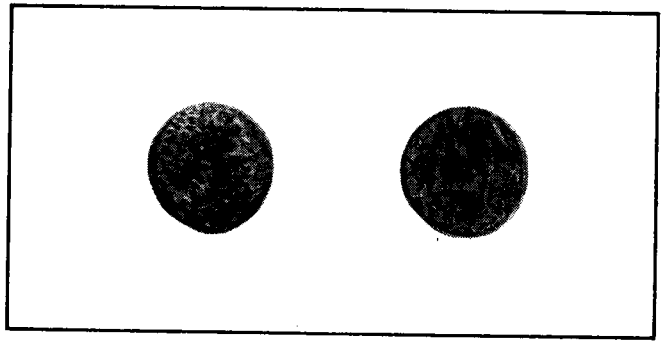

97. СЕВТ III (ОК. 310—305 Г. ПР. Н. Е.)

л. Глава на Зевс с лавров венец надясно. Зрънчест кръг. Изображението е от друг лицев печат

оп. ΣΕΥΘΟΥ — дъговидно разположен надпис. Последните три букви от него ΘΟΥ са останали извън очертанията на монетното ядро. Конник в спокоен ход надясно. Под него петолъчна звезда. Препечатана върху монета на Касандър. Върху аверса се забелязват следи от лъвска кожа, а върху реверса, под конника на обратната страна, се разчита част от първообразния надпис — (К)АΣΣА... и се виждат контурите на глава на лъв. Изображението е от друг печат

Æ, 16/17 мм, 4,60 г

1. АИМ, инв. № 8220 — Мушмов, Н., Препечатани антични монети, с. 177, № 4

Монети на тракийския владетел Севт III (ок. 320/315—310/295 г. пр. н. е.)

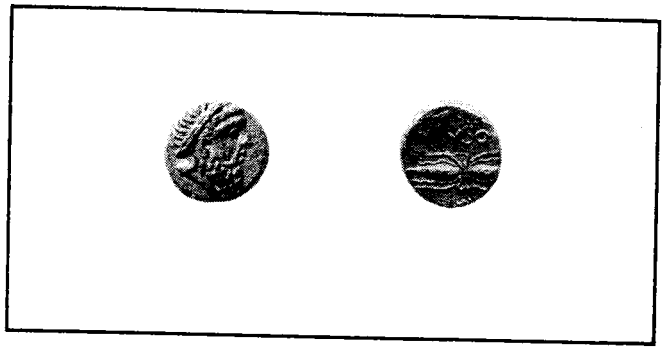

98. СЕВТ III (ОК. 310—305 Г. ПР. Н. Е.)
л. Глава на Зевс с лавров венец надясно
оп. ΣΕΥΘΟΥ — хоризонтално разположен надпис. Мълния. Над надписа — осемлъчна звезда
Æ, 14 мм, 2,52 г (от разкопките на Севтополис — „Севтополис — 2", кат. № 912, определена като вар. 1 на тип V, преди 305 г. пр. н. е.)

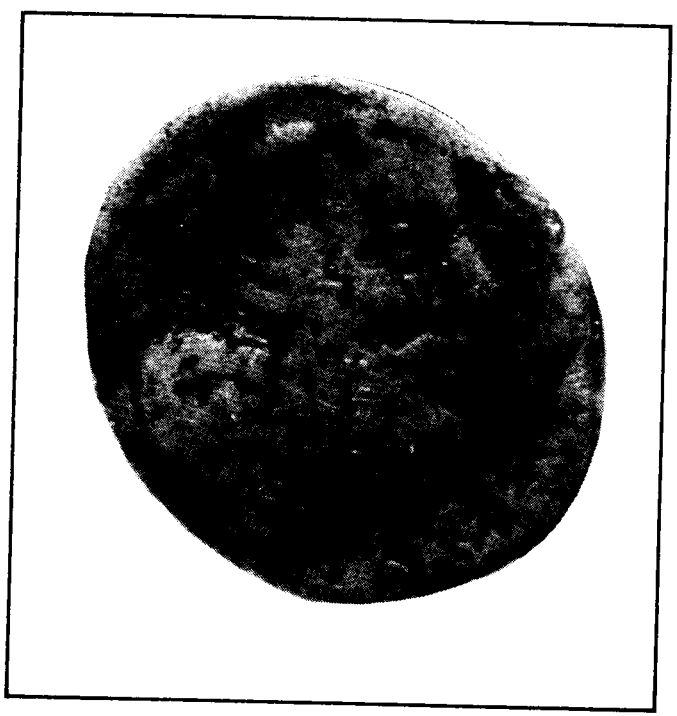

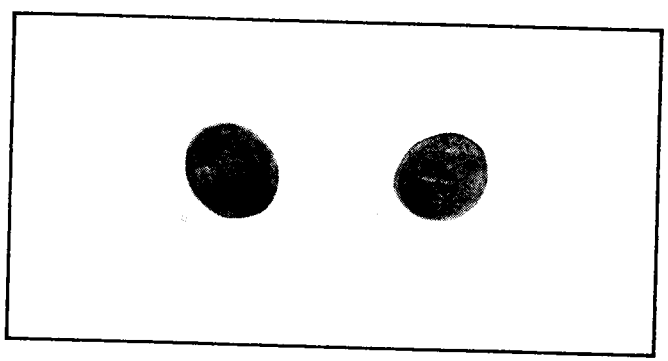

99. СЕВТ III (ОК. 305—300/295 Г. ПР. Н. Е.)
л. Глава на Зевс с лавров венец надясно. Изображението е от друг лицев печат
оп. ΣΕΥΘΟΥ — хоризонтално разположен надпис. Мълния. Под нея — голяма осемлъчна звезда
Æ, 12 мм, 1,96 г
I. АИМ, инв. № 6237

Монети на тракийския владетел Севт III (ок. 320/315—310/295 г. пр. н. е.)

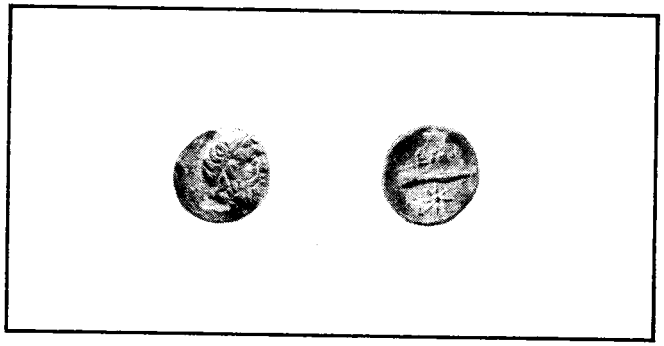

100. СЕВТ III (ОК. 305—300/295 Г. ПР. Н. Е.)
л. Глава на Зевс с лавров венец (?) надясно
оп. ΣΕΥΘΟΥ — хоризонтално разположен надпис. Връх на копие. Под него — осемлъчна звезда
Æ, 11/12 мм, 2,39 г (от разкопките на Севтополис — „Севтополис — 2", кат. № 942, определена като вар. 1_5 на тип VI — ок. 309/308—295 г. пр. н. е.)

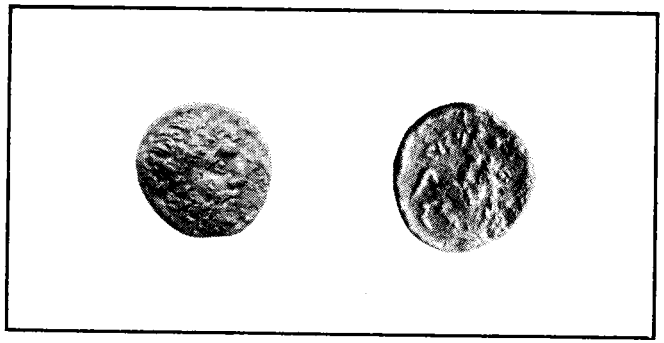

101. СЕВТ III (ОК. 305—300/295 Г. ПР. Н. Е.)
л. Глава на Зевс с лавров венец надясно
оп. ΣΕΥΘΟΥ — дъговидно разположен надпис. Конник в спокоен ход надясно. Между предните крака на коня — осемлъчна звезда (?). Земна линия. Препечатана върху монета на Лизимах. Върху реверса над конника напречно се вижда буквата Σ, а по периферията, обратно под конника — ΛΥΣ...
Æ, 18 мм, 3,78 г (от разкопките на Севтополис — „Севтополис — 2", кат. № 825, вар. 28, тип IV — след 300 г. пр. н. е. — първообразната монета не е определена)

Монети на тракийския владетел Севт III (ок. 320/315—310/295 г. пр. н. е.)

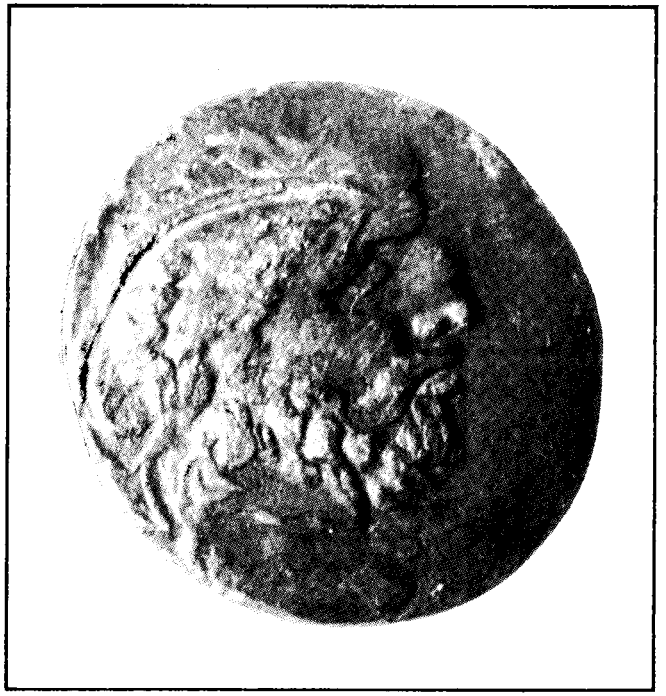

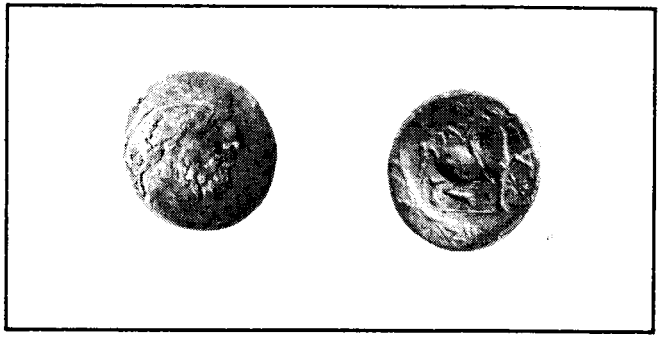

102. СЕВТ III (ОК. 305—300/295 Г. ПР. Н. Е.)
л. Глава на Зевс с лавров венец надясно. Изображението е от друг лицев печат
оп. ΣΕΥΘΟΥ — дъговидно разположен надпис (неясни очертания на буквите). Конник в спокоен ход надясно. Между предните крака на коня — осемлъчна звезда. Земна линия. Препечатана върху монета на Лизимах (тип глава на Атина — трофей). Върху реверса на конника се разчита надписа ΛΥ(Σ)ΜΑΧΟΥ, а по периферията на монетното ядро, в обратната страна, под коня — (Β)ΑΣΙΛ...
Æ. 21 мм, 7,00 г
1. АИМ, инв. № 7495 — от находката от с. Соколица (1/Доганджи, 1912); Мушмов, Н., Препечатани монети, с. 175, № 1.

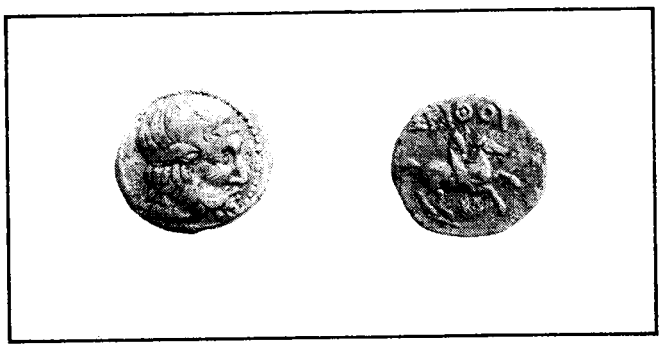

103. СЕВТ III (ОК. 305—300/295 Г. ПР. Н. Е.)
л. Глава на Севт III с диадема надясно. Зрънчест кръг
оп. ΣΕΥΘΟΥ — хоризонтално разположен надпис, едри букви. Севт III като конник в галоп надясно. Под конника — лавров венец 1. Препечатана върху монета на Касандър (тип глава на Аполон — триножник). Върху реверса главата и тялото на конника не са отпечатани. Вместо тях се вижда първообразното изображение на триножника
Æ, 19/21 мм, 6,59 г (от разкопките на Севтополис — „Севтополис — 2", кат. № 1015, определена като вар. 5_1 на тип VII след 295 г. пр. н. е.)

Монети на тракийския владетел Севт III (ок. 320/315—310/295 г. пр. н. е.)

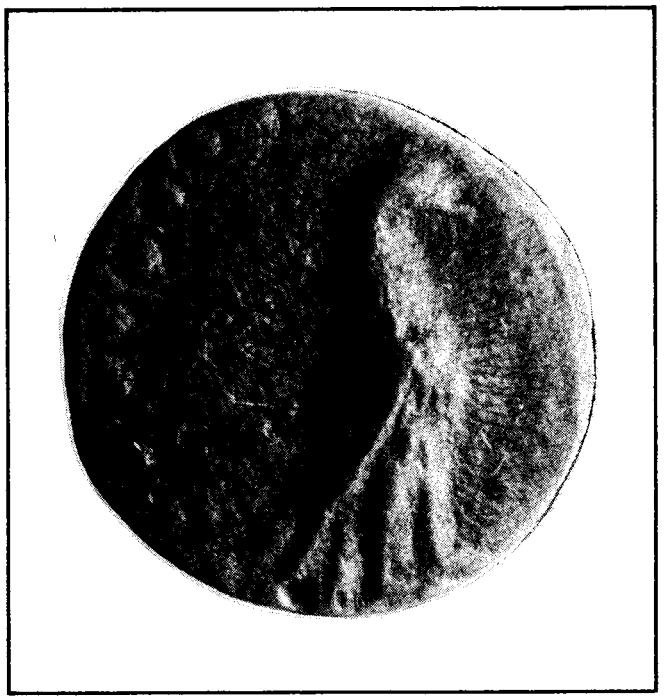

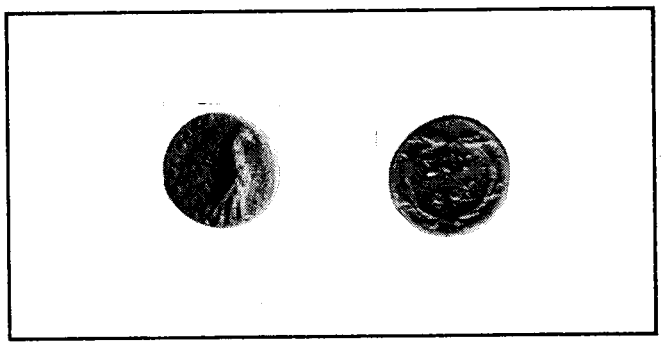

104. СЕВТ III (ОК. 305—300/295 Г. ПР. Н. Е.)
л. Орел с прибрани крила надясно. Зрънчест кръг
оп. ΣΕΥ
ΘΟΥ двуреден надпис, обграден от житни класове
Æ, 15 мм, 2,44 г
1. АИМ, инв. № 736

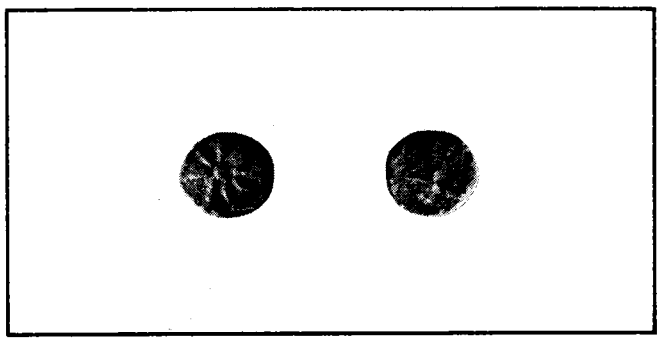

105. СЕВТ III (ОК. 305—300/295 Г. ПР. Н. Е.)
л. Осемлъчна звезда. Зрънчест кръг
оп. ΣΕΥΘΟΥ — хоризонтално разположен надпис, едри букви. Под него — мълния
Æ, 12 мм, 1,65 г (от разкопките на Севтополис — „Севтополис — 2", кат. № 411, определена като тип I, ок. 320—309/308 г. пр. н. е.)

Монета на тракийския владетел Спарток (ок. 281—279/277 г. пр. н. е.)

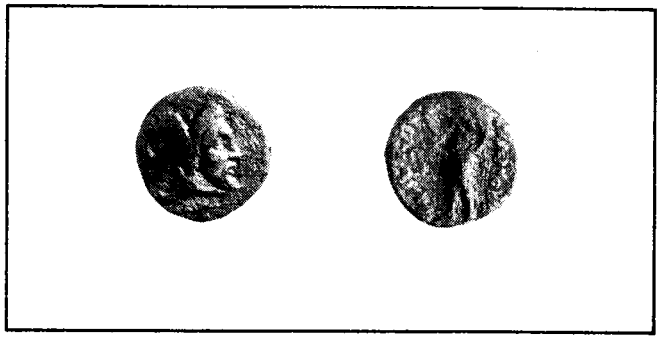

106. СПАРТОК (ОК. 281—279/277 Г. ПР. Н. Е.)

л. Глава на Херакъл надясно със скалп на лъвска кожа. Под шея — кривак в хоризонтална позиция

оп. [ВА]ΣΙΛΕΩΣ/[Σ]ΠΑΡΤΟΚΟΥ

Артемида с къс хитон и високи обувки, права наляво. Във вдигнатата дясна ръка държи неясен предмет, а лявата е поставена на хълбока

Æ, 17 мм, 5,19 г (от разкопките на Севтополис — „Севтополис — 2", кат. № 379)

Монети на тракийския владетел Скосток (ок. 277/276—260 г. пр. н. е.)

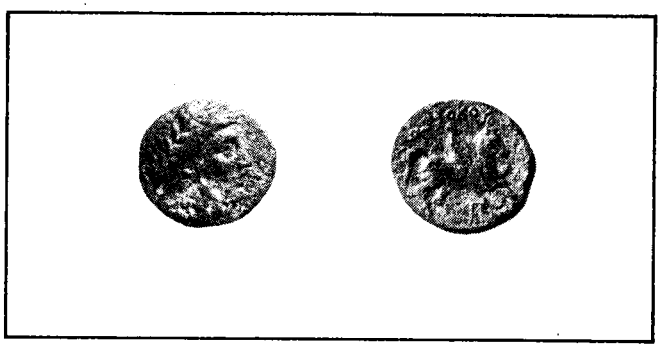

107. СКОСТОК

л. Глава на Аполон с лавров венец надясно

оп. ΣΚΟΣΤΟΚΟΥ

Конник в галоп надясно. С дясната ръка държи поводите на коня, а лявата е леко вдигната. Под него монограм

Æ, 18 мм

1. АИМ, инв. № 5343

Монети на тракийския владетел Скостток (ок. 277/276—260 г. пр. н. е.)

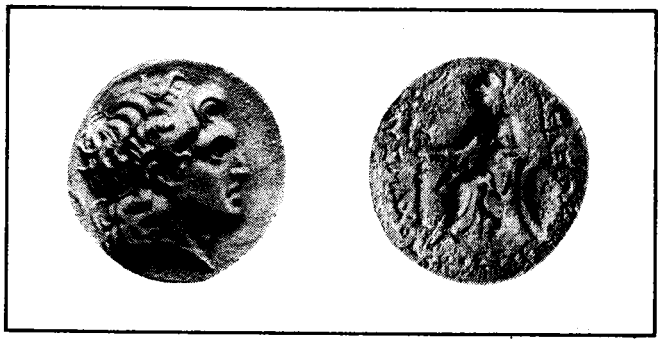

108. СКОСТОК
л. Глава на Александър III с рога на Зевс Амон надясно
оп. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ ΣΚΟΣΤΟΚΟΥ
Атина Никефорос седи на престола наляво. В дясната ръка държи статуйката на крилатата Ника, а с лявата, сгъната в лакета, се опира на поставен на земята щит. Вляво до нея дълго копие с опрян на земята връх. В полето вляво — херма
AR, 27 мм,16,64 г
1. АИМ, инв. № 8063 (от съкровището от Пловдив)

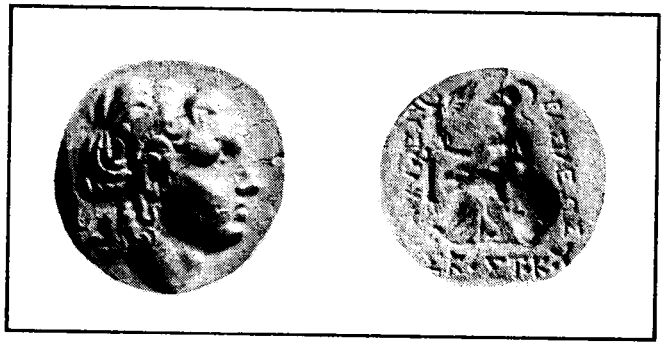

109. СКОСТОК
л. Глава на Александър III с рога на Зевс Амон надясно. Изображението е от друг лицев печат
оп. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΛΥΣΥΜΑΧΟΥ ΣΚΟΣΤΟΚΟΥ
Атина Никефорос седи на престола наляво. В дясната ръка държи статуйката на крилатата Ника, а с лявата, сгъната в лакета, се опира на поставен на земята щит. Вляво до нея дълго копие с опрян на земята връх. В полето вляво — херма. Изображението е от друг печат
AR, 29 мм, 16,25 г
1. АИМ, инв. № 8056 (от съкровището от Пловдив)

Монети на тракийския владетел Скостоκ (ок. 277/276—260 г. пр. н. е.)

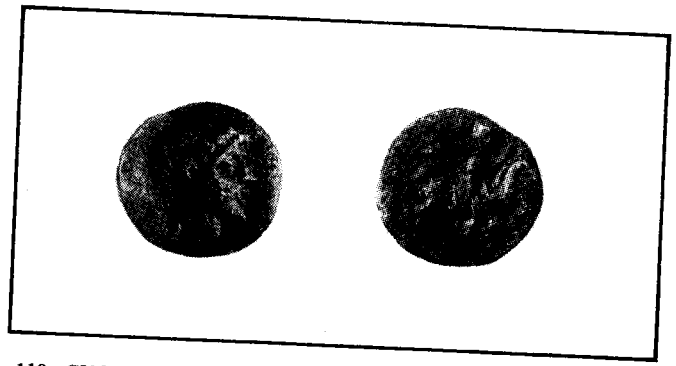

110. СКОСТОК

л. Гологлав мъжки бюст надясно с избръснато лице, с индивидуални черти (портретен образ на Скостоκ)

оп. Скостоκ като конник в галоп надясно с развяваща се от бързото движение хламида. Дясната му ръка е вдигната в знак на поздрав

Æ, 17/19 мм

I. АИМ, инв. № 12647

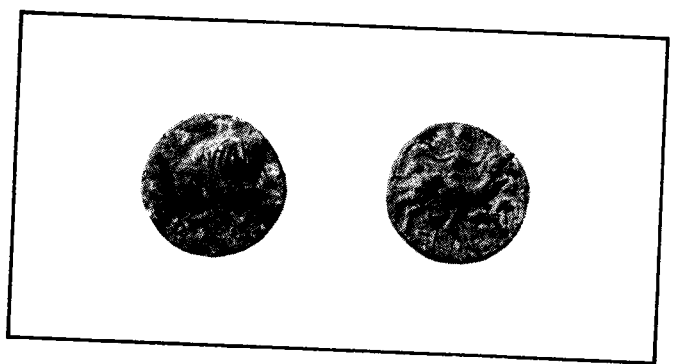

111. СКОСТОК

л. Гологлав мъжки бюст надясно с избръснато лице, с индивидуални черти (портретен образ на Скостоκ). Изображението е от друг лицев печат

оп. ΣΚΟ[ΣΤΟΚΟΥ]

Скостоκ като конник в галоп надясно с развяваща се от бързото движение хламида. Дясната му ръка е вдигната в знак на поздрав

Æ, 18 мм

Частна колекция

23.

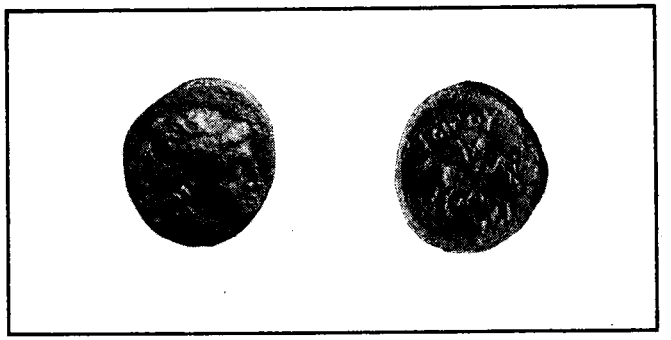

Монета на тракийския владетел Ройгос (първата половина на III в. пр. н. е.)

112. РОЙГОС (първата половина на III В. ПР. Н. Е.)
л. Глава на Александър III с рога на Зевс Амон надясно
оп. РОІГОУ
Конник с дълга коса и брада (владетелят) в галоп надясно. С дясната ръка замахва с копие. Земна линия
Æ, 19/21 мм, 7,66 г (от разкопките на Севтополис — „Севтополис — 2", кат. № 380)

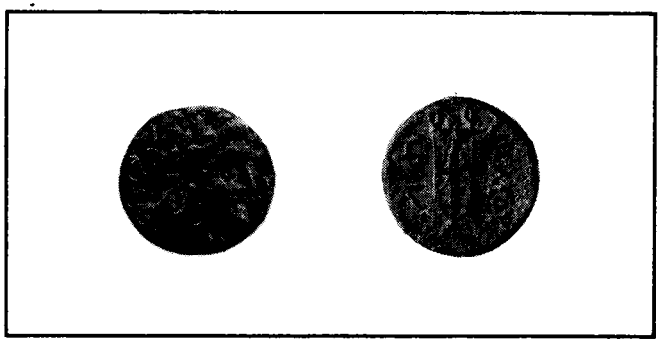

Монети на тракийския владетел Адей (ок. 270/260 — 245/240 г. пр. н. е.)

113. АДЕЙ
л. Глава на Аполон с лавров венец надясно
оп. АΔАІОУ
Триножник. Встрани от него монограмите ⁻ и К
Æ, 20 мм
1. АИМ, инв. № 6587

Монети на тракийския владетел Адей (ок. 270/260 — 245/240 г. пр. н. е.)

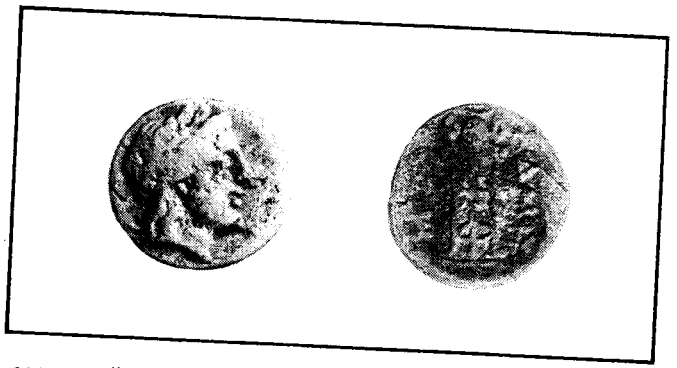

114. АДЕЙ

л. Глава на Аполон с лавров венец надясно. Изображението е от друг лицев печат

оп. ΑΔΑΙΟΥ

Триножник. Встрани от него монограмите: (неясна) и Σ
Изображението е от друг печат

Æ, 23 мм

I. АИМ, инв. № 3082

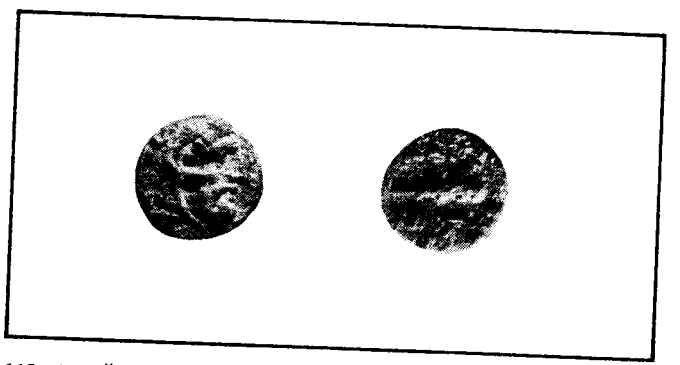

115. АДЕЙ

л. Глава на възрастен Херакъл, наметнат с лъвска кожа надясно

оп. ΑΔΑΙΟΥ

Кривак. Под него монограмите АЕ и Σ.

Æ, 17 мм

I. АИМ, инв. № 6754

Монети на тракийския владетел Адей (ок. 270/260 — 245/240 г. пр. н. е.)

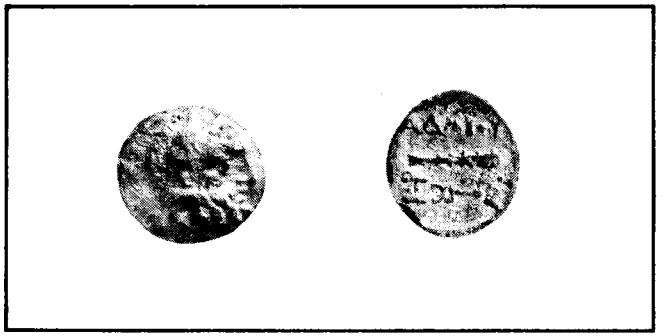

116. АДЕЙ
л. Глава на възрастен Херакъл, наметнат с лъвска кожа надясно. Изображението е от друг лицев печат
оп. ΑΔΑΙΟΥ
Кривак. Под него монограмите [illegible] и [illegible], между тях кадуцей. Изображението е от друг печат
Æ, 18 мм
1. АИМ, инв. № 6694

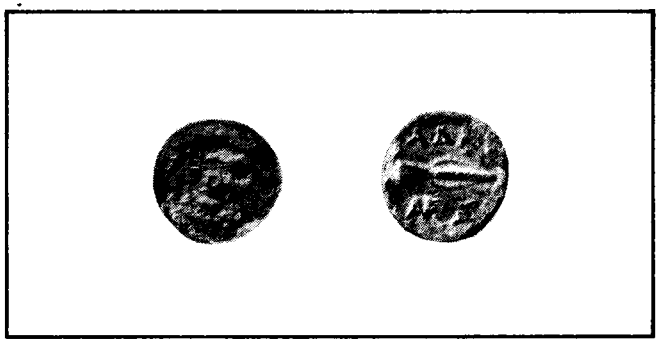

117. АДЕЙ
л. Глава на глиган надясно
оп. ΑΔΑΙΟΥ
Връх на копие. Под него монограмите АЕ и Σ
Æ, 16 мм
1. АИМ, инв. № 6918

Монети на тракийския владетел Адей (ок. 270/260 — 245/240 г. пр. н. е.)

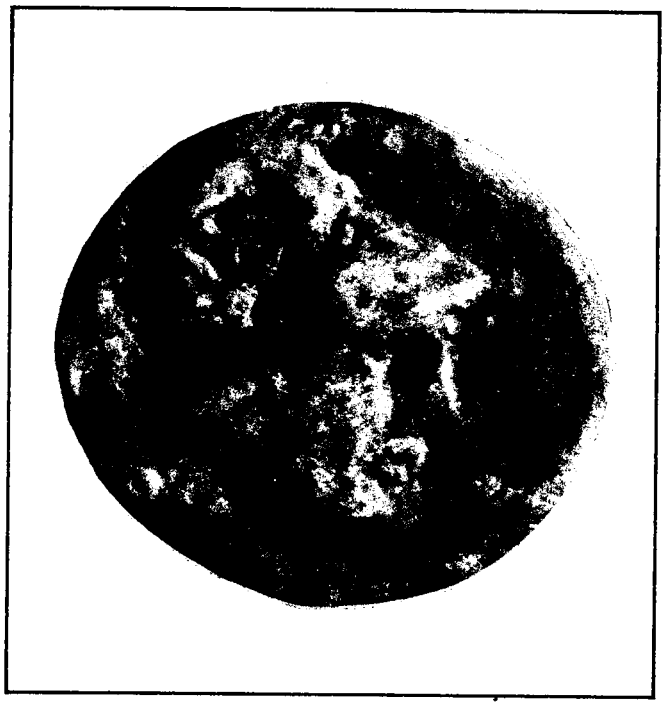

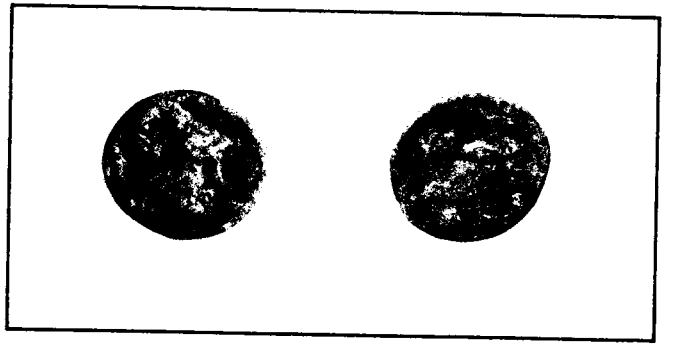

118. АДЕЙ

л. Глава на Атина с коринтски шлем надясно. Върху шлема и контрамарка — шестолъчна звезда, обградена от овална рамка

оп. ΑΔΑΙΟΥ

Кукумявка надясно с обърната насреща глава. Стъпила е върху връх на копие, представено в хоризонтална позиция. В полето вляво монограм:

Æ, 20 мм

1. АИМ, инв. № 1856

Монетн на тракийския владетел Котис (ок. третата четвърт на III в. пр. н. е.)

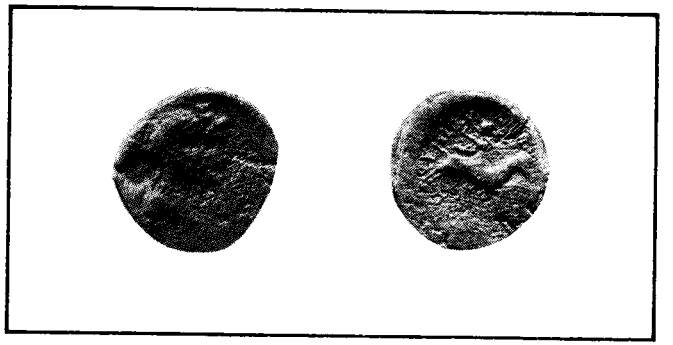

119. КОТИС (ОК. ТРЕТАТА ЧЕТВЪРТ НА III В. ПР. Н. Е.)

л. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΟΤΥΟΣ

Два мъжки бюста, допрени един до друг в профил надясно. Зад тях в полето — неясна контрамарка

оп. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΡΕΣΚΟΥΠΟΡΕΩΣ

Конник в галоп с развяваща се хламида надясно. С дясната ръка хвърля копие

Æ, 20 мм, 7,80 г

Частна колекция

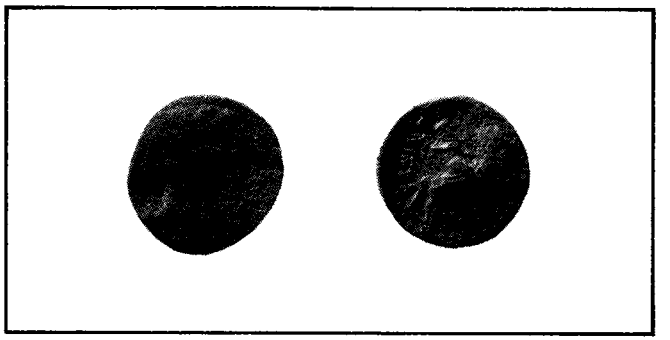

Монети на тракийския владетел Котис (ок. третата четвърт на III в. пр. н. е.)

120. КОТИС (ОК. ТРЕТАТА ЧЕТВЪРТ НА III В. ПР. Н. Е.)
л. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΟΤΥΟΣ
Два мъжки бюста, допрени един до друг в профил надясно. В полето вдясно буквите ΔΧ. Вляво контрамарка с неясна форма. Изображението е от друг лицев печат
оп. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΡΕΣΚΟΥΠΟΡΕΩΣ
Конник в галоп с развяваща се хламида надясно. С дясната ръка хвърля копие. Изображението е от друг печат
Æ, 19/21 мм, 8,88 г
I. Ермитаж, инв. № 6881

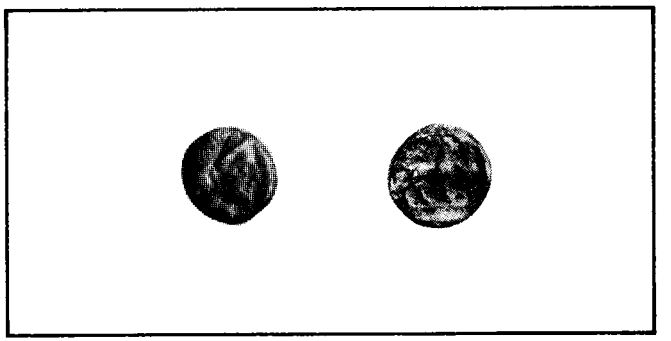

Монети на тракийския владетел Котис (ок. 171—167 г. пр. н. е.)

121. КОТИС (ОК. 171—167 Г. ПР. Н. Е.)
л. Глава на Артемида в профил надясно
оп. ...ΤΥ...
Кон в спокоен ход надясно
Æ, 14 мм
I. АИМ, инв. № 8249

Монети на тракийския владетел Котис (ок. 171—167 г. пр. н. е.)

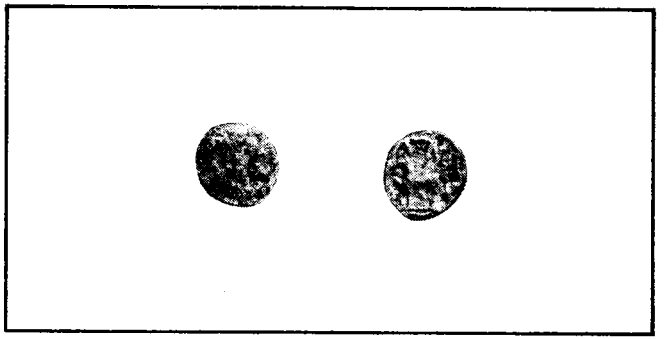

122. КОТИС (ОК. 171—167 Г. ПР. Н. Е.)
л. Мъжка глава в профил надясно с дълги, спускащи се до врата коси
оп. [B]ΑΣΙΛΕ[ΩΣ][KO]TI
Кон в спокоен ход наляво
Æ, 9 мм
I. АИМ, инв. № 6123

Скитски владетели в Добруджа (ок. третата четвърт на II в. — нач. на I в. пр. н. е.). Монета на Канит

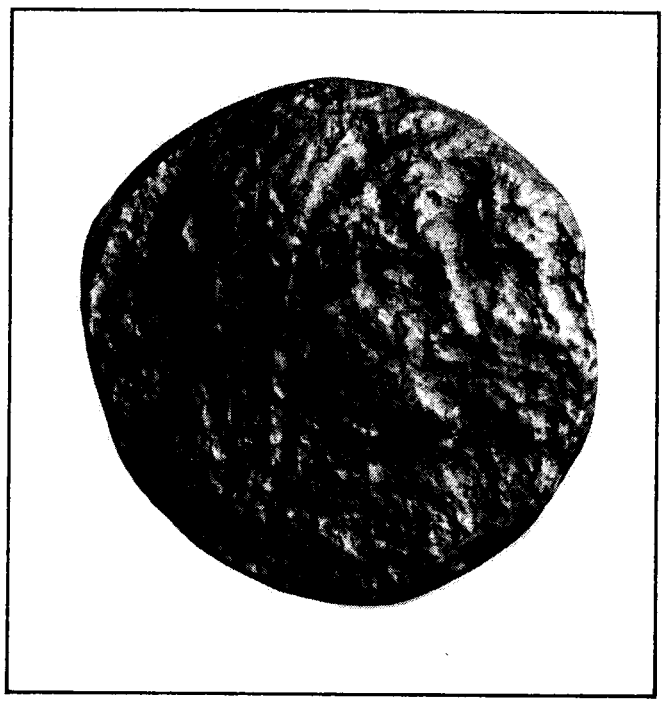

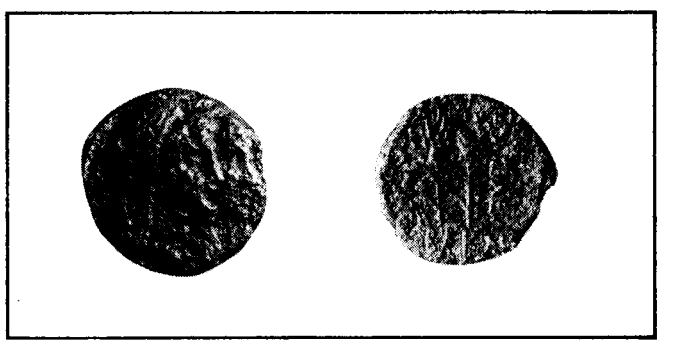

123 КАНИТ
л. Глави на Деметра и Персефона с воали и венци от житни класове, допрени една до друга в профил надясно
оп. ΒΑΣΙΛΕ ΚΑΝΙΤ
Два изправени житни класа. Под тях съкращение от име на монетен магистрат — ΒΑΚ
Æ, 23 мм, 7,18 г
I. АИМ, инв. № 5267

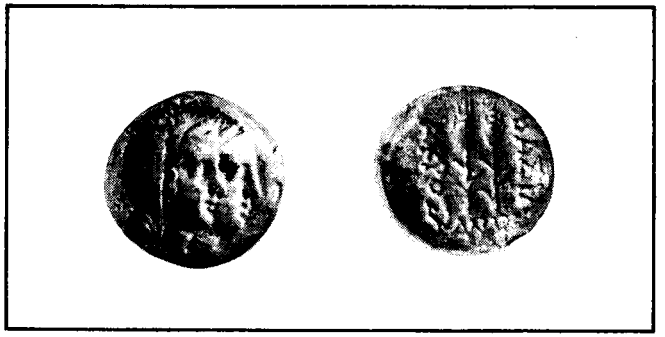

Скитски владетели в Добруджа (ок. третата четвърт на II в. — нач. на I в. пр. н. е.). Монета на Акроза

124. АКРОЗА

л. Глави на Деметра и Персефона с воали и венци от житни класове, допрени една до друга в профил надясно. Изображението е от друг лицев печат

оп. ΒΑΣΙΛ ΑΚΡΟΣΑ

Два изправени житни класа. Под тях съкращение от име на монетен магистрат — ΑΝΔΡΕ

Æ, 23 мм, 7,49 г

1. АИМ, инв. № 4897

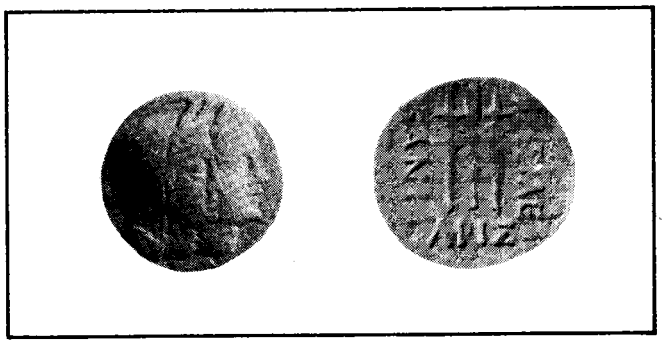

Скитски владетели в Добруджа (ок. третата четвърт на II в. — нач. на I в. пр. н. е.). Монета на Канит

125. КАНИТ

л. Глави на Деметра и Персефона с воали и венци от житни класове, допрени една до друга в профил надясно. Изображението е от друг лицев печат

оп. ΒΑΣΙΛΕ ΚΑΝΙΤ

Изправен житен клас между две факли. Под тях съкращение от име на монетен магистрат — ΑΡΙΣ

Æ, 23 мм

1. Частна колекция

Скитски владетели в Добруджа (ок. третата четвърт на II в. — нач. на I в. пр. н. е.). Монета на Акроза

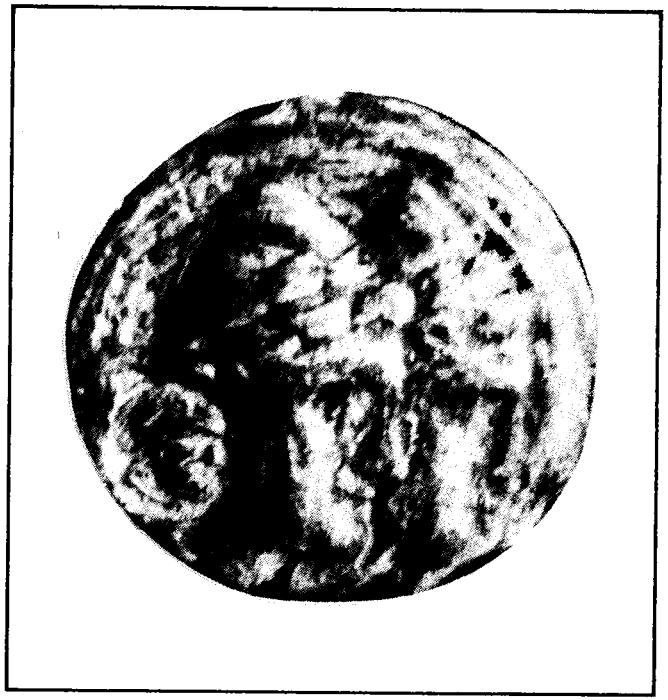

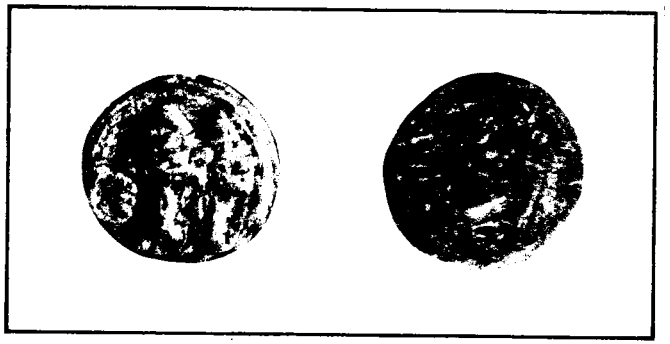

126. АКРОЗА

л. Глави на Диоскурите с конически шапки, украсени с лаврови венци, допрени една до друга, в профил надясно. Контрамарка — брадата глава на „Великия бог", обградена от овална рамка

оп. ΒΑΣΙΛΕ [ΑΚΡ]ΟΣ[Α]
Глави на конете на Диоскурите, допрени една до друга надясно. Под тях съкращение от име на монетен магистрат — ΕΥ
Æ, 25 мм, 11,47 г
I. АИМ, инв. № 10159

Скитски владетели в Добруджа (ок. третата четвърт на II в. — нач. на I в. пр. н. е.). Монета на Харасп

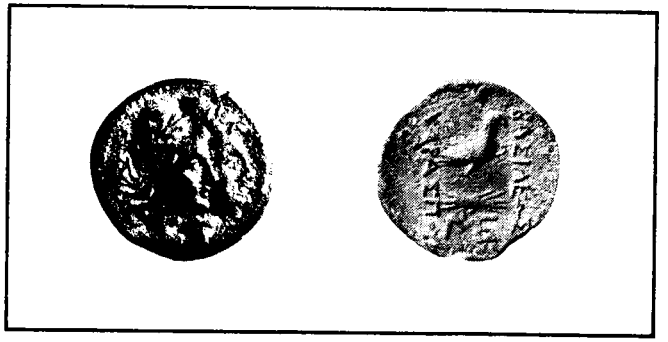

127. ХАРАСП

л. Глави на Диоскурите с конически шапки, украсени с лаврови венци, допрени една до друга, в профил надясно.
Зрънчест кръг. Изображението е от друг липсва печат

оп. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΧΑΡΑΣΠΟΥ
Орел, стъпил върху мълния надясно. Под него — съкращение от име на монетен магистрат ΜΕ
Æ, 24 мм, 9,86 г
I. АИМ, инв. № 5354

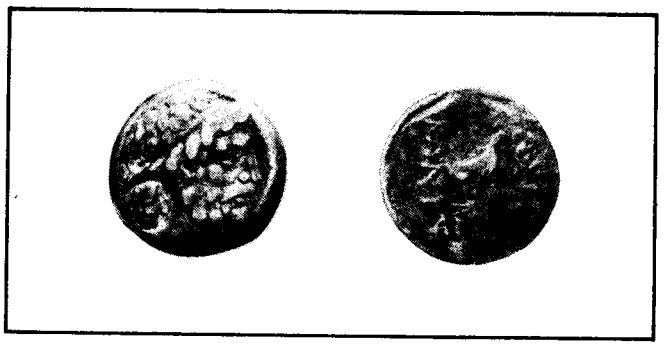

Скитски владетели в Добруджа (ок. третата четвърт на II в. — нач. на I в. пр. н. е.). Монета на Канит

128. КАНИТ

л. Глава на „Великия бог" с брада и лавров венец надясно. Контрамарка — глава на Хермес с петасос, обградена от овална рамка.

оп. ΒΑΣΙΛΕ ΚΑΝΙ

Орел, стъпил върху мълния надясно. Под него — съкращение от име на монетен магистрат — ΑΡΙΣ?

Æ, 24 мм

1. АИМ, инв. № 5353

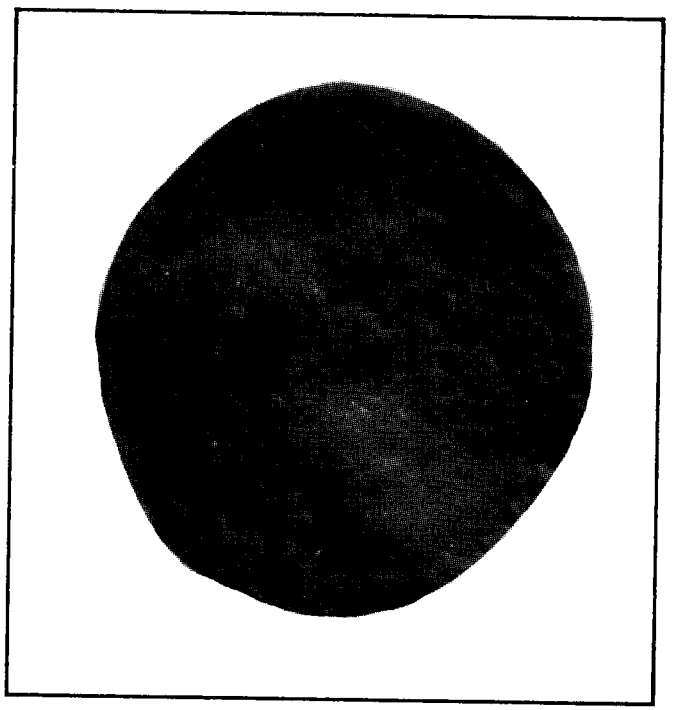

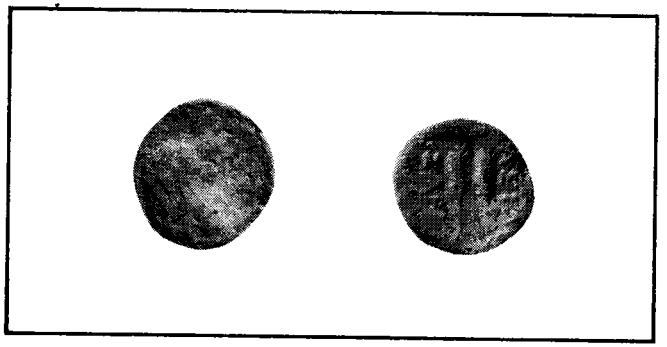

Скитски владетели в Добруджа (ок. третата четвърт на II в. — нач. на I в. пр. н. е.). Монета на Сариакос

129. САРИАКОС

л. Глава на Деметра с воал и венец от житни класове надясно

оп. [Β]ΑΣΙΛΕ ΣΑΡΙ...

Два изправени житни класа

Æ, 18 мм

1. Частна колекция

Скитски владетели в Добруджа (ок. третата четвърт на II в. — нач. на I в. пр. н. е.). Монета на Канит

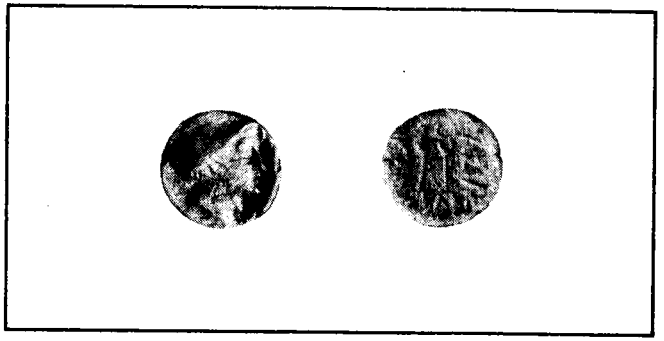

130. КАНИТ
л. Глава на Хермес с петасос надясно
оп. ΒΑΣΙΛΕ ΚΑΝΙ
Изправен кадуцей. До него горяща факла. Под тях съкращение от име на монетен магистрат — ΒΑΚ
Æ, 16 мм, 3,16 г
1. АИМ, инв. № 9079

Скитски владетели в Добруджа (ок. третата четвърт на II в. — нач. на I в. пр. н. е.). Монета на Сариакос

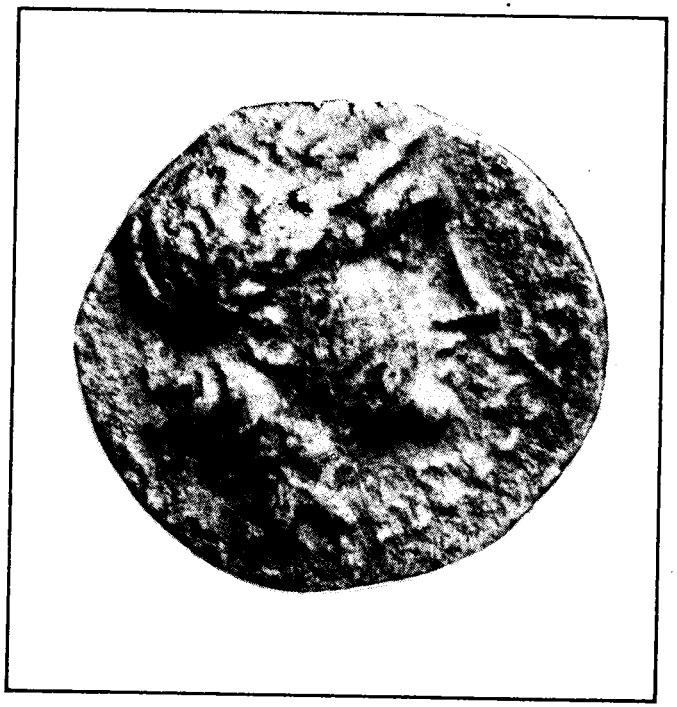

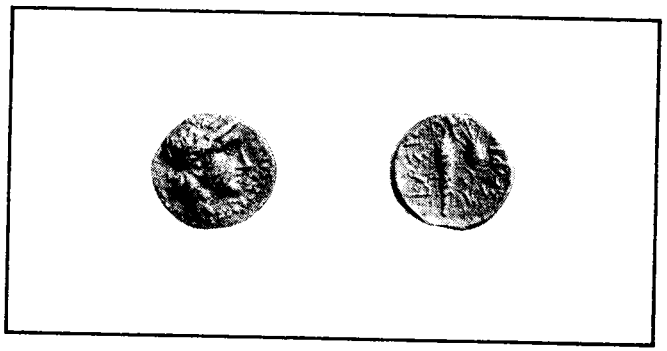

131. САРИАКОС
л. Младежка глава (Аполон?) с дълги коси и венец надясно
оп. ΒΑΣΙ ΣΑΡΙ
Кривак. До него изправен житен клас
Æ, 17 мм, 3,90 г
1. АИМ, инв. № 5352

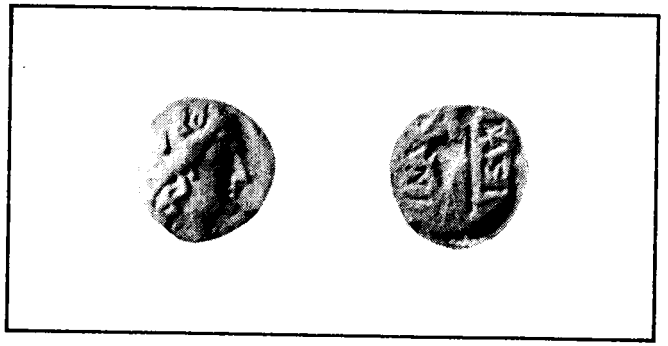

Скитски владетели в Добруджа (ок. третата четвърт на II в. — нач. на I в. пр. н. е.). Монета на Канит

132. КАНИТ
л. Глава на Дионис с бръшлянов венец надясно
оп. ΒΑΣΙ ΚΑΝΙ
Грозд. До него изправен тирс
Æ, 17 мм
1. Частна колекция

Монети на тракийския владетел Мостид (ок. третата четвърт на II в. — нач. на I в. пр. н. е.)

133 МОСТИД (ОК. ТРЕТАТА ЧЕТВЪРТ НА II В.—НАЧ. НА I В. ПР. Н. Е.)
л. Бюст на владетел с голобрадо лице и къси къдрави коси. С драпирана мантия, закопчана на дясното рамо
оп. [ΒΑΣ]ΙΛΕΩΣ ΜΟΣΤΙΔΟΣ
→ΕΓΙ ΣΑΔΑΔΟΥ
→ ΕΤΟΥΣ [Λ]
Атина Никефорос седи на престол наляво. В дясната ръка държи статуйката на крилатата Ника, а с лявата, сгъната в лакета, се опира на поставен на земята щит. В полето вляво, монограма ⋈
Æ, 33 мм, 16,10 г
1. АИМ, инв. № 6471

Монети на тракийския владетел Мостид (ок. третата четвърт на II в. — нач. на I в. пр. н. е.)

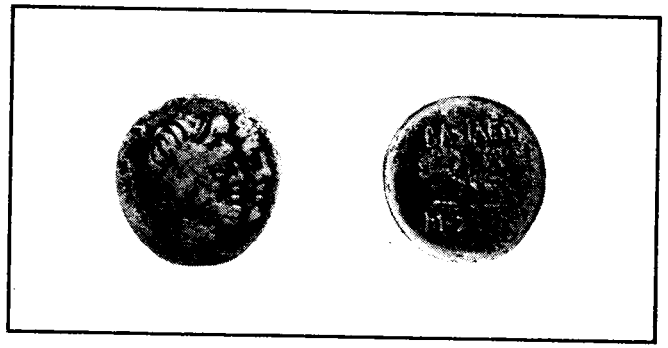

134. МОСТИД (ОК. ТРЕТАТА ЧЕТВЪРТ НА II—НАЧ. НА I В. ПР. Н. Е.)
л. Глави на Зевс и Хера с лаврови венци, допрени една до друга в профил надясно
оп. ΒΑΣΙΛΕΩ[Σ] ΜΟΣΤΙΔΟΣ
Орел, стъпил върху мълния наляво. Над него монограм
Æ, 21 мм, 6,10 г.
1. АИМ, инв. № 4181

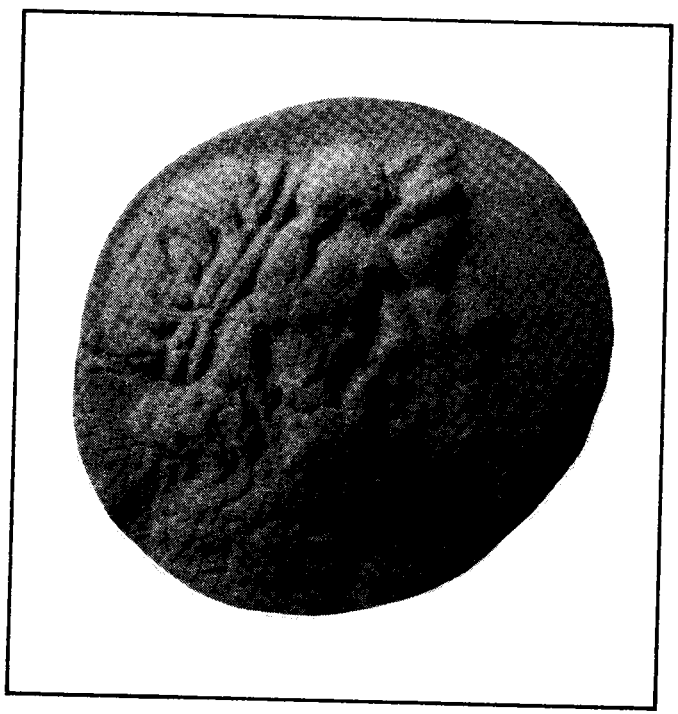

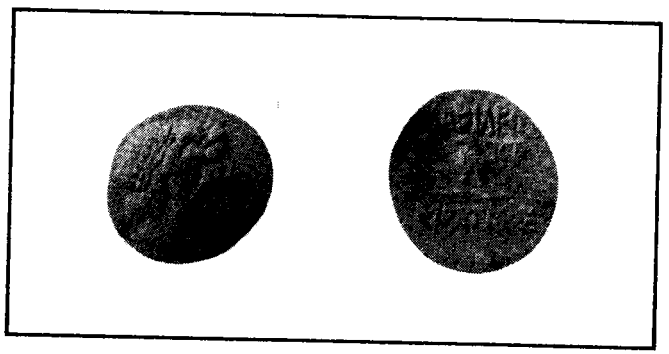

135. МОСТИД (ОК. ТРЕТАТА ЧЕТВЪРТ НА II — НАЧ. НА I В. ПР Н. Е.)
л. Глави на Зевс и Хера с лаврови венци допрени една до друга в профил надясно. Изображението е от друг лицев печат
оп. ΒΑΣΙΛΕΩ(Σ) ΜΟΣΤΙΔΟΣ
Орел, стъпил върху мълния наляво. Над него монограм
Изображението е от друг печат
Æ 22 мм, 5,78 г
1. Частна колекция

24.

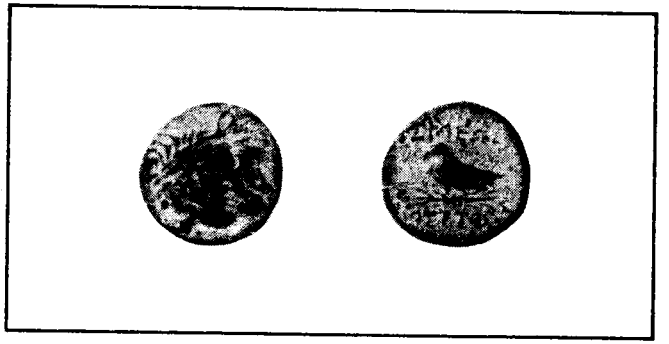

Монети на тракийския владетел Мостид (ок. третата четвърт на II в. — нач. на I в. пр. н. е.)

136. МОСТИД (ОК. ТРЕТАТА ЧЕТВЪРТ НА II—НАЧ. НА I В. ПР. Н. Е.)

л. Глави на Зевс и Хера с лаврови венци, допрени една до друга в профил надясно. Груба, варваризирана изработка. Изображението е от друг лицев печат

оп. [ΒΑ]ΣΙΛΕΩΣ ΜΟΣΤΙΔ[ΟΣ]
Орел, стъпил върху мълния наляво. Без монограм. Изображението е от друг печат
Æ, 19 мм, 5,94 г
1. АИМ, инв. № 10956

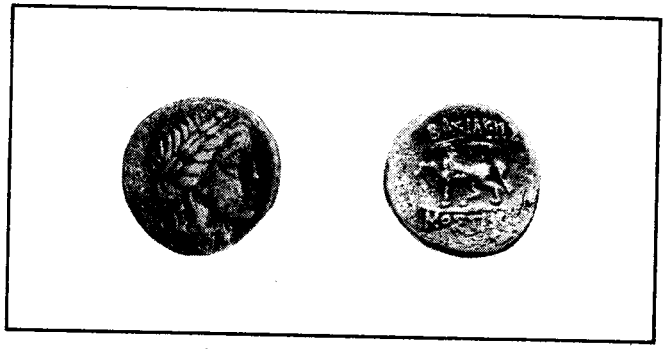

137. МОСТИД (ОК. ТРЕТАТА ЧЕТВЪРТ НА II—НАЧ. НА I В. ПР. Н. Е.)

л. Глава на Аполон в профил надясно

оп. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΜΟΣΤΙΔΟΣ
Кон в спокоен ход наляво с вдигнат преден десен крак. Над него монограм
Æ, 20 мм, 5,40 г
1. АИМ, инв. № 6919

Монети на тракийския владетел Мостид (ок. третата четвърт на II в. — нач. на I в. пр. н. е.)

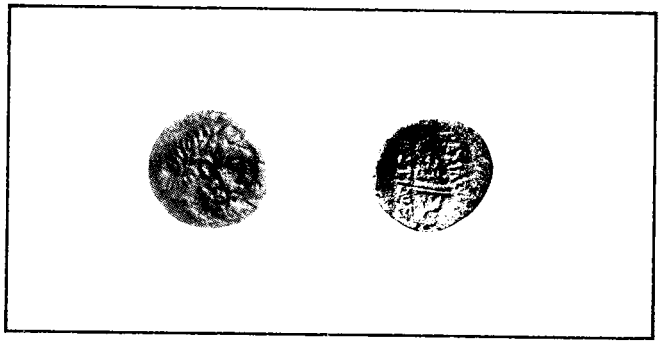

138. МОСТИД (ОК. ТРЕТАТА ЧЕТВЪРТ НА II НАЧ. НА I В. ПР. Н. Е.)
л. Глава на Зевс с лавров венец надясно
оп. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΜΟΣΤΙΔΟΣ
Колчан със стрели
Æ, 15 мм, 2,40 г
I. АИМ, инв. № 6642

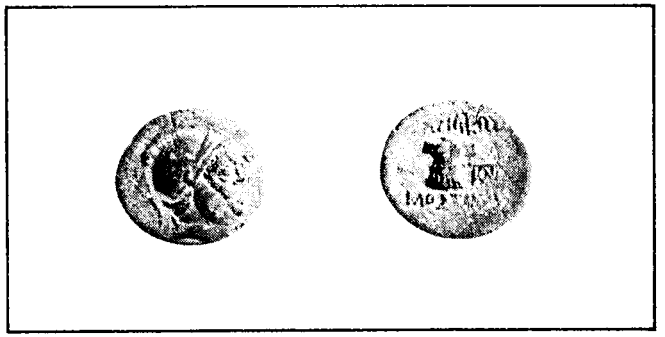

139. МОСТИД (ОК. ТРЕТАТА ЧЕТВЪРТ НА II — НАЧ. НА I В. ПР. Н. Е.)
л. Мъжка глава с индивидуализирани черти (портретен образ на Мостид) надясно. С шлем и грива, малка козирка и закачени на шарнир набузници
оп. [Β]ΑΣΙΛΕΩΣ ΜΟΣΤΙΔΟΣ
Ризница с къси ръкави. До нея вдясно монограм
Æ, 19 мм, 2,94 г
I. АИМ, инв. № 4180

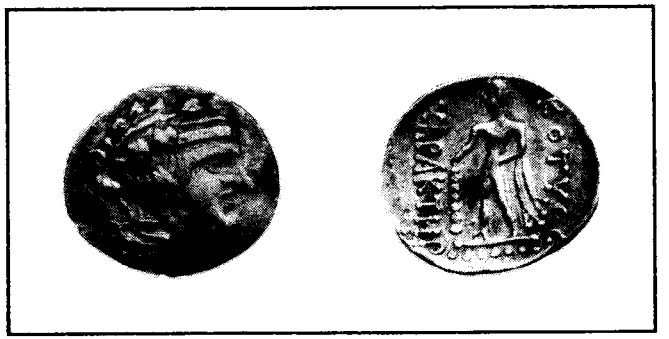

140. КОТИС (ОК. 57—48 Г. ПР. Н. Е.)
л. Глава на Дионис с бръшлянов венец надясно
оп. KOTYOC ХАРАКТНР
Херакъл прав наляво. С дясната ръка се опира на своя кривак (очертан посредством едри зърна), а през лявата е прехвърлена лъвската кожа. В отреза ред от точки
Æ, 28 мм, 16.48 г
1. Частна колекция

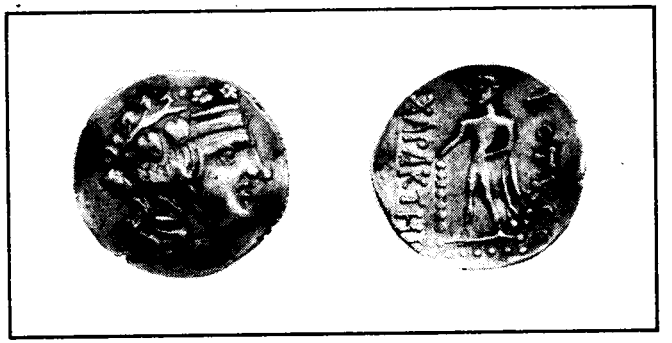

141. КОТИС (ОК. 57—48 Г. ПР. Н. Е.)
л. Глава на Дионис с бръшлянов венец надясно. Изображението е от същия лицев печат (като № 140)
оп. KOTYOC ХАРАКТНР
Херакъл прав наляво. С дясната ръка се опира на своя кривак (очертан посредством едри зърна), а през лявата е прехвърлена лъвската кожа. В отреза ред от точки. Изображението е от същия печат (като № 140)
Æ, 28 мм, 16.35 г
1. Частна колекция (заедно с № 140 са от една и съща находка)

Монети на тракийския владетел Котис (ок. 57—48 г. пр. н. е.)

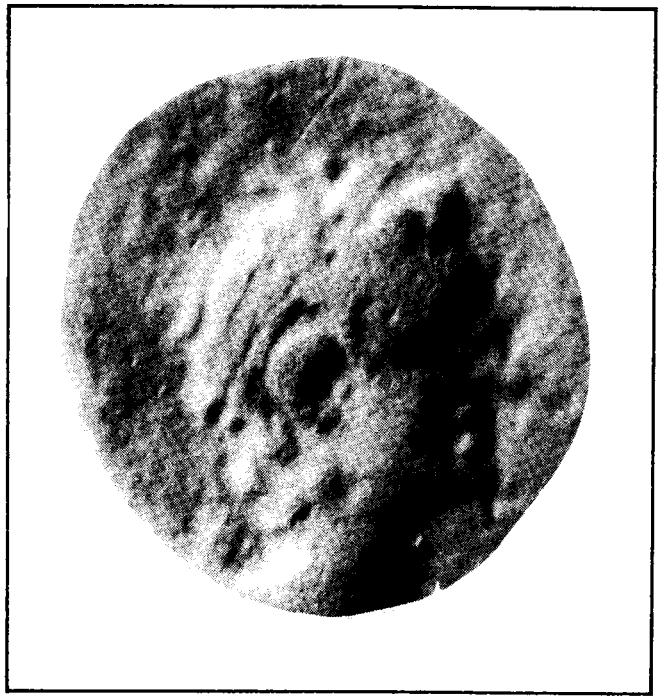

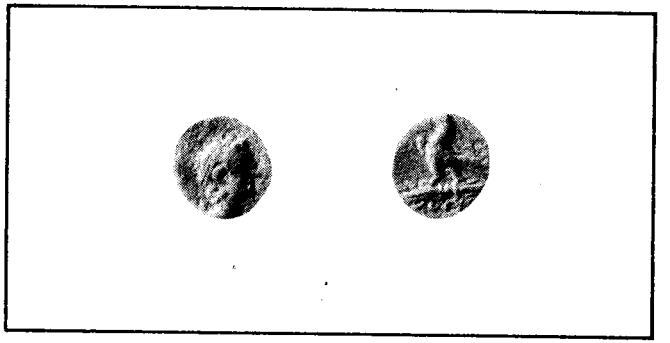

142. КОТИС (ОК. 57—48 Г. ПР. Н. Е.)
л. Мъжка глава с диадема надясно
оп. KOTYO(C)
Орел, стъпил върху мълния наляво
Æ, 12 мм, 1,19 г
1. Мюнхен, инв. № 99988

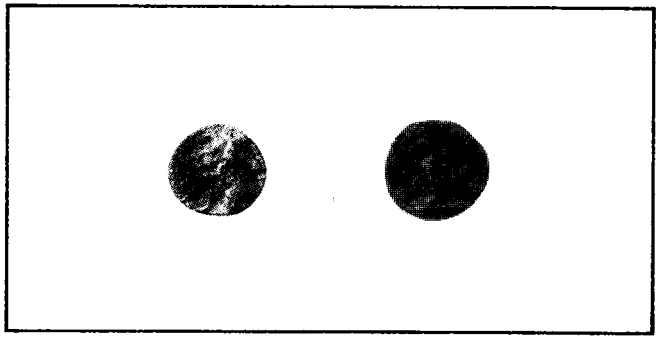

143. КОТИС (ОК. 57—48 Г. ПР. Н. Е.)
л. Мъжка глава с диадема надясно. Изображението е от друг лицев печат
оп. [ΒΑΣΙΛ]ΕΩΣ [ΚΟ]ΤΥ[ΟC]
Орел, стъпил върху мълния наляво. Изображението е от друг печат
Æ, 12 мм, 1,10 г
1. АИМ, инв. № 6978

Монети на тракийския владетел Садала (ок. 48—42 г. пр. н. е.)

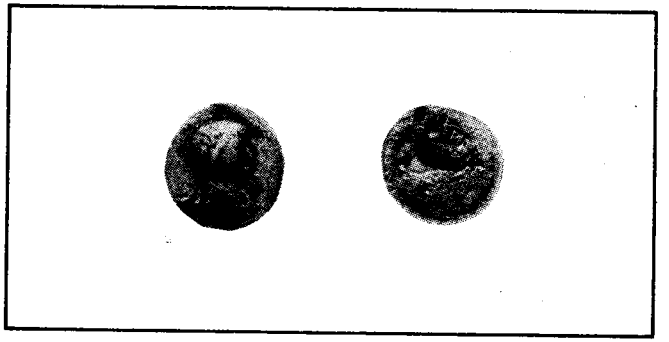

144. САДАЛА (ОК. 48—42 Г. ПР. Н. Е.)
л. Мъжки бюст с мантия и диадема надясно
оп. [ВА]ΣΙΛΕ[ΩΣ] ΣΑΔΑΛ[ΟV]
Орел, стъпил върху мълния наляво
Æ, 15 мм, 3,50 г
1. АИМ, инв. № 7366

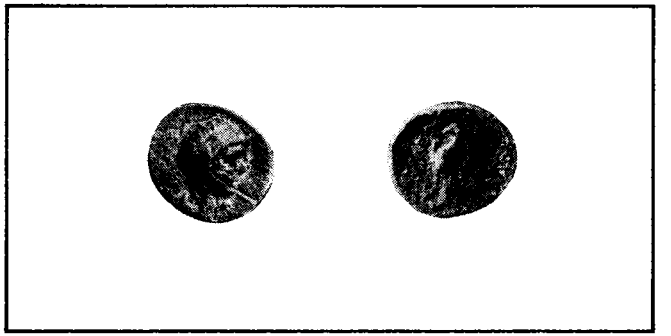

145. САДАЛА (ОК. 48—42 Г. ПР. Н. Е.)
л. Мъжки бюст с мантия и диадема надясно. Изображението е от друг лицев печат
оп. [ВА]ΣΙΛΕ[ΩΣ] ΣΑΔΑΛ[ΟV]
Орел, стъпил върху мълния наляво. Изображението е от друг печат.
Æ, 16 мм
1. АИМ, инв. № 5750

Монети на тракийския владетел Садала (ок. 48—42 г. пр. н. е.)

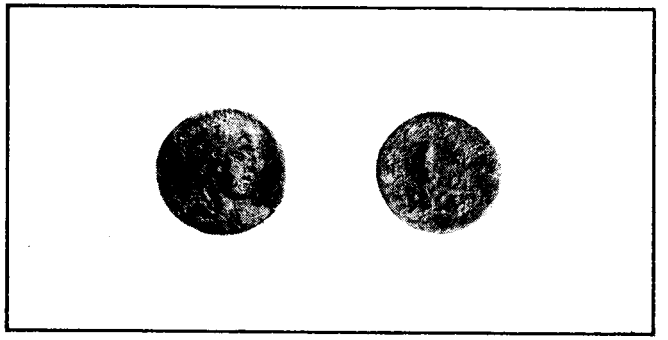

146. САДАЛА (ОК. 48 — 42 Г. ПР. Н. Е.)
л. Мъжки бюст с мантия и диадема надясно. Изображението е от друг лицев печат
оп. [ВА]ΣΙΛΕ[ΩΣ] ΣΑΔΑΛ[ΟV]
Орел, стъпил върху мълния наляво. Изображението е от друг печат
Æ, 16 мм, 2,90 г
1. АИМ, инв. № 6559

Монети на тракийския владетел Рескупор I (ок. 48—43/42 г. пр. н. е.)

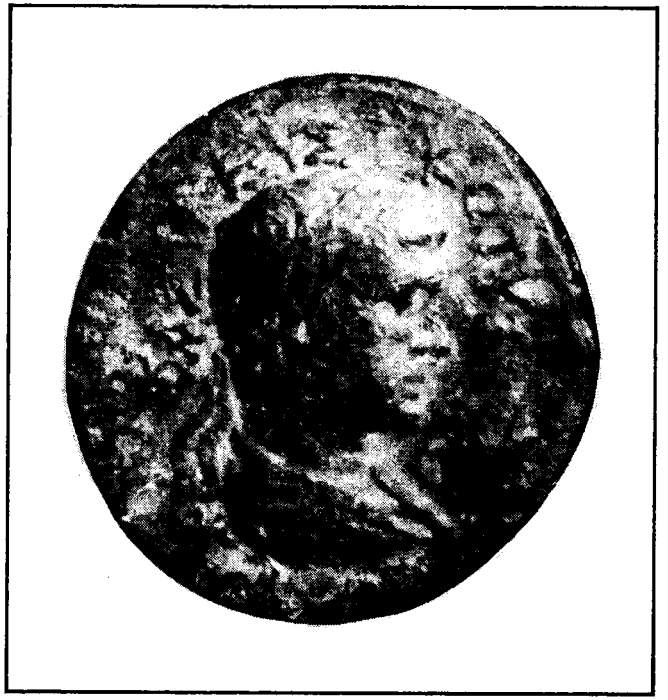

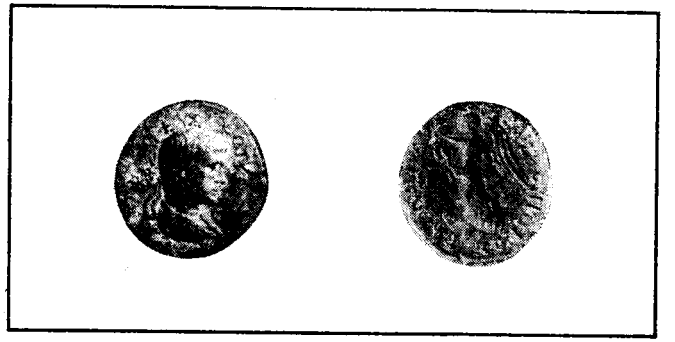

147. РЕСКУПОР I (ОК. 48—43/42 Г. ПР. Н. Е.)
л. ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΟΤΥΣ
Бюст на Котис с мантия и диадема на главата надясно
оп. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΡΑΙΣΚΟΥΠΟΡΕΩΣ
Крилатата Ника (Виктория) в ход наляво. В лявата ръка, протегната напред, държи лавров венец, а с дясната придържа опряната на рамото ѝ висока палмова клонка.
Æ, 19 мм
1. АИМ, инв. № 5035

Монети на тракийския владетел Рескупор I (ок. 48—43/42 г. пр. н. е.)

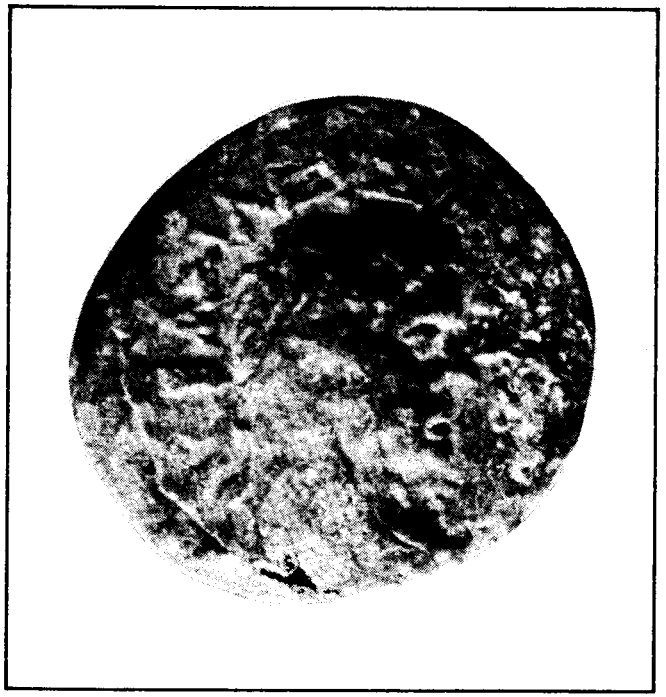

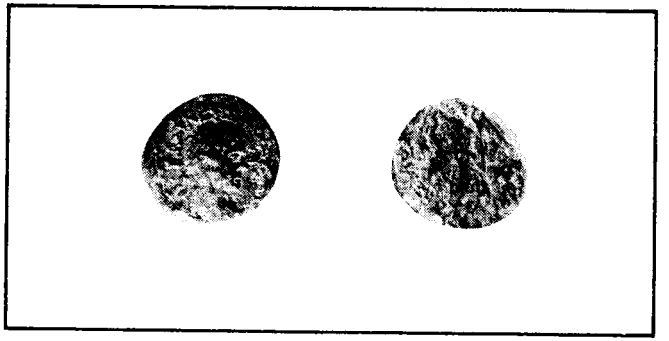

148. РЕСКУПОР I (ОК. 48—43/42 Г. ПР. Н. Е.)
л. ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΟΤΥΣ
Бюст на Котис с мантия и диадема на главата надясно. Изображението е от друг лицев печат
оп. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΡΑΙΣΚΟΥΠΟΡΕΩΣ
Крилатата Ника (Виктория) в ход наляво. В лявата ръка, протегната напред, държи лавров венец, а с дясната придържа опряната на рамото висока палмова клонка. Изображението е от друг печат
Æ, 18 мм
1. АИМ, инв. № 10235

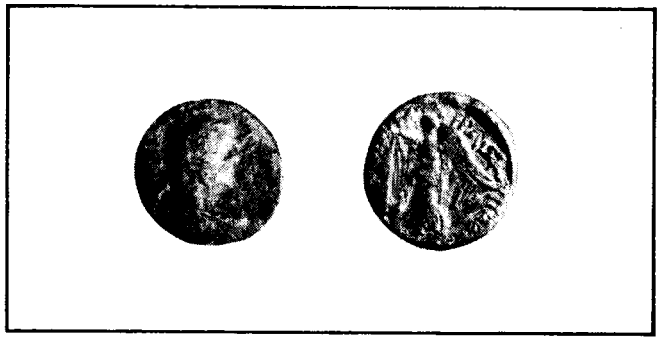

149. РЕСКУПОР I (ОК. 48—43/42 Г. ПР. Н. Е.)
л. ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΟΤΥΣ
Бюст на Котис с мантия и диадема на главата надясно. Изображението е от друг лицев печат
оп. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΡΑΙΣΚΟΥΠΟΡΕΩΣ
Крилатата Ника (Виктория) в ход наляво. В лявата ръка, протегната напред, държи лавров венец, а с дясната придържа опряната на рамото висока палмова клонка. Изображението е от друг печат
Æ, 19 мм
1. АИМ, инв. № 2641

Монети на тракийския владетел Рескупор I (ок. 48—43/42 г. пр. н. е.)

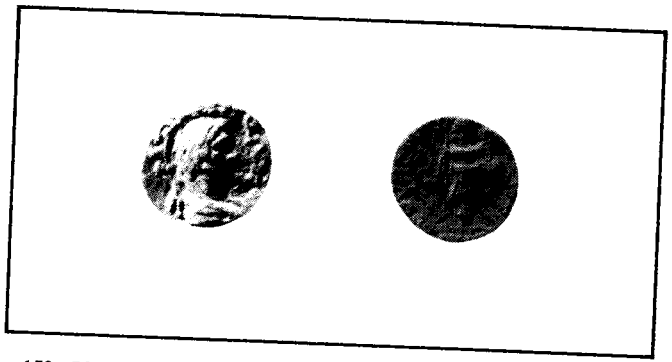

150. РЕСКУПОР I (ОК. 48—43/42 Г. ПР. Н. Е.)
л. ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΟΤΥΣ
Бюст на Котис с мантия и диадема на главата надясно. Изображението е от друг лицев печат
оп. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΡΑΙΣΚΟΥΠΟΡΕΩΣ
Изправен трофей
Æ, 16 мм, 3,66 г
1. Мюнхен

Монети на тракийския владетел Реметалк I (ок. 10 г. пр. н. е — 12 г.)

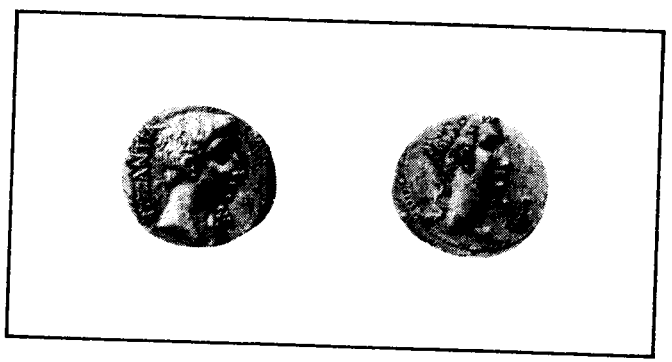

151. РЕМЕТАЛК I (ОК. 10 Г. ПР. Н. Е.—12 Г.)
л. Гологлав бюст на Август с къси къдрави коси надясно. Зад него надпис: BYZANTIA. Отпред монограм
ΚΑ[ΙΣ]ΑΡ[ΟΣ] Зрънчест кръг
оп. Бюст на Реметалк I с диадема надясно. Пред него монограм ΒΑ(ΣΙΛΕΩΣ) Ρ(ΟΙ)Μ(Η)ΤΑΛ(ΚΟΥ)
Зрънчест кръг
Æ, 21 мм, 3,42 г
1. ГИМ, Нова Загора (от съкровището от с. Съдиево)

Монети на тракийския владетел Реметалк I (ок. 10 г. пр. н. е. — 12 г.)

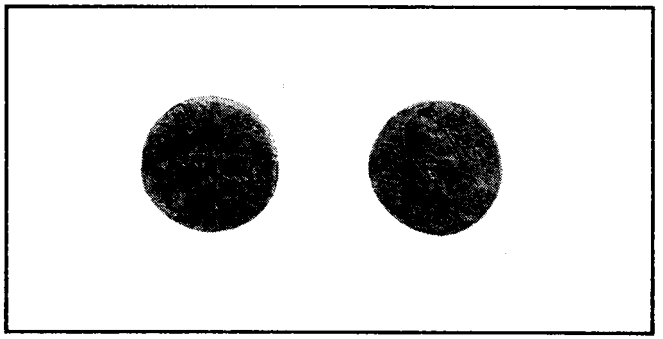

152. РЕМЕТАЛК I (ОК. 10 Г. ПР. Н. Е.—12 Г.)
л. ΣΕΒΑΣΤ[ΟΥ]
Брадва. Пред нея козирог надясно. Следи от зрънчест кръг
оп. ΡΟΙΜ/ΗΤΑΛ/ΚΟΥ
Курулски стол. Върху седалката му глава с диадема (Реметалк I?). Върху самия стол релефен монограм RĀ-P(OI)M(H)TAΛ[KOY]
Отпред диагонално поставен жезъл. Зрънчест кръг
Æ, 17 мм, 2,60 г
1. АИМ, инв. № 6523

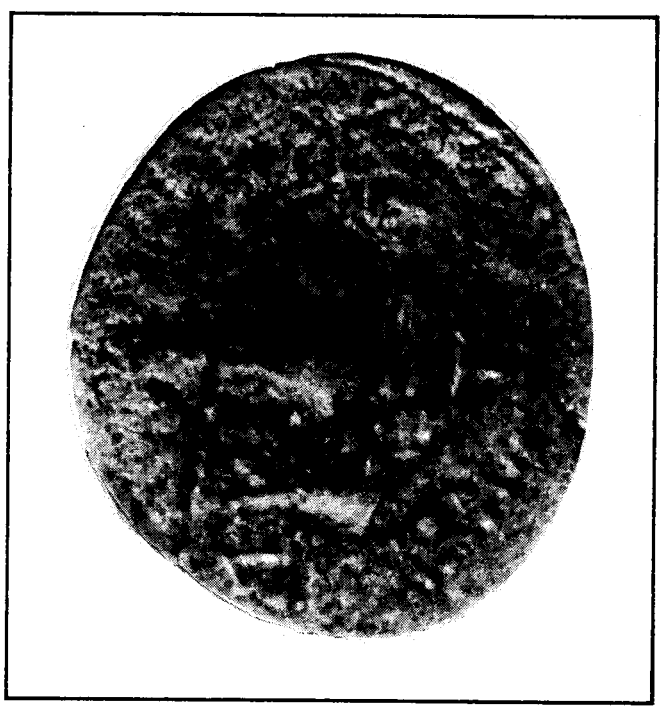

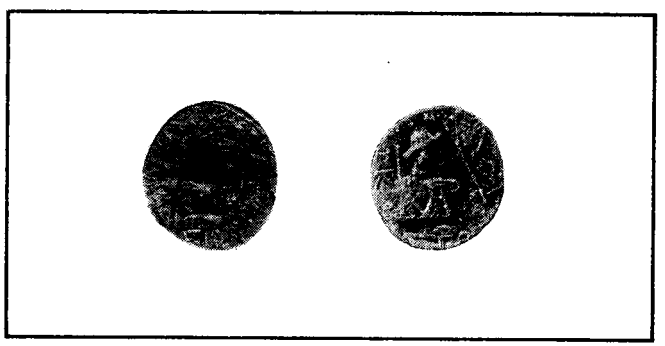

153. РЕМЕТАЛК I (ОК. 10 Г. ПР. Н. Е.—12 Г.)
л. ΣΕΒΑΣΤ[ΟΥ]
Брадва. Под нея козирог надясно. Следи от зрънчест кръг. Изображението е от друг лицев печат
оп. ΣΚΟ/ΣΤΟ ΚΟΥ
Курулски стол. Върху седалката му глава с диадема. Върху самия стол релефен монограм RĀ-P(OI)M(H)TAΛ[KOY]
Отпред диагонално поставен жезъл. Зрънчест кръг. Изображението е от друг печат
Æ, 17 мм
1. НИМ, инв. № 3262. В използваните каталози подобен екземпляр с името на Скосток не е описан

Монети на тракийския владетел Реметалк I (ок. 10 г. пр. н. е. — 12 г.)

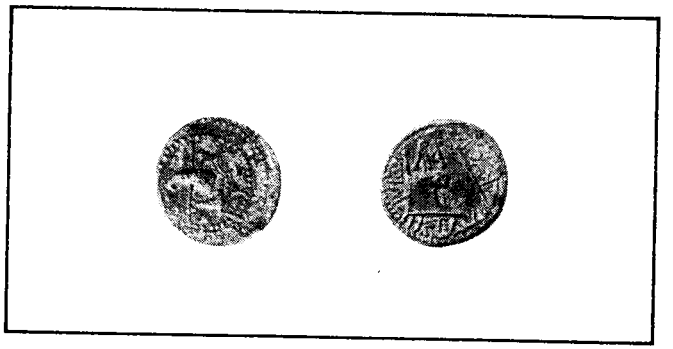

154. РЕМЕТАЛК I (ОК. 10 Г. ПР. Н. Е.—12 Г.)
л. [ΣΕΒΑ]ΣΤΟΥ — надписът е обграден от два, концентрично разположени зрънчести кръга. Брадва. Пред нея козирог надясно
оп. ΡΟΙΜ/ΗΤΑΛ/ΚΟV
Курулски стол. Над него релефен монограм ⋈
Пред него жезъл. Зрънчест кръг
Æ. 16 мм
1. АИМ, инв. № 6974

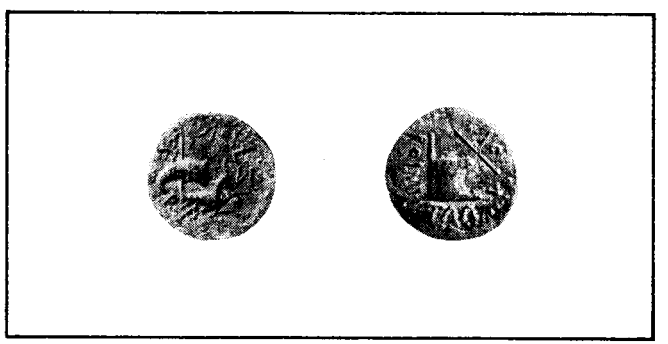

155. РЕМЕТАЛК I (ОК. 10 Г. ПР. Н. Е.—12 Г.)
л. [ΣΕΒΑ]ΣΤΟΥ — надписът е обграден от два концентрично разположени зрънчести кръга. Брадва. Пред нея козирог надясно. Изображението е от друг лицев печат
оп. ΡΟΙΜΗ/ΤΑΛ/ΚΟ/V
Курулски стол. Пред него жезъл. Зрънчест кръг
Æ. 17 мм
1. АИМ, инв. № 6752

Монети на тракийския владетел Реметалк I (ок. 10 г. пр. н. е. — 12 г.)

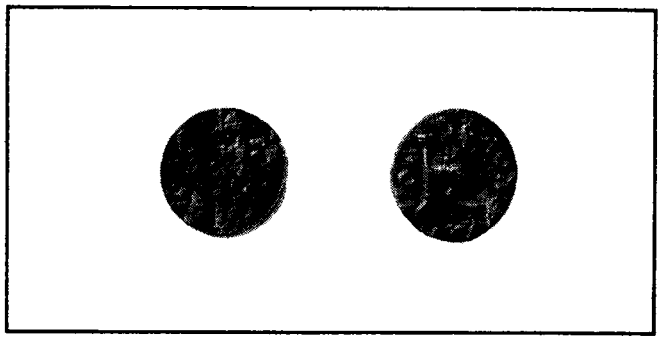

156. РЕМЕТАЛК I (ОК. 10 Г. ПР. Н. Е.—12 Г.)
л. ΣΕΒΑ/ΣΤΟV
Ликторска брадва. Зрънчест кръг
оп. В РОІМ/НТАΛ/КОV
Курулски стол, краката му завършват с лъвски лапи
Æ, 16 мм
1. АИМ, инв. № 6924

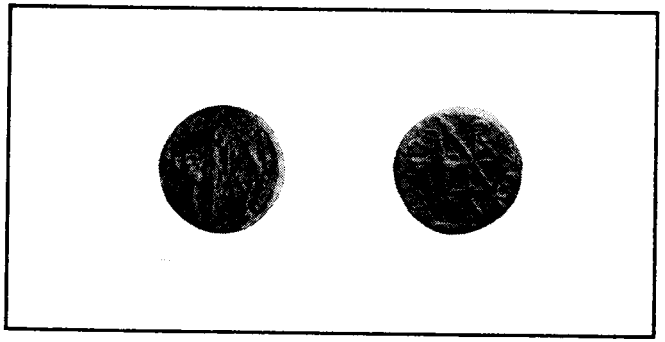

157. РЕМЕТАЛК I (ОК. 10 Г. ПР. Н. Е.—12 Г.)
л. Ликторска брадва, около нея двуредно разположен надпис
ΣΕ ΒΑ
ΣΤ ΟV
Зрънчест кръг
оп. В РОІМНТΑΛКОV
Курулски стол. Жезъл, опрян на него
Æ, 16 мм
1. АИМ, инв. № 6975

Монети на тракийския владетел Реметалк I (ок. 10 г. пр. н. е. — 12 г.)

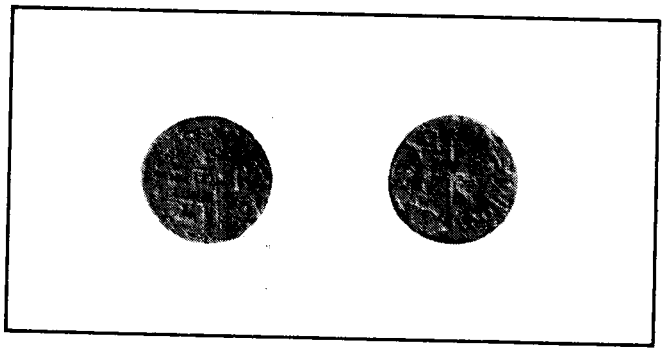

158. РЕМЕТАЛК I (ОК. 10 Г. ПР. Н. Е.—12 Г.)
л. Ликторска брадва, около нея двуредно разположен надпис
ΣΕ ΒΑ
ΣΤ ΟV
Изображението е от друг лицев печат
оп. ΡΟΙΜΗΤΑΛΚΟV
Изправено копие, обърнато с върха надолу. Зрънчест кръг
Æ, 16 мм
I. АИМ, инв. № 4183. В използваните каталози подобен тип за реверса не е описан

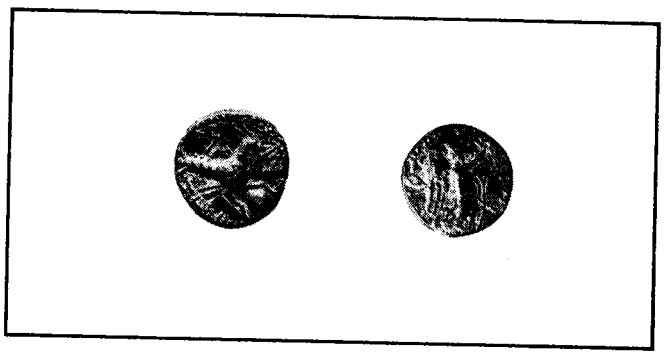

159. РЕМЕТАЛК I (ОК. 10 Г. ПР. Н. Е.—12 Г.)
л. ΚΛΣΕΒΑΣ[ΤΟV]
Козирог надясно. Между краката му кълбо. Зрънчест кръг
оп. - - -/ΜΗ- - -
Крилата Ника (Виктория) права надясно. В лявата си вдигната ръка държи лавров венец. Пред нея — палмова клонка. Зрънчест кръг
Æ, 14 мм, 2,50 г
I. АИМ, инв. № 6976

25.

Монети на тракийския владетел Реметалк I (ок. 10 г. пр. н. е. — 12 г.)

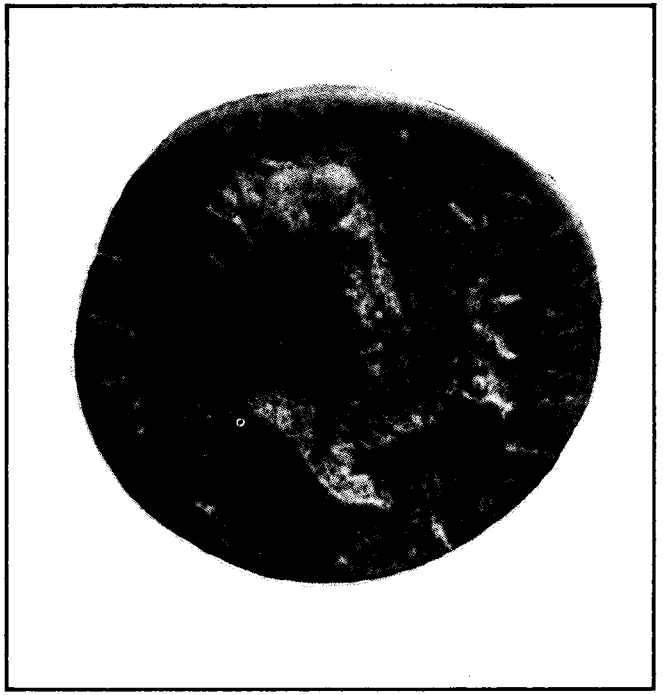

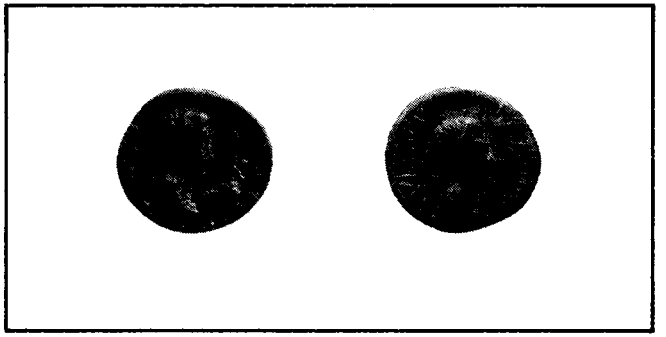

160. РЕМЕТАЛК I (ОК. 10 Г. ПР. Н. Е.—12 Г.)
л. ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΣΕΒΑΣΤΟΥ
Глава на Август с диадема надясно. Пред него — козирог надясно
Зрънчест кръг
оп. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΡΟΙΜΗΤΑΛΚΟΥ
Глава на Реметалк I с диадема надясно.
Следи от зрънчест кръг
Æ, 20 мм
1. АИМ, инв. № 6458

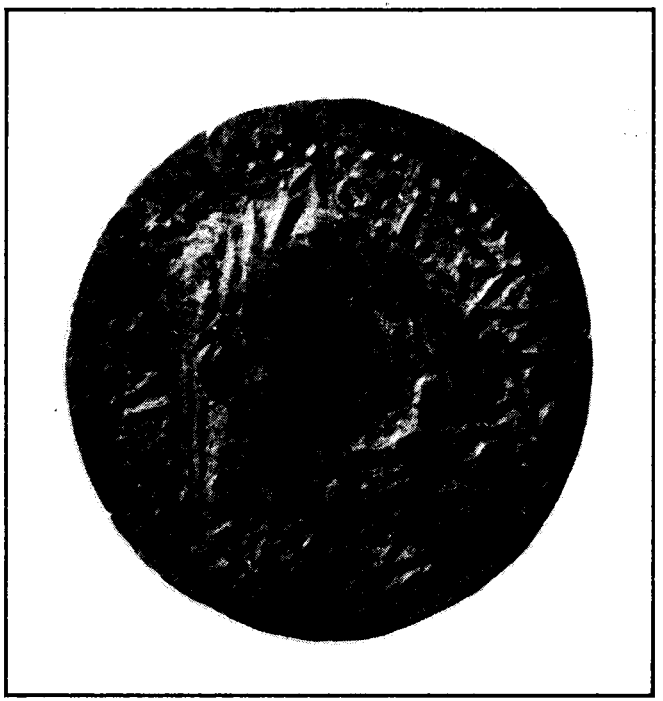

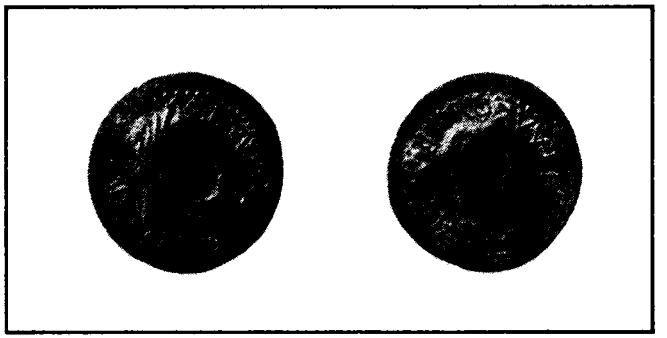

161. РЕМЕТАЛК I (ОК. 10 Г. ПР. Н. Е.—12 Г.)
л. ΚΑΙΣ/ΑΡΟΣ ΣΕΒΑΣΤΟΥ
Глава на Август надясно. С диадема. Пред него — козирог надясно
Зрънчест кръг
оп. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΡΟΙΜΗΤΑΛΚΟΥ
Глава на Реметалк I с диадема надясно
Зрънчест кръг
Æ, 25 мм
1. АИМ, инв. № 6454

Монети на тракийския владетел Реметалк I (ок. 10 г. пр. н. е. — 12 г.)

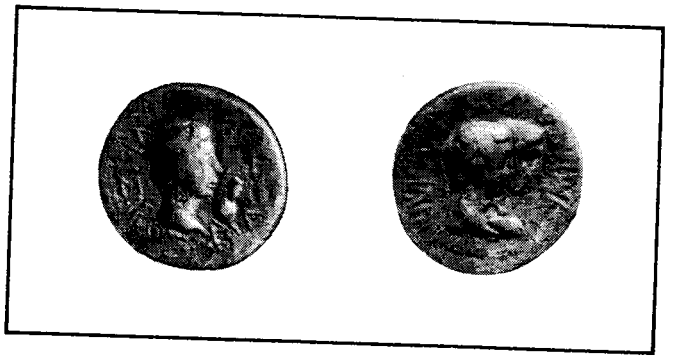

162. РЕМЕТАЛК I (ОК. 10 Г. ПР. Н. Е.—12 Г.)
л. ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΣΕΒΑΣΤΟΥ
Глава на Август надясно. Пред него шише с високо гърло. Зрънчест кръг
оп. ΒΑΣΙΛΕ/ΩΣ/ ΡΟΙΜΗΤΑΛΚΟΥ
Допрени една до друга глави на Реметалк I (с диадема на главата) и на неговата съпруга в профил надясно
Æ, 24 мм
1. АИМ, инв. № 757

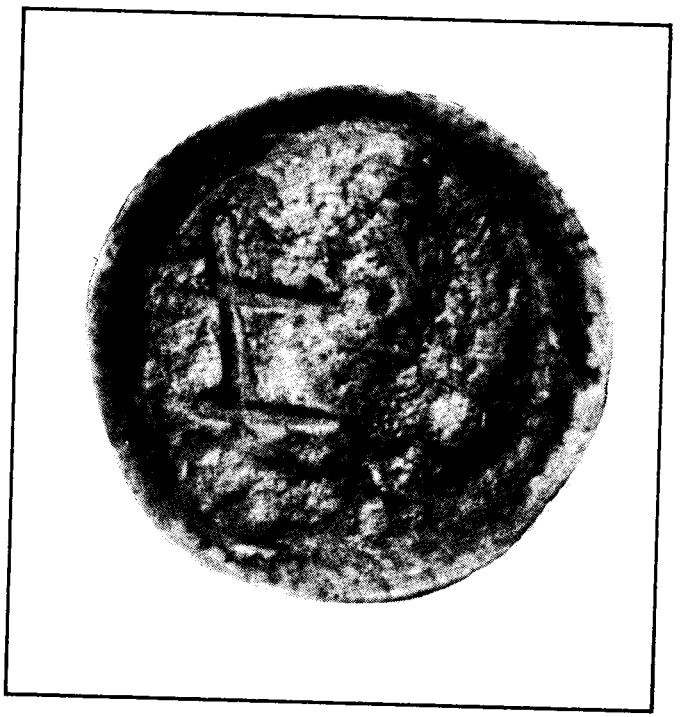

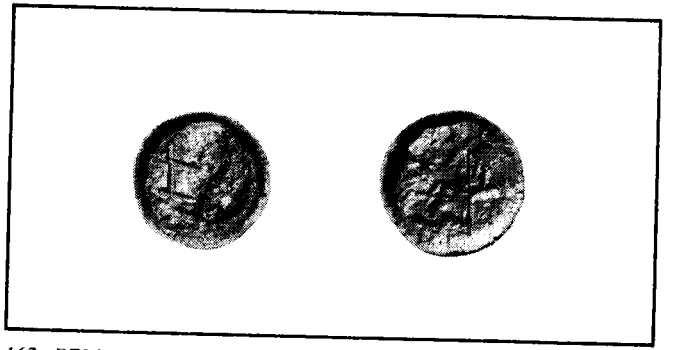

163. РЕМЕТАЛК I (ОК. 10 Г. ПР. Н. Е.—12 Г.)
л. Глава на Август надясно. Пред него шише с високо гърло. Издълбан с поансон знак
оп. Допрени една до друга глави на Реметалк I и на неговата съпруга в профил надясно. Два знака, издълбани с поансон
Æ, 19 мм, 9,60 г (екзагия)
1. АИМ, инв. № 10320

Монети на тракийския владетел Реметалк I (ок. 10 г. пр. н. е. — 12 г.)

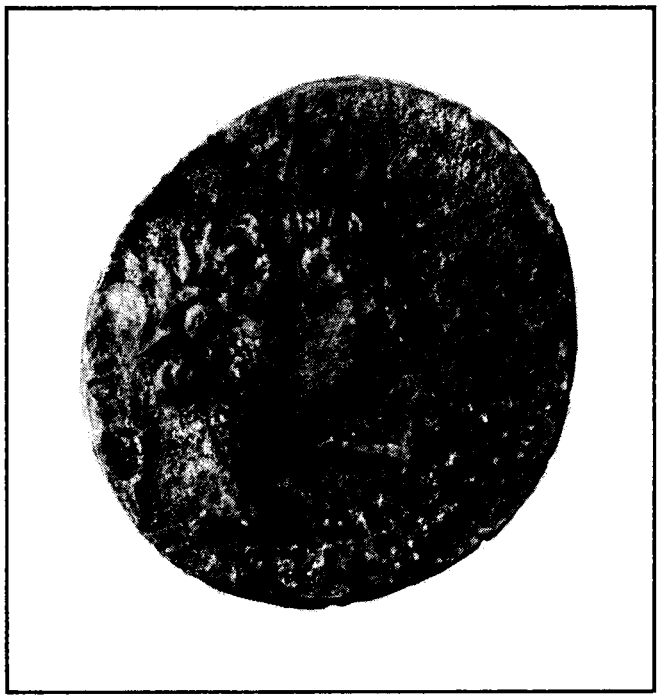

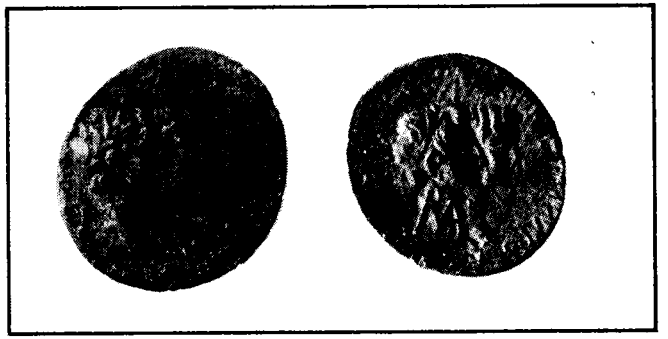

164. РЕМЕТАЛК I (ОК. 10 Г. ПР. Н. Е.—12 Г.)
л. ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΣΕΒΑΣΤΟΥ
Допрени една до друга глави на Август и на Ливия в профил надясно (Август е с лавров венец на главата). Пред тях — козирог надясно. Зрънчест кръг
оп. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΡΟΙΜΗΤΑΛΚΟΥ
Допрени една до друга глави на Реметалк I и на неговата съпруга в профил надясно (тракийският цар е с диадема). Върху врата на Реметалк I — релефен монограм RĀ
Зрънчест кръг
Æ, 28 мм
I. АИМ, инв. № 5267

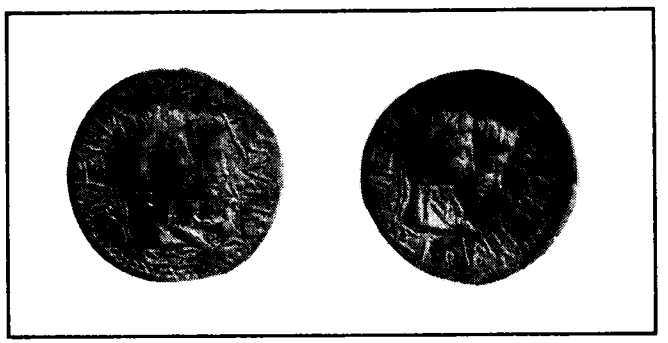

165. РЕМЕТАЛК I (ОК. 10 Г. ПР. Н. Е.—12 Г.)
л. ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΣΕΒΑΣΤΟΥ
Допрени една до друга глави на Август и на Ливия в профил надясно. (Август е с лавров венец на главата). Пред тях — козирог надясно. Зрънчест кръг. Изображението е от друг лицев печат
оп. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΡΟΙΜΗΤΑΛΚΟΥ
Допрени една до друга глави на Реметалк I и на неговата съпруга в профил надясно (тракийският цар е с диадема). Върху врата на Реметалк I монограм RĀ като контрамарка, затворена в правоъгълна рамка. Изображението е от друг печат
Æ, 28 мм
I. АИМ, инв. № 6189

Монети на тракийския владетел Реметалк I (ок. 10 г. пр. н. е. — 12 г.)

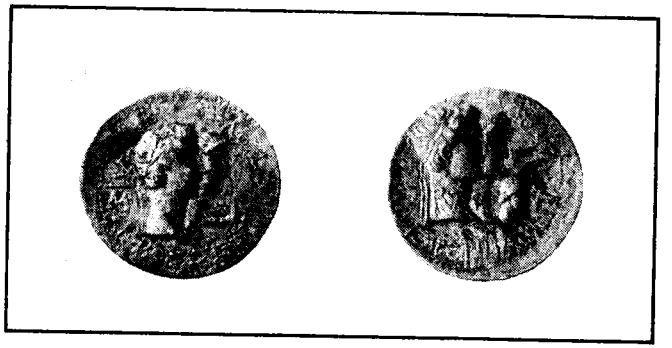

166. РЕМЕТАЛК I (ОК. 10 Г. ПР. Н.Е.—12 Г.)

л. ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΣΕΒΑΣΤΟΥ

Допрени една до друга глави на Август и на Ливия в профил надясно (Август е с лавров венец на главата). Пред тях — козирог надясно. Зрънчест кръг. Изображението е от друг лицев печат

оп. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΡΟΙΜΗΤΑΛΚΟΥ

Допрени една до друга глави на Реметалк I и неговата съпруга в профил надясно (тракийският цар е с диадема). Пред тях вдясно миниатюрна глава (Реметалковият син Котис). Върху врата на Реметалк I релефен монограм RĀ. Зрънчест кръг

Æ, 27 мм

I. АИМ, инв. № 6453

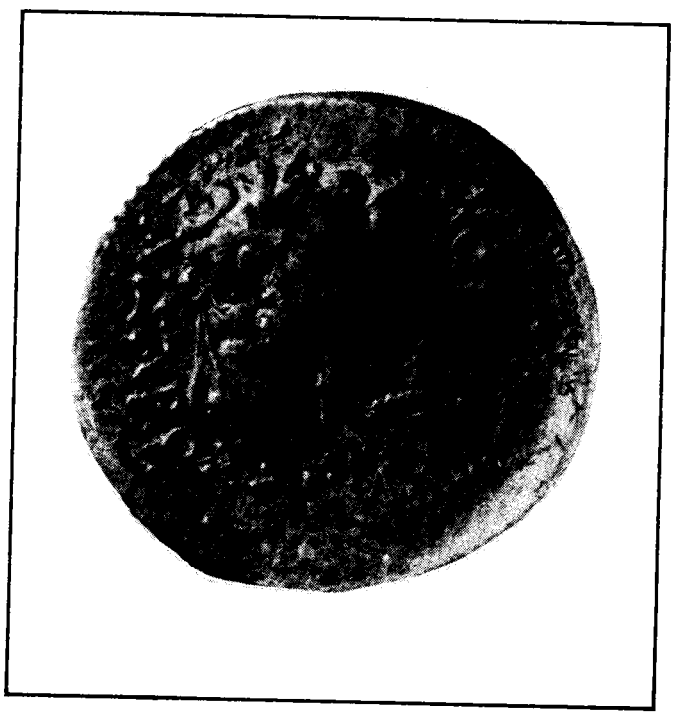

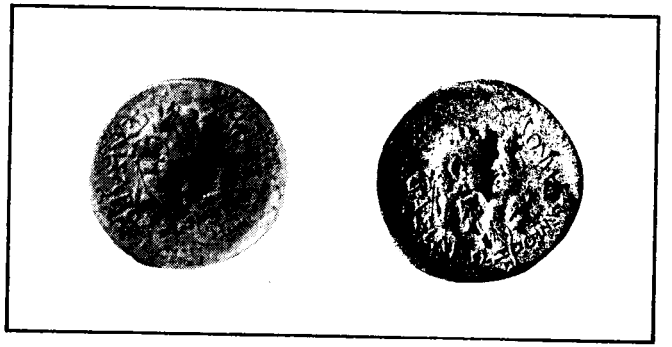

167. РЕМЕТАЛК I (ОК. 10 Г. ПР. Н. Е.—12 Г.)

л. ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΣΕΒΑΣΤΟΥ

Допрени една до друга глави на Август и на Ливия в профил надясно (Август е с лавров венец на главата). Пред тях — козирог надясно. Зрънчест кръг. Изображението е от друг лицев печат

оп. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΡΟΙΜΗΤΑΛΚΟΥ

Бюстове на Реметалк I и на неговата съпруга (тя е с мантия, драпирана отпред на гърдите) в профил надясно. Пред тях — малък бюст на Котис. Върху врата на Реметалк — контрамарка — мъжки бюст надясно (Котис?), обграден от елипсовидна рамка. Зрънчест кръг

Æ, 27 мм

I. АИМ, инв. № 6749

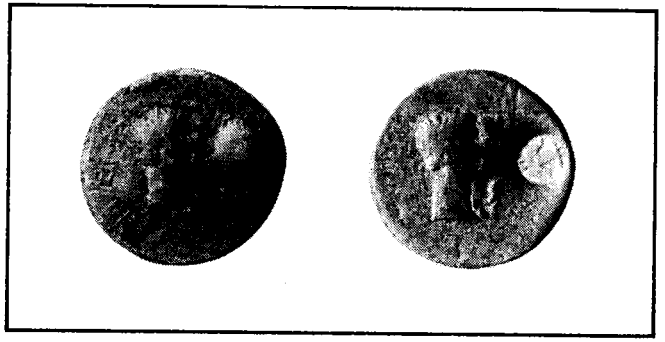

Монети на тракийския владетел Реметалк I (ок. 10 г. пр. н. е. — 12 г.)

168. РЕМЕТАЛК I (ОК. 10 Г. ПР. Н. Е.—12 Г.)

л. ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΣΕΒΑΣΤΟV

Допрени една до друга глави на Август и на Ливия в профил надясно (Август е с лавров венец на главата). Пред тях — козирог надясно. Зрънчест кръг. Изображението е от друг лицев печат

оп. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΡΟΙΜΗΤΑΛΚΟV

Бюстове на Реметалк I и на неговата съпруга (тя е с мантия, драпирана отпред на гърдите) в профил надясно. Пред тях — малък бюст на Котис. В полето вдясно — контрамарка — котва, обградена от овална рамка. Изображението е от друг печат

Æ, 26 мм

1. АИМ, инв. № 7353

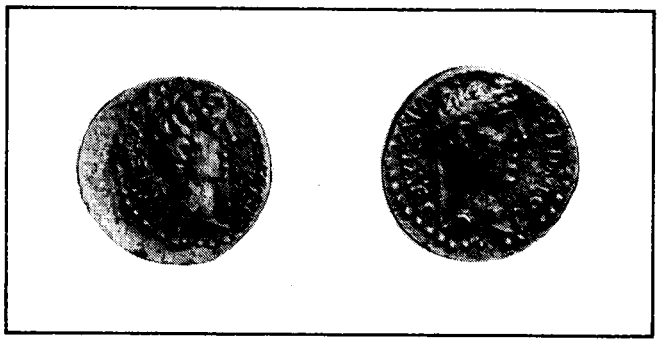

Монети на тракийския владетел Реметалк II (ок. 21—26 г.)

169. РЕМЕТАЛК II (ОК. 21—26 Г.)

л. ΚΑΙΣΑΡΟ/Σ/ ΣΕΒΑΣΤΟV

Гологлав бюст на Тиберий надясно. С къси къдрави коси. Зрънчест кръг

оп. ΒΑΣΙΛΩV/Σ/ ROIMHT[ALKOV]

Бюст на Реметалк II с диадема надясно. Зрънчест кръг

Æ, 20 мм

1. АИМ, инв. № 10952

Монети на тракийския владетел Реметалк II (ок. 21—26 г.)

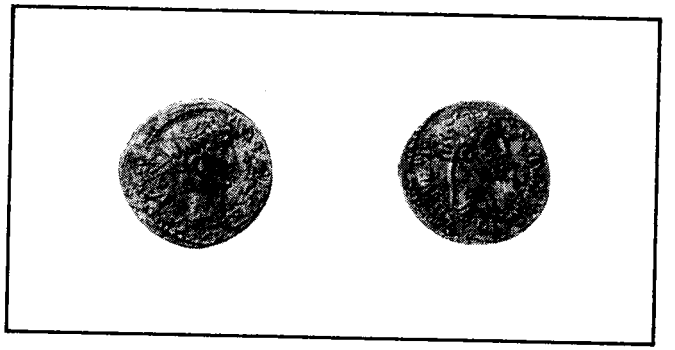

170. РЕМЕТАЛК II (ОК. 21—26 Г.)
л. ΚΑΙΣΑΡΟ/Σ/ ΣΕΒΑΣΤΟV
Гологлав бюст на Тиберий надясно с къси къдрави коси. Зрънчест кръг. Изображението е от друг лицев печат
оп. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΡΟΙ/ΜΗΤΑΛΚΟV
Бюст на Реметалк II с диадема надясно. Зрънчест кръг. Изображението е от друг печат
Æ, 20 мм
1. АИМ, инв. № 2393

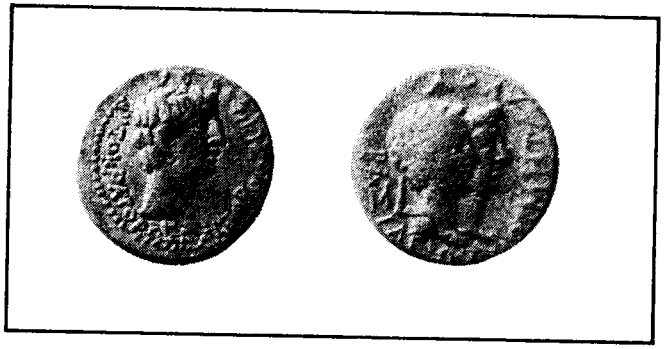

171. РЕМЕТАЛК II (ОК. 21—26 Г.)
л. ΑVΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣΚΑΙΣΑΡΟΣ ΣΕΒΑ[ΣΤΟV]
Гологлав бюст на Тиберий надясно. С къси къдрави коси. Зрънчест кръг
оп. ΒΑΣΙΛΕΩΣΡΟΙΜΗΤΑΛΚΟV
Бюстове на Реметалк II (с диадема на главата) и на неговата съпруга, допрени един до друг, в профил надясно
Æ, 25 мм
1. АИМ, инв. № 8531

Монети на тракийския владетел Реметалк II (ок. 21—26 г.)

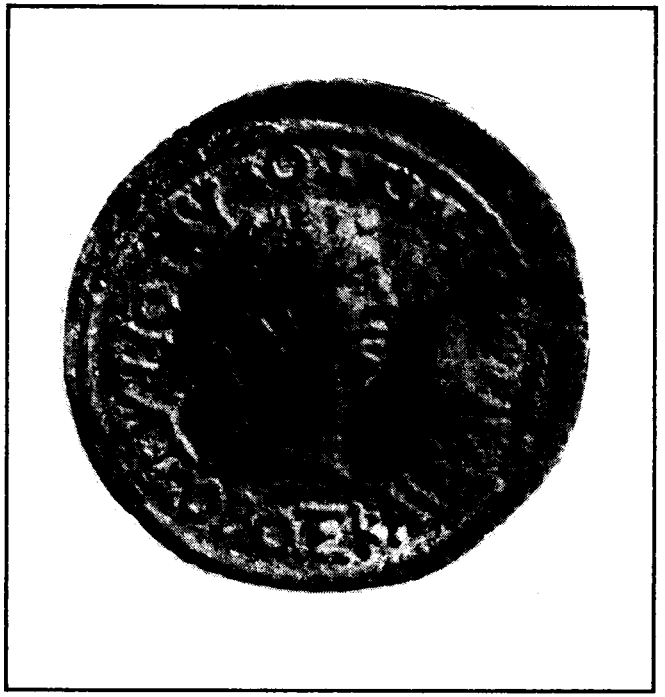

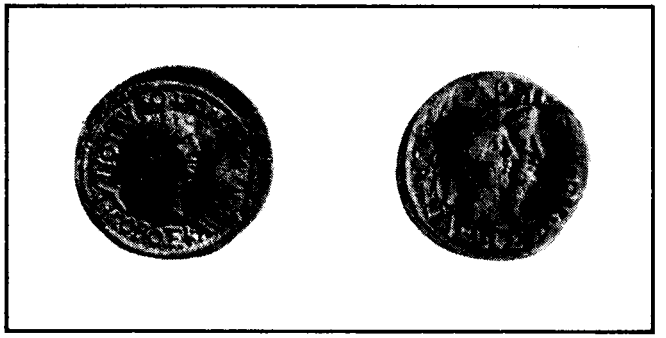

172. РЕМЕТАЛК II (ОК. 21—26 Г.)
л. AVTOKPATOPOCKAΣAPOΣ ΣEBA[ΣTOV]
Гологлав бюст на Тиберий надясно. С къси къдрави коси. Зрънчест кръг. Изображението е от друг лицев печат
оп. BAΣIΛEΩΣ POIMHTAΛKOV
Бюстове на Реметалк II (с диадема на главата) и на неговата съпруга, допрени един до друг, в профил надясно. Изображението е от друг печат
Æ, 25 мм
1. АИМ, инв. № 3539

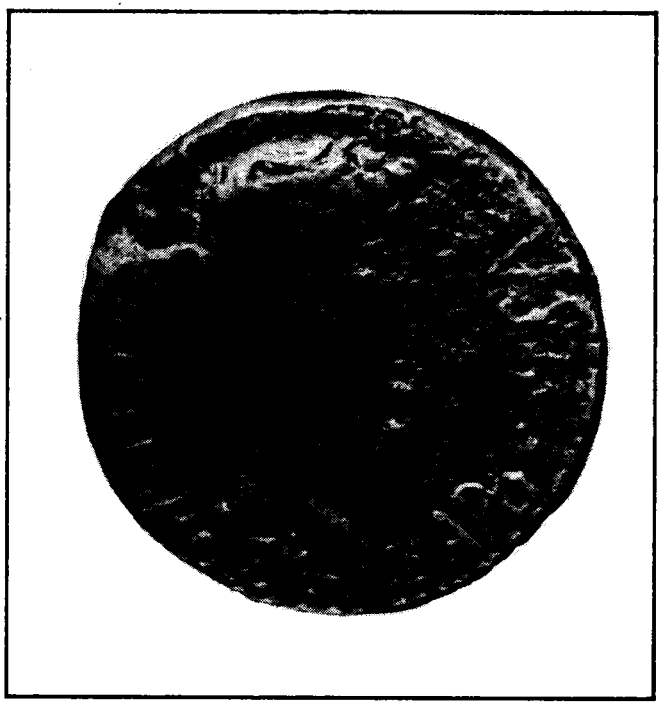

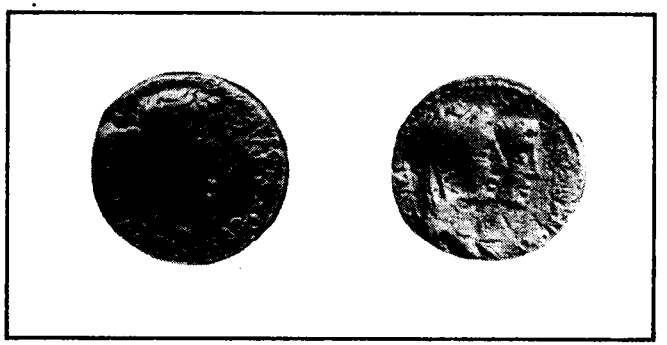

173. РЕМЕТАЛК II (ОК. 21—26 Г.)
л. AVTOKPATOPOCKAIΣAPOΣ ΣEBA[ΣTOV]
Гологлав бюст на Тиберий надясно. С къси къдрави коси. Зрънчест кръг. Изображението е от друг лицев печат
оп. BAΣIΛEΩΣ POIMHTAΛKOV
Бюстове на Реметалк II (с диадема на главата) и на неговата съпруга, допрени един до друг, в профил надясно. Върху лицето на Реметалк II — контрамарка — монограм , затворен в правоъгълна рамка. Зрънчест кръг. Изображението е от друг печат
Æ, 25 мм
1. АИМ, инв. № 3042

Монети на тракийския владетел Реметалк III (ок. 37—44 г.)

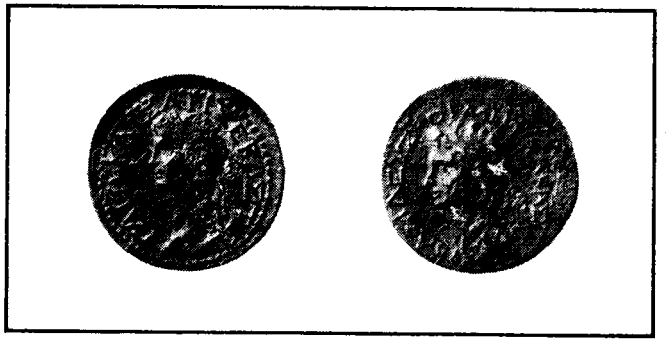

174. РЕМЕТАЛК III (ОК. 37—44 Г.)
л. ΓΑΙΩΚΑΙΣΑΡΙΣΕΒΑΣΤΩ
Бюст на Калигула наляво. С лавров венец. Зрънчест кръг
оп. ΒΑΣΙΛΕΥΣ/ΡΟΙΜΗΤΑΛΚΑΣ
Бюст на Реметалк III наляво. С диадема и драпирана мантия. Зрънчест кръг
Æ, 25 мм
1. АИМ, инв. № 6464

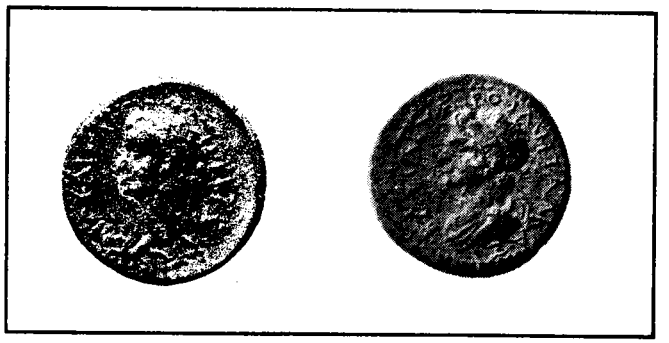

175. РЕМЕТАЛК III (ОК. 37—44 Г.)
л. ΓΑΙΩΚΑΙΣΑΡΙΣΕΒΑΣΤΩ
Бюст на Калигула наляво. С лавров венец. Зрънчест кръг. Изображението е от друг лицев печат
оп. ΒΑΣΙΛΕΥΣ/ΡΟΙΜΗΤΑΛΚΑΣ
Бюст на Реметалк III наляво. С диадема и драпирана мантия, закопчана на лявото рамо. Изображението е от друг печат
Æ, 25 мм, 10,08 г
1. АИМ, инв. № 6463

Монети на тракийския владетел Реметалк III (ок. 37—44 г.)

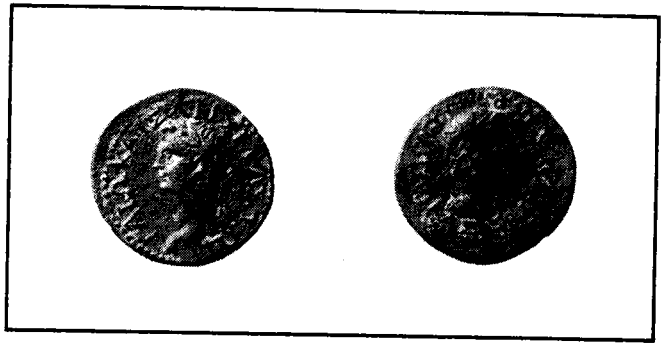

176. РЕМЕТАЛК III (ОК. 37—44 Г.)
л. ΓΑΙΩΚΑΙΣΑΡΙΣΕΒΑΣΤΩ
Бюст на Калигула наляво. С лавров венец. Зрънчест кръг. Изображението е от друг лицев печат
оп. ΒΑΣΙΛΕΥΣΡΟΙΜΗΤΑΛΚΑΣ
Бюст на Реметалк III надясно. С драпирана мантия, закопчана на дясното рамо. Зрънчест кръг
Æ, 24 мм, 10,88 г
I. АИМ, инв. № 7447

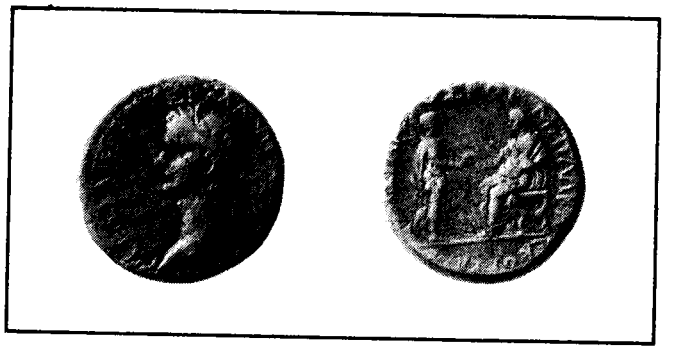

177. РЕМЕТАЛК III (ОК. 37—44 Г.)
л. ΓΑΙΩΚΑΙΣΑΡΙΓΕΡΜΑΝΙ[ΚΩΣΕΒΑΣΤΩ]
Бюст на Калигула с лавров венец наляво. Зрънчест кръг
оп. ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΡΟΙ/ΜΗΤΑΛΚΑ/Σ ΚΟΤΥΩΣ
Калигула, седнал на престол без облегалка наляво, подава диадема на застаналия пред него прав Реметалк III. С дясната ръка тракийският владетел поема диадемата. С лявата ръка той държи жезъл (или копие?). Следи от зрънчест кръг
Æ, 28 мм, 23,60 г
I. АИМ, инв. № 1303

Цветно приложение

Сребърен тетрастатер на Дероните (лице)

Сребърна монета на
Дерониte (лице)

26.

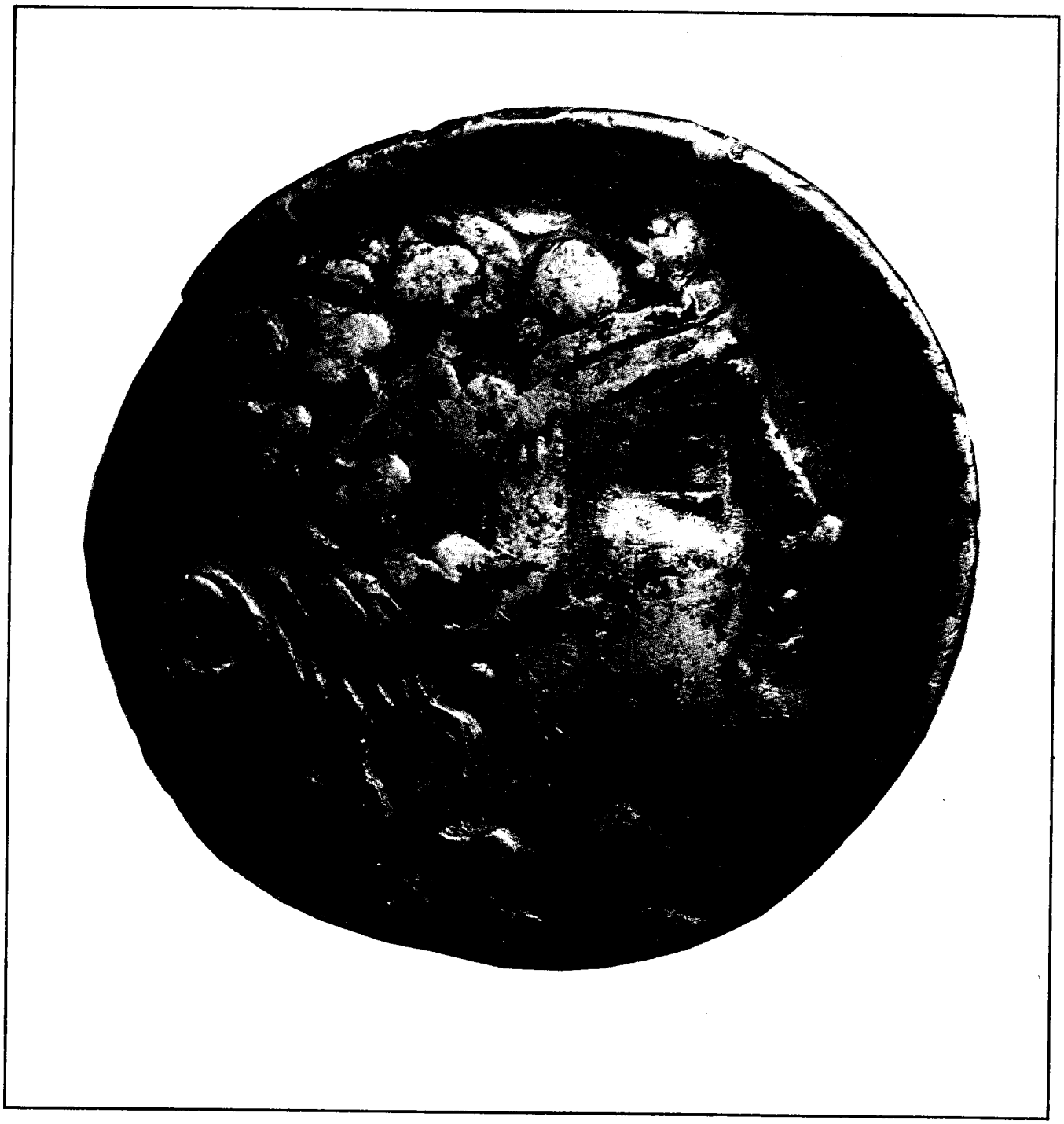

Подражание на тасоска тетрадрахма (лице)

Подражание на тасоска тетрадрахма (опако)

Цветно приложение

Сребърен тетрастатер на Дероните (лице)

Сребърна монета на Дероните (лице)

26.

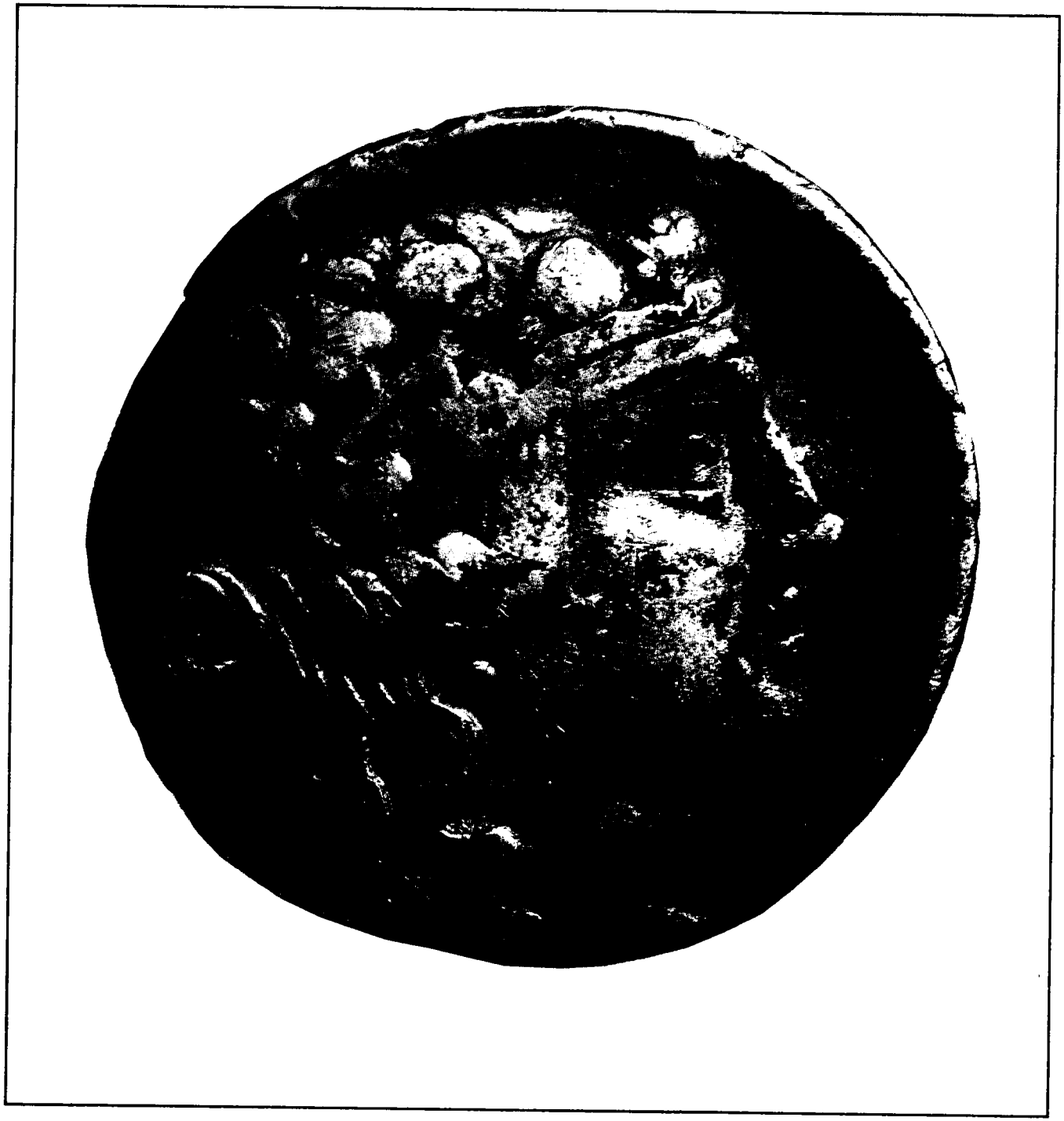

Подражание на тасоска тетрадрахма (лице)

Подражание на тасоска тетрадрахма (опако)

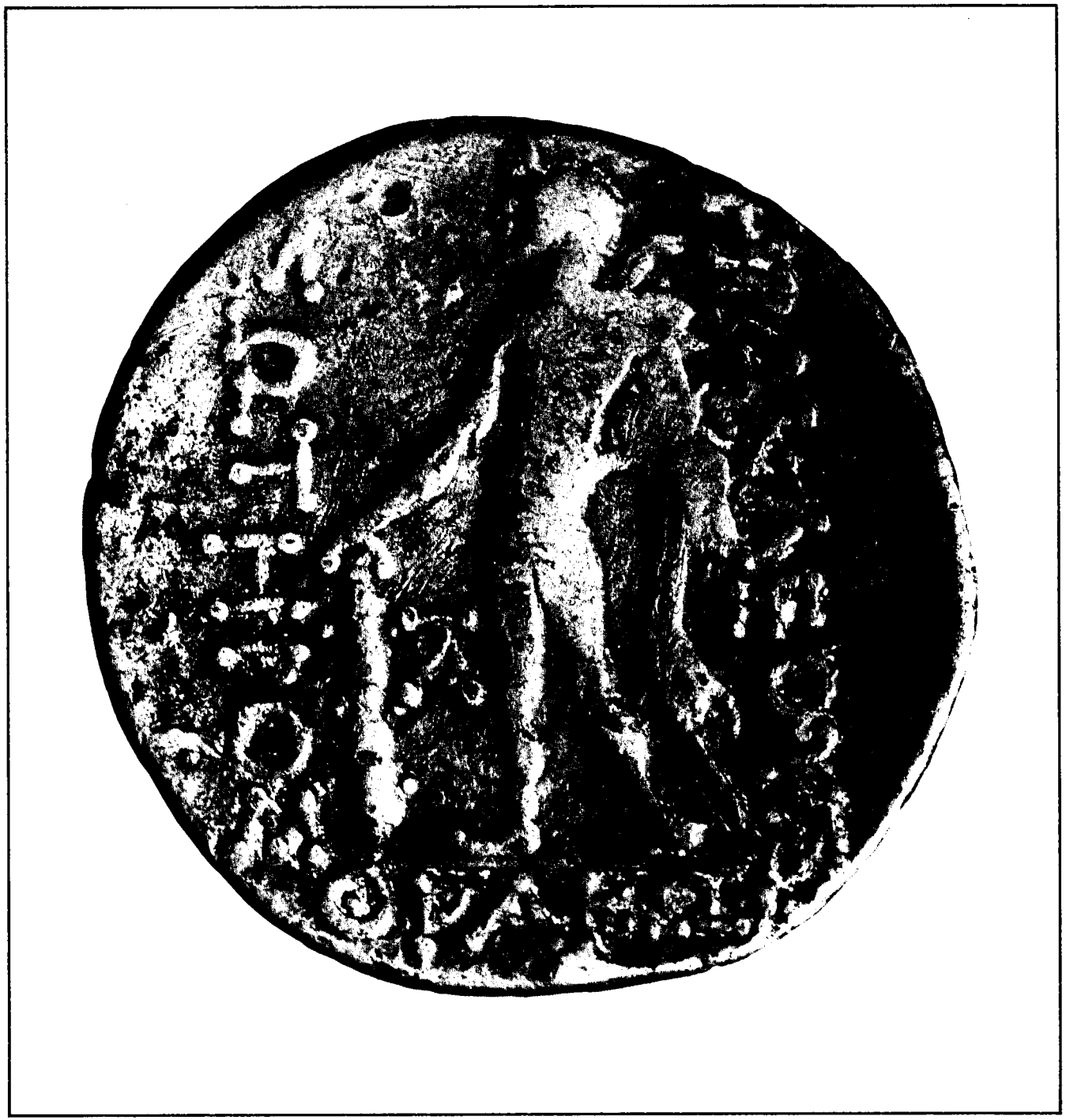

Сребърна монета
Меток (лице)

ребърна монета на
еток (опако)

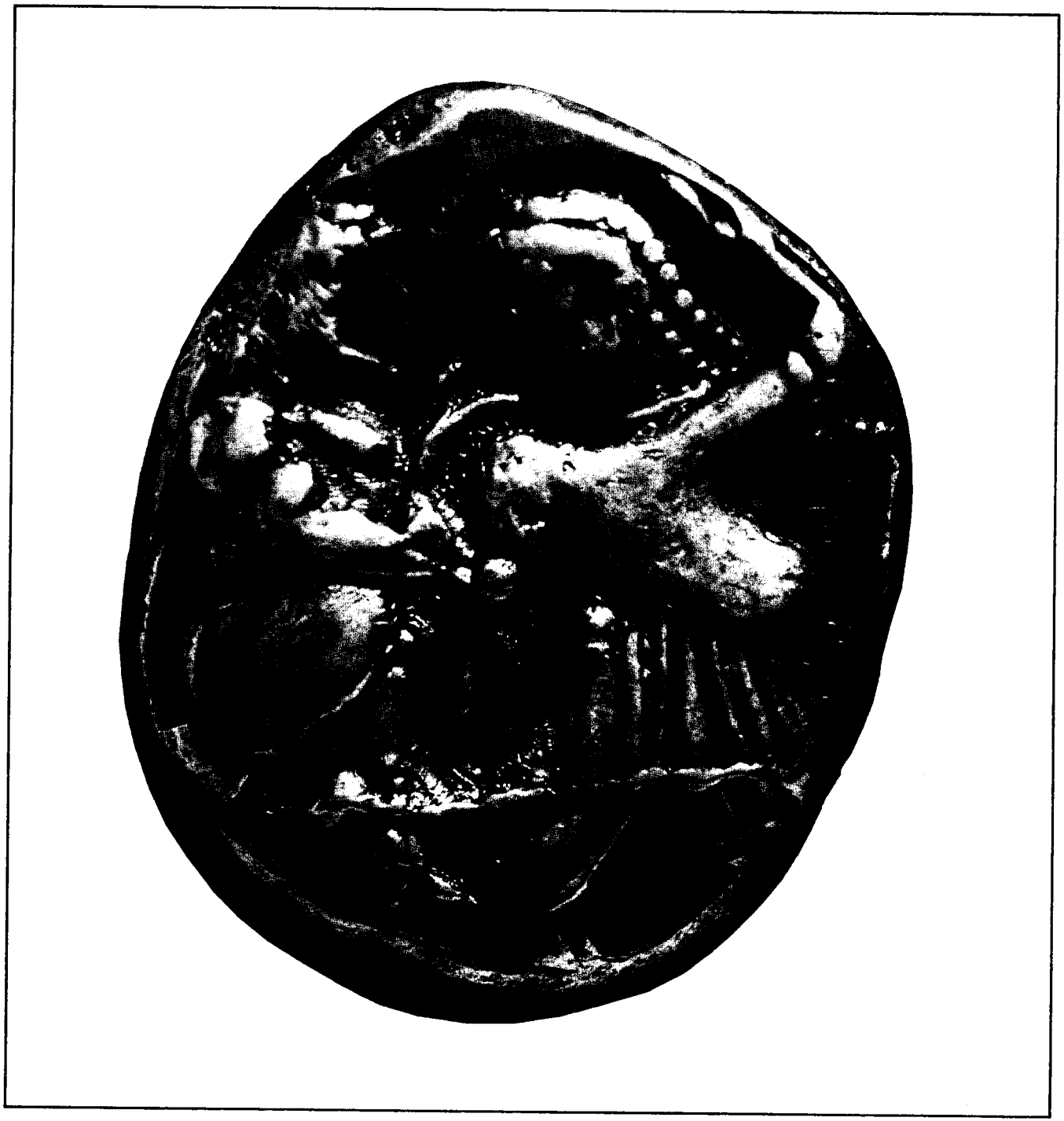

Сребърен статер на Лете (лице)

Сребърна монета на Спарадок (лице)

Сребърна монета на Спарадок (опако)

Тетрадрахма на Скосток (лице)

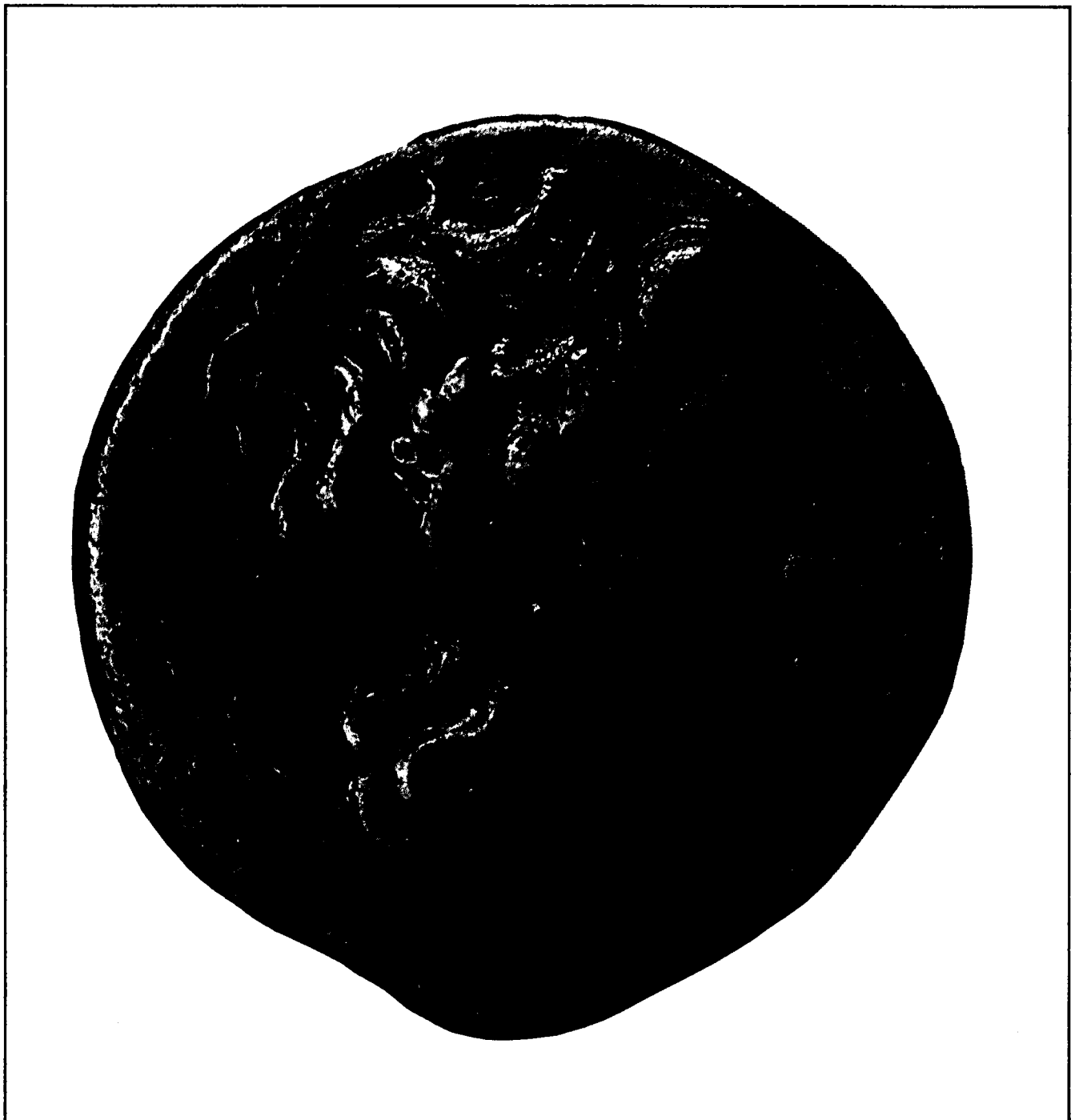

Тетрадрахма на Скосток (опако)

Сребърна монета на Котис I (лице)

Сребърна монета на Котис I (опако)

Бронзова монета на Реметалк I (лице)

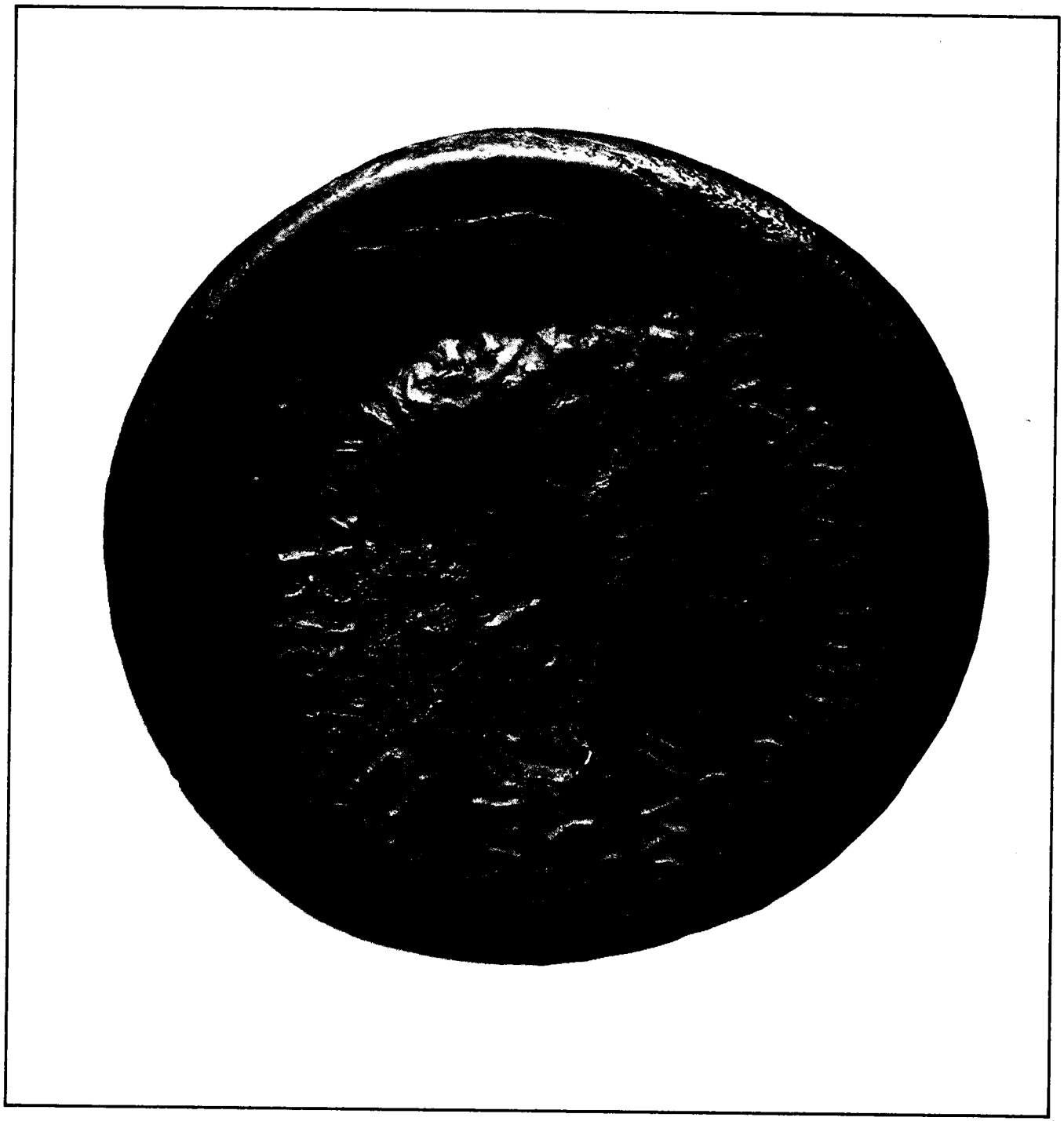

27.

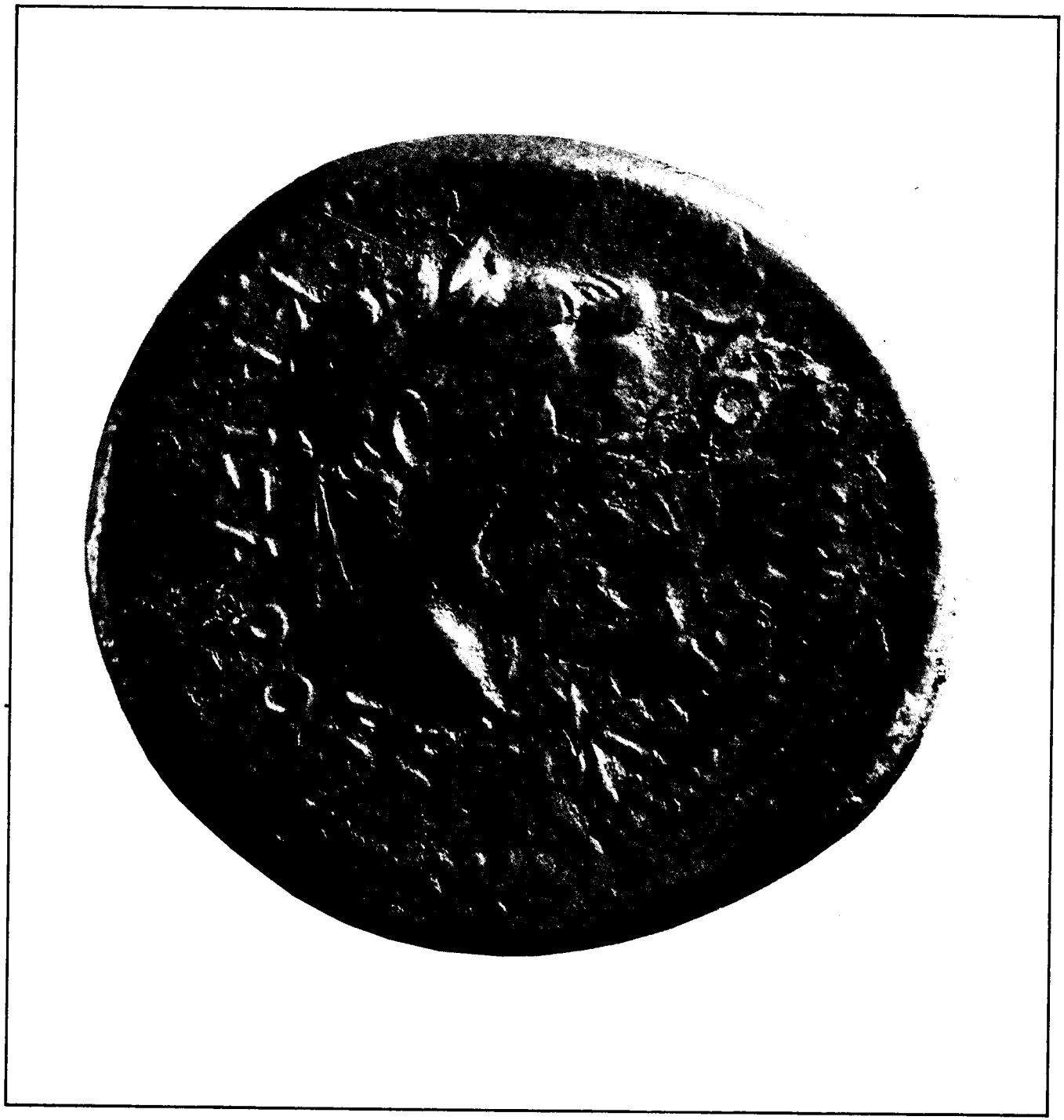

Бронзова монета на Реметалк I (опако)

Сребърна монета на Севт II (лице)

Дидрахма на Севт II (опако)

ребърна монета на
парадок (лице)

Сребърна монета на Мозес (лице)

Сребърна монета на Мозес (опако)

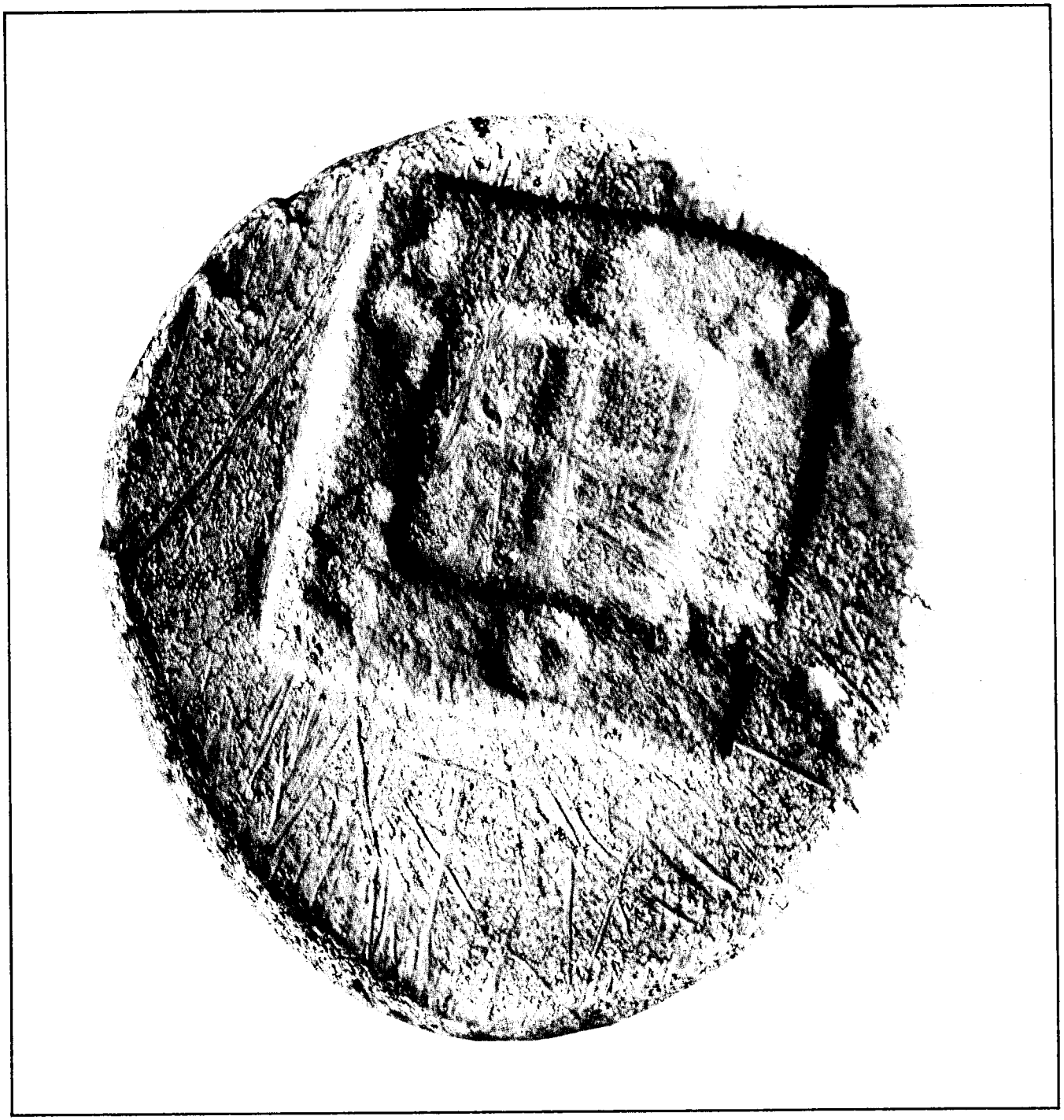

Бронзова монета на Котис и Рескупор (лице)

Бронзова монета на Котис и Рескупор (опако)

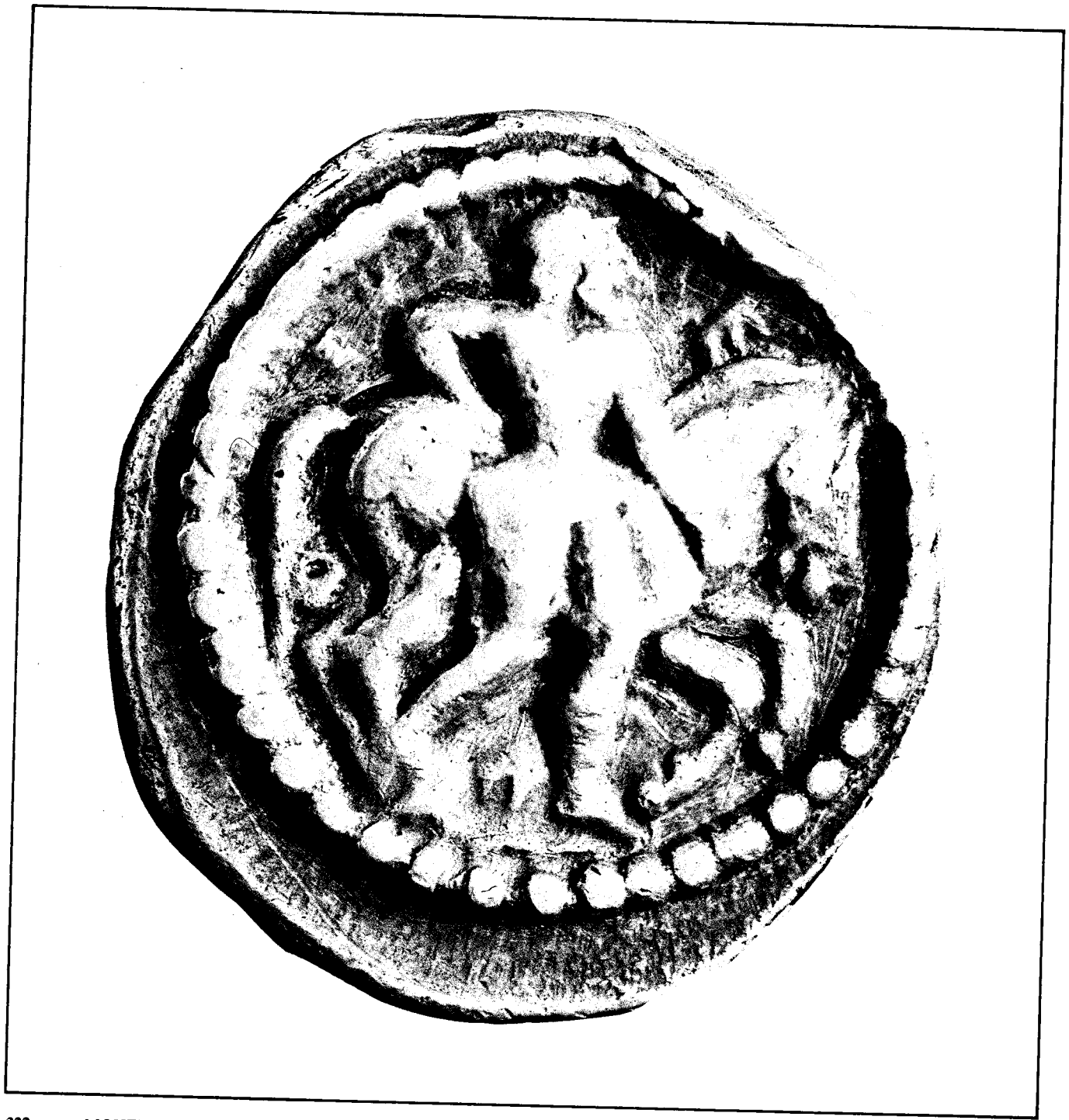

Сребърен статер на Тинтените (лице)

Сребърен статер на Гинтените (лице)

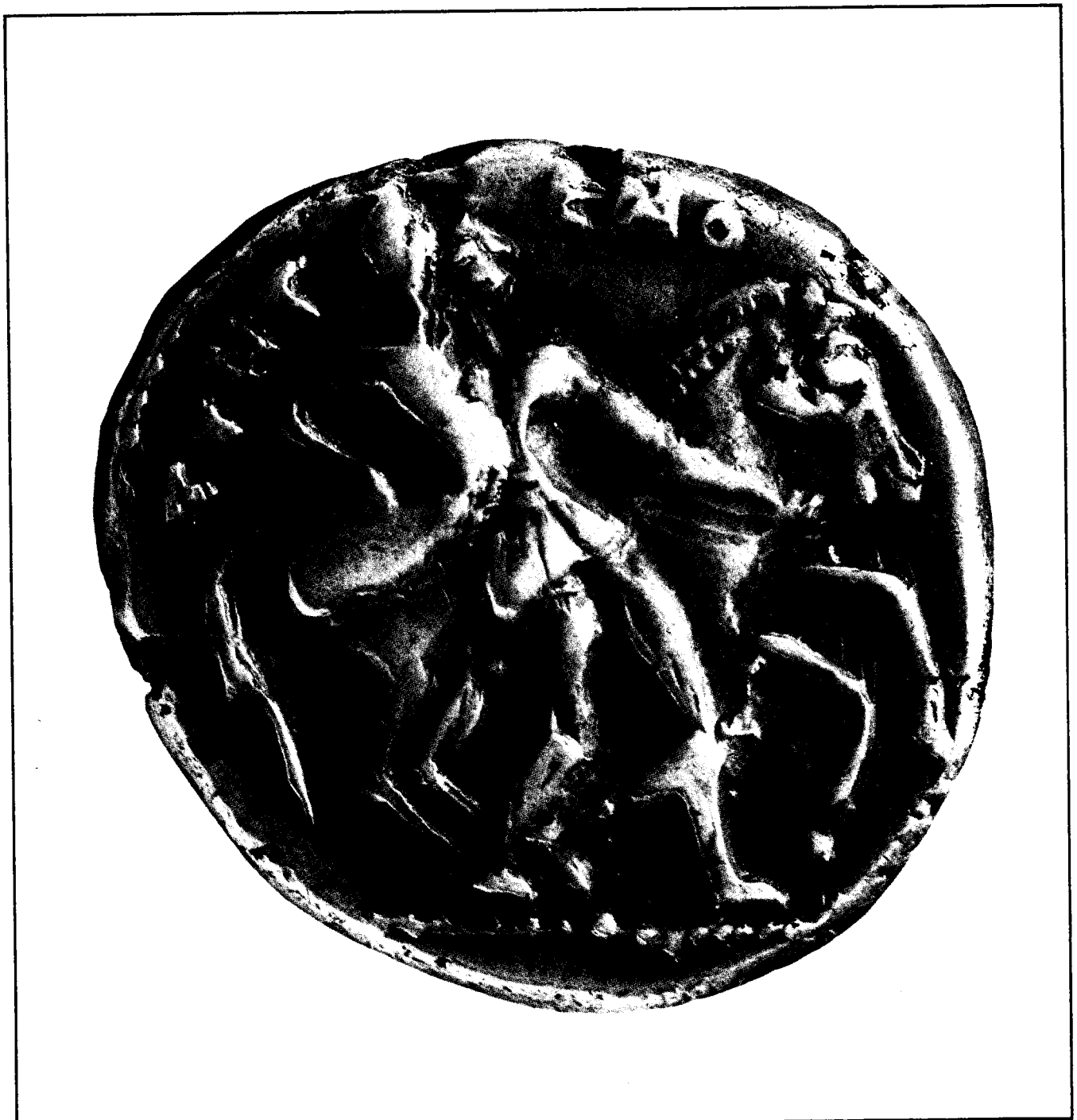

Сребърна монета на Сараток (лице)

Сребърна монета на Тераток (опако)

28.

Бронзова монета на Сараток (лице)

Сребърен статер на Ореските (лице)

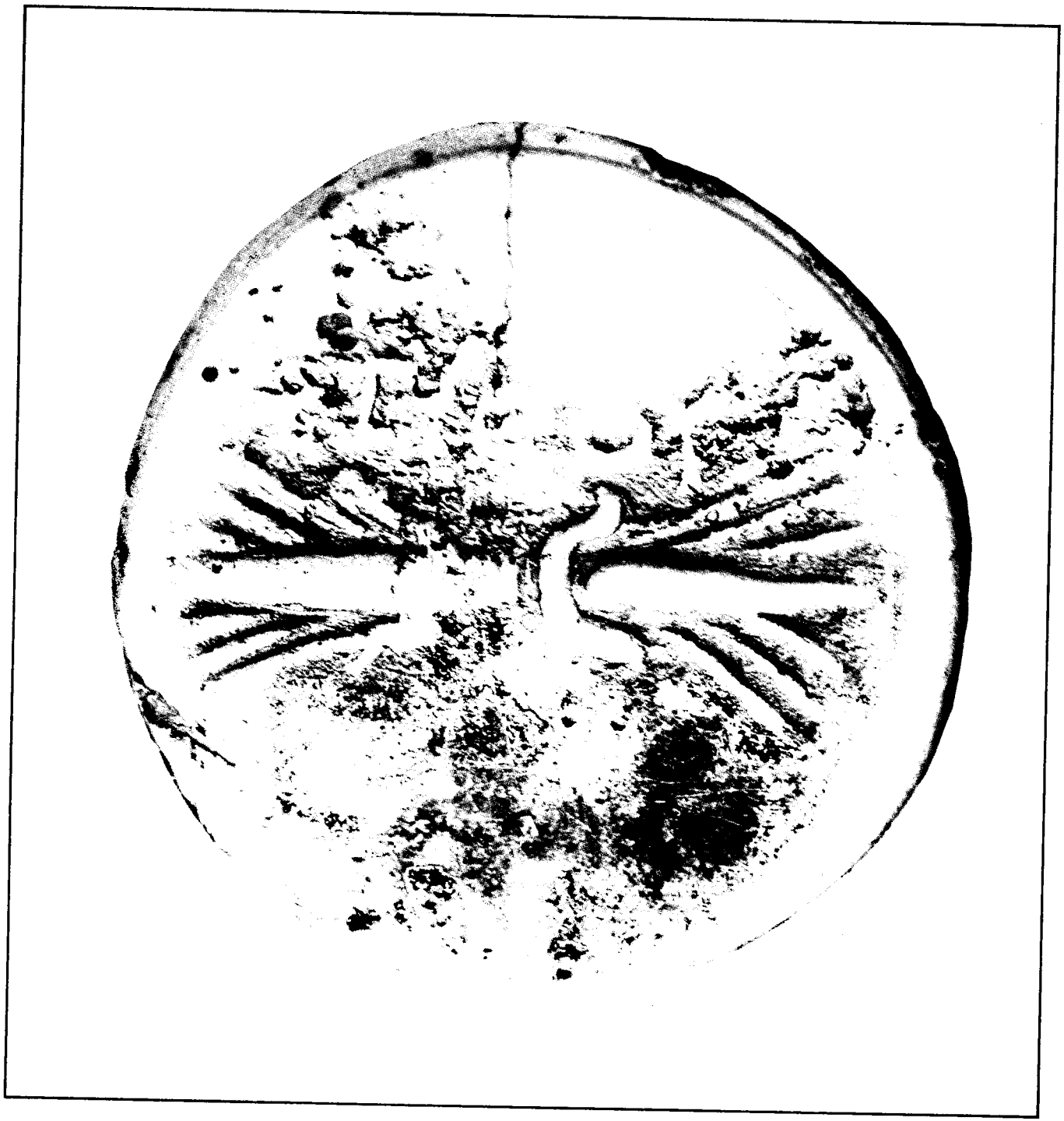

Бронзова монета на Севт III (опако)

Бронзова монета на Севт III (опако)

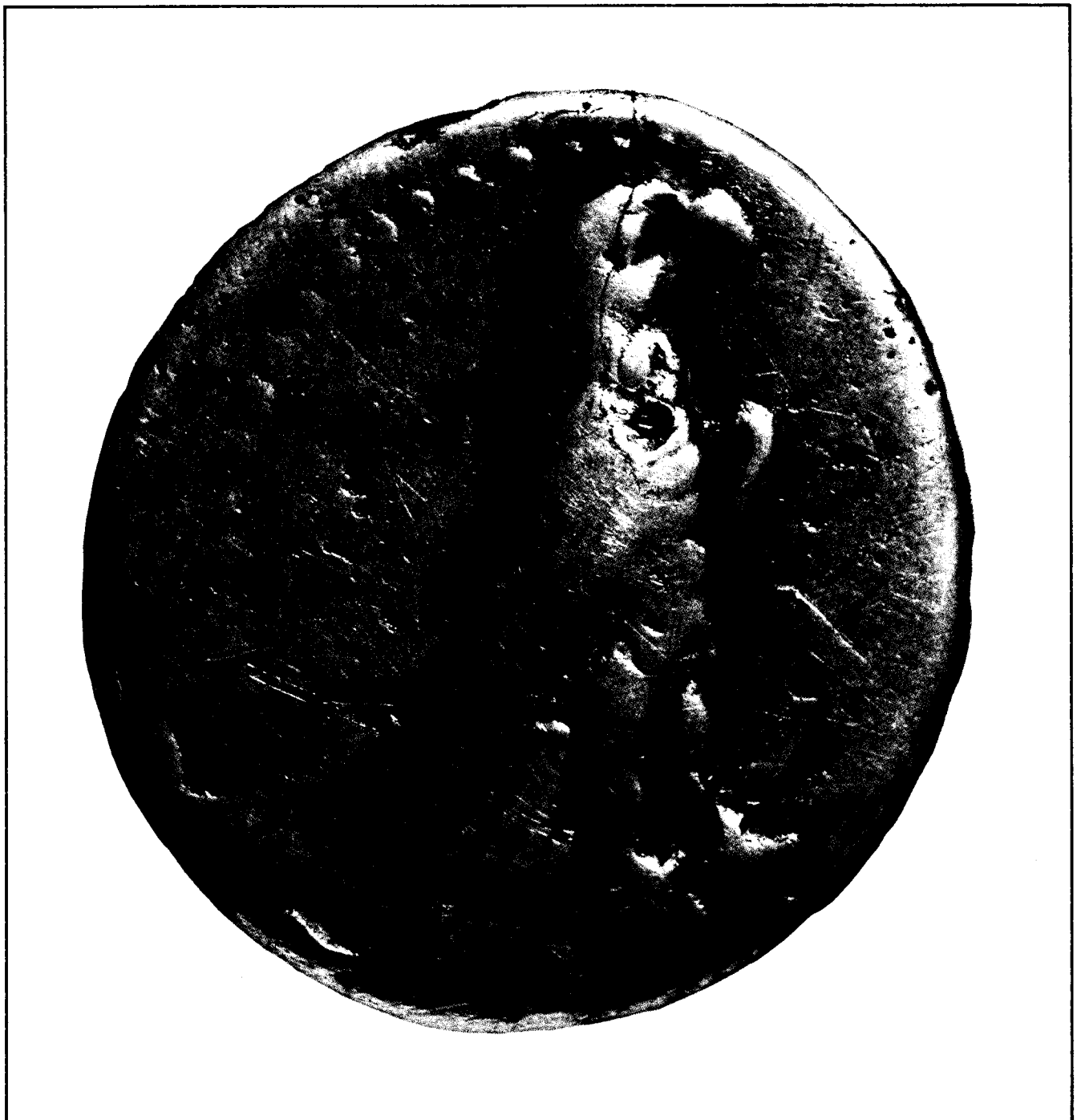

Бронзова монета на Севт III (опако)

Бронзова монета на Севт III (лице)

Бронзова монета на Хебризелм (лице)

Бронзова монета на Мостид (лице)

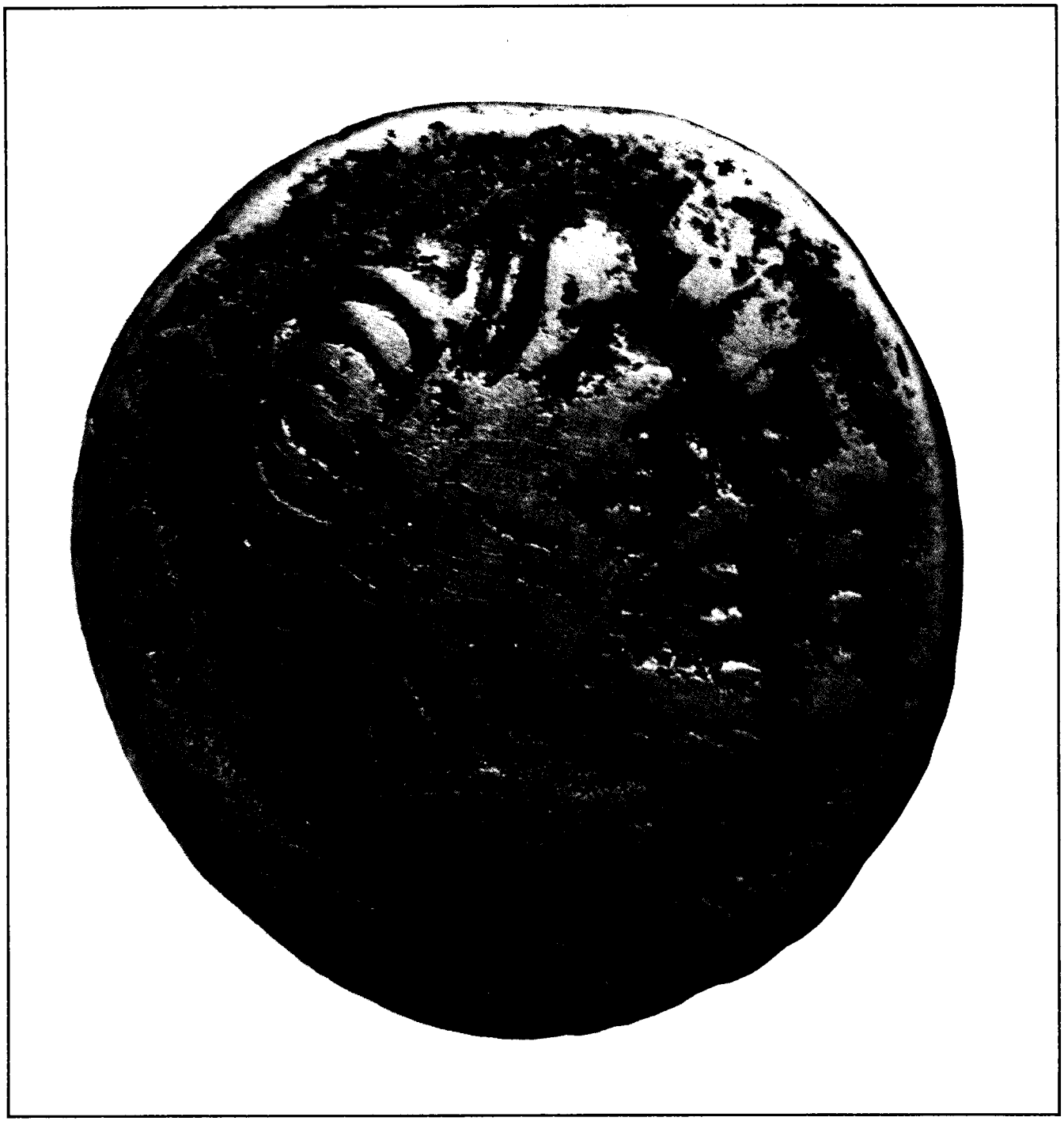

Бронзова монета на Реметалк III (лице)

Бронзова монета на Реметалк III (опако)

Съдържание

ПРЕДГОВОР 5
I. ТРАКИЙСКО ПЛЕМЕННО МОНЕТОСЕЧЕНЕ 9
II. МОНЕТИ НА ОДРИСКИТЕ ВЛАДЕТЕЛИ V—IV в. пр. н. е. 35
III. ТРАКИЙСКО МОНЕТОСЕЧЕНЕ ПРЕЗ III—II в. пр. н. е. 105
IV. ТРАКИЙСКОТО МОНЕТОСЕЧЕНЕ В НЕГОВАТА ПОСЛЕДНА ФАЗА (ОК. 60 Г. ПР. Н. Е.—44 Г.) 175
СЪКРАЩЕНИЯ 205
КАТАЛОГ 207
ЦВЕТНО ПРИЛОЖЕНИЕ 299

Проф. д-р ЙОРДАНКА НИКОЛОВА ЮРУКОВА

Монетите на тракийските племена и владетели, том I

Първо издание, българска. Рецензенти: проф. д-р Александър Фол, ст.н.с. Иван Венедиков. Редактор Лазар Томов. Художествено оформление Борислав Кьосев. Художествен редактор Виктор Паунов. Технически редактор Владимир Манов. Коректор Христина Киркова. Формат 70 × 100/12. Печатни коли 28,00. Издателски коли 36,29. Тираж 4,400 + 59. Издателски № 151. ДФ Издателство „Петър Берон", София. Набор ЕЦФН. Печат и бродиране ДФ „Балкан-прес".

ДЪРЖАВНА ФИРМА
ИЗДАТЕЛСТВО „ПЕТЪР БЕРОН"
СОФИЯ